

NICOLAE STOICESCU

563

REPERTORIUL BIBLIOGRAFIC
AL MONUMENTELOR FEUDALE
DIN BUCUREȘTI

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE

După cum se știe, prima monografie mai importantă dedicată istoriei capitalei patriei noastre și monumentelor sale este datorată lui Ionescu-Gion și s-a editat în anul 1899. Deși pentru vremea când a apărut, Istoria Bucureștilor oferea multe date folositoare, astăzi ea este de mult depășită, deoarece, în cele șase decenii ce s-au scurs de la apariția ei — și, mai ales, în anii regimului nostru de democrație populară — s-au ivit multe și largi posibilități de informare. Cu toate acestea, în lipsa altor lucrări cu caracter general, mai recente și mai complete, pentru diverse știri cu privire la monumentele orașului, mulți dintre cercetători se adresează de obicei tot monografiei lui Ionescu-Gion, astfel încât lucrările privind istoria capitalei patriei noastre și a monumentelor sale, cu unele excepții¹, nu depășesc nivelul de informare de acum 60 de ani. Mai mult încă, unele lucrări, apărute relativ recent, nu se ridică nici măcar la nivelul de informare a lui Ionescu-Gion².

Dacă despre monumentele religioase se știu, totuși, destule lucruri, mai mult sau mai puțin exacte (dovadă bibliografia foarte bogată referitoare la acestea), despre celelalte monumente vechi ale orașului — curți domnești și boierești, case, hanuri, spitale etc. — se știe în general mult mai puțin și s-a scris și mai puțin, aceasta datorită faptului că marea majoritate a construcțiilor civile vechi au dispărut, precum și orientării aproape exclusive a vechilor cercetători spre studiul monumentelor religioase.

În afară de greșelile semnalate și de altele asemănătoare, datorite lipsei de informare a diverșilor autori, nu trebuie trecut cu vederea nici faptul — esențial, după părerea noastră — că toate lucrările

¹ Acesta se referă mai ales la lucrările ce tratează anumite aspecte, perioade sau probleme din istoria orașului.

² Una din cele mai reprezentative din acest punct de vedere poate fi considerată lucrarea lui G. Costescu, *Bucureștii vechiului regat*, apărută în 1944, unde se fac afirmații absurde, de genul acestora: biserica Mihai vodă a fost construită pe vremea lui Matei Basarab (p. 68), biserica Domnița Bălașa a fost zidită în anul 1662 de Nedelcu Bălăceanu și a fost arsă în 1847 (p. 73), sau biserica Stavropoleos a fost capela hanului Grecilor (p. 73) etc.

Greșeli asemănătoare se întâlnesc și în alte lucrări, mai vechi sau mai noi, privind monumentele orașului.

În Anuarul Mitropoliei Ungrovlahiei din 1909 se afirmă, de pildă, că biserica Răzvan a fost zidită de domnul Moldovei, Ștefan Răzvan, în anul 1706 (p. 21), că biserica Zlătari a fost construită de țigani dezrobiți (1) de Constantin Brincoveanu (p. 25) sau că mănăstirea Plumbuita a fost zidită de Matei Basarab în 1663—1664 (p. 81) etc.

Chiar cercetători cu mai multă pricepere și competență în istoria arhitecturii românești, din lipsa posibilităților de informare istorică propriu-zisă, nu cunosc datele construirii unor monumente sau confundă unele din acestea cu altele (de pildă, biserica m-rii Sf. Ecaterina cu paraclisul Sf. Ecaterina de la Curtea Arsă, pe acesta din urmă cu biserica Spirea Veche, sau biserica Săpunari cu Scaune etc.).

din trecut erau scrise de pe poziția clasei dominante, astfel încît rolul bisericii era prezentat în chip mistic, idealist, ctitorii diverselor monumente apăreau în postura de filantropi, omițîndu-se în chip voit să se spună că toate aceste construcții se datorau exploatării crîncene a maselor populare, să se arate contrastul dintre viața îmbelșugată a boierilor — care locuiau în palate luxoase — și a majorității locuitorilor orașului — care trăiau în mizerie — ca și lupta acestor mase împotriva exploatării, pentru o viață mai bună.

Astăzi, cînd, datorită însușirii învățaturii marxist-leniniste, știm că orînduirea feudală se caracterizează prin exploatarea maselor de țărani aserviți, sîntem datori să arătăm că toate aceste monumente — construite de domni, boieri sau prelați — sînt realizate din veniturile stoarse prin exploatarea maselor de producători. Cunoscînd, de asemenea, adevăratul rol al bisericii în orînduirea feudală, ne putem explica grija de care se bucura biserica din partea reprezentanților clasei exploatare, precum și numărul mare de construcții de monumente religioase în această orînduire.

Bazată pe cercetarea a zeci de mii de documente, catagrafii și planuri, edite și inedite¹, a tuturor inscripțiilor privind orașul București², a mărturiilor cronicarilor și călătorilor care ne-au vizitat capitala³, pe studierea lucrărilor mai vechi referitoare la monumentele orașului și a rezultatelor ultimelor săpături arheologice, precum și pe cercetări făcute pe teren, această lucrare este prima încercare de a strînge la un loc știrile privind monumentele orașului — civile sau religioase, existente sau dispărute — construite în epoca feudală, adică între secolul al XV-lea — de cînd datează primele monumente cunoscute din orașul București — și anul 1850, luat ca limită aproximativă a acestei orînduiri.

Datorită folosirii acestui bogat material documentar, pe care cercetătorii mai vechi nu l-au avut la dispoziție, am reușit să precizăm, în cele mai multe cazuri, datele construirii fiecărui monument, ale transformărilor suferite și amplexarea acestora, precum și numele ctitorilor, uneori și pe al meșterilor care au lucrat la construirea sau transformarea monumentelor respective.

Deosebit de prețioase sînt numeroasele știri — multe din ele inedite — privind monumentele orașului București din secolele XVI—XVII. Precizăm că, pentru aceste două secole, am cercetat tot materialul documentar publicat sau pregătit pentru tipar la Institutul de istorie al Acad. R.P.R. din București, astfel încît, pînă la 1700, informarea poate fi socotită exhaustivă. Pentru secolul al XVIII-lea și prima jumătate a celui următor, informarea documentară — deși foarte bogată — nu epuizează însă, întregul material documentar existent.

★

Lucrarea, concepută sub forma unui repertoriu, cuprinde două părți:

1. Arhitectură civilă și
2. Arhitectură religioasă.

Din prima grupă fac parte: curțile și palatele domnești și boierești, casele vechi de tîrgovești, hanurile, instituțiile (școli, spitale etc.) și alte diverse monumente (băi, chioșcuri, cișmele, poduri); în grupa a doua sînt cuprinse: bisericile, mănăstirile, schiturile și paraclisele.

La sfîrșitul lucrării, am adăugat și o listă a monumentelor istorice⁴ din perioada studiată, indicînd data cînd au fost ridicate și bibliografia respectivă.

¹ Menționăm aci că, pentru perioada 1626—1700, am folosit — pe lîngă documentele publicate — și copiile documentelor aflate în arhiva Institutului de istorie al Acad. R.P.R., pregătite pentru tipar.

² Strînse și pregătite pentru tipar de un colectiv al aceluiași Institut.

³ De un prețios ajutor în completarea relațiilor călătorilor privitoare la orașul nostru ne-a fost lucrarea lui Paul Cernovodeanu, *Bucureștii descriși de călătorii străini*, aflată în manuscris.

⁴ Menționăm aci că, în lucrarea noastră, am

adoptat împărțirea în monumente de arhitectură și monumente istorice după *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, tipărită în anul 1955 de către Comisia științifică a muzeelor, monumentelor istorice și artistice, de pe lîngă Acad. R.P.R. Aci, la p. IX, se arată că sînt considerate monumente de arhitectură: palatele, clădirile de cult, locuințele, ruinele și rămășițele construcțiilor vechi, podurile iar monumente istorice « construcțiile sau monumentele comemorative... legate de evenimente istorice importante ».

În cadrul grupelor mari de monumente (cu excepția unora, unde acest lucru nu a fost posibil sau unde ordinea cronologică era de preferat¹), monumentele au fost așezate în ordine alfabetică, pentru a fi găsite cu mai multă ușurință². Pentru monumentele care au avut mai multe denumiri în decursul vremii, am folosit-o pe cea mai cunoscută, făcînd trimiteri de la celelalte la aceasta.

Cercetarea monumentelor vechi ale orașului a confirmat părerea — exprimată și de alții înaintea noastră — că, din perioada studiată, nu se mai păstrează în București, într-o formă apropiată de cea originală, decît foarte puține dintre acestea: 59 monumente religioase și 19 de arhitectură civilă. Multe monumente vechi au dispărut — dărîmate de cutremure, mistuite de incendii sau distruse din cauza lipsei de grijă a celor care trebuiau să le apere de distrugere — iar cele mai multe au fost transformate sau dărîmate și reclădite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea sau în primele decenii ale secolului nostru, astfel încît astăzi nu mai prezintă caractere de monumente de arhitectură.

Cu privire la transformările și distrugerile de monumente vechi, trebuie să arătăm că, în regimul burghez-moșieresc, aceste monumente erau tratate cu foarte puțină grijă și înțelegere. Nenumărate case vechi, hanuri, biserici etc. au fost dărîmate, deși — cu unele reparații — puteau fi păstrate. Nici vestitul turn Colțea, « podoaba orașului », nu a scăpat de dărîmare. Multe alte monumente au fost transformate în același timp, fie de arhitecți străini — care nu înțelegeau vechea arhitectură românească — fie de meșteri locali, care nu mai aveau legătură cu vechile tradiții constructive. Numeroase biserici, mănăstiri și hanuri mănăstirești s-au dărîmat din cauza lipsei de grijă a egumenilor și preoșilor, care priveau cu nepăsare cum se distrug vechile clădiri, deși aveau mijloace să le repare. Din catagrafiile mănăstirilor — întocmite mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea — rezultă că multe dintre aceste monumente erau niște « dărăpănături pustii ». Faptul acesta a fost remarcat, de altfel, și de generalul Kiseleff³, precum și de toți călătorii care au vizitat orașul în această vreme.

Această condamnabilă lipsă de grijă și înțelegere a regimurilor trecute și a reprezentanților lor față de vechile monumente ale orașului este cauza principală a dărîmării sau transformării celor mai multe dintre ele.

De-abia în anii regimului nostru de democrație populară monumentele au găsit grija și înțelegerea necesară. Vechile palate — în care altădată domneau luxul și desfrîul clasei exploatare — au fost puse la dispoziția poporului și transformate în muzee sau locuri de învățură și recreație pentru copiii din orașul nostru; restaurările vechilor monumente se fac acum numai sub supravegherea Comisiei de stat pentru arhitectură și construcții; tot acum, prin săpături arheologice, organizate pentru prima oară după un plan științific, s-au dat la iveală și s-au studiat numeroase resturi ale unor monumente dispărute (Curtea Veche, Curtea Arsă, casele de la Radu vodă etc.).

Ținînd seama de faptul că prezentînd numai puținele monumente rămase într-o formă apropiată de cea originală am reda un tablou incomplet al vechiului oraș, am considerat că este bine să vorbim și de monumentele dispărute sau transformate. Credem că acest lucru este folositor atît celor care se ocupă de istoria orașului, cît și acelor care studiază istoria arhitecturii într-o anumită perioadă.

¹ De pildă, curțile domnești nu puteau fi așezate decît în ordinea în care au fost locuite; altfel, Curtea Arsă ar fi trebuit trecută înaintea Curții Vechi. Școlile, spitalele și monumentele istorice au fost așezate, de asemenea, în ordinea cronologică a construirii lor; fiind puține, pot fi găsite cu ușurință.

² În ordine alfabetică au fost aranjate casele boieresti, hanurile și bisericile. La primele două categorii de monumente, unde datele construirii sînt încă destul de

incerte, o așezare strict cronologică nici nu ar fi fost posibilă. La biserici, care păstrează aproape toate pișanii ce indică data construirii, am preferat, totuși, așezarea în ordine alfabetică, pentru a fi mai ușor găsite: dacă le-am fi aranjat cronologic, ca să se poată găsi în repertoriul nostru o anumită biserică ar fi trebuit să se știe în prealabil cînd a fost construită.

³ Hurmuzaki, s. I/4, p. 404.

Monumentele oraşului care mai păstrează şi cărora li s-a recunoscut caracterul de monument de arhitectură au fost marcate cu semnul [M] iar cele istorice cu [MI].

La monumentele de arhitectură am prezentat — pe lângă un istoric cât mai complet al acestora — şi o sumară descriere de arhitectură, insistând asupra elementelor noi sau valoroase ale monumentului respectiv. La celelalte monumente — dispărute sau transformate — am făcut numai un succint istoric şi am reprodus — unde a fost cazul — unele descrieri vechi. Acolo unde am găsit contracte vechi ale meşterilor însărcinaţi cu construirea sau transformarea unui monument (de pildă, la spitalul Brîncovenesc, la bisericile Domniţa Bălaşa şi Sf. Dumitru) am relatat numeroase ştiri din aceste contracte.

La fiecare monument am indicat o bibliografie foarte bogată a studiilor, speciale sau generale, referitoare la monumentul respectiv¹, precum şi numeroase trimiteri la documente publicate sau inedite. Menţionez că este prima încercare de a se alcătui o asemenea bibliografie detaliată a monumentelor bucureştene, care, cu siguranţă, va putea fi utilizată pentru efectuarea unor viitoare studii. La sfârşitul lucrării, am alcătuit un indice cronologic, în care monumentele — indiferent de grupa din care fac parte — sînt așezate în ordinea în care au fost construite. Acest indice va înlesni studierea lor pe anumite perioade.

★

La strîngerea materialului informativ am avut un preţios ajutor din partea lui Constantin şi Maria Bălan, cercetători la Institutul de istorie al Acad. R.P.R. din Bucureşti; descrierile de arhitectură au fost făcute cu colaborarea arhitectului Virgiliu Marion; cîteva rezultate, nepublicate încă, ale ultimelor săpături arheologice mi-au fost comunicate de G. Cantacuzino; G. D. Florescu mi-a pus la dispoziţie unele date privind fostele case boiereşti, iar arhitectul Horia Teodoru a făcut o serie de preţioase observaţii cu privire la descrierile de arhitectură ale monumentelor. Tuturor celor care m-au ajutat la alcătuirea şi îmbunătăţirea acestei lucrări le mulţumesc şi pe această cale.

¹ Cu privire la modul cum am alcătuit această bibliografie, menţionez că am indicat în note numai izvoarele folosite (documente, cronică, călători), iar după istoricul şi descrierea fiecărui monument am enumerat, în ordine cronologică, studiile — speciale sau generale — care se referă la monumentul respec-

tiv. Am indicat, de asemenea, lucrările referitoare la pietrele de mormînt şi la obiectele de cult ale bisericilor.

Titlurile lucrărilor generale au fost prescurtate (pentru prescurtările întrebunţate, vezi bibliografia generală de la finele lucrării).

INTRODUCERE

Capitala patriei noastre este o așezare omenească foarte veche. Cercetările arheologice, întreprinse pe scară largă pe teritoriul orașului București, în anii regimului nostru de democrație populară, au stabilit continuitatea vieții pe acest teritoriu, începând din paleoliticul de mijloc și cel superior. În cursul acestor săpături, s-au descoperit, în diferite părți ale orașului, urme de cultură materială din paleolitic și neolitic, din epoca bronzului și a fierului, din timpul stăpînirii romane și din epoca migrațiilor, astfel încît se poate spune că așezarea sau așezările omenești de pe teritoriul actual al orașului nostru datează de multe milenii.

În secolul al XIV-lea, după ce formațiunile social-politice de la sud de Carpați au alcătuit statul feudal numit Țara Românească, pe malurile Dîmboviței s-a construit un punct întărit, numit în documentele vremii Cetatea Dîmboviței¹. În jurul acestor întărituri — situate pe colina unde s-a ridicat curtea domnească — și apărat de acestea, s-a dezvoltat apoi orașul propriu-zis, după cum în Rusia, în jurul unui Krenlin întărit, s-au dezvoltat posadele².

Nu se cunosc exact împrejurările nici data la care așezarea de pe riul Dîmbovița a devenit oraș. După cum arată Engels, « adevăratele cauze ale apariției și dezvoltării orașului și a diferențierii sale de sat trebuiesc căutate în lăuntrul procesului de separare a meșteșugurilor de agricultură, precum și în apariția schimbului și a pieții interne, ca rezultate ale ridicării organizării statale pe o treaptă de evoluție superioară »³. Credem că orașul nostru — așezat la intersecția drumurilor ce mergeau către cele mai de seama orașe ale țării (Curtea de Argeș, Cîmpulung, Tîrgoviște), iar pe Valea Prahovei și a Teleajenului, către Brașov, într-o regiune agricolă bogată și la adăpostul unor păduri întinse — îndeplinea aceste condiții încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Mutarea scaunului domnesc la București în secolul următor s-a făcut tocmai ca urmare a faptului că așezarea de pe riul Dîmbovița — datorită unei dezvoltări economice continue — devenise un oraș de seamă al țării. Mutîndu-se la București, domnia recunoștea că orașul, aflat în plină dezvoltare, putea deveni capitala țării.

Pe de altă parte, așezarea scaunului domnesc în orașul nostru, acum 500 de ani⁴, a contribuit și ea la ridicarea orașului: mutarea curții domnești la București a atras aici pe marii boieri ai țării,

¹ Despre Cetatea Dîmboviței și București vezi mai jos p. 23—25.

² Vezi *Orașul în perioada feudală*, în *Marea Enciclopedie Sovietică*, vol. 12, p. 178—188.

³ F. Engels, *Opere alese*, II, Buc., 1952, p. 284—285.

⁴ Deși după documentul din 1459 sept. 20 se mai emit și altele din « cetatea București » (1461 febr. 10, 1463 nov. 12, 1464 mai 30 etc., *DIR*, XIII—XV, p. 131, 133—134), orașul este numit prima oară « cetatea de scaun București » la 1465 oct. 14 (*ibidem*, p. 139).

care trebuiau să locuiască acolo unde își avea reședința domnul, alcătuiind sfatul acestuia, iar slujitorii curții domnești s-au mutat, de asemenea, în noua capitală. Aceasta a contribuit, fără îndoială, la creșterea importanței orașului și a populației sale. Pentru satisfacerea necesităților curții domnești și ale clasei dominante, în noua capitală apar tot mai mulți meșteșugari și negustori, se dezvoltă piața și activitatea comercială.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, noua capitală a Țării Românești ajunge a fi preferată celei vechi de la Tirgoviște, domnul țării locuind mai mult la București.

O deosebită dezvoltare a luat orașul nostru în secolul al XVI-lea, când țările române cad sub dominația otomană. Începînd din acest secol, comerțul Țării Românești este orientat aproape exclusiv către Imperiul otoman, iar orașul nostru, așezat aproape de Dunăre, pe drumul comercial ce venea pe valea Prahovei, ajunge cel mai de seamă centru comercial și meșteșugăresc al țării. În această vreme, orașul începe a fi numit « minunatul scann al Bucureștilor »¹, « minunata cetate de scaun București »², sau « marea cetate a Bucureștilor »³.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, domniile Țării Românești, supuși prea plecați ai Porții, stau la București « pentru a fi mai aproape de granița turcească », cum spune Franco Sivori, secretarul lui Petru Cercel⁴. Bucureștii devin capitala stabilă a țării, iar orașul cunoaște o epocă de puternică înflorire economică⁵. Numărul meșteșugarilor și negustorilor care apar în documente este din ce în ce mai mare; este pomenit « pazarul » (piața) orașului⁶; chiar boierii și mănăstirile, interesate în comerț, au numeroase prăvălii în oraș⁷. În timpul domniei lui Petru Cercel, Franco Sivori remarcă și el numărul mare de prăvălii « bine aprovizionate cu mărfuri de toate felurile »⁸. Tot din această vreme, ne-a rămas și primul document eliberat de sfatul orașenesc al Bucureștilor, de județul Necula al lui Bobanea și de cei 12 pîrgari ai orașului⁹.

În această epocă de puternică dezvoltare economică, se construiesc în București — devenit capitala stabilă a țării — numeroase case boierești, mănăstiri și biserici: Mircea Ciobanul reclădește palatul domnesc și construiește o biserică în curtea acestuia; sînt pomenite în documente primele case boierești din oraș; se construiesc mănăstirile: Plumbuita, Sf. Troiță, Stelea, Sf. Apostoli, Mărcuța, Sf. Dumitru, Mihai vodă, Sf. Ioan Grecesc, Sărindar, Sf. Gheorghe și bisericile: doamnei Maria și Stana, a banului Ghiorma, a jupînesei Caplea, Sf. Gheorghe Vechi, pe lângă alte biserici mai modeste din lemn.

În afară de casele boierești și de mănăstiri, construite din cărămidă, majoritatea caselor erau mici, fiind construite din lemn sau chiar din lut¹⁰. În astfel de case trăiau cei mai mulți locuitori din București. Orașul era pavat cu trunchiuri de copac, care alcătuiau așa-numitele poduri ale ulițelor. Aceste poduri de lemn au fost remarcate de toți călătorii care au vizitat capitala Țării Românești, începînd cu Lescalopier, în 1574.

Dezvoltarea orașului a fost însă întreruptă de campania turcească împotriva Țării Românești, din 1595. Dominația turcească a avut, în tot cursul secolelor XVI—XVIII și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, un rol nefast pentru țările noastre, în general, și pentru capitala Țării Românești, în mod special. În afară de faptul că turcii storceau — pe diferite căi și sub diferite forme — sume imense de bani și cantități uriașe de produse din țările noastre, pe lângă monopolul comercial impus țărilor noastre și comerțul la prețuri fixate de Poartă, care reprezentau piedici

¹ Doc. din 1506 aug. 20 (DIR, XVI/1, p. 40).

² Doc. din 1516 ian. 11 (ibidem, p. 113).

³ Doc. din 1534 dec. 27 (DIR, XVI/2, p. 170).

⁴ Șt. Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfîrșitul sec. XVI*, p. 169.

⁵ Despre dezvoltarea economică a orașului în această vreme, vezi îndeosebi Șt. Olteanu, *Meșteșugurile din București în secolele XVI și XVII*, în *Studii*, XII (1959), nr. 5, p. 71—112 și Radu Manolescu, *Aspecte din istoria negoțului bucureștean în secolul al XVI-lea*, ibidem, p. 25—69.

⁶ Doc. din 1563 mai 13 (DIR, XVI/3, p. 177),

în care apar nu mai puțin de 14 negustori din « pazar ».

⁷ La 1580, Dragomir vornicul avea 18 prăvălii (DIR, XVI/4, p. 461); Preda paharnic, pe la 1578, era proprietarul a trei prăvălii (ibidem, p. 304 și 324); la 1589, Jipa portar avea, de asemenea, prăvălii pe Ulița Mare (ibidem, XVI/5, p. 413); dintre mănăstirile bucureștene, cea mai mare proprietară de prăvălii era Sf. Troiță, care avea, pe la 1587, 13 prăvălii (ibidem, p. 275—276), al căror număr ajunge apoi la 32.

⁸ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 169.

⁹ Doc. citat din 1563 mai 13 (DIR, XVI/3, p. 177).

¹⁰ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 169—170.

serioase în calea dezvoltării economice a țărilor romine, turcii și tătarii — supușii lor — cauzau mari pierderi și suferințe țărilor noastre și locuitorilor lor, prin jafurile și sălbăticiile comise ca represalii la cel mai mic semn de împotrivire la ordinele Porții, sau chiar la trecerea lor prin țările noastre. Alături de celelalte orașe ale țării, capitala Țării Românești a avut, de asemenea, de suferit de pe urma ororilor și silniciilor turcești. Astfel, după mazierea lui Mircea Ciobanul, în 1554, orașul București a fost ars de turci¹. Cea mai mare asemenea calamitate s-a abătut asupra orașului nostru în anul 1595, când — din ordinul lui Sinan pașa², gonit de trupele ardelenene și muntene — orașul a fost « prefăcut în cenușe, ars și jefuit » de turci³, rămânând « ici, colo, cite o casă, biserici stricate și case în ruină »⁴. După 1595, domnia s-a mutat din orașul rnițat, la Tîrgoviște, care scăpase de distrugere.

Refacerea orașului a început chiar în vremea domniei lui Mihai Viteazul; în timpul domniei lui Radu Mihnea, Bucureștii se aflau în plină reconstrucție și înflorirea economică reîncepuse. Orașul, distrus de turci, s-a refăcut relativ repede, astfel încît, în 1626, domnul revenea în « cetatea de scaun » București⁵.

În anul 1631, suedezul Strassburg — în trecere prin București — putea afirma că orașul era « mare și foarte întins », și că « toate străzile și piețele orașului erau pline de mărfuri scumpe »⁶.

Capitala Țării Românești a cunoscut apoi o epocă deosebit de înfloritoare în timpul îndelungatei domnii a lui Matei Basarab (1632—1654), perioadă de liniște din partea turcilor și de progres economic. În acest timp, se construiește mult în orașul nostru: Matei Basarab reface vechea curte domnească, în anii 1640—1642; se reconstruiesc mănăstirile Plumbuita, Sf. Apostoli și Sărindar; se clădesc biserici noi (Sf. Dumitru- de jurămînt, biserica lui Udrea slugerul, a Tabacilor, biserica din mahalaua Zlătarilor, Sf. Nicolae Șelari etc.), sau se refac altele mai vechi (Ghiorma Banul, Bărăția etc.). Numărul caselor din oraș crește, iar orașul se mărește în înrindere, cuprinzînd teritoriul dintre lacul lui Dura negustorul (viitorul Cișmigiu), mănăstirea Sărindar, grădinile de la nordul acesteia, biserica Batiștei, Podul Tîrgului de afară (Calea Moșilor), mănăstirea Stelea și biserica din mahalaua Olteni; orașul începe să se întindă și pe malul drept al Dîmboviței, unde se construieră — încă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea — mănăstirile Mihai Vodă, Sf. Apostoli, Sf. Ecaterina și Sf. Troiță. Dincolo de Dîmbovița, chiar în fața curții domnești, se găsea Podul Calicilor (Calea Rahovei de azi); o altă mahala locuită de sărăcimea orașului era cea « calicească, la Gorgan », amintită la 1638—1639⁷.

Încă de la începutul domniei lui Matei Basarab, călătorii care au vizitat capitala Țării Românești remarcă faptul că orașul era mare și înfloritor. În trecere prin București, la 1636, un polon care făcea parte din solia condusă de Krasinski însemna în relația sa că « orașul este mai frumos clădit decît Iașii, deși este mai mic »⁸. Un cleric catolic, Baksici — care a văzut Bucureștii prin anul 1640 — arată că orașul era așezat « într-o regiune foarte bogată în grîne și plină de vite de tot soiul, de vii și de fructe din belșug, pește din abundență » . . .⁹. Tot de la Baksici aflăm că orașul avea 12 000 de case și 100 000 de locuitori (cifra este exagerată, orașul ajungînd la această populație de abia la începutul secolului al XIX-lea).

În anul 1655, Bucureștii cunosc prima răscoală populară antifeudală înregistrată de documente: este vorba de cunoscuta răscoală a slujitorilor, care a început la 17 februarie 1655 și la care au luat parte — în afară de numeroși țărani aserviți — și mulți meșteșugari din capitală, unii dintre ei fiind și slujitori domnești. Răscoala slujitorilor a fost deosebit de violentă în București,

¹ Hurmuzaki, II/5, p. 175.

² Acesta arată că « am hotărît să ardem numita cetate și să dăm foc și flăcări la toate casele, bisericile, grădinile și curțile lor » (Hurmuzaki, III/1, p. 355).

³ Hurmuzaki, XII, p. 346 — 347 și *Analele Acad. rom., Mem. Sect. ist., s. III, t. IV (1924—1925)*, p. 121.

⁴ Balthazar Walther, în *Tezaur de monumente istorice*, I, p. 40.

⁵ Hrisovul lui Alexandru Cuconul, din 1626 nov. 10 (Acad. R.P.R., CXXV/53).

⁶ Arhivu, I, p. 12.

⁷ G. Ghibănescu, *Surse și izvoade*, VI, p. 201.

⁸ P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, p. 30.

⁹ *Monumenta spectantia*, XVIII, p. 104.

unde au fost uciși numeroși boieri, au fost prădate casele acestora și bisericile. După cum arată Constantin Șerban într-un document din 1656 aug. 11, « s-au sculat dorobanții și seimeanii și călărașii acolo în București asupra domniei mele și asupra boierilor domniei mele și au jefuit mănăstirile și toate bisericile câte erau în orașul București și în alte părți și au luat toate câte se aflau în ele »¹. Numeroase alte documente amintesc apoi de vremea « cînd s-au rădicat dărăbanții și slujitorii asupra boierilor, de i-au tăiat și le-au jefuit casele »², iar cronica țării arată că răsculații « au dat jaf caselor boierești și neguțătorilor și tuturor cîți știau ei că se biruiesc și au bucate; și au jăhuit toată țara, din cap pînă în cap, și cruciș și curmeziș »³.

De abia potolită răscoala slujitorilor, prin intervenția armatelor ardeleno conduse de G. Rákóczy al II-lea, capitala noastră a avut de suferit cumplita pradă a turcilor și tătarilor din anul 1659, cînd orașul a fost ars, rămînînd în picioare numai bisericile de zid⁴.

Din această vreme, ne-au rămas două prețioase relații de călătorie, care dau numeroase știri despre București și monumentele sale: este vorba de însemnările diaconului Paul de Alep — însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei în vizitele acestuia prin țările noastre — și de cele ale unui turc, Evlyia Celebi — participant la expediția de jaf a armatei turcești, amintită mai sus. După aprecierile diaconului din Alep, orașul București, « vestita reședință a domnilor », era « foarte mare », numărînd 6 000 de case; Evlyia Celebi considera orașul « mărș » și « așa de bogat și de frumos și locut ». După părerea acestuia, orașul avea 12 000 de case, majoritatea cu un cat și puține din cărămidă, și 1 000 de prăvălii⁵ (cifrele sînt, desigur, exagerate).

După 1660, cînd turcii « au trimis poruncă lui Ghica vodă de au srapat cetatea din Tirgoviște, ca să nu aibă dușmanii împăratului sprijineală acolo »⁶, Bucureștii rămîn — pînă în domnia lui Constantin Brîncoveanu — singura capitală a țării, iar orașul cunoaște o nouă epocă de înflorire, care culminează cu domnia lui Brîncoveanu. Un călător maghiar, care a văzut orașul prin 1678, arată că « Bucureștii au o piață foarte mare și foarte bogată »⁷.

În această perioadă, în orașul nostru se înființează primele tipografii și prima școală de învățămînt superior. În București se vor tipări — începînd din timpul domniei lui C. Brîncoveanu — cărți religioase pentru bisericile din țările subjugate de turci, iar școala grecească de aici va fi frecventată de numeroși tineri din sudul Dunării, astfel încît orașul devine un important centru cultural al sud-estului european.

Începînd cu domnia lui Șerban Cantacuzino, dar mai ales în aceea a lui Brîncoveanu — domnii caracterizate, după cum se știe, printr-o fiscalitate excesivă — în orașul nostru se fac numeroase construcții: se înalță primele hanuri — necesare pentru punerea la adăpost a mărfurilor numeroșilor negustori localnici și străini, ce vin în capitala Țării Romînești, ajunsă un mare centru comercial (hanurile Șerban vodă, Constantin vodă, Sf. Gheorghe Nou, Zlătari etc.); se mărește și reface în parte vechea curte domnească; Brîncoveanu pune să se construiască două noi palate: cel din Piața Unirii (dispărut) și de la Mogoșoaia; se construiesc sau refac numeroase biserici și mănăstiri: biserica Doamnei, Cotroceni, Sf. Gheorghe Nou, Sf. Ioan Grecesc, Sf. Sava, Colțea, Dintr-o zi, Scaune, Brezoianu etc.

Călătorii care au vizitat orașul la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor au remarcat nu numai frumusețea clădirilor înălțate în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, dar și faptul că orașul avea « multe piețe cu barăci »⁸, precum și hanuri mari cu prăvălii⁹.

¹ Arh. St. Buc., m-rea Sf. Apostoli, I/1; cf. și cronica țării, unde se arată că « tot ce au aflat în biserici au luat; numai pietrele goale au lăsat » (*Mag. istoric*, IV, p. 339).

² Arh. St. Buc., ms. 295, f. 149—150.

³ *Mag. istoric*, IV, p. 339.

⁴ Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 226, 231.

⁵ H. Dj. Siruni, *Orașul București descris de călătorul turc Evlyia Celebi* (în manuscris).

⁶ C. Grecescu, *Mărturiile comisului Istoc. Un fragment de cronică 1659—1664* (*Rev. Ist. rom.*, VIII (1938), p. 92).

⁷ N. Iorga, *Istoria romînilor prin călători*, II, p. 67—68.

⁸ Relația clericului rus Vișenski, din 1707 (*Villtorul*, Iași, nr. 20—22, din 1907, p. 7—8).

⁹ Anton Maria del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, p. 6.

Descriind frumoasele locuințe ale boierilor, înconjurate cu grădini întinse, călătorii străini nu pot să nu remarce faptul că « marginile orașului au un aspect foarte sărăcăcios », casele fiind « săpate în pământ... și acoperite cu paie sau cu coji de copac »¹.

După 1716, când turcii numesc în București domni din Fanar și când dependența de Imperiul otoman este tot mai accentuată, orașul nostru intră într-o nouă etapă, care durează pînă la 1848: este perioada numită a feudalismului în destrămare. În acest secol de puternică dezvoltare a meșteșugurilor și a comerțului bucureștean, când breslele de meșteșugari și negustori se înmulțesc² și se organizează, când apar în București primele manufacturi și când — odată cu ivirea zorilor unei noi orînduirii — crește tot mai mult rolul meșteșugarilor și negustorilor, exploatarea turcească devine un obstacol tot mai greu de suportat în calea dezvoltării economice a Țării Românești, deoarece « stăpînirea otomană (ca orice altă stăpînire orientală) este incompatibilă cu orînduirea capitalistă ». De aceea, lupta contra exploatării otomane se împletește cu lupta împotriva vechilor relații feudale și a privilegiilor boierești, piedici la fel de serioase în calea dezvoltării noii orînduirii capitaliste.

În secolul al XVIII-lea, ca urmare a dependenței tot mai accentuate de Imperiul otoman, orașul capătă un aspect tot mai mult oriental: influența orientală se simte nu numai în viața trîndavă a marii boierimi — care vorbește grecește și se îmbracă cu anterie și giubele — în marea număr de turci și greci stabiliți în București, în marea cantitate de produse coloniale de pe piața orașului sau în modul cum numeroșii negustori ambulănți (bragagii, simigii sau rahagii) își strigă pe stradă produsele, dar și în felul de construire a caselor — cu balcoane ieșite în afară și chioșcuri în grădină — precum și în modul în care marea boierime își mobilează locuințele.

Chiar la începutul acestei perioade, în 1716, orașul are de suportat a doua ocupație austriacă din istoria sa — prima fusese în 1689 — când « cătanele tăia, pușca, ucidea pe norod tare foarte, cît toți erau în lacrimi, plînsuri și în vaete »³.

Peste numai doi ani, în februarie 1718, un mare incendiu pustiește parte din oraș, arzînd « multe case și mănăstiri », printre care mănăstirea Sf. Gheorghe Nou și biserica de la Curtea Veche⁴. Un alt mare incendiu izbucnește la 27 februarie 1739, când au ars m-reă Colțea și alte trei biserici de piatră, 16 case boierești mari (de rangul întâi), 49 case de rangul doi, 77 de rangul trei, cinci chilii și 49 prăvălii⁵.

O altă nenorocire care s-a abătut asupra orașului nostru a fost prada turcilor și tătarilor, din nov. 1737, când aceștia « au prădat tîrgul, cu mănăstiri cu tot, și au găsit mulțime de avere »⁶.

Orașul s-a refăcut însă destul de repede după cele două incendii, astfel încît călătorii care l-au vizitat către mijlocul secolului al XVIII-lea îl descriu ca fiind deosebit de înfloritor. Pe la 1742, un dregător turc socotea orașul « bine zidit, cu biserici frumoase și bogate și cu case mărețe » și arăta că « aici se află numeroși negustori », capitala avînd — « tîrguri (piețe) bine zidite »⁷. Peste trei ani, un alt călător, A. Becich, considera că Bucureștii erau « un oraș de seamă, îmbelșugat în toate, cu o populație numeroasă, alcătuit din 10 000 de case... Are multe clădiri mărețe »⁸. O descriere asemănătoare este cea făcută de călugărul rus Serapion, care însemna, în 1749, că orașul « e mare și foarte plăcut; acolo vin negustori de peste tot, din Turcia, Bulgaria, Veneția, Rusia și alte țări. În acel oraș se află multe mănăstiri de piatră și biserici ». Călugărul rus mărturisea că « un asemenea oraș n-am mai văzut, căci este prea frumos și vesel și clădit

¹ *Bul. Soc. romîne de geografie*, XLI, 1922, p. 201.

² La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea existau în București nu mai puțin de 51 bresle de negustori și meșteșugari: lipscani, cavafii, șelari, brașoveni, bărbieri, argintari, croitori, cojocari groși și subțiri, brutari, simigii, băcani, dogari etc. (Prager, *Blandăria*, p. 124—125). Vezi și C. Șerban, *Breslele bucureștene în secolul XVIII*, în *Studii* (1959), nr. 6, p. 53—89.

³ *Cronica țării*, în *Mag. istoric*, IV, p. 155.

⁴ Hurmuzaki, XIV/2, p. 831—832 și *Cronica țării*, în *Mag. istoric*, IV, p. 99.

⁵ D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 185—186; cf. și o altă însemnare contemporană, care arată că a ars « o parte a Bucureștilor ». (I. Bîanu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, I, Buc., 1907, p. 293). Un document din 1739 mai 28 spune că « au arsu tîrgu » (I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 127).

⁶ *Cronica lui Ion Neculce*, ed. acad. Iorgu Iordan, p. 377.

⁷ *Revista nouă*, III (1890), p. 19.

⁸ *Arhiva*, V (1894), p. 549.

regulat »¹. Peste alți zece ani, în 1759, consulul francez Peyssonnel scria că București « este un oraș mare și frumos și foarte populat; numără mai mult de 120 000 locuitori; sînt acolo foarte frumoase edificii publice și, mai ales, hanuri minunate, ocupate de negustori bogăți, la care se găsește tot felul de mărfuri, din toate țările lumii comerciale »². Cam în același timp, secretarul lui Constantin Mavrocordat, Chesarie Daponte, considera că « Bucureștii întrec Iașiul în toate; la Iași sînt ca la 5 000 de case, iar la București 15 000 »³.

Toate aceste descrieri — care oferă date mai mult sau mai puțin precise — nu fac decît să consemneze faptul că orașul — devenit unul din cele mai importante centre comerciale din sud-estul Europei — cunoștea o epocă de prosperitate economică deosebită. În această perioadă se construiesc în orașul nostru numeroase case, hanuri, precum și mănăstiri și biserici, unde sculptura în piatră atinge o mare măiestrie (Văcărești, Stavropoleos etc.) și alte biserici mai modeste, ridicate de meșteșugari și negustori îmbogățiți sau de dregători mărunți (Caimata, Mîntuleasa, Udricani, Silvestru, Sf. Elefterie etc.).

Remarcînd această situație aparent înfloritoare a capitalei și mulțimea monumentelor sale, nu putem neglija că ele se datorau, în bună măsură, exploatării tot mai crîncene la care marii boieri și mănăstirile supuneau pe cei ce locuiau pe pămînturile lor; pe de altă parte, statul feudal supunea unei fiscalități din ce în ce mai crîncene masele de contribuabili, formate din țărani — liberi sau aserviți — și din orășeni. « Prin țară și prin București gema norodul de acele grele biruri, silindu-i cu bătaii, cu legături, cu patimi, pentru luarea acelor mulți bani, pînă la atîta cît mulți au și murit de bătaii »⁴. În fața exploatării feudale⁵ și a abuzurilor administrației, orășenii din București se manifestă hotărît: au loc cîteva răzvrătiri, în 1753 — care are ca rezultat mazilirea lui Matei Ghica⁶ și în 1764 — care se termină prin otrăvirea lui Constantin Racoviță⁷. La 1765, o mare răzvrătire izbucnește contra abuzurilor boierului Stavarache; în acel an « s-a întîmplat răscoală din partea rufeturilor din București »⁸, răscoală care duce la mazilirea lui Ștefan Racoviță. La plecarea acestuia din oraș, « s-a strîns tot norodul, strigînd, înjurîndu-l, blăstămîndu-l și aruncînd în careta lui cu tină și cu baligă »⁹.

Un eveniment de seamă, care influențează în mod hotărît dezvoltarea orașului nostru, este războiul ruso-turc dintre 1768—1774, terminat cu pacea de la Kuciuk-Kainargi. După această pace, printr-o serie de hațișerifuri și firmane smukse Porții de intervențiile energice ale diplomației rusești, monopolul comercial asupra țărilor noastre a fost îngădit treptat, pînă cînd pacea de la Adrianopole, din 1829, l-a desființat complet.

Tot ca urmare a păcii de la Kuciuk-Kainargi, care recunoaște Rusiei dreptul de a interveni la Poartă în favoarea țărilor romîne, se stabilesc în capitala noastră primele consulate străine: cel rusesc, în 1782, austriac, în 1783, francez, în 1796 și englez, în 1801. După înființarea acestor consulate — a căror principală atribuție era apărarea și promovarea intereselor comerciale ale țărilor respective — crește interesul puterilor străine față de bogățiile Țării Romînești și Moldovei, se dezvoltă schimburile comerciale între țările noastre și Austria, Rusia, Franța, Anglia, Prusia etc.

După pacea de la Kuciuk-Kainargi, din 1774, o nouă perioadă de înflorire economică se deschide pentru orașul nostru, astfel încît Dionisie Eclesiarhul putea să declare — idealizînd situația — că « era în acea vreme darul și mila lui Dumnezeu într-această țară, cu liniște mare și cu pace adîncă, deschizîndu-se toate schelile hotarelor împrejur și de către turci nici o supărare nu era;

¹ Studii, 1948, nr. 2, p. 313.

² Ch. Peyssonnel, *Traité sur le commerce*, II, p. 177—178.

³ *Bis. ort. rom.*, XIV (1890), p. 357—358.

⁴ *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 142.

Cf. și cronica lui Ioan sin Dobre, meșteșugar din București, care arată că, pe la începutul sec. XIX, « în Țara Romînească, cine poate spune jafurile și grelele biruri ce năștea apurarea de nesățioșii boeri, încît creștinii nicăiri nu mai avea loc, că fugea din

loc în loc, alții peste Dunăre, și nicăiri odihnă nu avea » (ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R. Buc.).

⁵ Despre cotopirea ocinci orașului de către mănăstiri și boieri vezi I. Ionașcu, *Aspecte demografice și sociale din București la 1752*, în *Rev. arhivelor*, II (1959), nr. 2, p. 117 și urm.

⁶ *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 122—123.

⁷ *Ibidem*, p. 135—137.

⁸ Hurmuzaki, XIV/2, p. 1177 și 1080—1081.

⁹ *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 144—151.

hoierimea sporia întru slujbele lor, neguțiatorii se lăția cu alișverșișurile lor la cîștig, meșteșugara-reții sporia întru lucrarea sa:..., efinătate era la mărfuri și la dobitoace »¹.

În perioada ce urmează păcii de la Kuciuk-Kainargi se deschide aproape de București manu-factura de hîrtie de la Fundeni, în 1776², apoi o manufactură de postav și alta de testemeluri, la Mărčuța; se dezvoltă comerțul bucureștean, se construiesc numeroase hanuri pentru negustorii străini; se deschid primele case străine de comerț etc.

În același timp, orașul începe a se desprinde treptat de lumea orientală: în București pătrund tot mai multe cărți și reviste străine, trupe străine de teatru vizitează capitala, boierii încep să se îmbrace « evropenește », dau serate și baluri, merg în călești luxoase, aduse de la Viena sau din alte părți. Schimbarea aspectului oriental al orașului s-a făcut însă destul de încet, iar amestecul de elemente noi, occidentale, cu cele orientale dădea un farmec propriu capitalei noastre. Pe la 1804, un călător, Jaubert, afirma că Bucureștii sînt un oraș « semi-european »³, iar în 1827, un alt călător, Frankland, remarcă și el « curiosul amestec de costume și obiceiuri orientale și europene din București »⁴.

Orașul și-a păstrat încă multă vreme aspectul de sat foarte mare — cum îl socotesc unii călători⁵ — datorită mahalalelor sale întinse, precum și faptului că cele mai multe case erau încon-jurate de grădini mari. Călătorii care l-au vizitat mărturisesc însă că « se poate găsi aici o canti-tate mai mare de mărfuri decît la Constantinopol »⁶ și că numeroasele prăvălii ale orașului sînt « bine îndestulate cu mărfuri de toate felurile ».

La începutul secolului al XIX-lea, două alte calamități cauzează mari stricăciuni clădirilor din oraș: este vorba de marele cutremur din 11 oct. 1802⁷ și de incendiul din 28 august 1804, cînd cade pradă flăcărilor mare parte din oraș⁸. Atunci au ars numeroase case și prăvălii, hanul și biserica Sf. Gheorghe Nou, bisericile Sf. Anton de la Pușcărie, Bărăția, Curtea Veche și altele⁹.

¹ Tezaur de monumente, II, p. 166.

² V. A. Urechia, Ist. rom., I, p. 95—97.

³ Îndreptarea, XIX (1936), nr. 79, p. 1.

⁴ Frankland, Travels, I, p. 35.

⁵ Panzini, în Europa Orientale, II, 1922, nr. 3, p. 23; Raicevich, Osservazioni, p. 225 etc.

⁶ Clarke, Travels, VIII, p. 270.

⁷ O însemnare, reproducă de N. Iorga (Manu-scriptele mănăstirii Cernica, p. 20), arată că « s-au cutremurat pămîntul foarte tare, încît au căzut multe turnuri dupe la sîntele besearici, iar altele din besearici au căzut de tot. Aici în București s-au rupt și turnul cel înalt Colței, care era podoaba orașului, iar din casele bvierești și din cele de obște prea puține nu scăpat zdravene... micșorîndu-se podoaba a multor turnuri înalte » (vezi și Bis. ort. rom., 1926, p. 704).

O altă însemnare, publicată în Bis. ort. rom., XIII (1889—1890), p. 625, precizează că acest cutre-mur a durat șase minute (!) și că s-a făcut mare stricăciune din cauza aceasta la mănăstiri, clopotnițe, biserici, « oarele » și « mai ca jumătate n-au rămas cuse neatacate ». Au fost avariate atunci « mai toate bisericile vechi », printre care: clopotnița de la Colței, biserica Sf. Gheorghe Nou, Sărindar, Zlătari, Mihai vodă, Sf. Apostoli, clopotnițele de la Radu vodă și Sf. Atanasie, hanul Șerban vodă etc. și s-a sfărîmat « din temelii » mănăstirea Cotroceni.

În legătură cu acest cutremur, consulul Austriei, Merkelius, comunica internunțului Stürmer următoarele: « Din cauza puternicului cutremur de pămînt care s-a produs ieri după masă, între orele 1 și 2, zăua de ieri va rămîne neuitată locuitorilor, pentru că, din pricina puternicilor zguduituri — care, din fericle, n-au durat mult și s-au produs zăua — diferite turnuri de biserică și unele clădiri mai puțin rezistente s-au dărîmat în parte; partea superioară a turnului Colței, cel mai înalt de aici, s-a prăbușit, și nici o casă sau clădire deosebită n-a rămas nevă-

tămată, dar pînă acum nu se cunosc decît cîteva cazuri de moarte... » (Hurmuzaki, XIX/1, p. 149).

După descrierea lui Ioan sin Dobre, meșteșugar din București, « s-au făcut un cutremur mare... iar aici în București multe sînte biserici s-au zdru-micat, altele mai de tot; hanurile asemenea, case mari, ziduri întemeete, asemenea s-au zbrențuit. Iar pămîntul pă alocurea să deschidea cit ar încăpea un om cu calu » (cronica lui Ioan sin Dobre, ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R.).

Despre acest cutremur, vezi și o altă însemnare la Acad. R.P.R., ms. rom. 2303, f. 122 v.; Fotino D., Istoria Daciei, II, p. 212; Hașdeu, Zilote rominul, p. 82; Urechia V. A., Ist. rom., VIII, p. 676; Ionescu-Gion, Ist. Buc., p. 350—351; Ștefănescu Gr., Cutre-murile de pămînt în România, p. 16—21; Caselli D., Cutremurul cel mare din 1802 (Gazeta municip., IV (1935), nr. 173). etc.

⁸ Hurmuzaki, XVI, p. 668—669 (raportul consu-lului francez, după părerea căruia au ars două treimi din oraș); după informațiile lui Merkelius, consulul austriac la București, au ars 1 000 de prăvălii și 2 000 de case (Hurmuzaki, XIX/2, p. 214—216). Vezi și o însemnare din 1804 august 28, care arată că « a ars tot tîrgul » (Acad. R.P.R., XXI/110).

⁹ N. Iorga, Manuscriptele m-rii Cernica, p. 20—21, și Bis. ort. rom., 1926, p. 705. O altă însemnare con-temporană arată că au ars — pe lingă clădirile de mai sus — hanul Mihai vodă, Săraria veche, Tîrgul Cucului, « pînă la casele lui Prișcoveanu și la deal pînă la casele lui Castriș ». Incendiul a durat 12 ore, provocînd pagube de 30 000 de pungi (D. Fotino, Istoria Daciei, II, p. 217).

După cum arată meșteșugarul bucureștean Ioan sin Dobre, martor al evenimentului, ar fi ars la 28 august 1804 « din hanul lui Sărban vodă ulița în spre răsărit pînă în gura Păscării, în prăvăliile Vladului păscaru; și din po(arta) din sus a Curții

După acest mare incendiu, domnul a dat poruncă « să facă casele drept în rînd, să iasă ulițele drepte, nu șuvăite, și casele una mai afară și alta mai înlăuntru ca mai înainte, de se astupa una pe alta ». « Pînă la un an », orașul s-a făcut mai frumos decît fusese înainte de incendiu, « cu ulițe drepte »¹. Tot pe linia acestor măsuri edilitare se înscriu și alte hotărîri luate în această perioadă, cu privire la buna gospodărire a orașului: de pildă, la 1814 iulie 6 se dă primul ordin de luminare a orașului, stabilindu-se ca la fiecare șapte case din centrul orașului să se pună cîte un felinar², iar la 1819 mai 15 se cere desființarea tuturor tarabelor și scăriilor din stradă, pentru a se lărgi ulițele orașului pînă la patru stînjeni³. Tot în această perioadă, sînt numiți primii arhitecți (« arhitectoni ») ai orașului: G. Freywald, în 1815 — urmînd să se ocupe de adîncirea cursului riului Dimbovița⁴ — și Hartl, la 1816 oct. 4, care trebuia să aibă și « privigherea » construcțiilor noi⁵.

Modernizarea orașului s-a accentuat mai mult în timpul și după războiul ruso-turc dintre 1806 și 1812, datorită, în mare parte, influenței armatei ruse, care a rămas cîtiva ani în orașul nostru. După o mărturie contemporană, din 1807, datorită acestei influențe, « toate doamnele moldovence și muhtence adoptară costumul european; din toate părțile sosiră în ambele capitale negustori de mode, croitorese, croitori... »⁶. Tot prin intermediul Rusiei, a pătruns în țările noastre stilul neo-clasic; în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în București se construiesc numeroase case boierești în acest stil, orașul schimbîndu-și, și prin aceasta, înfățișarea.

Pe măsură ce boierii își construiesc case tot mai luxoase, contrastul dintre aceste locuințe și cocioabele sau bordeiele mizere în care locuia majoritatea orașenilor devine tot mai izbitor. Toți călătorii care au vizitat orașul în acea vreme l-au înregistrat cu oarecare uimite, numind Bucureștii « orașul contrastelor »⁷. Generalul rus Langeron arată că orașul era « o adunătură mare și năplăcută de case vaste și prost clădite, ori de colibe de țărani »⁸; consulul Prusiei, Kreuchely — case cunoștea bine orașul — mărturisește că « grămezi de colibe de lemn înconjoară case frumoșele și chiar frumoase »⁹; vizitînd Bucureștii în 1835, viitorul general Moltke însemna în trecere că aici « se văd cele mai sărăcicioase cocioabe lîngă palate în stilul cel mai modern și lîngă biserici vechi cu arhitectură bizantină; cea mai amarnică sărăcie se arată lîngă luxul cel mai triumfător »¹⁰; în sfîrșit, în anul următor, Saint Marc Girardin făcea o remarcă asemănătoare: « Ceea ce sare în ochii străinului la București este curioasa deosebire dintre locuințe: imaginați-vă cîteva dintre cele mai prăpădite maghernițe ale noastre, iar în mijlocul lor palate strălucite...; cele mai murdare dugheni stau alături de casele cele mai arătoase; ieși dintr-o locuință care-ți amintește vreuna din cele mai frumoase clădiri ale Parisului sau ale Vienei și dai peste o mizeră cocioabă de lemn »¹¹. Acest contrast între marile case boierești și cocioabele sărăcimii orașului

Vechi pînă la Sfîntul Ioan din podu Beilicului (Sf. Ioan-Piață); și îndărăt pînă la Bărăție; și din beserica Curții Vechi încoace iar pînă la Bărăție; iar de la Bărăție ulița ce merge spre consulo nemțesc pînă la Ghiulolo; iar de la Ghiulolo ulița spre curtea Pușcării, pînă la po(a)rta din jos, iar de la Bărăția ulița Boianșilor iarăși pînă în ulița Bogasierilor, pînă din dosul Boianșilor ulița pînă în hanu lui Piper, cu casele Chirișteșilor; iar din răs_pîntia cea mare, de la po(a)rta Sfîntului Gheorghe Nou ulița pînă în hanu lui Filaret, cu hanu lui Piper și cu hanu Sfîntului Gheorghe; Tîrgu Cucului cu totu pînă la Păscării, două ulițe ce urmează una din Lipșicani și alta de la ulicio(a)ra Sfîntului Nicolaie (din Prund) spre Po(a)rta din Sus, amîndoa, și puțin spre Moruzo(a)la din răs_pîntia de la Her pînă în zidu hanului Colții cu hanu lui Sanfir; două poduri pînă la gîrlă, unu la Po(a)rta din Sus, altul al lui Manuc, cu hanu lui Manuc; și încă un pod ce merge peste gîrlă la casele ispravnicului de ungureni în dreptu hanului lui Manuc, și acela au ars, și casele de peste gîrlă. Pînă la aceste semne s-au săvîrșit focul. Mulțime de neguțatori

s-au stins cu totul ». După cum se vede, știrile despre acest incendiu se cam contrazic.

¹ Dionisie Ecclesiarhul, p. 127; cf. și relația lui Ali bey al Abbassy, care arată că străzile orașului « sînt drepte, destul de lungi și toate podite » (*Voyages*, p. 405).

² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 710.

³ *Idem*, III, p. 301—302.

⁴ *Idem*, X, p. 718.

⁵ *Ibidem*, p. 728.

⁶ Hurmuzaki, III/1, p. 79.

⁷ E. Poujade, *Chrétiens et turcs...*, Paris, 1859, p. 449.

⁸ G. Bezviconi, *Călători ruși*, p. 156.

⁹ Hurmuzaki, X, p. 515.

¹⁰ *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei in gesammelte Schriften und Denkwürdigkeiten des General-Feldmarchals Helmuth von Moltke*, ed. G. Hirschfeld, vol VIII, Berlin, 1917, p. 4.

¹¹ Saint Marc Girardin, *Souvenirs de voyage et d'études*, Paris, 1852, p. 277—278.

a fost remarcat — uneori aproape cu aceleași cuvinte — și de alți călători care au vizitat orașul în această vreme¹.

Ținând seama de acest contrast dintre sărăcie și lux, un călător francez propunea, prin 1840, să se schimbe stema orașului: în loc de Sf. Constantin și Elena să se pună « sfânta mizerie și sfânta nepăsare »; prima ar fi fost personificată de un cerșetor zdrențuit, iar a doua de un boier care-și netezea cu o mână barba, iar cu cealaltă își mângâia pîntecul rotund².

Tot călătorii străini care au vizitat Bucureștii ne oferă informații interesante și despre dezvoltarea orașului la începutul secolului al XIX-lea. Bantiș-Kamenski — care a văzut capitala

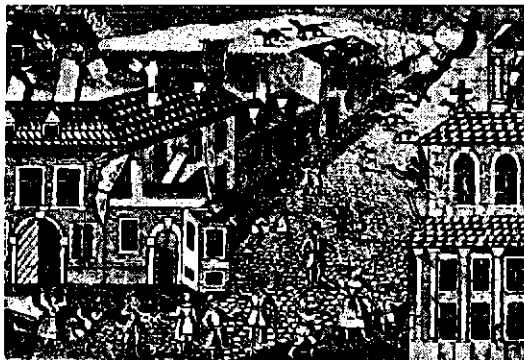

Fig. 1. — Cutremurul din 1838, în București. Gravură în lemn, contemporană (din *Bucureștii vechi*).

Țării Românești în 1808 — considera că « orașul București e cu puțin mai mic decât Moscova ca întindere, dacă cuprinzi toate grădinile nenumărate din oraș și din împrejurimi ». Același călător credea că orașul avea 60 000 de locuitori și 300 de biserici și afirma că « pretutindeni se vedeau negustori », orașul fiind într-o veșnică animație³. Generalul Kutuzov mărturisea că orașul București « este un oraș atât de mare, încât întrece toate orașele rusești, afară de capitale »⁴.

Date interesante aflăm și din opera lui Dionisie Fotino, care afirmă că, în 1818, orașul avea 16 000 de case și 100 000 locuitori⁵; un document din 1816 ianuarie 11 arăta, de asemenea, că « politia s-a lășit și s-a înmulțit »⁶ iar în planul orașului din 1828 se trec 11.584 clădiri.

După cum am arătat și mai sus, dominația turcească — deși îngrădită în parte de intervențiile energice ale Rusiei în favoarea țărilor române — era, totuși, o piedică grea în calea dezvoltării spre capitalism a țărilor noastre. Regimul fanariot, corupt și retrograd, apărător al vechilor relații feudale și al privilegiilor boierești, era o altă piedică în calea acestei dezvoltări. De aceea, lupta pentru eliberarea națională a țării se va împleti cu lupta pentru reforme sociale. Răscoala populară condusă de Tudor Vladimirescu — care și-a stabilit tabăra în București — are tocmai acest caracter. După înăbușirea mișcării, orașul nostru a avut de suportat o nouă pradă și ocupație a turcilor.

Epoca ce urmează răscoalei din 1821, pînă în 1850 — dată la care se încheie cercetarea monumentelor orașului în lucrarea de față — se caracterizează prin dezvoltarea relațiilor capitaliste. Pacea de la Adrianopol, din 1829 — încheiată în urma strălucitelor victorii ale Rusiei împotriva

¹ Thouvenel, *La Hongrie et la Valachie...*, p. 176 (« amestec straniu de cocioabe, de maghernițe de bilci și de case care ar putea sta în frumoasele cartiere ale Parisului »); F. S. Chrismar, *Skizzer einer Reise durch Ungarn und die Türkei*, Pesta, 1834, p. 106 (« luxul și risipa conviețuiesc lângă mizeria și sărăcia apăsătoare »); Bois le Comte, în Hurmuzaki, XVII, p. 358 (« amestec de palate frumoase și de colibe sărmâne »); Vaillant, *La Roumanie*, III, p. 102

(« peste tot contrastul neincetat al mizeriei și al luxului, cocioabe alături de palate, bogații în trăsură și săracii în noroi »).

² Albina, 1905—1906, p. 58.

³ G. Bezvicanii, *Călători ruși*, p. 174.

⁴ *Ibidem*, p. 178.

⁵ *Istoria Daciei*, III, p. 165.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 291.

Imperiului otoman în plină descompunere — reprezintă începutul unei noi etape în dezvoltarea economică a țării noastre: libertatea comerțului, obținută prin această pace, duce la intensificarea schimburilor comerciale cu țările apusene și cu Rusia, la accelerarea transformărilor economice și sociale și la întărirea relațiilor noi, capitaliste. După 1829, orașul nostru trăiește o epocă de plină modernizare: podelele de lemn sînt înlocuite cu pavaje de piatră, se fac străzi și șosele noi, se plantează parcuri frumoase, se construiesc numeroase case, hoteluri, restaurante și cofetării; în același timp, apare primul ziar bucureștean (*Curierul românesc*, 8 aprilie 1829),

Fig. 2. — Marele incendiu din 1847. Acuarela de Mustacoff (din *Bucureștii vechi*).

poetii și scriitorii vremii (V. Cîrlova, Eliade Rădulescu, Gr. Alexandrescu ș.a.) încep să-și publice operele, se construiește o clădire proprie pentru Teatrul Național etc.¹

Puternice rămășițe feudale împiedicau însă dezvoltarea nestingherită a capitalismului în țara noastră. Revoluția din 1848, al cărui principal centru a fost orașul nostru, încearcă să înlăture unele reforme dar, după înăbușirea ei, burghezia trădează cauza revoluției și se aliază cu marea boierime, retrogradă și reacționară, împărțind cu ea puterea și exploatînd, împreună cu ea, masele muncitoare.

În epoca de care ne ocupăm, două noi mari calamități se abat asupra orașului, distrugînd — în parte sau total — multe din vechile clădiri și monumente ale capitalei noastre: este vorba de cutremurul din 11 ianuarie 1838, care dărîmă numeroase case și biserici din București², și de

¹ Vezi despre aceasta Dan Berindei, *Dezvoltarea urbanistică și edilitară a orașului București în perioada Regulamentară și în anii Unirii (1831—1862)*, în *Studii* 1959, nr. 5, p. 133—158.

² Despre marele cutremur din 1838 vezi: *Raport asupra cutremurelor de pămînt întimplate în Țara Romînească în anul 1838* (Bul. Soc. rom. de geografie, III (1877), p. 90); *Notices sur le tremblement de terre du 1er Janvier 1838...* (idem, IV (1878), fasc.

II, p. 22); G. Lahovary, *Cutremurul de la 1838*, (idem, XIII (1892), p. 278—280); Gr. Ștefănescu, *Cutremurele de pămînt*, p. 31—34; O scrisoare despre grozăvia cutremurului din București, în 1838 (*Gazeta municip.*, V (1936), nr. 235) etc.

Pentru stricăciunile cauzate de cutremur la fiecare clădire în parte, vezi Arh. St. Buc., *Municip. Buc.*, dos. 596 și 622/1838.

marele incendiu din 23 martie 1847, care pustiește centrul orașului, de la biserica Sf. Dumitru pînă la biserica Sf. Ștefan din Calea Călărași, mistuind cca. 2.000 de case¹ și prăvălii, 10 hanuri cu « pîmnițe boltite, cu marfă negustorească » și 12 biserici².

Datorită marelui cutremur din 1838 și incendiului din 1847, nenumărate case, biserici și hanuri au rămas în ruină³. Unele din acestea nu au mai fost refăcute și au dispărut, iar altele au fost transformate — mai ales în timpul domniilor lui G. Bibescu și B. Știrbey — astfel încît nu li se mai poate conferi calitatea de monumente de arhitectură.

★

Au trecut cinci secole de la prima mențiune documentară a orașului București. În acești 500 de ani, orașul nostru a cunoscut zile grele de suferință, dar și zile glorioase de luptă. Ars și jefuit de turci, mistuit de mari incendii sau dărîmat de cutremure, orașul s-a refăcut după fiecare din aceste încercări, prin munca harnicilor săi locuitori.

Locuitorii orașului nostru au adus o contribuție de seamă la lupta pentru izbînda cauzei revoluției din 1848 și pentru realizarea unirii celor două principate romîne, precum și la lupta împotriva exploatării burghezo-moșierești, pentru libertate și dreptate socială. Pe străzile sale a curs, la 13 decembrie 1918 și la 16 februarie 1933, singele unora dintre cei mai buni fii ai clasei muncitoare, luptători neînfricați pentru libertate și o viață mai bună. Eliberat, prin lupta eroică a maselor populare conduse de partid și cu ajutorul Armatei Sovietice, orașul nostru a trăit de-abia după 23 August 1944 zilele cele mai frumoase din lunga sa existență.

Astăzi, capitala patriei noastre trăiește marea epocă de construire a socialismului. În fiecare zi, orașul nostru devine tot mai mare și mai frumos, apar noi uzine și fabrici, numeroase blocuri și case pentru oamenii muncii, parcuri și locuri de recreație. Vechile monumente ale trecutului, pe care regimul burghezo-moșieresc le trata cu lipsă de înțelegere sau cu indiferență, cunosc și ele acum o grijă și o atenție deosebită.

La sărbătorirea semi-mileniului capitalei patriei noastre dragi, putem privi cu încredere viitorul, un viitor în care orașul nostru, capitala unei țări în plină și continuă dezvoltare, va deveni tot mai mare și mai frumos.

Acad. A. OȚETEĂ

¹ În însemnările sale, Eufrosin Poteca afirmă că au ars 3.000 de case (Bis. ort. rom., 1937, p. 501).

² Despre marele foc din 1847, vezi: Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1272/1847 și Comisiile polițienești, culoarea Negru, dos. 24/1847; despre reparațiile și reclădirile de după incendiu, ibidem, dos. 17/1847.

Vezi și diverse însemnări contemporane despre incendiu, la: Gr. Popescu, *Un colț de oraș și un sfînt locaș*, Buc., 1935 p. 70; C. Bobulescu, *Cronica bisericii Sf. Ecaterina*, Buc., 1924, p. 85; Acad. R.P.R., ms. 2008, f. 2; o listă a clădirilor arse, la Arh. St. Buc., Mitrop. DLIX/3 și 4; vezi, de asemenea, rapoartele consulare din Hurmuzaki, XVIII, p. 12-14; cele două planuri: Georg S. Marin, *Plan der Brandstaette in Bukarescht* (Muzeul de istorie Buc., nr. 11.126) și Borroczyrn Rudolf von și Ed. Schweder, *Situations*

Plan des am 23 März 1847 a St. abgebrannten Stadttheiles von Bukarest (ibidem, nr. 11.135, publicat ca anexă la nr. din 8 aprilie 1847 al ziarului *Bukarester Deutsche Zeitung*); vezi de asemenea: Anton Pann, *Memorabilul focului celui mare*, Buc., 1854; D. Caselli *Jalea bucureștenilor din ziua de Sf. Paști 1847* (*Gazeta municip.*, V (1936), nr. 219); Radu Coriolan, *Incendiul de la 1847 din București* (idem, nr. 221); G. Severeanu, *Bucureștii sub focul cel mare din 1847* (*Urbanismul*, IX, 1932, nr. 3-4, p. 87-96) etc.

³ Despre starea clădirilor bucureștene pe la mijlocul secolului trecut, vezi numeroasele liste de « clădiri proaste » sau « clădiri ce se cer a se dărîma », la Arh. St. Buc., Municipiul Buc., dos. 208/1834, 98/1837; Comisiile polițienești, Negru, dos. 28/1856, 48/1858, 105/1859; idem, Roșu, dos. 3/1859; idem, Galben, dos. 11/1850, 36/1853 etc. etc.

I. ARHITECTURĂ CIVILĂ

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://www.iini.ro>

1. CETATEA BUCUREȘTI

v.

S-a discutat destul de mult de către vechii istorici dacă Cetatea Dimboviței, pomenită în documente începînd din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, este aceeași cu orașul București, amintit prima oară cu acest nume la 1459 sept. 20. Unii istorici au susținut că avem de-a face cu două cetăți diferite, alții că este vorba de aceeași cetate, cu nume schimbat¹.

Prima mențiune a Cetății Dimboviței datează din toamna anului 1368, cînd oștirile maghiare, comandate de Nicolae Lackfy, voievodul Ardealului, au avut de luptat cu armata Țării Romînești, condusă de Dragomir pîrcălabul (castelanul) de Dimbovița. După cum relatează cronică maghiară, lupta s-a dat « între întărituri și mărăcinișuri dese și trecători foarte înguste », iar românii atacau « din păduri și din munți »². Din acest pasaj de cronică, în care este amintit pîrcălabul Cetății Dimbovița, s-a crezut că cetatea era situată în apropierea locului unde s-a dat lupta, adică într-o regiune muntoasă³.

Din pasajul citat nu rezultă, însă, că cetatea era în apropierea locului luptei, ci doar că trupele au fost conduse de pîrcălabul Cetății Dimbovița; acesta nu era obligat, se înțelege, să lupte lîngă cetatea ce conducea, ci la locul socotit de el cel mai potrivit. De aceea, credem că Cetatea Dimboviței pomenită la 1368 poate fi cetatea de pe Dimbovița, numită mai tîrziu București. De altfel, în a doua jumătate, a secolului al XV-lea — cînd numele de București fusese pus deja în circulație — cetatea de pe Dimbovița este numită cînd cu noul nume, cînd cu cel vechi de Cetatea Dimboviței. De pildă, la 1459 sept. 20 și 1461 febr. 10, în două documente ale lui Vlad Țepeș, i se spune cetatea București; la 1460 iunie 4, același domn îi zice « castro fluvii Dombovicha »⁴, pentru ca, la 1467 și 1469, să fie numită din nou « Castro Bokoresth »⁵.

Faptul că Cetatea Dimboviței este aceeași cu orașul București, devenit a doua capitală a țării, rezultă, fără nici o îndoială, din afirmația cronicarului moldovean că, în anul 1473, Ștefan cel Mare a înconjurat și a cucerit Cetatea Dimboviței, cetatea de scaun a lui Radu cel Frumos⁶.

¹ Gr. Tocilescu, *Cetatea Bucureștilor și Cetatea Dimboviței* (*Tinerimea romîna*, I (1898), p. 19); Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 16—17; N. Iorga, *București*, p. 23; C. Moisil, *Bucureștii vechi*, p. 392.

² *Chronica Hungarorum*, în *Scriptores Hungarorum rerum veteres ac genuini*, p. 311—312.

³ Acesta este motivul pentru care Cetatea Dimboviței a fost căutată la Stoenesti-Muscel (Rădulescu-

Codin, *Muscelul nostru*, p. 22) sau la ruinele cetății dintre Voinești și Gemenea-Dimbovița (Al. Vasilescu, *Cetatea Dimboviței*, în *BCMI*, 1945, p. 28).

⁴ I. Bogdan, *Relațiile*, p. 321.

⁵ *Ibidem*, p. 328.

⁶ I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 54; cf. și *Cronica lui Ștefan cel Mare*, p. 147; *Ureche*, ed. C. Giurescu, p. 54—55.

Cum acesta își avea capitala la București¹, rezultă că pentru contemporani — la mijlocul secolului al XV-lea — cetatea București și Cetatea Dîmboviței erau aceeași așezare².

★

O problemă de asemenea foarte discutată a fost aceea dacă orașul nostru a avut sau nu ziduri de apărare, dacă a fost sau nu cetate.

Unii cercetători — bazîndu-se pe faptul că, la 1458 iunie 13, Vlad Țepeș scria brașovenilor « juxta fluvium aquae Domboviche »³, iar peste doi ani din « Castro fluvii Dombovicha »⁴ — sînt de părere că orașul București ar fi fost întărit de Vlad Țepeș între 1458 și 1460.

Faptul că noul oraș este pomenit cu numele de Castro Bukorest în cîteva din documentele din deceniul VII al secolului al XV-lea⁵ este o dovadă că orașul era întărit în acel timp. Dovezi certe despre felul cum erau construite întăriturile orașului în a doua jumătate a secolului al XV-lea nu avem însă.

Credem că primele întărituri ale orașului — care constituiau cetatea propriu-zisă — au fost cele din jurul curții domnești, în preajma căreia s-a dezvoltat apoi capitala noastră. Faptul acesta ni se pare a rezulta și din afirmația făcută de regele Matei Corvin că « cetatea » București era întărită de la natură și prin mîna omului, deoarece curtea domnească era așezată pe o înălțime ocolită la sud-vest de Dîmbovița, avînd și ziduri înconjurătoare.

Știri mai sigure despre « cetatea » București sînt cele din secolul al XVI-lea. La 1538, Verancici menționa Bucureștii printre cele trei « cetăți » de piatră ale țării⁶ (celelalte două erau Tîrgoviște și Poenari). El se referea, desigur, tot la zidurile ce înconjurau curtea domnească, deoarece le numește « castellum », pe cînd celorlalte le spune « arces ». Peste numai opt ani, în 1546, Ostermayer arată că Mitcea Ciobanul întărea orașul cu pari mari de stejar⁷, ceea ce înseamnă că Bucureștii nu aveau la acea dată ziduri înconjurătoare (cum nu avuseseră nici mai înainte). Afirmația lui Ostermayer este confirmată peste aproape 20 de ani, în 1574, de călătorul francez Lescallier, care însemna în relația sa că orașul avea întărituri făcute din trunchiuri mari de copaci, înfipți în pămînt unul lîngă altul și legați între ei prin grinzi transversale, prinse în cuie de lemn⁸. Ni se par demne de crezare ultimele două informații, dacă ținem seama și de faptul că în jurul Bucureștilor nu sînt cariere de piatră, din care să se fi construit cetatea, precum și de faptul că, în afară de zidurile de la Curtea Veche, nu s-au găsit urmele vreunei cetăți sau întărituri de zid sau piatră în cursul săpăturilor efectuate pînă acum.

Cele două informații sînt confirmate și de afirmația lui Sinan pașa, din octombrie 1595, că Țara Romînească nu avea la acea dată cetăți mai vechi decît cele făcute de el la Tîrgoviște și București⁹ (se referea la regiunea cucerită), precum și de modul cum el însuși a întărit orașul. La data cînd Sinan cucerește Bucureștii, orașul nu avea întărituri. Din această pricină, pregătindu-se să apere capitala cucerită, Sinan o întărește cu două rînduri de trunchiuri de copaci înalți, bătuți în pămînt, între care a pus pămînt, construind astfel nouă « băști » (bastioane), în care se puteau

¹ Vezi mai jos p. 27.

² După o altă părere, emisă de Al. Lapedatu (BCMI, 1910, p. 178), în secolele XIV și XV ar fi coexistat două cetăți: una, mai veche, situată lîngă Rucăr, și care ar putea fi numită cetatea « de sus » a Dîmboviței, și alta, mai nouă, « de jos », pe locul orașului numit mai tîrziu București.

Problema este destul de greu de rezolvat, dar nu este imposibil ca Al. Lapedatu să aibă dreptate. Faptul că în privilegiile acordate brașovenilor (I. Bogdan, *Relațiile*, p. 12, 17, 23, 34, 73) drumul acestora urmează traseul: Brăila, Tîrșor, Tîrgoviște, Dîmbovița sau Brăila, Tîrșor, Tîrgoviște, Dîmbovița, Rucăr pare a indica o cetate situată către regiunea de munte, fapt confirmat și de porunca lui Mihai voievod către slugile de la cetatea Dîmboviței și

vameșii de la Rucăr și Bran, care lasă să se înțeleagă că este vorba de trei așezări apropiate (*ibidem*, p. 7).

Există, deci, în prima jumătate a sec. XV, o cetate a Dîmboviței în regiunea de thunte, precum există în mod sigur, după mijlocul aceluiași secol — fiind poate mai veche — o altă cetate a Dîmboviței, care se va numi apoi București.

³ I. Bogdan, *Relațiile*, p. 320.

⁴ *Ibidem*, p. 321.

⁵ I. Bogdan, *Documente și registre*, p. 237, 328, 356.

⁶ *Tezaur de monumente*, III, p. 178.

⁷ Apud P. P. Panaitescu, *Cum au ajuns Bucureștii capitala țării*, Buc., 1938, p. 7.

⁸ *Revue d'histoire diplomatique*, XXXV (1921), p. 46.

⁹ Veress, *Documente*, IV, p. 99.

instala câte 15 tunuri; în jurul « băștilor » s-a săpat un șanț adînc de trei stînjeni și tot atît de lat¹. « Palanca » nu i-a folosit însă prea mult lui Sinan, care a părăsit în grabă orașul, cînd a fost atacat de oștile unite ale muntenilor și ardelenilor. « Palanca lui Sinan pașa » — care era situată lîngă mănăstirea Radu vodă și ale cărei urme s-au găsit în săpăturile arheologice făcute în vara anului 1953 — este deseori pomenită în documentele din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea².

După distrugerea acestor întărituri, se pare că orașul a fost din nou fortificat de Radu Șerban, care a urmat linia politică a lui Mihai Viteazul. Cronicarul maghiar Szamösközy arată că domnul « zidea de zor » cetatea București, împrejmuid-o cu piatră, așa cum începuse Sinan pașa. La zidirea cetății lucrau zilnic 6 000 de oameni³.

Știrea aceasta contrazice însă informațiile sigure din 1595, precum și descoperirile arheologice, care dovedesc în mod cert că Sinan a întărit orașul cu trunchiuri de copaci, nu cu o cetate de piatră.

În secolele XVII și XVIII nu mai sînt amintite încercări de a întări orașul, turcii interzicînd aceasta⁴.

În concluzie, credem că orașul București nu a fost împrejmuit în trecut cu ziduri de cetate — în afară de cele care înconjurau Curtea Veche; doar uneori, cînd necesitățile de apărare o cereau, capitala Țării Romînești era întărită cu trunchiuri de copac și șanțuri de apărare.

În afară de aceste întărituri, orașul mai era apărat de mănăstirile-cetăți situate la marginea sa (Mihai vodă, Radu vodă, Plumbuita, Cotroceni, Văcărești), care erau și locuri de refugiu în cazuri de nevoie.

Tocilescu Gr., *Cetatea Bucureștilor și Cetatea Dimboviței (Tinerimea romînd, I (1898), p. 1—24)*; Iorga N., *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—9 și politica lui Vladislav vodă față de unguri, un episod din cucerirea Peninsulei Balcanice de turci (Conv. lit., XXXIV (1900) p. 986)*; Lapedatu Al., *Două vechi cetăți romînești: Poenarii și Dimbovița (BCMI, III (1910), p. 177—189)*; *Avut-au Bucureștii ziduri? (Gazeta municip., V (1936), nr. 252)*; *Bucureștii erau cetate întărită? (Idem, nr. 253)*; *Cine a statornicit hotarele Bucureștilor? (Idem, nr. 254)*; Caselli D., *Cum au fost Bucureștii odinioară, Buc., 1935, p. 6—8*; Vasilescu Al., *Cetatea Dimboviței (BCMI, XXXVIII (1945), p. 28—46)*; Balotă Anton, *Cetatea Dimboviței și Bucureștii (în manuscris)*; *Săpături București, 1953, p. 148—151*; *Bucureștii de odinioară, p. 58—59, 147, 150.*

¹ Hurmuzaki, s. II/1, p. 361; vezi și Hurmuzaki, III/1, p. 492—493; Veress, *Documente*, IV, p. 297; cronică țării în *Mag. istoric*, IV, p. 283, *Istoriile*, p. 89 și *Diplomatarium italicum*, I, p. 429—430.

² *DIR*, XVII/4, p. 211, 526; 1627 nov. 3 (*Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXXI/6*); 1630 ian. 10 (*ibidem, XXXI/8*); 1631 mart. 3 (*ibidem, XXX/9*); 1722 iunie 1 (*Acad. R.P.R., XII/140*) etc.

³ I. Crăciun, *Cronicarul Szamösközy și însemnările lui privitoare la romîni, 1566—1608, Buc., 1928, p. 184.*

⁴ Cf. și relațiile călătorilor străini: anonimul din solia lui Krasinski, din 1636, care arată că « întărituri nu sînt de loc, afară de mănăstirile întărite, anume

Sf. Mihai (Mihai vodă — N.S.) și cea pomenită mai sus (Radu vodă — N.S.), (P. P. Panaitescu, *Căldători poloni*, p. 30); relația lui Baksici, unde se precizează că orașul era « fără ziduri » (*senza mura*), (*Monumenta spectantia...*, XVIII, p. 104); afirmația lui Evlia Celebi că orașul « nu posedă fortăreață », în afară de mănăstirile mari, « înconjurată cu ziduri groase, care pot fi luate drept fortărețe » (*Siruni, Orașul București văzut de căldătorul turc Evlya Celebi*) sau însemnările călugărului Serapion, din 1749, care spune că « Acolo (la București — N.S.) nu se află valuri sau cetate, căci turcii nu îngăduie să se construască » (*Studii*, 1948, nr. 2, p. 313).

2. CURȚI, PALATE ȘI CASE DOMNEȘTI

a) REȘEDINȚE OFICIALE ALE DOMNILOR

De-a lungul celor patru secole cît timp orașul nostru a fost capitală a Țării Romînești, au existat în București patru curți domnești, reședințe oficiale ale domnilor țării. Prima — numită, după 1775, Curtea Veche și așezată aproximativ între actualul bd. 1848 și riul Dimbovița și între str. Șelari și Halele Centrale — refăcută în mai multe rînduri, a fost reședința domnească vreme de mai bine de trei secole (între 1459 și 1774). După ruinarea acesteia, la începutul domniei lui Alexandru Ipsilanti, s-a construit o altă curte domnească, pe actuala stradă Uranus, mai sus de Arhivele Statului, care a servit — cu întreruperi — ca reședință a domnilor fanarioți, între 1776 și 1812, cînd a fost distrusă de incendiu. Din anul 1813, domnii țării au locuit într-un palat înghebat din două case boierești situate pe Podul Mogoșoaiei (actuala Calea Victoriei), între restaurantul București și Teatrul Național — sala Comedia. După 1837, ultimii domnitori ai Țării Romînești au folosit ca reședință oficială fostul palat al lui Dinicu Golescu de pe Podul Mogoșoaiei, situat aproximativ pe locul aripei din stînga a actualului Palat al Republicii. După 24 ianuarie 1859 — ziua dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al celor două principate — acest palat a devenit reședința domnitorului celor două țări unite.

Deși cele patru reședințe ale domnilor Țării Romînești nu se mai păstrează (au rămas numai unele resturi de construcții din Curtea Veche și din Curtea Arsă; prima reședință domnească de pe Calea Victoriei a fost refăcută, iar cealaltă dărîmată și reconstruită) totuși, din mărturiile unor contemporani care le-au văzut și descris¹ și din rezultatele săpăturilor arheologice întreprinse pe terenul primelor două curți domnești, putem reconstitui astăzi imaginea și istoricul fostelor reședințe domnești din capitala noastră.

¹ Aproape toți călătorii care au vizitat capitala Țării Romînești au lăsat impresii scrise despre reședința domnească. Acești străini în trecere prin București se interesau, în primul rînd, de palatul în care

locuia domnul țării, unde mulți dintre ei au fost primiți cu deosebită cinste. Așa se explică de ce mărturiile călătorilor din sec. XVI—XVIII se referă mai ales la curtea domnească.

Nu se cunoaște exact data cînd s-a construit prima curte domnească din București¹. O asemenea curte a existat, desigur, la data cînd Bucureștii au devenit a doua capitală a țării, adică în a doua jumătate a secolului al XV-lea, timp în care noua capitală începe a fi preferată chiar celei vechi de la Tîrgoviște. De la 1459 septembrie 20 — data primului hrisov emis în orașul București de Vlad Țepeș — pînă la 1500, mai sînt date încă 58 asemenea documente din noua cetate de scaun, față de numai 47 scrise în orașul Tîrgoviște. Urmașul lui Vlad Țepeș, Radu cel Frumos, domn supus turcilor, emite aproape toate hrisoavele sale din București, unde își statornicise capitala. Aceste fapte ne îndreptățesc să afirmăm că, cel puțin din vremea lui Radu cel Frumos — mai probabil chiar din timpul domniei lui Vlad Țepeș — orașul nostru, devenit noua capitală a Țării Romînești, alături de Tîrgoviște, avea o curte domnească. Documentele vremii nu ne dau însă știri despre această curte, nici despre locul unde se găsea².

Săpăturile arheologice — organizate pe scară largă în anii regimului de democrație populară de către Academia R.P.R. — au confirmat existența unei curți domnești, la jumătatea secolului al XV-lea, în orașul nostru. Această veche curte era situată pe același loc unde se va ridica la mijlocul secolului al XVI-lea noul palat domnesc al lui Mircea Ciobanul. Săpăturile efectuate au dat la iveală urme de construcții din bolovani și cărămidă, făcute pe la jumătatea secolului al XV-lea, precum și ceramică din același timp.

Acest loc a fost ales pentru construirea curții domnești datorită, desigur, situației sale geografice privilegiate: curtea domnească a fost zidită pe o înălțime asemănătoare celei de la Radu vodă — care a fost, însă, nivelată cu vremea — și pe malul riului Dimbovița, ce proteja construcțiile de eventuale atacuri dușmane dinspre sud-vest. Zidurile de piatră și cărămidă ce înconjurau palatul măreau posibilitățile de apărare ale curții domnești, astfel încît afirmația făcută pe la 1476 că «cetatea» este întărită de la natură și prin mîna omului³ ni se pare a se referi tocmai la noua curte domnească, întărită, de pe malul Dimboviței.

Fiind probabil avariata în cursul luptelor dintre Radu cel Frumos și Ștefan cel Mare — în cursul cărora viteazul domn moldovean a cucerit Cetatea Dimboviței⁴ — curtea domnească a fost refăcută în timpul domniei lui Basarab cel Tânăr (Țepeluș). După cum au arătat unele cercetări noi, este posibil ca soția acestuia, doamna Maria, să fi construit și o biserică lângă curtea domnească, menționată în documentele de mai târziu cu numele de biserică doamnei Maria.

Vechea curte domnească din București va fi fost destul de frumoasă, pentru a îndreptăți pe diecii cancelariei domnești de la începutul secolului al XVI-lea să vorbească de «minunatul scaun al Bucureștilor»⁵ sau de «minunata cetate de scaun București»⁶. Denumirea ce se dădea pînă atunci numai vechilor cetăți de scaun de la Curtea de Argeș și Tîrgoviște se va fi referit în egală măsură atît la orașul aflat în plină dezvoltare, cît și la curtea sa domnească.

În prima jumătate a secolului al XVI-lea, domnii preferă, totuși, vechea reședință din Tîrgoviște; rareori, în această epocă, se dă cite un hrisov domnesc din București.

De la jumătatea secolului al XVI-lea, ca urmare a căderii Țării Romînești sub dependența Porții Otomane, domnii se mută la București, pentru a fi mai aproape de turci. În plus, datorită

* Vezi și bisericile de la Curtea Veche la p. 195—198.

¹ Afirmația unor cercetători, care, urmîndu-l pe Dionisie Fotino (*Istoria Daciei*, III, p. 164), susțin că palatul domnesc ar fi fost construit de Mircea cel Bătrîn, nu este întemeiată.

² Un singur document — din 1531 nov. 5 — amintește despre curtea domnească. În partea finală a acestuia, diacul arată că a scris în cetatea București «în foisor» (*DIR*, XVI/2, p. 103). Avînd în vedere

faptul că hrisoavele se scriau în preajma cancelariei domnești — aflată în curtea domnească — este posibil că foisorul făcea parte din clădirile acesteia.

³ C. Esarcu, *Ștefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneției*, Buc., 1874, p. 80.

⁴ *Cronica lui Ștefan cel Mare*, p. 147; *Cronicile slavo-romîne*, ed. P. P. Panaitescu, p. 17.

⁵ *DIR*, XVI/1, p. 40.

⁶ *Ibidem*, p. 113.

orientării aproape exclusive a comerțului Țării Românești către sudul Dunării, orașul București devine cel mai important centru comercial al țării.

Curtea domnească a fost rezidită pe locul celei vechi în timpul domniilor lui Mircea Ciobanul (1545—1554, 1557⁸—1559), când s-a construit, în interiorul curții, și o biserică domnească. Acest lucru a fost dovedit și de săpăturile făcute în vara anului 1953, care au scos la iveală resturile unei pivnițe boltite, — construită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, înălțime de 32 m și lățime de 11, despărțită în două nave, acoperite cu două bolți semicilindrice, întărite cu arcuri dublouri — precum și alte resturi de construcții din aceeași perioadă.

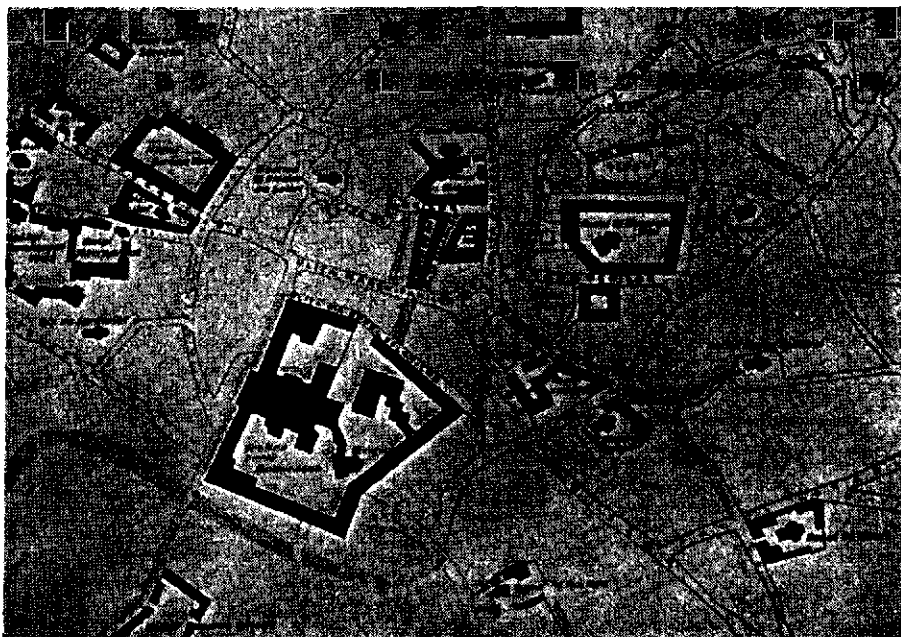

Fig. 3. — Planul Curții Vechi la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Desen de G. D. Florescu, după planul din 1770 (la Muzeul de istorie a orașului București).

După construirea ei, noua curte domnească a devenit centrul orașului: pe lângă ea trecea Ulița Mare¹; în jurul și în apropierea ei s-au așezat meșteșugarii și negustorii din capitală²; tot lângă curtea domnească exista și « pazarul » (piața) orașului, pomenit prima oară la 1563 mai³.

Datorită concentrării vieții economice a capitalei în jurul curții domnești, tot aici se vor construi, de pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, cele mai numeroase hanuri: Șerban vodă, Constantin vodă, hanurile mănăstirilor: Sf. Gheorghe Nou, Sf. Ioan Grecesc, Hanul Greci, Stavropoleos, Colțea etc. Tot în jurul și în apropierea curții domnești s-au ridicat și multe dintre lăcașurile religioase ale orașului (biserica doamnei Maria și Stana, Ghiorma banul, Bărăția, Sf. Dumitru, Sf. Ioan Grecesc, Sf. Sava, Sf. Gheorghe Nou etc.).

Curtea domnească se întindea pe o suprafață foarte mare (circa 25 000 m²), având forma unui pentagon, în planul rusesc din 1770 și în cel al lui Sulzer, și a unui exagon, în planul lui Purcel. Curtea era cuprinsă între actualele străzi Șelari și Gabroveni, bd. 1848, până în dreptul Bărăției, str. Brașovenilor, iar de aici până la Dimbovița, în dreptul Halelor Centrale, până la actualul colț dintre str. 30 Decembrie și str. Șelari.

¹ Menționată la 1587 iulie 24 și 1589 iunie 5 (DIR, XVI/5, p. 320 și 413).

² Ulițele unde s-au stabilit aceștia — numite mai

târziu Blănari, Șelari, Mămulari, Boiangli, Bărbieri etc. — se găseau în preajma curții domnești.

³ DIR, XVI/3, p. 177.

Prima mențiune documentară a curții domnești este din 1589 iunie 5, când se vinde un loc în Ulița cea Mare, lângă curtea domnească¹. Înainte de această dată, ea fusese vizitată de câțiva călători străini, ale căror prețioase mărturii ne ajută să-i cunoaștem trecutul.

Astfel, în 1574, călătorul francez Lescalopier mărturisea că reședința domnească era întărită, ca și orașul, și avea pereții din piatră (pereți dubli de scinduri, umpluți cu paie și vâlătuci). Lescalopier a fost primit într-o sală mare, împodobită cu reliefuri². Deși construit din lemn, călătorul francez îi spune totuși « palat », ceea ce dovedește că acesta avea o înfățișare corespunzătoare. Probabil că vechea reședință domnească a fost distrusă sau avariată în cursul luptelor din acel an, când capul lui Ioan vodă cel Cumplit și al lui Vintilă, domnul pus de el în Țara Românească, au fost expuse de turci în fața curții domnești, unde au fost văzute de călătorul polon Strijkovski³.

În 1585 palatul era din zid și prezenta unui alt călător, Bongars, un aspect frumos⁴. De aci rezultă că a fost refăcut (sau reparat) între 1574 și 1585, în timpul domniilor lui Alexandru Mircea sau Mihnea Turcitul. Este, de altfel, epoca în care se fac și alte construcții în București (mănăstirile Sf. Troiță, Plumbuita, Stelea, Sf. Ecaterina etc.).

Secretarul lui Petru Cercel, Franco Sivori, considera curtea domnească de mărime mijlocie⁵ (aceasta, desigur, în raport cu palatele văzute de el în apus).

Grav avariată la retragerea turcilor din București, în 1595⁶, curtea domnească a avut din nou de suferit în iarna anului 1611, de pe urma oștirilor maghiare aduse în țară de Gabriel Bathory.

În 1631, Paul Strassburg însemna în trecerea sa prin oraș că palatul era dărăpănat, zidurile fiind atît de slăbite, încît se cutremurau din temelii la salvele de tun ce se trăgeau în cinstea oaspetelui⁷. Un alt călător, care a însoțit solia polonă condusă de Krasinski, ne spune că, în 1636, palatul, aflat într-o vale între riuri (era pe malul Dîmboviței), nu era urît, dar nici nu avea nimic deosebit⁸.

Pe la 1640, curtea domnească prezenta misionarului catolic Baksici prveliștea unei clădiri mari, aproape dărăpănate, înconjurată cu lemn, în loc de zid, cum fusese înainte. Casele în care locuia domnul, situate pe malul râului, erau în stare proastă. Deasupra porții de intrare în curte exista un turn, unde ședeau soldații de pază. În afara curții era o temniță de lemn, în care erau închiși vinovații. Tot de la Baksici aflăm că grădina domnească se întindea și pe malul drept al Dîmboviței⁹.

După 1640, Matei Basarab a dărimat vechea curte domnească¹⁰ și a reclădit-o, cum ne informează Paul de Alep, însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei în vizitele acestuia prin țările noastre. La 1656, Paul de Alep descrie noua reședință a domnului ca fiind o clădire de mari proporții, uimitor de elegantă, cu un aspect încîntător și cu mult mai frumoasă decît cea din Tîrgoviște¹¹.

¹ DIR, XVI/5, p. 413.

² *Revue d'histoire diplomatique*, XXXV (1921), p. 47.

³ *Arhiva istorică a Romîniei*, II (1865), p. 6.

⁴ Hurmuzaki, XI, p. 192.

⁵ Șt. Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, Sibiu, 1944, p. 169.

⁶ După o informație publicată în Hurmuzaki, III, p. 487, curtea domnească ar fi scăpat de distrugere în 1595. Rezultatele săpăturilor arheologice arată însă că palatul a avut mult de suferit din cauza acestor împrejurări. Faptul că turcii au ars biserica doamnei Stana și Maria, așezată lângă zidul curții domnești (vezi mai jos p. 197 - 198) este o altă dovadă că și curtea domnească i-a împărțit soarta. De altfel, după 1595, atît Mihai Viteazul cît și urmașii săi vor locui mai ales la Tîrgoviște; domnia se va muta din nou la București de abia în timpul lui Alexandru Cuconul (doc. din 1626 nov. 10, Acad. R.P.R., CXXV/53).

La această curte domnească din Tîrgoviște, nu la cea din București - cum a crezut Ionescu-Gion

(*Istoria Buc.*, p. 103) - se referă la 1619 francezul conte de Cesy, care spune că era foarte sărăcăcioasă (Hurmuzaki, s. 1/1, p. 185).

⁷ *Archivum*, 1867, p. 12.

⁸ P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, p. 31.

⁹ *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, XVIII, Zagreb, 1887, p. 104-105 și N. Iorga, *Călători și misionari*, p. 67.

¹⁰ Din acest motiv, în toamna anului 1639, Matei Basarab s-a mutat la Tîrgoviște (ultimul document dat din București este din 1639 oct. 22 - Acad. R.P.R., DCXLI/172; primul document dat în Tîrgoviște este din 1639 dec. 10 - Arh. St. Buc., m-rea Nuceru, X/9). Domnul a rămas la Tîrgoviște cîtiva ani.

Curtea domnească din București a fost refăcută, deci, după anul 1640, nu la începutul domniei lui Matei Basarab, cum se afirmă în lucrarea *Bucureștii de odinioară*, p. 149.

¹¹ Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 206.

O descriere mai amănunțită — nu știm însă cât este de veridică, avînd în vedere obiceiul cunoscut al autorului ei de a exagera lucrurile — o face, în 1659, Evliya Celebi, care a însoțit expediția de pedeapsă și jaf a turcilor din acel an, notînd cu satisfacție nelegiuirile comise de oastea turcă. El arată că palatul prezenta aspectul unei fortărețe, cu poartă de fier, avînd în jur ziduri în palancă simplă, construite din stejar (!). Înăuntrul palatului remarcă construcții și odăi de zid, numeroase divanuri (cancelarii), o mănăstire împodobită (biserica curții domnești), iar în cele patru părți ale palatului 200 de odăi (cifra este desigur exagerată), cu parter și etaj, pentru

Fig. 4. — Curtea domnească la 1716. Gravură în aramă, contemporană (din Bucureștii vechi).

dorobanți. El remarcă, de asemenea, grajdurile domnești, mari, care mărgineau curtea. În interiorul palatului, erau camerele servitorilor, multe odăi separate, odăile haremului (curtea doamnei) și camerele doamnei. Evliya mai vede o baie, situată în fața unui izvor de apă (de fapt, în apropierea Dimboviței), precum și frumoasa grădină a palatului ¹.

Chiar în anul în care Evliya Celebi descria astfel curtea domnească, aceasta a fost ruinată de turci și tătari ².

După 1660, cînd turcii poruncesc lui Grigore Ghica să dărîme curtea domnească din Tîrgoviște ³, palatul din București, refăcut, rămîne singura reședință a domnilor Țării Romînești pînă la Constantin Brîncoveanu.

Curtea domnească a fost reparată în timpul domniei lui Grigore Ghica, care a pus la lucru, alături de țiganii «de dîrvală», pe soțiile boierilor Cantacuzini, dușmani ai domnului ⁴. În timpul refacerii vechii curți, Grigore Ghica a locuit în casele domnești de la mănăstirea Mihai vodă ⁵.

În această vreme, este pomenit «turnul la nemți» — turnul de pe poarta de intrare, amintit și de Baksici — numit astfel deoarece era păzit de nemți lefegii. În acest turn erau

¹ H. Dj. Siruni, *Orașul București văzut de călătorul turc Evliya Celebi* (manuscris).

² C. Grecescu, *Mărturiile comisului Istoc. Un fragment de cronică, 1659—1664* (Rev. ist. rom.,

VIII (1938), p. 93).

³ *Ibidem*, p. 92.

⁴ *Cronica lui Neculce*, ed. I. Iordan, Buc., 1957, p. 139.

⁵ C. Grecescu, *op. cit.*, p. 93.

închiși, sub pază, boierii¹. O stampă germană din 1716 — care nu reprezintă întocmai realitatea — înfățișează zidurile exterioare ale palatului prevăzute cu turnuri.

Lucrările de restaurare a curții sînt continuate în timpul domniei lui Gheorghe Duca, care o «înnădește» cu alte clădiri noi, ispravnic fiind Șerban Cantacuzino logofăt, viitorul domn². Cu prilejul acestei refaceri, a fost construită și cea de-a doua biserică a curții domnești, numită biserica «despre doamna»³.

După această refacere, un călător maghiar care a vizitat orașul în 1678, Óváry János, putea spune că palatul era «impunător și destul de strălucit»⁴.

Nu știm dacă în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino — preocupat să ridice marea mănăstire de la Cotroceni și hanul ce-i va purta numele — s-a mai adăugat ceva la palatul domnesc.

Curtea domnească din București a cunoscut o deosebită înflorire în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, domnie care se caracterizează, de altfel, prin numeroase construcții. După cum ne informează cronicarul său, logofătul Radu Grecianu, în timpul domniei lui Brîncoveanu s-a făcut o casă domnească, pe stilpi de piatră, cu trei cafasuri, lângă biserica domnească «cea mare» (mai exista și o altă biserică, mai mică), precum și casele «despre doamna», două «rînduri» de case, din temelie; tot el a făcut, în 1707, în grădina palatului, pe care a amenajat-o⁵, un foișor de piatră, în locul celui mai vechi, de lemn⁶. Noul foișor avea stilpi de piatră, «săpați foarte iscusit și minumat», și era zugrăvit atît pe dinafară cît și pe dinăuntru⁷.

Tot în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu s-au făcut alte odăi de zid pentru seicmeni, în locul celor de lemn, «vechi și foarte proaste», și s-a înlocuit gardul vechi, stricat și scund al curții, cu un zid de piatră și bolovani⁸. După informațiile date de Anton Maria del Chiaro, zidul înconjurător al curții a fost terminat cu cîteva luni înainte de mazierea domnului⁹. Acest zid împrejmuita nu numai palatul domnesc, ci și întinsa grădină a acestuia¹⁰.

Tot în timpul domniei lui Brîncoveanu a fost refăcută și baia domnească, de către meșteri armeni aduși de la Țarigrad¹¹.

În vremea lui Brîncoveanu, curtea domnească din București cuprindea:

— palatul propriu-zis, care avea parter și etaj, cu următoarele săli: spătăria mare și cea mică¹², numită și cu stele, unde se găsea și tronul domnesc (era numită astfel deoarece avea zugrăvite stele pe pereți), divanul cel mare și cel mic și vistieria, ultima situată la parter¹³. În aceeași clădire se mai găseau: iatacul domnului, cele două camere ale doamnei, baia și un paraclis. După cum ne

¹ Cronicile Romîniei, ed. Kogălniceanu, III, p. 5; și Radu Popescu amintește turnul «după poarta domnească», unde erau închiși boierii (Istoriile, p. 173).

² Genealogia Cantacuzinilor, p. 210 și M. Kogălniceanu, Cronice, III, p. 19. Nicolae Costin arată că, în timp ce repara casele, Șerban Cantacuzino ar fi spus «Bune case pentru domn tînăr», arătîndu-și intenția de a ajunge domn (Cronicile Romîniei, II, p. 17).

³ Vezi mai jos p. 197—198.

⁴ N. Iorga, Căldări și misionari, p. 19.

⁵ Înainte de domnia lui Brîncoveanu, grădina curții domnești era «tocmită și înfrumusețată cu vie și cu pomaturi roditoare, cu de tot felul de pomi, ca o grădină domnească». În timpul domniei lui G. Duca «livedea» domnească fusese înecat de morile de pe Dimbovița, de «s-au topit de tot și nimic n-a rămas» (doc. din 1679 mai 3, Acad. R.P.R., ms. 403, f. 27 v—29). Amenajarea ei de către Brîncoveanu devenise deci necesară. Pentru îngrijirea ei, domnul adusese grădinari străini (Arhiva, V, p. 548—549). După moartea sa, grădina palatului s-a prăgînit. După cum ne informează călătorul Flachet, pe la 1740, grădina palatului domnesc era neingrijită iar havuzurile stricate, neavînd cine să le repara.

⁶ Acest foișor de lemn din grădina domnească

este amintit de același logofăt cronicar, în 1702 (Viața lui C. Brîncoveanu, p. 113).

⁷ Cf. și Anton Maria del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, p. 9, care spune că Brîncoveanu a zidit un foișor frumos (*bella loggia*) în grădină, unde lua masa și se odihnea după prînz.

⁸ Grecianu, *op. cit.*, p. 28, 173, 230.

⁹ Del Chiaro, *op. cit.*, p. 7.

¹⁰ Un document din 1769 ian. 22 amintește de «ulița zidului grădinii domnești» (Acad. R.P.R., CXXIII/118).

¹¹ *Candica Vistieriei*, p. 38.

În afară de această baie reparată de Brîncoveanu și care era situată în clădirea palatului, exista o altă baie în curtea acestuia, pentru personalul curții domnești. Săpăturile arheologice efectuate la Curtea Veche au dat la iveală cuptorul subteran al băii domnești din palat, cuptor specific băilor orientale. Nu știm sigur dacă pentru această baie sau pentru baia personalului curții domnești, Leon vodă a adus, în 1630, cazanul băii domnești din Tîrgoviște (doc. din 1642 april 20, Arh. St. Buc., m-reă Căldărușani, IX/1).

¹² Pomenită și de cronicarul Radu Popescu, *Mag. istoric*, IV, p. 153 și în *Istoria Țării Românești de la 1688 la 1717*, p. 3 («spătăria mică, nouă, care-i zic cu stelele»).

¹³ *Ibidem*, p. 8, 42, 44.

informează Anton Maria del Chiaro, secretarul italian al lui Brîncoveanu, sălile mari ale palatului erau boltite; prima sală avea la mijloc un rînd de coloane scunde¹; cea de-a doua era folosită pentru divan și banchete. Celelalte săli serveau pentru audiențe, locuința domnului și a doamnei. Același Del Chiaro arată că scara principală era din marmură², iar pe la 1727, cronicarul Radu Popescu menți-

Fig. 5. — Orașul București (și curtea domnească) la începutul secolului al XVIII-lea. Gravură în aramă din 1717 (din *Bucureștii vechi*).

onează că palatul avea și un pridvor în față³. După cum rezultă din planul curții din anul 1799, palatul se găsea la vest de biserica domnească (actuala biserică Curtea Veche), către str. Șelari;

- casele « cuconilor » (ale fiilor domnului);
- bisericile (cea mare, cu hramul Buna Vestire, și biserica « despre doamna », cu hramul Sf. Ioan Botezătorul);
- camerele seimenilor și celorlalți slujitori ai curții;
- foișorul din grădină;
- baia (în curtea palatului);
- grajdurile⁴ (spre hanul Manuc) și atenansele (în partea de nord a curții);
- turnul de pe poartă, numit « la nemți ».

După cum ne informează Anton Maria del Chiaro, în timpul domniei lui Ștefan Cantacuzino, acestor clădiri li s-a mai adăugat un « palat mic și frumos, cu opt odăi, în grădină », pentru doamna.

Curtea domnească avea două porți⁵, poarta de sus spre Dimbovița⁶, peste care se trecea pe un pod de lemn, către Podul Calicilor (actuala Calea Rahovei) și poarta de jos⁷, pe latura

¹ Fusuri ale acestor coloane au fost găsite în cursul săpăturilor arheologice făcute în ultimii ani.

² Del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, p. 7, 8—9. Această scară mare a palatului este amintită și de cronicarul Radu Grecianu, *op. cit.*, p. 182.

³ *Mag. istoric*, IV, p. 153.

⁴ Un doc. din 1736 dec. 23 precizează că aceste grajduri erau spre ulița Boiangiilor, către colțul zidului curții domnești (Arh. St. Buc., Mitrop., XX/7).

⁵ Cf. și o informație din 1716 (Hurmuzaki, VI, p. 160—161).

⁶ Amintită deseori în documente (1780 aug. 1, 1781 aug. 3, 1785 febr. 5 etc., Muzeul de istorie Buc., nr. 35825—6, Acad. R.P.R., ms. 5658, f. 150).

În dreptul curții domnești, pe riul Dimbovița, erau instalate mori de apă, amintite în numeroase documente din secolul al XVII-lea și de călătorul Flachet, la 1740.

⁷ Doc. din 1743 iunie 1 (Muzeul de istorie Buc., nr. 30507). La 1798 iunie 15 este amintit chioșcul de la poarta de jos (ibidem, nr. 35.828) iar în *Istoria Țării Românești*, p. 165, «turnul dă pre poarta dă jos».

opusă celei de sus, spre Calea Moșilor, unde era pușcăria¹; această poartă era numită uneori și poarta pușcăriei².

Toți călătorii din epoca lui Constantin Brâncoveanu au remarcat frumusețea palatului domnesc din București, refăcut de acest domn. În 1702, englezul Chisthull mărturisea că palatul

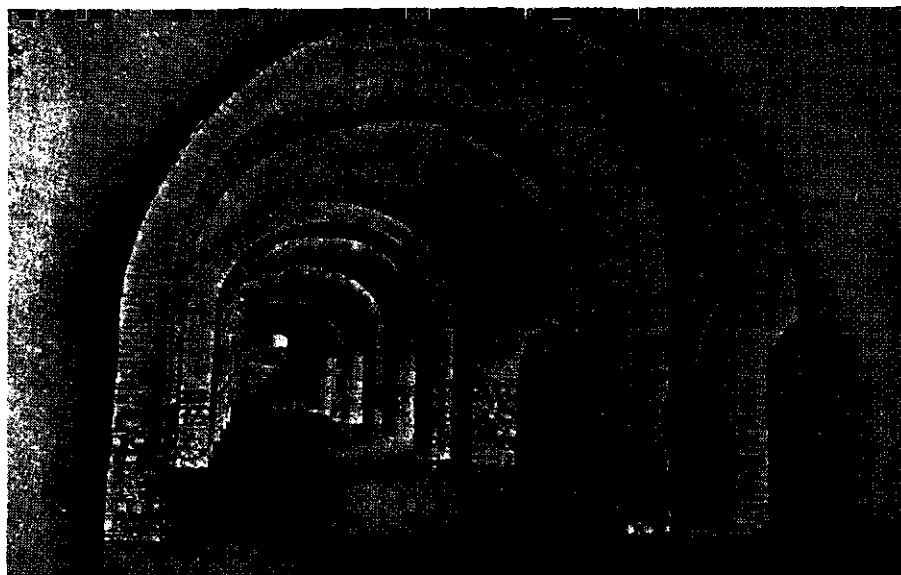

Fig. 6. — Beciul de sub sala mare a palatului domnesc (la Muzeul de istorie a orașului București).

era « măreț și frumos » și că — deși nu se putea compara cu palatele altor principii creștini — era cu mult mai frumos decât clădirile cu care turcii și « barbarii » din provinciile vecine se mândreau atit de mult³.

Un alt călător din această vreme, comerciantul englez de origine franceză La Mottraye, considera că palatul era spațios și destul de arătos⁴.

Epoca lui Brâncoveanu reprezintă apogeul înfloririi curții domnești, după care urmează declinul ei.

Chiar în timpul domniei lui Brâncoveanu, în august 1712, în cursul unui incendiu, arde acoperișul unei « perechi » de case a fiilor domnului și o altă « pereche » de case, mai mici, pină la pământ. În lunile următoare, aceste case au fost reparate⁵.

În februarie 1718, un mare incendiu pustiește centrul orașului, cînd ard și clădirile din curtea domnească, scăpînd numai « casele boltite », cum spune cronicarul Radu Popescu⁶.

¹ Doc. din 1748 sept. (E. și I. Vîrtosu, *Aeză-mintele Brîncovenesti*, p. 83) și 1749 oct. 23 (Muzeul de istorie Buc., nr. 30509).

² Doc. din 1814 mart. 14 (Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 845).

³ Chisthull Edmund, *Călătoriile prin Țara Romînească, 1702* (Bul. Soc. rom. de geografie, XLI (1922), p. 199).

Se înțelege că în toate aceste descrieri ale călătorilor trebuie să ținem seama de poziția, mensalitatea și cunoștințele fiecăruia dintre ei: unui călător apusean, care văzuse multe palate mari și strălucite,

construite într-un anumit stil, palatul domnesc din București îi apărea ca o clădire modestă. Cînd însă un asemenea călător afirmă că palatul era « măreț și frumos » înseamnă că el era într-adevăr impresionant.

⁴ De la Mottraye's, *Thravels through Europe...*, vol. II, Londra, 1723, p. 171—172.

⁵ R. Grecianu, *op. cit.*, p. 232.

⁶ *Mag. istoric*, IV, p. 99; arderea curții domnești este confirmată și de o informație din 1718 mart. 26 (Hurmuzaki, XIV/2, p. 831).

Cutremurul din 31 mai 1738 crapă în multe locuri zidurile curții domnești¹ și dărîmă, probabil, turnul de pe poartă, care nu mai este amintit după această dată. În a doua jumătatea secolului al XVIII-lea, în locul acestui curn, s-a clădit un foișor din lemn, pentru observație².

Reparațiile parțiale făcute curții domnești în acest timp nu pot împiedica ruina ei, astfel încît domniile fanarioți de după 1774 nu mai pot locui în vechea curte, avariata și mai mult în vremea războiului austro-ruso-turc dintre 1768—1774³. După această dată, vechea curte va fi părăsită, Alexandru Ipsilanti clădind, după 1775, o nouă curte domnească, denumită « Curtea Nouă », spre a se deosebi de prima reședință domnească, ce începe a fi numită de atunci « Curtea Veche ».

După 1775, în curtea vechiului palat au rămas unele clădiri, folosite pentru ghețaria și lemnăria domnească, locuințe ale lefegiilor, pușcăria etc.

Oarecari reparații au fost făcute vechii curți de către Nicolae Mavrogheni; acesta arată că « neputînd suferi să vedem un scaun vechi al domniei năpustit și părăsit și dărăpănat, stînd în mijlocul politiei, o vedere jalnică, ca un semn urît al pustirii », a reparat-o, « preînnoind-o » și « înfrumusețînd-o și pă dinafară și pă dinlăuntru »⁴. În timpul domniei lui Mavrogheni, curtea domnească, reparată, mai era încă locuită și folosită la « alaiurile domnești »⁵.

În iarna anului 1790, în timpul războiului austro-ruso-turc, vechea curte domnească, ocupată de trupele austriace, este din nou ruinată⁶.

La 1793 decembrie 17, în vechea curte existau încă departamentul judecăților, departamentul « cremenalion » și închisoarea zapciilor (în pivnițele palatului), restul curții fiind o ruină, unde vecinii își aruncă gunoaiile și de unde cei care doreau să-și construiască locuințe luau lemne, cărămizi și piatră. Domnul interzice luarea de materiale și aruncarea gunoaiilor în curtea vechiului palat domnesc⁷. În pivnițele fostei curți domnești arnăuții făcuseră grajduri pentru cai.

În planul Curții Vechi din 1799 se văd încă o serie de construcții — fără să se arate ce destinație aveau — precum și resturi ale fostului palat (în colțul dintre str. Șelari și str. 30 Decembrie, pe locul unde s-a ridicat Hanul Roșu, precum și spre str. 30 Decembrie, către Piața de Flori).

Cutremurul din 14 octombrie 1802 avariază și restul construcțiilor rămase în picioare, din care s-a mai reparat doar pușcăria⁸. În incendiul din 28 august 1804 ard, printre altele, și « binalele » Curții Vechi, cu poarta dinspre Dîmbovița⁹. Astfel, ruina și paragina cuprind pentru totdeauna vechea curte domnească, în care vor rămîne doar temnița și bisericile. În jurul acestora din urmă se instalaseră, la începutul secolului al XIX-lea, scaune de carne, a căror desființare a fost cerută de Constantin Ipsilanti¹⁰.

¹ Dapontes, *Ephemerides daces*, II, p. 101.

² Acest foișor de foc era probabil vopsit în roșu, din care pricină hanul zidit mai tîrziu aproape de el s-a numit Hanul Roșu. După cum se arată într-un document din 1815 mai 17, foișorul de foc putrezise la rădăcină, trebuind să se ridice altul, înalt de $7\frac{1}{2}$ stînjeni. Pînă la ridicarea acestuia, paza contra focului urma să se facă din turnul bisericii Sf. Gheorghe Nou (Arh. St. Buc., ms. 1114, f. 165—165 v.). Foișorul de foc este amintit apoi și la 1833 (*Analele parlamentare*, 1832—1833, p. 572).

³ Hurmuzaki, VIII, p. 172.

⁴ Rev. ist., XVI (1930), p. 203.

⁵ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 65, I, p. 382.

⁶ Reimers, *Reise...*, I, p. 126.

⁷ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 414—415.

⁸ Dintr-un document din 1804 oct. 5 rezultă că pușcăria se construise din nou după cutremur. Se clădise « un departament îndăstulul cu odăi sus și jos pentru judecători și zapcii, un spital pentru vinovații bolnavi și un gros pentru cei cu bănuială de vinovați, dă a nu pătîmi împreună cu vinovații și cu ucigașii... împlînînd și zidurile ce era de lipsă și

dărăpănate ale pușcării și alte împrejurimi făcînd... » (Acad. R.P.R., CCXVII/19).

Pușcăria de la Curtea Veche este pomenită apoi adesea în documentele de la începutul secolului al XIX-lea, la 1812 sept. 20, 1826 sept. 10 etc. (I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 292, 324).

La 1830, april. 26, zidul din partea stîngă a pușcării era dărîmat pe jumătate, fiind necesară repararea lui. Cu acest prilej se poartă o bogată corespondență (Arh. St. Buc., Primăria Buc., dos. 3, f. 195—218).

Vezi și descrierea făcută vechii pușcării de Const. Moroiu, la începutul secolului al XIX-lea, la Ovid Stănculescu, *Cercetări asupra regimului penitenciar român din veacul al XIX-lea*, Buc., 1933, p. XIV—XVII, precum și descrierea lui D. Bolintineanu în *Dîmbovița*, VI (1864), p. 109.

După incendiul din 1847, pușcăria de la Curtea Veche a fost desființată. La 1850 iulie 1 este amintit locul « unde a fost pușcăria veche » (Acad. R.P.R., CMLXXIII, f. 3).

⁹ N. Iorga, *Manuscriptele m-rii Cernica*, p. 20—21.

¹⁰ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XI, p. 451.

Pe locul curții domnești — vîndut la mezat în anii 1798—1799 de Constantin Hangerli¹, în scopul refacerii Curții Noi — s-au ridicat, la începutul secolului al XIX-lea, noi construcții (hanurile Manuc, Roșu, Verde etc.) și s-au deschis ulițe noi.

În 1804, în fața porții de sus² a curții domnești, la răspîntia dintre cele trei poduri (ulițe) vechi (Podul Mogoșoaiei, al Tîrgului dinlăuntru și al Calicilor) exista una din piețele cele mai de seamă ale orașului³.

Clădirile din curtea fostului palat domnesc, inclusiv cele două biserici, au fost arse în cursul marelui incendiu din 23 martie 1847.

Astăzi, din vechea curte domnească nu a mai rămas decît biserica Buna Vestire, și aceea refăcută.

Berindei D., *București* (Rev. romînd, I (1861), p. 353—355); Dicț. Rom., I, p. 24; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 95—135, 550, 581; Lapedatu Al., *O procesiune religioasă în București, la 1765* (Bis. ort. rom., XXVIII (1904), p. 57—65); Brezoianu I., *Instituțiile Romîniei*, p. 71—72; Drăghiceanu V., C. Brîncoveanu, p. 48—52; Greceanu, *București*, p. 176—178; Stahl H., *București*, p. 144; *Un palat domnesc din vremea fanarioților* (BCMI, XXII (1929), p. 129, 130); Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 10—11; Moisil C., *Bucureștii vechi* (Boabe de grîu, III (1932), nr. 9, p. 385—424, cu 64 figuri); Idem, *Bucureștii și împrejurimile la mijlocul veacului al XVII-lea* (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 8—19) <cu descrierile călătorilor>; Florescu G. D., *Drumul urmat de procesiunea religioasă a moaștelor sfîntului Grigore, în București la 1765* (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 113—117); *Bucureștii vechi*, pl. LXVIII <vedere, din 1716>; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 69, 112; Popescu-Lumină, *București*, p. 215—229; *Gaz. municip.*, V (1936), nr. 245, p. I <vedere, sec. XVIII>; Caselli D., *Curtea domnească de pe podul Mogoșoaiei* (Gaz. municip., V (1936), nr. 255); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 176—178; Hagl Mosco Em., *Curțile domnești din București* (Gaz. municip., VIII, (1939), nr. 378, p. 5); Iorga N., *București*, p. 44, 46, 54, 64, 116; Ionașcu I., *Un plan inedit al Curții Vechi din București din anul 1799* (Rev. ist. rom., XIII (1943), p. 55—77 + un plan); recenzia lui H. Teodoru, BCMI, XXXVI (1943), p. 120—123; *Bucureștii. Săptămîni* 1953, p. 198—201 <istoric> și 205—256; Ionescu Gr., *București*, p. 32 și 34; Idem, *Relatare*, p. 118; *Bucureștii de odinioară*, p. 147—165; *Materiale arheologice*, V (1959), p. 645—647; Lapedatu Al., *Baia domnească din Tîrgoviște* (BCMI, III, (1910), p. 91); Teodoru Horla, *Baia Curții Vechi din București* (BCMI, XXXV (1942), p. 167).

2. CURTEA ARSĂ * (resturile palatului sînt M)

După războiul austro-ruso-turc dintre 1768—1774, vechea curte domnească din București ajunsese de nelocuit. După încheierea păcii de la Kuciuk Kainargi, noul domn, Alexandru Ipsilanti (1774—1882), a locuit un timp în casele lui Nicolae Brîncoveanu, din actuala Piață a Unirii. Socotind că este rușinos să stea « casele domnești surpate »⁴, Ipsilanti a vrut să înnoiască vechiul palat domnesc. Cum pentru repararea Curții Vechi trebuiau 300 pungi de galbeni, domnul a preferat să zidească alta cu acești bani. În acest scop, el a ales un loc situat mai sus de mănăstirea Mihai vodă, unde, pînă în ultimii ani, se găsea fostul Arsenal al Armatei și pe unde, în acea vreme, se întindeau viile mănăstirii.

Construcția noului palat a început în martie 1775; la sfîrșitul anului 1776, palatul propriu-zis era terminat, rămînînd să se construiască: zidul înconjurător, grajdurile, bucătăriile și odăile pentru garda domnească⁵. La construirea noii curți, ispravnici au fost Dimitrie Ghica mare ban, Nicolae Dudescu mare vornic și Ioan Vilara medelnicer⁶.

¹ Anaforaua din 1798 iunie 15, la Muzeul de Istorie Buc., nr. 35827.

² Poarta de sus a Curții Vechi este încă pomenită în aprilie 1802 (Ionașcu, *op. cit.*, p. 276), ceea ce dovedește că cel puțin parte din zidurile înconjurătoare ale fostului palat domnesc se mai păstrau.

³ Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 718.

* Vezi și biserica Curtea Arsă la p. 194—195.

⁴ Dionisie Eclesiarhul, în *Tezaur de monumente istorice*, II, p. 168.

⁵ Hurmuzaki, XIV/2, p. 1231—1232; despre zidirea noii curți domnești, vezi și Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 200—201.

⁶ Vezi o însemnare în versuri în *Bis. ort. rom.*, 1902, p. 527.

După cum ne informează F. Sulzer — autorul unei lucrări de seamă privind Țara Românească la sfârșitul secolului al XVIII-lea¹ — construcția noii curți domnești a fost începută de meșteri ardeleni; aceștia, nefiind plătiți, au părăsit lucrarea, care a fost continuată de meșteri turci și bulgari² (mai probabil de meșteri autohtoni). La scara palatului a lucrat și un arhitect grec din Italia, Spiridon Macri, care a construit și paraclisul Sf. Ecaterina, din curtea palatului, iar la împodobirea Curții Noi au contribuit și zugrăvi bucureșteni³.

Descrierile făcute de contemporani arată că noul palat domnesc — deși impresionant ca mărime — era rău construit. Carra crede că acesta nu era frumos ca cel al domnului Moldovei⁴.

Fig. 7. — Planul Curții Arse la 1807. Detaliu din planul rusesc al orașului (foto Biblioteca centrală de stat).

Sulzer are aprecieri mai aspre, socotind că palatul — de o formă neregulată⁵ — avea aspectul unui « orfelinat, cu două aripi de dimensiuni mijlocii », fiind construit fără stil și fără gust, cu coridoare întunecoase⁶. De părerea lui Sulzer este și Herr Jene (1786), care mărturisește că noul palat, deși mare, era totuși urât. În schimb, Dionisie Fotino găsește că noua reședință domnească era « minunată »⁷.

După o descriere mai completă a Curții Noi — făcută însă după restaurarea ei din 1799 — « acest palat era foarte mare; era zidit după stil bizantin, cu două etaje⁸, având patru scări și trei foioșoare⁹; în etajul de sus, la mijloc, era salonul cel mare, unde era și tronul

¹ *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, 3 vol., Viena, 1781—1782.

² Sulzer, *op. cit.*, I, p. 290—291; III, p. 50; c.f. și Herr Jene (*Rev. Soc. ist.-arheologice bisericesti*, XV, 1924, p. 69), care spune că meșterii care au terminat palatul erau din țară. Vezi și M. Popescu, *Bucureștii descriși de Sulzer*, în *Bucureștii vechi*, I—V, 1930—1934, p. 36.

³ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 201; III, p. 599—601 și *Istoria școalelor*, I, p. 77—78 și N. Iorga, *Istoria literaturii romine în sec. XVIII*, II, p. 17—18.

⁴ *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, p. 173.

⁵ Fapt confirmat și de planul ce reproducem.

⁶ Sulzer, *loc. cit.* și Oniciu Grațiana, *Localități din jud. Ilfov*, p. 8.

⁷ D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172.

Părerea lui Fotino — evident exagerată, datorită poziției sale de cronicar oficial — concordă totuși cu cea a călătorului englez Hunter (1792), care arată că palatul era o clădire spațioasă și măreață (*Viața românească*, XV (1923), nr. 5, p. 192—194).

⁸ Se înțelege: două caturi — parter și etaj.

⁹ Două din aceste foioșoare sau chioșcuri « à la turque » sînt amintite și de Constantin Ludolf, care a fost primit într-unul din ele de Alexandru Ipsilanti și a mîncat în altul, situat peste drum de acesta, în anul 1780 (*A. Oșetea, Contribution à la Question d'Orient*, p. 344).

domnesc¹; între celelalte încăperi era și un paraclis și o baie, iar în etajul de jos erau toate autoritățile: vistieria, logofeția, hătmănia și altele, cu cancelariile lor »².

Această descriere este întregită de cele spuse de Lady Craven — primită cu deosebită pompă la noua reședință domnească de către Nicolae Mavrogheni — care arată că palatul domnesc avea două curți³.

Noua curte domnească — prost clădită și situată într-o poziție excentrică — nu satisfăcea exigențele domnilor fanarioți. Din aceste motive, Nicolae Mavrogheni dorea probabil să restaureze Curtea Veche⁴.

La 14/25 decembrie 1789, curtea domnească a luat foc⁵. Cătanele austriace, care ocupaseră Bucureștii în anul 1789, au început să fure lemnul și fierul de la construcții și să strice împrejmuirea curții; căpitanul agiesc — pus să apere ordinea — nu a putut să le stea împotriva⁶.

După incendiu, palatul a fost văzut de von Reimers, membru al ambasadei conduse de Kutuzov, care a trecut prin orașul nostru în anul 1793; acesta arată că « zidurile rămase din palatul ars te fac să-ți dai seama de înrinderea sa destul de mare de odinioară »⁷.

După războiul austro-ruso-turc, curtea domnească ajunsese de nelocuit. Din acest motiv, în 1791, Mihai Șuțu s-a mutat la mănăstirea Sf. Sava⁸; în 1793, domnul locuia în clădirile de la mănăstirea Mihai vodă⁹, situată aproape de palatul domnesc; aici a fost primit englezul Robert Ainslie.

În anul 1795, Curtea Nouă era încă ruinată — ca și Curtea Veche — avînd nevoie de reparații¹⁰. În 1796, i se spune pentru prima oară Curtea Arsă¹¹, nume care i se va da definitiv după 1812, cînd a ars a doua oară.

Curtea Arsă a fost restaurată în anii 1798—1799 de Constantin Hangerliu, care, în acest scop, a scos la mezzat o parte din locul Curții Vechi. O serie de documente referitoare la această renovare a palatului domnesc ne arată modul cum s-au executat lucrările. În primăvara anului 1798, județele Dimbovița, Prahova și Săcuieni au fost silite să furnizeze fiecare cîte 40 000 de ocale de var pentru refacerea curții. În același timp, mănăstirile din țară, posesoare de robi țigani, au fost obligate să dea un număr din aceștia ca salahori la reconstruirea curții domnești. Lucrările au fost executate de meșteri lemnari, zidari și tăietori de șindrilă din țară, și de « țigani meșteri de feru, cu știință de a lucra la ferul de uși și ferestre ». În octombrie 1798, lucrările de la curtea domnească nu erau încă terminate¹².

În anul 1799, în acest palat a fost ucis de turci domnul care de-abia îl restaurase; trupul său a fost tîrît gol de ucigași pe treptele palatului și lăsat așa toată ziua în curte.

În anul 1801, palatul, părăsit de noul domn de teama cîrjaliilor, a fost devastat cu prilejul unei adevărate mișcări antifeudale. Prin devastarea palatului domnesc, « oamenii disperăți și fără căpătii » din oraș — cum îi prezintă un izvor contemporan pe participanții la această mișcare, de fapt majoritatea locuitorilor care nu părăsiseră orașul și fuseseră lăsați în voia soartei de domn și de marii boieri, fugiți cu toții din București pentru a-și pune la adăpost viața și averea

¹ Pe la 1801, călătorul maghiar Bathyan, care a fost primit în palatul din dealul Mihai vodă, arată că, înainte de a ajunge la această cameră de audiență, se trecea prin mai multe odăi de așteptare; salonul de primire era mare, spoit cu var și avea multe ferestre. Cele spuse de Bathyan concordă cu mărturiile Cristinei Reinhard, care notează, de asemenea, că sala mare era spoită cu var; ea adaugă că celelalte saloane erau murdare (Cristina Reinhard, *op. cit.*, p. 16).

² I. Stoicescu, *Schitze din istoria patriei, urmate de istoria Ploieștilor. Fapte istorice, cele mai multe văzute cu ochii, Ploiești, 1880, p. 15.*

³ Lady Craven, *Voyage en Crimée et à Constantinople en 1786, Londra, 1830, p. 414 și urm.*

Cristina Reinhard spune că palatul avea o „adevărată ogradă de țară, plină de găini, curcani și felurite vite” (*op. cit.*, p. 16).

⁴ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 30.

⁵ Hurmuzaki, XIX/1, p. 571.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 364.

⁷ Reimers, *Reise der russisch-Kaiserlichen ...*, p. 124.

⁸ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 120.

⁹ Vezi mai jos p. 45—47.

¹⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, V, p. 459.

¹¹ *Ibidem*, p. 456.

¹² *Idem*, VII, p. 223—226.

— își manifestau ura față de statul feudal și de reprezentanții săi, incapabili să asigure liniștea și paza orașului. Răsculații au luat tuiurile și stindardele domnești, plimbându-le prin oraș, iar conducătorul lor umbla prin capitală cu cuca domnească pe cap, în aclamațiile mulțimii, batjocoritoare la adresa domnului ¹.

Fig. 8. — Curtea Arsă. Pivnița din str. Cazărmii (cliseu Muzeul de artă R.P.R., Secția feudală).

Cutremurul din 1802 avariază din nou construcțiile curții domnești ². După cutremur, Constantin Ipsilanti s-a mutat în casele domnești de la mănăstirea Văcărești ³, aici rămânând numai divanul ⁴.

În palatul de lângă mănăstirea Mihai vodă a fost primit în 1806 generalul Miloradovici, comandantul trupelor rusești care eliberau Bucureștii de turci ⁵. Arnăuții din oraș, care luptaseră cu turcii la mănăstirea Radu vodă, i-au făcut o primire originală, «decorînd» scările palatului cu capete de turci tăiate, în care înfipseseră luminări aprinse ⁶.

În 1807, în camerele de jos ale Curții Noi, era adăpostit spitalul pentru soldații ruși. Aceste camere fiind igrasioase, răniții au fost mutați în casele vornicului Grigore Brincoveanu ⁷.

¹ D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 206; Hurmuzaki, XIX, p. 125—126, 130, 138.

Cf și informația dată de meșteșugarul Ioan sin Dobre în cronica sa (ms. la Institutul de istorie Buc.) în care se arată că «domnul au lăsat curtea și scaunu întreagă cum era, de căra craii arnăuți sculele ce se găsea, arme, așternuturi, argintării, condecele vistierii și ori [ce], iar cu cuca lui vodă ajunsese de mătura mișăii pã jos». Locuitorii săraci ai capitalei («mișăii») își mani-

festau în acest fel ura lor fără margini față de domnie.

² C. Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. 265 și D. Fotino, *op. cit.*, II, p. 212.

³ *Ibidem* și Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 713.

⁴ *Idem*, XI, p. 427.

⁵ Hurmuzaki, XVI, p. 809; XIX/2, p. 364—367; s. I/3, p. 116—117.

⁶ *Ibidem*, p. 116.

⁷ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IX, p. 565—566.

Curtea Nouă a ars în noaptea de 21/22 decembrie 1812 pînă la temelie¹. După această dată, ruinele rămase vor fi cunoscute sub numele de Curtea Arsă (numele de Curtea Nouă, sub care era cunoscută reședința domnească pînă la incendiu, va dispărea din uz). Zidurile palatului au rămas în picioare după incendiu; așa au fost văzute de Wilkinson, pe la 1820². Ziduri în ruină ale Curții Arse existau încă în 1838, cînd parte din ele au fost dărîmate de cutremur³. Aceste ruine figurează și în planul orașului din 1852, întocmit de maiorul Borroczyn.

Săpăturile arheologice făcute în ultimii ani pe terenul ocupat altă dată de Curtea Arsă au scos la iveală numeroase resturi din clădirile fostului palat domnesc, situate în curtea fostului Arsenal al Armatei și în curțile caselor din str. Cazarmii nr. 46—52, Militari nr. 1, 6, 14, 18 și Puțul cu Apă Rece nr. 53—57 (precum se vede, Curtea Arsă ocupa o suprafață de teren foarte întinsă). S-au descoperit, astfel, ziduri de incintă, contraforturi, două galerii lungi de 56 și 46 metri etc. Tot cu acest prilej, au fost studiate pivnițele mari din str. Puțul cu Apă Rece, care au folosit probabil ca închisoare. Aceste pivnițe mari, lucrate probabil de meșterii brașoveni pomeniți de Sulzer, se păstrează destul de bine. Ele sînt folosite ca depozit de vinuri de întreprinderea de stat Zarea. Împreună cu celelalte resturi ale vechiului palat domnesc, aceste pivnițe sînt declarate monument de arhitectură.

Pomescu A., *Italianul Panzini la curtea lui Ipsilanti vodă (1776)* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 317); Berindei D., *București* (*Rev. romînd*, I (1861), p. 617); Ionescu Gion, *Ist. Buc.*, p. 126—128; Bobescu I. B., *Curtea domnească, garda domnească și ridicarea la rangurile boierești înainte de Regulamentul Organic* (*Rev. pt. ist. arh. și fil.*, X (1909), p. 53 și urm.); Caragea C. I., *O gravură necunoscută* (*Rev. ist.*, VIII (1922), p. 188—190) <primirea lui Ainslie, 1793>; Stahl H., *Măndstirea Mihai Vodă palat domnesc* (BCMI, VII (1914), p. 35—39); Karadja C. I., *Două vederi ale palatului din București* (BCMI, XVII (1924), p. 188—190); Drăghiceanu V., *Cîteva note asupra Curții Arse* (BCMI, XVII (1924), p. 66—67); Bobulescu C., *Cronica bisericii sf. Ecaterina*, Buc., 1924, p. 4—5; Greceanu O. N., *București*, p. 154; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 7; *Un palat domnesc din vremea fanarioșilor: Curtea Nouă din București*, Buc., 1930, 16 p. (din BCMI, XXII (1929), p. 123—130); *Un pictor italian în București*, în vol. *Omăgiu lui Ramiro Ortiz*, Buc., 1930, p. 46—50; Moisil C., *Bucureștii vechi* (Boabe de griu, III (1932), nr. 9, p. 385—424, cu 64 figuri); Idem, *Bucureștii și împrejurimile la mijlocul veacului al XVII-lea* (*Bucureștii vechi*, I—V (1930—1934), p. 8—19; Popescu-Lumină, *București*, p. 226, 232—236; Florescu G., *Din vechiul București*, p. 109—110; Caselli D., *Curtea domnească de pe Podul Mogoșoaiei* (*Gazt. municip.*, V (1936), nr. 255); Idem, *Curtea domnească ot Mihai vodă* (*Idem*, VI (1937) nr. 293); Idem, *Curtea Arsă* (*Idem*, nr. 295); Idem, *Primirea lui Robert Ainslie la curtea domnească* (*Idem*, nr. 294); Ionescu Gr., *Ţhidul*, p. 213—216; Hagi Mosco Em., *Curțile domnești din București* (*Gazt. municip.*, VIII (1939), nr. 378, p. 5); Ionescu Gr., *București*, p. 32; *Bucureștii de odinioară*, p. 115—120.

¹ Lagarde comte de, *Voyage de Moscou à Vienne, par Kiev, Odessa, Constantinople, Bucarest et Hermanstadt*, Paris, 1824, p. 321—322 și Hurmuzaki, X, apendice, I, p. 493—494; Urechia, *Ist. rom.*, X B, p. 19; Hurmuzaki, X, p. 181; D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 261. Despre Lagarde vezi și Caragea C. I., *Contele Lagarde și călătoria sa* (*Rev. ist.*, IX (1923), p. 6—10); Pomescu A., *Contele de Lagarde la curtea lui vodă Caragea, 1812* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 320).

O însemnare contemporană arată că palatul a ars «cu înfricoșat foc», care a cuprins «tot învălișul caselor, intrînd focul și prin unile din odăile dedesupt» (N. Iorga, *Manuscrisele mîndstirii Cernica*, p. 21—22, și Acad. R.P.R., ms. rom. 2126, f. 314—314 v.)

Vezi și cronica lui Ioan sin Dobre (ms. la Institutul de istorie) care arată că la «1812 dechemvrie 21,

sîmbătă spre duminică, noaptea în revărsatul zorilor, au ars casele domnești din deal».

Se spune că, în acest incendiu, lacomul Caragea a pierdut lucruri în valoare de 300 000 de piaștri, rezultat din exploatarea crîncenă a țării (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XB, p. 19).

² Wilkinson, *An account...*, p. 88.

Aceste ziduri au fost remarcate în 1837 și de călătorul rus Anatol Demidov (*O călătorie în Principatele romîne*, p. 35).

³ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos, 596/1838, f. 102.

În 1848, în două pivnițe ale palatului urma să se instaleze grajduri pentru ostași (*Anul revoluționar 1848*, IV, p. 545). Arhitectul orașului arată că puteau fi folosite grajdurile existente în curtea palatului, nu pivnițele sale (*Ibidem*, p. 699).

3. PALATUL LUI CARAGEA DE FE PODUL MOGOȘOAIEI

După arderea Curții Noi, Ioan Caragea s-a mutat provizoriu în vechiul palat făcut de Constantin Brîncoveanu, în actuala Piață a Unirii, iar apoi s-a stabilit în casele lui Dumitrache Ghica de pe Podul Mogoșoaiei¹. Domnul a ales ca reședință casele Ghiculeștilor datorită așezării lor pe Podul Mogoșoaiei, care devenise în acest timp artera principală a orașului, unde locuiau cei mai mulți dintre marii boieri.

Întrucît casele Ghiculeștilor erau prea mici pentru curtea domnească, Caragea a închiriat și casele boierilor Slătineni (situat pe locul actualii clădiri a restaurantului București, fost Capșa) și le-a unit prin niște galerii de lemn². Într-una din aceste case era divanul iar în cealaltă « haremul » (locuința domnului).

Contemporanii care au văzut reședința ultimilor domni fanarioți din București sînt de acord că aceasta nu se deosebea cu nimic de celalalte case boierești. Dimpotrivă, în această epocă de modernizare a capitalei noastre, apar multe asemenea case care întrec în frumusețe și mărime modesta curte domnească, cu aspect încă oriental. Astfel, călătorul german Ludwig von Stürmer, care a văzut curtea lui Caragea în 1816, spune că « reședința domnului nu se deosebește cu nimic, prin aspectul ei exterior, de celalalte case, în afară de straja care te oprește la intrare »³. O descriere din anul următor arată că palatul domnesc era alcătuit din două case mai curînd sărăcicioase, legate printr-un cerdac de lemn⁴. După părerea altui călător, de pe la 1820, Robert Ker Porter, palatul era întunecos și prost mobilat; în 1824, Clausewitz considera reședința domnească urîță și neîncăpătoare⁵.

Scriitorul Nicolae Filimon — care a fost dascăl la biserica Dintr-o zi, situată în apropierea curții domnești, și a locuit în chiliile acestei biserici — mărturisește că palatul era alcătuit dintr-un șir de case cu două rînduri, avînd o arhitectură « vagă și nedeterminată »; « era o zidire sau grămădire de material, în care se vedeau mai multe ordine de arhitectură, imitate în ceea ce au ele mai grosolan și mai neregulat »⁶.

Curtea domnească se întindea între Podul Mogoșoaiei și actuala str. Academiei. Spre Podul Mogoșoaiei, palatul avea un balcon ieșit către stradă, ca un chioșc turcesc; spre str. Academiei erau locuințele personalului curții. Din palat se cobora pe o punte de lemn în biserica Dintr-o zi, aflată în spatele acestuia.

Cum acest modest palat nu corespundea gustului rafinat al ultimilor domni fanarioți, în 1819, arhitectul Freywald a alcătuit planul unui palat nou⁷, care, din pricina evenimentelor ce au urmat, nu s-a putut realiza.

Palatul a fost reparat în anul 1822⁸, cu care prilej interiorul său a fost pictat de italianul Giacometti; după cum arată Ion Ghica, acesta a pictat pe pereți toți zeii Olimpului.

Cu prilejul acestei renovări — făcută, după părerea lui V. A. Urechia, de arhitectul Hartl⁹ — au fost construite probabil cele două portaluri monumentale deasupra cărora se găseau două

¹ Urechia, *Ist. rom.*, X B, p. 33.

Casele acestea — care se întindeau pe o porțiune destul de mare de teren, situat între Podul Mogoșoaiei și actuala stradă a Academiei, pînă în fața intrării bisericii Dintr-o zi — fuseseră construite de Dumitrache Ghica, fratele lui Grigore Alexandru Ghica voievod, pe locul de zestre al primei sale soții, Maria Văcărescu (casele spătarului Dumitrache Ghica sînt pomenite într-un document din 1768 mai 1, Acad. R.P.R., CXCVI/241). Aceste case figurează în planul orașului din anul 1770 sub numele de « Banni Gika » și în cel al lui Ernst și Purcel sub acela de « Giga ». La moartea lui Dumitrache banul, în 1807, casele s-au împărțit între cei doi fii ai săi: Scarlat banul a luat partea dinspre miazănoapte (unde a fost hotelul Continental), iar celălalt fiu, Costache banul,

partea dinspre miazăzi, pe care a închiriat-o în anul 1813 lui Ioan vodă Caragea (aceste informații ne-au fost date de G. D. Florescu).

² Hurmuzaki, X, p. 181—182 și XX, p. 67; cf. și Wilkinson, *op. cit.*, p. 88.

³ N. Iorga, *Scènes et histoires*, p. 40.

⁴ William Mac Michael, *Journey from Moscow to Constantinople*, Londra, 1819, p. 112—114.

⁵ *Rev. ist.*, XVI (1928), p. 362.

⁶ N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*, ed. E. Lovinescu, p. 43—44 și în *Rev. romînd*, II (1862), p. 609—611.

⁷ Hurmuzaki, XX, p. 495.

⁸ Ion sin Dobre notează și el « meremetul caselor domnești care s-au și făcut cu mare zor » (ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R.).

⁹ Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 421, 746.

grupuri de statui. Unul din cele două portaluri a fost dus la palatul Mogoșoaia (se află și astăzi în partea nordică a parcului).

Palatul de pe Podul Mogoșoaiei a servit ca locuință a domnilor Țării Românești între anii 1813 și 1825. Fiind ars în august 1825¹, domnul s-a mutat din acel palat în casa Dinu Crețulescu și apoi în casele din mănăstirea Mihai vodă².

Locul clădirilor Ghiculeștilor în care a fost reședința lui Caragea de pe podul Mogoșoaiei este ocupat astăzi de Cartea Rusă și de Teatrul Țândărică.

Un palat domnesc din vremea fanarioșilor: Curtea Nouă din București (BCMI, XXII (1929), p. 126–127); Florescu G. D., Alaiul înmormântării, p. 28; Idem, Din vechiul București, p. 113–114, 120–121; Caselli D., Curtea domnească de pe podul Mogoșoaiei (Gaz. municip., V, (1936), nr. 255); Bucureștii vechi, 1936, pl. XLII <vedere din 1859>; Costescu G., București, p. 56–59; Crutcescu G., Podul Mogoșoaiei, p. 145–159; Ionescu Gr., București, p. 156–158; Crețulescu N., Ceva despre casa banului Dumitrache Ghica de pe podul Mogoșoaiei (în manuscris).

4. PALATUL DOMNESC DE PE PODUL MOGOȘOAIEI (fostul palat al lui Dinicu Golescu)

Pe locul unde se ridică acum Palatul Republicii, existau în secolul al XVIII-lea proprietățile bisericii Crețulescu. La 1757 august 31, casele de pe acest loc au fost cumpărate de Nicolae grămaticul. În 1811, ele au trecut în proprietatea lui Dinicu Golescu, care le-a dăruit și a zidit pe locul lor, între 1812–1815, o altă clădire, în stil neo-clasic, cu etaj, compusă din 25 de încăperi. Casa lui Dinicu Golescu, construită « pentru viitorime », era frumos ornamentată. S-a păstrat contractul încheiat la 1820 ian. 18 cu sculptorul Karl Schmutzer, prin care acesta se învoia să facă ornamentele casei: 46 figuri « bariileu » (basoreliefuli) deasupra ferestrelor de sus, 29 figuri « rotunde » (altorelief) deasupra ferestrelor de jos, cinci figuri « rotunde » la ferestrele de la balcon etc. Aceste figuri, care ornamentau casa pe dinafară, urmau să fie vopsite « cu văpsea făcută cu ulei ». Același sculptor se angaja să facă 24 « căpiitaluri » (capitele) cu 16 vase și 50 de coți de frize « farțirent » (?) pentru împodobitul interiorului. Pentru această treabă, sculptorul neamț urma să primească 4 000 taleri.

Din același contract aflăm că locuința lui Dinicu Golescu nu era încă terminată; în aprilie 1820 urma să se zugrăvească³.

În această casă, unde a locuit învățatul boier, care a călătorit prin apus, scriind o carte despre cele văzute pe acolo, existau în deceniul al treilea al secolului al XIX-lea o sală de muzică și o librărie⁴ — a lui Walbaum și Winterhalder, apoi a acestuia și a lui C. A. Rosetti — unde, pe la 1828, se citeau reviste străine⁵.

Palatul lui Dinicu Golescu a fost vândut statului în 1833. Între 1833 și 1837, aici au funcționat serviciile administrative ale țării.

În anul 1837, clădirea a fost reparată și modificată de arhitectul Xavier Villacrosse, pentru a fi « domnească curte ». Aceste reparații au modificat aspectul vechii case boierești. Noua reședință domnească era o casă simplă, dreptunghiulară. Călătorul sârb Vuici, care a văzut-o în 1842, socotește, totuși, că era « o admirabilă clădire, cu camere și săli împodobite cu măiestrie »⁶.

¹ I. Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, I, p. 617.

Despre acest incendiu, Ion sin Dobre notează: « leat 1825 august 13, joi noaptea spre vineri, s-au aprins curtea mării sale lui vodă și au ars în două ceasuri, adică de la patru din noapte până la șase, amândouă părțile de case, adică divanu și haremu și palamarurile amândouă până în sfânta biserică și

biserica cu totul, și s-au mutat divanu în casele de Bellic » (cronica lui Ion sin Dobre, ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R.).

² Hurmuzaki, XVII, p. 5.

³ Acad. R.P.R., CLXXXVIII/99.

⁴ *Conv. lit.*, 1891, p. 835.

⁵ Berechet St., *Călătoria lui Ioachim Vuici*, p. 9.

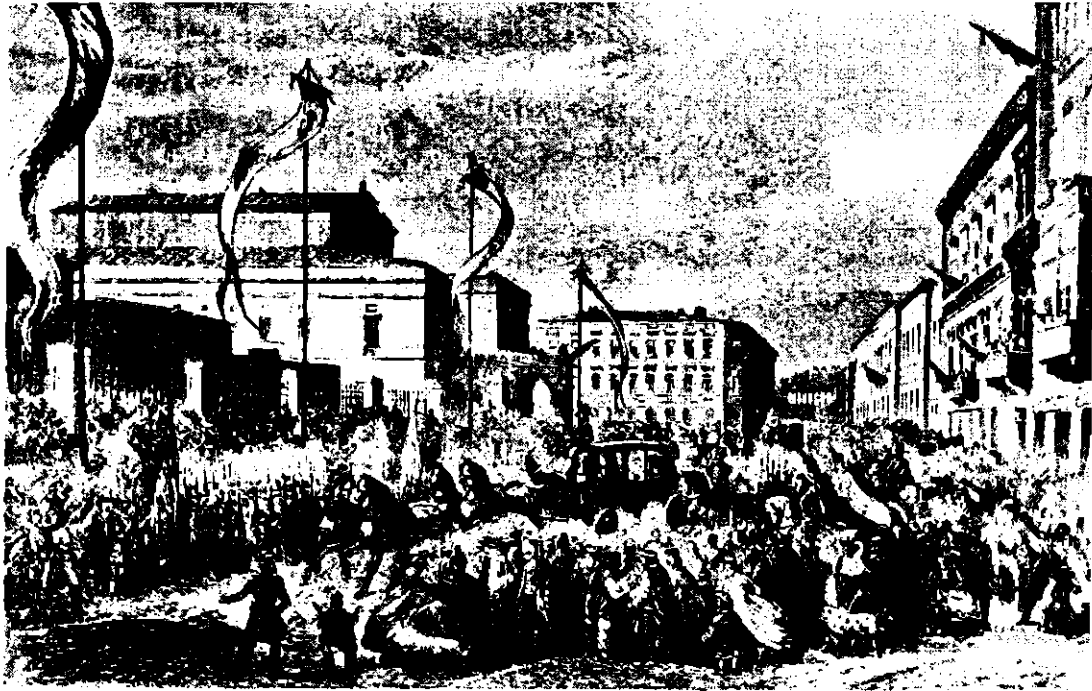

Fig. 9. — Palatul domnesc la 1862 (din Bucureștii vechi).

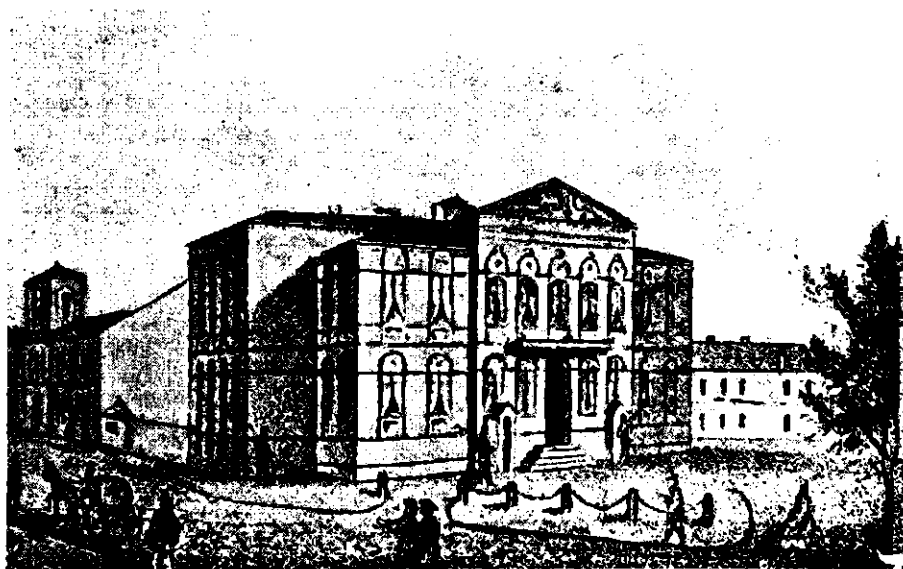

Fig. 10. — Palatul domnesc la 1866. Litografie de J.E. Huber (din Bucureștii vechi).

După reparațiile făcute, clădirea a fost folosită ca palat de «țeremonie» al domnilor G. Bibescu și B. Știrbey, care locuiau în palatele proprii, primul situat în Piața Unirii, iar cel de-al doilea pe Podul Mogoșoaiei.

În timpul revoluției din Țara Românească, în vara anului 1848, aici și-a avut sediul Guvernul provizoriu al țării, pe care boierii reacționari au încercat să-l aresteze¹. Eroica acțiune a maselor populare, însuflețite de exemplul Anei Ipătescu, a salvat însă Guvernul provizoriu și a dat o ripostă hotărâtă reacțiunii.

În anii 1854—1855 s-au făcut diverse reparații palatului domnesc, care este numit cu acest prilej Palatul Statului².

După unirea celor două principate, prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, noul domnitor a locuit în acest palat. Aici a fost silit domnul să abdice în noaptea de 11 februarie 1866, de complotul organizat de monstruoasa coalitie burghezo-moșierească.

Palatul domnesc a fost reparat din nou și mărit după anul 1866. Frederic Damé îl descrie ca fiind a casă mare, spoită în cenușiu-albăstrui, urită și tristă.

Între 1882 și 1885, alături de vechiul palat al lui Dinicu Golescu, s-a construit aripa din dreapta a edificiului, de către arhitectul Paul Gottereau (fosta casă a lui Dinicu Golescu alcătuită aripa stângă, care a fost legată de prima printr-un salon circular).

Ars în anul 1926, vechiul palat a fost dărâmat și reconstruit așa cum îl vedem astăzi. Aripa din dreapta, avariata în parte de barbarele bombardamente germane de după 23 August 1944, a fost refăcută în anii puterii populare. Astăzi, Palatul Republicii, devenit bun al poporului, adăpostește Muzeul de artă al R.P.R. și Institutul de istorie a artei.

Le Cler, *La Moldo-Valachie ce qu'elle a été, ce qu'elle est et ce qu'elle pourrait être*, Paris, 1866, p. 32; Dicț. Rom., II, p. 15—16; Ghika Vladimir, *Din istoria palatului. Amintiri cu prilejul unor vechi socoteli de domnița Alexandrina Ghika* (Conv. lit., XLVII (1913), p. 343—358, 456—469); Bănescu N., «Diata» marelui logofăt Constantin Golescu. *Epitrofia casei sale* (Neamul românesc literar, II (1910), p. 617—621 și 629—631); Virtosu E., *Palatul regal. Cum a fost în trecut. De la Nicolae grămaticul la boierul Dinicu Golescu*, Buc., 1937, 61 p.; *Bucureștii vechi*, pl. XXXV (vedere din 1866); Popescu-Lumină, *București*, p. 230—231; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 32—35; Ion Vlad, *Palatul regal în trecut* (Arh. Olt., XVIII, (1939), p. 209—210); Hagl Mosco Em., *Curțile domnești din București* (Gaz. municip., VIII (1939), nr. 378, p. 5); Costescu G., *București*, p. 50—52; Crutzescu G., *Podul Mogoșoaiei*, p. 234—252; Ionescu Gr., *București*, p. 153—154.

b) ALTE PALATE ȘI CASE DOMNEȘTI

În afară de cele patru curți domnești unde au fost de-a lungul anilor reședințele oficiale ale domnilor țării, în București au mai existat și alte case sau palate domnești.

Astfel, în câteva dintre mănăstirile ctitorite de domnil țării (Radu vodă, Mihai vodă, Plumbuita, Cotroceni și Văcărești), la adăpostul puternicelor ziduri ale acestor mănăstiri, s-au construit și case domnești, folosite ca locuință și adăpost în timp de ciumă sau de vremuri nesigure, precum și atunci când cefelalte palate domnești ajungeau de nelocuit. Aceste case domnești din mănăstirile orașului erau niște clădiri în general modeste (cele de la Plumbuita aveau șapte camere, iar cele de la Văcărești aveau la etaj un salon și șapte încăperi, cu un foișor în față).

În afară de aceste cinci case domnești din mănăstirile orașului, în București au mai existat și alte câteva palate sau case domnești: cele două palate construite de Constantin Brîncoveanu

¹ Amintirile colonelului Lăcusteanu, p. 124.

² Arh. St. Buc., REAZ, dos. 96/1854 și 175/1857.

— la Mogoșoaia și pe locul actualei Piețe a Unirii — casele lui Nicolae Mavrocordat de la Foișor și a lui Mavrogheni de la capătul Podului Mogoșoaiei. Dintre toate acestea, singurul care s-a păstrat este frumosul palat de la Mogoșoaia. În deceniile trei și patru ale secolului al XIX-lea,

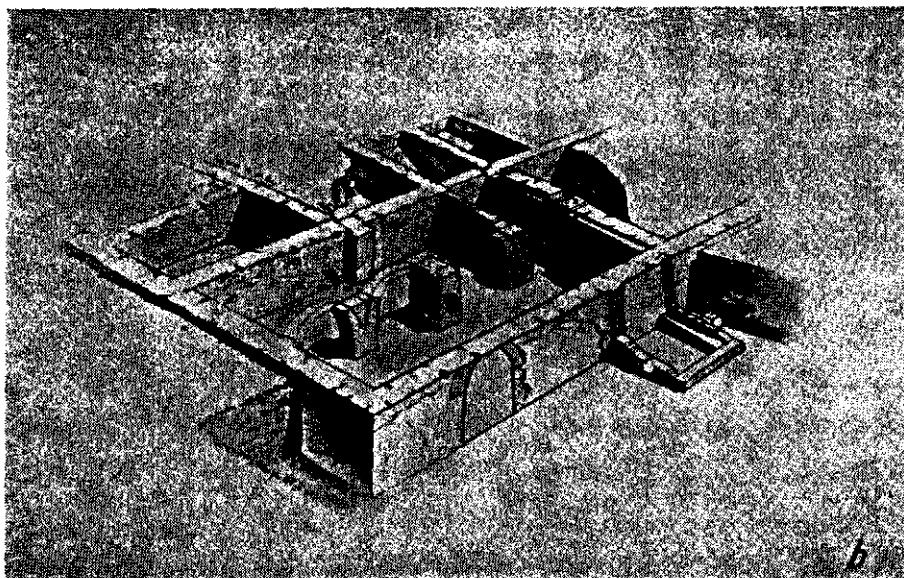

Fig.11. — Pivnița caselor domnești de la Radu vodă.

a. Vedere generală; b. Perspectivă (la Muzeul de istorie a orașului București).

în București s-au mai construit alte două palate domnești: cel de la Colentina-Tei — folosit ca reședință de vară de către Grigore Ghica — și palatul lui Știrbey de pe podul Mogoșoaiei, devenit reședința acestuia în timpul domniei sale în Țara Românească. Ambele aceste palate se păstrează

și astăzi. Și Gheorghe Bibescu a încercat să-și construiască un palat propriu, la Băneasa; construirea palatului s-a întrerupt în 1848 — odată cu încetarea domniei acestuia.

În cele ce urmează vom prezenta mai întâi casele domnești din mănăstiri și apoi celelalte șapte palate și case domnești, în ordinea în care au fost construite.

1. CASELE DOMNEȘTI DE LA M-REA RADU VODĂ *

Au fost zidite, odată cu mănăstirea, în timpul domniei lui Alexandru Mircea, fiind terminate în aceea a fiului său, Mihnea Turcitul. În aceste case domnești de la Radu vodă a locuit probabil și Mihai Viteazul, în anul 1594¹.

Aruncate în aer împreună cu mănăstirea, în 1595, de turcii lui Sinan pașa, casele domnești au fost refăcute de Radu Mihnea. În aceste case din mănăstirea Radu vodă erau găzduiți în secolul al XVII-lea solii străini, aflați în trecere prin București²; tot aici a locuit și Mihnea al III-lea (Mihai Radu), care a fortificat mănăstirea³. Și în secolul al XVIII-lea, casele de la Radu vodă au fost folosite uneori ca reședință domnească⁴.

Refăcute de Alexandru Ipsilanti⁵, casele domnești de la Radu vodă ajunseseră în ruină la sfârșitul secolului al XIX-lea, când au fost dărimate.

Cu ocazia unor săpături recente, făcute în curtea fostei mănăstiri, s-au descoperit, în partea de vest a curții, pivnițele unei clădiri, ale cărei ziduri se păstrează pe o înălțime de pînă la 4 m. Această clădire a fost construită pe un plan foarte amplu, dezvoltat în jurul unei mari săli centrale, al cărui planșeu era probabil format dintr-o serie de bolți sprijinite pe trei perechi de arcuri transversale ce se descărcau pe niște pile centrale masive și pe zidurile longitudinale. Atît în aceste ziduri, cît și în pilele centrale, se disting cu ușurință nașterile arcurilor.

2. CASELE DOMNEȘTI DE LA M-REA MIHAI VODĂ **

În afară de biserică și chiliile pentru călugări, în mănăstirea Mihai vodă existau și case domnești, construite de Mihai Viteazul, înainte de a fi domn (1589—1591); domnul se pare că a locuit aici, mănăstirea fiind întărită.

În secolele XVII și XVIII aceste case au slujit, de asemenea, uneori ca reședință domnească, în 1660⁶, 1738⁷ și 1741⁸. În 1793, în aceste case locuia domnul țării, care a primit aici pe ambasadorul englez Robert Ainslie. Un alt călător din această vreme, Reimers, arăta că locuința domnească era pe malul Dimboviței, care curgea pe sub ferestrele sale. Într-un document din 1813 se spune, de asemenea, că mănăstirea Mihai vodă « s-a cinstit și cu starea scaunului domnesc »⁹.

Clădirile din mănăstirea Mihai vodă au devenit din nou reședință domnească în anul 1825, după ce fosta curte de pe podul Mogoșoaiei a ars. Meșteșugarul bucureștean Ion sin Dobre notează în cronică sa — aflată în ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R. din București — că la

* Vezi și m-rea Radu vodă la p. 259—264.

¹ Afirmația cronicarului că Mihai Viteazul locuia în palatul de lângă mănăstirea cea nouă din jos de București (*Tezaur de monumente* I, p. 14—15) se poate referi și la casele domnești de la m-rea Mihai vodă, care era mai nouă decît Radu vodă și situată tot din jos de București, pe malul Dimboviței.

² P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, p. 30.

³ Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 234.

⁴ Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 407.

⁵ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 202.

⁶ Vezi și m-rea Mihai vodă la p. 230—234.

⁷ C. Grecescu, *Mărturiile comisului Istoc* (*Rev. ist. rom.*, VIII (1938), p. 93).

⁸ Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 147.

⁹ Arh. St. Buc., m-rea Mihai vodă, III/6.

¹⁰ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 101.

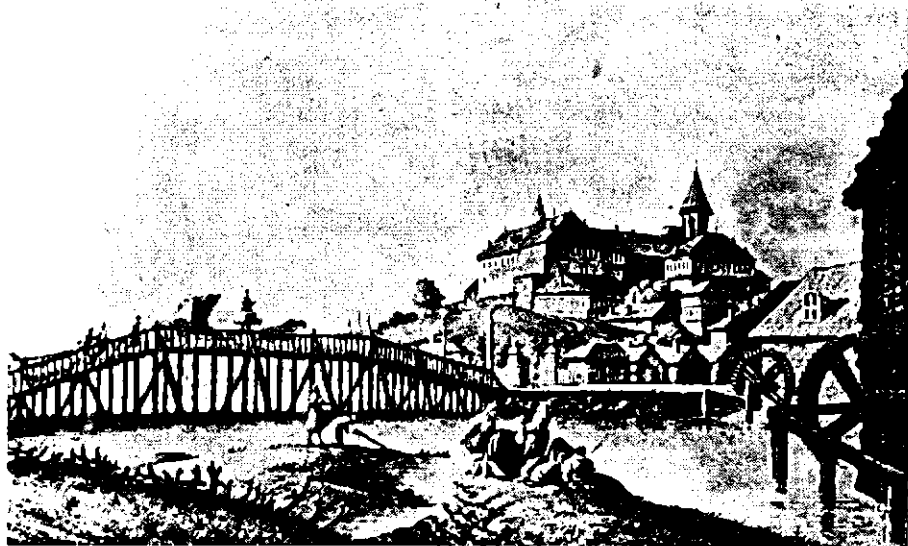

Fig. 12. — Mănăstirea și podul Mihai vodă la 1793. Acuarela de W. Wats, după Luigi Mayer (din Bucureștii vechi).

Fig. 13. — Interiorul caselor domnești de la Mihai vodă. Primirea ambasadurului Robert Ainslie de către Alex. Moruzi la 1793 iulie 11. (După desenul lui Luigi Mayer din Bucureștii vechi).

1825 «s-au prefăcut și s-au înnoit Curtea din Deal, cu toate odăile de prinprejur, după cum să vede, a sfinteii mănăstiri Mihai voevod... ca să să mute domnia acolo, după cum s-au și făcut».

În timpul războiului ruso-turc din 1828—1829 în fostele case domnești de la Mihai vodă a fost instalat un spital pentru soldații ruși. În 1846, călătorul Uspenski arată că spitalul rămăsese și după război în clădirile din mănăstire¹.

După o catagrafie a mănăstirii, din 1855 nov. 7, fostele case domnești erau situate în dreapta intrării în mănăstire (în stînga se găseau cele egumenești) și erau alcătuite din două caturi. La acea dată, în aceste clădiri se afla «spitalul ostășesc al miliții»². În 1848—1849 clădirile fuseseră ocupate de oștirile turcești, trimise de sultan să înăbușe revoluția din Țara Românească³.

Între anii 1855 și 1862 aici funcționa școala de medicină. În 1862, casele cu etaj ale mănăstirii Mihai vodă erau dărăpănate. Reparate în 1864, au folosit ca local pentru Arhivele Statului, începînd din anul 1866. Noua clădire a arhivelor s-a construit la începutul secolului al XX-lea, pe vechea pivniță a mănăstirii de la sfîrșitul secolului al XVI-lea⁴. Aripa de nord a clădirii a fost renovată în 1940—1941.

3. CASELE DOMNEȘTI DE LA M-REA PLUMBUITA *

Au fost zidite de Matei Basarab, odată cu refacerea mănăstirii, în anii 1646—1647. Casele domnești se aflau în dreapta intrării.

Avariate de cutremurul din 1802 și reparate după aceea, casele domnești au devenit apoi locuința egumenului mănăstirii. După o catagrafie a mănăstirii din 1863 aprilie 16, aceste case devenite egumenești se compuneau din șapte camere și o cuhnie, acoperite cu șindrilă veche. Din pricina acoperișului stricat, ploua în interior⁵. Neîngrijite și nereparate, casele domnești de la Plumbuita ajunseseră o ruină; nu se mai păstrau decît pivnițele, partea inferioară a zidurilor, coloanele și două încăperi cu urme de bolți, la etaj (vezi fotografia de la p. 48).

Au fost refăcute în ultimii ani, pe vechile fundații. Din vechea clădire se păstrează doar colonada de cărămidă a cerdacului dinspre curte și două pivnițe. În aceste pivnițe, cu ziduri foarte groase, intrarea se face printr-un girlici larg, ce coboară în pantă. Pivnița din dreapta, mai mică, este acoperită cu o boltă cilindrică, ca și girliciul, fiind întărită însă cu un arc dublou; cea din stînga, mai mare, este împărțită în patru compartimente de un masiv pilon central. Fiecare din aceste compartimente are o boltă cilindrică.

4. [M] PALATUL COTROCENI **

str. dr. Marinescu nr. 2

Zidit odată cu mănăstirea de Șerban Cantacuzino (1680—1682) la adăpostul puternicelor ziduri ce-l înconjurau, palatul a devenit pentru urmașii acestuia reședință domnească. Astfel, C. Brîncoveanu ședea uneori aici⁶; N. Mavrocordat a locuit în acest palat în timpul ciumei care

¹ Cf. și catagrafia din 1847 mart. 29 (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 220). Tot ca spital figurează și în planul orașului din anul 1852; cf. și *Aminirile colonelului Lăcusteanu*, p. 243.

² Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 243 v.

³ Ibidem, f. 232.

⁴ Despre construirea noului local al arhivelor vezi

și Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 5208/1889 și 729/1890.

* Vezi și m-rea Plumbuita la p. 251—254.

⁵ Acad. R.P.R., ms. rom., 725, f. 75 v.

** Vezi și m-rea Cotroceni la p. 188—192.

⁶ *Cronica în Mag. istoric*, V, p. 111 și R. Greclanu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 19.

Fig. 14. — Colonada caselor domnești de la Plumbuita înainte de restaurare (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

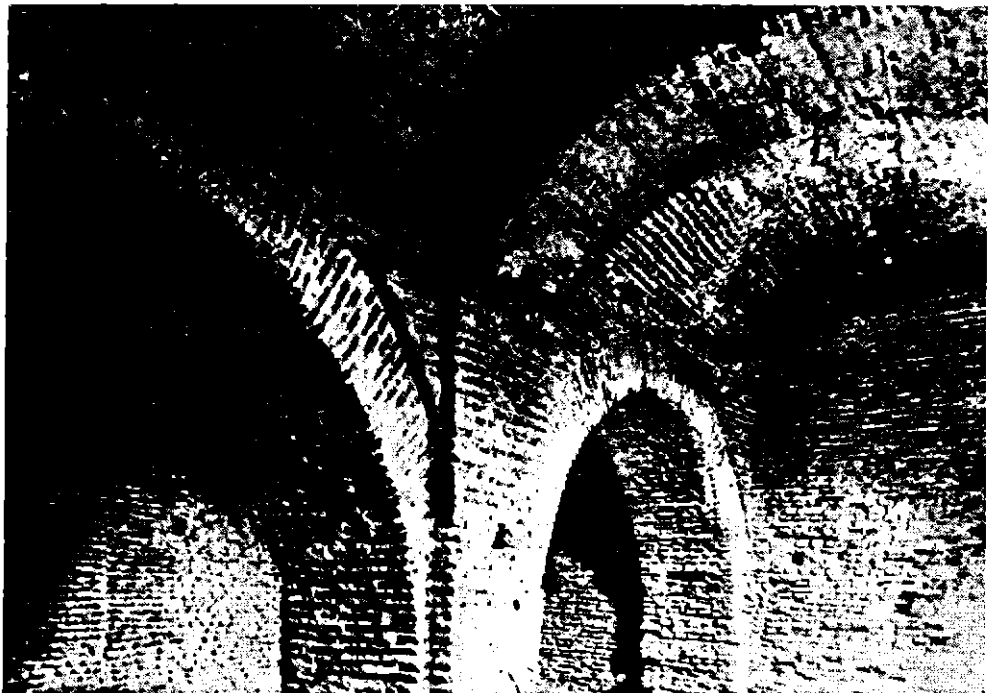

Fig. 15. — Pivnița caselor domnești de la Plumbuita (după Gr. Ionescu, București).

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://www.iini.ro>

a bintuit Țara Românească¹; tot aici își avea locuința C. Mavrocordat în 1739², iar în 1783 mai 14, palatul de la Cotroceni a devenit reședința de vară a domnului³. Aici a fost primit de către Alexandru Moruzi, în 1793, ambasadorul Rusiei, în drum spre Poartă, Kutuzov. Tot aici a locuit un timp și Caragea, după arderea Curții Noi.

În februarie 1718, un incendiu distruge învelișul caselor domnești și chiliilor⁴, după care casele au fost reparate. Cutremurul din 8 mai 1738 a avariat din nou casele⁵. Un nou incendiu,

Fig. 16. — Vechiul palat Cotroceni. Pictură de C. Szatmary (Colecția de Stampe a Acad. R.P.R.).

mult mai puternic, arde la 1787 oct. 29 « toate casele domnești, divanul și cele egumenești »⁶. Acest incendiu pornise de la foișorul construit de Alexandru Ipsilanti în curtea mănăstirii, care a fost dărâmat în 1893. În 1862, foișorul impresiona încă prin înălțimea sa⁷.

Casele, ca și mănăstirea, au avut mult de suferit din pricina cutremurului din 1802, după care au fost reparate de egumenul Visarion. Totuși, la 1812 aug. 10, « casele domnești cu beciurile și odăile » erau « cu totul stricate », ne spune o catagrafie a mănăstirii⁸. Din aceeași catagrafie rezultă că din foișor rămăsese numai zidul, lemnul fiind deteriorat.

În aceste case din mănăstirea Cotroceni — care a fost întărită cu « șanțuri și metereze »⁹ de pandurii lui Tudor Vladimirescu — a avut tabăra, în cursul șederii sale în București, conducătorul răscoalei populare din 1821¹⁰.

¹ *Mag. istoric*, IV, p. 104.

² Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 109.

³ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 406.

⁴ *Mag. istoric*, IV, p. 99.

⁵ O însemnare contemporană precizează că, din cauza cutremurului, s-a ruinat clopotnița bisericii, au căzut trei coloane de la foișor și s-au zdruncinat casele mănăstirii (*Bis. ort. rom.*, XXVIII (1904), p. 878). Vezi o altă însemnare în *Bis. ort. rom.*, XV (1891—1892), p. 328.

⁶ *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.

⁷ După cum rezultă dintr-o catagrafie din 1862 martie 16, chioșcul se găsea la sud de casele domnești. Avea o înălțime mare și era sprijinit pe 16 stâlpi

de piatră, fiind acoperit cu tablă albă. La această dată, chioșcul avea nevoie de reparații (*Acad. R.P.R.*, ms. rom. 720, f. 146).

⁸ *Arh. St. Buc.*, ms. 430, f. 676.

⁹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XIII, p. 84; *Rev. ist.*, 1919, p. 154; *Documente privind răscoala din 1821*, II, p. 75 și I, p. 437.

¹⁰ După cum ne informează Ion sin Dobre, martor al evenimentelor, Tudor s-a așezat la Cotroceni după ieșirea sa din București. « Acolo (la Cotroceni) să făcea divan, la el să da jălbi, de acolo să împărțea poștile, slujindu-i boerii ca unui domn » (*ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R.*)

După cum se arată într-o nouă catagrafie a mănăstirii, din anul 1823 martie 15, casele din jurul bisericii erau arse la acea dată, zidurile dărimate, un rând de odăi de la poartă erau învelite cu trestie, fiind folosite la găzduirea turcilor; porțile din lăuntru lipseau; în curtea a doua se făcuseră cinci odăi « țărănești », pentru turci, grajdurile erau stricate etc.¹

În apartamentele de sus ale caselor domnești — aflate în ruină — au fost închiși o parte din revoluționarii de la 1848, după înăbușirea revoluției². Tot în aceste case, care i-au servit uneori ca reședință, a fost închis Cuza Vodă, după detronarea sa de către conspirația burghezo-moșierească, la 11 februarie 1866.

Casele au fost reparate și mărite în anul 1862. După o catagrafie din 16 martie acel an, casele domnești aveau la etaj 10 camere cu două săli, în bună stare de locuit; accesul se făcea pe o scară mare de piatră, cu grilaj de fier. Sub aceste camere, se găseau alte patru încăperi iar subsolul era alcătuit din două pivnițe. În apropierea caselor domnești se găseau hambarele de zid ale mănăstirii, iar dedesubtul acestora o magazie și vărzăria³.

În 1893, vechea locuință domnească a fost dărîmată și înlocuită cu actualul palat, construit după planurile arhitectului francez Paul Gottereau. Mai târziu, arhitectul Grigore Cerchez a refăcut și partea dinspre nord a palatului, în stil românesc, cu două foisoare, din care unul imită celebrul foișor al lui Dionisie de la Hurezi.

Astăzi, palatul de la Cotroceni a devenit Palatul Pionierilor, locul unde cresc și sînt educați viitorii cetățeni ai patriei noastre.

5. [M] CASELE DOMNEȘTI DE LA M-REA VĂCĂREȘTI *

Casele domnești, construite de Nicolae Mavrocordat odată cu mănăstirea, în 1719—1722, ocupau colțul de nord-est al curții mănăstirii. Aceste case se compun dintr-un parter înalt și un etaj.

Fațada principală, orientată spre sud, este prevăzută cu un foișor dreptunghiular, deschis, care are șapte arcade ridicate pe șase coloane de piatră cu fuserile foarte frumos sculptate, cu caneluri răsucite și capitele neo-clasice. Sub aceste arcade se găsesc două intrări: una comunică cu scara ce conduce la etaj, iar alta cu pivnița. La etaj se aflau apartamentele doamnei și ale domnului; ele erau situate de o parte și de alta a unui salon central⁴. Camerele de la etaj sînt frumos boltite; unele bolți sînt cilindrice iar altele bolți mănăstirești cu penetrații. La parter se găsesc cîteva cămări, situate în stînga girliciului ce duce la pivniță. Pivnița este mare, de formă pătrată, împărțită de un stîlp central în patru compartimente, acoperite fiecare cu cîte o cupolă.

În secolul al XVIII-lea, casele din mănăstirea Văcărești au servit uneori ca reședință domnească⁵.

6. PALATUL LUI BRÎNCOVEANU (dispărut, fost în Piața Unirii)

Se întindea pe o suprafață uriașă, cuprinzînd aproximativ Piața Unirii de azi. Pe la jumătatea secolului trecut, Ion Ghica arăta că incinta palatului se întindea dincolo de biserică

¹ Arh. St. Buc., ms. 439, f. 514 v.

² Vezi Al. Xenopol. *Nicolae Creșulescu. Viața și faptele lui*, p. 265. *Anul revoluționar 1848*, IV, p. 421; *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 166; Al. Pelimon, *Revoluțiunea romînd din 1848*, p. 59.

³ Acad. R.P.R. ms. rom. m. 720, f. 146.

* Vezi și m-rea Văcărești la p. 317—327.

⁴ După o catagrafie din 1856 iunie 20, casele

domnești se compuneau dintr-un salon, șapte odăi mari și mici, boltite, și trei sălițe, în fața cărora era un coridor (foișor) mare cu stîlpi de piatră sculptați, care comunica cu galeria ce trecea prin fața paraclisului (Acad. R.P.R., ms. rom., 727, f. 38—39).

⁵ Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 17, 407; D. Fotino, *Ist. Daciei*, II, p. 212, 219; V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 713.

Sf. Spiridon, pînă la Sf. Ecaterina și casa lui Bălăceanu, apoi pe malul Dîmboviței, pînă la Beilic. Pe la începutul secolului al XIX-lea, crucea lui Papa Brîncoveanu — care se găsește astăzi în fața dealului Patriarhiei — era inclusă în zidul ce înconjura curtea palatului¹.

A fost zidit de Constantin Brîncoveanu pe la sfîrșitul secolului al XVII-lea², pe locul fostelor case ale lui Preda Brîncoveanu³.

Călătorul Chisthull, care a văzut acest edificiu în 1702, arată că era situat în apropierea palatului domnesc (Curtea Veche), era frumos, încăpător, zidit din piatră și acoperit cu șindrilă. Fațada principală dădea spre o grădină mare, iar aripa din stînga spre o altă grădină, mai mică. De la Curtea Veche, domnul venea călare la acest palat, prin grădină⁴.

Palatul a fost cunoscut în secolele XVIII—XIX sub numele diverșilor săi proprietari: Grigore Brîncoveanu, Manolache Brîncoveanu, Gheorghe Bibescu.

De-a lungul anilor, palatul a suferit multe avarii și transformări. Ion Ghica menționează că a fost de multe ori zidit și rezidit, restaurat și părăsit; a fost palat, cazarmă, spital⁵ și ruină⁶.

După tragica moarte a lui Constantin Brîncoveanu, palatul său din actuala Piață a Unirii — ca și cel de la Mogoșoaia — a avut de suferit din pricina turcilor, care l-au stricat. După aceea, a devenit localul Carvasaralei (vămii domnești). În timpul războiului ruso-austro-turc dintre 1768 și 1774, fiind ruinat (probabil din această pricină nu figurează în planul orașului din 1770, în care pe aceste locuri este trecut domeniul Brîncoveanu) parte din curtea palatului fusese ocupată de casele diverșilor țirgoveți.

Refăcut după aceea, a fost locuit un timp de Caragea vodă, după arderea Curții Noi⁷. Aici a locuit un timp Tudor Vladimirescu, în 1821⁸. A fost refăcut din nou de G. Bibescu, care își avea reședința în acest palat, cunoscut pe atunci sub numele de palatul Bibescu⁹.

După cum rezultă din planul orașului din anul 1871, palatul Bibescu era situat către dealul Mitropoliei; restul locului, ocupat acum de Piața Unirii, era un întins parc. În secolul al XVIII-lea, în acest parc se găsea un foișor și un eleșteu.

Curtea palatului avea două porți: una spre Dîmbovița (unde era baia mării Sf. Ecaterina) și o alta spre mitropolie. Pentru a scurta drumul spre mitropolie — unde se intra pe poarta de vest — Brîncoveanu a făcut o nouă intrare la mitropolie, în dreptul acestei porți, zidind clopotnița care se vede și astăzi.

În palat se găsea și un paraclis, menționat de Dionisie Fotino la 1818¹⁰ și în cataografia din 1831.

Palatul avea niște frumoase coloane sculptate, foarte asemănătoare cu cele de la Mogoșoaia.

Ruine ale clădirii se mai vedeau încă pe la 1884. Blocuri de piatră sculptată, reprezentînd niște lei, au fost folosite la refacerea palatului Mogoșoaia.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 227; Drăghiceanu V., *Curțile domnești brîncovenești* (BCMI, IV (1911), p. 52); BCMI, XVII (1924), p. 66; Drăghiceanu V., *Palatul lui Constantin vodă Brîncoveanu din București* (BCMI, XIX (1926), p. 1—8); BCMI, XXII (1929), p. 134; Popescu-Lumină, *București*, p. 246—248; Florescu G., *Vechi proprietăți*, p. 17, 20; Idem, *Din vechiul București*, p. 111; Crutzescu G., *Podul Mogoșoaiei*, p. 47, 243.

¹ Doc. din 1814 mai 19 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 837).

² Clădirea exista în 1696, cînd era locuită de Stanca Brîncoveanu, mama domnului (R. Grecianu *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 91).

³ Aceste case ale lui Preda Brîncoveanu existau în 1655, cînd a fost ucis aci Papa Brîncoveanu. Un document din 1668 iunie 8 amintește « poarta (caselor) Predii vornic », situată spre Mitropolie (Acad. R.P.R., LVIII/66).

⁴ Chisthull Edmund, *Călătoria prin Țara Românească, 1702* (Bul. Soc. romine de geografie, XLI (1922), p. 199).

⁵ În anul 1807 în palatul lui Grigore Brîncoveanu era spital pentru ostașii ruși (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IX, p. 566).

⁶ Ion Ghica, *Opere*, E.S.P.L.A., Buc. <1956>, p. 303.

⁷ Hurmuzaki, X, p. 181—182.

⁸ Cronica Ini Ion sin Dobre (ms. la Inst. de istorie).

⁹ După părerea lui A. Pelimon (*Istoria revoluțiunii romine din 1848*, p. 105) în acest palat a fost silit domnul să semneze constituția din 1848, de masele de revoluționari.

¹⁰ D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

Satul Mogoșoaia a fost cumpărat de Constantin Brîncoveanu în anul 1681, de la Radu logofăt și fratele său popa Isar¹ și de la jupîneasă Rada a lui Defta negustor², fiindu-i întărit de Șerban Cantacuzino voievod, împreună cu alte proprietăți, la 1685 febr. 19³. Odată cu satul, fostul mare postelnic Constantin Brîncoveanu a cumpărat și eleșteul, pe malul căruia a construit

mai târziu palatul, precum și casele jupînesei Rada. Înainte de zidirea palatului, viitorul domn locuia uneori în casele vechi, cumpărate odată cu satul⁴. În 1688, lângă aceste case, Brîncoveanu a zidit o biserică cu hramul Sf. Gheorghe, care se păstrează pînă astăzi. În vechile case a fost găzduit, la 1690 febr. 20, sultanul Soliman al III-lea, pornit în campania împotriva imperialilor⁵.

Palatul de la Mogoșoaia a fost construit la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, pentru fiul domnului, numit Ștefan, fiind terminat la 1702 sept. 20 (data pisaniei).

După întoarcerea voievodului din călătoria sa la Adrianopole, care a costat țara 300 de pungi de galbeni, Brîncoveanu a pus să se picteze pe pereții palatului scene din această călătorie, de pe urma căreia putea să-și piardă viața (1703).

Călătorul La Motraye — care a vizitat palatul după moartea tragică a domnului — îl descrie ca fiind măreț, frumos și spațios; clădirea, foarte simetrică, construită în stil « european », era împodobită în interior cu picturi frumoase și plafoane pictate cu mult gust. Tot el ne informează că, după moartea lui Brîncoveanu, turcii prădaseră palatul de mobilier iar Ștefan Cantacuzino (1714—1716) îl prefăcuse în han⁶.

Palatul a fost stricat de turci în timpul războiului din 1768—1774, rămînînd întregi numai camerele din centru, pridvoarele și parte din zidurile exterioare. Sulzer, care l-a văzut după acest război, arată că cea mai mare parte a sa era în ruină, avînd consolele bolților sfărîmate. Într-una din camere se mai vedeau încă, pictate pe bolți, portretele domnilor Țării Romînești, pe care vistierul Nicolae Brîncoveanu a poruncit să le strice, înlocuind bolțile cu un tavan⁷.

După 1821, palatul, ruinat, a fost părăsit. G. Bibescu, care începuse să-l refacă, nu a reușit să termine reparațiile, executate de meșterii germani care lucrau la palatul său de la Băneasa.

* Vezi și biserica Mogoșoaia la p. 235—236.

¹ Doc. din 1681 ianuarie 28 (Acad. R.P.R. CDXLVIII/114).

² Doc. din 1681 april. 7 (Ibidem, CDXLVIII/115).

³ N. Iorga, *Studii și doc.*, XIV, p. 327—328.

⁴ În doc. din 1691 sept. 2 este pomenită o judecată făcută « la conacul » din satul Mogoșoaia (Arh. St. Buc., ep. Buzău, LXXI/5). Tot aici stă uneori

domnul în anii 1694 și 1699 (E. Virtosu, *Foietul novel*, p. 174, 188).

⁵ A. Veress *Documente*, XI, p. 412—413.

⁶ La Motraye, *Voyage en Europe, Asie et Afrique*, Haga, 1727, vol. I, p. 208; vol. II, p. 217.

⁷ F. J. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, vol. I, Viena, 1781, p. 300 și Grațiana Oniciu, *op. cit.*, p. 14.

Fig. 18. — Fațada de apus a palatului de la Mogosoaia.
a) Fotografie veche (clasa Muzeul de artă al R.P.R.) și b) Vedere actuală.

Fiul său, Nicolae, a adus un arhitect francez, care a restaurat palatul în 1860. Acesta a refăcut fațada de nord — folosind și patru coloane aduse de la palatul din Potlogi — a adăugat câteva camere și a înălțat palatul printr-o cornișe, acoperindu-l cu arderie, în loc de stuf. Tot acum a fost reparată și loggia dinspre lac și s-au modificat ferestrele de la etaj.

Palatul a fost restaurat din nou în 1914—1921, de arhitectul Rupolo, care a respectat modificările aduse de arhitectul francez, tratând exteriorul palatului în cărămidă aparentă. Palatul are aripa de nord complet refăcută, ca și zidurile de la ferestre în sus și foisorul de deasupra porții.

Prin grija regimului de democrație populară, palatul Mogoșoaia, restaurat, a devenit muzeu de artă brîncovenească.

Clădirea de la Mogoșoaia este singurul palat mai vechi ce ni s-a păstrat într-o formă apropiată de cea originală.

Palatul se găsește într-o curte mare, dreptunghiulară, avînd clădiri pe trei din laturile sale; pe latura de apus a curții se află lacul Mogoșoaia, a cărui vecinătate dă o notă deosebit de pitorească palatului așezat pe malul său. Intrarea în curte se face pe sub un turn scund, deasupra căruia este un foisor.

Clădirea palatului are o formă dreptunghiulară, fiind alcătuită dintr-o pivniță, parter și etaj.

Partea cea mai importantă a palatului este etajul, unde se ajungea printr-o scară exterioară, care conducea într-un foisor cu patru coloane, astăzi modificat. Din acest foisor se pătrunde într-un coridor; pe partea stîngă a coridorului se găsea apartamentul domnului iar pe partea dreaptă, al doamnei.

Palatul de la Mogoșoaia păstrează unele elemente ale arhitecturii tradiționale, asemănătoare cu cele ale palatului de la Măgureni: foisorul pătrat, sprijinit pe coloane de piatră, scara exterioară de acces, precum și formele bolților și arcadelor. La acestea s-a adăugat un element nou, de vădită influență venețiană: pe latura de apus a apartamente-

lor domnești de la etaj se găsește o încăpere mare, dreptunghiulară, al cărui perete exterior este format din cinci arcade trilobate, sprijinite pe șase coloane neo-corintice, cu capiteli bogat sculptate și fusuri cu caneluri răsucite. Aceasta este loggia palatului, partea cea mai interesantă din întreaga construcție. Fațada de apus a palatului, orientată spre lac și prevăzută cu această loggia, este, fără îndoială, cea mai frumoasă din cîte păstrează palatele vechi din țară.

Parterul palatului este alcătuit din camerele în care altădată locuia oamenii curții lui Brîncoveanu; aceste camere înconjoară o pivniță monumentală, dreptunghiulară, despărțită în patru compartimente de un stîlp central; fiecare din aceste compartimente are o cupolă pe pandantivi.

Palatul brîncovenesc de la Mogoșoaia este unul din monumentele cele mai de preț pe care le păstrează capitala noastră.

Drăghiceanu V., *Curțile domnești Brîncovenești, II, Mogoșoaia* (BCMI, II (1909), p. 149—164); Idem, *Palatele noastre domnești*, Buc., 1913, p. 16—17; Idem, *C. Brîncoveanu*, p. 84—92, 94; Idem, *Curțile domnești Brîncovenești, Doiceștii, Mogoșoaia, Potlogii*, în *Monumentele noastre istorice în lecturi ilustrate, alese, ordnuite*

și publicate pe seama tinerimii școlare de Alex. Lapedatu, Buc., 1914, p. 161–162; Brădulescu, *Bis. din Ilfov*, p. 53; Drăghiceanu V., *Palatul din Mogoșoaia* (BCMI, XIX (1926), p. 47–48); Moisil C., *Bucureștii și împrejurimile la mijlocul secolului al XVII-lea* (Bucureștii vechi, I–V (1930–1934), p. 27–28); Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIX, (1936), p. 31); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 336–349; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 22; Cantacuzino G. M., *Arcade, fride*, p. 69, 209; Ionescu N., *Țara romnilor*, p. 215; Ionescu Gr., *București*, p. 127–140; Idem, *Relatare*, p. 78; Idem, *Arhitectura populară*, p. 178; *Arta feudală*, p. 229–230; *Inscripții București*.

8. CASELE LUI NICOLAE MAVROCORDAT DE LA FOIȘOR *

Au fost construite în afara orașului de primul domn fanariot al țării. Biserica ridicată mai târziu, în 1745, de soția sa, lângă aceste case, se va numi, de la foișorul acestora, biserica Foișorului.

Un document din 1813 mai 25, referindu-se la un altul mai vechi, din 1724 mai 2, arată că domnul, « pentru plimbarea măriei sale și a altor domni, au făcut o pereche de case domnești cu curte împrejur și cu grădină »¹. Casele ofereau « o frumoasă priveală » asupra locurilor din jur². Un călător maghiar, care a vizitat orașul în timpul domniei lui C. Mavrocordat, Mikés Kelemen, menționează și el că domnul avea casă și grădină în afară de oraș³. După cum ne informează Dapontes, domnul locuia uneori în aceste case⁴.

În 1813, casele domnești din jurul bisericii Foișor erau dărăpănate, trebuind să fie reparate⁵.

Fig. 20. — Parte din zidul fostelor case domnești de la Foișor.

Clădirile de la Foișor figurează în planul orașului din anul 1852. Peste 10 ani, preotul Grigore Musculeanu arată că se mai vedeau încă ruinele caselor Mavrocordaților de la Foișor, care aveau și « subterane » (pivnițe).

În grădina bisericii se văd încă și astăzi ziduri, pe alocuri cu o înălțime de peste un metru, din fostele case ale Mavrocordaților, construite din cărămidă subțire înecată în mortar. Săpăturile arheologice ce s-ar putea face aici ar da la iveală lucruri interesante.

* Vezi și biserica Foișorului la p. 208–209.

¹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 1075.

² *Arh. St. Buc.*, m-rea Radu vodă, XLII/10 (doc. din 1784 mart. 2).

³ *Analele Dobrogei*, IV (1932), nr. 4, p. 110.

⁴ *Ephemerides Daces*, II, p. 27.

⁵ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 1075–1076.

Au fost construite de Nicolae Mavrogheni (1785—1787), într-o regiune pitorească a orașului din acea vreme. Domnul a clădit aici biserica cu hramul Izvorul Tămăduirii, — care se păstrează și astăzi — niște case cu «chioșcuri minunate»¹ și o cișmea². După cum ne informează un contemporan, clădirea făcută de Mavrogheni avea aspectul unei case de țară, cu o frumoasă grădină în jur.³ fapt confirmat și de raportul lui Villacrosse din 1838 ian. 26 — referitor la stricăciunile pricinuite de cutremurul din acel an — care spune că aceste clădiri erau destul de mici, mai scunde decât chioșcul lângă care erau situate. La acea dată, clădirile, avariate de cutremur, trebuiau dărimate⁴.

După domnia lui Mavrogheni, începând de prin anul 1789, și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în fostele case domnești de la capul Podului Mogoșoaei, a funcționat o tipografie, care, în 1817, a fost dată în grija doctorului Caracaș, stolnicului Răducanu Clineanu și a slugerului Dumitrache Topliceanu, ce urmau să repare casele și cișmeaua⁵. După aceștia, tipografia a trecut în proprietatea lui Ion Heliade Rădulescu⁶.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, în clădirile de lângă biserica Mavrogheni era instalată Școala de arte⁷. Tot aici au fost un timp Monetăria Statului și Monitorul Oficial.

10. [M] FOSTUL PALAT GHICA-TEI (actualmente școală mixtă) str. Doamna Ghica nr. 5

A fost zidit în anul 1822 de Grigore Ghica voievod, ca reședință de vară. Înainte de construirea palatului lui Ghica, pe acest loc fusese o altă casă boierească. În timpul războiului dintre 1787—1792, această casă a fost devastată de trupele austriace. În anul 1794, în această curte boierească, părăsită și ruinată, a fost găzduit John Morrit of Rokeby⁸. În casa marelui vistier Ghica, reparată după război, a fost primit de Caragea vodă, la 1816 mai 11, ambasadorul de Buhara⁹. Tot aci a locuit, în 1821, Alexandru Ghica, conducătorul eteriștilor.

Palatul construit de Ghica se păstrează în forma sa inițială. Construit într-o arhitectură neo-clasică italiană de tip rusesc — arhitectură ce s-a manifestat adesea la noi în secolul al XIX-lea, atît în construcțiile civile mai importante cît și în cele cu caracter religios — palatul are ca primă trăsătură caracteristică volumul foarte bine echilibrat, ce dă o puternică impresie de stabilitate.

Perfecta simetrie în plan și elevație este acuzată în fațada principală de un ușor decroș central, care cuprinde la parter intrarea, flancată de doi lei sculptați, iar la etaj o interpretare a motivului Pazzi, binecunoscutul motiv al Renașterii italiene. Deasupra cornișei decroșului se găsește un altorelief, reprezentînd două tunuri și două drapele.

* Vezi și biserica Mavrogheni la p. 228.

¹ Despre chioșc vezi mai jos, p. 150.

² D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 181 și Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 71.

³ *Ibidem*, p. 470.

⁴ Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 130 v.

⁵ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XII, p. 103—119; vezi și *idem*, X A, p. 428—434, Muzeul de istorie Buc., nr. 42979 (doc. din 1826 iulie 5), Arh. St. Buc., Mîtrop., DXVI/14 etc.

⁶ Despre această tipografie vezi: G. Ionescu, *Spicuri din trecutul tipografiei*, Buc., 1907, p. 97—103; Emil Virtosu, I. *Heliade Rădulescu*, Buc., 1928, p. 8—20; Dan Simonescu, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678—1830)*, Buc., 1935, p. 15—19.

⁷ Arh. St. Buc., Eforia Spitalelor, I/3. —

⁸ C. I. Karadja, *Un căldtor prin Muntenia*, John B. S. Morrit of Rokeby (1794) (*Rev. ist.*, VIII (1922), p. 184).

⁹ Hurmuzaki, XX, p. 291.

Façadele sînt tratate în două registre: cel inferior, mai scund, are goluri dreptunghiulare, flancate de plinuri puternic bosate, ce dau impresia de pilaștri masivi, iar cel superior, mai înalt, are goluri cu arcuri în plin cintru. Pentru reușita euritmie a fațadelor lungi, clădirea are la extremități două pavilioane ușor decroșate, cu registrul superior subliniat de pilaștri corintici, angajați, ce flanchează golurile, ale căror arcuri reazemă pe imposte.

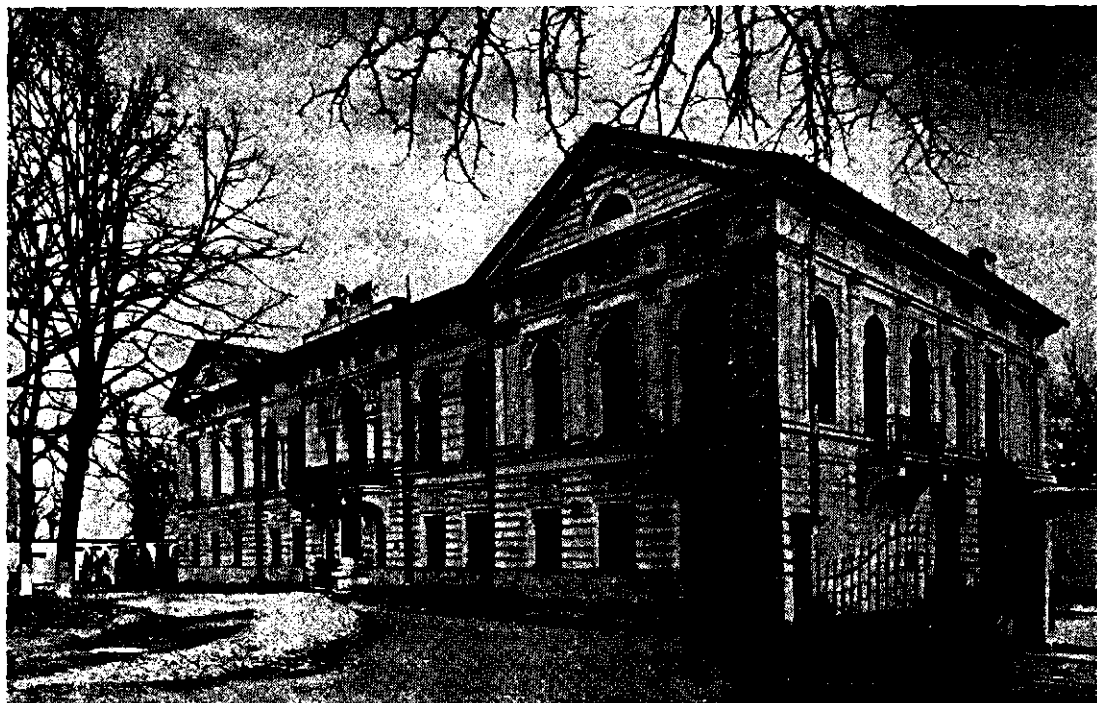

Fig. 21. — Fostul palat Ghica-Tei (clișeu ICSOR).

Pavilioanele sînt acuzate pe fațadele lungi de cîte un fronton, de vădită influență neo-clasică rusă, ca la palatul amiralității din Leningrad, dar tratate mai simplu.

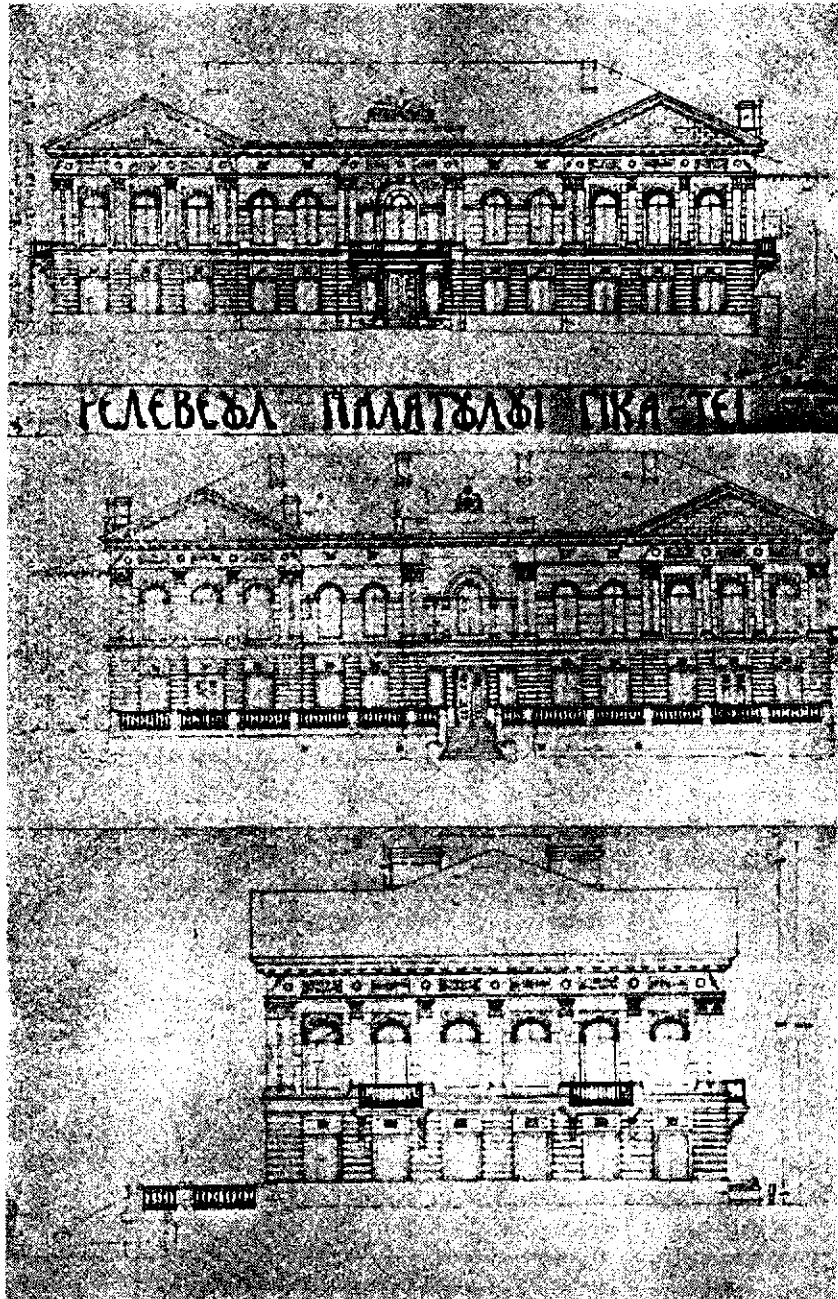
Pe fațada dinspre lac, palatul are o terasă largă, cu trepte ce coboară în curte.

Intrarea se face printr-un hol, care cuprinde o scară dublă ce duce la etaj, în dreapta și stînga, rezemată pe coloane.

La etaj, holul este acoperit cu o boltă în leagăn ce mai păstrează pictura originală, compusă din motive romantice, realizată de pictorul italian Giacometti. Pictura se mai păstrează, de asemenea, și pe tavanul buzunarelor laterale ale holului. Holul și buzunarele sale laterale cuprind accesele în camerele palatului.

Astăzi, fostul palat al domnitorului Ghica adăpostește o școală mixtă de șapte ani.

Neigebauer I. Ferd, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Leipzig, 1848, p. 300; BCMI, II (1909), p. 150; *Bucureștii vechi*, pl. XLII <vedere din 1859>; Popescu-Lumină, *București*, p. 242—243; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 369—370; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 125—133; Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 164, 165, 178 <și foto>; Ionescu Gr., *București*, p. 156—158.

РЕЛЕВЕЩА ПЛАТЪЛАДИ ПКА ТЕИ

Fig. 22. — Relevé vechi ale fostului palat Ghica Tei (clisee ICSOR).

A fost construit pentru marele logofăt Barbu Știrbey, după planurile arhitectului francez Sanjouand.

După părerea arhitectului Gr. Ionescu, ar fi fost zidit în anul 1837. În contractul încheiat în 1835 august 28, între arhitectul Ioseph Hartl și băneasa Safta Brîncoveanu, pentru construirea

Fig. 23. — Fostul palat Știrbey de pe calea Victoriei.

spitalului Brîncovenesc, arhitectul se angaja — între altele — să facă treptele scării « prinse în zid numai la un capăt, precum este la Știrbei »¹. Aceasta înseamnă că palatul exista în 1835 și era chiar binecunoscut și apreciat, de îndată ce unul din elementele sale arhitecturale — scara — era luat drept exemplu demn de urmat. Este probabil că lucrările de construcție au fost începute cu vreun an sau doi mai înainte și poate numai unele lucrări de finisaj să fi fost terminate mai târziu.

Construit într-un stil neo-clasic destul de sobru, pe un plan în formă de U întors spre grădină, palatul are o dominantă în fațada principală, constituită de un corp central puternic decroșat, dezvoltat pe trei travei și trei nivele, restul rămânând pe două nivele. Corpul central cuprinde, la parter, vestibulul de intrare și holul cu scara, iar la etajul I, holul se întinde și peste vestibul, căpătînd amploarea unei săli de recepție.

Ulterior, în anul 1881, palatul a fost restaurat; cu acest prilej, i s-au adăugat cariatidele ce susțin antablamentul amplu al etajului al doilea din corpul central și turnul din colțul de nord-est. Turnul acesta a stricat — fără îndoială — echilibrul întregii compoziții arhitecturale, desimetrizînd o clădire ce fusese concepută perfect simetric și anihilînd rolul și valoarea dominantei.

¹ Vezi mai jos p. 141.

În afară de aceste modificări, palatul se păstrează în forma sa veche. Nivelele sînt marcate în fațade prin două registre net diferențiate: cel inferior, simplu, cu bosaje pronunțate, ca un subasment, cel superior, mai înalt și mai bogat ca expresia plastică, avînd ferestrele încadrate cu ancadramente reliefate și despărțite prin pilaștri angajați, ce reazemă pe briul care separă cele două registre. La partea superioară, pilaștrii susțin un antablament, peste care se află un atic cu baluștri.

Corpul central, mai pretențios tratat, are golurile de la parter în arc de cerc, iar plinurile decroșate în chip de pilaștri, pentru a permite la etajul I ușoara degajare a elementelor ce susțin antablamentul și care, aici, sînt coloane ionice. De asemenea, cele trei ferestre ale etajului I capătă cîte un fronton. Ultimul nivel al corpului central are, în fațada principală, patru cariatide ce susțin antablamentul decroșat în dreptul fiecăreia.

Aceste două elemente, cariatidele și turnul, nu au îmbogățit expresia plastică a edificiului, care rămîne, totuși, un exemplu valoros de arhitectură civilă majoră de la începutul secolului al XIX-lea.

Fostul palat al lui Știrbey de pe Calea Victoriei, care a fost palat domnesc între 1849—1856, a devenit în anii regimului de democrație populară localul Muzeului de artă populară.

Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 66; Costescu, *București*, p. 59; Crutzescu G., *Podul Mogoșoarei*, p. 273—278
Ionescu Gr., *București*, p. 153; Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 164—166 <și foto>.

12. PALATUL LUI G. BIBESCU

(fost pe Șos. Buc. — Ploiești, lîngă bis. Băneasa)

Prima clădire de la Băneasa a fost ridicată de familia Văcărescu, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Această casă veche a Văcăreștilor de la Băneasa a fost reparată de G. Bibescu,

Fig. 24. — Ruinele fostului palat Bibescu de la Băneasa
(clișeu Muzeul de artă R.P.R.).

în 1845. În anul 1847, G. Bibescu a însărcinat pe arhitectul Schlatter să-i construiască un nou palat, aproape de casele Văcăreștilor. Palatul lui Bibescu trebuia să fie una din cele mai frumoase clădiri ale orașului din acea vreme. Clădirea s-a ridicat însă numai pînă la cornișă, deoarece Bibescu a fost silit de revoluția din 1848 să părăsească țara. Ruinele sale, care puteau fi văzute pe terenul din stînga șoselei București—Ploiești, în apropierea bisericii Băneasa, au fost dărîmate în ultimii ani.

Drăghiceanu V., *Palatul lui Bibescu de la Băneasa* (BCMI, VII (1914), p. 174—179); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 330—331.

3. CASE BOIEREȘTI

Despre casele boierești din orașul nostru — ca, de altfel, și despre alte categorii de monumente civile — nu s-a scris aproape nimic. Aceasta datorită faptului că cele mai multe au dispărut, despre ele rămânând mult mai puține mărturii documentare decât despre biserici; o altă cauză este orientarea aproape exclusivă a vechilor cercetători și a fostei Comisii a monumentelor istorice spre studiul monumentelor religioase. De aceea, a face o prezentare a acestei categorii de monumente — cele mai multe dispărute — nu este o sarcină tocmai ușoară.

Primele case boierești din orașul nostru s-au construit, probabil, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, adică în vremea în care Bucureștii au devenit a doua capitală a țării. Despre aceste case boierești nu știm însă nimic, deoarece documentele vremii nici măcar nu le amintesc. În această vreme majoritatea marilor boieri, proprietari a numeroase sate de rumâni, locuiau în satele aservite, ale căror dijme le strîngeau și a căror muncă o supravegheau cu ajutorul aparatului represiv propriu. Aceste curți boierești din diversele sate ale țării aveau aspectul unor mici cetăți, capabile să facă față oricărui atac dușman, ca și încercărilor violente ale țăranilor aserviți de a scutura exploatarea.

Cu vremea — datorită mai ales centralizării statului și creșterii importanței marilor dregători ai domniei, care trebuiau să locuiască acolo unde ședea domnul, pentru a-l ajuta la conducerea treburilor statului feudal — tot mai mulți dintre marii boieri au început să-și construiască case în cele două capitale ale țării. Cele mai vechi mențiuni documentare despre casele boierești din orașul nostru sînt din a doua jumătate a secolului al XVI-lea¹. În afară de aceste simple mențiuni documentare, nu mai știm nimic altceva despre aceste case boierești, de mult dispărute.

În secolul al XVII-lea, numeroși mari boieri își construiesc — pe lângă casele din satele lor — și locuințe tot mai confortabile în București. Numărul caselor boierești amintite în documentele din acest secol este cu mult mai mare decât al celor menționate în secolul anterior². Marii boieri ai

¹ Casa marelui ban Dobromir, la <1575> febr. 15 (Arh. St. Buc., ep. Rimnic, CII/38); casa lui Vladul mare pircălab, la 1577 mai 26 (DIR, XVI/4, p. 274); casa lui Preda al doilea paharnic, la 1580 nov. 28 (ibidem, p. 493) sau casa făcută de Pirvu mare logofăt, lângă jitnița domnească, amintită la 1590 iunie 19 (DIR, XVI/5, p. 458).

² Sînt amintite astfel: casa lui Fiera mare logofăt la 1626 nov. 10 (Acad. R.P.R. CXKV/53), a lui Ghiorma clucer, la 1635 iulie 1 (Idem, XCVI/18),

a lui Evstratie al doilea logofăt, la 1645 iulie 12 (idem, XLIII/76), a lui Radu Dudescu logofăt, la 1650 mai 25 (idem, XLIII/134), a lui Colșea clucerul (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XC/24), a lui Șerban Cantacuzino, situată în apropierea m-rii Sf. Ioan Grecesc, la 1663 (N. Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, p. 23), a lui Dumitrașco Corbeanu logofăt, lângă m-rea Sărindar, la 1666 febr. 1 (Arh. St. Buc., Dep. Filipescu, I/49), a lui Pirvu Cantacuzino logofăt, arsă în 1672 (doc. din 1674 iulie 1, idem, Mitrop.,

țării, care erau și mari dregători, locuiau majoritatea timpului în București. Una dintre pedepsele aplicate de domn boierilor în acest timp era și aceea de a-i obliga să stea la țară, la moșiile lor, privindu-i de dreptul de a locui în capitală¹.

Locuințele boierești din București din secolul al XVII-lea vor fi avut, probabil, o înfățișare asemănătoare cu a somptuoaselor palate ale Cantacuzinilor de la Filipești sau Măgureni, sau cu palatul din Fierăști. Despre primul, Paul de Alep afirmă că era mai frumoasă chiar decât palatul domnesc din București², iar despre ultimul, același diacon exclamă uimit — exagerând desigur — că este « fără egal în lume, afară numai, poate, de țara frâncilor », fiind lucrat de meșteri din Ungaria, cu marmură adusă din Turcia³.

Aceste case erau clădite pe o pivniță mare, împărțită de obicei în patru compartimente, și aveau parter și etaj; la parter locuia personalul curții boierești, iar la etaj stăpînii. Etajul avea și un foișor deschis, la care se ajungea pe o scară exterioară.

După cum afirmă un călător englez din vremea lui Brîncoveanu, casele boierești din București, grupate în apropierea curții domnești, erau « frumos acoperite cu șindrilă » și « zidite din piatră tare » (adică din cărămidă). Ele erau înconjurate de « grădini și curți foarte întinse, împrejmuite cu trunchiuri întregi de stejar, așezate cît se poate de aproape unul de altul »⁴.

Aceste frumoase case boierești, construite din veniturile stoarse din exploatarea din ce în ce mai crîncenă a țărănimii, erau lucrate de meșteri autohtoni — unii dintre ei, țărani aserviți, lucrînd în contul muncii de clacă datorată stăpînilor — precum și de meșteri străini, mai ales ardeleni⁵.

În secolul al XVIII-lea, toți marii boieri aveau locuințe în București, unde participau activ la intrigile politice, luptînd pentru ocuparea unei dregătorii cît mai mănoase, pentru aducerea pe tron a unui domn favorabil intereselor lor sau pentru mazilirea unuia dușman. După părerea călătorului maghiar Bathiany, un alt motiv care-i determină pe boieri să se mute în capitală era « teama de țărani, a căror mizerie și neîngrijire îi împinge atît de ușor la răscoale ».

Ca urmare, numeroase palate boierești se construiesc în orașul nostru, mai ales după anul 1774⁶. cînd, datorită numeroaselor construcții făcute în această epocă, orașul devine « la rinomata cita di București »⁷. Toate familiile mari boierești au în această epocă locuințe în capitală. După părerea lui Bawr, pe la 1778, erau în orașul nostru 35 de case mari boierești⁸.

În același secol al XVIII-lea, începînd mai ales din timpul domniilor lui Constantin Mavrocordat, aspectul caselor boierești — ca și al întregului oraș, de altfel — începe să se schimbe: influența orientală se simte tot mai mult, nu numai în viața trîndavă și în obiceiurile clasei exploatare, dar și în modul de construire a caselor boierești. Acestea încep să fie împodobite în stil țarigrădean, cu arcade și ferestre în formă de treflă și cu balcoane închise ce ieșeau afară din corpul casei⁹. Totodată, după același model turcesc, se construiesc chioșcuri în grădinile curților domnești și boierești¹⁰, iar locuințele sînt mobilate cu divane mari și saltele, pe care boierii fumau, mînceau și dormeau¹¹.

LVII/27), casa lui Gheorghe Băleanu banul (*Mag. istoric*, V, p. 5) etc. Numărul caselor boierești din București a crescut, fără îndoială, în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. La 1693, acesta dădea lui Cornea Brăiloiu mare ban loc domnesc să-și facă case « precum și alți boieri » (*Acad. R.P.R.*, XLV/84).

¹ Cf. *Cronica țării*, în *Mag. istoric*, V, p. 6, unde se spune că Antonie vodă din Popești a scos din dregătorii niște boieri, poruncindu-le « să meargă la țară, să șează la casele lor ».

² Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 127.

³ *Ibidem*, p. 211.

⁴ *Bul. Soc. rom. de geografie*, XLI (1922), p. 201.

⁵ S-au păstrat cîteva scrisori către brașoveni în

care se cer asemenea meșteri. De pildă, la 1709 aug. 19, Toma Cantacuzino cerea un ștucator și niște zidari pentru casele sale din București (*N. Iorga, Brașovul și romîni*, p. 113), iar la 1712 iulie 21, Matei Filipeșcu, adresîndu-se aceluiași, le solicită niște meșteri zidari și un pietrar (*Acad. R.P.R.*, XXI/214).

⁶ După afirmația lui Raicevich, în timpul domniei lui Al. Ipsilanti s-au construit mai multe palate (« palazzi ») și case din piatră, încăpătoare și bune de locuit (*Raicevich, Osservazioni*, p. 225).

⁷ N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în sec. XVIII*, II, p. 17, n. 4.

⁸ Bawr, *Memoires*, p. 2.

⁹ C. Moisil, *Bucureștii vechi*, p. 28.

¹⁰ Despre aceste chioșcuri vezi mai jos p. 149—151.

¹¹ *Herrn Jenne's Reisen nach St. Petersburg*, p. 225.

După descrierile unor contemporani (călătorii străini care au vizitat orașul în această vreme), casele boierești erau zidite « toate după același calapod »; ele erau construite « mai toate în formă de cruce » și aveau deasupra parterului « un singur cat, străbătut pe dinlăuntru de o largă galerie, care lasă la fiecare intrând o mică încăpere, unde se cuibărește stăpînul cu familia sa »¹. O altă descriere este cea datorată Cristinei Reinhard, care afirmă că « în aceste clădiri,

Fig. 25. — Case în București la 1841. Gravură în lemn după Doussault (din *Bucureștii vechi*)
(A se observa balcoanele ce ies afară din corpul casei).

împărțea dinlăuntru este totdeauna aceeași: odăile sînt astfel așezate încît să dea toate într-o sală mare, aflată în mijloc »².

Mult mai completă este descrierea caselor boierești făcută de Ion Ghica, care a văzut unele din aceste locuințe, existente încă pe la mijlocul secolului trecut. După cum spune acesta, « casele boierești aveau ziduri tari ca de cetate, în cîte patru și șase cărămizi, cu odăi multe și mari, cu pivnițe adînci și boltite, cu beciuri și un rînd de odăi deasupra, cu pod din streășină pînă-n streășină; grinzile erau ca urșii de pod de groase; la chereșteua unei case mergea un parchet de pădure seculară întreg; pardoseala sălilor și a tinzilor era de cărămidă pusă pe muchii, învălitoarea de șindrilă bătută pe șapte și pe nouă, înaltă aproape de două ori cît casa, ca să nu ție zăpadă și ca să se poată scurge apa mai lesne. . . ». Ion Ghica arată în continuare că aceste case erau « mărețe,

¹ Carra, *op. cit.*, p. 172–173. Cf. și descrierea lui Langeron, la G. Bezviconi, *Călători ruși*, p. 156.

² Reinhard, *op. cit.*, p. 14. Cf. și F. Sulzer, după descrierea căruia camerele de locuit erau așezate în dosul unui coridor susținut de coloane.

bine împărțite, bine aerate, călduroase iarna și răcoroase vara. Corpul principal se compunea din o sală mare, de colo pînă colo (de la o margine la alta a casei — N.S.), cu odăi în dreapta și în stînga, cu tinzi în cruci, prin care se comunica cu celelalte părți ale edificiului; case cu scosuri în toate părțile și cu sacnasiu, fiecare odaie cu ferestre spre trei părți ale lumii; tavanul era de stejar, streășina scoasă de o jumătate stînjin, ca să-i fie vara umbră, s-o apere toamna și pri-

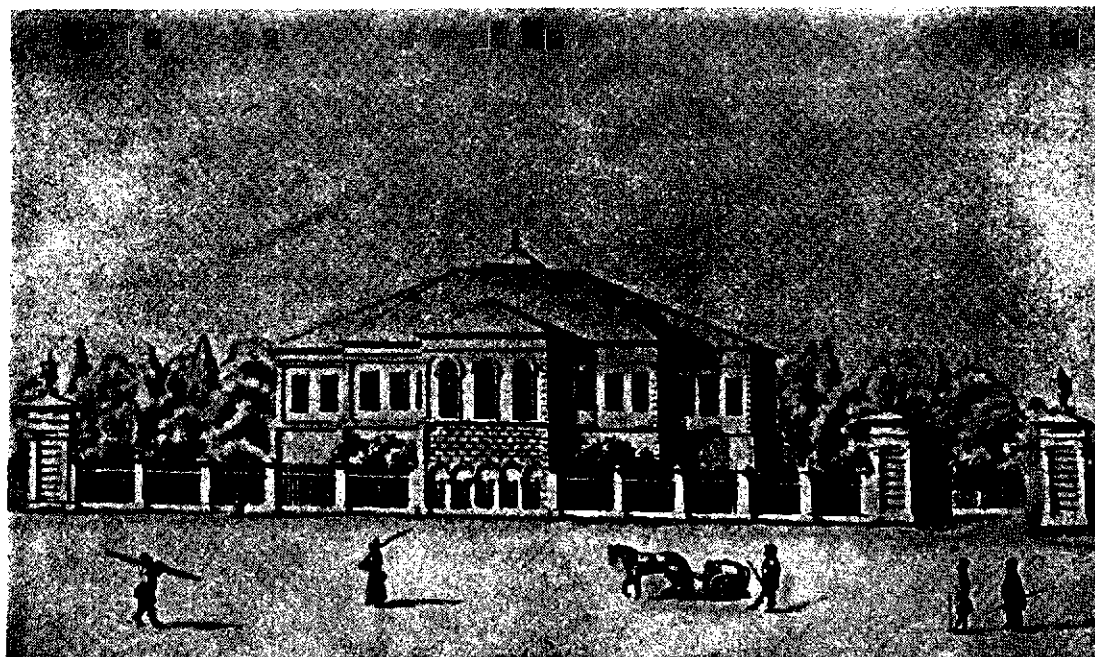

Fig. 26. — Casa marelui ban Mihai Ghica pe la 1850. Acuarulă de Brömser (din Bucureștii vechi).

măvara de ploii și iarna de viscol și de zăpadă; curtea era înconjurată de zid bolovănit, înalt și gros, poarta cu boltă, cu două rînduri de uși de stejar ferecate, cu foișor deasupra, unde păzeau ziua și noaptea arnăuți; sub gang era o odaie pentru pazarghidean în timp de ciură. Din pridvor, o galerie deschisă ducea la biserică, căci fiecare casă mare avea biserică în curte, sau în corpul casei, la un colț »¹.

Aceste mari case boierești erau înconjurate — ca și în secolul precedent — de grădini întinse, care le ascundeau privirilor trecătorilor². Ele erau așezate fără nici o ordine, fiecare casă avînd o uliță proprie de acces într-o uliță mai mare³. De-abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se iau primele măsuri de așezare a caselor într-o anumită ordine, interzicîndu-se să se mai facă zidiri « în cale sau în trecătoarea obștei »⁴.

¹ I. Ghica, *Opere*, vol. II, ESPLA, <f.a.>, p. 304. Într-o altă descriere, făcută pe la 1857, se arată că « vechile clădiri (boierești, N. S.), din care au rămas numai câteva, sînt clădite în formă de octogon, cu multe balcoane. Clădirea de locuit propriu-zisă are, de cele mai multe ori, un etaj cu un șir de camere, de forma saloanelor, în jumătatea cărora locuiește boierul, iar în cealaltă jumătate soția sa. La parter sînt sufrageriile, camerele pentru oaspeți și pentru copii. În fiecare casă de boier mai sînt la dispoziție, printr-o veche obișnuință patriarhală, câteva camere pentru străini » (G. Potra, *Bucureștii la mijlocul sec. XIX. Impresiile germanului W. Derblich*, Buc., 1941, p. 4.

La această dată, însă, după cum rezultă și din această descriere, mai rămăseseră doar câteva din vechile case boierești, « clădirile cele vechi orientale » făcînd loc « construcțiilor elegante, d'un stil modern » (*Romnul*, nr. 11, din 27 ian./8 febr. 1859, p. 42).

² Del Chiaro, *Revoluțiile*, p. 7; Sulzer, *Geschichte*, I, p. 289; Cortese, *op. cit.*, p. 23; Herr'n Jenne's *Reisen nach St. Petersburg*, p. 225 etc.

³ La 1736 mai 4 este pomenită « ulița dăspre casele d-lui vel ban » (*Acad. R.P.R.*, XI/120); la 1730 dec. 16 ulița « despre Acentie căpitan » (*Arh. St. Buc.*, Mitrop., XVIII/14) etc.

⁴ Hrisov din 1768 mai 12 (*Arh. St. Buc.*, Suluri, nr. 34).

Cele mai multe case boierești erau grupate pe Podul Mogoșoaei, care devine centrul orașului.

La începutul secolului al XIX-lea, modul de construire al caselor boierești suferă noi influențe. Ca urmare a desvoltării noilor relații capitaliste, un puternic curent de modernizare începe să pătrundă în orașul orientalizat în parte. Prin intermediul Rusiei, pătrunde la noi stilul empire și neoclasic¹; boierii încep să-și construiască case după « planos apusean »².

În primele decenii ale secolului trecut, arhitecți și meșteri nemți și francezi (Härtl, Villacrosse, Wetz, Sanjouand etc.), ajunși pe meleagurile noastre, construiesc o serie de case noi pentru marii boieri ai vremii, astfel încât aspectul orașului începe a se schimba. La aceasta au contribuit, fără îndoială, și inarele cutremur din 1802, precum și incendiile din 1804 și 1806, care — dărâmiind și avariind multe clădiri vechi din oraș — au silit pe marii boieri — care dispuneau de bani — să-și facă locuințe noi³.

Călătorii străini care au vizitat Bucureștii în această vreme remarcă schimbarea aspectului orașului. Pe la 1820, Iacovenko observă pe Podul Mogoșoaei « un număr destul de mare de case bune, în cea mai mare parte cu două etaje », din care multe erau construite în stil european⁴. Pe la 1836, călătorul englez Burton remarcă și el frumoasele case boierești construite după model francez sau italian, înconjurate cu grădini⁵. În același an, Saint-Marc Girardin arată că în București se găseau case care îi aminteau de « cele mai frumoase clădiri ale Parisului sau ale Vienei »⁶, iar Thouvenel credea că locuințele boierești din acea vreme « ar putea sta în frumoasele cartiere ale Parisului »⁷.

Dintre aceste frumoase case boierești⁸, călătorii străini care au vizitat orașul în jurul anului 1820 remarcă în chip deosebit pe cele ale banului C. Brîncoveanu, vornicului C. Golescu, a lui Romaniti, Filip Lenș, a banului Văcărescu, ale Cantacuzinilor sau a lui Alecu Vilara⁹.

Marii boieri ai vremii se întrec în a-și construi case cât mai somptuoase, după model apusean. Cei care nu-și pot permite să facă construcții noi, ciută să-și adapteze locuințele cerințelor vremii, adăugînd vechilor clădiri elemente de arhitectură nouă (scara monumentală din holul de la parter, coloane și diverse ornamentații etc.).

Aceste mari case boierești costau sume imense de bani. La 1812 iulie 2, casele fostului mare ban Ienăchiță Văcărescu sînt vîndute lui Ioan Moscu fost mare vistier cu enorma sumă de 101000 taleri¹⁰, iar la 1815 dec. 22, casele lui Manolache Lahovari se vînd pentru 40 000 taleri lui Radu Golescu fost mare ban¹¹.

În timp ce boierii locuiau în asemenea palate mari și scumpe, cei mai mulți dintre locuitorii orașului trăiau în case foarte modeste, iar « calicimea » în colibe sau bordeie.

Numernși călători care au vizitat orașul nostru la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau în primele decenii ale celui următor au remarcat contrastul izbitor dintre casele marilor boieri și locuințele mizere ale majorității locuitorilor. Englezul Thorntorn, de pildă, arăta că « palatele boierilor, înconjurate de curți și grădini întinse, prezintă un contrast jalnic cu locuințele tîrgoveștilor, ce se văd că trăiesc în cea mai neagră mizerie ». Un alt călător, F. S. Chrismar, notează și el, în trecerea prin București, că în oraș « se văd palate printre bordeie sărace și murdare »¹². Și alți călători au remarcat acest contrast dintre luxul caselor boierești și mizeria în care locuia sărăcimea orașului¹³, descriind colibele și bordeiele în care locuia « calicimea »¹⁴.

★

¹ Acad. P. Constantinescu-Iași, *Influența vechii arhitecturii rusești*, p. 156.

² N. Iorga, *Istoria romînilor în chipuri și icoane*, I, p. 283.

³ Cf. și Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 421.

⁴ G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 210.

⁵ N. Burton, *Narrative...*, p. 276.

⁶ Saint-Marc Girardin, *Souvenirs de voyage et d'études*, p. 278.

⁷ Thouvenel, *La Hongrie et la Valachie*, p. 176.

⁸ Despre casele boierești din București la 1829, vezi I. C. Filitti, *Catagrafie oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, Buc., 1929, p. 1—10.

⁹ Hurmuzaki, X, p. 515 și Recordon, *Lettres...*, p. 23.

¹⁰ Acad. R.P.R., CLXXV/91.

¹¹ Ibidem. CCXCXVIII/27.

¹² F. S. Chrismar, *Skizzen einer Reise durch Ungarn und die Türkei*, Pesta, 1834, p. 106.

¹³ Despre aceasta vezi și mai sus, p. 12—13.

¹⁴ Despre aceste « locuințe » vezi mai jos, p. 81—82.

Se înțelege că în acest repertoriu nu ne vom ocupa de toate numeroasele case construite pentru boieri în secolul al XVII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea (repertoriul s-a transforma astfel într-o catagrafie), ci vom vorbi numai de casele boierești cele mai cunoscute.

Trebuie să menționăm aici că nu se mai păstrează în orașul nostru nici o casă boierească din secolele XVII sau XVIII¹. Chiar cele construite în prima jumătate a secolului trecut — și care se mai păstrează încă — au suferit transformări, mai mult sau mai puțin importante. Acestea din urmă sînt, totuși, printre puținele monumente de arhitectură civilă ce se mai păstrează din această vreme.

1. CASA LUI NICOLAE BRÎNCOVEANU

Se găsea în fosta Piață a Senatului. După informațiile lui G. D. Florescu, ar fi fost construită în anul 1708 de Toma Cantacuzino marele spătar, cel care, în lupta de la Stăniilești, din 1711, a trecut în tabăra rușilor, împotriva ordinului dat de Constantin Brîncoveanu. Confiscată pentru « hiclenie » în urma bătăliei, casa a fost întărită de Ioan Mavrocordat voievod, la 1718 sept. 15, lui Iordache Crețulescu spătar. Grigore Ghica nu a mai întărit fiilor lui Iordache Crețulescu decît moșiile confiscate, fosta casă a lui Toma Cantacuzino fiind folosită pe acea vreme la găzduirea străinilor în trecere prin București. La 1749, casa, dărăpănată, a ajuns prin schimb în stăpînirea lui Constantin Brîncoveanu logofăt².

Casa figurează în planul din 1770 sub litera P. (= Brancovani), iar în cel din 1789 sub numele de « Fürst Brankovano altere » (spre deosebire de cea din actuala Piață a Unirii, care este notată cu « jungere »).

Casa lui Nicolae Brîncoveanu avea și un paraclis, construit probabil pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau începutul celui următor, amintit de Dionisie Fotino, în 1818, sub numele lui Grigore Brîncoveanu, noul stăpîn al caselor³.

Stricată de vechime și neîngrijită, casa a fost reparată în 1872, de fiul lui Gheorghe Bibescu, în stăpînirea căruia ajunsese. După lucrările de canalizare a Dimboviței din 1879—1883, care au tăiat proprietatea în două, fosta casă brîncovenească din partea de sud a Dimboviței a fost ocupată un timp de Institutul Dr. Babeș. A fost dărîmată la începutul secolului nostru, pe locul ei urmînd să se zidească clădirea fostului senat, din care s-au ridicat doar temeliiile. Astăzi, pe acest loc se zidește cel mai înalt bloc din București.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 116, 227; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 110—111; Crutzescu G., *Podul Mogoșoarei*, p. 47—48; Costescu G., *București*, p. 55—56.

CASA LUI PÎRVU CANTACUZINO, vezi Școala de la Măgureanu la p. 132—134.

2—3. CASELE CORBEANU ȘI MIHAI CANTACUZINO

Se găseau la sud de mănăstirea Sărindar, pe partea stîngă a Podului Mogoșoarei. Pe aceste locuri și-a clădit Șerban Cantacuzino casele sale. Tot pe aceste locuri, mai sus de cele ale lui

¹ Din toate aceste vechi case boierești, singura despre care se știe mai mult este fosta casă Dudescu, pe terenul căreia s-au făcut săpături arheologice ce au dat rezultate interesante.

² La 1764 iulie 22, Ștefan Racoviță întărește lui Badea Știrbey fost mare vistier casa în care locuia

acesta, situată în mahalaua Golescului, în fața podului lui Haidăm. Această casă fusese dată de C. Brîncoveanu fost mare logofăt în schimbul casei lui Toma Cantacuzino, iar C. Mavrocordat o dăruise lui Știrbey (Acad. R.P.R., XCIV/29).

³ *Istoria Daciei*, III, p. 166.

Șerban Cantacuzino, și-a ridicat casă și Vintilă Corbeanu mare ban, către sfârșitul secolului al XVII-lea¹. Aceste case figurează în planul orașului din 1770 sub litera P (= Kurbanki), iar mai jos de acestea sînt trecute casele lui Mihael Cantacuzino (P. Michaeli Cantacuzeni, litera E). La plecarea sa în Rusia, după pacea de la Kuciuk-Kainargi din 1774, acesta din urmă a vîndut casa lui Radu Văcărescu vornic. În planul din 1789, casa figurează cu numele de Veneziana Văcărescu. După 1798, casa a fost cumpărată de bogatul bancher G. Sakelario, care a vîndut-o apoi lui Miloș Obrenovici. Înainte de anul 1842, în această casă a fost Consulatul rus, iar apoi Legația rusă. Casa a fost dărîmată în jurul anului 1935, pe locul ei ridicîndu-se un mare bloc, în fața intrării str. Doamnei în Calea Victoriei.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 185, 335—336; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 15—16; Idem, *Din vechiul București*, p. 119—120; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 23; Crutzescu G., *Podul Mogoșoaiei*, p. 104—106.

4. CASA CREȚULESCU

Se găsea între mănăstirea Sărindar și hanul lui Filaret, pe partea stîngă a podului Mogoșoaiei, peste drum de casa lui Dumitrache Ghica mare ban (devenită palatul lui Caragea). Această casă figurează în planul orașului din 1770 sub litera A. (= Cretzilescule).

Casa a fost ridicată probabil pe la mijlocul secolului al XVIII-lea².

Ea era situată de-a lungul Podului Mogoșoaiei, avînd grădină în spate (către str. Brezoianu). La 1789—1791, casa era în stăpînirea lui Constantin (Dinū) Crețulescu, sub numele căruia apare în planurile Ernst și Purcel³. Pe locul acestei case s-a ridicat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea fostul hotel Frascatti, care s-a dărîmat și el în jurul anului 1935.

Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 116.

5. CASA DUDESCU

Săpăturile arheologice executate în anii 1957—1958, pe terenul viran și în curțile unor imobile situate în str. Apolodor, G. Petrescu, Antim și Vînători, au dat la iveală o vastă clădire, fostă locuință a familiei Dudescu.

Cercetările documentare referitoare la această locuință boierească au stabilit că prima clădire a fost construită în jurul anului 1630, de către marele postelnic Constantin Cantacuzino⁴, care a locuit aici, cu familia sa.

¹ Probabil tot pe aceste locuri vor fi fost și casele lui Dumitrașco Corbeanu logofăt, de lingă m-reă Sărindar, amintite într-un document din 1666 febr. 1 (Arh. St. Buc., Dep. Filipescu, 1/49).

² Casa lui Toma Crețulescu fost mare clucer este amintită într-un document din 1753 dec. 16 (Acad. R.P.R., XLVI/6). Cf. și doc. din 1768 mai 1, care arată că Toma Crețulescu fost mare ban vroia să cuprindă în curtea sa și ulița « ce să abate la vale din ulița cea mare a Podului Mogoșoaiei, ce merge

de ese afară den târgu, pã la Podul dă Pãmînt ». uliță care era necesară « atît mahalagiilor cît și țaranilor ce vin cu carele » (Acad. R.P.R., CXVI/241)

³ Tot în stăpînirea acestuia se găseau și la 1819 sept. 8 (*Studii și doc.*, XI, p. 102).

⁴ La 1635 nov. 30, marele postelnic Constantin Cantacuzino cumpărase un loc de casă în această parte a orașului, lingă casele lui Neagu aga și aproape de apa Dimboviței (Acad. R.P.R., XLII/10).

În al doilea deceniu al secolului al XVIII-lea, locuința a ajuns în stăpînirea familiei Dudescu¹.

Prin cercetările arheologice efectuate, s-a constatat că locuința Dudeștilor a avut cca 51 m lungime, de la sud la nord, și 19 m lățime, de la est la vest, ocupînd o suprafață de cca 969 m², în afară de dependințe, ateliere și magazii.

Cercetările au dus la concluzia că această locuință a fost construită în patru faze: 1) secolul al XVII-lea; 2) începutul secolului al XVIII-lea; 3) a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și 4) primele trei decenii ale secolului al XIX-lea.

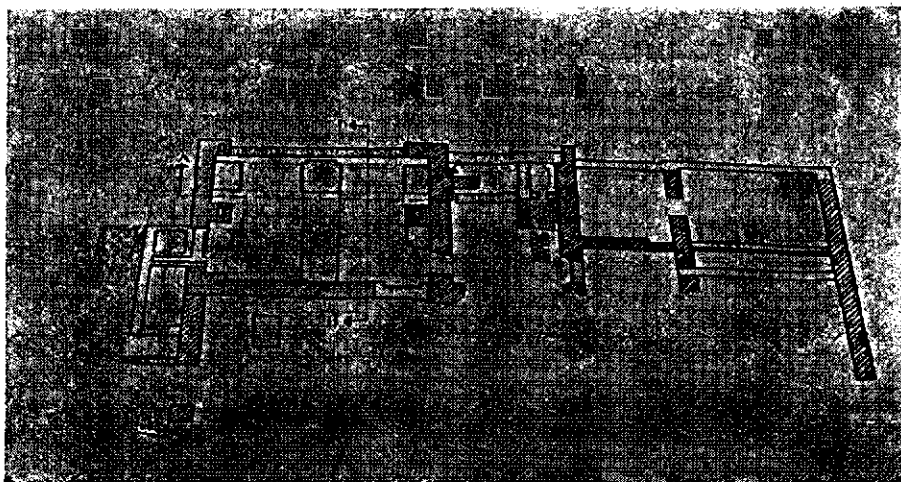

Fig. 27. — Planul săpăturilor de la fosta casă Dudescu (la Muzeul de istorie a orașului București).

Partea cea mai veche a acestei locuințe, adică aceea care datează din secolul al XVII-lea, cuprinde două beciuri mari și adînci, care ocupau suprafața dinspre sud a casei, șase camere de locuit și un coridor. Din această parte veche a locuinței, săpăturile au scos la iveală zidurile acestor încăperi — conservate pe o înălțime de la 2—3 m — pardoselile de cărămizi, intrările și unele deschideri pentru scări sau ferestre. Toate aceste încăperi au format un parter înalt, peste care era construit un etaj, actualmente distrus; de acest etaj se lega în partea de vest un pridvor (foișor), din care au fost găsite cele două ziduri susținătoare.

Deosebit de interesante au fost descoperirile făcute în cele două pivnițe. Prima, aflată în partea de sud-vest a casei, era acoperită cu o boltă semicilindrică, sprijinită pe patru arcuri dublouri; avea ferestre adînci și înguste și pardoseală din cărămizi; o trecere amenajată în zidul dinspre est lega această pivniță de a doua, situată în partea de sud-est a casei. A doua pivniță, avînd două intrări dinspre sud și est, a avut de asemenea o boltă semicilindrică, din care s-au păstrat cîteva urme. Se pare că, încă din secolul al XVII-lea, acest beci a avut patru stâlpi de zid, destinați să susțină arcurile care sprijineau bolta; trei din acești stâlpi au fost descoperiți în cursul săpăturilor.

¹ Pe lângă locul moștenit de la Cantacuzini, Dudeștii au cumpărat și ei suprafețe destul de întinse. De pildă, la 1713 mart. 13, Albu căldărar vinde lui Radu Dudescu mare paharnic loc lângă « casele dumnealui cele dăin tirgu »; locul era situat « pînă din dosul caselor, pînă ulicioara cea mică dăin ulița Lăptăreselor » (Acad. R.P.R., XII/200), iar în sept. 1776, Radu

Golescu mare pitar vinde lui Nicolae Dudescu fost mare vornic un loc de casă cu pivniță, în mahalaua Arhimandritului, « alături cu locul caselor dumnealui, tot într-un ocol ». Locul se întindea între m-rea Sf. Apostoli, zidul « hodărilor » și grajdului lui Dudescu și riul Dimbovița (Acad. R.P.R., III/127).

În faza a doua, care începe aproximativ în al doilea deceniu al secolului al XVIII-lea, s-au adăugat alte construcții și s-au adus unele completări la partea mai veche a locuinței. Locuința inițială s-a extins către nord, prin construirea de noi camere; din această cauză, limita dinspre est a casei a trebuit să fie prelungită, prin ridicarea altui zid, prevăzut cu trei contraforți mici. S-au adăugat opt stâlpi masivi la primul beci. Stâlpii, legați în arcade, împărțeau pivnița în compartimente. Tot pe la începutul secolului al XVIII-lea a fost amenajată o scară de acces prin zidul dinspre sud al acestui beci și s-au construit patru stâlpi de zid, descoperiți aproape de prima pivniță; acești stâlpi susțineau scara unei intrări, devenită atunci cea principală.

În faza a treia (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea), s-a continuat extinderea spre nord a locuinței, construindu-se alte beciuri și camere de locuit. Totodată, nivelul interior al încăperilor a fost înălțat cu mult față de nivelul pe care l-au avut în secolul al XVII-lea. Tot în această a treia fază s-a construit o mică încăpere, înzestrată cu o cadă din doage de stejar, care a slujit probabil pentru spălătul rufelor.

De pe la mijlocul secolului al XVIII-lea datează o cameră dreptunghiulară, care comunică cu o rainiță, amenajată la o mare adâncime, sub scata principală de intrare.

Despre unele din aceste adăugiri la vechea casă a Dudeștilor, făcute în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, știm mai multe lucruri din documente. Ni s-au păstrat, astfel, două contracte încheiate la 1780 mart. 2¹, cu fostul mare ban Dudescu, unul de către meșterii zidari Tudor și Ioan și altul de către meșterii lemnari Marin ceauș și Ioan de la Sf. Spiridon. Meșterii zidari se angajau față de stăpînul casei să-i facă trei odăi cu cămarile lor, cu o tindă prin mijloc și un foișor în spatele acestor odăi. Se obligau de asemenea să facă o poartă de zid, asemănătoare celei dinspre Antim; deasupra acestei porți, urma să se construiască o jicniță din blăni de stejar. O altă porțiță, la fel ca cea dinspre mănăstirea Antim, urma să fie făcută « împotriva » porții dinspre m-rea Sf. Apostoli; locul liber dintre ele trebuia să fie « umplut » cu zid, asemănător zidului din cealaltă curte. Cu un an înainte, se construiseră la stradă niște odăi pentru prăvălii, care, fiind prost executate, se năruiseră. Și acestea urmau a fi reparate, înălțîndu-se zidul și « legîndu-l cu temei ». Aceste odăi « de afară » trebuiau să fie executate numai de roșu; odăile ce urmau a fi făcute în curte trebuiau tencuite, pardosite și înzestrate cu sobe. Peste două zile, la 4 martie 1780, într-un alt contract, cei doi zidari precizau că zidul va avea o grosime de o cărămidă și jumătate, iar înălțimea va fi de un stîngen și 5 palme².

Prin cealaltă învoială, lemnarii se obligau să facă toată lemnăria necesară odăilor ce se construiau « de iznoavă » în curte, cît și reparării prăvăliilor de la stradă. Tot ei urmau să acopere cu șindrila noile încăperi, să facă jicnița de deasupra porții și scara chioșcului zidit pe bolta porții. Manopera — fără material, pe care îl furniza stăpînul casei — costa 1690 taleri.

Tot pentru o asemenea adăugire la casele Dudeștilor, la 1767 mai 20, cinci cărămidari din Dudești se angajau față de marele vornic Nicolae Dudescu, « stăpînul nostru », să-i facă 100 000 de cărămizi « după tiparul care ni-l va da dum(nea)lui »³.

În faza a patra, care cuprinde primele trei decenii din secolul al XIX-lea, puține sînt completările aduse locuinței.

Palatul Dudeștilor a fost probabil avariat de cutremurele din 1802 și 1838. În planul orașului din 1852, pe aceste locuri este trecut « maidanul Dudescului ». Pe la începutul secolului al XIX-lea, cartierul unde era situat palatul se numea mahalaua Dudescului⁴.

Locuința Dudeștilor era situată într-o curte întinsă, apărată de ziduri înalte; săpăturile arheologice au dat la iveală cîteva bucăți din zidurile aflate în partea de sud și nord. S-a constatat că zidurile dinspre nord erau prevăzute cu contraforți și că aveau o deschidere care servea drept poartă principală de intrare în curtea locuinței. Zidurile înconjurătoare, înalte de cca 7 m, s-au păstrat pe unele porțiuni aproape intacte.

¹ Acad. R.P.R., III/84.

² Ibidem.

³ Acad. R.P.R., XII/55.

⁴ Arh. St. Buc., Primăria Buc., dos.3/1830, f. 95.

Palatul Cantacuzinilor și Duceștilor din București este pînă acum singura locuință boierească veche din oraș care a fost cercetată prin săpături arheologice.

Ghica Ion, *Bucureștiul industrial și politic (1876)*, în *Opere*, vol. II, Buc., 1957; p. 317—319; Ionescu-Glon, *Ist. Buc.*, p. 325—326, 369, 710—713; Drăghiceanu V., *Case vechi în București (BCMI, X (1916), p. 96)*; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 114—115; Bucur Gabriela, *Vești din Bucureștiul de altă dată (Informația Bucureștilor din 26 iulie 1957)*.

6. CASA LUI PANĂ FILIPESCU

Se găsea pe partea stîngă a Podului Mogoșoai, mai jos de casa lui Mihai Cantacuzino, pe locul unde a fost grădina Colos. A fost construită probabil către mijlocul secolului al XVIII-lea. Figurează în planul din 1770 sub litera F (= Filipesculi). Tot cu numele de Filipescu este trecută și în planul orașului din 1789. La moartea sa, la 1792 iunie 3, Pană Filipescu lasă casa fiului său, Nicolae, fost mare logofăt¹. În documentul citat, se arată că, în spatele casei, spre Dimbovița, era o livadă, iar pe malul Dimboviței un foișor, lăsat moștenire altui fiu, Dinu, fost mare vistier.

După moartea lui Alexandru Filipescu fost mare vornic, în 1856, terenul și casa au fost vîndute. Pe locul acestei case s-au ridicat diverse clădiri, printre care prima cofetărie Capșa și sălile de expunere ale cunoscutului « Magazin universal ». Pe locul acestor clădiri, dispărute și ele, a existat apoi un cinematograf în aer liber, numit « Colos ».

I. Ghica, *Opere*, II, p. 302; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 113—114.

7. CASA FLORESCU

Se găsea în vechea mahala a Scorțarilor, pe malul stîng al vechiului curs al Dimboviței, în partea de nord a m-rii Sf. Spiridon Vechi, mai jos de casa lui Pîrvu Cantacuzino — devenită școala de la Măgureanu — și alături de casa Brîncoveanu din fosta piață a Senatului². Casa este trecută în planul orașului din 1770 sub litera V (= Flurescule).

Vechea casă a fost construită în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, fiind reparată și mărită după anul 1718. A fost reconstruită probabil în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pe vechile pivnițe.

După reconstituirea făcută de G. D. Florescu, casa era clădită pe un plan pătrat, cu două caturi, avînd cîte șase încăperi la fiecare cat, grupate în jurul unui hol central, unde se afla scara. La parter, holul se retrăgea în fațadă, fiind precedat de un portic rezemat pe coloane de piatră.

¹ Acad. R.P.R., I/143.

² În zăpisiul de vînzare al caselor, către Anica Florescu, din 1826 mart. 27, se arată că incinta acestor case se întindea « în lung despre soare răsare din ulița podului și pînă în Dămbovița, precum și din Dămbovița dă s'ntinde iarăși pînă în ulița din dos iar în lat merge din zidul metohului mitropoliei, ce au fost școală, pînă în bărbieria ce este lipită

cu hanul sfântului Spiridon Vechi; merge pe amîndoua părțile precum arată și zidul cel făcut de părinții noștri; și se învecinește pînă de o parte cu metohul mitropoliei și pînă de altă parte cu hanul sf. Spiridon vechiu, iar locul dă peste Dămbovița să învecinește cu casele medelnicerului Andrei Nenciulescu și pînă în grădina metohului ».

Accesul se făcea pe o scară exterioră, monumentală, ceea ce dovedește că parterul era înălțat, ca la majoritatea caselor vechi. Exteriorul avea o înfățișare « rigidă, fără ornamente, cu ferestre mici și cu acoperiș foarte scund ». Singurul accent era constituit de porticul din fațada principală, ale cărui coloane aveau frumoase capitelle, decorate cu motive florale.

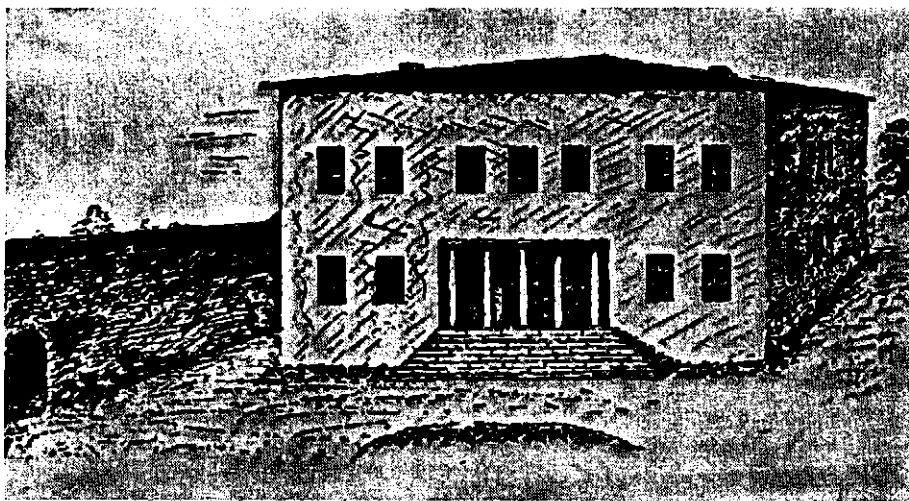

Fig. 28. — Fosta casă Florescu (reconstituire de G. D. Florescu).

În 1879, cu ocazia canalizării Dîmboviței, casa Florescu a fost dărîmată, împreună cu toate anexele.

Ionescu Cion, *Ist. Buc.*, p. 743; Florescu G., *Istoricul unei vechi case bucureștene. Casa Floreștilor din mahalaua Scortarului (Bucureștii vechi, I—V 1930—1934)*, p. 56—69 și extras; Idem, *Din vechiul București*, p. 116.

CASA DUMITRACHE GHICA, vezi palatul lui Caragea la p. 39—41

8. [M] FOSTA CASĂ MANO DIN POPEȘTI LEORDENI

Prima casă boierească de la Popești-Leordeni a fost construită la începutul secolului al XVII-lea¹. În forma sa actuală — păstrînd însă ziduri din secolul al XVIII-lea — casa datează de la începutul secolului al XIX-lea (probabil 1808), cînd a fost reconstruită de marele vornic Mihai Mano, peste pivnița făcută în vremea lui Constantin Brîncoveanu. După cutremurul din 1940, care a avariat clădirea, casa a fost întărită cu un brîu de beton, fără a se aduce vreo modificare arhitecturală.

Fosta casă Mano, care este unul dintre cele mai interesante monumente de arhitectură civilă ale începutului secolului al XIX-lea, se ridică pe un bot de deal ce domină largă depresiune a cursului Dîmboviței. Cadrul deosebit de pitoresc în mijlocul căruia se află, precum și abilitatea constructorului, care a realizat o legătură organică a edificiului cu natura înconjurătoare — printr-un plan mai puțin rigid, cu decroșuri ample prevăzute cu goluri mari, prin care privirea se poate

¹ La 1618 april. 17 sînt amintite casele făcute aici de Leca spătarul (*DIR*, XVII/3, p. 213). Leca a fost

spătar între 1614 ian. 7 și 1616 febr. 24.

plimba în voie peste parcul ce coboară pînă la poalele înălțimii — au făcut ca influența noului stil arhitectonic ce începe să se impună în arhitectura românească a secolului al XIX-lea — stilul neo-clasic — să se manifeste într-un mod mai reușit decît în alte exemple cunoscute în această perioadă.

Deși este o reședință de țară, aspectul claustrat, de casă întărită — oricînd pregătită de apărare — pe care-l aveau majoritatea caselor boierești de țară, pînă acum, a fost aproape în întregime înlăturat. Doar puternicul zid, întărit cu contraforți interiori, ce înconjoară incinta, mai amintește de necesitatea — caracteristic feudală — a realizării unui sistem de apărare a boierului contra unui eventual atac, mai puțin de temut din partea hoșilor, cît mai ales posibil din partea sutelor de țărani exploatați pe moșia sa.

Casa a fost construită pe locul uneia mai vechi, din care se păstrează pivnița, ce a fost inclusă — foarte ingenios — în clădirea cea nouă. Sistemul de boltire al pivniței — cu patru calote sferice cu pandantivi, rezemate pe arcuri puternice în plin cintru, ce se întîlnesc pe un stîlp masiv de cărămidă așezat în mijlocul încăperii — dovedește că vechea casă nu data de mai înainte de secolul al XVIII-lea, deoarece abia atunci începe să fie cunoscut acest sistem de boltire, mai înainte boltindu-se semicilindric — ca la Plumbuita — sau cu bolți de penetrație — ca la Golești.

Casa actuală este o compoziție simetrică cu două așuri, pe un plan dreptunghiular, avînd axa de simetrie acuzată de două decroșuri ample: unul către nord — ce cuprinde intrarea principală — și altul către sud.

Vechea pivniță, foarte înaltă, din cauza sistemului de boltire, ocupă toată porțiunea centrală a parterului și decroșul dinspre sud, unde este practicată comunicația cu exteriorul.

Clădirea nouă își dezvoltă parterul în jurul pivniței, fără a avea, însă, o comunicație directă cu aceasta.

Intrarea se face pe sub porticul decroșului de la nord, care are patru arcade frontale în plin cintru, iar lateral cîte un larg arc în « miner de coș », ce dublează bolta porticului. Aceasta are penetrații în dreptul arcadelor frontale, precum și în dreptul ușii și ferestrelor din portic. Vestibulul de intrare, foarte amplu, cuprinde o scară în două rampe ce se desfășoară între ziduri, de-a lungul uneia din laturile pivniței. De la primul palier, cele două rampe se despart în două direcții diferite, dar debușează în același hol al etajului. Restul parterului, în jurul pivniței, este ocupat de diverse dependențe.

La etaj se află un hol central, cu două mari saloane pe axa N—S, avînd în dreapta și în stînga camerele de locuit și dependențele acestora.

Ferestrele înalte și largi, varietatea formelor și dimensiunilor încăperilor, contribuie la realizarea unei arhitecturi interioare deosebit de agreabile, avînd ca notă caracteristică sobrietatea specifică stilului neo-clasic italian.

Influența noului-stil se manifestă încă mai puternic în arhitectura exterioară. Fațadele sînt tratate simplu, în două registre tencuite, despărțite de un briu-cornișe, și au la colțuri pilaștri apareiați. Decroșurile sînt mai bogat decorate, avînd un apareiaj general, ce urmărește golurile și pilaștrii ce le încadrează.

Casa are proporții frumoase, iar diversele părți componente sînt bine echilibrate. Privită în ansamblu și în detaali, fosta casă Mano, deși nu are nimic comun cu vecliile case boierești românești, constituie un monument de arhitectură meritoriu al perioadei atît de incerte — din punct de vedere artistic — a primelor decenii ale secolului al XIX-lea.

Bawr, *Mémoires historiques*, p. 152; Moisil C., *Bucureștii și împrejurimile la mijlocul secolului XVII (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 25—27); Romalo Nadejda, Leurdeni (BCMI, XXXVIII (1945), p. 54—63); Balș Șt., Casa din Leurdeni (Ibidem, p. 64—76).*

9. **M.** CASA MELIK,
str. Spătarului nr. 22, fost 28

A fost construită pe la 1760. După părerea arhitectului Smărăndescu, care a studiat-o, ar fi fost construită de un spătar, de la care și-a luat numele și strada unde este situată.

Pe la 1820, casa era proprietatea familiei Melik. Puțin după această dată, a fost reparată radical. Alte reparații, în același stil al secolului al XVIII-lea, i s-au făcut în 1857, de către

Fig. 29. — Casa Melik (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

arhitectul Iacob Melik. Aceasta a fost ultima reparație înainte de restaurarea din 1920. După 1913, casa nu a mai fost locuită și s-a ruinat. A fost restaurată în vechiul stil, de arhitectul Smărăndescu, în 1920—1921.

Casa Melik reprezintă și un interes istoric: aici s-au ascuns, în 1848, C. A. Rosetti, Heliade Rădulescu și alți revoluționari urmăriți de autorități¹, proprietarul casei din acea vreme fiind un om cu vederi progresiste.

Casa Melik face parte din grupa caselor boierești ce dezvoltă și amplifică planul străvechi, moștenit din arhitectura populară rominească.

La origine avea un parter înălțat pe o amplă și înaltă pivniță, care a fost apoi transformată într-un cat locuibil.

Parterul se compunea dintr-o sală centrală, foarte lungă, care a fost împărțită în două încăperi: un hol, ce cuprinde scara, și un salon. În dreapta și stînga, cîte două camere inegale: una mai mare, spre fațada principală, alta mai mică, spre fațada posterioară.

Fațada principală era precedată de un larg pridvor deschis, care, la restaurarea făcută de arhitectul Smărăndescu — ce a modificat și pivnița, dîndu-i funcțiuni diverse — a fost închis

¹ Amintirile colonelului Lăcusteanu, p. 199.

cu geamlie. Tot atunci s-au mai adăugat câteva anexe, necesitate de modernizarea locuinței și punerea sa de acord cu cerințele confortului contemporan. Toate aceste modificări și adăugiri au micșorat valoarea arhitecturală a edificiului.

Façadele sînt împărțite în două registre, din care cel inferior, foarte scund, este tratat simplu; cel superior, care cuprinde catul principal, mai înalt, este decorat cu pilaștri canelați, cu capitele și baze simple.

Smărăndescu Paul, *O casă veche: casa Melik* (BCMI, XXIV (1931), p. 137—141); Idem, *Note și reflexii la istoria Bucureștilor de N. Iorga* (BCMI, XXXV (1942), p. 193—194).

10. CASA MORUZI (casa cu lanțuri, Crețulescu-Cantacuzino-Moruzi), fostă în Calea Victoriei nr. 117

A fost zidită de Ioniță Crețulescu, pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. După războiul din 1806—1812, a fost renovată de Costache Crețulescu mare vornic, între 1812—1814. După

Fig. 30. — Fosta casă Moruzi (clișeu Muzeul de artă al R. P. R.).

moartea acestuia, reparația a fost continuată de soția sa. În 1830, casa a trecut în stăpînirea lui Grigore Cantacuzino.

Tot în secolul al XIX-lea i s-au făcut unele modificări, adăugindu-i-se aripa din spate. La sfîrșitul acestui secol, casa a ajuns în stăpînirea lui Dumitru P. Moruzi.

I se spunea « casa cu lanțuri » deoarece avea în față niște piloni de piatră cu lanțuri. Aici a fost instalat Muzeul Municipal pînă în 1939. Clădirea a fost monument istoric. A fost dărîmată în 1941, deși era una din puținele case vechi boierești ce se păstra¹.

¹ După informațiile date de arhitectul Horia Teodoru, casa a fost dărîmată — cu toate protestele fostei Comisii a monumentelor istorice — deoarece pe acest loc urma să se facă un ring, proiectat între

Piața Romană și Calea Griviței. Fosta primărie a municipiului promitea, în schimb, să ridice o casă asemănătoare în altă parte a orașului.

După părerea lui Jänecke, care a studiat-o, partea cea mai veche a casei era cea dinspre stradă, unde se afla intrarea.

Casa a avut un foișor cu o scară exterioară de acces. La începutul secolului al XIX-lea, s-a construit o altă scară dublă, în sala mijlocie de la parter, căreia i s-a făcut un luminator, iar foișorul a fost închis. În același timp, în dorința de a-și adapta locuința la moda vremii, proprietarul casei a făcut și alte transformări (a adăugat, de pildă, niște pilaștri corintici la etaj, fără legătură cu restul construcției).

Planul casei Moruzi era cel specific caselor boierești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cu camerele așezate de o parte și de alta a unei săli centrale, care, fiind prelungită, dădea planului casei forma unei cruci. Jänecke o considera chiar prototipul vechilor case boierești, datorită poziției sale — fără legătură cu alte construcții vecine — așezării camerelor pe o sală lungă și întunecoasă, holului spațios cu scări impunătoare ce duceau la etaj, precum și construcțiilor adăugate fără nici un plan.

Jänecke Wilhelm, *Das rumänische Bauern und Bojareanhaus. Mit 109 Abbildungen nach Photographien und nach Originalzeichnungen des Verfassers und einer Übersichtskarte*, Buc., 1918, p. 56—58, pl. XXII și trad. de Seraphine Bruckner, *Casa țărănească și casa boierească din România*, Buc., 1932, p. 71—72; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 67—72; ACMI, 1942, p. 13; Florescu D. G., *Casa cu lanțuri (Casa Cantacuzino-Crețulescu-Moruzi)*, Buc., 1946 (din ACMI, 1943).

11. CASA HAGI MOSCU

Era situată pe fosta uliță a Colței, la nr. 40. A fost zidită de vistierul Ion Hagi Moscu, la începutul secolului al XIX-lea, probabil cu câțiva ani mai înainte de 1810, când a mobilat-o.

Fig. 31. — Fosta casă Hagi Moscu (din rev. *Bucureștii vechi*, I-V (1930-1934).

Clădirea era construită pe un plan dreptunghiular și avea două caturi. În porțiunea centrală, acuzată în fațadă printr-un decroș terminat la partea superioară cu o cornișă înaltă, se afla un

portic de intrare, holul cu dubla scară principală și o încăpere opusă intrării, ce avea acces spre grădină. În dreapta și stînga holului, la fiecare cat, se grupau cîte patru camere, în care se intra prin buzunarele laterale ale acestuia.

Atît planul, cît mai ales fațadele, vădesc influența unei arhitecturi occidentale, de stil neo-clasic, frecventă la începutul secolului al XIX-lea, în special în arhitectura civilă.

Fațada principală, orientată către stradă, avea forma unui dreptunghi alungit, împărțit în două registre printr-un brîu puternic. Compoziția, perfect simetrică, se axa pe decroșul central ce cuprindea: la parter porticul de primire, iar la etaj un balcon îngust, cu patru coloane cu capitele din ștuc ce susțineau, împerechiate, două antablamente reduse, ușor decroșate, alcătuiind un fel de loggii. În dreapta și în stînga decroșului central erau cîte patru ferestre pentru fiecare cat. Cele de la parter erau tăiate simplu, în zidărie; cele de la etaj aveau ancadrame de ștuc, înălțate ca o friză la partea superioară, decorată cu motive baroce.

În 1882, casa a fost cumpărată de primăria orașului, care și-a instalat în ea birourile ce au funcționat aici pînă în 1912, cînd, cu ocazia regularizării cursului Dîmboviței, casa a fost dărîmată.

E. Haği Mosco, *O casă veche boierească în mahalaua Colței (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 80—86).*

12. CASA RACOVITĂ (Belu, Meitani)

Se găsea pe partea stîngă a Podului Mogoșoaiei, mai jos de casa lui Pană Filipescu, pe locul unde se află astăzi Miliția Capitalei și magazinul Victoria. Această casă figurează în planul din 1770 sub litera G (= Racufitza).

Locurile acestei foste proprietăți a Cantacuzinilor au ajuns la 1758 martie 5 în stăpînirea lui Dumitrașco Racoviță mare vistier. La această dată casa exista¹. În afară de această casă, Dumitrașco Racoviță mai avea și o alta, în mahalaua Prundului, cumpărată la 1748 de la Maria, fostă soție a contelui Kalnoki² iar un alt Racoviță, Ioniță fost mare clucer, avea casă lingă poarta m-rii Colța, cumpărată la 1763 sept. 15 de la urmașii lui Mihai Bărbătescu fost mare paharnic³.

La 1796 iunie 24, Dumitrașco Racoviță fost mare vornic a cumpărat de la Ioan Haği Mosco și parte din locul fostelor case Damari, situate pe locul magazinului Victoria.

Casa Racoviță a ars în 1802; în 1821 era încă în ruină⁴. La 1825 april 24, locul și casele au ajuns în stăpînirea lui Ștefan Belu fost mare logofăt⁵, de la care au trecut în posesiunea bancherului G. Meitani, înainte de anul 1852.

În anii 1855—1856 aici a fost instalată Școala militară⁶, mutată din localul Agiei de pe Podul Mogoșoaiei.

Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 118—119.

¹ Cîteva documente și un arbore genealogic pentru a proba descendența domnului Ștefan Dimitrie Grecianu din neamul boierilor din Brîncoveni, Buc., 1902, p. 15.

² Acad. R.P.R., CXCVIII/78.

La 1812 aug. 17, casa răposatului Dumitrache Racoviță, în care locuise banul Manolache Crețulescu,

a fost lăsată m-rii Colța, după moartea acestuia din urmă (Acad. R.P.R., CCCLXXIX/14).

³ Muzeul de istorie Buc., nr. 1456/13667.

⁴ G. D. Florescu, *Alaiul*, p. 36.

⁵ Acad. R.P.R., CXLVII/94.

⁶ Amintirile colonelului Lăcusteanu, p. 231—234.

13. CASA SLĂTINEANU

Se găsea în spre sud de casa lui Dumitrache Ghica, peste drum de m-rea Sărindar, între Podul Mogoșoaei și actuala stradă a Academiei, aproximativ pe locul unde se ridică astăzi restaurantul București (fost Capșa). Această casă este trecută în planul din 1770 sub litera L (= Slatiniani), iar în planul din 1789 cu numele de Szlatinian Wornik.

Locul și casa au ajuns în stăpînirea lui Radu Slătineanu mare vornic, prin căsătoria sa cu Sultana Crețulescu. Casa și locul Slătinenilor au fost vîndute în anii 1829—1830. În această casă, probabil reclădită, italianul Ieronim Momolo a deschis, în deceniul al patrulea al secolului trecut, un teatru, numit, după construirea Teatrului Național, Teatrul Mic. Lîngă acest teatru, Momolo deschisese și un restaurant cu o cofetărie, care a devenit apoi renumita cofetărie Capșa. Deasupra acestei cofetării se găsea o celebră sală de petreceri și întruniri, numită sala Slătineanu.

Pe locul fostului teatru al lui Momolo s-a deschis, în a doua jumătate a secolului trecut, o stradă numită Nouă, care a devenit mai tirziu Edgar Quinet. Din vechile clădiri, și acelea refăcute, nu se mai păstrează decît cele de pe partea stîngă a străzii Joliot Curie, ocupate acum de restaurantul București.

Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 115—116; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 26—28.

14. FOSTA CASĂ ȘUȚU (actualmente Muzeul de istorie a orașului București) Bd. Colțea

Terenul pe care se găsește Muzeul de istorie a orașului București aparținea pe la jumătatea secolului al XVIII-lea lui Mihai Bărbătescu mare paharnic. La 1763 sept. 15, urmașii acestuia au vîndut terenul și casa lui Ioniță Racoviță fost mare clucer¹. Locul și casa — reconstruită probabil de Ioniță Racoviță — a ajuns în stăpînirea lui Costache Grigore Șuțu, în anul 1816, prin căsătorie.

Fostul palat Șuțu a fost construit după anul 1830, de către postelnicul Costache Șuțu, care a angajat în acest scop pe arhitecții Vitul și Konrad Schwink². La 1832 postelnicul Costache Șuțu ședea în casele sale « la poarta Colții »³.

Șuțu a continuat și în anii următori amenajarea locuinței sale: la 1836 mai 25, de pildă, el angaja pe meșterul austriac Eșer să-i facă un « policandel », cu 24 sfeșnice, ca cel al bisericii Sf. Ioan Nou⁴.

Fosta casă Șuțu nu a suferit prea multe modificări în decursul timpului: în planul orașului din 1856, întocmit de Jung, ca și în planul din 1871, casa are o formă foarte asemănătoare cu cea de astăzi, cu cite un turn circular la cele patru colțuri ale sale.

Casa a fost restaurată prin grija regimului democrat-popular în anul 1958, în ea instalîndu-se Muzeul de istorie a orașului București, inaugurat la 23 ianuarie 1959.

Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 103; Costescu G., *București*, p. 52—55; Georgescu Fl. și P. Cernovodeanu, *Muzeul de istorie a orașului București*, < Buc., 1960 >, p. 16—27.

¹ Muzeul de istorie Buc., nr. 1456/13667.

² Vezi documentele din 1831 iulie 13, 1832 mart. 29, 1833 mai 25, 1834 iulie 14 etc. la Muzeul de Istorie Buc., nr. 13289/1809, 49317/8354, 49318/8355.

13441/1970, 13277/1789 și Arh. St. Buc., Vornicia Buc., Sfatul orășenesc Buc., dos. 108, arhiva 3582.

³ *Analele parlamentare*, 1831—1832, p. 210.

⁴ Muzeul de istorie Buc., nr. 1067/13278.

15. CASA LUI ENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU DE LA BĂNEASA

A fost construită de Enăchiță Văcărescu, pe locul unei case mai vechi. După cum ne informează F. Sulzer, casa de la Băneasa era demnă de a fi văzută. În cursul războiului dintre 1768—1774 această casă fusese însă devastată. Sulzer mai văzuse încă statuile care împodobeau vechea casă, distruse în timpul războiului¹.

Mai târziu, prin 1784, vistierul Văcărescu l-a angajat pe sasul Iohan Ratner cu 12 meșteri nemți să-i construiască o casă nouă la Băneasa². Această casă avea și o foarte frumoasă grădină, remarcată de contele de Lagarde, care afirmă că pentru întreținerea ei se cheltuiau sume imense³.

Casa Văcăreștilor de la Băneasa a fost reparată în anul 1845 de G. Bibescu, rudă cu aceștia. În 1847, acesta a început zidirea unui palat nou, în apropierea casei Văcăreștilor de la Băneasa⁴. Din vechea casă a Văcăreștilor se mai păstrează astăzi doar pivnițele, care sînt declarate monument de arhitectură.

16. CASA VATATE-VĂCĂRESCU-BELU

Se găsea la sud de m-rea Sf. Ioan grecesc, pe locul unde se află astăzi magazinul Textila și Întreprinderea de Stat Pronosport.

Această casă e trecută în planul orașului din 1770 sub litera S (= Manolachi aga), iar lângă ea se găsea casa lui Rudolf (Răducanu) Cantacuzino (notată cu litera T).

Aceste locuri și casa ajunseseră în stăpînirea lui Manolache Vatațe mare agă, prin căsătoria sa cu Maria, fiica lui Mihai Cantacuzino vistierul. Înainte de 1776 ian. 22, locul casei lui Manolache Vatațe, care se întindea între zidul m-rii Sf. Ioan și locul lui Pîrvu Cantacuzino, a fost vîndut lui Ianache Văcărescu mare vistier⁵. Acesta a refăcut probabil casa, căreia i-a făcut și un paraclis cu hramul Stretenia (Întîmpinarea Domnului). Paraclisul exista la 1778 aug. 20, cînd Ianache Văcărescu îi dăruiește o carte⁶.

La 1812 iulie 2, casa lui Ienăchiță Văcărescu cu o parte din loc a fost vîndută de urmașii săi lui Ion Hagi Moscu fost mare vistier, pentru importanta sumă de 101 000 taleri⁷, iar restul terenului a fost vîndut lui Ștefan Belu, care a clădit aci altă casă. După cum arată Ion Ghica, în această casă a lui Belu ar fi locuit Alex. Ipsilanti, în anul 1821⁸.

Casa lui Ienăchiță Văcărescu a fost dărîmată în cursul secolului al XIX-lea iar pe temeliiile fostei case Belu s-a ridicat apoi fosta casă Sigismund Prager.

Rev. romînd, I (1861), p. 530; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 113.

¹ Grațiana Oniciu, *op. cit.*, p. 13.

² N. Iorga, *Studii și doc.*, III, p. 79.

³ Lagarde, *op. cit.*, p. 342.

⁴ Despre acest palat vezi mai sus p. 60.

⁵ Acad. R.P.R., CLIV/215.

⁶ BCMI, VII (1914), p. 178 și Arh. St. Buc., ms. 730, f. 37 și 739, f. 7.

După informațiile date de maiorul Papazoglu.

acest paraclis exista în deceniul VIII al secolului trecut, în curtea caselor lui Dumitrache Belu. I. Ghica arată că această capelă se găsea în fundul curții (*Opere*, II, ed. ESPLA, p. 79). Pe la sfîrșitul secolului trecut, V. A. Urechia arată că biserica exista încă (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VII, p. 10—11).

⁷ Acad. R.P.R., CLXXV/91.

⁸ I. Ghica, *Opere*, ed. cit., p. 79.

4. CASE VECHI DE TÎRGOVEȚI

În acest capitol ne vom ocupa de cele câteva case vechi de târgoveți, zidite la sfârșitul secolului al XVIII-lea sau în prima jumătate a secolului al XIX-lea, care se mai păstrează încă.

În afară de cele cuprinse în lucrarea noastră, vor mai fi, poate, și alte case în orașul nostru construite înainte de jumătatea secolului trecut; neavînd posibilitatea să cercetăm fiecare casă în parte, am luat drept criteriu *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, apărută în anul 1955.

De la început trebuie să menționăm că aproape toate aceste case care se mai păstrează sînt construite de oameni cu o oarecare situație materială (mici boieri, negustori sau meșteșugari).

În afară de aceste case, au existat însă în orașul nostru nenumărate alte case mai modeste, multe colibe sau bordeie, în care locuia sărăcimea (« calicimea »)¹ orașului.

După cum am arătat și mai sus, călătorii care au vizitat capitala Țării Românești în secolul al XVIII-lea au remarcat cu oarecar euimire contrastul dintre palatele boierești — mari și luxoase — și locuințele mizere ale sărăcimii orașului², subliniind adeseori mizeria în care trăia marea majoritate a locuitorilor capitalei. Astfel, un

Fig.32. — Casă în București, pe la 1850 (din *Bucureștii vechi*).

¹ De aici « mahalaua calicească » de la Gorgani, amintită de un document din 1638—1639 (Ghibănescu G., *Surete și izvoade*, VI, p. 201), ca și Podul

Calicilor (actuala Calea Rahovei), situat destul de aproape de vechea curte domnească.

² Vezi mai sus p. 12—13 și 65.

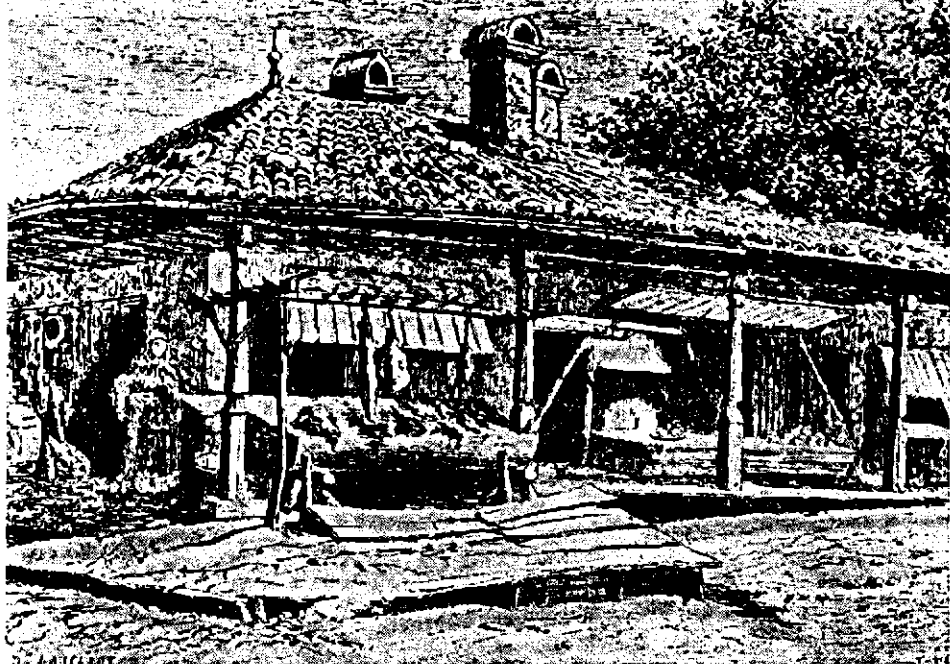

Fig. 33. — Casă de negustor, pe la 1860. Gravură în lemn după desenul lui Lancelot (din *Bucureștii vechi*).

Fig. 34. — Casă în București, pe la 1860. Gravură în lemn, după desenul lui Lancelot (din *Bucureștii vechi*).

englez care a vizitat capitala Țării Românești la începutul secolului al XVIII-lea remarcă faptul că locuințele de la marginea orașului «au un aspect foarte sărăcăcios», casele fiind «săpate în pământ, ca pivnițele noastre, și acoperite cu paie sau cu coji de copac»¹.

Fig. 35. — Bordei de țărani săraci. Gravură de D. Lancelot (la Muzeul de istorie a orașului București).

Aceeași descriere o face Luigi Mayer, în 1793, arătând că cele mai multe din casele orașului «au o înfățișare pipernicită și sărăcăcioasă, fiind în mare parte sub pământ și acoperite cu

Fig. 36. — Locuințe de țărani săraci. Gravură de R. Schmidt (la Muzeul de istorie a orașului București).

paie și scoarță de copac»². Pe la 1778, Carra scria că locuințele orașenilor «sint construite din paiantă, lipită cu argilă și bălegar de vacă, amestecate împreună, și tencuite pe dinafară și pe dinăuntru cu un fel de pământ vînăt»³. În sfîrșit, prin 1786, italianul Spallanzani arăta că, în

¹ *Bul. Soc. rom. de geografie*, XLI (1922), p. 201.
Un asemenea bordei, locuit de Neagul argatul, este pomenit într-un document din 1738 mai 4 (Acad. R.P.R., XI/120); un altul, aflat în mahalaua

Foișor, este amintit în 1792 (Muzeul de istorie Buc., nr. 12385).

² *Views in Turkei...*, p. 5.

³ Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, p. 172.

afară de bordeiele săpate în pământ și de locuințele de paiantă, mai existau la marginea orașului și « niște colibe de stuf sau din material asemănător » și că « în aceeași colibă locuiesc de multe ori nu numai întreaga familie, dar și puținii porci și oile pe care se întâmplă să-i aibă »¹.

Se înțelege că aceste colibe, de stuf, nuiele sau paiantă, ori aceste bordeie săpate în pământ nu s-au putut păstra. De aceea nu vom putea prezenta nici una din aceste « locuințe » în care trăia sărăcimea orașului nostru în trecutul nu prea îndepărtat².

1. M CASA PAROHIALĂ A BISERICII RĂZVAN

str. Bis. Răzvan nr. 3

Situată în curtea bisericii Răzvan, aproape paralel cu latura nordică a acesteia, casa parohială ne oferă un exemplu, destul de bine conservat, de locuință de țigoveți mai înstăriți.

Data certă a construirii sale nu se cunoaște, dar, după tehnica zidirii — cu ziduri mai groase la parter și subțiate la etaj — după dimensiunile cărămidilor și modul de

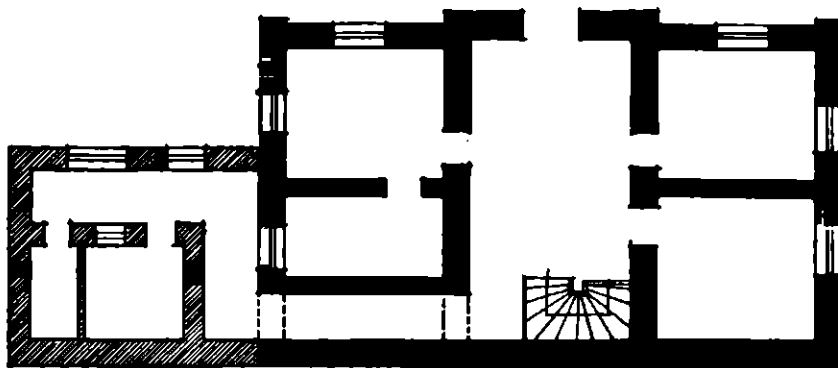

Fig. 37. — Planul casei parohiale a bisericii Răzvan.

punere în operă — cu mult mortar — după uzura zidurilor și a planșelor — ce se poate constata în pivniță — și după aspect, credem că poate fi situată la începutul secolului al XIX-lea.

Clădirea inițială a avut un plan destul de simplu, compus din suprapunerea pe două nivele a planului tip de locuință cu patru camere grupate în jurul unei săli centrale. Din această suprapunere și din necesitatea amplasării unei scări pentru accesul la etaj, a rezultat, desigur, lărgirea sălii centrale și transformarea sa într-un hol.

Ulterior, pe latura de est, i s-a mai adăugat o anexă, tot pe două nivele, care a fost legată cu sala centrală printr-un coridor realizat prin micșorarea unei camere. Această anexă este și ea destul de veche, deoarece sistemul de construcție — cu ziduri groase de cărămidă înecată în mortar — este același.

¹ Spallanzani, *Viaggio in Oriente*, Torino, 1888, p. 321.

La 1699 sînt amintite trei case de nuiele în București (Muzeul de istorie Buc., nr. 71 001) iar la 1836 febr. 24, în curtea mănăstirii Sf. Ecaterina existau

« două dărimături de colibe țigănești » (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 447 v.).

² La 1860 mai existau încă în București 4 992 locuințe făcute din pământ și 2 184 clădiri din lemn.

Casa a avut parterul înălțat, fapt dovedit de treptele ce preced intrarea, actualmente îngropate sub nivelul solului. Această coborîre, destul de importantă, datorită creșterii nivelului general al orașului, constituie un argument puternic în favoarea plasării în timp a casei la începutul secolului al XIX-lea sau, poate, chiar la sfîrșitul celui de-al XVIII-lea.

Corpul principal al clădirii are proporții reușite, dezvoltîndu-se simetric față de un ax central pe care îl acuză ușorul decroș al sălii, ce are la parter intrarea și la etaj trei ferestre, totul fiind accentuat de aticul situat deasupra cornișei decroșului. Fațada este tratată în două registre despărțite de un brîu și are la colțuri pilaștri simpli, suprapuși.

Ferestrele corpului principal au partea superioară ușor arcuită în segment de cerc și sînt mărginite de profile simple de tencuială.

Privită în ansamblu și dezbrăcată de artificii estetice străine ei, casa din str. Răzvan constituie un exemplu reușit de arhitectură orășenească din secolul trecut.

2. M CASA DIN STR. MIRCEA VODĂ nr. 51

Această casă reprezintă tipul locuințelor de tîrgoveți din prima jumătate a secolului al XIX-lea, al căror plan este reproducerea evoluată și amplificată a planului de locuință populară romînească, ce cuprindea o sală centrală, numită tindă, și două camere de o parte și de alta, aceste încăperi avînd în fațada principală, pe toată lungimea, o prispă.

Casa din str. Mircea vodă cuprinde o sală centrală alungită (tinda), care are în dreapta două camere iar în stînga o cameră mai mare decît celelalte și un coridor cu cîteva trepte, ce face legătura cu o altă cameră, adăugată mai tîrziu, și care are nivelul pardoselii mai sus decît restul casei.

Este probabil că, la origine, casa avea patru camere egale, dispuse simetric, cîte două de o parte și de alta a tindei, iar ulterior, cînd i s-a adăugat a cincea încăpere, cea din stînga, din fund, a fost transformată în coridor de legătură, prin mutarea zidului care o despărțea de cea din față. Mai recent însă decît camera din stînga, s-a mai adăugat pe latura dreaptă o dependință, ce dăunează mult pitoreștii înfățișării a acestei case.

Fațada principală este precedată de o prispă largă, care se mărește în dreptul intrării, ca un foișor. Prisca și foișorul sînt realizate cu o succesiune de arcade foarte largi, vag pentalobate, ce reazemă pe colonete de lemn, cu capiteluri sculptate cu volute și motive florale.

Casa are un soclu înalt, dar intrarea în beciul de sub prispă nu este practică în fațada principală, sub foișor, ca în cele mai multe cazuri, ci lateral, în capătul prispei.

Acoperișul, refăcut, cu învelitoare de tablă și avînd o streășină desigur mai îngustă decît cea originală, micșorează pitorescul acestei clădiri.

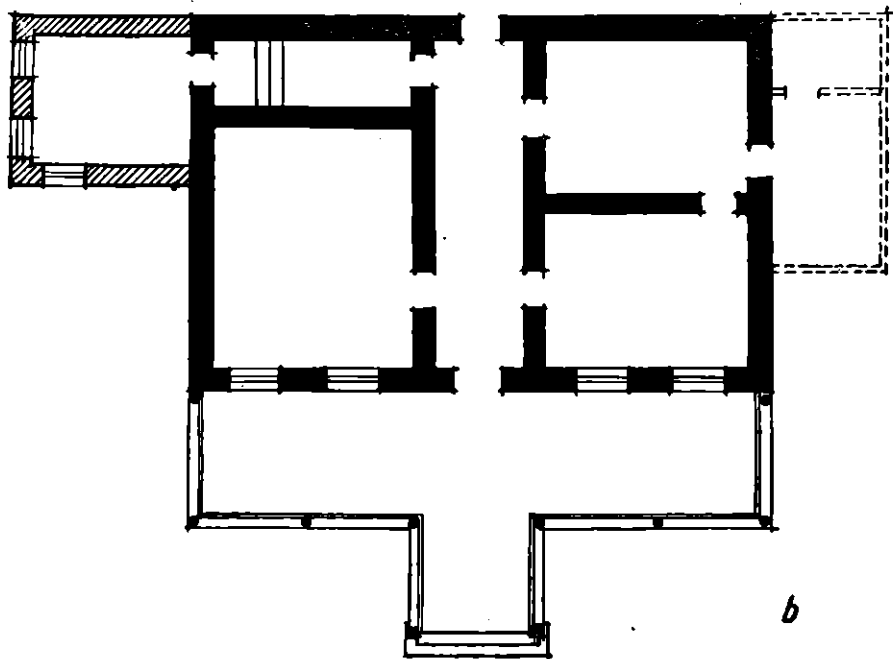

Fig. 38. — Casa din str. Mîna, ved. nr. 51. a. Vedere dinspre vest; b. Planul.

Are un plan asemănător casei din Mircea vodă, cu o sală centrală îngustă și patru camere dispuse două câte două de o parte și de alta a sălii, constitutuind un parter ridicat pe o pivniță. Pivnița nu este boltită, planșeul fiind realizat cu grinzi puternice de stejar.

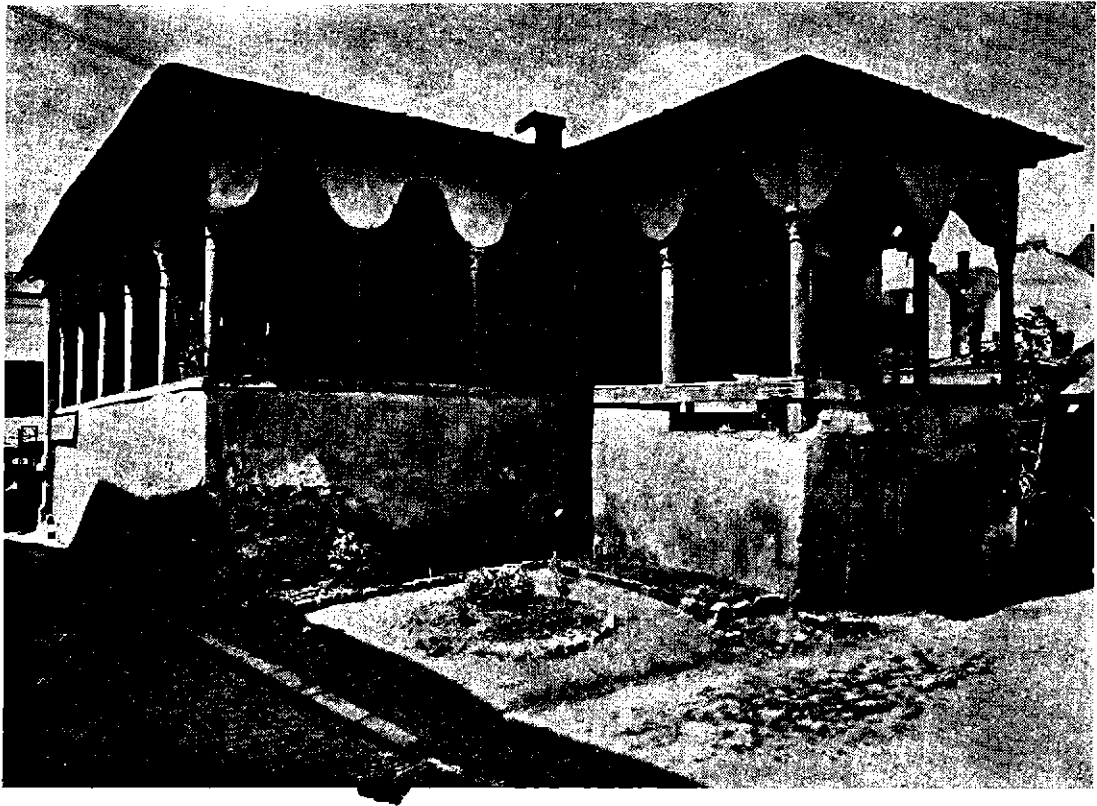

Fig. 39. — Casa din Calea Șerban vodă nr. 33 (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Și aici planul a fost modificat, adăugându-se o încăpere ce servește ca bucatărie actualilor locatari. De asemenea, a fost modificată și arhitectura exterioară, în special fațada dinspre stradă, care nu are nimic comun cu restul casei.

Deosebirea cea mai importantă față de casa din Mircea vodă o constituie prispa ce precede fațada lungă, care se întoarce și pe fațada dinspre grădină, unde capătă un foisor larg și bine proporționat.

Prispa și foisorul sînt mărginite de colonete de lemn, avînd capiteluri sculptate în același gen ca și cele ale casei din str. Mircea vodă, care sprijină arcade înguste, trilobate, avînd o dispoziție a lobilor mai originală și anume: lobi de la cheie sînt concavi, iar cei de la nașterea arcadei, convecși, ceea ce dă, în ansamblu, o linie sinuoasă foarte grațioasă.

Pardoseala de scînduri a foisorului, ridicată cu cîteva trepte față de prispă, lasă loc intrării în pivniță, care, aici, este practică conform uzanțelor, în axul foisorului.

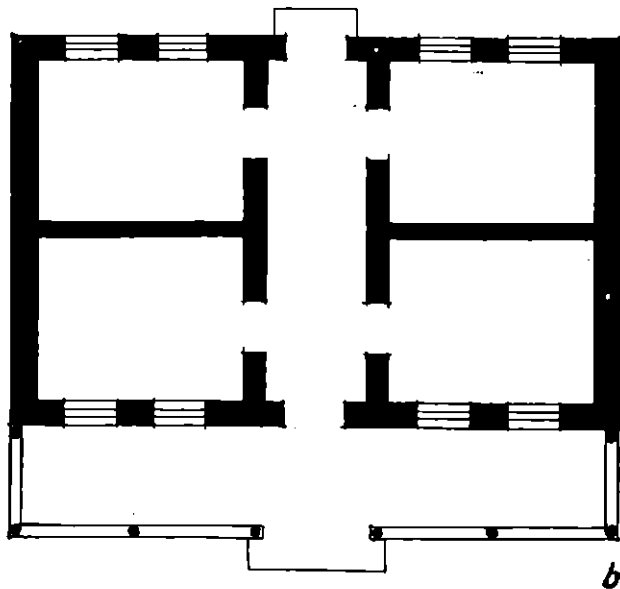
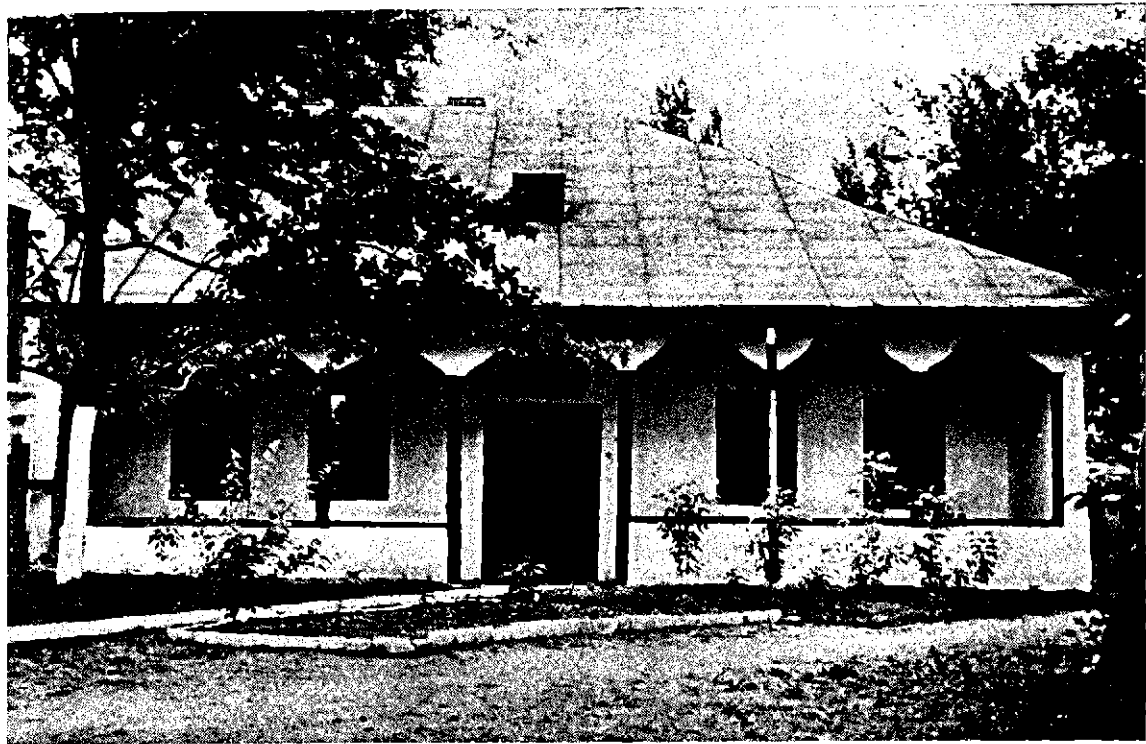

Fig. 40. — Casa din str. Popa Rusu nr. 21. a. Vedere dinspre sud; b. Planul.
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://www.iini.ro>

4. [M.] CASA DIN STR. POPA RUSU nr. 21, COLȚ CU STR. BOCȘA¹

A fost construită pe la începutul secolului trecut, de către Manolache vătaf de harabagii, ctitorul bisericii Popa Rusu (1813), în preajma căreia este situată. Acesta a închinat-o m-rii Pasărea, al cărui metoh este și în prezent².

De astă dată avem de-a face cu o clădire mai simplă decât cele studiate mai înainte. De proporții mai mici, cu parterul la nivel (fără supraînălțarea caracteristică locuințelor de țirgovești), casa din str. Popa Rusu reproduce planul tip al locuințelor dezvoltate în jurul unei tinde, avînd fațada precedată de o prispă simplă, fără foișor. Clădirea a păstrat planul inițial, fără vreo adăugire ulterioară. A suferit cîteva transformări cu ocazia reparațiilor și anume: acoperișul de șindrilă a fost înlocuit cu unul cu învelitoarea de tablă și probabil înălțimea sa a fost redusă, astfel încît proporția ansamblului s-a modificat.

Casa are patru camere egale, dispuse simetric față de sala centrală, lungă și îngustă. În fațada principală, prispa — destul de largă — cuprinde șapte arcade susținute de stâlpi subțiri de stejar, tratați simplu, fără capiteluri. Arcadele — născute probabil dintr-o interpretare mai liberă a sistemului de arcaturi utilizat și la casa din Șerban vodă — constituite, în succesiunea lor, o linie sinuoasă continuă, fără a mai sugera — la schimbarea curburii — impresia de lobare.

Proporțiile mai reduse, atît în plan cît și în elevație, tinda fără foișor și cu stâlpi simpli, parterul neînălțat, fac din casa de pe str. Popa Rusu un monument mai modest decât cele prezentate mai înainte, dar nu mai puțin pitoresc.

5. [M.] CASA DIN STR. ORZARI nr. 63

Datează de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau de la începutul secolului următor, fiind clădită pe un loc luat cu embatic de la m-rea Sf. Pantelimon, în mahalaua Delea-Veche.

Cel mai vechi proprietar care ne este cunoscut pînă în prezent, dintr-un act din 1839 ian. 21³, este Ioniță căpitan (probabil Ioniță Cehanu căpitan de panduri, care a luptat alături de Tudor Vladimirescu); de la acesta, casa — în ruină la data vinzării ei — trece în stăpînirea lui Dan Mălăeru și a soției lui. Calița. Aceștia o revînd în 1839 ian. 21 lui Nicolae, fiul lui Nae Plugaru, cu 175 lei — așa cum atestă actul menționat — rămîbind ca noul ei posesor să plătească anual m-rii Sf. Pantelimon chirie pentru locul luat cu embatic.

Nu știm în ce împrejurări casa a trecut din proprietatea lui Nicolae, fiul lui Nae Plugaru, în stăpînirea lui Nicolae Ion Pîrlimoară, amintit într-un act din 1886 octombire 24. Cert este că la această dată casa era în posesia unui fiu sau poate nepot al lui Pîrlimoară,

¹ În *Lista monumentelor de cultură din R.P.R.*, la p. 16, această casă figurează cu adresa greșită (str. Serei nr. 7) și ca fost metoh al m-rii Pasărea.

² În acest cartier, de altfel, existau, pe la începutul secolului trecut, și alte asemenea metoașe. Dintr-un document din 1815 febr. 12, rezultă că m-rile Căldărușani și Cernica aveau împreună un astfel de metoh în apropierea bisericii Armenești, format, ca și cel

al m-rii Pasărea, dintr-o sală și patru camere, a cărui valoare era de 3000 taleri. În septembrie 1814, m-rea Cernica își făcuse rost de un alt metoh, iar cel de lângă biserica Armenească rămăsese m-rii Căldărușani (Acad. R.P.R., CMLXXXIII, f. 288—288 v).

³ Acele sînt în posesia actualilor proprietari ai casei.

numit Florea, menționat cu prilejul încheierii dosarului de ipotecare a locuinței de care ne ocupăm. În actul citat, se precizează că, la acea dată, casa era formată din două camere unite printr-o sală, la mijloc, avînd în partea din față o prispă; era acoperită cu șindrilă, avînd și o pivniță.

În 1890 octombrie 10, Dumitru Georgescu, nepotul lui Florea Pirlimoară, vinde casa preotului Alexandru Stănescu, de la care o moștenesc actualii proprietari.

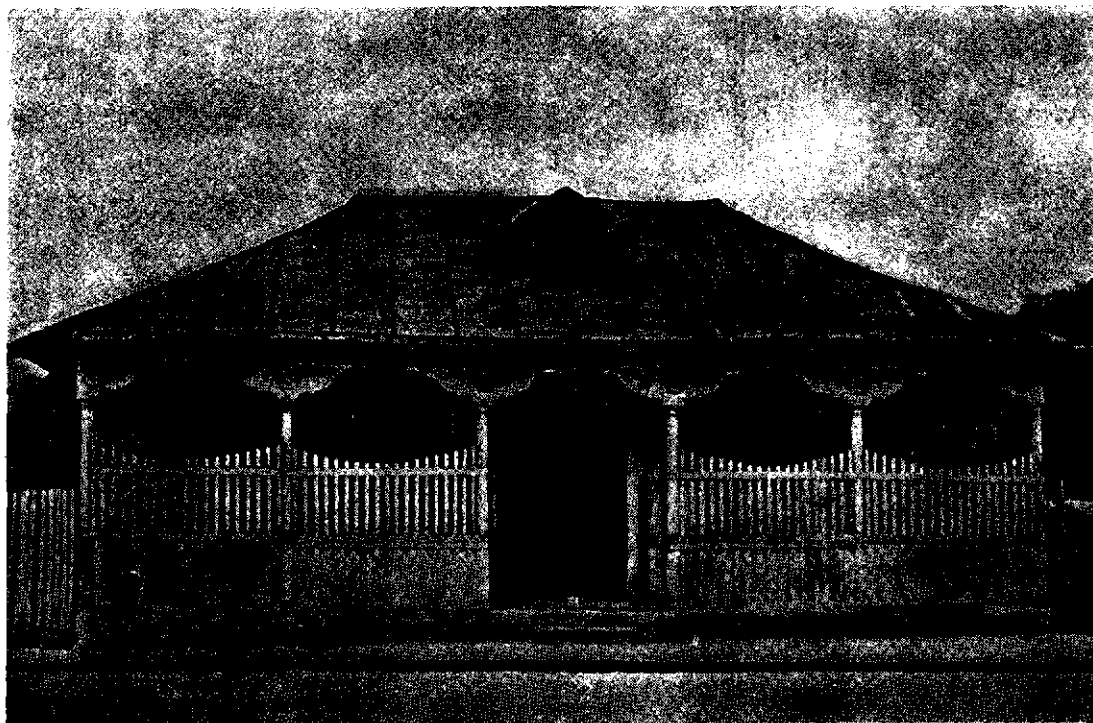

Fig. 41. — Casa din str. Orzari nr. 63.

Casa păstrează forma și unele elemente de arhitectură ale vechii construcții. Reparațiile făcute la sfîrșitul secolului al XIX-lea — cînd i s-a mai adăugat și camera de pe latura din nord-est și alte atenanse, în locul vechilor magazii — nu au schimbat decît în mică măsură aspectul de odinioară al casei.

Casa din str. Orzari reprezintă tipul cel mai simplu de locuință de țirgoveți, ea fiind o reproducere aproape fidelă a tipului străvechi de casă populară romînească, formată din două camere și o tindă.

6. CASA DIN CALEA CĂLĂRAȘI nr. 97

Dezvoltată pe un plan identic cu cel al casei din str. Orzari, această casă, construită pe la mijlocul secolului trecut, este și mai modestă decît cea din str. Orzari. Cele două camere sînt ceva mai mici, iar înălțimea este și ea redusă.

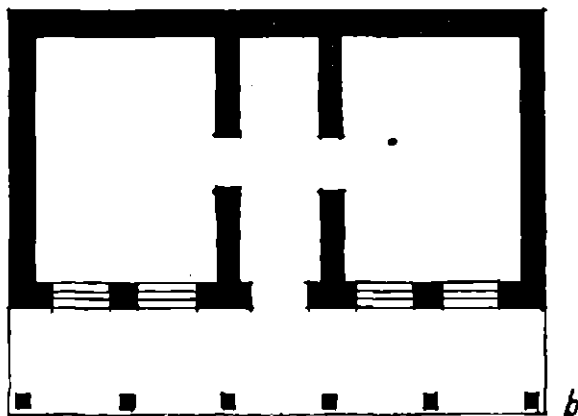
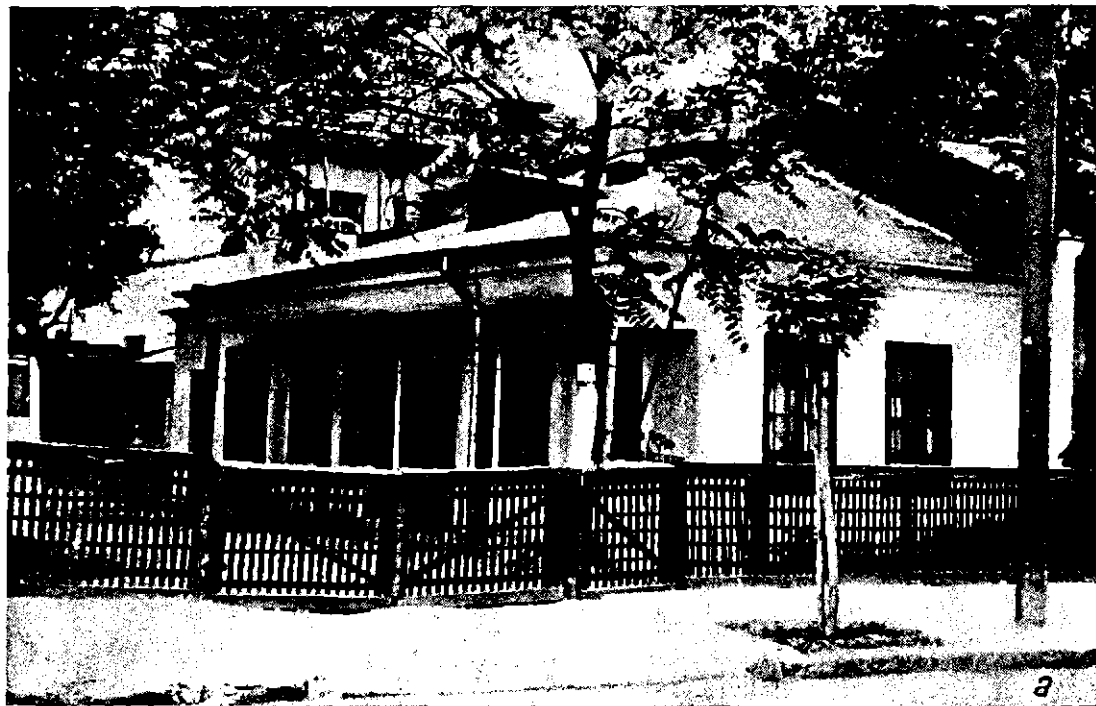

Fig. 47. — Casa din calea Călărași nr. 97. *a.* Vedere dinspre sud-vest; *b.* Planul.

Prispa îngustă, de tip popular, este mărginită de stâlpi de stejar, zvelți dar simpli, fără decorații sculptate. După mărturia celui mai vechi locatar, stâlpii susțineau, ca și în celelalte cazuri, arcade tencuite, care au fost înlăturate în timpul unor reparații și înlocuite cu grinzi de lemn. Capetele stâlpilor, ce fuseseră îngropate în tencuiala arcașelor, sînt învelite cu tablă.

5. HANURI

Problema hanurilor este una din cele mai greu de rezolvat, datorită, pe de o parte, faptului că, aproape toate clădirile de acest fel fiind dispărute, pentru multe din ele nu se cunoaște exact nici locul unde au existat (din această pricină, părerile cu privire la localizarea unora dintre ele sînt împărțite); pe de altă parte, unele hanuri, schimbîndu-și adesea proprietarii sau arendașii și, odată cu aceasta, numele, aceeași clădire apare în epoci diferite sub diverse nume. În plus, datorită faptului că despre aceste clădiri au rămas mult mai puține mărturii documentare decît despre biserici — de pildă — s-a scris foarte puțin despre hanuri¹.

Cu toate acestea, socotind că hanurile bucureștene nu pot lipsi dintr-o lucrare dedicată monumentelor vechi ale orașului, am încercat — pe baza puținelor lucrări publicate și a numeroase materiale de arhivă — să aducem unele precizări cu privire la aceste monumente, în general destul de puțin cunoscute.

★

Apariția hanurilor este legată în mod nemijlocit de dezvoltarea comerțului². Hanurile au apărut, atît în București cît și în alte orașe ale țării, pentru a satisface nevoile numeroșilor negustori cărora le trebuiau locuri sigure unde să-și depoziteze și păstreze mărfurile, la adăpost de incendii și de răufăcători. Între aceștia trebuie considerați, în primul rînd, turcii și tătarii, care, prin jafurile periodice ce făceau, puneau în primejdie nu numai avutul, dar și viața negustorilor, ca și a altor locuitori ai țării. Hanurile au căpătat aspect de cetate, cu ziduri groase de jur-împrejurul patruleterului ce adăpostea clădirile și cu poartă grea, prinsă în fier, tocmai pentru a feri de aceste jafuri mărfurile și viețile negustorilor, ca și ale altor locuitori ai orașului.

Primele hanuri au apărut în București în secolul al XVII-lea. Pe la jumătatea acestui secol, călătorul turc Evlia Celebi menționează un număr de șapte hanuri în orașul nostru. Afirmarea lui Evlia Celebi nu este însă confirmată de documentele vremii, care amintesc de primul han bucureștean de abia în jurul anului 1670³. Aceste hanuri din a doua jumătate a secolului

¹ În afară de sumarele mențiuni ale lui Ionescu-Gion despre o serie de hanuri (multe din ele greșite), de cele cîteva pagini din lucrarea *Din vechiul București* a lui G. D. Florescu și de studiul lui G. Potra, *Hanurile bucureștene*, nu s-a scris altceva despre hanuri.

² Așa se explică de ce majoritatea acestor hanuri erau așezate în centrul comercial al orașului, adică între Podul Mogoșoaei și Podul Tîrgului de afară (Calea Moșilor), în jurul curții domnești, iar după părăsirea ei și pe locul ocupat înainte de aceasta.

³ Acad. R.P.R., CXC VIII/75.

al XVII-lea erau, probabil, grupuri mai mari de prăvălii, reunite sub același acoperiș, amintite adeseori în documente ¹.

Înainte de apariția hanurilor, în orașul nostru — devenit centrul comercial cel mai de seamă al țării — un rol deosebit de important îl aveau pivnițele, unde se depozitau mărfurile. Nenumărate asemenea pivnițe mari de piatră — având de multe ori o valoare mai mare ca a caselor — sînt pomenite în documente la sfîrșitul secolului al XVI-lea și în secolul al XVII-lea. Aceste pivnițe erau situate fie sub un grup de prăvălii ², fie pe anumite locuri, fără clădiri deasupra; în multe documente asemenea pivnițe, cu locul lor, fac ele însele obiectul a diverse tranzacții ³.

În afară de aceste pivnițe negustorești, fiecare mănăstire sau casă bolerească avea cîte una sau două pivnițe mari, unde se păstrau produsele strînse din dijma și claca rumînilor din satele aservite. asemenea pivnițe mari, unele de dimensiuni de-a dreptul impresionante, avînd forma dreptunghiulară, se descoperă adeseori în săpăturile făcute în orașul nostru.

Seria adevăratelor hanuri a fost deschisă de marea construcție a lui Șerban Cantacuzino voievod, care a clădit, în timpul domniei sale (1680—1687), un mare han, după modelul clădirilor numite în Italia « il fondaco », pe care le văzuse acolo fratele său, învățatul stolnic Constantin, ce studiasse la Padova. În afară de această influență italiană, este probabil ca hanurile bucureștene să se fi inspirat și din modul cum erau construite marile hanuri din Constantinopol. Hanului lui Șerban vodă i-au urmat altele la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea (hanul Constantin vodă, Sf. Gheorghe Nou, început chiar înainte de hanul lui Șerban vodă, sub supravegherea acestuia, dar terminat la sfîrșitul secolului, de Constantin Brincoveanu etc.).

În secolul al XVIII-lea — mai ales după pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), care a contribuit, prin urmările sale, în chip deosebit la înviorarea comerțului Țării Romînești ⁴ — s-au construit numeroase hanuri în orașul nostru, care a ajuns un important centru comercial în aceste părți ale Europei.

Aproape toți călătorii care au vizitat orașul în această vreme au remarcat numărul mare de hanuri sau caravanseraiuri din București, unde se întîlneau negustori de toate neamurile, veniți cu mărfuri scumpe în căutare de mărfuri ieftine.

Peyssonnel, care a scris un « tratat » despre comerțul din regiunea Mării Negre în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, arată că orașul nostru avea « hanuri minunate, ocupate de negustori bogați, la care se găsesc tot felul de mărfuri, din toate țările lumii comerciale » ⁵.

În ale sale *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*, apărute la Napoli în 1788, Raicevich mărturisește și el că, « în piețe se află mănăstiri întărite, sub ale căror ziduri lăuntrice se găsesc prăvălii și dugheni pentru mărfuri. Aceste clădiri sînt de mare folos în vreme de război, adăpostind năpăstuiții orașeni, supuși tuturor prădăciunilor și sălbăticilor hoardelor turcești » ⁶.

Bellanger, autorul faimoasei lucrări intitulate *Le Keroutza*, remarcă și el vastele clădiri, adăpostite de patru ziduri înalte, unde se întîlneau negustori de toate neamurile, dar unde

¹ La 1580 martie 12, vornicul Dragomir avea șase prăvălii cu o pivniță (DIR, XVI/4, p. 461); m-rea Sf. Troiță avea 13 asemenea prăvălii etc.

² Doc. citat din 1580 martie 12; la 1680 aprilie 23 sînt amintite trei prăvălii și jumătate cu o pivniță, lângă m-rea Grecilor (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/29); la 1680 mai 24 trei prăvălii cu o pivniță, pe ulița care merge la scaunele de carne (Acad. R.P.R., CCXIII/21) etc.

³ Doc. din 1644 ianuarie 4 (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XI/1), 1645 ianuarie 25 (Acad. R.P.R., XLIII/71), 1678 aprilie 26 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXXIV/31), 1680 februarie 10 (idem, m-rea Stavropoleos, XII/21) etc., etc.

⁴ Vezi acad. A. Oțetea, *Dezvoltarea comerțului Țării Romînești și Moldovei între 1774—1829* (în manuscris).

⁵ *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, II, p. 177—178.

Cu 20 de ani mai devreme, călătorul Flachet arăta că hanurile nu puteau fi ocupate decît de negustori străini, care, după ce terminau de vîndut mărfurile, trebuiau să plece, fiindu-le interzisă stabilirea în hanuri (*Observations sur le commerce*, I, p. 280); către sfîrșitul secolului, însă, hanurile încep a fi folosite și ca locuințe.

⁶ Raicevich, *op. cit.*, p. 153.

călătorii nu găseau nici un fel de comoditate, fiind culcați pe paie¹. Și alți călători de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor amintesc de hanurile mari și încăpătoare ale orașului².

După cum arată Dionisie Fotino, pe la începutul secolului al XIX-lea, existau în București circa 43 de hanuri, dintre care: 15 hanuri mari (8 mănăstirești³ și 7 fără biserici) și peste 28 de hanuri mai mici⁴. Un călător rus de pe la 1820, Iakovenko, menționează 8 hanuri mănăstirești, 28 hanuri mari și 4 hanuri mici⁵.

La începutul secolului al XIX-lea, multe din aceste clădiri vechi, construite în secolul al XVIII-lea, neîngrijite și dărăpănate, nu mai corespundeau cerințelor noi ale orașului nostru, aflat în plină modernizare. Locul acestor hanuri cu ziduri groase, ca de cetate, începe a fi luat de hoteluri, construite după model apusean, unde călătorii găseau mai mult confort decât în hanuri. Primul hotel este pomenit în București de Wilkinson⁶, pe la 1820. Cu vremea, hotelurile s-au înmulțit, ele luând treptat locul vechilor hanuri. Pe la 1840—după cum arată Vaillant—existau în orașul nostru 20 de hoteluri și 10 hanuri⁷ (se are în vedere, desigur, numai hanurile mari).

Ca urmare a modernizării orașului nostru, unii din proprietarii vechilor hanuri, care mai puteau fi locuite, au încercat să le transforme în hoteluri: hanul Manuc a devenit hotel Dacia, hanul Trăznea a devenit hotel Orient, hanul Gabroveni s-a numit hotel Gabroveni etc. Multe dintre acestea și-au schimbat numai numele, rămânând aceleași clădiri vechi, cu nume noi de hoteluri.

Cele mai multe hanuri — ruinate de cele două mari cutremure din 1802 și 1838 și nereparate la timp — au fost dărâmate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (hanurile mănăstirești Șerban vodă, Constantin vodă, Sf. Gheorghe Nou etc.).

★

În secolul al XIX-lea, mai ales de pe la jumătatea sa, accepțiunea cuvântului han își schimbă înțelesul: pe măsură ce hanurile mari devin hoteluri, încep a fi numite hanuri și diversele circiumi din oraș sau din afara lui, care aveau și câte o cameră-două de dormit și unde trăgeau mai ales sătenii veniți cu căruțele în oraș⁸. Astfel, la 1 februarie 1838, existau numai în vopseaua verde (mahalalele Stelea, Izvor, Biserica Albă, Mihai Vodă și Podul de Pământ) 79 de hanuri, din care 16 ținute de circiumari; în vopseaua albastră existau 51 de hanuri iar în vopseaua roșu 15⁹. Dintre aceste 145 de hanuri — aflate numai în trei din cele patru «culori» (sectoare) ale capitalei — doar câteva erau cunoscute (Manuc, Filipescu, Filaret, al Mitropoliei), restul fiind ale unor persoane necunoscute. Numărul acestor așa-zise hanuri a tot crescut, astfel încît, în 1879, numai în mahalaua Cișmelii (pe străzile Basarab, Jianu și Filantropia) erau 17 asemenea hanuri, unde veneau țărani cu căruțele¹⁰.

Se înțelege că nu ne vom ocupa de toate aceste «hanuri»; în repertoriul nostru nu am trecut decât pe cele construite din secolul al XVII-lea pînă la începutul seco-

¹ Stanislas Bellanger, *Le Keroutza*, II, p. 10.

² Clarke vorbește de hanurile foarte mari și bune pentru mărfuri (*Travels in various countries...*, vol. VIII, p. 271); Sturmer amintește și el de numeroasele hanuri, unde își desfac mărfurile negustorii străini (N. Iorga, *Scènes et histoires*, p. 40), iar Recordon (*Lettres sur la Valachie*, p. 24) spune că în București existau peste 20 de «încăpătoare clădiri numite hanuri, care pot fi considerate ca hoteluri sau mai bine-zis ca magazine», și unde mărfurile sînt bine păstrate contra focului și hoților.

³ D. Fotino consideră hanuri mănăstirești toate hanurile care au biserică în curte: de pildă, hanul Șerban vodă — aparținînd m-rii Cotroceni și cu biserică în incintă — sau hanul aparținînd m-rii Colțea, avînd de asemenea biserică în curte. Nu toate hanurile cu biserică în curte pot fi socotite însă hanuri mănăstirești.

⁴ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165—166

⁵ G. Bezviconi, *Călători ruși*, p. 211—212.

⁶ *An account...*, p. 92 (este vorba de Hotel d'Europe). Pe la 1827, este pomenit hotelul Brenner, situat în apropierea m-rii Stavropoleos. (G. Bezviconi, *Călători ruși*, p. 362).

⁷ *La Roumanie*, III, p. 100.

⁸ Numeroase astfel de «hanuri», ținute de circiumari, se întîlnesc în această vreme în documente: în 1838 numai în mahalaua Stelea erau trei asemenea hanuri, în mahalaua Izvorul două, în mahalaua Biserica Albă trei etc. (Arh. St. Buc., Poliția București, dos. 6546/1838), iar în 1839 este amintit un altul aflat în stăpînirea lui Hristea rachierul (Ibidem, dos. 3776/1839).

⁹ Arh. St. Buc., Poliția București, dos. 6546/1838.

¹⁰ Idem, Com. polițienești, Galben, dos. 6/1879.

lului al XIX-lea, insistând asupra hanurilor mari și vestite la vremea lor (Șerban vodă, Manuc etc.).

★

Hanurile bucureștene pot fi împărțite în trei grupe:

a. hanuri construite în vederea exploatarei comerciale; această grupă poate fi împărțită în două subgrupe: hanuri mari și hanuri mici;

b. hanuri mănăstirești și

c. case bolerești devenite hanuri.

a) Din prima grupă fac parte cele câteva hanuri mari (Șerban vodă, Constantin vodă, Sf. Gheorghe Nou, Manuc etc.), construite după modelul sau în același gen cu hanul Șerban vodă, în vederea exploatarei comerciale a prăvăliilor, pivnițelor, magaziiilor și camerelor de locuit, instalate la adăpostul zidurilor groase ale hanului.

După descrierea făcută de Anton Maria del Chiaro, aceste hanuri erau niște clădiri situate în curți înconjurată cu ziduri puternice, construite după modelul marilor mănăstiri catolice, având împrejur dugheni boltite¹.

După o altă descriere, mai târzie, făcută de Ion Ghica, hanurile mari din București aveau « curți mari pătrate, cu ziduri înalte și tari de jur împrejur, cu porți groase de stejar căptușite cu fier, legate în piroane, șine și lanțuri, cu clopotniță deasupra gangului; în mijlocul curții, biserica², ocolită de case tari de zid, compartimente unele lângă altele, fiecare cu pivniță adâncă, magazie boltită, cu uși de fier scoase pe o galerie, cu arcade pe coloane de piatră cu capitelluri deasupra, cu odăi, toate cu ferestrele și ușile pe un pridvor care ocolea hanul, dintr-un capăt pînă într-altul, comunicînd cu două scări mari, acoperite față-n față una cu alta, totul stil italian, tipul adoptat pretutindeni în Arhipel și în Marea Neagră, pe unde genezii au avut contoare »³.

Descrierea făcută de arhitectul Grigore Ionescu întregeste pe aceea a lui Ion Ghica: « Hanurile erau croite cam în genul vestitelor caravanseraiuri sau bazare turcești, dar semănau foarte mult, ca dispoziție și formă generală, cu mănăstirile. Foarte multe din ele aveau chiar în mijloc și o biserică. Curtea hanului, vastă, de formă dreptunghiulară, era înconjurată de ziduri înalte. Spre exterior aceste ziduri erau pline. Fațadele întregului edificiu erau îndreptate spre curtea interioară. Comunicația cu exteriorul se făcea printr-o singură poartă, așezată în mijlocul unei laturi și marcată deseori, ca și la mănăstire, de un turn. Închiderea acestor intrări în timpul nopții se făcea cu uși masive de stejar, întărite cu fier și prevăzute cu mijloace sigure de zăvorire și chiar de apărare. Clădirea propriu-zisă a hanului, desfășurată în interiorul curții, de-a lungul zidurilor și alipită acestora, se compunea dintr-o serie de pivnițe adânci, deasupra cărora, acoperite cu bolți ca și pivnițele, se înșirau prăvăliile. Acestea aveau accese dintr-un portic, care, așezat în fața lor, înconjura întreaga curte. La etaj, deasupra prăvăliilor, se înșirau camerele de dormit, ale căror uși și ferestre dădeau pe al doilea portic, suprapus celui de la parter, și la care se ajungea prin două scări dispuse pe două laturi opuse. Aceste scări, decorative și pitorești, dădeau în câte un foișor, asemănător cu cele de la casele boierești sau mănăstirești »⁴.

În afară de aceste hanuri, înconjurată de ziduri groase, care le dădeau aspect de cetate, în orașul nostru existau numeroase hanuri mici, construite mai ales la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, de diverși negustori sau oameni de condiție mai modestă, care nu aveau posibilități materiale pentru a construi hanuri mari, ca Șerban vodă. Aceste hanuri mici erau alcătuite din grupuri de prăvălii, deschise către stradă, și din câteva camere de locuit.

¹ *Revoluțiile Valahiei*, p. 9.

² Nu toate aceste hanuri mari aveau biserici în mijlocul curții.

³ Ion Ghica, *Opere*, II, p. 302.

⁴ Grigore Ionescu, *București*, p. 122.

O descriere asemănătoare a aceluiasi, în *Istoria*

arhitecturii, p. 418—419, deosebeste și o altă categorie de hanuri, mai mici, ale căror prăvălii aveau deschidere spre stradă și care nu aveau biserică. Menționăm aici că, la începutul secolului al XIX-lea, chiar la hanurile mari încep să se facă deschideri prăvăliilor către stradă.

b) Hanurile mănăstirești (nu cele aflate în proprietatea unor mănăstiri și situate departe de acestea) erau alcătuite din clădirile care înconjurau biserica mănăstirii respective, clădiri care, în mod normal, ar fi trebuit să fie ocupate de călugări, alcătuiind mănăstirea propriu-zisă. Cele mai multe din acestea nu fuseseră construite pentru a fi hanuri; ele deveneau «hanuri» din momentul închirierii clădirilor la diferiți negustori.

Cele mai cunoscute asemenea hanuri au devenit clădirile din jurul bisericilor aflate în centrul comercial al orașului (Ghiorma Banul, devenit Hanul Greci, Sf. Ioan Grecesc, Stavropoleos și Zlătari). La începutul secolului al XIX-lea, zidurile exterioare ale acestor mănăstiri au fost sparte de negustorii-chiriași — cu aprobarea egumenilor respectivi — pentru a se deschide prăvălii către stradă. Aceasta a dus la slăbirea construcțiilor, care au fost toate dărîmate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Este demn de a fi reținut faptul că multe din mănăstirile bucureștene (cu excepția celor domnești — Radu vodă, Mihai vodă, Cotroceni, Văcărești, Plumbuita — care se găseau — de altfel — departe de centrul economic al orașului, și-au transformat clădirile din jurul bisericii în hanuri. Aceasta dovedește că hanurile adnceau mari venituri în secolul al XVIII-lea, egumenii preferînd să aibă negustori chiriași, în loc de călugări.

Mănăstirile bucureștene care nu se puteau transforma în hanuri (Cotroceni, Colțea, Mărcuța, Văcărești, Sărindar, Mihai vodă) aveau asemenea surse de venituri în centrul orașului. Chiar mănăstirile din preajma capitalei (Căldărușani, Cernica, Snagov, Golgota) își fac rost, pe diferite căi, de cîte un han în oraș. Aceste hanuri, situate în afara incintei mănăstirii respective, chiar departe de aceasta, și ajunse în proprietatea mănăstirilor prin danii sau cumpărări, nu sînt, însă, hanuri mănăstirești, ci hanuri comerciale aflate în proprietatea unei mănăstiri.

Vorbînd despre hanurile mănăstirești, pe la 1820, Kreuchely arăta că «sînt niște îngrămădiri de odăi prost împărțite și la care se ajunge pe niște scări foarte proaste din lemn»¹.

c) Din a treia categorie de hanuri fac parte diferitele case boierești — situate de asemenea în centrul comercial al orașului — care au fost închiriate sau vîndute și transformate în hanuri (Golescu, Damari, Bossel, Dudescu-Suflu etc.) Este posibil ea unora din aceste case — deși locuite de boierii respectivi și de curtea acestora — să li se fi dat, totuși, numele de hanuri, datorită faptului că, fiind mari și cuprinzătoare, semănau cu hanurile. De altfel, în lucrarea lui Frédéric Damé, *Bucurest en 1906*, toate casele boierești sînt trecute cu numele de hôtei.

★

În cele ce urmează vom prezenta cititorilor hanurile în ordine alfabetică.

Avînd în vedere că toate aceste hanuri au dispărut sau și-au schimbat aspectul, nu vom putea să le descriem decît după impresiile lăsate de cei care le-au văzut sau din diverse documente (mai ales catagrafii), care vorbesc de numărul camerelor și starea lor în diverse perioade.

1. HANUL BĂLĂCEANU

Este semnalat de Ionescu-Gion, care spune că se găsea între hanul lui Chiriță și hanul lui Filaret de lîngă mănăstirea Colțea. Este posibil ca acest han să fi fost alcătuit din grupul de 11 prăvălii, casă și pivniță, situate lîngă biserica Sf. Nicolae Șelari și cumpărate la 1750 februarie 20 de mitropolitul Neofit de la Zmaranda Bălăceanu². Neofit cumpărase prăvăliile pentru a face han³.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 488.

¹ Hurmuzaki, X, p. 513—514.

² C. Mano, *Doc. familiei Mano*, p. 78; vezi și doc. din febr. 1741 (Arh. St. Buc., Peceți 103), unde

se arată că este vorba de un «hănișor», compus din cîteva prăvălii și o circiumă.

³ C. Mano, *op. cit.*, p. 80.

2. HANUL BĂLTĂREȚU

Se găsea pe ulița Băcanilor, aproape de hanul lui Zamfir. A fost construit la sfârșitul secolului al XVIII-lea sau începutul secolului al XIX-lea. Era proprietatea celebrului negustor Ștefan Băltărețu.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 8.

3. BEILICUL

A fost construit pe la 1776, în domnia lui Alexandru Ipsilanti¹ pentru găzduirea dregătorilor turci care veneau în București cu diverse misiuni. Era situat pe «podul» (ulița) Șerban vodă, aproape de Dimbovița (lângă actualul pod Șerban vodă). Ars în 1823, hanul a fost reparat după incendiu².

După înființarea armatei pămîntene, Beilicul a devenit cazarmă. În 1838 se cerea construirea unei cazarme noi în locul celei de la Beilic, care ajunsese «în desăvîrșită dărăpănare», cu toate desele «meremeturi» ce i se făcuseră. După cutremurul din 1838, localul — care avea și etaj — devenise de nelocuit, fiind în primejdie de dărîmare³. A fost dărîmat în anul 1881.

Urechia, *Ist. Rom.*, I, p. 119; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 393; Moisil C., *Bucureștii vechi*, p. 28–29; București, *Ghid oficial*, p. 36; Iorga, *București*, p. 155; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 8; Florescu G., *Alaiul înmormîntării*, p. 48–49; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 279.

4. HANUL (CASA) BOSSEL

Era situat pe podul Mogoșoaiei, peste drum de actualul Palat al Telefoanelor, aproximativ pe locul cinematografului Maxim Gorki. A fost întemeiat la 1839 de tapițerul Fr. Bossel, care a

Fig. 43. — Casa Bossel la 1856 (la Muzeul de istorie a orașului București).

cumpărat partea dinspre nord a caselor Ghica (în partea dinspre sud fusese instalat cu 26 de ani mai înainte palatul domnesc al lui Ioan Caragea vodă). Bossel a reparat clădirile vechi și le-a adăugat

¹ D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 12.

² *Arh. St. Buc.*, *Diplomatice*, nr. 34.

³ *Analele parlamentare*, 1837–1838, p. 315.

altele noi. Casa Bossel era o clădire lungă, cu un etaj, unde, pe la jumătatea secolului trecut, exista o frumoasă sală de bal și de teatru¹ și unde s-au ținut numeroase întruniri muncitorești. A fost dărîmată în 1913.

Crutzescu G., *Podul Mogoșoaiei*, p. 161—164; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 8—9 <și foto din 1854>.

5. HANUL CAZOTTI (GAZOTTI)

A fost construit la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Se găsea peste drum de hanul Papazoglu, aproape de biserica Sf. Gheorghe Vechi. Era proprietatea negustorului Athanasie Cazotti.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 9—10.

6. HANUL CÎMPINEANU

Era situat pe locul unde s-a ridicat, între 1847—1852, Teatrul Național. A fost construit pe la începutul secolului al XIX-lea. Este menționat în 1821 și în 1832².

Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 28; Florescu G., *Alaiul înmormîntării*, p. 34—36; Crutzescu G., *Podul Mogoșoaiei*, p. 111; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 9.

7. HANUL CONSTANTIN VODĂ

A fost zidit la sfîrșitul secolului al XVII-lea de Constantin Brîncoveanu, pe locul caselor Bălăcenilor³, dărîmate din ordinul domnului⁴ după lupta de la Zîrnești, din 1690, cînd aga Constantin Bălăceanu a trecut de partea austrieșilor. A fost construit, probabil, după modelul hanului lui Șerban Cantacuzino.

Banul Mihail Cantacuzino îl menționează printre hanurile fără biserici⁵, iar Dionisie Fotino arată că era unul dintre hanurile mari din București⁶.

Stricat probabil de cutremurul din 1802, pe la 1824 hanul era în pericol de dărîmare, avînd nevoie de reparații.

Ars în anul 1847, nu a mai fost refăcut după aceea. O aripă a hanului a fost dărîmată în anul 1849, etajul a fost dărîmat în 1852 iar restul construcției pe la 1862⁷. În planul orașului din 1852, întocmit de Borroczyń, se menționează, totuși, că hanul era încă printre cele 10 « de căpetenie » din oraș.

¹ *Anul revoluționar 1848*, V, p. 345 și Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1182/1863.

² E. și I. Vîrtosu, *Inceputuri edilitare, 1832—1834*, p. 160.

³ Vezi un plan al hanului și al locurilor înconjurătoare, din 1793 iunie 20, la Arh. St. Buc., Mitrop., CCXVII/5.

⁴ M. Kogălniceanu, *Cronice*, II, p. 238.

⁵ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

⁶ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.

⁷ Vezi Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863 și m-rea Văcărești, pach. XXXVI.

Pe locul fostului han al lui Constantin Brîncoveanu a rămas un timp « Piața Constantin Vodă » iar între 1894—1900 s-a ridicat aci Palatul Poștelor.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 69—70, 485—486; Năsturel P. V., *Biserica Stavropoleos...*, Buc., 1906, p. 39—47; Florescu G., *Alaiul înmormîntării*, p. 43; Gheorghiu N. A., *Din corespondența episcopului Filaret al Rîmnîcului (Arh. Olt. XIV (1935) p. 255—256)*; Popescu-Lumină, *București*, p. 371; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 137—138; Ionescu Gr., *Țhidul*, p. 19—20; Crutzescu G., *Podul Mogoșoaei*, p. 71—72; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 14—16; Ionescu Gr., *București*, p. 184.

8. HANUL DAMARI

Se găsea peste drum de biserica Zlătari și era alcătuit din fostele case ale Mariei Cantacuzino, ajunse în proprietatea logofătului Damari¹ și transformate în han în primele decenii ale secolului trecut. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea a fost transformat în Otelul de Franța, care în 1881 a devenit Hôtel de France.

Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 118; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 16; Crutzescu G., *Podul Mogoșoaei*, p. 93—98.

9. HANUL DRACII

Este pomenit într-un document din 1763 septembrie 15, cînd se arată că era situat lângă hanul mănăstirii Colțea².

10. HANUL DUDESCU-ȘUȚU

Era situat în spatele spitalului Colțea, lângă sărăria mănăstirii. A fost zidit pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, de Safta Dudescu, soția lui Grigore Suțu. Este amintit prima oară la 1802 februarie 10³. La 1805 Grigore Suțu arăta că, în 1801, vroise să mai adauge și alte clădiri hanului, dar, trebuind să fugă de teama cîrjașilor, nu apucase să-și realizeze gîndul. Odăile de sus — hanul avea deci etaj — au fost stricate de cutremurul din 1802, după care hanul a ars la 1804 august 28⁴.

¹ În documentul din 1793 sept. 5 — comunicat de G. D. Florescu — se arată că Ioan Damaris, fost mare vistier, cumpărase de la Maria Cantacuzino casele « dinpotriva m-rii Zlătarilor ». Aceste case sînt trecute în planul orașului din 1770 sub litera H (= Bagarnik Nicolachi), iar în cel din 1789 sub numele de Helenka (Damari). După informațiile date de G. D. Florescu, pe aceste locuri fuseseră casele lui Fiera fost mare logofăt (doc. din 1626 nov. 10, Acad. R.P.R., CXXV/53).

Partea dinspre nord a locului acestor case a fost vîndută în 1796 lui Ioan Hagl Moscu, care a vîndut-o

apoi lui Dumitrașco Racoviță, vecinul dinspre nord al locului.

² I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 167.

³ *Ibidem*, p. 273.

La 1792 dec. 15, Grigore Suțu cumpără loc în mahalaua Colții, lângă sărăria m-rii, cu 3000 taleri, de la Safta, soția răposatului Mărgărit staroste (Acad. R.P.R., CCCLXXV/44 și I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 258). La 1793 sept. 12, este amintită casa beizadelei Grigore Suțu (Muzeul de istorie București, nr. 1785/13996). Casa lui Grigore Suțu a devenit deci han între 1793 și 1802.

⁴ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 287—288.

La 1819 Grigore Suțu și soția sa Săfta Dudescu dau hanul fiului lor, Mihai Suțu, împreună cu împrejurimile de lângă hanul ars ¹. Din acest document rezultă că, în afară de hanul ars în 1804, se construise un altul, ambele fiind pomenite acum, și mai târziu apar de asemenea două hanuri: unul a fost vândut lui Grigore Suțu în 1839, cu 1500 galbeni împărătești ² iar celălalt tatălui său, Constantin, cu 2000 florini austriaci ³. În 1872 locul numit Piața Suțu (pe care fusese probabil hanul), situat între str. Polonă și Scaune, era dăruit spitalului Colțea ⁴.

Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 53.

11. HANUL EPISCOPIEI BUZĂU

După părerea lui Ionescu-Gion, a fost zidit pe la 1720, lângă biserica Sf. Dumitru. Un document din 1746 mai 30 arată însă că, de abia la această dată, episcopul Buzăului, Metodie, vroia să construiască un han lângă biserica sf. Dumitru, metohul episcopiei de Buzău (fosta biserică de jurământ), în care scop banul Grigore Greceanu îi dă locul și casele sale ⁵.

Hanul nu fusese probabil construit nici la <1753—1757>, când Grigore episcopul de Râmnic și Antim de Buzău se învoiesc să construiască împreună un han pe locul de lângă biserica Sf. Dumitru. Pe restul locului, episcopul de Buzău urma să zidească case, unde să locuiască în timpul șederii în București ⁶. Nu știm sigur dacă hanul s-a construit, chiar după această dată. O catagrafie din 1825 arată că lângă biserica sf. Dumitru existau la acea dată casele arhieresti din zid, pe pivniță boltită, și o altă pereche de case, în dosul bisericii. Hanul nu este însă menționat. Poate se găsea mai departe de biserică.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 289.

12. HANUL LUI FILARET DE LA COLȚEA *

Se găsea peste drum de biserica sf. Gheorghe Nou, în marginea fostei străzi a Marchitanilor ⁷. A fost zidit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de episcopul Filaret (1780—1792).

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 488; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 139—140; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 18—19.

13. HANUL LUI FILARET DE PE PODUL MOGOȘOAEI

Era situat pe Podul Mogoșoaei, aproximativ peste drum de curtea lui Caragea vodă ⁸, către fostul Teatru Național. A fost construit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de episcopul

¹ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 317—318.

² *Ibidem*, p. 350.

³ *Ibidem*, p. 352.

⁴ *Ibidem*, p. 381.

⁵ Acad. R.P.R., CXXVII/122.

⁶ Arh. St. Buc., ms. 271, f. 291—291 v.

* G. Florescu crede că este același cu Hanul cu Tei sau hanul lui Năstase.

⁷ Arh. St. Buc., Mitrop., VIII/4.

⁸ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 1046 (doc. din 1813 august 13).

Filaret (1780—1792), care a zidit și hanul de la Colțea. În 1794, a fost închinat mitropoliei, iar la 1813 august 12 a fost dat spitalului de ciumași¹. Este pomenit apoi în 1819² și 1829³.

În 1835 mitropolia a cedat hanul pentru înființarea unui institut de copii. Hanul fiind în stare proastă, se arvunesc 500 000 de cărămizi pentru repararea sa. Stricat de cutremurul din 1838, a fost dărâmat în 1847, pe locul său ridicându-se Teatrul Național. Cu ocazia unor săpături făcute în anul 1955, s-au descoperit temelile hanului.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 488; Crutzescu G., *Podul Mogoșoarei*, p. 195—196; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 19.

14. HANUL FILIPESCU

Se găsea la întretăierea străzii Lipscani cu Podul Mogoșoarei. A fost zidit pe la sfârșitul secolului al XVII-lea sau începutul secolului al XVIII-lea de Constantin Filipescu fost mare căpitan (cel căruia N. Iorga îi atribuie cronica lui Radu Popescu).

La 1713 martie 10, hanul, cu pivniță de piatră, a fost vândut de urmașii lui Constantin căpitanul lui Iordache mare clucer de arie, cu 1600 taleri⁴.

Hanul Filipescu era unul din hanurile cunoscute ale orașului; la 1795, mahalaua din jur se numea Hanul Filipescului⁵. Banul M. Cantacuzino precizează că nu avea biserică⁶, iar D. Fotino îl menționează printre hanurile mari din București⁷. Pe la începutul secolului al XIX-lea, avea 11 prăvălii și șase apartamente la etaj. Hanul a avut de suferit în 1821, fiind prădat de turci⁸. Hanul Filipescu exista încă în 1838⁹; restaurat pe la 1853, hanul a existat — după părerea lui Ionescu-Gion — până la sfârșitul secolului trecut.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 341, 486; Popescu-Lumină, *București*, p. 383; Crutzescu G., *Podul Mogoșoarei*, p. 110; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 20.

15. HANUL GABROVENI

Era situat pe terenul curții domnești, în spatele Curții Vechi, între str. Gabroveni și Cavafi. A fost zidit înainte de 1739, de Constantin Mavrocordat. Se numea astfel deoarece aici veneau negustorii din Gabrovo-Bulgaria. Pe la 1739, călătorul Flachat îl descrie ca fiind o clădire mare, pătrată, având prăvălii în jur, ca în piață¹⁰. După cum arată Ionescu-Gion, era singurul han din București care semăna cu un bezesten turcesc, având niște «samare» (prelungiri) ale zidului deasupra prăvăliilor, care formau un fel de acoperiș al uliței.

¹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 1046 (doc. din 1813 august 13) și *Arh. St. Buc., Mitrop.*, CDXIV/1.

² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 301.

³ Acad. R.P.R., CCXXVII/50; vezi și *Arh. St. Buc., Mitrop.*, CCXLIII/6, *Municip. Buc.*, dos. 175/1837, *Poliția Buc.*, dos. 7062/1839 etc.

⁴ *Arh. St. Buc.*, m-rea Văcărești, XXV/1 și ms. 705, f. 544—544 v.

⁵ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 749.

⁶ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

⁷ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.

⁸ *Catalogul doc. grecești de la Arhivele Statului din orașul Stalin*, vol. I, nr. 2243.

⁹ *Arh. St. Buc., Poliția Buc.*, dos. 6546/1838, f. 3. Vezi și *ibidem*, dos. 6640/1839.

¹⁰ Flachat Claude Jean, *Observations sur le commerce et sur les arts d'une partie de l'Europe, de l'Asie, de l'Afrique et même des Indes Orientales*, vol. I, Lyon, 1766, p. 278—279.

În 1818 era printre hanurile mari din București¹. În 1877 se numea hotel Gabroveni și era situat în str. Gabroveni nr. 7 și Covaci nr. 10². A ars în câteva rânduri, fiind reparat și refăcut. După 1900 se numea hotel Gabroveni-Universal.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 481—482, 492; Popescu-Lumină, *București*, p. 381—382; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 21.

16. HANUL LUI GHERMAN

Era situat pe fosta str. Germană (actuala str. Smîrdan, în spatele Băncii R.P.R.), aproape de hanul Șerban vodă (planul din 1871). A fost construit în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

La 1877 era numit tot hanul Gherman³. După aceea a devenit hotel. În 1935 mai existau case și prăvălii din fostul han.

Popescu-Lumină, *București*, p. 377, 382—383; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 23—24.

17. HANUL GOLESCU

Era situat pe Podul Calicilor (actuala Calea Rahovei), lângă fosta biserică sf. Nicolae din Prund, în regiunea unde s-a ridicat mai târziu spitalul Brîncovenesc. Este vechea casă a familiei Golescu, din secolul al XVII-lea, devenită han probabil pe la începutul secolului al XIX-lea. Este pomenit cu numele de hanul Golescu la 1814 mai 19⁴, fiind desigur de mai multă vreme han. La 1818 era printre hanurile mari din București⁵.

În anul 1831, în marea clădire a hanului se găsea cazarma unuia din primele regimente ale armatei naționale, înființată de Regulamentul Organic⁶.

În planul orașului din 1871, hanul, avînd forma unui U, este amplasat în spatele spitalului Brîncovenesc⁷. A fost dărîmat în 1882.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 491; Popescu-Lumină, *București*, p. 373—374; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 24.

18. HANUL GRĂDIȘTEANU

Era situat pe Podul Beilicului, aproape de piața sf. Anton. A fost clădit probabil pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. În 1823 era crăpat de cutremur și învechit. Ars la 23 martie 1847 și rămas în ruină, a fost probabil dărîmat după aceea. Hanul exista însă la 1848, cînd era încă locuit⁸. După

¹ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.

² *Calendarul progresului*, 1877, p. 125.

³ *Ibidem*, p. 126.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 837.

⁵ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.

⁶ *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 60.

⁷ La 1835 se vorbea de casa răposatului ban Golescu, care se afla lângă Domnița Bălașa (E. și I. Virtosu, *Așezămintele Brîncovenesti*, p. 284, 285).

⁸ *Anul revoluționar 1848*, V, p. 344.

părerăa lui D. Papazoglu, era cel mai primitiv dintre hanurile bucureștene. La 1850 locul numit « hanul Grădișteanu » era închiriat lui Menahem Elias¹ (hanul nu mai exista).

Popescu-Lumină, *București*, p. 374—377; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 24—25; Moga L., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București* (BCMI, XXX (1937), p. 184).

19. HANUL GRECEANU

Se găsea pe Podul Mogoșoai, între str. Doamnei și bulevardul 6 Martie. Pe la 1820 era în stăpînirea lui Dumitru Greceanu, iar în 1840, se numea hanul Dedu. Fiind învechit, s-a dărîmat etajul, pe la 1860. Restul clădirii a fost dărîmat la sfîrșitul secolului trecut.

Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*, p. 35; Crutcescu G., *Podul Mogoșoai*, p. 110, 120—122 «și două foto din 1868 și 1873»; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 16.

20. HANUL HAGI TUDORACHE

Era situat pe str. Gabroveni. A fost construit pe la 1848, de Anastasie Hagi Polizu și Dimitrie S. Petrovici, pe terenul fostei curți domnești.

21. HANUL HERASCHII

Este pomenit într-un document din 1830 martie 30^a. Se găsea în regiunea dintre biserica Dintr-o zi și mănăstirea Colțea.

22. HANUL (CASA) HILEL

A fost construit către jumătatea secolului al XIX-lea, de cunoscutul bancher Manuah Hilel. În planul orașului, întocmit la 1852, este trecut ultimul din cele 10 hanuri «de căpetenie» din București. În planul din 1871 i se spune Casa Hilel. Era situat pe str. Decebal, aproape de biserica sf. Gheorghe Vechi.

23. HANUL LUI JUGĂ URS

După cum arată Ionescu-Gion, hanul purta acest nume ciudat datorită faptului că stăpînul său înjugase la car un urs care-i mîncase un bou în pădure. Se afla în spatele spitalului Colțea, în str. Polonă nr. 7. A fost construit în jurul anului 1830. La 1867 nov. 19, era în stăpînirea lui

¹ E. și I. Virtosu, *Așezămintele Brîncovenesti*, p. 201.

² Arh. St. Buc., Primăria Buc., dos. 3, f. 187.

C. Sărățeanu ¹. În 1881 se arată că hanul avea 19 odăi ². În 1879, deși era casă particulară, se numea încă han ³. Tot astfel e numit și la 1884 ⁴.

Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 26—27.

24. HANUL LUI MANOLE

Este primul han pomenit în documentele bucureștene. În cartea lui Ianache județul din 1678 mai 14, prin care se întărește jupinului Manole zaraful un loc în București, cumpărat de la nepoții Buzincăi, se arată că Manole făcuse, cu câțiva ani înainte, pe acest loc case și hanuri ⁵. Locul era situat pe ulița Mare, spre biserica Sf. Gheorghe.

25. [M] HANUL MANUC

str. 30 Decembrie colț cu str. Căldărari

Împreună cu hanul Șerban vodă era cel mai renumit han din București, iar alături de Turnul Colței era cel mai reprezentativ monument al orașului. A fost construit în anul 1808 ⁶, pe locul fostei curți domnești, Curtea Veche, de celebrul negustor Manuc, care era să devină domnul Moldovei.

În anul 1812, aici s-a semnat pacea de la București, între Rusia și Turcia, la încheierea căreia proprietarul hanului a jucat un rol deosebit.

În 1818 hanul era trecut primul între hanurile mari din București ⁷.

Cutremurul din 1838 avariază zidurile dinspre Dîmbovița ⁸, care sînt reparate după aceea.

În afară de desenele ce reproducem, ne-au rămas cîteva descrieri ale celebrului han, care ne întregesc imaginea ce avem în față. La 1839, un călător scoțian arată că hanul era o clădire vastă, acoperind aproape un hectar de loc. În curte se aflau grajdurile pentru cai și șoproanele pentru căruțe. La catul întii locuiau călătorii aflați în trecere prin oraș, iar la cel de-al doilea cel care ședeau mai mult de șase luni în București ⁹. Acest cat avea de jur împrejur un cerdac, unde ședeau grupuri de călători de diferite neamuri.

În 1841, Vaillant îl prezintă ca pe un imens caravanserai, cu două caturi și un cerdac dublu; dacă ar fi fost restaurat, hanul ar fi oferit priveliștea cea mai pitorească din capitală ¹⁰.

¹ Ionașcu I., *Doc. m-rii Colței*, p. 375.

² *Ibidem*.

³ Arh. St. Buc., *Comisiile polițienești*, Galben, nr. 6/1879.

⁴ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 384.

⁵ Acad. R.P.R., CXCVIII/75.

⁶ Ion sin Dobre ne informează că hanul lui Manuc a ars la 1804 (*Cronica sa în ms. la Inst. de istorie*). Este posibil să fie vorba de un han mai vechi, reconstruit în 1808.

La 1821 se prevedea pregătirea pentru a fi conac trupelor lui Tudor Vladimirescu și a caselor «răposatului Manuc bei» (*Documente privind răscoala din 1821*, I, p. 391).

⁷ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.

⁸ Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 30, 156.

Arhitectul Faiser arată în raportul său din 5 febr. 1838 că partea dinspre Dîmbovița «s-a mișcat din dreapta sa cumpănire, plecîndu-se aproape pe 7 țoli», iar pereții despărțitori au crăpat. Zidul din mijlocul clădirii, așezat pe grinzi de lemn, se mișcase. Arhitectul se teme ca partea hanului dinspre Dîmbovița să nu se surpe cînd va veni apa mare și cerea evacuarea chiriașilor.

⁹ În afară de acești negustori, hanul oferea adăpost și locuință și altor persoane venite în București, unele chiar simandicoase, cum este cazul unui boier deputat de Telcorman, în 1831 (*Analele parlamentare*, 1831—1832, p. 210).

¹⁰ Vaillant, *La Roumanie*, III, p. 100—101.

Fig. 44. — Hanul Manuc la 1841. Litografie după desenul lui Bouquet (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

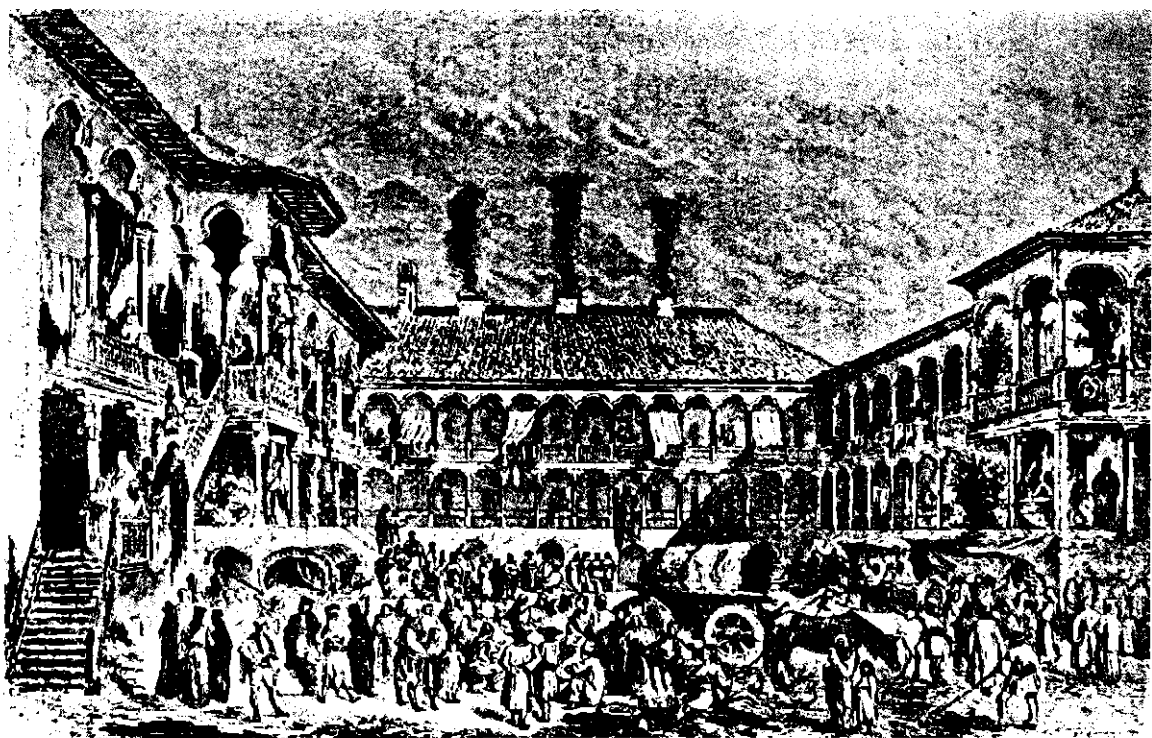

Fig. 45. — Hanul Manuc la 1860. Gravură în lemn după desenul lui Lancelot (din Bucureștii vechi).

O descriere mai amănunțită o face Lancelot, de la care ne-a rămas și desenul ce reproducem. «Este un han care și-a păstrat neschimbată prima înfățișare, din nenorocire arătînd jalnic din pricina murdăriei. Cele două rînduri de galerii, care leagă cele patru corpuri ale clădirii sub un acoperiș înălțat și cu birne profilate, și scara cea mare cu parapet dublu ce servește ambele etaje, sînt împodobite cu coloane și balustrade de un gust încîntător și cu o lucrătură îndemînatecă. S-ar putea zice că este un palat de lemn și ar merita să fie restaurat»¹.

După cum rezultă din descrierile făcute de călătorii menționați și din imaginile ce ne-au rămas, hanul Manuc avea o curte mare interioară, mărginită de portice prevăzute cu coloane de lemn. La parter se aflau prăvăliile, construite pe pivnițele mari ale hanului, iar la etaj erau camerele de locuit.

În planul din 1852 al orașului București, hanul lui Manuc este trecut al patrulea han din oraș după Șerban vodă, Constantin vodă și Hanul Greci.

Hanul a fost refăcut și mărit în a doua jumătate a secolului trecut² cînd i s-a adăugat un nou șir de prăvălii și camere; prăvăliile au fost deschise spre stradă iar camerele de la etaj, legate de cele vechi, au format apartamente de locuit. Tot cu acest prilej, cerdacurile deschise — care-i dădeau o notă deosebit de pitorească—au fost închise cu geamlîcuri. Astfel refăcut și mărit, hanul Manuc a devenit, după anul 1870, hotel Dacia. În 1875, hotelul Dacia se compunea din: 15 pivnițe la subsol, 23 prăvălii, două saloane mari, zece magazii, 20 de odăi și un tunel mare, la parter, și 107 odăi la etaj. În 1877 i se spunea palatul Dacia³.

În sala construită în curtea hotelului Dacia, s-au ținut numeroase adunări și întruniri muncitorești la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru. Această sală a fost dărîmată în ultima vreme, în vederea restaurării vechiului han. Tot în acest scop, s-au luat măsuri pentru refacerea încăperilor de la parter, care au rămas sub actualul nivel al curții.

Album moldo-valaque, p. 8; *Le tour du Monde*, XIII (1866), premier semestre, p. 200 <desen>; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493—494; *Cultura-Cluj*, I (1924), nr. 2, p. 132—133 <Bouquet>; Theodoru H., *Bucureștii Vechi. Hanul lui Manuc după o fotografie din 1856* (BCMI, XX (1927), p. 60—62); Oprescu G., *Țările romîne văzute de artiști francezi*, pl. XVIII și LXVI <Bouquet și Raffet>; *Bucureștii vechi*, pl. XXIV <Bouquet> și XXXIV <Lancelot>; Popescu-Lumină, *București*, p. 369—371; Stahl Henri, *Sala Dacia* (Țart. municip., IV (1935), nr. 161); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 178; Bezviconi G., *Manuc Bey*, ed. II-a, Chișinău, 1938; Potra G., *Din Bucureștii de altă dată. Tîrgul Moșilor... Hanul Manuc*, Buc., 1941, p. 24—34; *Idem, Hanurile bucureștene*, p. 29—42; Siruni H. Dj., *Bairakdar Moustafa Pacha et Manouk Bey «Prince de Moldavie»*, Buc., 1943 (din *Balcantia*, VI (1943), p. 53—100); Ionescu Gr., *București*, p. 142; *București. Săptămîri*, 1953, p. 257—259; *Arta feudală*, p. 233; P. R., *Se restaurează «Hanul lui Manuc»* (Informația Bucureștilor, 28 februarie 1959, p. 2); Panait-Cristache Ioana, *Sala Dacia* (idem, 16 sept. 1959).

26. HANUL M-RII CĂLDĂRUȘANI

A fost construit pe la începutul secolului al XIX-lea. La 1843 ianuarie 6, a fost dărîuit de Maria, soția lui Radu Țăruș, mănăstirii unde era îngropat acesta. Se găsea în mahalaua Schitului Măgureanu⁴.

¹ *Le tour du Monde*, XIII (1866), premier semestre, p. 206 și Furnică D. Z., *Din istoria comerțului la romîni*, Buc., 1908, p. 554—556.

² Diverse reparații se fac în 1848, cînd se deschid patru prăvălii spre Vadul Sacagiilor (Acad. R.P.R., CMXC/a, f. 151 v), se face un zid de piatră spre

Dimbovița (ibidem, f. 162 v); în 1863 (vezi contractul cu meșterii Voico Ion și Gheorghe Grigore (idem, CMXC/b, f. 288—289 v) etc.

³ *Calendarul progresului*, 1877, p. 123.

⁴ Acad. R.P.R., CMLXXIII, f. 276—277.

A fost zidit la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în mahalaua Olarilor. Ruinat probabil de cutremurele din 1802 și 1838, a fost refăcut după acest din urmă cutremur.

Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 10.

28. HANUL M-RII COLȚEA *

Era situat aproximativ peste drum de mănăstirea Colțea, pe ulița Colțea, între casa Suțu (actualul Muzeu de istorie a orașului București) și hanul Zamfir (planul din 1852), în unghiul format din str. Doamnei cu str. Colțea, în jurul bisericii Bulgară — Calinderu.

A fost construit de epitropii mănăstirii, în anii 1746—1748¹. Peste 40 de ani de la zidire, la 1788 decembrie 20, hanul ajunsese în ruină; părți din el stăteau gata să se prăbușească, iar acoperișul era căzut într-o parte². La aceeași dată, hanul avea 14 chiriași, fiecare ocupînd două-trei odăi. La sfârșitul secolului al XVIII-lea s-au făcut unele reparații, adăugîndu-se și zidiri noi: mai multe « bolți » în catul de jos și cîteva odăi în catul de sus³.

Pe la 1820 m-rea Colțea era trecută între mănăstirile cu hanuri mari din București⁴.

Cutremurul din 1802 avariază hanul, zidirea dinspre poarta hanului Grigore Băleanu fiind dărîmată⁵. Nereparat după cutremur, hanul a ajuns în deceniile următoare o clădire dărăpănată, cu parte din ziduri dărîmate, care nu mai aducea aproape nici un venit mănăstirii. Totuși, pînă la dărîmarea sa, în 1848, nu s-a luat nici o măsură de reparare⁶.

În anul 1817, zidurile hanului erau în primejdie să cadă. Parte din încăperi au fost reparate de negustori sau de epitropii mănăstirii. În 1827, zidul dinspre ulița Colței a fost dărîmat.

În 1836, hanul avea 55 de încăperi, din care: opt prăvălii, o circiumă, 33 de magazii (din care cinci dărîmate) și zece camere de locuit⁷, iar în 1845: 26 bolți, două circiumi la uliță și nouă odăi de locuit⁸. În mijlocul acestor clădiri se găsea biserica hanului, de altarul căreia era lipit peretele unei prăvălii.

Zidurile slăbite ale hanului — a căror dărîmarea se ceruse încă din 1837 — au fost dărîmate în parte de cutremurul din 1838, iar altă parte a fost dărîmată în 1841⁹.

În decembrie 1845 se arăta că nu tot hanul era în stare proastă: unele ziduri dinspre uliță aveau temeliiile mîncate iar bolțile erau dezvelite și crăpate. Se cerea să se dărîme numai zidurile care amenințau cu prăbușirea, cum era cel dinspre intrarea carvasaralei¹⁰. La 1845 decembrie 7, șeful poliției orașului cerea însă dărîmarea completă a hanului¹¹. Cu toate că efortii spitalului au cerut aprobarea pentru refacerea clădirii, în 1846¹², hanul a fost dărîmat în anul 1848¹³. Cu prilejul dărîmării s-a constatat că pereții exteriori ai hanului aveau patru palme grosime.

* Vezi și biserica Bulgară (Calinderu) la p. 180.

¹ La 1746 martie 15 se arată că epitropii făceau hanul, iar la 1747 octombrie 10, se spune că « se face acum han de piatră » I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 134, 136).

Părerile lui Ionescu-Gion și a altor cercetători că ar fi fost zidit chiar de Mihai Cantacuzino, ctitorul m-rii și spitalului Colțea, drept « casă de străini » nu este întemeiată; « Casa de străini » este spitalul, nu hanul (Acad. R.P.R., CCCLXXIX/32).

² I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 253—255.

³ N. Iorga, *Studii și documente*, XI, p. 290; G. Ghibănescu, *Surte și izvoade*, VIII, p. 377.

⁴ Hurmuzaki, X, p. 513.

⁵ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 343.

⁶ *Analele parlamentare*, 1847—1848, p. 524, 536, 542.

⁷ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 339—341.

⁸ *Ibidem*, p. 367—368.

⁹ *Analele parlamentare*, 1847—1848, p. 587.

¹⁰ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 366.

¹¹ *Ibidem*, p. 367—368.

¹² *Ibidem*, p. 369.

¹³ *Ibidem*, p. 370—371. Totuși, în planul orașului din 1852 hanul este trecut printre cele 10 hanuri importante din oraș. G. Florescu crede că pîvnitele hanului s-au păstrat pînă după anul 1930.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 486; Virnav T., *Istoria vieții mele*, publicată de A. Gorovei, Buc., 1908, p. 35; Bobulescu C., *Cronica bis. sf. Ecaterina*, Buc., 1924, p. 25; Bănescu N., *Cîteva date asupra hanului Colții din București* (*Ramuri*, 1929, p. 73—76); Popeacu-Lumină, *București*, p. 377—379; Florescu, *Din vechiul București*, p. 138—139; Potra G., *Din Bucureștii de altă dată. Tîrgul Moșilor, bis. Sf. Spiridon-Nou, hanul Colțea...*, Buc., 1941, p. 19—23; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 10—14.

29. HANUL M-RII CREȚULESCU *

Casele și prăvăliile din jurul bisericii Crețulescu alcătuiau, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, hanul Crețulescu¹. Era probabil unul din cele 28 de hanuri mici ale Capitalei, ale căror nume nu ni-l transmite D. Fotino. El nu este trecut nici în planul orașului din anul 1770. Kreuchely menționează, însă, biserica Crețulescu printre mănăstirile cu hanuri mari din București².

Stricat de cutremurul din 1838³, hanul amenința să se prăbușească. A fost refăcut în 1851—1852. În planul orașului din 1852 este trecut printre cele 10 hanuri « de căpetenie » din oraș. În același plan, hanul arată a fi avut forma unui dreptunghi, situat de-a lungul Podului Mogoșoaei. În 1862, preotul Musceleanu precizează că hanul avea etaj. Cu numele de hanul Crețulescu de pe Podul Mogoșoaei este pomenit și la 1877⁴. A fost dărîmat în anul 1938.

30. HANUL M-RII GOLGOTA

Era un han mic, construit în secolul al XVIII-lea. Era proprietatea mănăstirii Butoiul, metoh al mănăstirii Golgota. Se afla în str. Doamnei, colț cu Academiei⁵. În 1863, hanul, clădit « din timpuri memoriali », era vechi, în ruină. A fost dărîmat în anii următori⁶.

31. HANUL M-RII GRECI **

A fost zidit probabil cu ocazia refacerii mănăstirii, la începutul secolului al XVIII-lea. Hanul exista la 1747 octombrie 9, cînd este amintită ulița ce merge la han, în mahalaua Grecilor. După zidirea lui, mănăstirea lui Ghiorma banul se va numi Hanul Greci.

Hanul era situat în jurul bisericii⁷, fiind unul din hanurile mari mănăstirești din oraș⁸. În planul orașului din 1852, hanul era socotit al treilea din cele 10 hanuri « de căpetenie » din oraș.

La 1847 septembrie 11, într-un raport către sfatul orașenesc, arhitectul orașului, arătînd că hanul mănăstirii este plasat între două ulițe strîmte, mare parte din clădiri fiind din lemn și construcția veche, a cerut dărîmarea lui. În aceeași zi, se cerea egumenului să nu mai închirieze

* Vezi și biserica Crețulescu la p. 192—193.

¹ Fiind înconjurată cu clădiri, biserica Crețulescu este numită mănăstire în sec. XVIII.

² Hurmuzaki, X, p. 513.

³ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596, 1838, f. 47.

⁴ *Calendarul progresului*, 1877, p. 126.

⁵ În 1862 se arată că se găsea în str. Bărcănescu

și răspundea în str. Colegiului (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 3524/1862).

⁶ Vezi corespondența în legătură cu dărîmarea hanului la Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30 /1863, f. 9, 30, 97 pasim.

** Vezi și m-rea Hanul Greci la p. 216—217.

⁷ Cf. Tunusli, *Istoria Țării Rom.*, p. 177; D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.

⁸ Hurmuzaki, X, p. 513.

prăvăliile din cuprinsul clădirii, care urma să fie desființată¹. Totuși, hanul a mai dăinuit pînă după 1863, cînd a fost dărîmat².

32. HANUL M-RII MĂRCUȚA

D. Fotino arată că a fost zidit de Alexandru Ipsilanti (1774—1782), pe podul de la Radu vodă³, în apropierea Beilicului. În acest han erau adăpostiți trimișii Porții⁴, veniți să aducă la îndeplinire diferitele porunci ale celor care exploatau în chip nemilos țările romîne. Hanul a fost reparat în 1823⁵.

La 1828 iunie 24 se dădea ordin de golire a hanului⁶, care urma a fi transformat în spital pentru ostași⁷.

33. HANUL M-RII MIHAI VODĂ

Hanul exista la 1774, cînd este pomenit de banul Mihail Cantacuzino. Nu știm cînd a fost zidit. A ars la 1804 august 28. Era unul dintre hanurile mari din oraș⁸. Nu se știe unde era situat.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 355, 439; *Rev. romînă*, I (1861), p. 624; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 42.

34. HANUL M-RII SĂRINDAR

Este menționat în două documente din 1708 mai 7⁹ și 1808 mai 10¹⁰, cînd se arată că se găsea în Tîrgul de Jos, lingă prăvăliile m-rii Mihai vodă. A fost dărîmat între anii 1894—1896, fiind de mai înainte vreme în ruină. În afară de acest han, m-rea Sărindar a mai fost proprietara hanului Zamfir, la începutul secolului al XIX-lea. Hanul Zamfir nu s-a numit însă niciodată hanul m-rii Sărindar, ci a purtat numele primului său proprietar, starostele de negustori Zamfir.

35. HANUL M-RII SF. ECATERINA *

A fost făcut între 1775—1782 de doamna Ecaterina Ipsilanti, în apropierea mănăstirii¹¹. Hanul era situat în afara chiliilor și mănăstirii propriu-zise, deoarece, atît banul M. Cantacuzino¹²,

¹ Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, II bis/84.

² Dintr-o catagrafie din aprilie 1861 rezultă că partea hanului dinspre m-rea Stavropoleos fusese dărîmată, iar înspre Lipscani și Șerban vodă se făcuseră clădiri noi: spre Lipscani 14 prăvălii la parter și șase odăi și o bucătărie la etaj, iar spre Șerban vodă se construiseră nouă încăperi deasupra prăvăliilor (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 36).

Despre dărîmarea hanului vezi și Arh. St. Buc. Min. Instrucțiunii, dos. 587/1860 și Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 24.

³ D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172.

⁴ Doc. din 1784 septembrie 28 (*Analele Acad. Rom.*, Mem. Secț. ist., s. II, t. VII, p. 602—603.)

⁵ Dintr-un document din 1823 mai 12, rezultă că se cheltuiseră 21662 taleri pentru refacerea a 21 de odăi mari, în care locuiau iarna pînă la 150 beșlii cu caii lor (Arh. St. Buc., Diplomatice, nr. 94).

⁶ Arh. St. Buc., m-rea Mărcuța, I/4.

⁷ *Ibidem*, II/9.

⁸ *Tezaur de monumente*, II, p. 208.

⁹ Muzeul de istorie Buc., nr. 37377.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 13420.

¹¹ Vezi și m-rea Sf. Ecaterina la p. 278—279.

¹² D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172.

¹³ Tunușli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

cît și D. Fotino¹ menționează mănăstirea printre cele șapte fără hanuri în curtea bisericii, hanul fiind trecut separat de mănăstire². Aici erau găzduiți, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, turcii veniți în București după diverse treburi ale Porții³.

Dintr-o catagrafie din 1836 febr. 21, rezultă că hanul avea 22 de încăperi în fața podului uliței și alte odăi în dosul lor, care trebuiau reparate. La acea dată, hanul era închiriat « în bucăți » la diverși locatari, aducînd un venit de 6690 lei anual⁴.

Suferind din pricina unui incendiu în 1823 și avariat de cutremur în 1838, hanul ajunge în stare proastă, trebuind să fie dărîmat⁵, în 1861⁶. La cererea locatarilor, se amînă cu cîtva timp dărîmarea, care se face în 1862—1863. În 1863 partea dinspre str. Șerban vodă fusese dărîmată, pe acest loc rămînînd groapa mare a pivniței⁷.

36. HANUL M-RII SF. GHEORGHE NOU *

Clădirile din jurul bisericii Sf. Gheorghe Nou⁸, care au format hanul mănăstirii, au fost înscrise în 1671—1672 de Panaiotache Nikussios mare dragoman al Porții, cu banii căruia s-a făcut un singur rînd de « bolți », și acelea neterminate. După moartea lui, clădirea a fost continuată de Constantin Brîncoveanu, în 1694—1698, care a adăus un alt rînd de camere « foarte bune și bol-tite » deasupra celor construite de Nikussios, precum și un rînd de chilii și casele patriarhicești⁹. Hanul era gata în anul 1698 (pisania din acel an).

Hanul de la Sf. Gheorghe Nou era unul dintre cele mai mari și frumoase din orașul nostru. Anton Maria del Chiaro, secretarul italian al lui Constantin Brîncoveanu, arată că, pe la începutul secolului al XVIII-lea, două hanuri mari și frumoase erau demne de remarcat în București: Șerban vodă și Sf. Gheorghe¹⁰, iar la 1793 Ainslie, vorbind de acesta din urmă, precizează că era un han mare, în care se găseau foarte multe încăperi spațioase și prăvălii pentru negustori¹¹.

Referindu-se la acest han, Anton Pann, cunoscutul povestitor din secolul trecut, spunea că era

« ... han ca cetate,
Cu-mprejurare de zid înalt,
Bolți două rînduri-nfrumusețate,
Încît ca dînsul nu era alt ».

La începutul secolului al XIX-lea, clădirea de la Sf. Gheorghe Nou era considerată printre marile hanuri mănăstirești din oraș¹².

În cele cca. 200 de încăperi¹³ își aveau depozitele marii negustori din București, care aveau legături comerciale cu târgurile vestite ale Europei. Din această pricină, se mai numea și hanul Toptangiilor.

¹ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.

² În 1863 se arată că hanul era situat în apropierea m-rii, pe străzile Șerban vodă și Bibescu vodă (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 44), iar dintr-o catagrafie din 1836 febr. 21 rezultă că era situat la răsărit de poarta m-rii (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 447 v.)

³ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 486 și *Analele Acad. Rom., Mem. Secț. ist.*, s. II, t. VII, p. 602—603 (doc. din 1784 august 29).

⁴ Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 447; cf. și cata-grafia din 1845 august 10, ibidem, f. 458.

⁵ Într-o altă catagrafie, din 1861 iulie 24 — în care se spune că hanul avea 22 de încăperi și prăvălii, cu o curte mare de la m-re pînă la Podul Beilicului și la zidul curții lui Bălăceanu — se arată că hanul

era « în categoria de dărîmat » (ibidem, f. 482).

⁶ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 530/1861.

⁷ Despre dărîmarea hanului vezi Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 44, 64 passim.

⁸ Vezi și m-rea Sf. Gheorghe Nou la p. 281—286.
⁹ Banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Tării Rom.*, p. 177) menționează mănăstirea în rîndul celor cu hanuri iar D. Fotino arată că biserica avea hanuri în curte (*Istoria Daciei*, III, p. 165).

¹⁰ R. Grecianu, *Viața lui Brîncoveanu*, p. 87—88.

¹¹ *Revoluțiile Valahiei*, p. 9.

¹² *Views in Turkey*, p. 5.

¹³ Hurmuzaki, X, p. 513.

¹⁴ Dintr-o catagrafie din 1838 oct. 20, rezultă că hanul avea 46 bolți la etaj, 59 bolți la parter și 56 prăvălii « cele de afară » (Acad. R.P.R., ms. rom.

Clădirea a ars la 1804 august 28 și în 1835. După aceste incendii, înfățișarea sa se schimbă mult. În 1837, Raffet arată că clădirile care înconjurau biserica și care, altă dată, alcătuiau hanul, foloseau atunci ca ateliere pentru diferite meșteșuguri.

Fig. 46. — Hanul și biserica Sf. Gheorghe Nou, în 1837. Litografie după desenul lui Raffet (din *Bucureștii vechi*).

Ars împreună cu biserica în marele incendiu din 1847 și rămas în ruină, a fost dărâmat din porunca lui G. Bibescu¹ și nu a mai fost construit. Pe locul său s-a amenajat grădina din jurul bisericii Sf. Gheorghe și s-au deschis străzi noi.

În cursul săpăturilor arheologice făcute în ultimii ani s-au descoperit în grădina ce înconjură biserica urmele unor construcții din secolul al XVII-lea, care au aparținut vestitului han.

Bezviconi G., *Căldători ruși*, p. 380; *Rev. romînd*, I (1861), p. 624; Marsillac Ulysse de, *Guide de Bucarest*, p. 80; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 487—488; Popescu-Lumină, *București*, p. 371—372; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 21—23; Teodoru H., *Hanul Ancuței* (BCMI, XXXVII (1944), p. 46, 49).

37. HANUL M-RII SF. IOAN GRECESC *

Nu se știe exact de când clădirile care înconjurau biserica Sf. Ioan Grecesc au devenit han, fiind închiriate diversilor negustori bucureșteni și străini. Acest lucru s-a petrecut probabil pe

718, f. 5). Altă catagrafie, din 1845 oct. 30, adaugă la bolțile de la etaj și parter și 14 camere, în care locuiau egumenul și oamenii mănăstirii, precum și pivnița mare a hanului și grajdul (Ibidem, f. 515).

Despre veniturile aduse de bolțile hanului în 1821, vezi *Arh. St. Buc., Mitrop., CDXX/7*.

Hanul avea o poartă mare, amintită într-un document din 1745 aprilie 1 ca « poarta cea mare lângă gura hanului » (*Arh. St. Buc., m-rea Sf. Gheorghe*

Nou, XXXV/2). Deasupra acestei porți, care avea două canaturi din lemn gros căptușit cu fier, se înălța clopotnița mănăstirii (*Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 515 și 538*).

¹ Într-o altă catagrafie, din 1848 nov. 17, egumenul mănăstirii arăta că arsesse numai acoperișul; « zidurile și temelile scăpînd bune, s-au dărîmat din porunca stăpînirii » (ibidem, f. 538).

* Vezi și m-rea Sf. Ioan Grecesc la p. 287—289.

la începutul secolului al XVIII-lea. Atît banul M. Cantacuzino¹ cît și D. Fotino² arată că mănăstirea avea han, ultimul precizînd că acesta era situat în curtea bisericii. Kreuchely menționează hanul mănăstirii Sf. Ioan printre hanurile mari din București³.

În acest han și-a instalat arsenalul de război Nicolae Mavrogheni, în timpul războiului austro-turc din 1787—1792.

În 1823 egumenul mănăstirii arăta că zidurile hanului erau « ca niște dărăpănături pustii »⁴. Hanul a fost probabil reparat în 1829, cu ocazia refacerii bisericii. În 1846, călătorul rus Uspenski preciza că erau închiriate atît casele din lăuntru mănăstirii, cît și prăvăliile din afară.

În goana după ciștiguri cît mai mari, egumenii mănăstirii spărgeau zidurile groase dinspre stradă (Podul Mogoșoaei), pentru a deschide noi prăvălii. La 25 mai 1820 se oprește dărîmarea zidului dinspre mănăstirea Zlătari, pentru facerea de noi prăvălii, arătîndu-se că zidul amenința să cadă, deoarece se stricaseră stîlpii din lăuntru hanului și bolțile⁵. Din această pricină, precum și a faptului că hanul nu a fost reparat, la 1847 septembrie 11, arhitectul orașului raporta că din clădirea mănăstirii nu mai puteau fi păstrate decît prăvăliile de la catul de jos, din partea stîngă a porții, clădirea din curte, locuită de egumen, și cîteva încăperi construite din nou, spre Dîmbovița; restul, adică etajul de sus, dinspre podul Mogoșoaei, și celelalte încăperi dinspre Dîmbovița, trebuind să fie neapărat dărîmate⁶. În 1852 aceste clădiri erau în ruină. În 1862, clădirile dinspre Podul Mogoșoaei nu mai existau, pe locul lor fiind doar groapa pivniței⁷. Restul clădirilor au fost dărîmate după secularizare, probabil înainte de dărîmarea bisericii.

38. HANUL M-RII SF. SPIRIDON VECHI *

A fost zidit de patriarhul Silvestru al Antiohiei, înainte de 1748 octombrie 11⁸, pentru a mări veniturile mănăstirii. Banul M. Cantacuzino⁹ și D. Fotino¹⁰ menționează că hanul era în curtea mănăstirii, iar dintr-un document din 1817 august 15 rezultă că, era situat pe locul mănăstirii Sf. Spiridon Vechi, spre Podul Mogoșoaei¹¹. În 1862 se arată că hanul era compus din clădirile care înconjurau biserica. La începutul secolului al XIX-lea hanul m-rii Sf. Spiridon Vechi era printre hanurile mari mănăstirești din București¹².

După cutremurul din 1838, clădirea ajunge în stare proastă. La 1847 iulie 28, comisia « vopselii » de roșu poruncește egumenului mănăstirii să dărîme trei prăvălii situate spre podul de peste Dîmbovița, care amenințau să cadă¹³. Porunca se repetă mai aspru la 1847 august 22, comisia anunțînd că va trece la dărîmarea forțată a hanului¹⁴. Totuși, hanul exista încă în anul 1862, cînd, deși în ruină, avea încă chiriași. A fost dărîmat după această dată.

39. HANUL M-RII SNAGOV

A fost construit înainte de 1809 iulie 3, dată la care fostul mare vornic Dimitrie Racoviță îl dăruiește mănăstirii Snagov, în schimbul unei moșii. Era situat în mahalaua popii Cozma, pe Podul Mogoșoaei și era compus din: brutărie, băcănie și « odăi » deasupra pivniței¹⁵. Era un han mic (în document i se spune « hănișor »).

¹ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 177.

² D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.

³ Hurmuzaki, X, p. 513.

⁴ Acad. R.P.R., ms. rom. 298, f. 308—308 v.

⁵ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 305—307.

⁶ Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, II bis/24; vezi și Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 587/1860. Despre unele reparații făcute în 1854, vezi idem, REAZ, dos. 103/1854.

⁷ Idem, Municip. Buc., dos. 88—30/1863. Despre

clădirile care rămăseseră și trebuiau dărîmate, vezi *ibidem*, f. 97.

* Vezi și m-rea Sf. Spiridon Vechi la p. 298—300.

⁸ Arh. St. Buc., m-rea Sf. Spiridon Vechi, I/7.

⁹ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 177.

¹⁰ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.

¹¹ Arh. St. Buc., m-rea Sf. Spiridon Vechi, VII/5.

¹² Hurmuzaki, X, p. 513.

¹³ Arh. St. Buc., m-rea Sf. Spiridon Vechi, XIX/202.

¹⁴ *Ibidem*, XIX/203.

¹⁵ Muzeul de istorie Buc., nr. 13469.

A fost zidit înainte de construirea bisericii, în anii 1722—1724. La 1724 iunie 1, hanul era terminat. La această dată se vinde un loc părintelui Ioanichie, ca să facă biserică « în hanul sfinției sale¹ ». Biserica era deci cuprinsă în curtea hanului, care se întindea pînă lîngă hanul lui Constantin vodă.

Un document din 1737 aprilie 12 arată că hanul se găsea înprejurul bisericii; documentul precizează că se construiseră « case primitoare de străini, adică han, și case mari pe pivniță de piatră și pivniță de vînzarea vinurilor, aproape »².

După ce au fost întărite bisericii Stavropoleos la 1788 februarie 28³, clădirile din curtea mănăstirii, dărăpănate de vechime, au fost refăcute de arhiepiscopul Grigore, la 1794 iunie 29⁴. Unele reparații s-au mai făcut după cutremurul din 1802⁵, în anii 1804 și 1819. În 1820, hanul Stavropoleos era considerat printre hanurile mari mănăstirești din București⁶.

După o catagrafie din 1828 februarie 18, hanul și casele egumenești alcătuiau un singur corp de clădiri. Casele egumenești, așa cum sînt descrise în catagrafia amintită, erau formate din cinci odăi și un iatac — în care ședea egumenul — o sală boltită, o sală « tăvănită » și o cămăruță mică « boltită »⁷; sub casele egumenești, se găseau odăile dascălilor: o odaie cu tavan de scîndură și două cămăruțe.

În afară de aceste camere în care locuia personalul bisericii, mai existau patru odăi « de sus, dinspre poartă »⁸, un rînd de odăi « dinspre biserică, de sus » (trei odăi cu bucătării și cămări); alte șase odăi cu bucătării și cămări « în fund » (din care unele cu etaj), odăile dinspre apus (de asemenea cu etaj), 12 la număr, cu cămări și bucătării, și șapte odăi în fața podului⁹. Aceste clădiri alcătuiau hanul mănăstirii.

Casele egumenești se găseau peste drum de biserică¹⁰.

Ruinarea clădirilor a fost grăbită de faptul că negustorii care închiriaseră camere în han spărgeau zidurile, ca să facă uși și ferestre. Cutremurele din 1802 și 1838 l-au avariat și mai mult, astfel încît, în 1855, ordinul dat de autorități pentru dărîmarea zidurilor dinspre stradă¹¹ era pe deplin justificat. La 1861—1862 clădirile rămase erau și ele dărăpănate și ruinate.

Hanul a fost desființat între 1863—1871¹². În 1876, scriitorul Ion Ghica arăta că, la acea dată, rămăsese din vechiul han numai paraclisul Sf. Haralambie.

Cu ocazia unor săpături făcute în str. Smîrdan nr. 16, a fost descoperit un beci mare (avînd dimensiunile maxime de 18,40 × 11,94 m), din cărămidă, acoperit cu o boltă în parte sfărîmată. Această pivniță, construită în secolul al XVIII-lea, aparținea probabil hanului Stavropoleos, fiind una din cele două pivnițe amintite de documentul citat, din 1737.

* Vezi și mănăstirea Stavropoleos la p. 306—311.

¹ Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/27
Banul M. Cantacuzino (Tunueli, Ist. Țării Rom., p. 177) și D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165, menționează mănăstirea printre cele cu han în curte.

² Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XXIV/5.

³ Ibidem XI/4.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 53.

⁵ Deoarece oamenii « deschiseseră » ferestre în zidul dinapre biserica Sf. Dumitru, acesta căzuse în timpul cutremurului din 1802, fiind refăcut după aceea (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/28).

⁶ Hurmuzaki, X, p. 513.

⁷ Arh. St. Buc., ms. 298. f. 374 v.

⁸ Ibidem, f. 374 v — 375.

⁹ Ibidem, f. 375—377.

¹⁰ Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 366.

¹¹ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 4696/1855.

¹² Despre dărîmarea hanului m-rii Stavropoleos, vezi Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—33/1863, f. 47, 82, 366, 410 passim.

41. HANUL M-RII VĂCĂREȘTI

Clădit în anul 1781 (data pisaniei, aflată la Muzeul de Artă R.P.R.), de către patriarhul Avramie al Ierusalimului¹, cu bani strânși din țară², hanul a constituit unul dintre cele mai importante surse de venituri ale mănăstirii.

Fig. 47. — Pisania hanului m-rii Văcărești — 1781 (astăzi la Muzeul de artă R.P.R.).

Este posibil ca fostul han al lui Avram de lângă spitalul Brîncovenesc să fie același cu hanul ridicat de patriarhul Avramie, amintit mai sus. Acest han al lui Avram, avînd forma unui U, este trecut în planul orașului din 1871, pe str. Bibescu, în spatele spitalului Brîncovenesc.

42. HANUL M-RII ZLĂTARI *

Clădirile din jurul bisericii — construite odată cu aceasta la începutul secolului al XVIII-lea, și închinat patriarhiei de Alexandria, în 1717 septembrie 12³ — alcătuiau hanul mănăstirii. Din acest motiv, biserica Zlătari este menționată printre mănăstirile cu han în curte⁴.

Hanul de la Zlătari a avut soarta tuturor hanurilor mănăstirești: egumenii, dorniei de cîștig, dădeau voie să se spargă zidurile exterioare pentru deschiderea la stradă de noi prăvălii, slăbind astfel rezistența zidurilor. Cutremurul din 1802 a contribuit și el la slăbirea zidurilor, care nu

¹ Patriarhul Avramie nu a reclădit hanul Constantin vodă, cum se afirmă în Arh. Olt., 1942, p. 93, în studiul privind legăturile acestuia cu țările noastre.

² La 1785 ianuarie 3, se vorbea încă de datoriile rămase de pe urma construirii hanului

(V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 483).

* Vezi și m-rea Zlătari la p. 327—329.

³ Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, VII bis/5.

⁴ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 177; D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.

au fost reparate. La 1826, zidul mănăstirii dinspre Podul Mogoșoaii a căzut singur, trebuind să fie apoi dărîmat în întregime și refăcut¹.

Cutremurul din 1838 a avariat și mai mult hanul, căruia i s-au făcut apoi unele reparații². În 1846, călătorul rus Uspenski arată că autoritățile vroiau să dărîme zidurile și prăvăliile închiriate, pentru a lărgi strada. În anul următor se și trecuse la dărîmarea aripei stîngi a hanului, aflată în ruină. Părțile dinspre Podul Mogoșoaii și Stavropoleos începuseră să cadă singure. La 1847 septembrie 11, arhitectul orașului cerea dărîmarea completă a hanului, începînd cu părțile care amenințau să cadă³.

Refăcut în anii 1850—1852, odată cu biserica, hanul Zarafilor, — cum i se mai spunea, deoarece aici ședeau zarafii orașului — cunoaște după aceea o epocă prosperă. La 1852, hanul avea parter și etaj și aproape 200 de camere și prăvălii⁴, care erau numerotate⁵.

A fost dărîmat în anul 1903.

43. HANUL LUI MĂRGĂRIT

Este pomenit la 1830⁶, fiind construit probabil pe la începutul secolului al XIX-lea. Se găsea pe terenul fostei curți domnești.

44. HANUL LUI MERIȘESCU

Este semnalat de Ionescu-Gion. Se găsea în apropierea hanului lui Niculescu, spre biserica Sf. Mina-Vergului, pe ulița care ducea la casele faimosului negustor Ștefan Băltăreșu. Parte din han a dăinuit pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 492—493.

45—48. HANURILE MITROPOLIEI

Primul han al mitropoliei a fost construit probabil pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Dintr-o catagrafie din 1810 ian. 15, aflăm că hanul, reparat după cutremurul din 1802, se afla pe Podul Mogoșoaii, lîngă casa lui Ghica⁷. Probabil acest han este cel dat de mitropolie, în 1820, lui Alexandru Filipescu, în schimbul unei moșii și al unui munte⁸.

La 1830 iunie 3 aflăm de un alt han al mitropoliei, situat lîngă casele banului Crețulescu și biserica sf. Ioan cel Mic⁹.

În anul 1838 Mitropolia avea două hanuri: unul în mahalua Stelea, iar altul în mahalaua Biserica Albă¹⁰.

¹ Vezi contractul meșterului Iofă neamțul, din, 1826 iulie 28 (Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XXVI/14).

² Vezi doc. din 1838 februarie 5 (ibidem, XXVI/142), 1845 mai 15 (ibidem, XXVI/147), 1845 mai 22 (ibidem, XXVI/148) etc., referitoare la aceste reparații.

După o catagrafie din 1839 aprilie 1, hanul mănăstirii Zlătari se compunea din 31 de camere, care ocupau etajul și parte din catul de jos, din mai multe magazine situate la parter și din numeroase prăvălii la partea dinspre stradă a hanului. În rînd cu camerele închiriate, se găseau și odăile egumenului (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 571 v. — 572).

³ Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, II bis/94.

⁴ Ca și la celelalte hanuri, la etaj se găseau camerele pentru locuit, iar la parter prăvăliile, subsolul fiind ocupat de pivnițe (Acad. R.P.R., ms. rom. 179, f. 671 v).

⁵ Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XXVI/185 și *Calendarul progresului*, 1877, p. 120 passim; vezi cîteva contracte de închiriere din 1829—1830, la Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XXII/18, 19, 20, 22 etc.

⁶ Acad. R.P.R., ms. 2412.

⁷ Acad. R.P.R. ms. rom. 626, f. 72 v.

⁸ Arh. St. Buc., Mitrop., CCXLIII/3.

⁹ E. și I. Vîrtosu, *Inceputuri edilitare*, p. 29.

¹⁰ Arh. St. Buc., Poliția Buc., dosar 6546/1838 f. 3.

49. HANUL LUI IVANCEA MUSTACOV

Este pomenit într-un document din 1832 aprilie 20¹. Era situat pe terenul fostei curți domnești.

HANUL LUI NĂSTASE, vezi Hanul cu Tei

50. HANUL LUI NAUM

Se găsea în vecinătatea băii mari din București, adică aproape de fosta curte domnească. Este pomenit la 1832², fiind desigur mai vechi.

51. HANUL NECULCEA

A fost zidit pe la începutul secolului al XIX-lea. Se găsea pe drumul către Tîrgoviște. În 1879 i se spunea hotelul Neculcea³. A fost dărîmat pe la 1886—1887. Pe locul său s-a zidit apoi palatul Sturdza.

Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 44.

52. HANUL LUI NEOFIT

Un document din 1750 martie 8 arată că Anița, fiica lui Radu Golescu fost mare spătar, închină la acea dată biserica Sf. Nicolae-Șelari mitropolitului Neofit, care cumpăraseră loc în jurul ei și vroia să facă biserică cu han⁴. Într-un alt document, din 1752 iulie, se arată că mitropolitul făcuse han pe ulița care venea pe lângă hanul lui Șerban vodă, în fața bisericii Sf. Nicolae-Șelari, și îl închinase m-rii Pantelimon⁵. Acesta este probabil hanul care a purtat mai târziu numele de hanul Iacovachi, ce exista încă după cutremurul din 1838.

53. HANUL NICULESCU (OVREILOR)

Se găsea lângă biserica Răzvan. A fost construit probabil către sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Este menționat în 1789 — cînd înăuntrul hanului se găsea o sinagogă — și în 1794.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 491; Urechia V. A., *Ist. rom.*, V, p. 41; Popescu-Lumină, *București*, p. 377; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 44.

¹ Acad. R.P.R., ms. rom., 951, f. 118 v — 119.

² *Rev. ist. rom.*, 1943, p. 67.

³ *Arh. St. Buc.*, Com. Polițiilor, Galben, dos. 6/1879.

⁴ C. Mano, *Doc. familiei Mano*, p. 80; lucrul

acesta se petrecuse la 20 februarie același an, cînd mitropolitul cumpăraseră 11 prăvălii cu casă și pivniță de la Zmaranda Bălăceanu (*ibidem*, p. 78).

⁵ St. Greceanu, *Genealogiile documentate*, I, p. 131 și Gălășescu, *Eforia*, p. 213, 215.

54. HANUL PAPAZOGLU

A fost zidit în 1784—1785 de Hagi Dumitrache Papazoglu capanliul, peste drum de biserica Sf. Gheorghe Vechi¹, pe locul luat schimb de la Nicolae Brincoveanu la 1784 martie 3².

Un document din 1793 aprilie 10 menționează că hanul lui D. Papazoglu capanliul era lângă zidul grădinii bisericii catolice din București³. La 1797 octombrie 26, hanul este întărit urmașilor lui D. Papazoglu⁴. În 1818 era printre hanurile mari din București⁵. Hanul a fost jefuit de turci în 1821⁶.

Stricat de cutremurele din 1802 și 1838, hanul a început să se ruineze. El exista însă după cutremurul din 1838, fiind pomenit în 1844⁷. A ars la 23 martie 1847. În planul orașului din 1852, întocmit de maiorul Borroczyn, hanul avea forma unui U și era situat lângă biserica Sf. Gheorghe. În același plan, se precizează că era printre cele 10 hanuri «de căpetenie» din oraș. A fost dărâmat spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493; Florescu, *Din vechiul București*, p. 137; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 45—47, 81.

55. HANUL PESCARULUI

Este menționat de Ionescu-Gion, după părerea căruia era situat la capătul dinspre piață al Podului Vergului. Hanul exista la 1860⁸.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493.

56. HANUL LUI PIPER

Este menționat de banul Mihail Cantacuzino, pe la 1774, ca han fără biserică⁹. Era situat în apropiere de Curtea Veche. A ars în 1804.

57. HANUL ROȘU

Era situat pe locul fostei curți domnești, în colțul dintre str. Șelari și str. 30 Decembrie, lângă hanul Verde¹⁰ (în planul din 1871).

A fost construit pe la 1800, după scoaterea la mezat, în 1799, a locului ce fusese ocupat de vechea curte domnească.

¹ Acad. R.P.R., CLXXVI/2. (La colțul str. Decebal cu Calea Moșilor, după părerea lui G. Florescu și Ionescu-Gion).

Vezi hrisoavele date pentru han, la Acad. R.P.R., CI/26, 27 și 28 (doc. din 1785 mai 16, 1786 noiembrie 12, 1792 iunie 12).

² Acad. R.P.R., CLXXVI/1 și XCVII/29.

³ N. Iorga, *Studii și documente*, I—II, p. 240.

⁴ Acad. R.P.R., CI/25. Vezi și data din 1799 decembrie 21 (Acad. R.P.R., ms. 611, f. 135—139).

⁵ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166 și Hurmuzaki, X, p. 513. Pomenit și la 1819 noiembrie 30 (Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 301).

⁶ *Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului din Orașul Stalin*, vol. I, nr. 2253.

⁷ *Vestitorul românesc* din 7 ianuarie 1844, p. 8.

⁸ *Arh. St. Buc.*, Com. Polițiștilor, Roșu, nr. 147/1860.

⁹ *Tunusli, Ist. Țării Rom.*, p. 178.

¹⁰ Se dau și alte localizări: 30 Decembrie colț cu Calea Rahovei (Ionescu-Gion, Potra), Calea Moșilor spre Calea Văcărești (Popescu-Lumină).

Hanul exista la 1829 martie 14¹ și 1838 august 16², când este amintit în documente. În acest timp, hanul a schimbat de câteva ori proprietarii: la 1830 aprilie 9 era în stăpînirea unuia Polizachi³; la 1833 august 16, hanul Roșu, fost proprietate a lui Ioan Dimitriu, rămînea soției sale Zamfira⁴, iar la 1839 februarie 28, hanul era amanetat, trebuind să fie vîndut⁵; un document din 1838 precizează că hanul era proprietatea Zincăi Goleșcu⁶.

Deși Ionescu-Gion arată că hanul a ars în 1838 pînă la temelie, totuși el figurează încă în planul orașului din 1852, întocmit de maiorul Borroczyn, unde este trecut printre cele 10 hanuri «de căpetenie» din oraș. În acest plan, hanul este amplasat spre vest de biserica Curtea Veche.

Hanul este trecut, de asemenea, în planul din 1871.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 353, 493; Marsillac, *Guide*, p. 80; Popescu-Lumină, *București*, p. 383; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 47—50; *Rev. ist. rom.*, 1943, p. 66; Teodoru H., *Hanul Ancuței (BCMI, XXXVII (1944), p. 47, 49).*

58. HANUL ȘERBAN VODĂ *

A fost zidit de Șerban Cantacuzino voievod, pe locul actualei Bănci a R.P.R. (în fosta mahala a Grecilor⁷).

Cîteva documente din timpul domniei acestuia precizează epoca în care a fost construit hanul: anii 1680—1687.

Hanul exista la 1681 mai 15, când se întărește m-rii Cotroceni stăpînirea asupra a 14 prăvăli în mahalaua Grecilor și a locului «den muchea hanului, den sus de poarta cea mare»⁸. În anii următori, domnul a continuat să cumpere locuri în preajma hanului. Dintr-un alt document, din 1685 sept. 12, aflăm că se cumpăraseră un asemenea loc «de s-au mai lărgit locurile hanului»⁹. Și în ultimii ani de domnie a lui Șerban Cantacuzino se continua încă la zidirea marelui han. Un document din 1686 aprilie 9 arată că domnul «face hanurile»¹⁰, iar un altul din aceeași zi vorbește de hanul făcut de voievod pentru mănăstirea Cotroceni¹¹. La 1687 mai 13 se lucra încă la han¹².

Clădirea, foarte mare, a fost zidită deci în serie, domnul cumpărînd locuri, probabil tot pentru construcții, și în anul 1688. La 1688 iulie 19 se vorbea de hanul lui Șerban vodă ca de ceva foarte cunoscut localnicilor¹³. Mai tîrziu, ulița care trecea prin fața hanului, numită pînă atunci Ulița Mare, va purta numele acestuia.

Hanul a fost zidit pe un teren foarte întins, cuprinzînd multe locuri cumpărate de domn de la diverși proprietari din «mahala»¹⁴, precum și pe locul a 14 prăvălii ale mănăstirii Radu vodă¹⁵. Locul hanului era situat între actualele străzi Lipscani, Smîrdan și Doamnei.

La 1696 — 1697, «bolțile» (prăvăliile) din hanul lui Șerban vodă se închiriau diverșilor negustori din oraș. La această dată, un Duca staroste cumpără pe viață o boltă din han¹⁶.

¹ Muzeul de istorie Buc., nr. 30997.

² Acad. R.P.R., CLV/27.

³ E. și I. Virțosu, *Inceputuri edilitare*, p. 20.

⁴ Arh. St. Buc., ms. 953, f. 140—141.

⁵ Idem, ms. 960, f. 39 v—41.

⁶ Arh. St. Buc., Poliția Buc., dos nr. 5832/1838.

* Vezi și biserica hanului Șerban Vodă la p. 217—218.

⁷ Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXXIV/34 doc. din 1690 mart. 10).

⁸ Idem, ms. 693, f. 18.

⁹ Idem, m-rea Cotroceni, XXV/39 și 41.

¹⁰ Ibidem, XXV/39 și 41.

¹¹ Ibidem, XXV/40.

¹² Ibidem, XXV/46.

¹³ Ibidem, XXV/48 și 49.

¹⁴ Nenumărate documente, ibidem, XXV/13, 16, 18, 19 etc.

¹⁵ Idem, m-rea Radu vodă, XXXIV/34.

¹⁶ Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXIII/9.

Hanul — zidit de Șerban vodă, după modelul italian (« il fondaco ») cunoscut la Padova și în alte locuri din Italia de învățatul frate al domnului, stolnicul Constantin Cantacuzino — era mare și impresionant la înfățișare. Anton Maria del Chiaro, secretarul italian al lui Constantin

Fig.48. — Hanul Șerban vodă. Corpul central (Colecția Stampe a Acad. R. P. R.).

Fig. 49. — Hanul Șerban vodă. Aripa din dreapta (Colecția Stampe a Acad. R. P. R.).

Brincoveanu, arată că, pe acea vreme, în București erau demne de a fi văzute două hanuri « mari și frumoase »: hanul lui Șerban vodă și hanul m-rii Sf. Gheorghe Nou ¹. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, Sulzer considera că hanul Șerban vodă era cel mai renumit din cele șapte hanuri mari ale orașului ².

¹ Del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, p. 9.

² Oniciu Grațiana, *op. cit.*, p. 11.

O parte din han a ars în 1704 și a fost reparat după incendiu. La 1776 iunie 14, hanul avea nevoie de reparații radicale, unele din ziduri amenințând să se dărîme. La acea dată, Alexandru Ipsilanti poruncește egumenului să-l repare¹.

Cutremurul din 1802 dărîmă parte din zidurile hanului², dar incendiul din 28 aug. 1804³, ca și cel din 1806⁴ se opresc în fața zidurilor groase ale acestuia. Stricăciunile pricinuite de cutremur nu au fost reparate imediat, zidurile continuînd să cadă și după aceea. La 1808 mai 16 se poruncește egumenului mănăstirii Cotroceni — proprietara hanului — să dărîme toate zidurile crăpate ale clădirii, ca să nu mai cadă singure, cum căzuseră cu cîteva zile înainte zidurile dinspre hanul Filipescu, pricinuind pagube și victime. Totodată, se poruncește egumenului să repare zidurile stricate⁵. Probabil că reparația nu fusese prea bine făcută, deoarece în anul 1814, hanul era amenințat cu ruina, fiind nevoie de noi porunci domnești pentru reparare⁶.

În 1820 era considerat printre hanurile mari din București⁷.

În timpul războiului ruso-turc din 1828—1829, hanul Șerban vodă a fost spital pentru răniți⁸, iar în anul 1830 în încăperile sale se deschisese o școală.

O catagrafie din 1823 martie 15⁹ ne arată din ce se compunea hanul la acea dată:

— partea dinspre miazăzi avea: șapte « case » (apartamente), cu patru bucătării, cinci magazine înăuntru și 13 în curte, precum și alte trei odăi cu o bucătărie;

— partea dinspre apus cuprindea: 16 « case », cu patru bucătării, din care patru « case » « stricate de tot »;

— partea dinspre miazănoapte avea 13 « case », cu trei bucătării și patru odăi, cu două bucătării. Sub aceste apartamente se găseau magazine;

— partea dinspre răsărit era formată din nouă « case » și trei bucătării. În această parte a hanului se afla poarta, lîngă care erau opt magazine, care trebuiau reparate.

Aproape toate încăperile aveau nevoie de reparații, înai mari sau mai mici (acoperiș, pardoseală, scări etc.).

Precum se vede din cele de mai sus, hanul avea forma unui patruleter, cu clădiri pe fiecare latură a sa. Această descriere, făcută în catagrafia menționată mai sus, corespunde cu cea a lui Ion Ghica, care arată că hanul avea « curți mari pătrate, cu ziduri nalte și tari de jur împrejur¹⁰ ».

După o altă catagrafie, din 1862 mart. 16, hanul — care își schimbase mult înfățișarea — avea următoarele încăperi: pe latura de est și sud a curții se găsea un rînd de 28 de prăvălii, avînd dedesubt două pivnițe. În partea de vest se afla un rînd de case cu două caturi; la catul de sus se găseau două apartamente, unui cu 11 camere, două săli și o cuhnie, avînd două scări de lemn, iar al doilea cu 10 camere și o bucătărie. Sub aceste camere se găseau 10 magazine din zid, boltite ca și camerele, avînd în fața lor o « galerie » cu stîlpi de piatră.

Pe latura de nord a curții se aflau ruinele unor clădiri, iar în continuare, pe latura de est, trei camere cu un grajd și un șopron. Într-o parte și alta a porții hanului se găsea o cameră pentru portar și o magazie¹¹.

Parte din clădire a fost dărîmată în anul 1864¹².

¹ Arh. St. Buc., ms. 691, f. 69v—71.

² Bis. ort. rom., XIII (1889—1890), p. 625.

³ N. Iorga, *Manuscrisurile m-rii Cernica*, p. 20—21.

⁴ Dionisie Eclesiarhul, în *Tezaur de monumente*, II, p. 204.

⁵ Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/26; o poruncă asemănătoare se dăduse egumenului la 30 aprilie același an (ibidem, XCI/25).

⁶ Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 791, 1073. Hanul nu fusese încă reparat în 1816 (ibidem, p. 292—293). Vezi și Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/52.

⁷ Hurmuzaki, X, p. 513. În planul orașului din 1852, hanul Șerban vodă este trecut primul din cele

10 hanuri « de căpetenie » din oraș.

⁸ Arh. St. Buc., Primăria Buc., dos. 3, f. 149.

⁹ Idem, ms. 430, f. 515—516 v.

¹⁰ I. Ghica, *Opere*, E.S.P.L.A., p. 302. Vezi și mai sus p. 93.

¹¹ Acad. R.P.R., ms. rom. 720, f. 147—147 v.

Vezi o însemnare nedată de veniturile hanului Șerban vodă, la Arh. St. Buc., Mitrop., CDXX/28. Despre diversele reparațiuni făcute hanului, vezi Arh. St. Buc., ms. 691, f. 80—80 v, m-rea Cotroceni, XCIII/89 și 116, LXXII/1 și ms. 430, f. 525 v.

¹² Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1429/1864.

În 1877, hanul, situat pe str. Germană, era ocupat de prăvălii ce purtau numere ¹.

Învechit și neîngrijit, hanul Șerban vodă a fost dărîmat în 1883, pe locul său ridicîndu-se actuala Bancă a R.P.R.

Revista romînd, I (1861), p. 350, 624; *Cal. antic*, 1862, p. 92; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 349, 351, 353, 482–485; Ionescu G. M., *Istoria Cotrocenilor...*, Buc., 1902, p. 119–121; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 56–57; Florescu G., *Vechi proprietăți*, p. 12; *Idem*, *Din vechiul București*, p. 135–136; Ionescu Gr., *Țhidul*, p. 171; Popescu-Lumină, *București*, p. 365–369; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 53–57, 80, 82–83.

59. HANUL LUI SIMION

Era unul din hanurile mici ale orașului. A fost construit pe la începutul secolului al XIX-lea, fiind menționat apoi la 1870 iulie 3 ². În planul orașului din 1871, hanul este amplasat pe str. Blănari, aproape de hanul m-rii Colțea. În spatele său se găsea hanul Zamfir.

Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 51, 94–95.

60. HANUL STĂNCESCU

Se găsea lângă biserica sf. Nicolae-Șelari și hanul Șerban vodă (după Ionescu-Gion pe podul Calicilor, lângă tipografia m-rii Antim). A fost construit la începutul secolului al XVIII-lea de Iane Stăncescu (nu la 1764, cum crede Ionescu-Gion). Este amintit în documente cu acest nume la 1710 april 22 ³ și 1731 mart. 13 ⁴.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 491; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 52.

61. HANUL LUI TĂNASE

Este pomenit la 1804 ⁵. Se afla pe locul fostei curți domnești, între Dîmbovița și str. 30 Decembrie.

Rev. ist. rom., 1943, p. 63, n. 2.

62. HANUL CU TEI *

A fost construit pe la 1833 de Anastasie Hași Gheorghe Polizu și Ștefan Popovici, pe locul dintre str. Lipsani și Blănari (planul din 1871). S-a păstrat înțelegerea de la 1835 aug. 6 dintre cei doi cu privire la stăpînirea hanului. În clădire erau instalate două rînduri de cîte 14

¹ *Calendarul progresului*, 1877, p. 119, 120,

passim.

² I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 377.

³ C. Mano, *Doc. familiei Mano*, p. 73.

⁴ *Ibidem*, p. 76.

⁵ *Arh. St. Buc., Mitrop.*, CCLXXVII/7.

* G. Florescu crede că este același cu hanul lui Filaret de la Colțea și că se numea înainte hanul lui Năstase. Ionescu-Gion crede, de asemenea, că este același cu hanul lui Năstase.

prăvălii. În 1877 prăvăliile din interior erau numerotate¹. A fost unul din hanurile cele mai cunoscute ale oraşului.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493; *Bucureştii pitoresc*; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 377; Florescu G., *Din vechiul Bucureşti*, p. 139—140; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 172—173; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 57—61, 91—94, 95—96 <documente>.

63. HANUL TÎRCĂ

Era probabil proprietatea serdarului Tîrcă Răducanu. A fost construit pe la începutul secolului al XIX-lea. Exista în 1830.

Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 57.

HANUL TOPTANGIILOR, vezi hanul m-rii Sf. Gheorghe Nou

64. HANUL TRĂZNEA

A fost construit de clucerul Nicolae Trăznea pe la începutul secolului al XIX-lea. Era situat pe Podul Mogoşoai, în faţa Grădinii Episcopiei (Ateneul R.P.R. de azi). Avea parter şi etaj. Mai târziu a devenit Hotel Orient. A fost dărîmat în 1897.

Bacalbaşa A., *Bucureşti*, p. 57; Potra G., *Hanurile bucureştene*, p. 61.

65. HANUL LUI URLĂ ÎN SUS

Este menţionat de Ionescu-Gion, care afirmă că se găsea pe partea dreaptă a căii Şerban vodă, mai sus de Bazaca.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 494.

66. HANUL VARLAAM

După planul lui Purcel, se constată că era situat în spatele altarului mănăstirii sf. Ecaterina. Nu se ştie cînd a fost construit. G. Florescu crede că a devenit după 1821 casa serdarului Marcu; în 1830 este însă menţionat tot cu numele de hanul Varlaam².

Florescu G., *Din vechiul Bucureşti*, p. 140.

¹ *Calendarul progresului*, 1877, p. 119.

² E. şi I. Virtosu, *Inceputuri edificare*, p. 4.

La 1830 nov. 15, casele răposatului general Varlaam

din mahalaua Sf. Nicolae Prund erau vindute la mezat (E. şi I. Virtosu, *Aşezămintele Brîncovenesti*, p. 278). Este vorba de alte case cu acest nume.

67. HANUL VERDE

A fost construit la începutul secolului al XIX-lea, pe locul fostei curți domnești, pe partea din spre Dîmbovița, pe actuala str. 30 Decembrie, aproape de hanul Roșu și hanul Manuc¹. El exista în 1871, cînd este trecut în planul orașului.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 493; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 61—64; *Rev. ist. rom.*, 1943, p. 63.

68. HANUL ZAMFIR *

A fost zidit la începutul secolului al XVIII-lea, de Zamfir, staroste de negustori², pe locul cumpărat de la egumenul m-rii Sf. Ioan din Focșani. Se găsea la întretăierea străzii Blănari cu bd. Colțea, lângă hanul m-rii Colțea, în dreptul bisericii Sf. Gheorghe Nou (planul din 1871). Este pomenit în documente la 1734 mai 13, cînd se arată că era situat în Ulița Mare³, la 1736 iulie 10, cînd e pomenit în « Ulița cea mare, lângă mărgelari »⁴ la 1768 ian. 16⁵, 1783 sept. 28⁶, 1830⁷ etc. Era unul din hanurile mari ale orașului, fiind trecut și în planul Capitalei din 1770.

La începutul secolului al XIX-lea, hanul era în stăpînirea mănăstirii Sărindăr. Avariat de cutremurul din 1802 și ars la 28 august 1804⁸, a fost arendat după aceea de egumenul m-rii lui Athanasie Dumitru și Răducanu sluger, cu obligația de a-l repara⁹. Contracții urmau să facă 30 de prăvălii. În 1818 era semnalat printre hanurile mari din București¹⁰. Ars din nou în 1839, este amintit apoi în 1858. După părerea lui Ionescu-Gion, hanul a existat cu acest nume pînă la sfîrșitul secolului trecut.

Marsillac Ulysse de, *Guide*, p. 80; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 341, 353, 486—487; Popescu-Lumină, *București*, p. 379; Ionașcu L., *Doc. m-rii Colțea*, Buc., 1941, p. 8; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 62—64, 78—79, 83—92.

HANUL ZARAFILOR, vezi hanul m-rii Zlătari

¹ În 1837 pe fostul loc al Curții Vechi (mahalaua Curtea Veche) sînt pomenite cinci hanuri: Manuc, Mustacov, Vasile, Ivanciu și Mărgărit (Arh. St. Buc. Poliția Buc., dos. 6546, f. 3). Nu știm care din acestea erau hanurile Roșu și Verde, ce nu sînt menționate (probabil Vasile și Ivanciu).

* I. Ionașcu (*Doc. m-rii Colțea*, p. 81) crede că este același cu hanul Simion din sec. XIX.

² Pomenit la 1700 mai 6 (I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 81).

³ Muzeul de istorie Buc., nr. 37419.

⁴ Arh. St. Buc., Mitrop., XI/2.

⁵ Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan-Buc., XIII/6.

⁶ Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 486—487; vezi și Muzeul de istorie Buc., nr. 37425 și 37426.

⁷ E. și I. Vîrtosu, *Începuturi edilitare*, p. 20.

⁸ Cronica lui Ion sin Dobre (ms. la Inst. de istorie).

⁹ Acad. R.P.R., ms. rom. 908, f. 3, 7.

¹⁰ D. Focino, *Istoria Daciei*, III, p. 165; cf. și Hurmuzachi, X, p. 513.

6. INSTITUȚII

În acest capitol am grupat clădirile care au folosit drept sedii ale unor instituții, în epoca studiată, în ordinea în care acestea au apărut: școlile, spitalele și alte diverse instituții: carvasaraua (localul vămii), cazărmile, primăria, localul Obșteștii Adunări și Teatrul Național.

Nu este scopul lucrării de față să facă o istorie a organizării statului feudal Țara Românească (a administrației sale centrale), a transformării sale, treptate, într-un stat modern, cu instituții adecvate. Totuși, nu putem să nu amintim, în aceste puține rânduri, că în secolele XV—XVIII întreaga administrație centrală a statului feudal își avea sediul la curtea domnească, unde se întrunea sfatul (divanul) țării, format din marii dregători, unde se găsea vistieria și toate evidențele fiscale centrale. Tot în incinta curții domnești locuia parte din armata țării — avînd sarcina de a păzi palatul domnesc¹ și pușcăria, aflată de asemenea în incinta curții.

Prima instituție centrală care se detașează de cadrul curții domnești este localul vămii (carvasaraua), existentă probabil încă din secolul al XVII-lea, care, după 1714, și-a avut sediul în fostul palat al lui Brîncoveanu din Piața Unirii și căreia Alexandru Ipsilanti i-a creat un local nou.

În afară de aceste instituții care țin de administrația centrală a statului feudal, în orașul nostru au existat — încă din secolul al XVII-lea și de la începutul secolului al XVIII-lea — cîteva școli, subvenționate de domnie sau din veniturile unor mănăstiri, iar în secolul al XVIII-lea au apărut primele spitale.

Perioada Regulamentului Organic este începutul transformării treptate a statului feudal într-un stat modern. Acum apar instituții noi: Obșteasca Adunare — care se întrunea într-un local propriu, situat în curtea mitropoliei —, departamentele își separă tot mai clar atribuțiile, se înființează o Eforie pentru administrarea spitalelor și a școlilor, apar primele cazărmi etc.

Perioada de care ne ocupăm se termină cu construcția unui local propriu pentru Teatrul Național, atît de mult dorit de cercurile cele mai înaintate ale intelectualității, ca și de masele de viitori spectatori.

¹ Această oaste, formată în marea majoritate din mercenari, păzea persoana domnului de minia — exprimată adeseori cu violență — a poporului exploatat. Referindu-se la această oaste de mercenari ce-l păzea, Gheorghe Ștefan, urmașul lui Vasile Lupu în scaunul Moldovei, arăta într-o cunoscută scrisoare

că « oastea cu simbric nu o putem trimite de lingă noi, căci o ținem pentru apărarea noastră; dacă nici aceasta n-ar fi lingă noi, atunci prostimea ne-ar alunga din scaun pentru dările multe pe care, de nevoie, le aruncăm asupra ei » (sublinierea noastră — N. S.) (Rev. ist., XII (1926), p. 318).

Despre vechile școli bucureștene — cu excepția celei de la Sf. Sava, — s-a scris destul de puțin. În paginile ce urmează nu vom face — se înțelege — o istorie a învățămîntului bucureștean pînă la 1850 (despre care s-ar putea spune, de altfel, multe lucruri interesante), ci vom prezenta cititorilor principalele școli ale vremii, insistînd asupra clădirilor în care au funcționat acestea.

Fig. 50. — Școală în aer liber, pe la 1842. Gravură după desenul lui Doussault (din *Bucureștii vechi*)

Nu toate aceste clădiri — unele destul de modeste, alcătuite din chiliile situate în jurul unor biserici — pot fi socotite monumente de arhitectură; credem, însă, că dintr-un repertoriu al vechilor monumente nu pot lipsi aceste instituții, indiferent de aspectul lor arhitectonic din trecut.

F. Engels a arătat că, în Evul Mediu, biserica deținea « monopolul asupra pregătirii intelectuale », din care cauză « cultura însăși a căpătat un caracter esențialmente teologic ». Mai departe Engels arată că « această supremație a teologiei pe întregul tărîm al activității intelectuale era, în același timp, consecința necesară a poziției bisericii ca chintesență și consfințire a dominației feudale existente »¹.

Modul cum era organizat învățămîntul în țările noastre confirmă pe de-a-ntregul cele spuse de Engels.

După cum se știe, în evul mediu, învățămîntul a avut și în Țara Românească un puternic caracter religios: primele școli au fost așezate pe lângă mănăstiri sau biserici, unde se învăța scrisul și cititul pe texte religioase, la început în limba slavă — utilizată pînă în secolul al XVII-lea în cancelaria domnească și în oficierea slujbelor religioase — apoi și în limba romînă, pe măsură ce aceasta înlocuia slavona ca limbă oficială a statului și a bisericii.

Primele școli din orașul nostru au avut același caracter; începînd din secolul al XVI-lea și pînă în primele decenii ale secolului al XIX-lea, pe lângă unele biserici au funcționat asemenea școli, unde fiii tîrgoveților primeau cunoștințele elementare de scris și citit.

¹ F. Engels, *Războiul părănesc german*, Buc., 1958, p. 48—49.

Prima școală înființată în orașul nostru a fost cea de la biserica Sf. Gheorghe Vechi. În secolul al XVIII-lea și la începutul celui următor, școlile se înmulțesc; în această vreme se înființează școli și pe lângă bisericile: Colțea, Udricani, Sf. Dumitru, Metohul episcopiei, Amzei etc.¹.

Aceste școli vechi — evocate cu atita talent în *Scrisorile* lui Ioan Ghica către Vasile Alecsandri² — își țineau vara cursurile la umbra unui pom din preajma bisericii iar iarna, din lipsă de local, se închideau, sau, în rare cazuri, continuau în câte o chilie veche și neîncăpătoare³. În asemenea școli au învățat, printre alții: Anton Pann, Paris Momuleanu, Marin Serghiescu-Naționalul și alții.

În timpul domniei lui Șerban Cantacuzino — după părerea lui V. Papacostea în acea a lui Constantin Brîncoveanu⁴ —, s-a deschis în orașul nostru prima școală de învățatură superioară, « Academia » grecească de la Sf. Sava, care a existat vreme de mai bine de un secol. În această școală nu erau primiți la sfîrșitul secolului al XVIII-lea decît fiii de boieri. Lucrul rezultă lămurit din dispoziția hrisovului dat de Alexandru Ipsilanti în 1775, care hotărăște ca elevii « să fie nobili, adică fii ai boierilor ce se află în lipsă, ori ai urmașilor de boieri ce se zic mazili, ori și străini săraci, iar nu țărani, cărora li s-au dat lucrul pămîntului și păstoria și li se cuvine grija de acel lucru al pămîntului și de acea creștere a vitelor. Iar copiii negustorilor și meșterilor, dacă vreunii dintre ei o doresc, fiind instruiți numai la gramatică, să se scoată apoi din școală și să meargă fiecare la meșteșugurile pe care le vor alege părinții lor, cătînd la puterea lor trupească »⁵ (sublinierea noastră — N.S.).

Învățămîntul avea deci un caracter de clasă, celor « de jos » fiindu-le interzis accesul la învățatura « înaltă ». Semnificative pentru atitudinea mării boierimi față de cultura maselor sînt și cuvintele rostite de un boier în vremea Regulamentului Organic: « Nu mai învățați mult pe țaran, pe cel din treapta de jos. Învățătura este pentru boierime »⁶.

Față de această atitudine a mării boierimi, negustorii și meșteșugarii — care simțeau tot mai mult nevoia de a-și instrui copiii în limba națională, în care se încheiau afacerile comerciale — susțin dezvoltarea școlilor laice și naționale. Nu este o întîmplare că, printre cei care ajută la reclădirea școlii de la Sf. Gheorghe Vechi, în 1801, sînt și mulți orășeni⁷, că negustorul Dumitrache Papazoglu lasă la moartea sa bani pentru înființarea unei școli cu un dascăl de învățatură în limba romînă⁸, că numeroși țîrgoveți din Țara Romînească și Moldova iau inițiativa și sprijină deschiderea de școli cu limba romînă, în orașele țării.

În timp ce boierii continuau să dea fiilor lor o educație grecească, apoi franțuzească⁹, orășenii își trimit copiii la școlile cu limbă națională de predate. Astfel, printre elevii școlii romînești

¹ Dintr-un raport din 1854 oct. 25, aflăm că existau astfel de școli pe lângă aproape toate bisericile din oraș, unde școlarii învățau pe lângă zidurile bisericilor. Eforia Școlilor ruga la acea dată Departamentul Credinței să oblige pe epitropii bisericilor: Sf. Apostoli, Foișor, Slobozia, Cu Sfinți, Sf. Gheorghe Vechi, Olari, Sf. Ioan-Moși, Manea Brutaru etc. să dea câte o chilie pentru ca școlile să nu se mai închidă în timpul iernii (Arh. St. Buc., Min. Instr. dos. 3930/1854, f. 14, 19). Din același dosar aflăm că existau asemenea școli într-o cameră mică de la biserica Curtea Veche, neîncăpătoare pentru cei 24 de elevi (f. 4, 11), într-o chilie de la biserica Slobozia, unde învățau 12—15 elevi (f. 6, 14, 19) etc. Unele biserici, de pildă Antim, Olari și altele, au răspuns că nu au chilii disponibile pentru școli (la Antim erau depozitate Arhivele Statului).

² Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, Buc., 1884, p. 43 și urm. (scrisoarea Școala de acum 50 de ani).

³ Despre școala de la Udricani, Ion Ghica spune

că era o « școală sub albastrul cerului, pe prispa bisericii, unde, cînd ploua, copiii se ghemuiau în odaia țircovnicului, jos pe cărămizi, sau în clopotniță, citeau și scriau pe genunchi și pe brînci » (*ibidem*, p. 48).

⁴ Vezi pe larg discuția făcută în lucrarea *Învățămîntul în țările romîne în perioada influenței grecești și a domniilor fanariote (1600—1821)* (în manuscris).

⁵ Hurmuzaki, XIV/2, p. 1273—1274.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 419.

⁷ *Idem*, VIII, p. 28.

⁸ *Idem*, VII, p. 38—41.

⁹ La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor copiii marilor boieri încep a fi trimiși tot mai adesea la învățatură în străinătate iar pentru unii dintre ei, ca și pentru fiii de domni, se aduc dascăli și percepatori străini (Iorga N., *Contribuții la istoria învățămîntului în țară și în străinătate (1780—1830)* (*Analele Acad. Rom., Mem. Secț. lit.*, s. II, t. XXIX (1906—1907), p. 33—58).

a lui Gheorghe Lazăr sînt foarte mulți fii de negustori și meșteșugari¹; Wilkinson arăta că școala publică din București era frecventată de 200 elevi «aproape toți copii de boieri mici și de negustori»². Așadar, negustorii și meseriașii din orașe, alături de o parte a micii boierimi, au jucat un rol progresist în dezvoltarea culturii naționale și în răspîndirea ideilor noi ale vremii.

Un deosebit avînt a primit învățămîntul bucureștean în urma reorganizării sale sub înțeleaptă guvernare a generalului Kiselef, cînd se creează Eforia pentru școli și se înființează școli începătoare cu cîte două clase, «umanioare» cu patru clase și de învățături complimentare. În proiectul întocmit pentru școli, la 1 oct. 1832, se recunoaște că «Trebuieînța învățaturii pentru treapta lucrătorilor nu este acum tăgăduită de nimeni; acesta este un adevăr simțit și cunoscut de toți oamenii luminați. Un meșter care știe să citească, să scrie și să socotească și care are și cîteva cunoștințe de prințipurile meșteșugurilor mehanice, este în stare a pătrunde toate lucrările meseriei de care se slujește. A osîndi cineva pe lucrător la soarta unui instrument orb, unui automat, supus la îmbulzirea ce i se face, este ca și cum ar voi să se lipsească de toată nădejdea de a se mai face vreo desăvîrșire în lucrarea produselor industriale. Într-acest chip, dacă ar voi cineva să păziască în veci nezmintite obiceiuri vechi, ar opri tot felul de îmbunătățiri»³. Dezvoltarea economică a țării pe drumul capitalismului făcea clasa exploatatoare să ia măsuri pentru organizarea învățămîntului.

În această vreme, în afară de școala reorganizată de la Sf. Sava, se deschid două școli începătoare la Sf. Gheorghe Vechi și Amzei, o școală de agricultură la Pantelimon (1835)⁴, un seminar la m-rea Antim (1836)⁵, o școală de lucru de mină și de cunoștințe elementare (1843)⁶, o școală de mică chirurgie la spitalul Colțea (1842) și o școală de bărbieri la spitalul Filantropia⁷, o școală militară (1850)⁸ etc. În afară de acestea, mai existaseră o școală de muzică la Sf. Nicolae-Șelari (1816—1820)⁹ și o școală de cîntăreți la m-rea Antim (1829).

În cele ce urmează vom prezenta cititorilor cîte un scurt istoric al școlilor mai cunoscute din orașul nostru de pînă la mijlocul secolului al XIX-lea: Sf. Gheorghe Vechi, Colțea, Sf. Sava, Domnița Bălașa și Măgureanu. Celelalte școli de pe lîngă diverse biserici le-am menționat la bisericile respective.

1. ȘCOALA DE LA SF. GHEORGHE VECHI *

Este cea mai veche școală amintită de documentele bucureștene¹⁰. Nu se cunoaște data exactă a întemeierii ei¹¹. Școala de la Sf. Gheorghe Vechi exista sigur la sfîrșitul secolului al

¹ «Cei d'întiu auditori la scola lui Lazaru fusera pravaliasii de prin orasiu...» (P. Poenaru, *Georgiu Lazaru și școala romînd*, în *Analele Soc. Acad. Rom.*, s. I, t. IV, p. 118), iar Ion Ghica spune: «Cînd a venit în București dascălul Lazăr, băeții de la Udricani, de la Sf. Gheorghe, de la Colțea și de la toate bisericile au golit acele școli și au alergat la Sf. Sava, cu Petrache Poenaru, cu Eufrosin Poteca și cu Simion Marcovici, cu Pandeli, cu Costache Moroiu și cu mulți alți tineri din școala grecească» (I. Ghica, *Școala de acum 50 de ani*, în *Scrisori către V. Alecsandri*, Buc., 1884, p. 52. De aceea, pe bună dreptate putea afirma V. A. Urechia că «treapta de jos a înțeles la 1816 pre Lazăr și la 1821 pre Tudor Vladimirescu» (*Ist. rom.*, X A, p. 412).

² Wilkinson, *op. cit.*, p. 117—118.

³ *Analele parlamentare*, 1832—1833, p. 493.

⁴ *Conv. lit.*, 1891, p. 826—827.

⁵ N. Al. Vitcu, *Studiu asupra învățămîntului*, p. 32—40.

⁶ Iorga N., *Viața lui Barbu Știrbey*, p. 9.

⁷ Xenopol A. D., *Nicolae Krefulescu. Viața și faptele lui, 1812—1900*, p. 25.

⁸ *Journal de Bucarest*, nr. 67 din 1850.

⁹ Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 422—424.

¹⁰ Vezi și biserica Sf. Gheorghe Vechi la p. 286—287.

¹¹ Este posibil ca o școală de slovenie să fi existat, încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea, la biserica din curtea domnească. Dintr-un document din 1669 ian. 13 rezultă că un Costea grămătic funcționa la această biserică în timpul domniei lui Mihai Viteazul (*Arh. St. Buc.*, ms. 403, f. 23 v.). Dintr-un alt document din 1665 febr. 4 se vede că la biserica din Curtea Veche existau la acea dată cinci grămălici, în afară de popi și diaconi (*ibidem*, f. 21 v.—22). Dintre acești grămălici, unul «Vlădil grămăticul de la biserica domnească» scrie un document la 1660 oct. 10 (*Acad. R.P.R.*, XLIV/61). Probabil că școala de slovenie din București a funcționat mai întîi la biserica de la Curtea Veche — aproape de cancelaria domnească — și apoi s-a stabilit la biserica Sf. Gheorghe Vechi (vezi și nota de mai jos).

¹² Cel mai vechi document scris probabil de un grămătic de la biserica Sf. Gheorghe Vechi datează din 1575—1576. În acest document se spune că a scris Stan grămăticul «lîngă sfînta mănăstire numită

XVII-lea, fiind instalată în chiliile din jurul acestei biserici; aici « elevii » învățau să scrie și să citească în limba slavonă — la început — apoi și în limba română. Această școală a pregătit numeroși dieci sau grămăticici care scriau documentele emise de cancelaria domnească. Nenumărate alte documente slavone sînt traduse în secolul al XVIII-lea de grămăticii de la Sf. Gheorghe Vechi, printre care se numără vestitul Lupp dascălul («scolașul») și popa Florea, dascălul slavonesc. Acești dascăli ai școlii de la Sf. Gheorghe Vechi locuiau în clădirile din jurul bisericii¹.

În secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, școala de la Sf. Gheorghe Vechi și dascălii ei s-au bucurat de unele privilegii și scutiri de dări din partea domniei, interesată să aibă grămăticici buni pentru scrierea documentelor în limba română și pentru traducerea vechilor hrisoave slavone².

Într-unul din privilegii se arăta că la această școală, « care este de învățătura cărții slovenești », veneau nu numai « copiii pămîntenilor, ci și alți străini dintr-alte țări » și se recunoștea că școala « este foarte trebuincioasă la toată obștea acestei țări, pentru învățatură, fiind metahirisit tot norodul de această învățatură la toate trebuințele »³.

După reorganizarea școlilor din Țara Românească în vremea Regulamentului Organic, școala de la Sf. Gheorghe Vechi a devenit școală de învățături începătoare de doi ani, fiind frecventată mai ales de fiii de negustori, meseriași și mici slujbași⁴.

Școala a existat pînă pe la jumătatea secolului trecut⁵.

Despre localul școlii știm că a fost reclădit în 1759⁶ — prin osîrdia lui popa Florea — și că a fost « prefăcut » din temelie în anul 1801, cu ajutorul negustorilor și meșteșugarilor din mahala⁷.

În clădirea de la Sf. Gheorghe Vechi a fost mutată, în 1791, biblioteca de la Sf. Sava, care nu încăpea în localul de la Domnița Bălașa, unde se mutase școala grecească.

La începutul secolului al XIX-lea, școala are de suferit de pe urma faptului că mitropolia — care trebuia să-i poarte de grijă — închiriasse locul din jur diversilor orășeni, ce construiseră case « cu înălțări de uluci și grajduri, astupînd cu totul lumina ferestrelor școalei »⁸.

În anul 1830, este menționată de documente « prefacerea școalei slovenești și de muzichie din curtea bisericii Sf. Gheorghe Vechi, prin știrea preșidentului » (Kiselef).

Clădirea școlii a ars odată cu biserica, în cursul marelui incendiu din 23 martie 1847⁹. Reclădită după incendiu, aici s-a instalat în 1860 gimnaziul Gheorghe Lazăr.

Cu ocazia săpăturilor efectuate în ultimii ani în preajma bisericii Sf. Gheorghe Vechi, au fost descoperite fundațiile unei clădiri construite în secolul al XVII-lea, la sud-est

a marelui mucenic Gheorghie » (DIR, XVI/4, p. 204). Este vorba probabil de biserica Sf. Gheorghe Vechi, dar poate fi și m-reă Sf. Gheorghe Nou, deoarece primei i se spune de obicei biserica Sf. Gheorghe (nu mănăstire) a lui Mitrea vornicul. Într-un alt document tîrziu, din 1819 iunie 18, se spune că școala fusese așezată la Sf. Gheorghe Vechi « încă din zilele răposatului întru fericire Șerban vodă Cantacuzino » (Arh. St. Buc., Mitrop., LVIII/11).

¹ Dintr-un document din 1780 febr. 28, aflăm că dascălul Dragomir făcuse o casă pe o pivniță din fața bisericii, care a rămas apoi școlii (Arh. St. Buc., cd. Mitrop. nr. 5, f. 148).

² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 438—439; X A, p. 343—344; XII, p. 83—84 etc.

Dascălii de la Sf. Gheorghe Vechi aveau și o pivniță în fața bisericii « din vechime... lăsată după trebuință dascălilor ce au fost după vremi » (doc. din 1780 febr. 28, citat mai sus).

Pentru lefurile celor doi dascăli ai școlii vezi doc. din: 1741 sept. 1 (Arh. St. Buc., cd. nr. 13 a Mitropoliei, f. 175) 1749 ian. 17 (Arh. St. Buc., SI, nr. 21), 1752 oct. 23 (Acad. R.P.R., XLVIII/170), 1763 iunie 26 (idem, XLVII/173) etc.

În documentul citat, din 1752 oct. 23, se arată că învățătura « iaste cea mai înaltă și mai aleasă din cite lucruri împodobesc pre om întru această viață ».

³ Doc. din 1813 mart. 6 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 343—344). Pasajul este identic cu cel din doc. din 1754 iunie 1, referitor la școala de la Colțea (I. Ionașcu *Doc. m-rii Colțea*, p. 155 și *Școala de la Colțea*, p. 14, anexe) și foarte asemănător cu cel din doc. din 1775 aug. 13, referitor la școala de la Sf. Gheorghe Vechi (Arh. St. Buc., cd. domnească nr. 3, f. 121—123).

⁴ N. Iorga, *Viața lui Barbu Știrbey*, p. 139, 140.

⁵ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 3930/1854, f. 14, 19.

⁶ Cf. V.A. Urechia, *Ist. școalelor*, I, p. 27.

⁷ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 28 și idem, *Ist. școalelor*, I, p. 83.

⁸ Doc. din 1819 iunie 28 (Arh. St. Buc., Mitrop., LVIII/11).

⁹ Despre casele și școala de la Sf. Gheorghe Vechi, vezi Arh. St. Buc., Mitrop., pach. CCXLVI și Min. Instrucțiunii, dos. 4999/1839 și 2230/1850 etc.

de biserică. După părerea celor care au condus săpăturile, în această clădire a fost probabil vechea școală.

Urechia V. A., *Istoria școalelor*, I, p. 12, 27, 28, 37, 67, 73, 83, 92, 99; III, p. 103; IV, p. 46—47, 54—60, 116, 128, 148, 362; Nedioglu G., *Cea mai veche școală românească cu caracter statornic (Școala de la Sf. Gheorghe Vechi)*, Buc., 1913, 28 p. (recenzia lui I. Mălina în *Conv. lit.*, XLVIII (1914), p. 210—212); Iorga N., *Istoria învățământului românesc*, Buc., 1928, p. 96, 104, 120 passim.

2. ȘCOALA DE LA COLȚEA *

A fost întemeiată la începutul secolului al XVIII-lea¹, de spătarul Mihail Cantacuzino, în chiliile ctitoriei sale, m-rea Colțea, unde erau chemați să vină « cei ce poftescu a nu-ș<i> pierde în zadar vreme<a> tinereților, în dar vistieriu învătăuri<i> să poată să câștige »². Din gramata patriarhului Samuel al Alexandriei rezultă că spătarul Mihail Cantacuzino făcuse « școale pentru felurite învățături și de învățatura cîntării », unde urmau ca « pentru învățături să fie dascăli, unu pentru științi și altu pentru învățăturile începătoare »³. Cîntările bisericești erau predate de un dascăl de la biserica mănăstirii. Școala avea și un paraclis, clădit de vornicul Șerban Cantacuzino⁴.

La școala de la Colțea învățau nu numai localnici, ci și străini. Într-un document din 1754 se spune că această școală era « pentru învățatura lăcuitorilor pămînteni, cît și a altor străini ce ar năzui spre învățatură »⁵.

În secolul al XVIII-lea, școala de la Colțea, ca și cea de la Sf. Gheorghe Vechi, era școală de slovenie. Dintr-un document din 1754 iunie 1, aflăm că la acea dată funcționa aci un dascăl « procopsit la învățatura cărții slovenești ». Acesta era scutit de dări, pentru ca « fiindu în liniște, pururea să fie cu mintea slobodă și să poată pune toată nevoința a să sîrgui și a sta neprestan spre învățatura și procopseala copiilor șholeri, și pentru străini și pentru pămînteni »⁶.

După reorganizarea învățămîntului din anii 1832—1833, școala de la Colțea pregătea elevii « cu cetanie, cu scrisoare și cu cele patru canoane de socoteală, adecă: adunare, scădere, înmulțire și împărțeață », fiind frecventată mai ales de fiii de negustori și meșteșugari⁷.

Urechia V. A., *Ist. rom.*, I, p. 821; II, p. 170; idem, *Ist. școalelor*, I, p. 36; IV, p. 54, 61, 201; Ionașcu I., *Școala de la Colțea în veacul al XVIII-lea*, Buc., 1938, 15 p. (din *Bis. ort. rom.*, LVI (1938), nr. 11—12).

3. ȘCOALA DE LA SF. SAVA **

După cum ne informează banul Mihail Cantacuzino, genealogistul familiei sale, prima școală superioară din orașul nostru ar fi fost întemeiată în anul 1679 de Șerban Cantacuzino, în chiliile mănăstirii Sf. Sava⁸. În afară de această știre, nu avem alte indicii că « Academia » grecească din

* Vezi și m-rea Colțea la p. 182—186.

¹ Școala este menționată la 1708, aprilie 17 și 1712 febr. 12 (I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 107).

² *Ibidem*.

³ Al. G. Găleşescu, *Eforia*, p. 28, 39.

⁴ *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 342.

⁵ I. Ionașcu, *Școala de la Colțea*, p. 14 (anexe), Vezi un « certificat » eliberat unui Gheorghe Ungureanu, la N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. XVIII*, vol. II, p. 22, n. 4.

⁶ I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 155 și idem, *Școala de la Colțea*, p. 14 (anexe).

⁷ N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Știrbey*, p. 146, 147—148.

** Vezi și m-rea Sf. Sava la p. 295—296.

⁸ *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 140—142.

După cum presupune N. Iorga, Șerban Cantacuzino a întemeiat școala de la Sf. Sava indemnat fiind de învățatul său frate, stolnicul Constantin Cantacuzino, cronicarul ce studiasse la Constantinopol și Padova și de Dosoftei, patriarhul Ierusalimului (N. Iorga, *Pilda bunilor domni din trecut față de școala românească (Analele Acad. rom., Mem. sect. ist., s. II, t. XXXVII (1914), p. 5)*.

București ar fi fost înființată de acest domn; în schimb, într-un studiu recent, V. Papacostea a dovedit că școala a fost înființată în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, în anul 1695. Cu ocazia reclădirii mănăstirii Sf. Sava, în anul 1707, acesta a pus să se construiască și « alte case și tocmele, ca să fie școală de învățat carte, într-u pomenirea veșnică a neamului său ».

Domnul a acordat o gijă deosebită școlii, dîndu-i o parte din dobînda celor 30000 de ducaci depuși la Zecca din Veneția¹ și diferite alte venituri². La începutul secolului al XVIII-lea, școala avea profesori renumiți, printre care vestitul Sevastos Chîmenitul din Trapezunt, îngropat în m-reă Sf. Sava.

După moartea lui Constantin Brîncoveanu, școala de la Sf. Sava nu mai cunoaște strălucirea din timpul acestuia, urmașii săi neglijînd să se ocupe de bunul mers al ei. La 1746 mai 9, într-un hrisov al lui Grigore Ghica, se arăta că « de la o seamă de vreme, toți feciorii de boieri s-au răcit de către învățătură, la care mai înainte toată boierimea avea multă plecare, spre a-și da pe fiii lor ca să învețe și să se procopsească la carte elinească, iar acum, nu putem pricepe din ce pricină, s-au lenevit atît părinții cît și feciorii lor a urma acestei bunătați de folos și de podoabă a neamului boieresc, încît au rămas mai proști de la învățătură decît alte trepte mai de jos » (sublinierea noastră — N. S.). Hrisovul nu făcea decît să constate începutul ascensiunii « treptelor de jos ». Secolul al XVIII-lea și începutul celui următor se caracterizează — printre altele — prin ridicarea la învățătură, situații și stare materială a acestor « trepte de jos », a burgheziei în formare, care va ajunge, în cele din urmă, să împartă puterea cu marea boierime conservatoare și retrogradă.

Prin acest hrisov se hotăra ca nimeni să nu mai fie primit în slujbe fără a cunoaște carte elinească³.

Unii dintre domni — de pildă Mavrocordații — vor acorda preferință școlii grecești înființate de ei la m-reă Văcărești, condusă la 1723 de Anton Stratigos, apoi de Gheorghe al lui Teodor din Trapezunt și de Gheorghe Chrisogon Hypomenas din Trapezunt⁴. Probabil că în vremea Mavrocordaților școala grecească de la Sf. Sava să se fi mutat chiar la m-reă Văcărești, ctitoria acestora.

Reorganizată de Alexandru Ipsilanti⁵, « Academia » de la Sf. Sava a devenit la sfîrșitul secolului al XVIII-lea un important centru al culturii grecești, unde veneau să se instruiască și tineri din sudul Dunării.

În secolul al XVIII-lea și în cel următor exista aici și o tipografie⁶, al cărui local fusese mărit în anul 1719⁷.

Academia de la Sfîntul Sava dispunea și de o foarte frumoasă bibliotecă — întemeiată de Constantin Brîncoveanu. Aceasta număra 7000 de volume la începutul secolului al XIX-lea și 10000 pe la 1836⁸. Academia mai avea și un muzeu, precum și un cabinet de antichități.

Despre localul școlii, aflat în curtea mănăstirii, știm că a ars la 27 februarie 1739⁹ și că a fost refăcut după incendiu.

Localul fiind prea mic pentru elevii tot mai numeroși, la 1761, dec. 28, egumenul mănăstirii Sf. Sava a fost mutat la m-reă Văcărești. După această dată, clădirea școlii a fost reparată, din

¹ Doc. din 1707 sept. 1 (Acad. R.P.R., XI/31 și Arh. St. Buc., ms. 705, f. 410—411 v.).

² *Ibidem*, f. 412—413 v. și Hurmuzaki, XIV/1, p. 394—396.

³ V. A. Urechia, *Ist. școalelor*, I, p. 14.

⁴ N. Iorga, *Istoria literaturii în sec. XVIII*, I, p. 59.

⁵ Hrisovul la C. Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. XVII—XX, Hurmuzaki, XIV/2, p. 1270—1280, Arh. St. Buc., Suluri, nr. 36 și 42.

Domnul a mărit numărul profesorilor de la doi la nouă, iar învățămîntul a fost împărțit în patru trepte: elementar (trei ani de gramatică), gimnazial (trei ani de latină și greacă); în a treia treaptă se studiau, în continuare, latina și greaca, precum și retorica, poetica, morală lui Aristoteles, limbile fran-

ceză și italiană; ultima treaptă era de învățămînt superior, unde se studia aritmetica, geometria, istoria, geografia, filozofia aristotelică și astronomia. Hrisovul prevedea deschiderea unui curs de teologie la Mitropolie, burse pentru 75 de școlari, regulile de ordine internă a școlii, lefurile profesorilor etc.

⁶ Arh. St. Buc., m-reă Sf. Sava, VI/4 și I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 140—142.

⁷ Doc. din 1719 nov. 10 (Arh. St. Buc., m-reă Sf. Sava, VI/1).

⁸ Despre această bibliotecă vezi și Paul Oprescu, *Înființarea și dezvoltarea bibliotecilor publice românești în epoca Regulamentului Organic* (Studii și cerc. de bibliologie, I (1955), p. 47—53).

⁹ Dapontes, *Ephemerides Daces*, II, p. 185.

veniturile mănăstirii¹. După 1761, toate clădirile din mănăstire — afară de biserică — au fost ocupate de școală².

Văzînd că localul vechi devenise neîncăpător pentru școală, Alexandru Ipsilanti a pus să se construiască o nouă clădire, foarte mare, cuprinzînd mai multe « case »: pentru predarea cursurilor, locuința elevilor și profesorilor și dependințele. Noua construcție a școlii era gata în 1779³ (pisanie grecească în versuri).

După o descriere tîrzie, din secolul al XIX-lea, casele mari unde se găsea școala erau în stînga intrării în curte; clădirea avea două caturi: jos erau instalate clasele de « umanioare », complementare și parte din cele primare, iar sus dormitoarele elevilor și locuința directorului. În partea dreaptă a curții, se găseau alte clădiri mai mici, unde erau clasa a III-a primară și tipografia. În colțul din dreapta era o altă clădire, a bibliotecii și muzeului (vezi planul de la p. 130).

La 1791 sept. 4, Mihail Șuțu a mutat școala în clădirile de la biserică Domnița Bălașa și a dat ordin de amenajare a caselor de la Sf. Sava, stricate și ele în timpul războiului din 1787—1792, ca și Curtea Arsă. Clădirile din m-rea Sf. Sava au devenit după această dată reședință domnească⁴.

În 1803, după ce localul de la Domnița Bălașa a fost avariat de cutremur, școala de la Sf. Sava s-a mutat din nou, de astă dată în clădirea de peste drum de biserică Măgureanu, unde va funcționa paralel cu școala romînească deschisă de G. Lazăr în clădirile de la m-rea Sf. Sava. În 1815, localul școlii de la m-rea Sf. Sava nu mai era reședință domnească, dar trebuia reparat⁵.

În aceste clădiri s-a deschis în 1818 școala romînească condusă de Gheorghe Lazăr («școala academicească de științe filosoficești și matematicicești»), frecventată mai ales de fii de boiernași și de negustori, în timp ce fiii marilor boieri continuau a primi educație grecească.

Printre elevii lui Gheorghe Lazăr se numără: Ioan Heliade Rădulescu, Eufrosin Poteca, Simion Marcovici, Constantin Moroiu, Petrance Poenaru, Anton Pann, Christian Tell, Marin Serghiescu-Naționalul și alții.

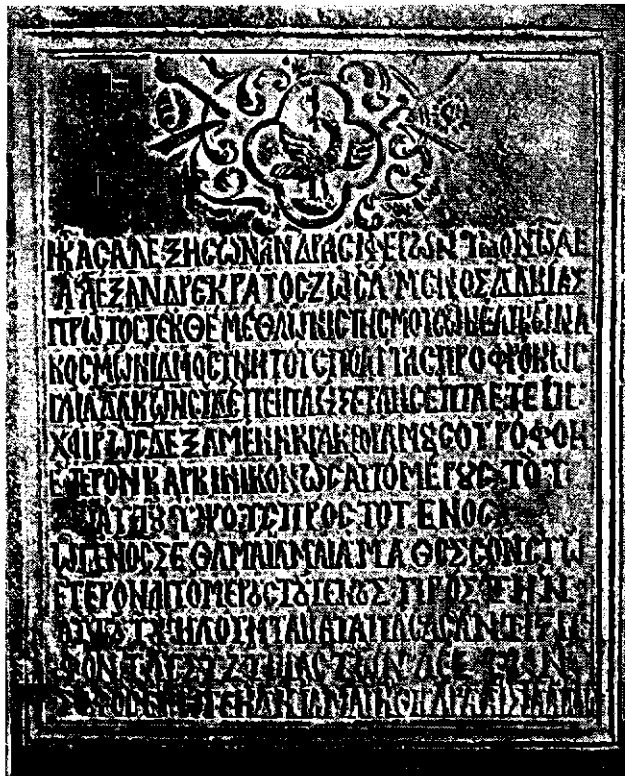

Fig. 51. — Pisania școlii de la Sf. Sava — 1779 (astăzi la Muzeul de artă R.P.R.).

¹ Acad. R.P.R., LIII/27 și Arh. St. Buc., Diplomatic nr. 32.

² De aceea, în planul rusesc al orașului, din 1807, m-rea Sf. Sava este trecută în rîndul bisericilor, nu al mănăstirilor.

³ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 153, Hurmuzaki, XIV/2, p. 1233 și D. Fotino, *Ist. Daciei*, II, p. 172.

Acest local al școlii fusese construit pe locul

fostelor case patriarhicești din mănăstire (doc. din 1814 sept. 24, Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava, VI/7).

⁴ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 83, 119—120; despre reparațiile făcute, vezi idem, *Istoria școalelor*, I, p. 69 și *Documente privind răscoala din 1821*, III, nr. 75.

⁵ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 351—353, 359—361.

Fig. 52. — Planul clădirilor vechi ale școlii și mănăstirii de la Sf. Sava (după Vitru Al., *Studiu asupra învățămîntului*).

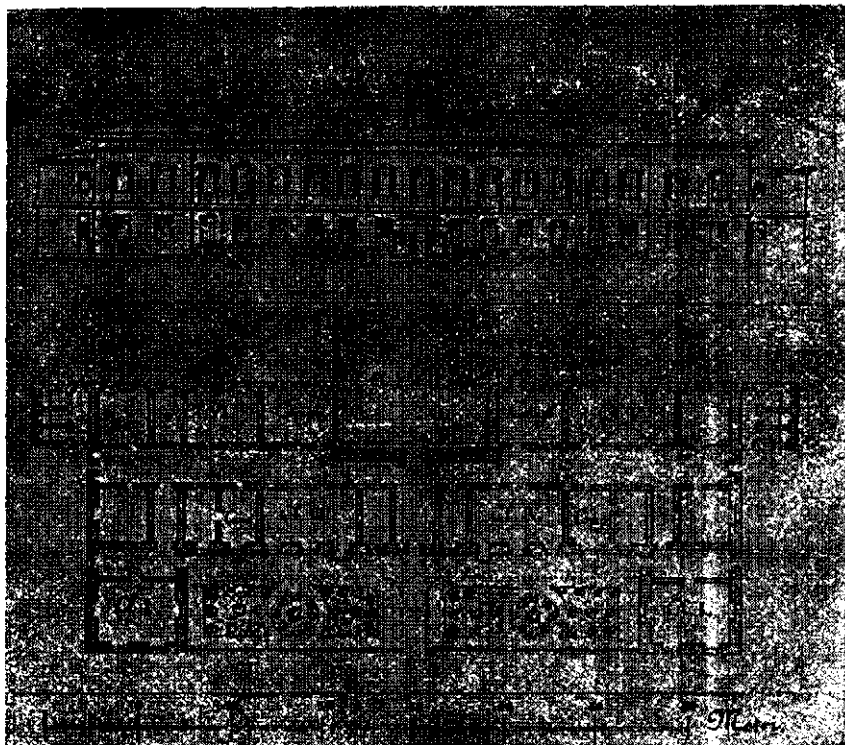

Fig. 53. — Planul localului școlii de la Sf. Sava (după același).

Școala, care număra circa 200 de elevi, a fost închisă din pricina evenimentelor din 1821, dar opera începută de Gh. Lazăr a fost continuată apoi de urmașii săi (Heliade Rădulescu, Petrache Poenaru, Eufrosin Poteca etc.).

Școala românească fondată de Lazăr a cunoscut un aflus neobișnuit pînă atunci de elevi. În anul 1826, Eforia școlilor arăta într-un raport că elevii nu mai încăpeau în odăile de jos și cerea să se dea și « casele cele mari din Sf. Sava » care fuseseră mai înainte ale școlii (probabil fosta reședință domnească). Se recunoștea că « din zi în zi sporește venirea copiilor, și, din pricină că n-au loc unde să învețe, să întorc mîhniți înapoi »¹.

Școala a fost din nou închisă din pricina războiului ruso-turc din 1828—1829. În 1830, cursurile s-au redeschis în hanul lui Șerban vodă, dar au fost curînd întrerupte din pricina ciumei. Școala a revenit în localul reparat de la m-rea Sf. Sava², pus la dispoziția Eforiei școlilor de generalul Kiselef, în nov. 1832. Între timp, aici se întemeiasă un pension, condus de francezul Vaillant. Întrucît, după reorganizarea învățămîntului din 1833, nu încăpeau la Sf. Sava toți elevii dornici de învățatură, s-au deschis și alte școli începătoare, la bisericile Sf. Gheorghe Vechi și Amzei.

La școala reorganizată de la Sf. Sava — care s-a numit Școală centrală, apoi Colegiu și din nou Academie — au învățat, printre alții, revoluționarul democrat Nicolae Bălcescu, scriitorul Ion Ghica, Nicolae Filimon și Alexandru Bassarabescu.

În anul 1848, cursurile au fost din nou întrerupte din pricina evenimentelor, iar localul a fost ocupat de trupe³.

În anul 1849, clădirile unde erau instalate muzeul și biblioteca erau dărăpănate⁴; ele au fost dărîmate în anii următoare. În 1851, se cerea înființarea unui local non, aproape de m-rea Sf. Sava, în care să încapă 300 de elevi. În acest scop, se alege un loc al mănăstirii Colțea, situat la nord de Colegiu, și se trece la dărîmarea vechiului local⁵. În anul următor, s-au reclădit încăperile bibliotecii, muzeului și tipografiei⁶, iar în 1857—1858, noul local al Academiei⁷.

Margot Th., *O viorie în cele șaptesprezece districte ale Romîniei*, Buc., 1859, p. 62—63; Vitzu N. Alexandru, *Studiu asupra învățămîntului secundar din Romînia și în special al celui din circumscripția I-a, urmat de statistica școlilor secundare de ambe-sexe de la anul școlar 1875-1876—1886-1887*, Buc., 1888, p. 7—8, 12—32 passim; Urechia V. A., *Istoria școlilor*, I, p. 12, 27, 38, 40, 44, 49—50, 51, 52, 54, 62, 66, 67, 69, 71, 108, 109, 111; IV, p. 23—25, 38, 44—45, 60, 66, 105, 191—201 passim; Ionescu M. G., *Influența culturii grecești*, p. 157—165, 168—172, 182—202; Iorga N., *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*, vol. I, Buc., 1901, p. 39, 48, 455, 456—457; vol. II, p. 22, 23, 40—41, 51—52, 522—530; Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 199 și urm., 766, 770, 772, 780, 786, 788, 791 passim; Erbiceanu C., *Bărbații culti greci și romîni și profesorii din academiile de Iași și București, din epoca zisă fanariotă (1650—1821)* (*Analele Acad. Rom., Mem. secț. Ist.*, s. II, t. XXVII (1904—1905), p. 141—182); Dossios N. G., *Studii greco-romîne* (*Rev. ist. romîno-elend.*, I (1904), nr. 5, p. 2 și nr. 6, p. 4—7); Bănescu N., *«Academia» grecească din București și școala lui Gheorghe Lazăr. Contribuții la istoria învățămîntului romînesc*, Cluj, 1925; Idem, *Momente din viața «Academiei grecești»*, în vol. *Omagiu lui I. Bianu*, Buc., 1927, p. 37—44; Vlădescu V., *Din istoricul liceului Sf. Sava* (*Albina*, 1906—1907, p. 362—366 și 390—394; Iorga N., *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbey, domn al Țării Romînești (1849—1856)*, Buc., 1905, p. 138—146, 148; Iorga N., *Istoria învățămîntului romînesc*, Buc., 1928, p. 29, 42—43, 45—52, 60 passim; Iorga N., *«L'Academie» de Bucarest* (*Rev. hist. du sud-est europ.*, VI (1929), p. 1—11); Pop Ștefan, *Colegiul național Sf. Sava*, Buc., 1933, 35 p. (din *Beabe de grîu*, IV (1933), nr. 7, p. 385—419); Simonescu Dan, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678—1830)*, Buc., 1935, p. 13—14; Popescu-Mihai, *Colegiul național «Sf. Sava». Cea mai veche școală romînească*, Buc., 1944, XV+287 p.

Poenaru P., *Georgiu Lazăr și școala romînd*, <Buc., 1872>, p. 110—132 (din *Analele Soc. Academice*, s. I, t. IV, p. 110—132); Sădeanu Avram, *Date nouă despre Gheorghe Lazăr*. Cu o ilustrațiune, Arad, 1914, 38 p. +

¹ N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Goleșcu*, Vălenii de Munte, 1910, p. 30—31.

² V. A. Urechia, *Ist. școlilor*, IV, p. 239.

³ Anul revoluționar 1848, V, p. 133, 134, 222.

⁴ N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Știrbey*, p. 92.

⁵ *Ibidem*, p. 104.

⁶ Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii, dos. 1812/1852.

⁷ Despre clădirea noului local, vezi *ibidem*, dos. 3745, 3841, 3894 și 3895/1857, 3177 și 3207 c/1858, 2732/1859, 660/1860 și 986/1867.

un portret; Iorga N., *Cel dintii învățător de ideal național. Gheorghe Lazăr*, Buc., 1916; Georgescu I., *Gheorghe Lazăr*, Sibiu, 1923; Bogdan-Duică G., *Gheorghe Lazăr*, Buc., 1924, 300 p. (din *Analele Acad. Rom., Mem. secf. lit., s. III, t. I, mem. 6*); Bogdan-Duică G. și Popa-Lisseanu G., *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*, Buc., 1924, 356 p.; Lupaș I., *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr* (*Analele Acad. Rom., Mem. secf. ist., s. II, t. XXXVII*); Matei I., *Gheorghe Lazăr. Pagini de pomenire*, Cluj, 1936, 61 p.; Macoveșcu Gheorghe, *Gheorghe Lazăr, 1779—1823*, <Buc.>, Ed. Tineretului, 1954, 92 p. (colecția Oameni de seamă).

4. ȘCOALA DE LA DOMNIȚA BĂLAȘA *

Clădirea școlii a fost construită odată cu biserica, de domnița Bălașa, fiica lui Constantin Brîncoveanu, și soțul ei, Scarlat Lambrino, în anul 1743—1744.

Aici a funcționat, de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, o școală cu limba romină de predare¹.

Între anii 1791—1802, când mănăstirea Sf. Sava a devenit curte domnească, «Academia» grecească de acolo a fost mutată în localul de la Domnița Bălașa². Întrucît în această clădire nu încăpeau decît elevii, biblioteca Academiei a fost transportată în localul de la Sf. Gheorghe Vechi³.

Școala de la Domnița Bălașa a fost remarcată de călătorul englez Clarke, care arată că aici se învățau limbile: latină, franceză, italiană, germană și romină⁴. După cum spune N. Iorga, în această școală au învățat — printre alții — Dimitrie Fotino, Dinicu Golescu, Ion Cîmpineanu și Constantin Cîmpineanu, învățatul boier de care vorbește Sulzer. După cum afirmă Ion Ghica, școala a fost condusă din anul 1795 pînă la mutarea ei de Lambru Fotiade, un vestit elenist al vremii.

«Casele cele mari» de la Domnița Bălașa fiind avariate de cutremurul din 1802⁵, elevii Academiei grecești au fost din nou mutați în localul de peste drum de biserica Măgureanu⁶.

După mutarea școlii grecești de la Domnița Bălașa, în clădirea reparată⁷ a funcționat mai departe școala rominească, care exista încă pe la mijlocul secolului trecut.

Urechia, *Ist. școalelor*, I, p. 84, 85; III, p. 103; IV, p. 126, 363; Iorga N., *Istoria învățămîntului rominesc*, Buc., 1928, p. 118—120, 144—145 (vezi și biserica Domnița Bălașa și Școala de la Sf. Sava).

5. ȘCOALA DE LA MĂGUREANU **

Casele de peste drum de biserica numită în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea Măgureanu au fost construite de Șerban Cantacuzino voievod⁸.

Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, casele și locul cu biserica de lemn au ajuns în stăpînirea lui Pîrvu Cantacuzino mare vornic (cel care a murit în luptele de la Comana împotriva turcilor, alături de trupele rusești conduse de maiorul Karamzin). Acesta a reclădit biserica din zid (1761 august 5, data pisaniei) și a refăcut probabil casele. În planul rusesc al orașului din anul 1770 aceste

* Vezi și biserica Domnița Bălașa la p. 204—206.

¹ Vezi hrisovul din 1767 nov. 1 (Muzeul de istorie Buc., nr. 30676).

² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 83.

³ V. A. Urechia, *Ist. școalelor*, I, p. 66—67, Erbicenu, *Cronicari greci*, p. XXXVIII.

⁴ Clarke, *Travels in various countries...*, VIII, p. 270.

⁵ E. și I. Virtosu, *Așezămîntele Brîncovenești*, p. 158.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 435.

⁷ Arh. St. Buc., Mitrop., CDIX/66 și CDIX/68.

** Vezi și biserica Măgureanu la p. 222—223.

⁸ Casele de lingă biserica Sf. Ioan Grecesc au fost făcute de Șerban Cantacuzino înainte de a ajunge domn. Ele sînt pomenite într-un document din 1663, pe cînd Șerban era al II-lea logofăt (N. Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, p. 23).

case sînt trecute sub numele de Parvali Cantacuzini. Atît easelor cît și bisericii li s-a spus apoi ale Măgureanului, deoarece acesta avea casă și moșie la Măgureni-Prahova.

În mai 1776, Tudorache Bulș, ginerele lui Pirvu Cantacuzino, a dăruit mitropoliei atît casele cît și biserica¹; după închinare, acestea au devenit « Metohul Mitropoliei », nume sub care vor fi cunoscute mai tîrziu².

Întrucît casele erau dărăpănate, mitropolitul a pus meșteri să le repare. Ni s-au păstrat trei interesante contracte încheiate la 1778 iunie 2, iunie 6 și sept. 19 cu cîțiva meșteri pentru repararea casei³.

În primul contract, Pălăer (?) vătăful, Mărin ceauș și Dumitru grecul se tocimesc cu mitropolitul să lucreze casele Măgureanului « cele stricate, de lucru lemnăriei, anume: stîlpii ușilor beciurilor și grinzile beciurilor cu podeala pe grinzi și cu scările și cu stîlpii ușilor de sus și grinzile caselor cu podeala lor și paturile toate și lații de tavanuri pe supt grinzi și îngrăditul nuelilor pentru tavanuri la toate casele și la paraclis; și căpriorit, lățuit, șindrilit; și streășina de dedesupt tăvănită cu uluce, afară din toate ușile caselor și din toate ferestrele și din jățurile și ușile paraclisului ».

Printr-un alt contract, Nedelco vătăf de zidari și Neagul vătăf se angajază « să-i dregem casele cele mari, însă tencuiala și pardoseala, sobele și tavanurile și orice va trebui la case și să facem și un paraclis ».

Dintr-un al treilea contract, încheiat de Caragaș armeanul și Costea grecul, aflăm și din ce se compunea clădirea. Aceștia se înțeleg cu mitropolitul « să tencuim și să tăvănim și să pardosim toate casele preasfinției sale de la Măgureanu, adică patru case și două cămări și sala cea mare și tinda caselor și tinda plimbării cei din dosul caselor și foișorul cei mare din față și foișorul cel mic iar din față. . . și ciubuce pe la ferestre și pe la uși și pe la sobe și pe unde vor mai trebui; și coșurile chiliilor celor de jos, care vor fi să se împreune cu coșurile caselor celor de sus să le facem tot noi; și ogeacurile, care vor să scoată deasupra, iar noi să le facem; și să tencuim și fața caselor pe din afară, adică pe lîngă zidul paraclisului pînă în colțul zidului cămării cei din spre apă » (e vorba de Dimbovița — N. S.).

Din acest document rezultă că la Măgureanu existau niște « case mari », avînd o sală mare, patru odăi, două cămări, două tinzi și două foișoare, precum și un rînd de chilii « de jos » (dinspre Dimbovița).

În aceste clădiri « înalte, cu beciuri și cu deosebite odăi la poartă, cu loc deajuns pentru dascăli și elevi », au fost mutați în 1803 elevii de la Domnița Bălașa⁴, care învățaseră în timpul verii pe lîngă clădirile dărîmate de cutemur. Aici a rămas Academia grecească și după 1818, cînd în localul de la Sf. Sava se deschisese școala romînească condusă de G. Lazăr. În noul său local, Academia grecească a cunoscut ultimii ani de strălucire, avînd profesori pe renumiții eleniști ai vremii: Lambrou Fotiade, Comita și Vardalah⁵ iar director, după 1805, pe Neofit Duca⁶.

La Măgureanu au învățat, printre alții, Eufrosin Poteca, Petrache Poenaru, Barbu Știrbey, Nicolae Goleșcu și Costache Caracaș.

¹ Arh. St. Buc., Mitrop., CLXXI/8.

² În planurile din 1789—1791 ale lui Ernst și Purcel aceste case sînt trecute sub numele mitropolitului în funcție pe acea vreme, Cozma.

³ Arh. St. Buc., Mitrop., CLXXI/10, 11 și 12.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 435 și idem, *Istoria școlilor*, I, p. 85. Despre noile reparații făcute, vezi E. și I. Virtosu, *Așezămintele Brîncovenesti*, p. 158 și Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 361.

⁵ I. Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Buc., 1884, p. 43, 193.

⁶ Acesta avea idei foarte înaintate pentru vremea sa. Într-o scrisoare către Petrache Poenaru el ia apărarea sătenilor oropsiți și exploatați, scriind: « Oare la voi poporul îl alcătuiesc cei cinci sute de

bogați, care stăpînesc de la început țara, pe urma violenței și a cruzimei tiranice sau, mai cu seamă, cei un milion de țărani, care din vechime lucrează întreg pămîntul și-l cultivă, care și ce scot din lucrul pămîntului după lege îl dau proprietarului, covîrșiți în tot timpul anului de nesuferite angarale, chinuți neconținut de toate părțile ». El condamnă cu asprime exploatarea și lăcomia boierească, precum și justiția vremii: « cum s-ar putea nămi lege, acea balanță stricată, care îngrămădește într-un talger toate pentru cei avuți, cei lipsiți chiar de cele zilnice avînd numai să dea? Ce lege poate fi aceia care împartă oamenii în două, în asupriți și asupritori, tiranizați și tirani? » (sublinierea noastră — N.S.) (N. Bănescu, *Academia grecească din București*, p. 25).

Reorganizată din nou prin hrisoavele din sept. 1814, febr. 1816 și 1 dec. 1817¹, școala grecească de la Măgureanu nu a reușit să supraviețuiască, totuși, ofensivei biruitoare a școlii în limba națională. După 1821, învățămîntul în limba greacă a încetat². În clădirile de la Măgureanu s-a deschis la 1851 liceul Sf. Sava (așa figurează și în planul orașului din anul 1871).

Localul școlii a mai fost reparat în anii 1814—1815 și 1862³. Învechită și ruinată, clădirea de la Măgureanu a fost dărîmată în anul 1881, cu prilejul canalizării râului Dimbovița.

Urechia V. A., *Ist. școlilor*, IV, p. 151—152, 153, 154—155; Iorga N., *Istoria învățămîntului românesc*, Buc., 1928, p. 145—146, 154—157; Florescu G., *Din vechiul București*, p. 112—113 (vezi și școala de la Sf. Sava).

b) SPITALE

În cele ce urmează vom prezenta spitalele bucureștene zidite în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ca monumente ale epocii respective. Din acest punct de vedere, spitalele orașului nostru nu au făcut pînă acum obiectul unui studiu special; monografiile dedicate unora din aceste instituții au ca obiect istoricul și dezvoltarea lor (numărul paturilor și bolnavilor, modul cum erau tratați etc.), viața și activitatea medicilor, veniturile și epitropiile spitalelor, aspecte care — în lucrarea de față — nu ne preocupă.

Înainte de întemeierea primelor spitale și chiar după înființarea acestora, pe lângă unele biserici din orașul nostru, existau cîteva chilii sau clădiri mizere, în care erau adăpostiți bătrîni, infirmii și copiii. Asemenea clădiri sînt amintite la bisericile Sf. Vineri, Manea Brutaru, Antim etc.

În afară de aceste adăposturi (aziluri sau orfanotroplioane), pe lângă unele biserici (de pildă, la Sărindar) unde se afla cîte o icoană, căreia îi mersese vestea că este « făcătoare de minuni », existau de asemenea chilii, unde se adunau bolnavii în așteptarea vindecării, care, firește, nu avea de unde veni.

Cînd oamenii au început să se convingă că nici icoanele « făcătoare de minuni », nici moaștele cutărui sfînt nu-i pot vindeca, au început să întemeieze spitale. Primul asemenea spital din orașul nostru a fost clădit la începutul secolului al XVIII-lea, la mănăstirea Colțea, pentru bolnavii cu « rane ». În cursul acestui secol, s-au mai înființat încă trei spitale, două pentru ciumați (la Sf. Visarion și apoi la Dudești) și unul pentru « boale hornicești » (cronice), la Pantelimon.

În primele decenii ale secolului următor, numărul spitalelor din București a crescut cu încă două (Filantropia și Brîncovenesc)⁴.

Din aceste șase vechi spitale bucureștene, două au dispărut (Sf. Visarion și Dudești), iar celelalte patru au fost reconstruite în a doua jumătate a secolului trecut sau în secolul nostru.

¹ Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 371—374, 381 și urm. Cu prilejul acestor reorganizări, s-a introdus — în afară de litere, științe, limbi străine, istorie și geografie — și studiul dreptului, predat de juristul Nestor mare clucer.

² Un document din 1826 mart. 27 arată că metohul mitropoliei « au fost școală » (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 58).

³ Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii, dos. 1227/1862.

⁴ În afară de ateste spitale, în timpul războaielor ruso-austro-turce — care se purtau și pe teritoriul țării noastre — anumite clădiri din oraș erau transformate temporar în spitale. Astfel, în timpul războiului dintre 1806—1812, au fost transformate în spitale Curtea Arsă, casa lui Grigore Brîncoveanu, casele de la Domnița Bălașa (E. și I. Vîrtosu, *Așezămintele Brîncovenesti*, p. 159) etc. Se înțelege că în lucrarea noastră nu ne vom ocupa decît de spitalele permanente.

1. SPITALUL COLȚEA *

A fost primul spital ce s-a construit în orașul nostru. A fost zidit de spătarul Mihail Cantacuzino, la începutul secolului al XVIII-lea (între 1703 și 1707)¹. Este pomenit prima oară în documente la 1708 aprilie 17².

După cum spun documentele, spitalul a fost făcut pentru « bolnavi de cei cu răni și buboși »³. Aceștia trebuiau să fie îngrijiți gratuit în spital⁴, care avea pentru hrana și îngrijirea bolnavilor numeroase venituri lăsate de ctitori.

Cu toate acestea, către sfârșitul secolului al XVIII-lea, Raicevich ne informează că săracii erau primiți în spitale cu mare greutate⁵.

La 1739 februarie 27, spitalul a ars în parte (acoperișul), fiind reparat în același an.

Prima construcție a spitalului avea două corpuri, câte unul pe fiecare parte a parclisului « Sf. doctori fără de arginți » (făcut pentru bolnavii spitalului); o clădire era pentru bărbați și alta pentru femei, fiecare având câte 12 paturi.

La 1761 mai 11 se vorbea de « spitalele ceale vechi » de la Colțea⁶, fără să se precizeze însă dacă se construiseră și alte clădiri mai noi.

În 1795, s-a adăugat la vechea construcție a spitalului, în partea dinspre sud, « un osebit spital », o clădire înaltă cu trei săli mari, pentru femei⁷, numit, după aceea, spitalul de sus « al doamnei ».

După o descriere făcută de dr. Caracaș, pe la începutul secolului trecut, clădirea spitalului avea o formă pătrată, cu pereții înalți de cinci stînjeni, fiind înconjurată de toate părțile de diferite alte construcții. Clădirile din jurul spitalului erau înalte de doi-trei stînjeni, având fiecare câte două ferestre orientate spre curtea spitalului. Spitalul avea 30 de încăperi, din care numai patru erau pentru bolnavi; cele mai multe erau folosite drept locuințe, iar unele erau pustii. Clădirea făcută la 1795 era deja păraginită, trebuind să fie reparată.

Treizeci de bolnavi zăceau de-a valma în încăperi mici și murdare⁸, într-o atmosferă îngrozitoare, otrăvită de mirosul rănilor infectate și al dependențelor insalubre.

* Vezi și m-rea Colțea. la p. 182—186.

¹ Un document din 1709 martie 29 arată că Mihail Cantacuzino mare spătar, vrînd să facă bolniță și casă de străini, cumpărase locul de la mitropolie și făcuse întii biserica (aceasta era gata în 1702) și apoi, în jurul acesteia, « case... pentru odihna celor nepuțințioși » (Acad. R.P.R., CCCLXXIX/32).

² I. Ionașcu, Doc. m-rii Colțea, p. 92—93.

³ Cf. un document din 1735. În *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 342, se arată că spătarul Cantacuzino a făcut « spital de bolnavi cu rane, ce se cuprinde în 24 de paturi, casă pentru chirurg și spițarie ».

⁴ Doc. din 1753 octombrie 8 (I. Ionașcu, op. cit., p. 151).

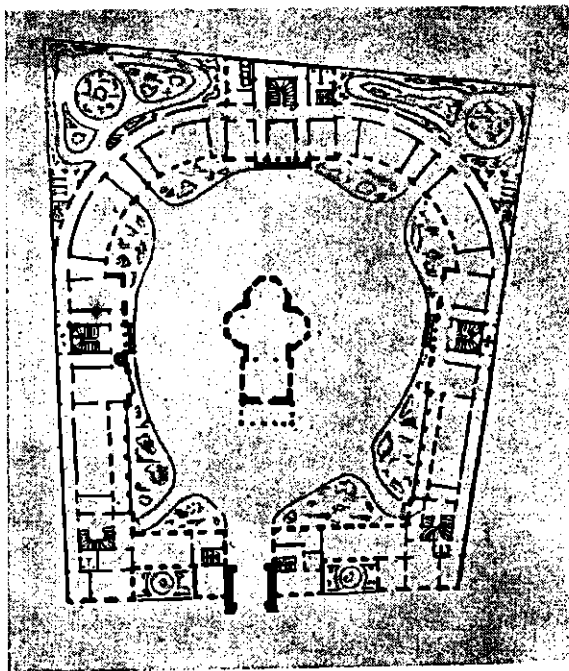

Fig. 54. — Planul spitalului Colțea — 1887 (după Al. Găleşescu, Eforia).

⁵ *Oservazioni*, p. 244. Afirmatia sa este confirmată și de documente. Alexandru Moruzi arată, de pildă, că, deși « spitalul este îndestulat cu multe mili și privilegii, totuși bolnavii (se înțelege cei săraci, N.S.) nu sînt primiți în spital, și, dacă sînt primiți, nu sînt îngrijiți. Căutarea cea trebuincioasă nu și-o au bolnavii pe deplin... »

⁶ I. Ionașcu, op. cit., p. 167.

⁷ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 713—715 și VII, p. 532. Vezi hrisovul din 1795 la Acad. R.P.R., *mas. rom.*, nr. 26, f. 225.

⁸ Cînd cineva scăpa teafăr din acest spital era trecut într-o cameră mai curată a convalescenților, înființată în 1798 « pe lângă cele două odăi mari ale spitalului de jos » (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VII, p. 532).

Dărăpănat de cutremur, precum și din lipsa de grijă a episcopilor, vechiul spital a fost dărâmat în anul 1836. A fost refăcut în anii următori, de arhitectul Conrad Schwink, după planurile arhitectului Faiser, fiind terminat în 1842¹.

Fig. 55. — Turnul și parte din vechiul spital Colțea (foto Muzeul de artă al R.P.R.).

O descriere din 1846 ne arată că noul spital avea două caturi, patru odăi cu câte 14 paturi și alte câteva pentru femei.

În anul 1849 s-a adăugat un etaj la clădirea rotundă a spitalului.

¹ Despre reconstruirea spitalului vezi *Analele parlamentare*, 1847—1848, p. 547, 555, 563 *passim*;

vezi și Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1521, 1846.

Nici această a doua clădire a spitalului Colțea nu a durat prea mult; în anul 1887, a fost dărâmat din nou și pe locul lui s-a construit spitalul actual.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 657; *Eforia spitalelor civile, 1832—1932, Buc., 1932*, p. 11—14; Ionescu Gr., *Qhidul*, p. 92—93; Samarian Pompei, *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracaș (1800—1828)*, Buc., 1937, p. 144—146; Berindei Dan, *Spitale în Bucureștii veacului al XVIII-lea (Munca sanitară, 1957, nr. 3, p. 275—276)*; Sirbu Cornelia, *Spitalul Colțea... (Informația Bucureștiului, 7 sept. 1959)*.

2. SPITALUL PANTELIMON *

A fost construit odată cu biserica de la Pantelimon de Grigore Ghica, fiind terminat în 1750¹. A fost destinat celor care sufereau de «boale hornicești» (cronice)².

Spitalul avea la început 12 paturi; la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în timpul domniei lui Alexandru Moruzi, i s-au mai adăugat încă 18 paturi.

Avariat de cutremurul din 1802³, spitalul a fost reparat după aceea.

O descriere a dr. Caracaș, de la începutul secolului al XIX-lea, ne prezintă spitalul ca fiind o clădire cu săli joase, în care domnea o atmosferă îngrozitoare. Față de mizeria și sărăcia acestor clădiri, casele domnești mari și înalte din curtea mănăstirii, unde venea domnul cu ocazia hramului bisericii⁴, apăreau ca o clădire luxoasă, din altă lume.

În 1817 la clădirile vechi s-a adăugat o clădire nouă, mai înaltă și mai încăpătoare. În 1860 această clădire ajunsese în ruină⁵.

Spitalul a fost reparat în timpul domniei lui Grigore Ghica, în 1824, când i se mai adaugă șase paturi. A fost dărâmat și refăcut în 1867—1868, prin stăruința doctorului Carol Davilla. Cu prilejul reconstruirii, s-a bătut și o medalie comemorativă, la 1868 iulie 27.

Fig. 56. — Planul spitalului Pantelimon — 1867 (după Al. Găleşescu, *Eforia*).

Musceleanu Gr., *Prima fundațiune a ospiciului Sf. Pantelimon și reedificarea lui, Buc., 1868*; Găleşescu, *Eforia*, p. 165—310, <documente>, 629—654 <istoric> și 918; *Eforia spitalelor civile, 1832—1932, Buc., 1932* p. 15—20; Bibescu G., *Domnia lui G. Bibescu*, vol. II, Buc., 1894, p. 615—626 <actul de fundație a spitalului>; Samarian Pompei, *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracaș (1800—1828)*, Buc., 1937, p. 146—149 <descriere>; Berindei Dan, *Spitale în Bucureștii veacului al XVIII-lea (Munca sanitară, 1957, nr. 3, p. 275—276)*.

* Vezi și m-rea Pantelimon la p. 240—241.

¹ Cf. și D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 157.

² Un document din 1752 spune că domnul zidise: «case de treabă și de odihnă a bărbaților bolnavi și muieri bolnave (ori de ce treaptă ar fi) cu 12 paturi».

³ Doc. din 1813 februarie 6 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 1012—1013).

⁴ Un document din 1753 februarie 1 arată că în vremuri liniștite aici era «loc de plimbare și de desfătare a domnului» (Acad. R.P.R., CCCLXIII/16).

⁵ Vezi dosarul despre clădirea noului spital, la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 3052/1858; despre reparațiile din 1862, vezi ibidem, 1070/1862.

3. SPITALUL SF. VISARION

A fost zidit de Grigore Ghica¹, în jurul anului 1750, odată cu spitalul Pantelimon și aproape de acesta, ca spital pentru ciumați². Lângă clădirile spitalului s-a construit și o biserică cu hramul Sf. Visarion³. Dintr-un document din timpul lui Caragea, rezultă că lângă biserică erau numai două chilii pentru bolnavii de ciumă și lingoare⁴.

Fiind mic și neîncăpător pentru numeroșii bolnavi, în 1786 se cerea înființarea de « surle » (colibe) și bordeie, în care să fie « lazaretul zmereduțiilor », unde aceștia să rămână vreme de 40 de zile⁵. Când numărul bolnavilor se înmulțea, se foloseau pentru adăpostirea lor și casele locuitorilor din Pantelimon.

Dr. Caracaș afirmă că spitalul de ciumați de la Visarion a fost desființat în anul 1797 (după înființarea celui de la Dudești).

Gălățescu Al., *Eforia*, p. 291–299; Samaritan Gh. Pompei, *Din epidemiologia trecutului românesc, Cioma*, Buc., 1932, p. 77–78, 87–88, 91–93, 123; Idem, *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracaș (1800–1828)*, Buc., 1937, p. 149; Berindei D., *Spitale în Bucureștii veacului al XVIII-lea (Munca sanitară, 1957, nr. 3, p. 276)*.

4. SPITALUL DUDEȘTI

A fost întemeiat în timpul domniei lui Alexandru Moruzi⁶ în anul 1796, pentru ciumați, deoarece micul spital de la sf. Visarion devenise neîncăpător pentru numărul mare de bolnavi.

Ni s-au păstrat câteva documente care arată împrejurările și modul în care a fost construit. La 1796 aprilie 2, Moruzi vodă stabilește ca vornicii Brîncoveanu și Costache Ghica să se ocupe de zidirea spitalului, care trebuia isprăvit în trei luni⁷. La 1796 iulie 8 se arată că spitalul urma să aibă trei-patru ȧpartamente și o bisericuță foarte mică⁸.

După cum rezultă din documente, spitalul a fost zidit în vara anului 1796⁹. Din hrisovul domnului, din 1796 iulie 1, și dintr-un alt document, din 1798 ian. 22, aflăm că localul era situat pe moșia fostului mare logofăt Nicolae Dudescu, avînd o suprafață de 278 pogoane. Domnul arată că se zidiseră două clădiri (două « spitale », menționează documentul), una cu 15 odăi « pentru prostime » și, separat, o alta « pentru oamenii de bună stare » (și aici se făcea diferența de clasă între bolnavi), cu patru « stări », fiecare avînd o odaie mică și o cameră. În afară de aceste clădiri, se mai construise o altă « sălășluire mare, pentru curățenia celor molip-

¹ Cf. și *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 399.

² Hrisovul citorului, din 1750, arată că aici erau « osebite spitaluri mai într-o lături și mai depărtate de zidirea sfîntului lăcaș al sf. Pantelimon, ca acelea să fie numai de bolnavi care ar pătimi de primejdioasele boale, adică de ciumă și de lingoare; însă acestea (spitalurile) să fie fără de număr ». . . După părerea domnului, « spitalele » erau « bine îngrijite și întemeiate și cu gard mare și temeinic de jur împrejur îngrădite » (Samaritan, *Cioma*, p. 87–88). Vezi și hrisovul de organizare din 1753 februarie 1 (Acad. R.P.R., CCCLXIII/16).

³ Cf. și doc. din 1784 noiembrie 15 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 512) și 1813 martie 12 (idem, X, p. 1020).

⁴ În hrisovul din 1796 se afirmă însă că la spitalul Visarion erau patru odăi cu 40 de bolnavi (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 725 și urm.).

⁵ Samaritan, *op. cit.*, p. 131.

⁶ Cf. și cronica lui Dionisie Eclesiarhul, care arată că domnul « a poruncit de au zidit spital mare, la marginea Bucureștilor, cu multe hodăi, și au făcut și biserică în mijlocul curții spitalului » (*Tezaur de monumente*, II, p. 184), D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 182 și III, p. 166, *Bis. ort. rom.*, 1902, p. 476.

Un document din 1798 ian. 22 spune că domnul a făcut « un îndestulat și statornic spital de ciumă, cu mult mai mare decît cel dintîi, care să aibă și analoghie cu epidemiile cele mari » (Arh. St. Buc., Suluri, nr. 49).

⁷ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 719–720.

⁸ *Ibidem*, p. 722.

⁹ Despre clădirea spitalului (pregătirea materiei, meșteri, venituri, epitropi etc.) vezi Arh. St. Buc., Mitrop., pach. CDIX și CDVII/7.

șiți, dar sănătoși, care se numește lazaret »; acesta avea 40 de camere, 20 aproape de apa Dimboviței (fiecare cu o curte și un puț) și 20 spre satul Dudești (cîte două într-o curte). Aceste odăi erau înșirate pe un drum lung, închis la ambele capete cu cîte o poartă. Lîngă lazaretul dinspre Dudești fuseseră construite încă 12 căscioare, pentru cei bănuți de ciumă¹, precum și o « casă înaltă », cu odăi pentru epistați, și magazii pentru păstrarea zaherelei.

Biserica spitalului, cu laramul sf. Haralambie, Alexandru și Visarion avea două intrări: una din spitalul « de obște » și alta din afara spitalului, care era închisă în timp de boală².

Noului spital I s-au dat pentru întreținere veniturile a trei din marile mănăstiri ale țării: Cozia, Tismana și Cîmpulung³, și 60 de oameni cu căruțe, numiți « spitalioți », care aduceau bolnavii și lucrurile acestora.

Reparat în anul 1806⁴, spitalul a servit ca adăpost bolnavilor de ciumă în timpul domniei lui Caragea, cînd această boală a secerat mii de vieți. Celebra « ciumă a lui Caragea » a fost descrisă de marele scriitor Ion Ghica.

În 1807 octombrie 26 încăpeau în acest spital 500 de bolnavi⁵, iar mai tîrziu doctorul Caracaș arată că erau înghesuți în camerele spitalului mai mult de 1 000 de oameni. Precum se vede, spitalul de la Dudești era destul de încăpător, fiind cel mai mare în acea vreme.

Descrierea dr. Caracaș, bun cunoscător al stării sanitare a Țării Romînești la începutul secolului al XIX-lea, completează cunoștințele noastre despre spitalul de la Dudești. Deși construită de curînd, clădirea era aproape în ruină la începutul secolului, semănînd mai mult a temniță decît a spital. Spitalul era compus din două rînduri de camere mici, separate una de alta printr-o curte, lungă cît clădirea, și lată de patru stînjeni. La fiecare din capetele curții, care avea formă de paralelogram, era cîte o poartă. Ușile și ferestrele camerelor dădeau spre această curte. Fiecare cameră avea și cîte o altă ușă și cîte două ferestre către o a doua curte, înconjurată de zid. Lîngă această clădire, spre apus, se găsea un alt spital, cu 40 de încăperi, și separat 30 de camere, pentru convalescenți. Un edificiu înalt, în care se găsea administrația, completa clădirile spitalului.

Spitalul a fost reparat în 1817⁶, și în 1824⁷. După ce a trecut ciuma lui Caragea și aceea din 1824, a devenit spital de boli obișnuite. În 1835, nefericiții care nu mai încăpeau în temnița de la Curtea Veche au fost transportați la spitalul Dudești⁸. Deși nu este trecut în planul orașului din 1852, este pomenit totuși într-un document din 1853⁹. Nu știm exact data la care a fost dărîmat spitalul de la Dudești. După părerea lui D. Papazoglu, ruine ale acestui spital mai puteau fi văzute, către sfîrșitul secolului trecut, între Dudești și Căpelu.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 661—663; Samarian Pompei, *Din epidemiologia trecutului romînesc. Ciuma*, Buc., 1932, p. 207—216; Idem, *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracaș (1800—1828)*, Buc., 1937, p. 149—151; Berindei Dan, *Spitale în Bucureștii veacului al XVIII-lea (Munca sanitară*, 1957, nr. 3, p. 278—279). Virtosu E., *Chrysobulles valaques ornés de portraits princiers. Un chapitre nouveau de diplomatie roumaine*, Buc., 1947, p. 8—10.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 725, Muzeul de istorie Buc., nr. 13058 și Arh. St. Buc., Suluri, nr. 49.

² Biserica este menționată și în cataografia din 1810, cînd satului i se spunea Spital Nou (*Bis. ort. rom.*, 1914, p. 847—848).

Faptul că biserica avea ca hram trei sfinți l-a făcut pe Ionescu-Gion să creadă că este vorba de trei spitale; el se întreba unde or fi celelalte două? (*Ist. Buc.*, p. 662).

³ Arh. St. Buc., Mitrop., CDVII/17; despre ajutoarele date spitalului, vezi *ibidem*, pach. CDXI. Cele

trei mănăstiri au fost scoase de sub epitropia spitalului în 1808 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IX, p. 339).

⁴ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IX, p. 140.

⁵ *Ibidem*, p. 565.

⁶ Arh. St. Buc., Mitrop. CDXI/13.

⁷ La 1824, cu ocazia reizbucnirii flagelului ciumei, Ioan sin Dobre notează că s-a reparat spitalul Dudești « ce este pentru ciumași » (ms. la Institutul de istorie al Acad. R.P.R.).

⁸ *Analele parlamentare*, 1835—1836, p. 697.

⁹ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 2645/1853.

5. SPITALUL FILANTROPIA (Spitalul Nemernicilor)

După informațiile pe care le dă doctorul Caracaș, primul spital — numit și Spitalul Nemernicilor — era instalat în 1811 în afara orașului, într-o clădire veche, care fusese înainte fabrică de haine¹. În această clădire veche și ruinată, unde încăpeau 50 de bolnavi, a fost adăpostit spitalul timp de trei ani.

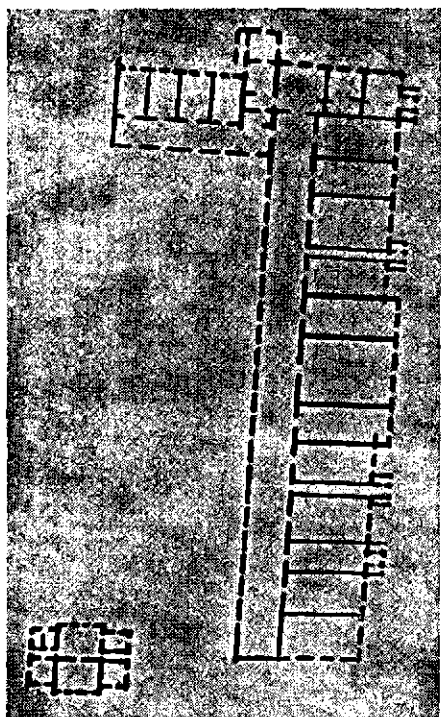

Fig. 57. — Planul spitalului Filantropia, 1871 (după Al. Găleşescu, Eforia).

În 1813², din inițiativa doctorului Caracaș și cu ajutorul mai multor boieri (marele ban R. Golescu, fostul mare ban Gr. Brîncoveanu, clucerul C. Brăiloiu etc.) și negustori, s-a început o clădire nouă, lângă cișmeaua lui Mavrogheni. Construirea clădirii a fost întreruptă din pricina ciumei (se zidise numai parterul). Clădirea a fost terminată în 1815. În 1817, în centrul clădirii s-a construit un paraclis³.

O descriere a doctorului Caracaș arată că prima clădire a spitalului avea 20 de camere, din care nouă pentru bolnavi iar restul locuințe pentru personal. Clădirea era lungă de 52 stînjeni și lată de nouă și jumătate. Spre miazăzi era un coridor pe toată lungimea localului, care avea 30 de ferestre. După părerea aceluiași, clădirea era frumoasă și confortabilă; în ea încăpeau 60—90 bolnavi.

În 1825 (după părerea doctorului Caracaș, 1821 după Găleşescu), s-a adăugat spitalului o nouă clădire.

Fiind dărăpănat, spitalul a fost reparat în parte în 1834 și 1839, cînd i s-au făcut și unele noi adăugiri (clădire pentru maternitate). În 1871 s-a adăugat un etaj localului din mijloc și s-a reparat paraclisul, care a fost pictat de G. Tattarescu.

Spitalul a fost reconstruit în 1890, adăugîndu-i-se noi clădiri în 1897—1898 și în 1925.

Găleşescu Al., *Eforia*, p. 311—345, 655—685; *Eforia spitalelor civile, 1832—1932*, Buc., 1932, p. 24—25;

Samaritan Pompei, *O veche monografie sanitară a Munteniei de doctorul Constantin Caracaș (1800—1828)*, Buc., 1937, p. 1—10, 148, 151—161; *Idem, Medicina și farmacia în trecutul românesc*, II, p. 155; Petrovici G., *Cum a luat ființă Spitalul Filantropia din București (Munca sanitară, I (1952), p. 57—59)*; Berindei Dan, *Contribuții la istoria sanitară a războiului ruso-turc din 1806—1812 (Studii și cercetări de istoria medicinei, II (1958)*); Virtosu Em., *Sigiliul Spitalului Nemernicilor din București (Studii și cercetări de istoria medicinei I (1957) p. 347—349)*.

¹ V. A. Urechia spune că prima clădire a spitalului fusese în oraș și apoi se mutase « la zidirea unde se cheamă fabrica de postav ». (*Edilitatea sub Caragea*, p. 91).

² Un document din 1813 iulie 26 (publicat de V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 1030) arată că spitalul se începuse « acum din temelie », iar un altul, din 1813 iulie 30, (publicat de același Urechia, *Ist.*

rom., X, A, p. 1031—1035; vezi și *Arh. St. Buc., Mitrop.*, CDXIII/1), arată că spitalul nu se putuse încă termina (Vezi și hrisovul de mile din 1814 mai 28, la V. A. Urechia, X, p. 1024).

³ Într-un document din 1817 oct. 23, păhârnică Ecaterina Fărcășanu se declara nemulțumită de « arhitectonul » Hartl — care zidise paraclisul — dar nu-i făcuse « lucru bun », după zapisul ce-i dăduse.

6. SPITALUL BRÎNCOVENESC

A fost făcut de Safta Brîncoveanu în anii 1835—1837; construcția a fost isprăvită la 1837 noiembrie 28, iar inaugurarea festivă s-a făcut la 1838 octombrie 14¹.

Spitalul a fost clădit de arhitectul Ioseph Hartl. Contractul de construire al spitalului, încheiat la 1835 august 28 cu Safta Brîncoveanu², prevede pe larg felul în care trebuia să fie

Fig. 58. — Spitalul Brîncovenesc. Fotografie veche (colecția Stampe a Acad. R.P.R.).

ridicat spitalul. Arhitectul se obliga să pună de la el tot materialul «cu tot lucrul de zidărie, dulgherie, herărie, piatrărie și de orice meșteșug va fi trebuință» și să-l dea sub cheie proprietății locului.

După planurile întocmite, spitalul urma să aibă o formă dreptunghiulară, cu lungimea de 22 de stînjeni și lățimea de 11 și două palme. Temeliile spitalului se făceau în felul următor: se săpa un șanț adînc, pe fundul căruia se băteau pari lungi de un stîjen și groși de o palmă, cîte 24 de pari pe stîjen; peste acești pari se așezau patru rinduri de scînduri groase care se legau apoi cu «ghermele» bătute în piroane. Peste aceste temelii de lemn se clădea apoi zidul care, pînă la grinzile dușumelei catului de jos, avea patru cărămizi lățime și 10 palme înălțime. Între aceste ziduri se punea pămînt bătut și peste el dușumeaua. Pivnița era săpată în pămînt doar de trei palme (restul înălțimii ei era acoperit de cele 10 palme cît măsura distanța de la suprafața pămîntului la nivelul dușumelelor). Zidurile exterioare trebuiau să aibă la parter o grosime de trei cărămizi și jumătate, iar cele despărțitoare de două cărămizi și jumătate; pentru cele de la etaj se prevăzuse cîte două cărămizi și jumătate și respectiv două. Înălțimea ambelor caturi era de cîte doi stînjeni și jumătate. Scara ce ducea la etaj urma să fie «rotundă» iar treptele prinse în zid numai la un capăt «precum este la Știrbei» (la casa de pe

¹ Vezi testamentul ctitoricesc din 1835 octombrie, hrisovul lui Alexandru Ghica din 1836 martie 25, pentru întemeierea spitalului, și versurile scrise de Iancu Văcărescu pentru inscripția spitalului, în 1837,

la E. și I. Virtosu, *op. cit.*, și Muzeul de istorie Buc., nr. 25069, 25164 și 30678.

² E. și I. Virtosu, *op. cit.*, p. 285—292 și Muzeul de istorie, Buc., nr. 30920 și 30922.

Podul Mogoșoai a lui Barbu Știrbey marele logofăt, construită de curînd)¹. Învelitoarea spitalului se făcea de tablă « de her muscălesc ».

În contract se prevedea, de asemenea, numărul ferestrelor și ușilor, al paturilor etc. Precum se vede din cele de mai sus, acest contract ne dă prețioase informații asupra modului cum se construiau clădirile mari din orașul nostru în deceniul patru al secolului trecut.

La început, spitalul a avut șase săli mari cu 60 de paturi². În 1842 același arhitect a mai construit o nouă aripă, lungă de 22 stînjani și jumătate și lată de 6 și 3 palme, unde încăpeau încă 40 de paturi. Construcția acestei aripi s-a făcut în același fel ca și prima clădire. Cele două aripi ale spitalului au fost legate cu un pâlîmør lung de 15 stînjani și lat de un stînjan și 3 palme³.

În anul 1856—1859 acestor clădiri li se adaugă un nou local și spițeria.

Vechile clădiri ale spitalului au fost dărîmate, pe locul lor construindu-se actualul spital, în anii 1904—1906.

Hrisovul domnesc și testamentul ctitoricesc al Spitalului Brîncovenesc, Buc., 1838, 26 p. și Buc., 1845, 26 p.; Gomoiu V., dr. și V. Plătăreanu dr., Centenarul Spitalului Brîncovenesc, 1837—1937, Buc., 1937, 462 p.; Ionescu Gr., Ghidul, p. 237; Virtosu I., Din trecutul Așezămintelor Brîncovenesti, Buc., 1938 <istoric>; Virtosu Emil și Ion, O sută de ani de la înființarea Așezămintelor Brîncovenesti (1838—1938). Documente pentru istoria bisericii, școlii și azilului Domnița Bîlășa, precum și a Spitalului Brîncovenesc, Buc., 1938, LIV+479 p. <istoric, documente, bibliografie, p. 468—475> (recenzia lui N. Iorga, în Rev. ist., XXV (1938), p. 89—91).

c) ALTE INSTITUȚII

1. CARVASARAUA (localul vămii)

A fost construită în anul 1778 pe un loc « sterp » (viran) al mănăstirii Colțea⁴, situat în apropierea vestitului han al mănăstirii Sf. Gheorghe Nou, unde veneau marii negustori (toptan-gii) cu mărfuri aduse din străinătate. Se găsea între b-dul Colțea și str. Sfinților și era alcătuită dintr-o clădire mare și o magazie boltită, unde se depozitau mărfurile aduse la vamă. În 1836 magazia Carvasaralei fiind stricată, s-a făcut contract cu arhitectul Konrad Schwink pentru refacerea ei, după devizul lui Hartl⁵.

Carvasaraua domnească din centrul orașului a existat pînă după mijlocul secolului trecut. În anul 1868, încăperile fostei Carvasarale, situate în str. Colței nr. 29, erau închiriate⁶; Carvasaraua se desființase, deci, înainte de această dată.

2. CASA SFATULUI ORĂȘENESC

După cît se știe, orașul nostru — care se bucura în secolele XVI—XVII de o oarecare autonomie din partea domniei — era condus de un județ, ajutat de un sfat compus din 12 pîrgari, aleși dintre orășenii cei mai bogați. Această administrație orășenească repartiza și

¹ Despre aceasta vezi mai sus p. 59—60.

² Vezi un plan din 1840 al clădirilor spitalului, la Muzeul de istorie, Buc., nr. 25166.

³ Contractul din 1842 martie 17, la E. și I. Vir-sosu, op. cit., p. 378—380.

⁴ V. A. Urechia, Ist. rom., I, p. 107 și VII, p. 531—532.

⁵ I. Ionașcu, Doc. m-rii Colțea, p. 345, 346, 347.

⁶ Ibidem, p. 376.

strîngea dările cuvenite domniei de la locuitorii capitalei, confirma schimbările de proprietate intervenite în cuprinsul oraşului, judeca diverse pricini mărunte ivite între orăşeni sau dădea mărturie pentru diverse alte pricini (mai ales ca hotarnici).

Judeţul păstra sigiliul şi catastivul oraşului, în care se treceau toate proprietăţile din capitală. Probabil că tot la locuinţa acestuia se întruneau pîrgarii cînd aveau de luat unele hotărîri mai importante (de cele mai multe ori, pentru judecarea diverselor pricini sau pentru hotărînicii, ei se deplasau la faţa locului).

În secolul al XVIII-lea, autonomia oraşului şi, odată cu aceasta, atribuţiile judeţului şi pîrgarilor s-au restrîns treptat; către sfîrşitul secolului, domnii au numit un vornic al poliţiei, care îndeplinea atribuţiile vechei administraţii orăşeneşti, plus altele noi.

Regulamentul Organic a reînfiinţat — sub altă formă şi organizare — vechiul sfat orăşenesc: acesta era compus din cinci membri, aleşi numai de cetăţenii oraşului care aveau o anumită situaţie materială. Primul sfat orăşenesc, ales în anul 1831, a fost alcătuit din vornicul C. Cantacuzino, G. Bibescu, G. Papa, Ioan Răducanu şi Ştefan Ioan (precum se vede, doi boieri şi trei negustori).

Casa Sfatului orăşenesc, amintită la 1835, se găsea în piaţa Sf. Gheorghe¹; pe la 1842, se afla pe Calea Călăraşi colţ cu uliţa Dobroteasa (în apropierea bisericii Sf. Vineri), iar în planul oraşului din 1852 figurează în fosta piaţă Bibescu. Această clădire fiind dărîmată în 1882, Sfatul orăşenesc s-a mutat în fosta casă Hagi Moscu din uliţa Colţei nr. 40².

Moisil C., *Primul sfat orăşenesc al Bucureştilor (Bucureştii vechi, I—V (1930—1934), p. 136—154)*; Moscu Hagi Em., *O casă veche boerească în mahalaua Colţei, fosta primărie (Ibidem, p. 80—86)*.

3. PRIMĂRIA VECHE (Casa oraşului)

A fost construită în anul 1842 de arhitectul Xavier Villacrosse şi de meşterul Andrei Stamate, la capătul străzii Bazaca, spre piaţa Sf. Gheorghe, în apropierea fostei biserici Sf. Anton de lângă puşcărie. A fost inaugurată, cu deosebit fast, în ziua de 28 oct. 1843. Noul local al Primăriei a ars în cursul marelui incendiu din 23 martie 1847 şi nu a mai fost refăcut.

Dicţ. Rom., I, p. 697; Potra G., *Primăria Capitalei acum o sută de ani (Gaz. municip., XI (1942), nr. 515)*.

4. CAZĂRMII

În secolele XVI—XVII în oraşul nostru existau numeroşi slujitori şi lefegii, cu atribuţii militare, în timp de război, şi administrative, în timp de pace. Cei mai mulţi dintre aceşti slujitori şi lefegii locuiau în casele proprii, situate în apropierea curţii domneşti sau în anumite mahalale ale oraşului; parte dintre lefegii locuiau în incinta curţii domneşti, în clădirile special construite pentru ei³. Aceşti seimeni lefegii aveau ca principală atribuţie paza curţii domneşti şi a închisorii din curtea palatului.

¹ *Analele parlamentare, 1834—1835, p. 430.*

² Despre aceasta vezi mai sus p. 75—76.

³ Despre aceste clădiri de la Curtea Veche şi Curtea Arsă vezi mai sus p. 30—31 şi 35.

De la sfârșitul secolului al XVII-lea, numărul slujitorilor se împuținează iar reforma lui Constantin Mavrocordat îi desființează, lăsând un număr foarte redus la isprăvnicile județelor, nou înființate. În secolul al XVIII-lea, locul seimanilor și nemților din garda domnească îl iau arnăuții. Documentele vremii nu semnaleză nici în acest secol existența unor cazărmi construite pentru unitățile de arnăuți și seimeni agești, însărcinați cu paza și ordinea orașului.

Primele cazărmi ale orașului nostru s-au construit după înfiinșarea armatei naționale, în vremea Regulamentului Organic. În primii ani de la organizarea armatei, au fost folosite drept

Fig. 59. — Cazarmă veche în București pe la 1855. Acuarelă de locot. Ferel (din *Bucureștii vechi*).

cazărmi două din hanurile orașului: hanul Goleșcu, în 1831¹, și Beilicul. Ultimul, construit de Alexandru Ipsilanti pentru găzduirea turcilor, a fost grav avariat de cutremurul din 1838, ajungând în «desăvirșită dărăpănare» și ameninșând cu prăbușirea². După cutremur se cerea înfiinșarea unui nou local pentru cazarmă, în locul Beilicului, ce nu mai putea fi folosit.

Prima cazarmă construită în orașul nostru este cea din Dealul Spirei, clădită în timpul domniei lui Alexandru Ghica (1834—1842), de la al cărui nume i s-a spus uneori cazarma Alexandria³. Lângă această cazarmă, situată mai sus de Curtea Arsă, a avut loc la 13 septembrie 1848 eroica luptă a pompierilor, cu turcii, veniți să înăbușe revoluția din Țara Românească⁴.

A doua cazarmă este cea de la Malmaison, care exista în anul 1848⁵.

5. SALA OBȘTEȘTII ADUNĂRI

Lângă biserica mitropoliei (la sud de aceasta, aproximativ pe locul dintre clopotniță și Palatul Marii Adunări Naționale și pe o parte din locul acestuia), se găsea, la începutul deceniului IV și în deceniile următoare ale secolului trecut, sala unde se întruneau membrii Obșteștii Adunări.

¹ *Amințirile colonelului Lăcusteanu*, Buc., 1935, p.60.

² *Analele parlamentare*, 1837—1838, p. 315.

³ După o descriere contemporană — făcută de A. Pelimon, *Revoluțiunea română din 1848*, p. 84 — această cazarmă era alcătuită din «două rinduri de

cașe, cu curte la mijloc în formă de paralelogram».

⁴ Vezi descrierea luptei, în *Amințirile colonelului Lăcusteanu*, p. 167—169 și A. Pelimon, *op. cit.*, p. 220—231.

⁵ *Anul revoluționar 1848*, IV, p. 102.

Fig. 60. — Sala Obșteștii Adunări la 1831 (din Bucureștii vechi).

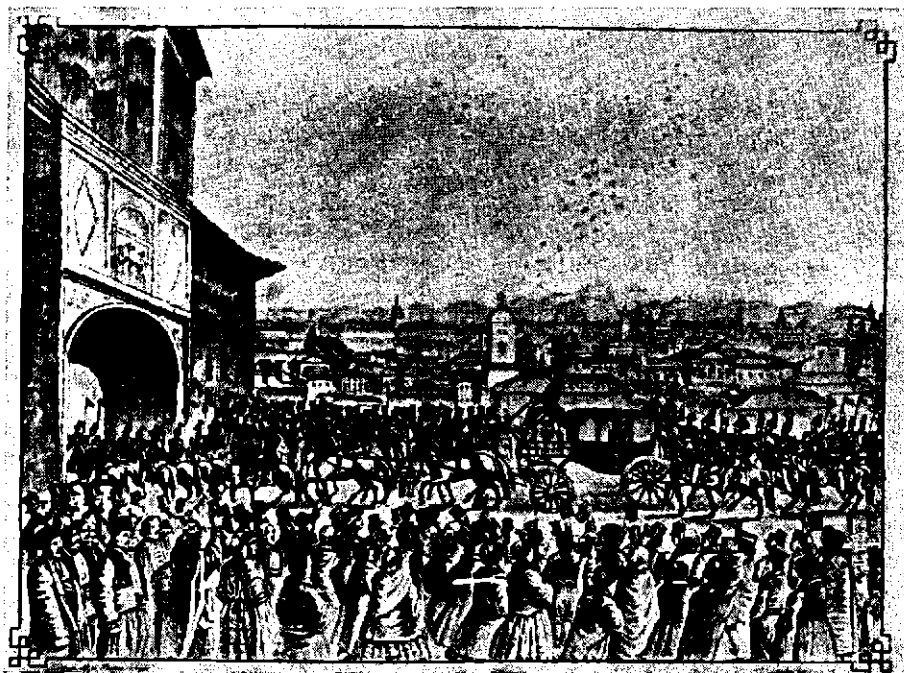

Fig. 61. — Intrarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza la mitropolie, pentru deschiderea Camerei, la 29 februarie 1860 (din Bucureștii vechi).

Această sală a fost martora unui eveniment de seamă din istoria patriei noastre: dubla alegere ca domn a lui Alexandru Ioan Cuza, sub presiunea maselor populare, și unirea celor două țări, al cărei centenar s-a serbat în 1959.

Sala avea un mic vestibul în față. După descrierea lui Demidov, din 1837, sala era lungă și strîmtă și se caracteriza printr-o mare simplitate¹. La unul din capetele sălii, se găsea un jilț, pe un loc mai ridicat, unde ședea președintele adunării. Sala Obșteștii Adunări a fost reparată în 1850² și în 1861³.

Pe locul unde a fost această sală s-a pus o placă de marmură.

Actuala clădire a Marii Adunări Naționale s-a construit la începutul secolului nostru (în 1907), de arhitectul Maimarolu.

6. TEATRUL NAȚIONAL

Zidirea unui local destinat teatrului național era o veche dorință a intelectualilor progresiști din Țara Românească⁴, care înființaseră în acest scop Societatea filarmonică.

Încă din 1830, Heliade Rădulescu cerea, în *Curierul românesc* din 24 iulie, ca locuitorii capitalei să contribuie la ridicarea unui local pentru teatru. În acest scop, se numise o comisie ce trebuia să se ocupe de clădirea teatrului, formată din C. Golescu, I. Văcărescu și C. Cantacuzino. După cum arată Heliade, Teatrul Național urma să fie «școala cea dintâi a gustului, a moralului și a formării obiceiurilor, petrecerea cea mai nobilă și mai nevinovată, cinstea și înfrumusețarea politeței, locul unde, cu vremea, vom auzi și vom vedea încoronați pe poeții și autorii noștri; loc în care limba se înfrumusețează și se înalță la treapta ce i se cuvine».

Cu toate apelurile și încercările de a se strînge fonduri, construirea unui local pentru teatrul național nu a putut începe decît în anul 1847.

Societatea filarmonică nu a reușit să facă altceva decît să cumpere terenul unde se va construi viitorul teatru, situat pe locul fostului han Filaret și pe proprietatea boierului Merișescu.

Pentru zidirea unui local potrivit, arhitectul Hans Schlatter — cel care a «renovat» numeroase monumente în timpul domniei lui G. Bibescu — a fost trimis special la München, la directorul Academiei de arte, Gaertner, ca acesta să-i indice arhitectul cel mai nimerit pentru o asemenea construcție, ce urma să fie ridicată după modelul teatrului din Dresda.

Planurile clădirii au fost începute în anul 1845, de arhitecții Iacob Melic și Balsano; în anii următori, lucrarea a fost preluată de arhitectul A. Hefft din Viena. Acesta a condus lucrările de construire a localului, între 1847 și 1852⁵.

¹ Demidov, *Voyage...*, p. 107 și trad. *Căldătoriile în țările române*, p. 33.

² Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 2637/1850.

³ *Ibidem*, dos. 540/1861.

⁴ Înainte de întemeierea Teatrului Național, prin București trecuseră diverse trupe străine, care dăduseră spectacole gustate de publicul bucureștean. În timpul domniei lui Ioan Caragea, fiica acestuia, domnița Ralu, întemeiasă un teatru grecesc pe Podul Mogoșoaii, la Cișmeaua Roșie.

După cum spune Ion Ghica, acest teatru se găsea pe calea Victoriei, la colțul acesteia cu str. Fintînii (actualmente str. Popov). Era «un teatru în toată forma, cu parter, cu stале, cu scenă și cu mai multe rânduri de loje». După mărturiile aceluiași, teatrul a ars în 1825 (1826 — după informațiile date de Ion sin Dobre, ms. la Inst. de istorie), iar ruinele lui se vedeau pînă pe la 1842, cînd a fost «mistuite» în zidurile casei lui Ioan caretașul.

Despre acest teatru vezi: Caselli D., *Teatrul domniței Ralu Caragea din mahalaua popii Dîrvaș* (*Gaz. municip.*, V (1936), nr. 218); Ariadna Camariano, *Le théâtre grec à Bucarest au début du XIX-e siècle* (*Balkanica*, VI (1943), p. 381—416); I. Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Buc., 1884, p. 37—38 și Ionescu M. G., *Influența culturii grecești*, p. 202—204.

După arderea acestui local, s-au mai făcut și alte încercări de a se juca teatru, în casele Smarandei Ghica, la 1830.

⁵ Despre clădirea Teatrului Național vezi și Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1804/1844, Obștescul Control, dos. 1077 și 1078/1851, 564—568/1851 și 360—365/1852.

Despre reparațiile făcute clădirii teatrului, vezi Arh. St. Buc., Teatrul Național, *passim* și Min. Instrucțiunii, dos. 498/1894, 304/1899 și 428/1900.

Lucrările au durat mult deoarece au fost întrerupte de revoluția din 1848 și de lipsa de fonduri, cheltuielile pentru construcție depășind prevederile inițiale. Decorația interioară a teatrului a fost făcută de Mühlhörfer.

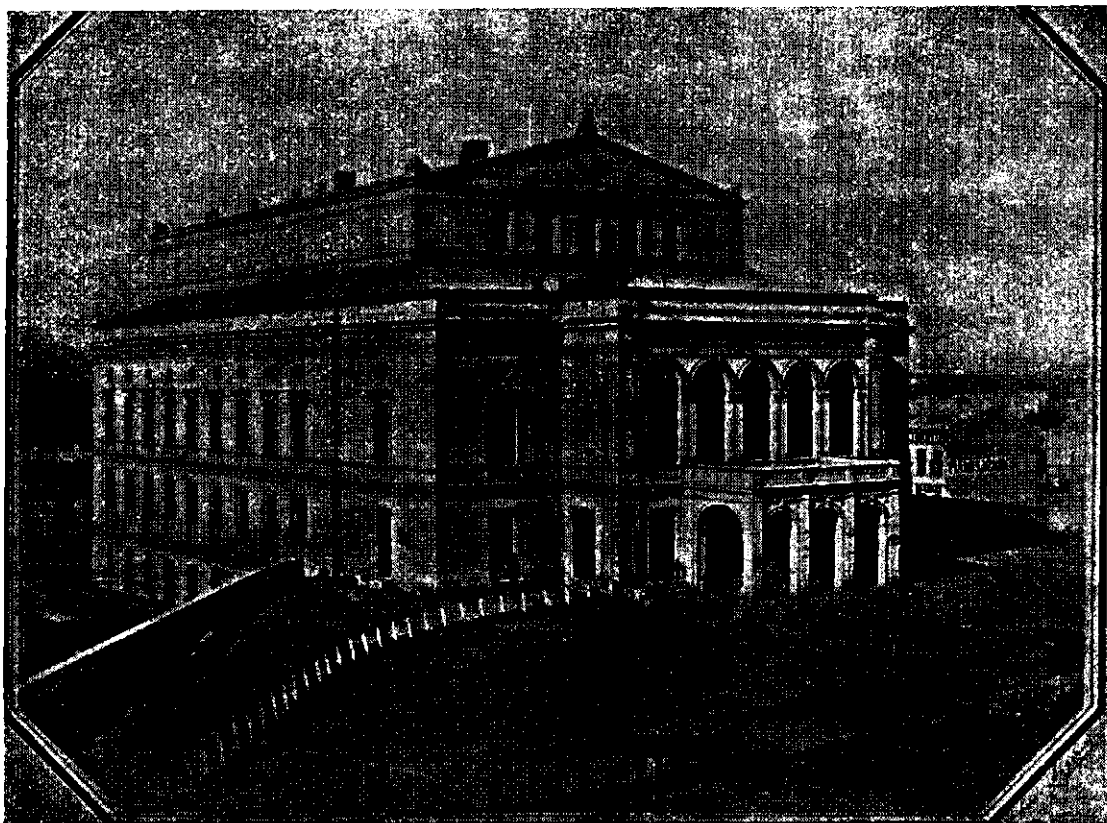

Fig. 62. — Teatrul Național (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Călătorii care au vizitat orașul nostru la mijlocul secolului al XIX-lea au remarcat frumusețea noii construcții. Francezul Le Cler arată că teatrul, construit după un model redus al Scalei, avea o sală vastă, comodă, clădită după reguli acustice și prevăzută cu trei rânduri de loji înalte¹. Un alt călător, T. Margot, socotea Teatrul Național din București drept unul din cele mai frumoase teatre din Europa².

A fost dărâmat de unul din barbarele bombardamente la care aviația germană a supus Capitala după 23 August 1944.

Potra G., *București la mijlocul sec. XIX*, Buc., 1941, p. 5; *Dicț. Rom.*, I, p. 739–741; Rădulescu I. H., *Contribuțiuni la istoria teatrului din Muntenia (1833–1853)*, Buc., 1935, p. 40–50, 59–63 <istoricul>; Nottara C., *Din istoricul Teatrului Național* (*Gazet. municip.*, V (1936), nr. 217); Franga G., *Teatrul și publicul românesc*, Buc., 1941, p. 11–13 și 34–44; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 28–31; Potra G., *Din Bucureștii de altă dată, Tîrgul Moșilor... Teatrul Național*, Buc., 1941, p. 40–44; Crutzescu, *Podul Mogoșoaiiei*, p. 196–204; Franga G., *Fagini din istoria teatrului românesc*, Buc., 1944, p. 9–13; Alterescu S., *Întemeierea Teatrului Național din București*, consecință a avîntului cultural pașoptist (*SCIA*, I (1954), nr. 1–2, p. 141–158); Constantinescu-Iași P., *Influințe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 166; Alterescu S. și Tornea F. *Teatrul Național I. L. Caragiale, Monografie, 1852–1952*; Buc., 1955, 392 p.

¹ Le Cler, *La Moldo-Valachie, ce qu'elle a été, ce qu'elle est et qu'elle pourrait être*, Paris, 1866, p. 32, 177–181.

² T. Margot, *O viațorie prin cele 17 districte ale Munteniei*, Buc., 1859, p. 58.

7. ALTE MONUMENTE

În acest capitol ne vom ocupa — foarte pe scurt — de unele construcții din epoca feudală, construcții care întregesc aspectul orașului în această perioadă. Este vorba de băile orașului — întâlnite în documente încă din secolul al XVI-lea — de chioșcuri sau foișoare — care apar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea — de cișmelele construite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului următor și de podurile de lemn ale orașului. Cu aceste construcții întregim capitolul de arhitectură civilă a orașului în perioada studiată.

BĂILE *

Primele băi din orașul București sînt pomenite în documente la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Aceste băi erau construite după moda turcească. Primele descrieri ale băilor din țările noastre datează de la mijlocul secolului al XVII-lea, cînd Paul de Alep arată că băile din capitalele Țării Romînești și Moldovei, lucrate în marmură, erau foarte elegante ¹.

Prima mențiune documentară despre o baie în București datează din 1585 oct. 21, cînd «baia nouă, cea mare» este întărită cu toată vama (era deci o baie publică, aducătoare de venituri) mănăstirii Plumbuita, recent terminată de Mihnea Turcitul ².

Nu știm dacă aceeași baie este cea pomenită în documentul din 1615 ian. 14, sub numele de «vechea baie din București, lîngă orașul domniei mele» ³. Ni se pare, însă, că este vorba de o altă baie, mai veche decît «cea nouă» din 1585, care în 1614 — cînd este întărită din nou m-rii Plumbuita — nu era încă numită veche.

Băile de pe Dîmbovița — lîngă care se aflau morile domnești și cele ale mănăstirii Radu vodă — sînt apoi deseori pomenite în documente, între 1615 ian. 15 ⁴ și 1695 nov. 20 ⁵.

În secolul al XVII-lea mențiunile despre băi se înmulțesc. La 1670 dec. 30 — de pildă — mitropolitul Teodosie dă carte de blestem unor locuitori ai orașului ca aceștia să arate cui a

* Vezi și băile de la Curtea Veche la p. 31.

¹ Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 28 și 123.

² *DIR*, XVI/5, p. 212—213; această baie mare din București — care nu mai este numită și nouă — se afla tot în stăpînirea mănăstirii Plumbuita și la 1614 nov. 18 (*DIR*, XVII/2, p. 335).

³ *București*, III (1937), p. 191—192.

⁴ *DIR*, XVII/2, p. 356.

⁵ Muzeul de istorie Buc., nr. 25 077; vezi și *DIR*, XVII/3, p. 77 și 244; XVII/4, p. 470, 499 și 529. Pentru localizarea celor două băi și modul cum funcționau vezi N. Vătămanu, *Băile din București în veacurile al XVI-lea—al XVII-lea*, în *Igiena*, 4, 1960, p. 357—364.

lăsat Istrate negustorul baia făcută de el în susul oraşului Bucureşti¹. Este vorba, deci, de o nouă baie publică, deoarece numai veniturile ei făceau pe moştenitori să se certe pentru baie.

Altă baie este cea menţionată la 1679 iulie 10, situată aproape de prundul Dîmboviţei², sau în 1700³ şi 1775⁴, cînd se arată că era « în sus de curtea domnească, pe Dîmboviţa ». Aceasta este probabil baia Mitropoliei, amintită în numeroase documente din secolul al XVIII-lea⁵, cînd se spune că era situată aproape de curtea domnească, între Curtea Veche şi biserica Domniţa Bălaşa, sau aproape de podul Uliţei Mari care mergea la curtea domnească⁶. Terenul a fost vîndut la mezat în 1798; pe acest loc, mănăstirea Pantelimon a construit o altă baie, în 1832, care a ars în 1847⁷.

În 1742 existau în Bucureşti două băi⁸, iar în 1818, D. Fotino arată că erau patru⁹; în sfîrşit, în 1825, cînd un cetăţean francez vroia să deschidă un stabiliment de băi în oraş, se arată că mai existau încă trei băi turceşti¹⁰ (este vorba de băi publice; în afară de acestea, vor fi existat, desigur, şi alte băi în palatele luxoase ale boierilor):

CHIOŞCURILE SAU FOIŞOARELE

Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, unii dintre domnitori au început să construiască, în grădina sau în preajma palatelor lor, după moda turcească¹¹, nişte clădiri mici, în care luau masa în timpul verii şi unde şedeau « la priveală ».

Aceste clădiri aveau de obicei formă circulară, cu un zid ce se înălţa cu ceva mai mult de un metru şi care era continuat de stîlpi sculptaţi sau zugrăviţi ce susţineau acoperişul.

Prinul asemenea foişor cunoscut de noi este cel zidit în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. După cum ne informează cronicarul său oficial, logofătul Radu Greceanu, domnul a pus să se dărime vechiul foişor de lemn din grădina palatului domnesc şi a ridicat în locul acestuia un alt foişor, din piatră, cu stîlpi săpaţi « foarte iscusit şi minunat şi zugrăvit pe dinăfară şi pe dinăuntru »¹².

În secolul al XVIII-lea, chioşcurile sau foişoarele se înmulţesc. În acest timp, au fost zidite chioşcul din curtea spitalului Pantelimon (care se păstrează încă), foişorul de la

¹ Acad. R.P.R., MCCCC/14, f. 15–16.

² Arh. St. Buc., ms. 718, f. 43; un alt document îi spune baia de « peste pod » (e vorba de podul din faţa curţii domneşti, spre actuala Calea Rahovei), (idem, Mitrop. Ţării Rom., CCXXX/1).

³ G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 63.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 58.

⁵ 1722 mai 28 (I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colţea*, p. 90); 1735 mart. 5 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCXXIV/7); 1763 sept. 12 (ibidem, CCXXIV/8); 1782 mart. 2 (ibidem, CCXXIV/9) etc. Vezi şi un plan al locului băii, ibidem, CCXXIV/11.

Nu ştim pe ce se întemeiază Ionescu-Gion cînd afirmă că această baie exista în sec. XVI sau pe vremea lui Matei Basarab (*Ist. Buc.*, p. 133, 300).

Tot Ionescu-Gion afirmă că, pînă pe la 1830, exista o frumoasă baie turcească, cu coloane de marmură, situată pe locul unde la sfîrşitul secolului trecut se ridicase hotelul Victoria Caracaş.

⁶ Doc. din 1724 iulie 12 (E. şi I. Virtosu, *Aşeză-mintele Brîncoveşti*, p. 26. La 1743 april. 23 baia mitropoliei era aşezată pe o pivniţă mare de piatră (*M. Costin*, III, 1915, p. 77); după cum se arată

într-o catagrafie din 1810 ian. 15, baia mitropoliei a fost « prefăcută » în anul 1806 (Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 72 v). Din aceeaşi catagrafie, rezultă că, lîngă această baie, începuse zidirea unui spital, din care se construiseră, la această dată, şase odăi (ibidem).

⁷ *Rev. ist. rom.*, XIII (1943), p. 67.

⁸ *Arh. Olteniei*, XII (1933), p. 264.

⁹ D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

¹⁰ Urechia N., *Prima baie în Bucureşti (Propileze literare*, II (1927), nr. 11–12, p. 18–19).

Una din aceste băi (« baie trupească », i se spune într-o catagrafie) aparţinea m-rii Sf. Ecaterina; ea era aşezată lîngă Podul Beilicului, unde m-rea avea şi o casă cu etaj (vezi catafrafie din 1836 febr. 21, 1845 aug. 10 şi 1861 iulie 24, la Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 447 v, 458 şi 482).

¹¹ Cf. şi cronică moldoveană care arată că Grigore Ghica a făcut un foişor în dealul Copoului « făptură de Ţarigrad, cu tot felul de boiele » (Kogălniceanu, *Cronicele Romîniei*, III, p. 198).

¹² Radu Grecianu, *Viaţa lui C. Brîncoveanu*, p. 173.

palatul Cotroceni¹ sau cel de lângă casele lui Mavrogheni de la capul Podului Mogoșoai², chioșcurile de la Curtea Arsă³ etc.

În afară de aceste chioșcuri, situate în grădinile palatelor sau caselor domnești, unii dintre domnii fanarioți au construit asemenea foișoare în diverse locuri pitorești de la marginea ora-

Fig. 63. — Chioșcul din curtea m-rii Pantelimon (foto Muzeul de artă al R.P.R.).

șului, unde obișnuiau să facă plimbări vara. Un astfel de foișor a fost construit în timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat în apropierea bisericii ridicată mai târziu de soția sa și care, de la această construcție, va lua numele de biserică Foișorului⁴. Un alt foișor a fost ridicat în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu pe dealul Lupeștilor, într-o pitorească regiune de vii, situate în apropierea Dimboviței, într-un loc care va deveni la sfârșitul secolului al XVIII-lea unul din colțurile pitorești cele mai căutate ale orașului⁵.

¹ Sestini, *Viaggio*, p. 6; Recordon, *op. cit.*, p. 28. Vezi și mai sus p. 49.

² « Foișorul domnesc » al lui Mavrogheni a fost făcut odată cu biserica de la capul Podului Mogoșoai. El este menționat prima oară la 1787 iunie 17 (Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 36).

Acest chioșc al lui Mavrogheni a fost remarcat de călătorii care au vizitat orașul nostru. La 1792, Hunter arată că chioșcul se găsea într-un loc foarte plăcut, care oferea o largă vedere asupra unei frumoase regiuni de șes. Acest loc, numit « la Izvoare », era unul din locurile preferate pentru plimbări ale protipendadei bucureștene, unde se aduna « toată societatea elegantă » (Cristina Reinhard, *op. cit.*, p. 15; vezi și N. Iorga, *Scènes et histoires*, p. 40–41).

Chioșcul a fost avariat de cutremurul din 1838. Raportul lui Villacrosse din 1838 ian. 26 arată că numai

unul din cei patru pereți mari putea fi păstrat, ceilalți trei trebuind să fie neapărat dărâmați, fiind « în prea proastă stare » (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 130 v.).

Tot în domnia lui Mavrogheni s-a mai făcut un foișor la Oborul Tîrgului de afară, unde urma să se țină târg săptămînal și unde domnul vroia să stea de vorbă cu locuitorii (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 35–36).

³ Vezi mai sus p. 36.

⁴ Vezi mai sus p. 55.

⁵ Acest foișor al « mării sale lui Constandin vodă » este pomenit într-un document din 1734 dec. 10 (Acad. R.P.R., C/26). În planul din 1807 este trecut sub numele de « Chioșcul lui Brîncoveanu », lângă care se găsea « Chioșcul vici ».

Cel mai cunoscut din aceste chioșcuri — renumit afit prin frumusețea cit și prin așezarea sa într-un loc pitoresc — era, fără îndoială, chioșcul de la Herăstrău, construit în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti, prin 1780. Acest chioșc — amintit adesea de călătorii care au vizitat Bucureștii în acea vreme¹ — a fost avariat de cutremurul din 1802. În 1805, el nu fusese încă reparat; domnul poruncea la acea dată să se facă lucrarea, pentru a nu se strica « cu totul zidirea domnească »². Chioșcul de la Herăstrău exista încă la 1853. Nu știm când a fost dărâmat³.

În afară de chioșcurile sau foișoarele făcute pentru domni, în secolul al XVIII-lea marii boieri obișnuiau și ei să zidească astfel de mici construcții în grădina caselor lor. Asemenea chioșcuri sînt amintite la 1780 în curtea caselor lui Dudesco⁴; la 1792 iunie 3 este pomenit foișorul de pe Dîmbovița al lui Pană Filipescu⁵, iar într-un plan inedit, de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, sînt trecute foișoarele lui Brîncoveanu și al vornicului Manu⁶. Casele lui Pîrvu Cantacuzino, dăruite Mitropoliei la 1776, aveau, de asemenea, două foișoare în față, unul mai mic și altul mai mare⁷.

Tot foișoare se numeau și micile gherete de zid situate deasupra porții de intrare în curțile boierilor, unde — după cum arată Ion Ghica — păzeau arnăuți⁸. Un asemenea « chioșc zidit pe bolta porții » este menționat în 1780 la casele Dudeștilor.

La mijlocul secolului al XVIII-lea chiar negustorii îmbogățiți și micii boieri încep să-și construiască foișoare în grădini⁹.

CIȘMELE

Se știe că orașul nostru se aproviziona cu apă în vechime fie din rîurile care îl străbăteau (Dîmbovița, Bucureștioara), fie din fîntîni construite în diferite părți ale capitalei¹⁰ sau de la diverși « apari » sau sacagii, care circulau cu butoaie cu apă prin oraș¹¹.

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea — cînd încep să se manifeste primele preocupări edilitare în orașul nostru — sînt construite cîteva cișmele, care pot fi considerate monumente ale vremii. Două asemenea cișmele au fost construite în 1779, în timpul domniei lui Al. Ipsilanti, una pe ulița Boiangiilor (în Tîrgul din lăuntru) și alta pe Podul Mogoșoaii, în mahalaua mănăstirii Sărindar¹². La aceste cișmele, apa se aducea pe olane de la Giulești¹³. Cu ocazia construirii celor două cișmele, s-au compus și niște versuri grecești, în care se lăuda opera domnitorului¹⁴.

¹ Sulzer spune că era o vilă în stil oriental (Grazișna Oniciu, *op. cit.*, p. 13); vezi și Laurençon, *op. cit.*, p. 37 și N. Iorga, *Scènes et histoires*, p. 40.

² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XI, p. 453; despre acest chioșc, vezi și Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 131 și *Gazeta municip.*, V (1936), nr. 232.

³ Un alt asemenea chioșc se găsea în dealul Filaret. După descrierea lui A. Pelimon, pe la jumătatea secolului trecut, acesta era o « ruină mare în stil bizantin » avînd « pilaștri de piatră sculptați ajur în tot felul de flori » (*Revoluțiunea romînd din 1848*, p. 118).

⁴ Vezi mai sus, p. 69.

⁵ Acad. R.P.R., I/143.

⁶ Arh. St. Buc., Mitrop., CDLXV/7.

⁷ Ibidem, CLXXI/12.

⁸ I. Ghica, *Opere*, E.S.P.L.A., II, p. 304.

⁹ La 1747 dec. 15 este amintit foișorul din grădina Ilincăi, soția lui Constantin Crețul, situată lângă Dîmbovița (Arh. St. Buc., Mitrop., XLII/6); la 1814 mai 12 este pomenit foișorul lui Hagi Tudose de lângă Curtea Veche (V. A. Urechia, *Edilitatea sub Caragea*, p. 153).

¹⁰ Numeroase numiri de asemenea puțuri sau fîntîni au rămas în toponimia orașului nostru: Puțul

cu plopi, Puțul cu apă rece, Puțul calicilor, Puțul de piatră, Fîntîna Boului etc.

¹¹ Patru asemenea apari din București sînt menționați într-un document din 1695 iunie 1 (Acad. R.P.R., LVII/44). De la acești apari sau sacagii s-a dat numele unui vad al Dîmboviței (Vadul Sacagiilor), de unde aceștia luau apă.

¹² Vorbînd de aceste cișmele, domnul spune: « am pus domnia mea de s-au alcătuit, aici în orașul București, două fîntîni, una în Tîrgul din lăuntru, pe ulița ce se zice Boiangii, și alta pe Podul Mogoșoaii, la mahalaua sf. mănăstirii Sărindar, însă cu apă din izvoare, adusă din depărtare, cu mare cheltuială, spre a se adăpa obștea cu apă curată și limpede, mai ales în vremi zlătoase, cînd gîrla Dîmbovița, trecătoare prin acest oraș, curge turbure și cu multe necurățenii ». (Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 236—237). Vezi și Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 310; D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172 arată că domnul a făcut mai multe cișmele.

¹³ V. A. Urechia, VI, p. 627—628 și Acad. R.P.R., CXCVIII/15. La alte cișmele se aducea apă de la Crețulești.

¹⁴ *Bis. ort. rom.*, 1902, p. 527.

O altă cișmea a fost făcută în timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni, în 1787, « pe drumul cel vechi, la Podul Mogoșoaiei », unde se colecta apa adusă la București și unde s-a zidit un foișor frumos cu o grădină și « namestii » în jur¹. De la această fântână, biserica zidită în apropiere s-a numit mănăstirea Cișmeaua lui Mavrogheni. În 1815 și 1818, această cișmea era ruinată².

Fiii lui Moruzi au construit și ei o astfel de cișmea la Cotroceni, numită « Cișmeaua Beizadelor »³, căreia poetul Enăchiță Văcărescu i-a dedicat și niște versuri⁴.

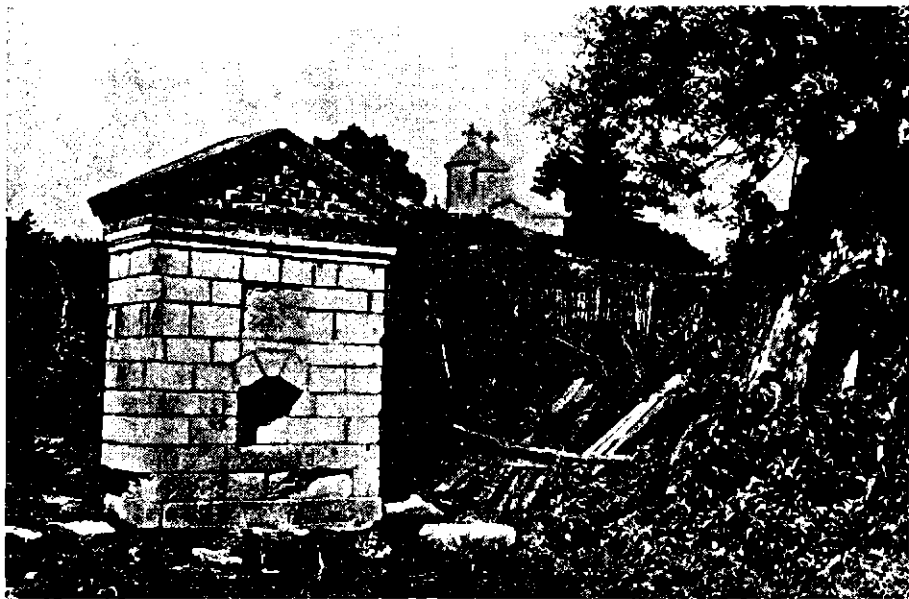

Fig. 64. — Cișmeaua Radu Vodă din Mierlari -Jilava.

Cu vremea, cișmelele s-au înmulțit, astfel încît la 1795 iulie 23, existau în București 18 asemenea construcții, din care 12 erau în bună stare (« curgătoare ») și șase erau stricate⁵. Același număr de cișmele exista și la 1811 dec. 14⁶, cele mai multe dintre acestea fiind așezate pe lângă casele marilor boieri. În 1818, D. Fotino menționează 22 de cișmele⁷.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, unul din cele mai cunoscute asemenea monumente era cișmeaua lui Filaret⁸, pe care Ion Ghica o descrie ca fiind un monument simplu, modest și de bun gust. După informațiile aceluiași, cișmeaua a fost luată bucată cu bucată și dusă nu se știe unde⁹.

Aceste vechi cișmele au dispărut odată cu începuturile modernizării capitalei. Din cînd în cînd, în săpăturile care se fac pe teritoriul orașului (de pildă în cele care au dat la iveală pivnița mănăstirii sf. Sava), se mai descoperă olanele prin care aceste cișmele se aprovizionau cu apă.

¹ Rev. ist., 1930, p. 203.

² D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 181; Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 738.

³ *Ibidem*, V, p. 406.

⁴ N. Iorga, *Versuri noi ale lui Ienăchiță Văcărescu* (*Analele Acad. Rom., Mem. sect. ist.*, s II, t. XXXV, p. 165).

⁵ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 400.

⁶ Vezi lista lor la Urechia, *Ist. rom.*, XI, p. 555; despre starea lor, vezi *idem*, X A, p. 872.

⁷ D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

⁸ Aceasta este cișmeaua pe care, la 1786 iulie 1, Nicolae Mavrogheni o întărește episcopului Filaret al Rîmnicului pentru trebuința metohului sf. 40 de mucenici din București. Episcopul urma să poarte grijă « să nu se întîmple vreo smînteală urloaelor », pe care suiulgiul (îngrijitorul cișmelelor) era obligat să le cerceteze și să le repare (*Acad. R.P.R.*, XCIV/37).

⁹ Ion Ghica, *Opere*, ESPLA, vol. II, p. 306.

Despre vechile poduri de lemn ce treceau peste Dimbovița, unind cele două părți ale orașului, nu ni s-a păstrat decît amintirea lor în documente¹ sau imaginea lor în foarte

Fig. 65. — Podul de lemn de la Mihai vodă, în 1793 (colecția Stampe a Acad. R.P.R.).

puține desene vechi². Pînă către mijlocul secolului al XIX-lea, în București nu găsim poduri de piatră³.

* În afară de podurile peste Dimbovița, în orașul nostru exista și un alt fel de poduri: ulițele principale erau podite cu scinduri groase de stejar, alcătuiind — cum spunea călătorul englez Chisthull — un pod nesfîrșit de lung. Începînd cu Lescalopier (1574) și terminînd cu călătorii din deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea, toți străinii care au vizitat orașul nostru au remarcat aceste « poduri » ale ulițelor.

¹ Podul de la Mihai Vodă, pomenit în documente la 1623 april 20 (*DIR*, XVII/4, p. 252), 1668 febr. 15 (*Arh. St. Buc.*, m-rea Sf. Ioan — Buc., XII/4), 1674 dec. 21 (*ibidem*, XII/6) etc. Acesta este, probabil,

« podul trainic » la care se referă un călător turc pe la 1742 (*Arh. Olt.*, XII (1933), p. 264).

Un alt pod era cel care trecea peste Dimbovița în dreptul Curții Vechi, amintit în secolul al XVIII-lea (*Bis. ort. rom.*, 1904, p. 63).

² Podul de la Mihai vodă desenat de Luigi Mayer, în 1793, sau pod peste Bucureștioara, desenat de Preziosi.

³ După cum rezultă dintr-un document din 1835, existau la acea dată 13 poduri de lemn peste Dimbovița. În anul 1841, urmau să se facă poduri « prin clădire de zid cu boltă, după un plan ce se va hotărî atunci » (*Analele parlamentare*, 1834—1835, p. 432).

II. ARHITECTURĂ RELIGIOASĂ

Mănăstiri, biserici, schituri, paraclise

Este indeobște cunoscut astăzi adevăratul rol pe care l-a jucat biserica în timpul orînduirii feudale, cînd — religia fiind principala formă a ideologiei — biserica a constituit un puternic sprijin al statului feudal. Ea a contribuit în chip deosebit la consolidarea relațiilor feudale și a statului feudal, precum și la nașterea și dezvoltarea unei culturi menite să servească acestui stat și acestor relații.

După cum arată Engels, biserica «învăluia orînduirea feudală cu aureola grației divine. Ea își întocmise ierarhia ei proprie după modelul feudal și, în sfîrșit, era cel mai mare dintre seniorii feudali»¹; biserica era «chintesența și consfîntirea dominației feudale existente»².

La rîndul lor, statul feudal și clasa exploatoare — avînd nevoie de sprijinul bisericii pentru păstrarea «ordinei» sociale existente, care asigura continuarea exploatării — au ajutat biserica, contribuind prin ctitorii și danii la întărirea acesteia. Așa se explică de ce, în timpul orînduirii feudale, domnii și marii boieri — reprezentanții clasei exploatoare — se întrec în a construi cît mai mari și mai frumoase biserici și mănăstiri — din veniturile realizate prin exploatarea țărănilor aserviți — așa se explică «mila» domnilor și marilor boieri revărsată asupra bisericii, care ajunge cu timpul cea mai mare proprietară de pămînt a țării.

Bogat înzestrate de ctitorii lor și de urmașii acestora, precum și de diverși boieri, care plăteau cu sate, părți de sate sau cu alte danii, nu numai posibilitatea de a li se «ierta» păcatele, dar și dreptul de a fi îngropați în biserică, mănăstirile din București — ca și celelalte din cuprinsul țării — devin mari proprietare de pămînt și de rumîni, mărindu-și necontenit averea, prin danii, cumpărări și abuzuri.

Dintre aceste mari mănăstiri din orașul nostru, cea mai bogată era, fără îndoială, mitropolia, stăpîină nu numai pe numeroase sate sau ocine, vii, locuri de prăvălii și de case în București etc., dar și pe averea nenumăratelor «metoașe» ce avea în țară. Mănăstirea Radu vodă era, de asemenea, una din cele mai bogate mănăstiri din București, stăpîinind, încă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, numeroase sate, vii, bălți cu pește, venituri din vămi și din ocnele de sare, precum și nenumărate locuri și prăvălii în București. Egumenul de la Radu vodă — Raduliotul, cum i se mai spunea — ajunge în secolul al XVIII-lea unul din cei mai mari oameni de afaceri din oraș. În sfîrșit, pe la 1626, mănăstirea Mihai vodă avea nu mai puțin de 16 sate și părți de sate cu rumîni.

¹ K. Marx și F. Engels, *Opere alese*, II, Buc., 1955, p. 106.

² F. Engels, *Războiul țărănesc german*, Buc., 1958, p. 48—49.

Stăpîne pe aceste numeroase sate, marile mănăstiri devin — alături și împreună cu marii boieri — exploataatori nemiloși ai muncii țăranilor aserviți. Egumenii mănăstirilor aveau nu numai dreptul de a judeca și globi oamenii aserviți care nu se supuneau exploatării, dar și pe acela de a « certa cu bătaia » pe cei nesupuși. Așa se explică de ce, în cursul răscoalelor populare, mînia celor răzvrătiți se îndrepta și împotriva mănăstirilor, mari proprietare de pămînt, care erau arse sau jefuite.

Începînd din secolul al XVII-lea, unele mănăstiri din țară, împreună cu averile lor, au fost « închinat » unor mănăstiri sau biserici de la muntele Athos, din Constantinopol, Ierusalim sau din alte părți. Prin aceste închinări, marile averi ale mănăstirilor din țară au fost supuse unui jaf organizat și condus de egumenii greci, reprezentanți ai mănăstirilor sau patriarhiilor tutelare. Mare parte din bogățiile țării luau astfel drumul peste hotare.

În sfîrșit, tot în legătură cu averile mănăstirilor, nu trebuie să uităm nici un aspect care privește mai îndeaproape istoria orașului nostru. Mitropolia și unele mănăstiri din București stăpîneau pînă după mijlocul secolului trecut întinse și numeroase locuri de prăvălii și case în oraș, precum și terenuri agricole și sate sau părți de sate la marginea orașului. Această stăpînire feudală asupra unei părți din teritoriul capitalei și din împrejurimile sale a fost, fără îndoială, o piedică serioasă în calea dezvoltării orașului nostru, stînjinînd procesul de creștere a elementelor noi, capitaliste, în perioada de destrămare a feudalismului. Să nu uităm, de asemenea, că mănăstirile — posesoare de prăvălii și pivnițe de vinuri — aveau și scutire de dări de la domnie, astfel încît făceau o serioară și inegală concurență dezvoltării comerțului bucureștean.

★

În lucrarea de față, bisericile din orașul nostru ocupă un număr de pagini ceva mai mare decît monumentele civile. Acest fapt de datorește următoarelor cauze:

1. Dintre mănăstirile și bisericile construite în număr foarte mare în capitala Țării Romînești, multe și-au păstrat — cu unele modificări — o formă apropiată de cea originală, astfel încît, din cele 78 de monumente de arhitectură din secolul al XVI-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea, de pe teritoriul orașului nostru, 59 sînt biserici sau mănăstiri, față de numai 19 monumente civile (cele mai multe din acestea sînt din secolul al XIX-lea).

2. La numărul mare de monumente religioase păstrate într-o formă apropiată de cea originală se adaugă și abundența informațiilor referitoare la acestea: aproape toate bisericile au cîte o pisanie sau chiar mai multe, în care se înseamnă data construirii (sau transformării), numele ctitorilor și, uneori, chiar al meșterilor care le-au lucrat. Aceste pisani lipsesc, în general, la monumentele civile (doar patru asemenea monumente din orașul nostru au pisani). Mai mult, încă, mănăstirile — mai puțin bisericile — au păstrat nenumărate acte, catagrafii etc., în care se arată situația lor în diverse perioade.

3. Monumentele religioase — mai ales mănăstirile mari — au, în plus, și o bibliografie foarte bogată — unele de cîteva pagini — pe cînd la cele civile bibliografia este foarte săracă sau inexistentă.

Acestea sînt cauzele care fac ca mai mult de jumătate din lucrarea de față să se refere la monumentele religioase ale orașului.

★

Primele mănăstiri și biserici din București — menționate de documente sau de inscripții mai tîrzii — datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cînd orașul nostru devine capitala statornică a Țării Romînești. Aceste biserici au fost clădite de domni (biserica de la Curtea Veche, mănăstirile Plumbuita și Radu vodă), sau de mari boieri (biserica lui Ghiorma banul, biserica jupînesei Caplea, mănăstirile sf. Ecaterina, Stelea, Mărcuța, Mihai vodă).

În secolul al XVII-lea, în afară de bisericile și mănăstirile clădite de domni și boieri (Sărin-dar, sf. Apostoli, Cotroceni, Mogoșoaia etc.), sînt pomenite în documente numeroase biserici

mai modeste, multe din ele de lemn, din care unele construite de bresle sau de grupuri de meseriași și negustori (a negustorilor, a tabacilor, a zlătarilor, a săpunarilor, a precupeților).

Numărul bisericilor construite sau îngrijite de bresle se înmulțește în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea (Flămînda, Manu Cavafu, Bradu Staicu, Sf. Niculae-Șelari, Gorgani, Dulgheri). În același timp, se înmulțesc ctitoriile făcute de oameni de condiție mai modestă (mici dregători, meșteșugari sau vătafi de meșteșugari, negustori, chiar plugari).

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, după cum arată hanul Mihai Cantacuzino, existau în București:

21 mănăstiri cu hanuri ¹

7 mănăstiri fără hanuri

51 biserici de piatră (adică de zid).

15 biserici de lemn, adică în total 94 de biserici ².

În 1818, Dionisie Fotino arăta că existau:

9 mănăstiri mari domnești,

8 mănăstiri cu hanuri ³

10 mănăstiri de categoria a doua

72 biserici de piatră (de zid)

17 paraclise

25 de biserici de lemn, la marginea orașului

4 biserici ale altor rituri ⁴, sau în total 145 biserici.

După o catagrafie din 1832, se găseau în oraș:

26 mănăstiri

65 biserici ortodoxe și

7 biserici ale altor confesiuni ⁵, adică în total 98 de biserici (fără bisericile de la marginea orașului și din afara lui).

La 1840, francezul Vaillant, care a locuit mai multă vreme în orașul nostru, unde a condus un pension, arată că în București se aflau:

26 mănăstiri

130 biserici

1 biserică catolică

1 biserică armenescă

2 biserici reformate și

5 sinagogi ⁶, sau în total 165 de biserici și mănăstiri.

În sfîrșit, în planul orașului București, alcătuit în anul 1852, sînt trecute 116 biserici (fără cele de la marginea orașului și din apropierea sa).

În lucrarea noastră sînt cuprinse 138 biserici și mănăstiri și 15 paraclise, construite pînă la jumătatea secolului trecut (în afară de numeroase alte biserici neidentificate, care sînt doar pomenite în documente sau planuri) ⁷.

¹ Mănăstirea Colțea și hanul Colțea sînt trecute separat; tot aici intră și hanul Șerban vodă, care avea biserică.

² Tunusli, *Ist. Țării. Rom.*, p. 177–178.

³ Printre care și hanul Colței și hanul Șerban vodă.

⁴ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165–166.

⁵ *Uricarul*, XVI, p. 177.

⁶ Vaillant, *La Roumanie*, III, p. 100. Numărul de 130 biserici corespunde cu cel indicat în *Anuarul Prințatului Țării Românești* pe anul 1842, p. 57–58.

⁷ Dintre aceste biserici neidentificate întîlnite în documente sau planuri, ori pomenite în diverse lucrări, amintim:

1) Schitul Ananii, pomenit într-un document din 1747 aprilie 24 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCVI/17);

un alt doc., din 1748 dec. 2, amintește mahalaua schitului arhimandritului Anania, situată undeva aproape de moșia mitropoliei (*ibidem*, CCVI/19).

2) *Apostolachi* biserică de piatră, pomenită de Mihail Cantacuzino (Tunusli, p. 178) și D. Fotino, III, p. 166.

3) *Bis. Beldeanu* (?) trecută în planul Purcel, cu chilii în jur, situată lângă actuala Gară de Nord (Florescu, *Din vechiul București*, p. 83).

4) *Bis. lui Dionisie*, trecută în planul orașului din 1852, aproape de Pitar Moș. După M. Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 141, ar fi fost paraclisul mitropolitului Dionisie (1819–1823).

5) *Bis. Donii*, amintită la 1830 aprilie 9 (E. și I. Virtosu, *Începuturi edilitare*, p. 27).

6) *Bis. Golescu*, de piatră, pomenită de Mihail

Aproape toți călătorii care au vizitat orașul nostru în secolul al XVIII-lea și la începutul celui următor au remarcat mulțimea bisericilor din capitala Țării Românești.

Către jumătatea secolului al XVIII-lea, Claude Flachar credea că fiecare stradă își are biserica ei¹, iar în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti (1774—1782), un călător italian arată că « la fiecare zece pași întâlnești câte o bisericuță sau un schit »². Aproximativ în același timp, Raicevich scria și el că « numărul bisericilor și al mănăstirilor care se găsesc în oraș și în împrejurimi este de necrezut; toți domnii și mulți boieri cu avere au avut mândria să ridice câte una, pentru a li se păstra amintirea, și n-au uitat să-și zugrăvească chipurile lor și ale familiilor lor pe pereții dinlăuntru »³.

Mulți alți călători, fără să cerceteze adevărata situație, au însemnat în memoriile lor că orașul nostru avea 300 sau chiar 360 de biserici⁴.

★

În formarea și evoluția arhitecturii românești, bisericile constituie cel mai important capitol, întrucât multe dintre ele, păstrându-se aproape în formă originală, oferă posibilitatea studierii în profunzime, atât a influenței elementelor de arhitectură străine, cât și a deosebit de valorosului aport pe care l-au adus meșterii ieșiți din mijlocul poporului nostru, al căror înalt simț artistic a dus la modificarea și interpretarea creatoare a acestor influențe.

Întrucât monumente civile nu s-au păstrat decât cu totul sporadic și, în orice caz, abia începând din secolul al XVII-lea, bisericile constituie principalele jaloane ce marchează evoluția arhitecturii noastre feudale.

În evoluția sa, arhitectura bisericească din Țara Românească creează câteva planuri tip, care stau la baza construirii celor mai multe biserici din Muntenia. Aceste planuri de bază sînt următoarele: Cozia, Dealu, episcopia C. de Argeș și tipul Matei Barasab (numit astfel de N. Ghika-Budești).

Ca și majoritatea monumentelor de acest fel din Țara Românească, bisericile Bucureștilor evului mediu, începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, sînt inspirate de tipurile create, precum și de derivatele lor, în afară de unul: acela al bisericii Dealu.

I — *Tipul Cozia*: planul cu naosul în formă de treflă (dreptunghi completat pe trei laturi cu segmente circulare denumite abside), avînd o turlă pe naos rezemată pe arcuri ale căror picioare coboară pînă jos, cu pronaosul boltit cu o boltă cilindrică.

II — *Tipul episcopia C. de Argeș*: naos treflat, cu o turlă, pronaosul mult lărgit, avînd o turlă centrală, rezemată pe puncte izolate, și două turlă laterale, dispuse în colțurile dinspre apus ale pronaosului.

III — *Tipul Matei Barasab*: plan dreptunghiular (fără abside laterale), avînd o absidă către răsărit, cu sau fără turlă pe naos, dar cu o clopotniță pe pronaos; planul este completat — de obicei — cu un pridvor deschis ce precede pronaosul.

Cantacuzino (Tunusli, p. 178), poate ca biserică sau paraclis a hanului cu același nume.

7) *Bis. Manul*, din mahalaua Broșteni, amintită de catagrafia din 1831.

8) *Bis. Popa Dirvaru* (nu Dirvaș), amintită ca biserică de piatră de M. Cantacuzino (Tunusli, p. 178).

9) *Bis. Popa Drăghici*, tot de piatră, amintită de același.

10) *Bis. de lemn a lui popa Marin*, menționată de același.

11) *Bis. popii Matei*, amintită la 1679 iulie 10 (Arh. St. Buc., ms. 718, f. 43). Este posibil ca aceasta să fie bis. din Prund.

12) *Bis. lui popa Plăcintă*, amintită într-un document din 1635 aprilie 10, care arată că se găsea în Tîrgul de sus (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, XII/1).

13) *Bis. de lemn a lui popa Radu* (Tunusli amin-

tește două cu acest nume, din care una este Manea Brutaru).

14) *Bis. Sf. Damian* din mahalaua Batiștei, amintită în catagrafia din 1831.

15) *Bis. Sf. Ecaterina* a Tîrgului de afară, pomenită ca biserică de piatră (Tunusli, p. 178).

16) *Bis. de lemn a lui Stoica*, amintită de M. Cantacuzino (Tunusli, p. 178).

17) *Schitul Vistierului*, amintit de D. Fotino, III, p. 166.

¹ Flachar, *Observations sur le commerce...*, I, p. 278.

² Cortese N., *La Valachia durante il Principato di Alessandro Ipsilanti*, p. 23.

³ Raicevich, *Osservazioni...*, p. 226—227.

⁴ Despre aceștia vezi lucrarea lui Paul Cernovo-deanu, *Bucureștii descriși de călătorii străini* (în manuscris).

Vom încerca să oferim cititorilor o scurtă prezentare cronologică a categoriilor de biserici din București, folosind în acest scop monumentele considerate mai caracteristice.

Ținem să atragem atenția că lucrarea de față nu are proporțiile unui studiu de adîncime. Nu vom face aici analiza complexă a monumentelor, ci numai prezentarea lor, pentru care s-au luat de bază descrierile existente ale arhitecților N. Ghika-Budești și Gr. Ionescu, pe care le-am întregit cu date culese pe teren. Considerații personale apar numai acolo unde cercetarea la fața locului a monumentului respectiv ne-a permis acest lucru și unde descrierea monumentului nu a fost făcută înaintea noastră.

Împărțirea în grupe a fost făcută din punctul de vedere al dispozițiilor constructive.

Secolul al XVI-lea. Cuprinde două grupe de monumente, mai diferențiate: prima în care influența sirbo-bizantină este pregnantă și a doua în care această influență — atît de ordin constructiv cît și decorativ — este părăsită.

Grupa I-a cuprinde bisericile construite pe plan treflat, tip Cozia, cu o turlă pe naos și cu pronaosul boltit cilindric. Se păstrează structura sirbească, în care turla reazemă pe arcuri ale căror picioare coboară pînă jos. Între naos și pronaos, există un zid cu o singură ușe de comunicație. Fațadele sînt tratate în alternanță de cărămidă aparentă și tencuială, în fișii orizontale. Exemplu: *biserica Curtea Veche.*

Grupa a II-a utilizează aceeași formă de plan, dar evoluția prin derobarea de influența sirbească este evidentă. Naosul nu mai păstrează procedeul sirbesc de rezemare a turlei: dispar picioarele proeminente ale arcurilor ce dublează pereții longitudinali. Pronaosul este boltit diferit. O altă caracteristică foarte importantă pentru plastica fațadelor: se cristalizează sistemul decorativ ce constă din două registre de arcaturi suprapuse, despărțite de un brîu, sistem apărut, timid, la începutul secolului. Este interpretarea în cărămidă a decorației armenesti — în piatră — de la biserica m-rii Dealu. Ex.: *bisericile Mărcuța, Mihai vodă.*

Secolul al XVII-lea. Am împărțit arhitectura religioasă a acestui secol în trei perioade:

Prima perioadă se întinde de la începutul secolului pînă la Matei Basarab. Este o epocă tradiționalistă, care se caracterizează prin reiterarea tipurilor de bază cunoscute.

Perioada a doua cuprinde domnia lui Matei Basarab și epoca posterioară acestuia. Este una din perioadele meritorii ale arhitecturii muntenești, în care, în afară de perfecționarea tipurilor cunoscute de biserici, apare și se cristalizează noul tip, al treilea, tipul numit Matei Basarab.

Perioada a treia cuprinde începutul epocii lui Șerban Cantacuzino și a lui C. Brîncoveanu și se caracterizează, în special, prin noul stil de decorație arhitecturală, care începe a se defini.

În *perioada I* întîlnim în București o singură grupă, care cuprinde monumente inspirate după tipul episcopia Curtea de Argeș, avînd naosul treflat, încoronat cu o turlă, și pronaosul supralărgit, cu o turlă centrală, rezemată pe puncte izolate, și două turle pe colțurile de apus. Ex. *biserica Radu vodă* (transformată însă în secolul al XIX-lea).

În *perioada a II-a* se pot deosebi trei grupe:

Grupa I. Aceași influență a planului tip Curtea de Argeș, la care se constată o evoluție vădită în completarea planului cu un pridvor deschis cu arcade rezemate pe coloane de cărămidă. Decorația exterioară ca în secolul precedent, cu două registre de firide, suprapuse. Ex. *biserica Patriarhiei.*

Grupa a II-a cuprinde bisericile pe plan treflat, tip Cozia (evoluat), cu sau fără turlă pe naos, cu pronaosul boltit cu o calotă — peste care se află o clopotniță — și precedat de un pridvor deschis. Ex. *biserica m-rii Plumbuita și Sf. Apostoli.*

Grupa a III-a este cea mai interesantă din punctul de vedere al noutății. În această grupă sînt incluse monumentele construite pe noul plan, dreptunghiular, cu o singură absidă către răsărit, avînd o turlă pe naos și clopotniță pe pronaos. Accesul în clopotniță se face pe o scară practică în grosimea zidului. Planul original nu are pridvor, care

devine mai tirziu parte integrantă a planului, ca și la celelalte tipuri. Ex. *biserica din Popești-Români*.

Perioada a treia cuprinde trei grupe de monumente care utilizează planurile tip I, II și III. Importanța acestei perioade constă în aceea că ea reprezintă începutul noului stil decorativ, care — deși își are originile în arta decorativă orientală — va fi tradus și interpretat foarte curînd într-o formă artistică deosebit de valoroasă și specific romînească.

Grupa I reiterează planul tip Cozia (evoluat), căruia i s-a adăugat o clopotniță pe pronaos și un pridvor deschis. Ex. *biserica Fundenii Doamnei*, la care decorația exterioară este realizată în stuc, cu motive de influență persană.

Grupa a II-a cuprinde monumente ceva mai rare, de tipul bisericii episcopale Curtea de Argeș. Este un plan derivat din același tip II, ca și planul bisericii Patriarhiei. Decorația arhitecturală este îmbogățită prin intraducerea elementelor de piatră sculptată (coloane, capitele, baze), atît la pridvor, cît și în interior. Ex. *biserica Cotroceni*.

Grupa a III-a constituie reluarea tipului III și îmbogățirea sa cu decorații arhitecturale sculptate în piatră. Planul este dreptunghiular, cu naosul boltit cu o calotă sferică, iar pe pronaos se află o clopotniță, unde se ajunge pe o scară ascunsă în zid. Se adaugă pridvorul deschis, cu arcade sprijinite pe coloane de piatră. Între naos și pronaos se găsesc trei arcade, rezemate pe coloane similare cu cele din pridvor. Ex. *bisericile Doamnei și Mogoșoaia*.

Secolul al XVIII-lea nu creează tipuri noi, dar desăvîrșește tipurile anterioare. Predomină tipul creat în secolul precedent prin evoluția completă a planului Cozia, cu naosul treflat, dar fără nici o influență sirbească, cu sau fără turlă pe naos, avînd însă o clopotniță pe pronaos.

În prima jumătate a secolului se continuă tendința apărută la sfîrșitul veacului precedent: bisericile au proporții mai înalte, mai elegante și cu turla mai zvelte; apoi, începînd cu Stavropoleos, proporțiile se modifică, devenind mai seunde, prin aplatizarea întregului edificiu.

Decorația sculpturală a elementelor arhitectonice, ca: bazele și capitelele coloanelor sau pilaștrilor, fusurile coloanelor, chenarele de uși și ferestre etc., atinge o frumusețe desăvîrșită în prima jumătate a secolului, după care urmează perioada de declin a arhitecturii muntenești, care se întinde pînă către primele decenii ale veacului al XIX-lea.

Din punct de vedere al manifestărilor arhitectonice, secolul al XVIII-lea se poate împărți în trei perioade, și anume:

Prima perioadă cuprinde apogeul epocii brîncovenești, ce desăvîrșește procedeele constructive și, mai ales, decorative, apărute la sfîrșitul veacului precedent, utilizînd tipurile de monumente cunoscute. Decorația sculpturală, deosebit de bogată, este caracteristica principală a acestei perioade.

Perioada a doua este perioada post-brîncovenească, în care influența momentelor brîncovenești se resimte din ce în ce mai slab. Apariția bisericii Stavropoleos constituie un reviriment al decorației arhitecturale ce constă — în special — în modificarea plasticii fațadelor, prin aceea că registrele decorative primesc picturi în frescă, iar cel superior, mult mai mic, nu mai este decorat cu arcaturi, ci cu medalioane retrase în zidărie și pictate de asemenea în frescă. Sistemul acesta decorativ va fi des utilizat de monumentele posterioare.

Perioada a treia constituie începutul decadenței arhitecturii romînești din Muntenia. Nu se mai creează nimic deosebit — deși se construiește foarte mult — iar interpretarea modelelor anterioare este din ce în ce mai slabă.

În perioada I-a, sînt utilizate forme de plan mult mai variate decît în cele următoare. Din acest punct de vedere, se pot deosebi patru grupe de biserici:

Grupa I-a este cea mai bogat reprezentată și cuprinde bisericile construite pe plan treflat, cu sau fără turlă pe naos, cu clopotnița pe pronaosul nșor lărgit — dispoziție constructivă devenită tip încă de la sfîrșitul veacului precedent — și cu pridvor deschis ce precede pronaosul — un

element arhitectural de asemenea generalizat. Arcadele pridvorului, ca și cele dintre pronaos și naos, tri- sau polilobate, reazemă pe coloane de piatră, ale căror capitele, baze, pedestale și, foarte adesea, chiar fusuri, sînt bogat sculptate. Ex. *bisericile Scaune și Colțea*.

Grupa a II-a cuprinde monumentele dezvoltate pe același tip de plan care, datorită proporțiilor mult mai modeste, au turlă pe naos, dar nu mai au clopotniță pe pronaos. Ex. *biserica Floreasca*.

Grupa a III-a este constituită de bisericile pe plan dreptunghiular, cu turlă pe naos și clopotniță pe pronaos, la care se ajunge pe o scară, fie amenajată în grosimea zidului, fie amplasată într-un turn alăturat fațadei de nord a pronaosului. Ex. *bisericile Dintr-o zi, Răzvan, paraclisul Patriarhiei*.

Grupa a IV-a cuprinde monumente destul de rare în secolul al XVIII-lea, pe plan tip episcopial Curtea de Argeș: naos treflat — cu turlă — pronaos supralărgit — cu trei turle — precedat de un pridvor. Ex. *biserica Sf. Gheorghe Nou* (la origine) și *biserica mănăstirii Văcărești*.

În perioadele următoare, tipul de plan care predomină este cel al grupei I, treflat, cu sau fără turlă pe naos, cu pronaosul ușor lărgit, avînd clopotnița deasupra, și fiind precedat de un pridvor deschis. Ca exemple din perioada a II-a cităm: *bisericile Crețulescu, Ienei, Cu sfinți, Batiștea*. Din perioada a III-a: *Sf. Ștefan, Băneasa, Sf. Visarion vechi*. În afară de această grupă, mai găsim cîteva biserici din grupa a II-a. Ex.: *biserica Sf. Spiridon vechi*.

Secolul al XIX-lea. În primele decenii ale acestui secol, decadența arhitecturii muntenești — ce începuse a se manifesta încă din a doua jumătate a veacului precedent — se desăvîrșește. Caracterul național al monumentelor de arhitectură devine din ce în ce mai șters, sub influențele tot mai puternice venite din occident, iar puținele biserici ce copiază modelele cele mai simple, anterioare, sînt cu totul neinteresante.

Contactul cu cultura occidentală al unor domnitori și boieri are ca urmare chemarea în țară a unui număr tot mai mare de meșteri și, mai ales, arhitecți străini, cei mai mulți de origine germană. Aceștia importă un stil cu totul străin arhitecturii noastre de pînă acum, stil caracteristic epocii romantice ce se desăvîrșise în Apus și care — grefat pe sistemele constructive autohtone și foarte adesea chiar pe construcții existente ce trebuiau refăcute — naște un stil hibrid neo-gotic — total lipsit de valoare — care dăinuie, totuși, pînă către a doua jumătate a secolului.

Acestei perioade i se datoresc multe refaceri de biserici vechi, precum și cîteva construcții noi de asemenea lăcașuri. Unele refaceri, totale, schimbă complet atît dispozițiile constructive cît și decorația edificiilor anterioare, cum se întîmplă cu bisericile Sărindat (azi dispărută) și Gorgani. Cele mai multe, însă, sînt refaceri parțiale, care au ca rezultat îmbrăcarea monumentelor existente într-o haină străină și lipsită de gust (ex. *Sf. Gheorghe Nou*).

Dintre cele cîteva biserici noi, ultima este *biserica Sf. Spiridon Nou*. Acesta este exemplul care ilustrează perfect totala lipsă de înțelegere a arhitecților și meșterilor străini pentru modul de gîndire artistică — în general — și arhitectonică — în special — al poporului nostru.

O altă influență ce se face resimțită în această perioadă este a neo-clasicismului italian, ajuns la noi, prin Moldova, din Rusia, unde crease o epocă deosebit de valoroasă. Acolo unde această nouă influență se grefează pe un monument existent, rezultatul este la fel de lipsit de valoare (ex. *biserica Negustori*); unde, însă, întreaga concepție arhitecturală se schimbă, ca, de exemplu, la *biserica Teiul Doamnei* — la care antagonismul dintre structură și decorație nu mai există — efectul este mult mai reușit; dar aceste monumente nu mai au absolut nimic comun cu arhitectura romînească.

O privire de ansamblu asupra manifestărilor arhitectonice ale primei jumătăți a secolului duce la concluzia că aceasta se caracterizează printr-o vădită confuzie arhitecturală, căreia îi cad pradă și ultimii meșteri, reprezentanți ai școlilor tradiționale populare, ducînd — în ultimă analiză — la completa decadență a arhitecturii noastre naționale.

În lucrarea de față am prezentat câte un scurt istoric al fiecărei biserici și mănăstiri în parte; la bisericile care mai păstrează caracterul de monument de arhitectură, am adăugat la acest istoric și o descriere a monumentului, insistând asupra elementelor noi introduse în arhitectură prin construcția respectivă, ca și asupra monumentelor mai valoroase și mai reprezentative din orașul nostru.

Am socotit că nu este lipsit de interes ca, în cadrul istoricului fiecărei biserici, să prezentăm și diverse alte știri legate de istoria meșteșugurilor sau a culturii. Astfel, am arătat, acolo unde a fost cazul, care biserici au fost făcute de bresle sau au fost în grija acestora. Tot în grupa acestor informații — de data aceasta ținând de istoria culturii — intră și cele referitoare la școlile și tipografiile de pe lângă biserici și mănăstiri, pe care le-am menționat, acolo unde le-am constatat documentar, dând și bibliografia respectivă.

AGA NIȚĂ, vezi Sf. Vineri-Herasca

1. M. ALBĂ (Popa Dîrvaș, biserica Vișicăi)
Calea Victoriei nr. 110

A fost zidită de popa Neagu Dîrvaș și jupîneasa Vișa la începutul secolului al XVIII-lea. O piatră de mormînt, cu data 1715—1716, tăiată și pusă la spălătorul din altar, este o dovadă că biserica exista la acea dată. Mahalaua și biserica se numeau în acea vreme popa Dîrvaș¹. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea i se mai spunea și biserica Vișei sau Vișicăi², de la numele ctitorei sale.

La 1802 martie 19, biserica avea și chilii în jur³, care au fost dărîmate spre sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Avariata de marele cutremur din 1802, a fost reclădită de Nicolae Trăznea mare clucer și soția sa Maria, fiind gata la 1827 nov. 20⁴ (data pisaniei). A fost renovată la 1873, cînd s-au refăcut turlele, pridvorul, acoperișul, ferestrele etc. și a fost pictată de G. Tattărăscu. Pictura a fost renovată în anii 1925, 1945 și 1949.

Biserica are planul dreptunghiular, cu naosul mare și pronaosul foarte mic. Absida altarului e semicirculară. Turla de pe naos, refăcută, poligonală în interior, stă pe un tambur susținut de arcuri pe pilaștri. Turla pronaosului se sprijină pe arcuri rezemate pe patru pilaștri. Pridvorul din față este construit în stil neo-clasic. Exteriorul bisericii a fost refăcut în întregime: ferestrele au fost mărite, i s-au pus niște pilaștri de tencuială și o friză dorică.

Ms. A. 545, f. 89—90 v; Ms. 5142, f. 10; Dumitrescu M., preot, *Bis. Albă (Teologul, II (1898), nr. 18, p. 3)*; *Dicț. Rom.*, I, p. 712; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 196; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 134—135; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 352—353; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 15; *Anuar 1909*, p. 19; Greceanu, *București*, p. 84; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 10; Florescu, *Din vechiul București*, p. 24—25; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 65—66; Crutzescu, *Podul Mogoșoaiei*, p. 261—262; Caselli D., *Mahalaua postelnicului Firu (Gazt. municip. V (1936), nr. 217)*; Iorga N., *București*, p. 149 <foto>; Golescu M., *Motive animale în sculptura decorativă (BCMI, XXXVI (1943), p. 42)*; *Inscripții București*.

¹ Doc. din 1739 sept. 2 și 1740 febr. 22 (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XIII/8 și 9).

² Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178 și doc. din 1786 aug. 18 (G. Potra, *Doc. București*, p. 546 D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166, îi spune biserica Albă; în catagrafia din 1810 i se spune și biserica Albă și

Vișica, iar mahalalei—Popa Dîrvaș; vezi și doc. din 1835 mai 3 (Acad. R.P.R., ms. 956, f. 75—77).

³ Arh. St. Buc., Mitrop., I/1.

⁴ Biserica exista însă la 1810, fiind amintită în catagrafie și în 1818.

Este una din cele mai vechi biserici ale orașului nostru. A fost construită de jupanița Caplea, soția lui Ghiorma mare postelnic (care apare cu acest titlu în divan între 1564 mart. 31 și 1568 iunie 8)¹. De această biserică se leagă legenda foarte cunoscută — pusă în circulație la sfârșitul secolului al XVII-lea² — că, înainte de a fi dus în fața călăului, Mihai Viteazul s-a rugat aci pentru a fi salvat de la moarte.

S-a discutat mult dacă biserica Albă-Postăvari este aceeași cu aceea a jupinesei Caplea; cei mai mulți dintre cercetători — printre care și autorii rapoartelor de săpături din 1953 — cred că avem de-a face cu două biserici diferite. Problema este destul de greu de lămurit. Este adevărat că, în cartea sa din 1591 oct.³, patriarhul Ieremia arată că biserica se găsea aproape de Dîmbovița, într-un loc expus inundațiilor, și că Mihai Viteazul — pe atunci mare ban — a construit o altă mănăstire, pe colina unde sînt astăzi Arhivele Statului din București. După cum arată un document din 1669 iunie 15⁴, este vorba însă de cursul vechi al Dîmboviței, astfel încît ni se pare că biserica jupinesei Caplea nu trebuie căutată pe malul actualului curs al Dîmboviței, cum cred autorii rapoartelor menționate. Mai mult încă, patriarhul nu menționează că biserica se găsea în apropierea mănăstirii Mihai vodă.

După zidirea acesteia din urmă, biserica Sf. Nicolae a jupinesei Caplea a rămas metohul său. Un document din 1635 april 5 arată că biserica «este acum metoh la mănăstirea lui Mihai vodă⁵». Documentul din 1669 iunie 15, citat și mai sus, precizează că mănăstirea sf. Nicolae se găsea în apropierea unui ostrov al Dîmboviței «cei vechi». Biserica este menționată apoi de cronicarul Radu Popescu⁶ și în 1741 mart. 15⁷; în ambele cazuri i se spune biserica Albă (este vorba probabil de același lăcaș, căreia i s-a schimbat numele, deoarece nu avem nici o știre despre construirea altei biserici, tot cu hramul sf. Nicolae și care să fie, de asemenea, metoh la m-reă Mihai vodă⁸). În documentul din 1741 se arată că biserica era, în continuare, metoh al mănăstirii Mihai vodă. Biserica veche fusese însă părăsită din pricina neglijenței călugărilor. Cu numele de biserica Albă o pomeneste apoi banul M. Captaezino⁹, iar D. Fotino o numește biserica Postăvari¹⁰ (în acest cartier locuiau postăvarii, care își spălau postavurile în apa Dîmboviței)¹¹.

Amintirea faptului că aici a fost o dată schit se păstrează și în secolul al XVIII-lea și la începutul celui următor, cînd este nunită, în 1795, biserica Albă de la schit¹², în 1813, schitul sf. Nicolae din mahalaua Postăvari¹³, schitul ot Postăvari în 1824, sau biserica Albă «dă schit»¹⁴, în 1832.

Avariată de cutremurul din 1838¹⁵, biserica era în ruină la mijlocul secolului al XIX-lea. Locuitorii mahalalei au dărîmat-o în 1855 și au refăcut-o, pe vechile temelii, fiind gata la 1857 sept. 28 (data pisaniei). Printre noii ctitori este și un Gheorghe Ioan franzelar, alături de serdarul Costache Constantinescu și alții. Cu prilejul reclădirii, i s-au adăugat și hramurile sf. Gheorghe și Sf. 40 de mucenici.

Pictura bisericii a fost refăcută în 1889, de pictorul Anton Serafim, cu ocazia unor reparații. Biserica a mai fost reparată în 1908, 1925 și după bombardamentele din 1944.

¹ Este pomenită în documente la <1564–1568> april. 8, cînd era metoh la Sîmopetra (*DIR*, XVI/3, p. 190); 1586 mai 30 (*DIR*, XVI/5, p. 240–241).

² *Istoriile*, p. 83.

³ *Arh. St. Buc.*, SI, nr. 1463.

⁴ *Idem*, *Donații*, LIX / 18.

⁵ *Idem*, *m-reă Hanu Greci*, X/3.

⁶ *Istoriile*, p. 83.

⁷ *Arh. St. Buc.*, *m-reă Mihai vodă*, III/6.

⁸ Săpăturile arheologice făcute în anii 1953–1956 în această regiune au dat la iveală resturi ale primei biserici de la sfârșitul secolului al XVI-lea, în jurul căreia era un cimitir. După părerea autorilor rapoartelor de săpături, această biserică a fost reconstruită pe vechile fundații, la începutul secolului al XVIII-lea,

cînd a fost închinată metoh la m-reă Mihai vodă. După informațiile date de S. Morinț, participant la săpături, vechea biserică din secolul al XVI-lea ar fi fost aproape de Dîmbovița, astfel încît ni se pare că la această biserică se referă cartea patriarhului Ieremia din 1591.

⁹ *Tunusli, Ist. Țării Rom.*, p. 178.

¹⁰ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

¹¹ Cf. și doc. din 1802 (*Bis. ort. rom.*; XXVII (1903), p. 998). În 1810 mahalaua se numea a Postăvarilor.

¹² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 749.

¹³ *Idem*, XI, p. 441–442.

¹⁴ E. și I. Virtosu, *Începuturi edilitare*, p. 222.

¹⁵ *Arh. St. Buc.*, *Min. Instrucțiunii*, dos. 596/1838, f. 119.

Ms. 5142, f. 167—169; *Dicț. Rom.*, I, p. 712; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 47, 166, 194—195, 200, 201, 203—205; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 146—147; Iorga, *Inscripții*, I, p. 347—348; Năsturel P. V., *Biserica Stavropoleos*, Buc., 1906, p. 1—4; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 11—12; *Anuarul 1909*, p. 19; Caselli D., *Biserica Albă din București, în care s-a închinat Mihai Viteazul* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 137, p. 1—2); idem, *Bis. Sf. Nicolae a jupînesei Caplea* (idem, nr. 138); Elefterescu Em., *Bis. Albă, Sf. Nicolae din Postăvari, Calea Rahovei* (*Glasul mon.*, XII (1934), nr. 396); Florescu, *Din vechiul București*, p. 100—101; Caselli D., *Biserica Sf. Nicolae a jupînesii Caplea din București* (*București*, II (1936) nr. 1—2, p. 137—145); Nicolaescu Stoica, *Cartea patriarhului Ieremia* (*Gazt. municip.*, VI (1937), nr. 291); Idem, *Biserica Albă din Postăvari, metoh al m-rii Mihai Vodă din Buc.* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 440); *Inscripții București; București de odinioară*, p. 97—98 <bis. jupaniței Caplea> și 121—123 <bis. Albă>; *Materiale arheologice*, V (1959), p. 636—642.

3. ALEXE

Calea Șerban Vodă nr. 123

Este o biserică mică, zidită în 1812 de un anume Alexe și de soția sa, Maria, cu ajutorul lui Gheorghe pușcașul și al soției sale, Ecaterina. La moartea sa, în anul 1813, Alexe închină biserica mănăstirii Hilandar¹. În 1831 i se spune biserica lui Alexe. A fost renovată după cutremurul din 1838 și în anul 1845. A mai fost reparată în anul 1897 și refăcută în anul 1926.

Ms. A, 545, f. 193; ms. 5142, f. 13—18; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 584; *Dicț. rom.*, I, p. 712; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 83; *Anuar 1909*, p. 25; *Inscripții București*.

4. AMZEI

str. Amzei nr. 12

A fost zidită între anii 1805—1810, din banii lăsați de Nicolae polcovnic Dărăscu, de către Amza Năescu, de la care îi vine și numele². Din testamentul acestuia, din anul 1830, rezultă că și el a contribuit cu bani la ridicarea bisericii. Această primă biserică avea hramul Sf. Nicolae.

Începînd din anul 1832, în chiliile bisericii, clădite de curînd, se afla o școală începătoare cu două clase³.

Mistuită de incendiu în 1846, biserica a fost restaurată aproape radical după aceea. În 1875 a fost reparată din nou, adăugîndu-i-se două turle.

Vechea biserică a fost dărîmată în 1898 și reconstruită de arhitectul Al. Săvulescu, fiind gata la 21 oct. 1901 (data pisaniei). Pictura noii biserici este făcută de italianul Umberto Marchetti, iar iconostasul, frontonul, amvonul și stranele de sculptorul Babic.

Ms. 5142, f. 21—22; Urechia V. A., *Istoria școalelor*, IV, p. 353, 361; *Dicț. rom.*, I, p. 712—713; *Bis. Amza* (*Consolatorul*, IV, (1901), nr. 9, p. 138—140); *Sfințirea bisericii Amza* (*ibidem*, nr. 8, p. 119—123); Stănescu D., *Pictura bisericii Amza* (*Noua revistă romînd*, IV (1901), nr. 42, p. 244—247); Iorga N., *Inscripții*, I, p. 351; *Anuar 1909*, p. 19; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 60—62; Greceanu, *București*, p. 84; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 66; Lahovary P., *Elemente monografice ale pieții Amzei*, Buc., 1932, 91 p. ; *Inscripții București*.

¹ Doc. din 1814 iunie 22 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 234) Biserica este menționată și de D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166; în schimb, nu este menționată în ediția fraților Tunusli.

² În 1831, biserica se numea Sf. Nicolae (Arh. St. Buc., *Vornicia dinlăuntru*, dos. 168); după moartea lui Amza, mahalaua și biserica i-au luat numele.

³ În 1834, școala romînească de la biserica Amzei era frecventată de fii de meșteșugari, negustori și mici slujbași (N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Știrbey*, p. 140). Școala exista și în anul 1841 (Arh. St. Buc., *Min. Instrucț.*, dos. 2693/1841) și în 1854 (*ibidem*, dos. 3930/1854).

Zidirea mănăstirii a început în vara anului 1713, pe locul unei biserici de lemn, construită de Staicu Merișanu paharnic¹. La 1714 febr. 2, când i se face prima danie², lăcașul construit de mitropolitul Antim Ivireanu era aproape gata; la 1714 sept. 20, în gramata patriarhală dată noii mănăstiri, se arată că fusese « strălucit împodobită și înfrumusețată prin alcătuirea ei tehnică și prin potrivirea pietrelor ». La această dată, mănăstirea avea și chiliile³. Data pisaniei, 1715, reprezintă deci anul în care noua ctitorie a fost complet terminată⁴.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în scutirile și milele ce i se acordă de către domnie, i se spune mănăstirea Tuturor Sfinților din mahalaua popii Ivașco⁵. Mai târziu va purta numele mitropolitului Antim⁶.

După 1715, în chiliile de la Antim funcționa o tipografie, înființată de ctitorul mănăstirii — el însuși un mare tipograf — « ca tipografii să învețe meșteșugul tipografiei unul de la altul, pentru ca să nu piară acest meșteșug din țară, nici să se părăsească lucrul cărților, pentru folosul țării ». De asemenea, mănăstirea avea și o bibliotecă, întemeiată de același ctitor.

După moartea tragică a mitropolitului Antim, lăcașul a cunoscut o perioadă grea. În timpul domniei lui Al. Ipsilanti se liotărăște ca în chiliile mănăstirii să funcționeze o orfanotropie⁷. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, clădirile din jurul bisericii ajunseseră în stare de ruină. Ele au fost renovate în 1795, de Antim arhiepiscop de Pogoniana (1795 mai 10, data pisaniei, aflată la Muzeul de Artă al R.P.R.). Ajungând în sărăcie, mănăstirea a fost închinată, la 1795 mai 22, ca metoh episcopiei de Argeș, urmînd să se deschidă aici o școală de învățatură pentru preoți⁸.

D. Fotino menționează mănăstirea Antim printre mănăstirile domnești⁹.

Biserica a fost avariata de cutremurul din 1838¹⁰. În 1851, arhitectul mănăstirii arată că « zidăria bisericii se află încă în stare bună, afară numai de zidul de căpetenie din față, la care s-au adăugat mai la urmă un antreu, și care, acesta fiind de o mărime neproporțională cu acel zid, poate că, cu prilejul unui cutremur, a urmat a se despărți de celelalte ziduri ale bisericii în care s-au și legat spre acest sfârșit cu legături mari de fier ». În consecință, se cerea dărîmarea antreului. La aceeași dată, turelele bisericii erau « într-o proastă și rușinoasă stare ». Arhitectul propunea să se refacă doar soclul din cărămidă iar turelele să se construiască din lemn, să se mărească ferestrele și să se facă o nouă zugrăveală.

Peste doi ani, episcopul de Argeș arăta și el că « pietrele turelelor » erau mișcate, amvonul, scara și invelișul stricate iar zugrăveala « aflîndu-se prea veche, s-a șters, încît mai nu se cunosc figurile și este de neapărată trebuință a să zugrăvi din nou ». Zidul de împrejmuire fiind de asemenea stricat, sfatul orășenesc cerea dărîmarea lui¹¹.

După această dată, biserica Antim a suferit unele modificări făcute de arhitectul Schlatter: turele bisericii au fost refăcute din lemn acoperit cu tablă, s-a modificat pridvorul, care fusese mai înalt, schimbîndu-i-se partea superioară; s-a modificat, de asemenea, turnul-clopotniță de la intrare.

Dintr-o catagrafie a mănăstirii, din 1862, rezultă că restaurarea bisericii a avut loc în anul 1857. După reparații — care, se precizează, au fost radicale și s-an făcut « pe zidul cel vechi » —

¹ Doc. din 1713 april. 24 (Arh. St. Buc., ep. Argeș, XLVIII/17).

² Acad. R.P.R., CXXVII/104.

³ Hurmuzaki, XIV/1, p. 629—634.

⁴ Vezi așezămîntul făcut de ctitorul m-rii, din 1715 iulie 20, în care acesta arată că a zidit în jurul bisericii chiliile destule și că a împodobit și a înfrumusețat biserica (Arh. St. Buc., Suluri, nr. 13). Vezi de asemenea întărirea domnească dată așezămîntului la 1716 mart. 4 (Acad. R.P.R., XIV/24).

⁵ Acad. R.P.R., CXXVII/104, XIV/30, XIV/24. Tot m-rea Toți Sfinții i se spune și la 1740 sept. 12 (Muzeul de istorie Buc., nr. 37, 393).

⁶ La 1734 iunie 7 se spunea încă mahalaua popii Ivașco (Acad. R.P.R., C/24) iar la 1745 nov.12. mahalaua lui Antim (Ibidem, C/29).

⁷ D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172; vezi și V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 387—388.

⁸ Arh. St. Buc., ep. Argeș, I/6. Acest seminar exista și la 1836. Vezi și V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VII, p. 21, 27—28.

⁹ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.

¹⁰ Despre stricăciunile pricinuite de cutremur, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 106 v.

¹¹ N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Știrbey*, p. 119—120.

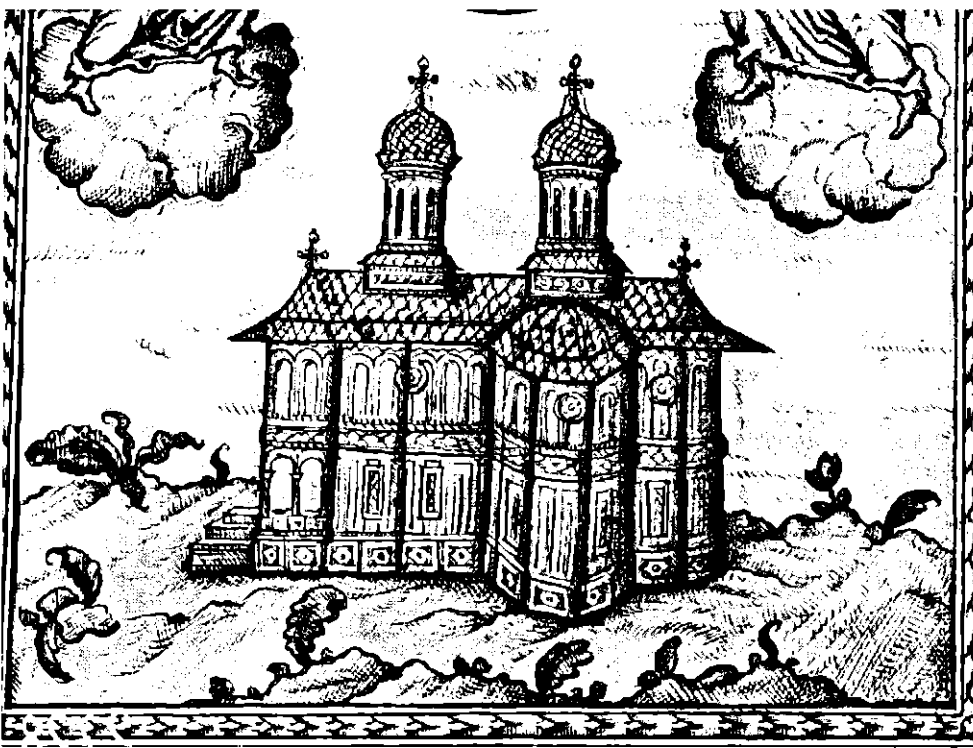

Fig. 66. -- Biserica m-rii Antim. Miniatură de mitropolitul Antim Ivireanu (clișeu ICSOR).

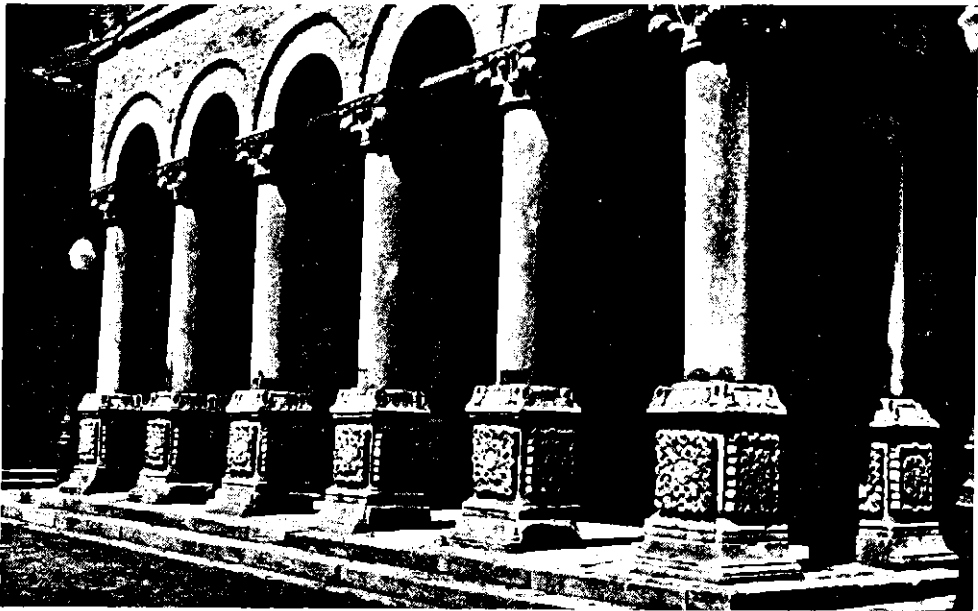

Fig. 67. — Biserica m-rii Antim. Coloanele pridvorului.

biserica avea două turlle mari, căptușite cu « tincu » vopsit. Amvonul avea coloane groase de piatră cu flori sculptate; pe dinafară biserica era tencuită și vopsită « în culoarea cărămizii » (influența arhitecturii de la Muntele Athos) și avea 17 « rotogoale » din piatră sculptată.

Din aceeași catagrafie, din anul 1862, rezultă că clopotnița mănăstirii era « în desă-vârșită ruină » (nu fusese încă restaurată). În partea dreaptă a intrării, pînă la paraclis, se găsea o clădire cu etaj, avînd sus cinci odăi iar jos trei, care era de asemenea ruinată. De la paraclis pînă în fundul curții se găseau două odăi cu o cămără, iar pe latura de fund a curții erau alte patru odăi și două cămări cu sălile lor, fără ferestre și fără uși. În partea stîngă a curții, se afla o bucătărie cu două cămări și patru odăi cu sălile lor, precum și niște ziduri în ruină, un șopron, un grajd de zid și o pivniță¹ (ulterior pe locul acestora s-a ridicat o clădire nouă).

În 1860—1863, biserica a fost pictată din nou de pictorul Petre Alexandrescu. Tot în această vreme, vechea tîmplă din piatră a bisericii² a fost înlocuită cu una din lemn.

La 1854, în clădirile mănăstirii se aflau Arhivele Statului³. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, pe locul chiliilor din partea de nord, care se ruinaseră, s-a construit o altă clădire⁴. Chiliile mănăstirii, din care unele au fost arse în 1907, au fost reparate în anii 1909 și 1935.

Mănăstirea a fost restaurată în ultimii ani: în 1947 s-au refăcut turllele din cărămidă aparentă iar în 1950 s-au pictat turllele noi și pridvorul și s-a spălat restul picturii.

Ca monument de arhitectură, biserica mănăstirii Antim este unul dintre cele mai valoroase din București, deși restaurările pe care le-a suferit — și în special aceea făcută de arhitectul Schlatter — i-au schimbat înfățișarea.

Ca plan și sistem de boltire, biserica nu oferă nimic deosebit, în afară de proporțiile sale armonioase. Ceea ce constituie însă valoarea monumentului este bogata decorație sculpturală din interior și pridvor și de la ancadramele ferestrelor.

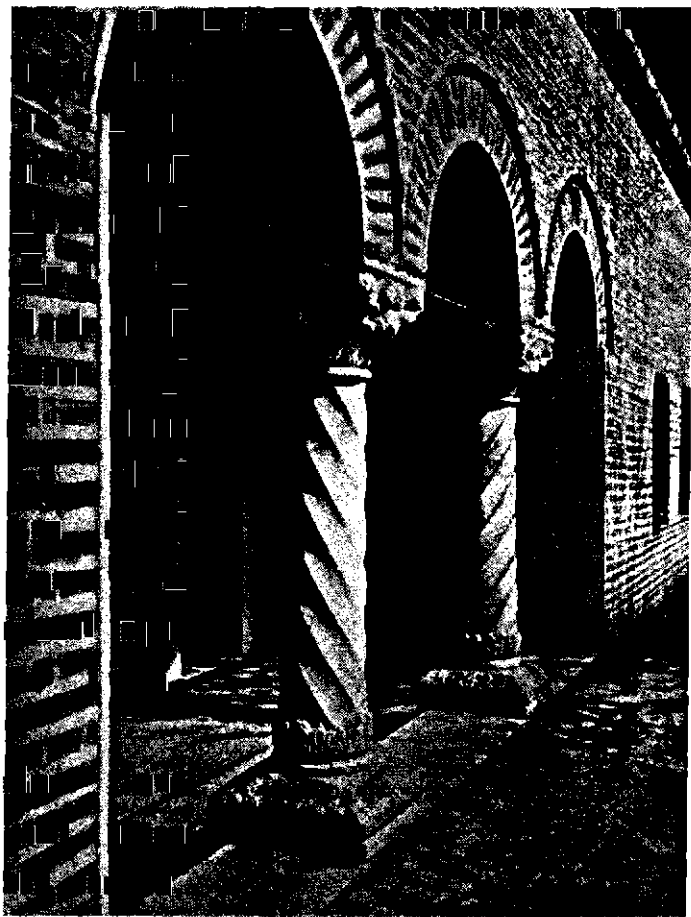

Fig.68. — M-rea Antim. Porticul chiliilor (clișeu ICSOR).

¹ Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 353 v — 354 v.

² Această tîmplă se află în lapidarul de la Stavropoleos.

³ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 3930/1854. f. 7.

⁴ Despre starea mănăstirii în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și reparațiile făcute în această

vreme, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1694/1845, 2267/1850, 4313, 4359 și 4387/1856, 454 și 469/1860, 1103 și 1232/1862, 2707/1874, 204/1897 și 315/1899; despre zidul înconjurător și clopotnița care amenințau să cadă în 1863, vezi Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88/30, f. 145 passim.

Pridvorul, larg și monumental, se compune din nouă arcade în plin cintru ce reazimă pe coloane cilindrice de piatră, cu admirabile capitele sculptate într-un stil neo-corintic — ce va dăinui de-a lungul acestei perioade — cu baze originale, de asemenea împodobite cu sculpturi florale și rezemînd pe pedestale cubice, decorate cu cîte un fleuron pe fiecare față. Aceleași motive sculpturale se regăesc și în interior, unde coloanele ce despart naosul de pronaos sînt la fel decorate.

O particularitate a pridvorului este aceea că pedestalele coloanelor nu sînt legate de o balustradă, ci sînt izolate, ca cele din interior. Partea de sus a pridvorului, rotunjirea cornișei pronaosului și înscrisura în această rotunjire a unui rozon neogotic — opera restauratorului Schlatter — sînt cu totul străine arhitecturii rominești.

Decorul exterior este sobru, caracteristic monumentelor din a doua jumătate a sec. al XVII-lea, fiind alcătuit din două registre de panouri și arcaturi, despărțite de un brîu simplu.

Portalul intrării, foarte lat, este bogat sculptat cu motive florale ce îmbracă o formă simplă, ca și ancadramentele ferestrelor. Remarcabilă este și ușa de stejar, sculptată — se spune — chiar de talentatul ctitor.

În rest, ar mai fi de semnalat: clopotnița masivă, formată din două prisme suprapuse, modificată după 1862, cînd i s-au adăugat cele patru turnulețe de pe colțuri; chiliile, grupate în jurul a cîte unui portic cu trei arcade pe două colnane torsionate, și, mai ales, bucătăria, al cărei fost coș, azi transformat, era construit într-un sistem compus de arcuri și bolți.

Paraclisul se găsește în rîndul chiliilor din partea dreaptă a bisericii. A fost început de mitropolitul Antim Ivireanu, în 1715, și terminat de Matei Roset. A fost reînnoit și mărit de Iosif episcopul Argeșului, înainte de 1812 mai 23 (data pisaniei) și reparat din nou în 1860, cu care prilej a fost pictat în ulei de G. Tattărăscu. A fost restaurat și repictat în anul 1951.

În catagrafia mănăstirii din anul 1862 — citată mai sus — se arată că paraclisul avea cinci ferestre cu chenare de piatră sculptată și o turlă cu opt ferestre. Portalul era din piatră sculptată. Paraclisul era zugrăvit pe dinafară, ca și biserica.

Paraclisul — format dintr-o singură încăpere dreptunghiulară, al cărui centru este încadrat de patru pilăstri — este acoperit cu o cupolă pe pandantivi. Portalul, împodobit cu frumoase sculpturi, este precedat de o arcadă trilobală, sprijinită pe două coloane de piatră cu capiteli și baze sculptate.

Enăceanu Gheuađie, *Testamentul mitropolitului Antim Ivireanu* (Bis. ort. rom., IX (1885), nr. 2, p. 168 și urm., 221—229); Dinulescu St., *Viața și activitatea lui Antim Ivireanu*, Cernăuți, 1886; Bilciurescu, *Măndstirile*, p. 254—256; Urechia V. A., *Istoria școalelor*, I, p. 30, 52; IV, p. 201; Dicț. Rom., I, p. 713; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 126; Ms. 5142, f. 25—28; Ms. A. 545, f. 19; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 171—174, 321; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 142—145; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 280—282; *Monumentele*, III, pl. 6 și 7; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 28; Panțurescu I., *Biserica episcopiei de Argeș*, Buc., 1905, p. 42; BCMI, I (1908), p. 133, 134, 176 și 188; II (1909), p. 184; IV (1911), p. 37, 42, 107; VI (1913), p. 52, 95, 202; XIX (1926), p. X; *Anuar* 1909, p. 19; Dobrescu N., *Viața și faptele lui Antim Ivireanu mitropolitul Ungro-Vlahiei*, Buc., 1910, 119 p.; ACMI, 1915, p. 41, 57; Greceanu, *București*, p. 152—153; Urișescu Eremia, *M-reă Antim*, teză de licență, Inst. teologic, Buc., 1929; Dumitrescu P., *Mitropolitul Antim și ctitoria lui: « Biserica tuturor sfinților » din București* (*Universul*, nr. 223, 1931, p. 1); BCMI, XXIV (1931), p. 190; *Biserica Antim (Boabe de grîu, IV (1933))*, p. 539—549, cu 16 figuri); BCMI, XXVI (1933), p. 97, 190; Elefterescu Em., *Biserica Antim, (Glasul mon., XI (1933), nr. 343)*; Florescu, *Vechi proprietăți*, p. 21; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 13; Florescu, *Din vechiul București*, p. 36; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIX (1936), p. 9, 29, 30, 31, 35, 36, 38, 39, 46, 47, 78—80 și pl. CCXC—CCC și DCXXXV <ușa>); Popescu-Lumină, *București*, p. 286, BCMI, XXX (1937), p. 190; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 205—206, 380, 423; idem, *Ghidul*, p. 217—224; Opreșcu G., *Pictura rominească în sec. XIX*, p. 116; Cerbuleț Teodor, *Antim Ivireanul*, Buc., 1940, 32 p.; Costescu, *București*, p. 73; Ghika-Budești, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XXVI, XXXI); Goleșcu M., *Motive animale în sculptura decorativă* (BCMI, XXXVI (1943), p. 45, 46, 47 <timpla>); ACMI, 1942—1943, p. 78; Popescu Nic., *Paraclisul m-rii Antim (Glasul bisericii, X (1951), nr. 6—7, p. 71—76)*; Ionescu Gr., *Relatare*, p. 79; *Mitropolitul Antim, ctitor de lăcașuri sfînte* (Bis. ort. rom., LXXXIV (1956), p. 811); Moiescu G. I., preot, *240 de ani de la moartea lui Antim Ivireanu* (Mitrop. Olteniei, VIII (1956), nr. 8—9, p. 511—514); *Arta feudală*, p. 217; Ionescu Gr., *București*, p. 90—95; Drăghiceanu, *Catagolul*, p. 25—26; *Inscripții București*.

Prima biserică a fost de lemn, fiind construită în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. A fost clădită din zid înainte de 1765 sept. 15 (data pisaniei), de Constantin și Maria, ginerele și fiica lui Ghenea Potoceanu. La 1801 febr. 25, în curtea bisericii se găseau două chilii, una învelită cu trestie și alta cu rogoz¹. Biserica a fost reparată în 1820—1830, de Apostol Velicu băcan, și restaurată în 1864, când i se fac turle de lemn, în locul celor de zid. În ultimii ani i s-au făcut diverse reparații la acoperiș, s-a spălat pictura etc.

Ms. A. 545, f. 215 v.; *Dicț. Rom.*, I, p. 713; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 174; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 45—46; *Anuar 1909*, p. 27; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 91; Florescu G., *Din vechiul București*, p. 75; *Inscripții București*.

M-REA ARHIMANDRITUL, vezi Sf. Apostoli

7. ARMENEASCĂ

bd. Republicii, colț cu str. Italiană

Prima biserică armenescă din București a fost zidită în anul 1685, cu ajutorul negustorului Hovianț Harutiun Amira din Constantinopol și al altor armeni de acolo. Biserica a fost refăcută în 1781 (data pisaniei), de obștea armenilor. La 1742 aug. 15, Mihai Racoviță dă voie armenilor din București să-și ridice o biserică de piatră². Este vorba de a doua biserică armenescă. La sfârși-

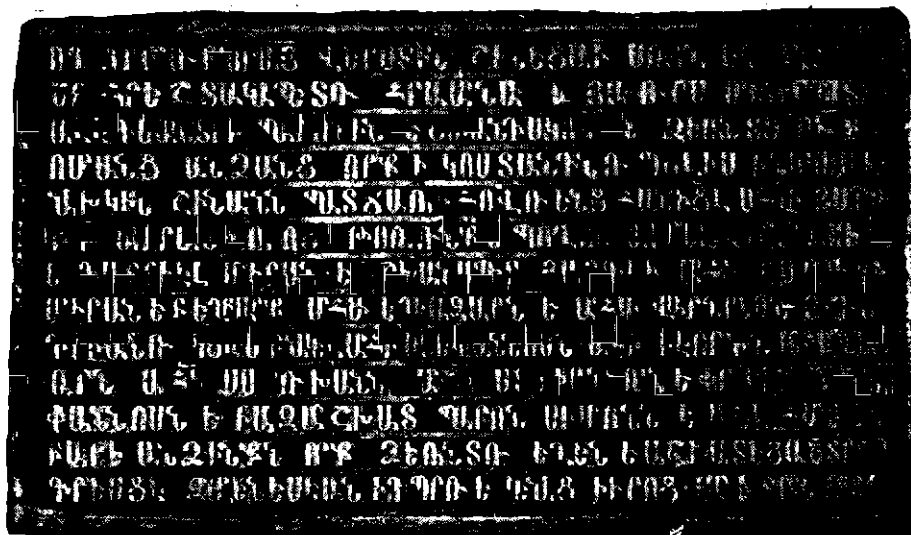

Fig. 69. — Pisania bisericii Armenești — 1781.

tul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, călătorii armeni care au vizitat orașul arată că existau două biserici armenice în București: una mică și o alta mare, cu hramul sf. Arhangheli.

¹ Acad. R.P.R., ms. rom., nr. 661, f. 25 v.

² Arh. St. Buc., Mitrop., DXXVIII/1.

Una din acestea, probabil cea mare, era pe locul actualei biserici armenesti¹. Vorbind despre această biserică mare, un călător armean de pe la 1808 arată că era clădită mareț, din piatră, era mare și frumoasă și avea două cupole².

Actuala biserică a fost construită în anul 1911, după planurile arhitectului D. Maimarolu, avînd ca model catedrala din Ecimiadzin. Pictura bisericii a fost făcută de pictorul Bassano.

Ms. 354 al preotului Andreasian Harutiun (în arhiva bisericii); Mamikonian Petros, *Prezentul și viitorul armenilor din România*, Galați, 1895, p. 114 (în limba armeană); Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 230; Harutiun Andreasian, preot, *Bis. armeană din Buc.* (Aurora, 1906, nr. 12, p. 2); Goilav Gr., *Bisericile armenice de prin țările române* (Rev. pt. ist., arh. și fil., XII (1912), p. 458) și extras Buc., 1912, p. 18; Mestugean V., *Istoria armenilor după noile cercetări istorice*, vol. II, Buc., 1926, p. 72; Greceanu, *București*, p. 128; Caselli D., *Mahalaua, ulița și biserica Armenească* (Gazt. municip., III (1934), nr. 135); Florescu, *Din vechiul București*, p. 43; Ionescu Gr., *Țhidul*, p. 107—108; Siruni H. Dj., *Bisericile armenice din țările române* (Ani, III (1942—1943), p. 498) și extras, p. 10; Idem, *Armenii în viața economică a țărilor române*, Buc., 1944, p. 134, 166; *Inscripții București*.

BISERICA LUI BADEA BĂLĂCEANU, vezi Sf. Dumitru

8. M BĂNEASA

șos. București-Ploiești nr. 3

Construcția bisericii a fost începută înainte de războiul ruso-turc din 1768—1774, de Ștefan Văcărescu și soția sa, Ecaterina, fiind terminată de abia în 1792 (data pisaniei) de Enăchiță Văcărescu și soția sa, Ecaterina³. Biserica a fost paraclisul caselor familiei Văcărescu, aflate în apropiere. A fost reparată de G. Bibescu, în 1845 — cînd i s-au întărit zidurile exterioare, fiind legată cu fier — și în 1888. A fost reparată din nou în anul 1933 și după cutremurul din 1940, cînd i s-a refăcut turla.

Biserica, mică, are plan treflat, cu absidele foarte mici și o turlă-clopotniță octogonală pe pronaosul supralărgit. Naosul are o cupolă mică, pe arcuri în « mîner de coș », rezemate pe colțurile absidelor, iar pronaosul, dreptunghiular, o cupolă asemănătoare, pe console. Pronaosul este despărțit de naos printr-un arc pe două coloane angajate. Interiorul bisericii (pictura, catapeteasma) a fost refăcut. Doar picturile de pe boltă par a fi mai vechi.

Pridvorul are forma dreptunghiulară, sprijinindu-se pe patru coloane în față și pe două angajate în zid. Exteriorul bisericii este alcătuit din obișnuitele două registre: cel superior este decorat cu medalioane, iar cel inferior cu firide simple, înalte, cu arcatură trilobată.

Ms. A. 545, f. 255; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 56; *Anuar* 1909, p. 68; Drăghiceanu V., *Palatul lui Bibescu de la Băneasa* (BCMI, VII (1914), p. 175—176); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 421; Idem, *Țhidul*, p. 331—332; Brătulescu, *Bis. din Ilfov*, p. 36; ACMI, 1942—1943, p. 61; *Inscripții București*.

¹ Un document din 1815 febr. 12 arată că biserica era situată între mahalaua Săpunarilor și Podul Tîrgului de Afară. (Arh. St. Buc., m-rea Căldărușani, XIX/5).

² H. Dj. Siruni, *Cîteva note despre București* (în manuscris).

³ Cf. și doc. din 1793 mai 4 (Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 124—125) și 1815 ian. 4 (Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 255—256).

De la această soție a lui Enăchiță Văcărescu, care a fost un timp mare ban, vine numele de Băneasa (soția marelui ban).

În București au existat de-a lungul secolelor mai multe biserici catolice. Nu știm sigur dacă toate acestea au fost pe locul actualei biserici Bărăția.

Prima biserică a catolicilor din București a fost de lemn. Ea exista la 1578 febr. 24, când este pomenită într-o scrisoare a doamnei Ecaterina Salvaressi¹. Prădată și probabil arsă în 1595, a fost părăsită după aceea. La 1629 iulie 9, catolicii din București căpătaseră aprobarea să-și ridice o nouă biserică².

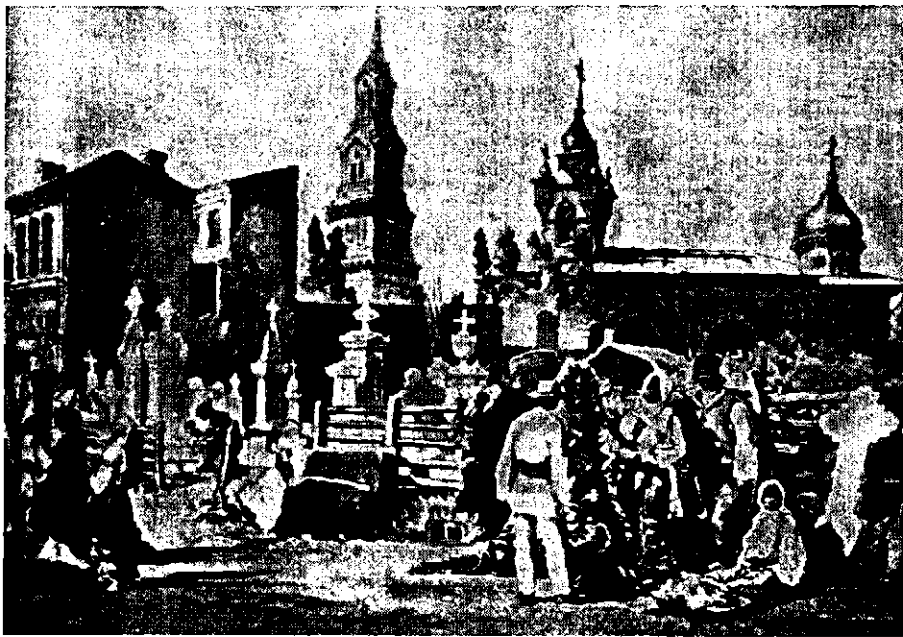

Fig. 70. — Biserica și turnul Bărăției la 1868. Acuarelă de Preziosi (colecția Stampe a Acad. R.P.R.).

A doua biserică a fost clădită între 1633—1637³, de Bartolomeu Locadelli din Veneția și Petru Pavel Bruni din Perugia, cu sprijinul lui Matei Basarab, a cărui bunăvoință față de catolici este cunoscută. În 1646, episcopul catolic Baksici arată că biserica — construită de curînd — era lungă de zece pași și lată de cinci, avînd formă de vatră, cu două ferestre și o ușă. Altarul fusese făcut din pămînt și se năruise, iar zugrăveala bisericii era prost executată⁴. Această biserică a fost arsă de tătari în anul 1659⁵. După această dată, în 1663, misionarul Thomasy cerea ajutor pentru refacerea bisericii⁶.

A treia biserică a fost construită în anul 1666 (data pisaniei), de « frații » din « provincia » Bulgaria, cu ajutorul negustorilor din Chiprovăț. Această biserică era din lemn⁷.

Un misionar catolic anonim (unii cred că e Del Monte), autorul unei « relații istorice » foarte prețioase, ne informează că, în timpul vizitei sale în Țara Romînească, văzînd că biserica

* Numele de bărăție înseamnă frăție, derivînd din brat-barat = frate.

¹ N. Iorga, *Contribuțiuni la istoria Munteniei*, Buc., 1896, p. 30.

² Hurmuzaki, XIV/2, p. 432.

³ În 1633 veneau deja misionari catolici să slujească (N. Iorga, *Acte și fragmente*, I, p. 73—74). Despre zidirea bisericii vezi și Veress, *Documente*,

X, p. 1—2, C. Esarcu, *O descriere a Valahiei în veacul XVII* (Arhiva, V (1894), p. 114—115).

⁴ *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, XVIII, p. 105.

⁵ *Ibidem*, p. 269.

⁶ Veress, *Documente*, XI, p. 34—36.

⁷ *Diplomatarium italicum*, 1925, p. 142.

catolică era mică, strânsese bani pentru construirea altui locaş. Şerban Cantacuzino — a cărui adversitate faţă de catolicism este notorie — i-a luat însă cărămida, pe cînd era mare spătar (deci între 1668 ian. 31 şi 1672 ian. 5). Misionarul a insistat însă, a început construcţia, înălţînd-o pînă la un metru, dar viitorul domn i-a confiscat materialele şi a interzis zidirea bisericii¹. În timpul domniei lui Şerban Cantacuzino, biserica Bărăţiei era ruinată.

Pe la 1715, Anton Maria del Chiaro arată că biserica era « o biată căsuţă rău construită, din lemn », care ameninţă cu ruina². Refăcută probabil după aceea, Bărăţia a existat în tot cursul secolului al XVIII-lea, fiind pomenită în numeroase documente³. La 1756, într-una din încăperile de la Bărăţie, călugării catolici deschiseseră circiumă, stîrnind batjocura locuitorilor, care spuneau că « nu este biserică, nici mănăstire, ci circiumă »⁴.

Biserica a ars pînă la temelii în marele incendiu din 1804 aug. 28⁵ şi a fost reconstruită, după aceea⁶, fiind gata în 1812 (data pisaniei). Distrusă din nou în 1821, se construia în 1833, pe vechile temelii. La 1841 martie 30, un nou incendiu arde biserica, mănăstirea şi clopotniţa, care sînt iarăşi reparate. Arsă din nou la 1847 martie 23⁷, a fost reparată după incendiu. Turnul din faţa bisericii este declarat monument de arhitectură.

Iorga N., *Călători, misionari*, p. 54, 67—68; Călinescu G., *Altre notizie sui missionari cattolici dei paesi romeni (Diplomatarium italicum, II (1930), p. 328—329, 428)*; Popescu M., *Bucureştii descrişi de Sultzter la sfîrşitul veacului al XVIII-lea (Bucureştii vechi, I—V (1930—1934), p. 34—38; Pann A., Memorabilul focului, p. 73—79, nota; Berindei D., Bucureştii (Rev. romînd, 1861, p. 377—378)*; Pappasoglu, *Bucureşti*, p. 118; *Dict. Rom.*, I, p. 728; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 228—229; Iorga N., *Studii şi doc.*, I—II, p. 249, 257, 264, 335—337, 344—348, 354 passim; Auner C., *Geschichte der Bukarester Baratzie, Buc.*, 1904; Popescu-Lumină, *Bucureşti*, p. 315—316; Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, p. 83—85; *Pietrele funerare din biserica Bărăţiei (Ararat, XII (1937), nr. 152; Bucureştii pitoresc <vedere, 1928>; Ani, III (1942—1943), p. 500; Ionescu N., Ţara romînilor, p. 205; Inscricpii Bucureşti.*

BĂRBĂTESCU NOU, vezi Cuţitul de argint.

10. BĂRBĂTESCU VECHI (Sf. Nicolae ot Filaret *)
str. Bărbătescu Vechi nr. 1

A fost zidită la începutul secolului al XIX-lea; construcţia sa a fost începută de « cîţiva fraţi » şi de Nicolae Braşoveanu şi terminată de Ioan şelarul şi alţii la 1818 oct. 27. În 1851, fiind în ruină, a fost rezidită de Dimitrie Giano şi alţii, fiind gata la 1858 iulie 20 (data pisaniei). La sfîrşitul secolului trecut, era din nou în stare rea, fiind apoi reparată.

Ms. A. 545, f. 185 v.; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 583; *Dict. Rom.*, I, p. 713; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 148, 175—176; Iorga N., *Inscricpii*, I, p. 336; *Anuar*, 1909, p. 26; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 88; *Inscricpii Bucureşti.*

¹ *Mag. istoric*, V, p. 65.

² *Revoluţiile Valahiei*, p. 12—13.

³ 1692 oct. 21 (*Studii şi doc.*, I—II, p. 226); 1775 mart. (*Urechia, Ist. rom.*, II, p. 123); 1793 april. 10 (*Studii şi doc.*, I—II, p. 240—241), etc.

⁴ Această circiumă era aşezată chiar lingă altarul bisericii (*Studii şi doc.*, I—II, p. 240); vezi tot acolo şi situaţia clădirilor la 1793.

⁵ Cf. o însemnare la N. Iorga, *Manuscriptele m-rii Cernica*, p. 20—21; vezi şi *Studii şi doc.*, I—II, p. 336.

⁶ După socoteala lui Merkelius, pentru refacerea bisericii catolice trebuiau 33 042 piaştri (Hurmuzaki, *XIX/2*, p. 217—219). Un călător armean de pe la

1808 arăta că biserica şi m-rea « latinilor » s-a construit « în zilele noastre », sub supravegherea preotului Ambrosius Babichian din Trebizonda (H. Dj. Siruni, *Cîteva note despre Bucureşti*).

Despre refacerea bisericii între 1805 şi 1812, vezi şi Francisc Pall, *Les consuls des puissances étrangères et le clergé catholique en Valachie au début du XIX-e siècle (avec des documents inédits) (Mélanges de l'école roumaine en France, XV/1 (1939—1940), p. 167—168, 180—183)* şi Hurmuzaki, *XX*, p. 138.

⁷ Hurmuzaki, *XVIII*, p. 13.

* În planul lui Borroczyn din 1852 este trecută cu numele de biserică Filaret.

11. M BATIȘTE

str. Batiștei 19

După părerea lui N. Iorga, biserica — amintind numele lui Batiște Vevelli, influentul sfetnic al lui Radu Mihnea și al fiului său, Alexandru Cuconul — ar putea fi o ctitorie a acestuia. Nu există însă nici o dovadă că el a fost primul ctitor al bisericii. Ni se pare mai de crezut o altă explicație a numelui Batiște: aici a fost pe vremuri un vad unde se adăpau vitele, vad numit și batiște¹

Fig. 71. — Biserica Batiște pe la 1860. Acuarelă de C. Szatmary (Colecția de Stampe a Acad. R.P.R.).

Cert este însă că biserica exista în secolul al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, fiind pomenită deseori în documente².

Actuala biserică a fost zidită de Manciul vătaf³, de Ilinca, soția sa, și de alți țirgoveți, înainte de 1764 oct. 14 (data pisaniei). Pisania bisericii nu amintește însă nimic de prima ctitorie, care poate să fi fost pe un alt loc. A fost reparată în 1812 și după incendiul din 1847. Alte reparații i s-au făcut în anii 1883, 1899 și 1906. Biserica păstrează însă forma din 1763.

Biserica Batiște seamănă mult cu Stavropoleos — de formele și decorația căreia a fost inspirată — și cu Sf. Elefterie, fiind mai mare decât aceasta. Planul treflat al bisericii se caracterizează prin naosul alungit și pronaosul lărgit. Absidele naosului sînt poligonale în exterior. Altarul are o boltă asemănătoare cu a bisericii Dintr-o zi, iar proscomidia este cuprinsă în grosimea zidului. Cupola naosului reazemă pe pandantivi și arcuri care coboară pînă jos, cu o retragere. Stîlpii care separau naosul de pronaos au dispărut, rămînînd numai un arc-dublou, refăcut. Pe partea de nord a pronaosului se găsește un turn, pentru scara ce urcă în clopotnița de pe pronaos. Atît această clopotniță cît și turla de pe naos au fost refăcute.

¹ Cf. S. Pușcariu, *Dicționarul limbii romîne*, I, p. 525--526.

² 1660 aprilie 5 (Arh. St. Buc., m-rea Rimnicul Sărat, XVII/4), 1697 nov. 4 (Idem, AN, CIX/8),

1730 april. 7 (*Rev. ist.*, 1932, p. 155) etc.

³ Un document din 1755 oct. 15 arată că Manciul era vătaf de măcelari (Acad. R.P.R., CCCLXXXV/16).

Pridvorul a fost și el refăcut în parte. El se sprijină pe două coloane groase ce încadrează intrarea, pe câte două la colțuri și pe alte două angajate în zid. Este acoperit cu două bolți semisferice pe pandantivi, despărțite de un arc median. Ușa bisericii, care a fost lărgită, păstrează che-narul de piatră sculptată și pisania, care are deasupra o cornișe.

Arhitectura exterioară este vădit inspirată de Stavropoleos. Registrul inferior este decorat cu arcaturi în acoladă iar brîul ce desparte cele două registre seamănă mult cu cel de la Stavropoleos. Medalioanele din registrul superior au fost repictate iar ferestrele mărite.

Se păstrează destul de bine vechea pictură a bisericii, atît în altar cît și pe pereții naosului.

Ms. 5142, f. 31—34; Pappasoglu, *București*, p. 118; *Dict. Rom.*, I, p. 713; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 176; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 140—141; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 301—302; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 26—27; *Anuar* 1909, p. 20; Baltazar A., *Decorafiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureștene* (*Conv. lit.*, XLII (1909), nr. 9, p. 544—548); BCMI, XXVI (1933), p. 98; Florescu, *Din vechiul București*, p. 44—46; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 10; *Bucureștii Vechii*, pl. XXXVI <acuarela din 1860.>; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIX (1936), p. 28, 95, pl. CDXXVII—CDXXIX); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 139; Iorga N., *București*, p. 90, 91 <desen>, 136 <desen, bis. refăcută>, 281; BCMI, XXXV (1942), p. 192; Ștefănescu I. D., *Monumentele de artă din București* (*Glasul bisericii*, 1956, nr. 1—2, p. 46—56); *Inscripții București*.

12. BOTEANU (Bradu-Boteanu) str. Boteanu nr. 8

Prima biserică a fost din lemn, fiind construită la sfîrșitul secolului al XVII-lea sau începutul celui de al XVIII-lea, de jupan Mihul. Ea este cunoscută în secolul al XVIII-lea sub numele de biserică Bradu. Cu acest nume este trecută în planul orașului din 1770 și menționată în 1830¹. A fost construită din zid, de jupîn Maxim și fratele său Gheorghe, fiii lui Grigore Miuleț, fiind terminată la 1760 iunie 6 (data pisaniei). Biserica este menționată cu numele de Boteanu de banul M. Cantacuzino² și de D. Fotino³. A fost reparată în 1884.

Fiind ruinată, vechea biserică a fost dărîmată la începutul secolului nostru; lîngă locul acesteia, a fost construită biserică actuală, de arhitectul N. Mihăescu, între anii 1908—1911, fiind pictată de pictorul V. Dămian. Se păstrează — incastrată în zidul bisericii noi — pisania vechii biserici, care este declarată monument istoric.

Musceleanu Gr., *Biserica Bradu-Boteanu din București* (*Cald. antic.*, 1866, p. 79—80); Ms. 5142, f. 37—40; Ms. A. 545, f. 69; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; *Dict. Rom.*, I, p. 713—714; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 176; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 292—293; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 15; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 63; Zagoritz Al., *Sculpturi în lemn de pe la biserici muntenești* (BCMI, VI (1913), p. 71); Florescu, *Din vechiul București*, p. 48—49; Caselli D., *Drumul de la Fierăstrău la mahalaua Brazilor* (*Gaz. municip.*, V (1936), nr. 207); Idem, *Mahalaua Boteanului* (*Ibidem*, nr. 209); *Arhitectura*, V (1939), nr. 2, p. 10 <foto>; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 140—141; *Inscripții București*.

¹ E. și I. Virtosu, *Începuturi edilitare*, p. 26. În planul din 1828 i se spune Boteanu sau Brad. Nî se pare plauzibilă explicația dată de G. Florescu: biserica se numea Bradu, deoarece în jur se găseau brazi.

² Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178. Mahalaua se numea și ea Boteanu în acest timp (doc. din 1764 mart. 24, Arh. St. Buc., Mitrop., CCXXXVI/1).

³ *Istoria Daciei*, III, p. 166.

A fost construită din lemn de brad de Staicu cărciumarul în anul 1740 (?)¹, cu hramul Intra-rea în biserică, sărbătoare care era patroana breslei cărciumarilor.

În locul acestei biserici de lemn, ruinată, a fost construită o alta, din zid, în anul 1809², de Apostol, fiul lui Velicu băcanu, care-i pune hramul Duminica tuturor sfinților, sărbătoare ce era

Fig. 72. — Stoian negustorul și Apostol băcanul, ctitorii bisericii Bradu Staicu
(după Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*).

patroana băcanilor, și sf. Apostoli, patronul brutarilor. În catagrafia din 1831 i se spunea Biserica cu Bradu. Tot cu acest nume este trecută în planul orașului întocmit la 1852 de maiorul Borroczyn. Ruinându-se, biserica a fost renovată în 1875, după instrucțiunile arhitectului Freiwald (pisanie din acest an, care dă parte din datele de mai sus).

Ms. A. 545, f. 203 v.; *Dicț. Rom.*, I, p. 725; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 219; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 328, 346; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 93—94; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 43; Florescu, *Din vechiul București*, p. 73; *Inscripții București*.

¹ Banul Mihai Cantacuzino nu o menționează totuși printre bisericile de lemn.

² Este menționată în catagrafia din 1810 și de D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

Este biserica despre care s-a discutat cel mai mult, datorită legendei despre ciobanul Bucur. Această legendă este tîrzie, ea fiind pusă în circulație la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau începutul secolului al XIX-lea, cînd se caută o explicație a numelui orașului. F. Sulzer credea că București derivă de la bucurie, a se bucura. Pe la 1818, Wilkinson înregistrează legenda că, la începuturile

Fig. 73. — Biserica Bucur la 1856. Acuarelă de locot. Ferel din armata austriacă (din *Bucureștii vechi*).

sale, orașul nostru a fost un sat mic numit Bokor. Legenda lui Bucur a fost răspîndită apoi, prin 1835, de profesorul Genilie de la Sf. Sava. N. Horga, autorul unei lucrări intitulată *Arătarea întîmplării fetei lui Bogdan voevod țării Moldovei din anul de la Hristos 1346*, a adăugat la această legendă amănunte noi, făcînd din Bucur fiul voievodului Laic. După ce lucrarea sa a fost tradusă de Al. Pelimon, legenda s-a răspîndit și a început să i se acorde un credit deosebit. Așa se explică faptul că preotul Grigore Musceleanu, crezînd și el această legendă, a alcătuit faimoasa inscripție care vorbește de existența bisericii la sfîrșitul secolului al XIV-lea.

Biserica este însă mult mai nouă: ea a fost construită în secolul al XVIII-lea¹, probabil ca paraclis sau biserică de cimitir a mănăstirii Radu vodă. Acest lucru l-au dovedit în mod cert săpăturile arheologice din vara anului 1953.

O dovadă în plus că bisericuța actuală nu are nimic comun cu legendarul cioban Bucur este faptul că nu a fost numită astfel decît după răspîndirea legendei despre Bucur, și, mai ales, după 1869, cînd a fost reparată și cînd i s-a pus celebra pisanie care vorbește de existența bisericii

¹ Pentru acest secol pledează și datele de 1705 fevr. 8, scrisă pe o icoană de la tîmplă, și 1743, aflată pe un fragment de piatră de lângă biserică,

găsit de Gr. Tocilescu. La sfîrșitul secolului al XVI-lea, cînd Sinan pașa fortifică și cimitirul m-rii Radu vodă, biserica cimitirului nu este pomenită.

pe vremea lui Mircea cel Bătrîn. Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când începe a fi menționată în documente, bisericii i s-a spus totdeauna sf. Athanasie, nu Bucur; cu acest nume este trecută în planurile orașului din 1770, 1807 și 1828, așa îi spune banul Mihai Cantacuzino, pe la 1774,¹ o însemnare din 1802, care vorbește de dărmarea clopotniței bisericii sf. Athanasie², Dionisie Fotino la 1818³, catagrafia din 1831 etc.; într-o catagrafie din 1853 mai 10 este numită « biserica sf. Athanasie ce este afară din curtea mănăstirii »⁴ (Radu vodă).

După această catagrafie, la acea dată, biserica era spoită pe dinafară și pe dinăuntru, era acoperită cu șindrilă și avea o turlă mică din zid. În fața bisericii se afla un pridvor de lemn, în care se găsea clopotul. În aceeași situație se găsea biserica și la 1863 dec. 17, când se precizează că antreul de scînduri servea drept clopotniță⁵.

Dacă la 1853 biserica se numea încă « sf. Atanasie ce este afară din curtea mănăstirii », în această catagrafie din 1863 dec. 17 i se spune « biserica sf. Atanasie, numită biserica lui Bucur »⁶.

Biserica a fost numită deci Bucur înainte de alcătuirea pisaniei, din 1869, care înregistra drept adevăr o legendă pusă în circulație la începutul secolului al XIX-lea.

Deși reparată la 1869⁷, la 1901 biserica era ruinată în interior, avea turla aplecată, fiind închisă — din această pricină — multă vreme. A fost restaurată de arhitectul Grigore Cerchez, în anii 1909—1910, când i s-a reparat zidăria crăpată, s-au restaurat pridvorul, turla și bolta, s-a refăcut acoperișul și s-au făcut tencueli în interior și exterior. Reparată din nou la 1931, biserica a fost redeschisă în 1938.

Biserica Bucur are un aspect modest, dar foarte pitoresc, de bisericuță țărănească, cu un pridvor în formă de prispă, cu o turlă cu înfățișare de ciupeteă, acoperită cu șindrilă. Decorația exterioară este formată dintr-un singur registru din arcade înalte. Ferestrele mici ale bisericii au frumoase chenare de piatră sculptată, ca și ușa de la intrare. Aceste chenare și ușa datează de la restaurarea din 1909—1910.

Berindei D., *Bucureștii* (Rev. romînd, 1861, p. 320); Musceleanu Gr., *Bis. Bucur din Buc.*, 1416 (Cald. antic, 1875, p. 74—76); *Monumente*, p. 149—151; *Monumentele*, p. 74—76; *Dict. Rom.*, I, p. 714; *Dict. Ilfov*, p. 51; Tocilescu Gr., *Cetatea București sau cetatea Dimbovița* (Tinerimea Romînd, I (1898), p. 10—12, 14—17); Bilciurescu, *Măndstirile*, p. 134—136; Papasoglu D., *Istoria fondării orașului București*, Buc., 1892, p. 5—6; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 125, 126; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 176—178; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 128—130; Dumitrescu M., preot, *Bis. Bucur* (*Consolatorul*, III (1901), nr. 12, p. 188—189); Teodorescu Ilie, *Bis. Bucur* (*Consolatorul*, V (1903), nr. 9, p. 133—134); L. apedatu - Al., *M-rea Radu vodă și biserica Bucur din Capitală* (BCMI, I (1908), p. 188, 189) <după Szatmary>; BCMI, I (1908), p. 91, 178; IV (1911), p. 35 și VI (1913), p. 54, 187—188, 200, 202; Greceanu, *București*, p. 164—166; Săndulescu-Verna, *Bis. Radu vodă* (*Raze de lumină*, 1930, nr. 3, p. 200); Idem, *Bis. Radu vodă*, Buc., 1930, p. 24—25; Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură*. III *Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 110); Elefterescu Em., *Bis. Bucur* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 305 și XII (1934), nr. 400); Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), pl. CCCXVII) <două steșnice>; Caselli D., *Bucureștii fost-au ei pe vremea lui Mircea cel Bătrîn?* (*Gaz. municip.*, III (1934), nr. 110); *Bucureștii Vechi*, pl. 5 <acuarelă, la 1856>, XXXVII <acuarelă, la 1860>, XL <gravură, la 1882>; Florescu, *Din vechiul București*, p. 99—100; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 8; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 284—285; Ploieșteanu Pocitan V., *Biserica Bucur din Capitală*, Buc., 1938, 64 p.; Iorga N., *Poezia franceză asupra monumentelor istorice românești* (BCMI, XXXI (1938), p. 78); Iorga N., *București*, p. 57, 58 <gravură, 1882>, 62 <desen, sec. XIX>; Nicolau-Stroești C., *Biserica lui Bucur*, Buc., 1939, 31 p.; Mosco-Hagi Emanoil, *Bis. Bucur Ciobanul. Legenda și adevărul istoric* (*Gaz. municip.*, IX (1940), nr. 413); ACMI, 1942—1943, p. 63, 67; Cantacuzino G. M., *Arcade, frîde*, p. 111—122; *Bucureștii pitoresc*; Ionescu N., *Țara romînilor*, p. 210; *București. Săptămîni*, 1953, p. 173—183; Ionescu Gr., *București*, p. 8—9, 146—149; Idem, *Relatare*, p. 80; *Inscripții București; Bucureștii de odinioară*, p. 54—57.

¹ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

² *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.

³ *Istoria Daciei*, III, p. 165; cf. și doc. din 1819 la V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XII, p. 282.

⁴ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 2512/1853, f. 40.

⁵ Idem, dos. 1101/1863, f. 7.

⁶ Ibidem.

⁷ Despre alte reparații vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 320/1899.

15. BULGARĂ* (Calinderu, Sf. Ilie-Hanul Colþii)
str. Doamnei nr. 18

A fost zidită în prima jumătate a secolului al XVIII-lea (probabil în deceniul al V-lea)¹. După zidirea hanului Colþea — în curtea căruia era cuprinsă — a devenit biserica hanului. Biserica exista în 1770, fiind trecută în planul oraşului din acel an, şi în 1810, când este menţionată în catagrafie. Avînd zidiri în jur, Dionisie Fotino încadrează biserica printre mănăstirile cu hanuri în curte². După cum rezultă dintr-un document din 1836 febr. 27, lângă altarul bisericii, lipită de zidul acestuia, se găsea, la acea dată, o băcănie a hanului³.

Dărîmată de cutremurul din 1838, biserica a fost rezidită de Lazăr Calenderoglu, arendaşul hanului Colþea⁴, şi de alţii, fiind gata la 1841 aug. 30 (data pisaniei). A fost renovată în anul 1903.

Dicţ. Rom., I, p. 719; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 138; Iorga, *Inscripţii*, I, p. 304; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 18; *Anuar 1909*, p. 22; Negulescu I., *O pagină din istoria Bucureştilor (Bis. ort. rom., XLIV (1926), p. 135—139); Inscripţii Bucureşti.*

16. CAIMATA, demolată,
fostă în Bd. Republicii nr. 44

A fost zidită în 1730—1731 de Necula Bozianu fost ceauş de aprozi şi soţia sa, Stanca (pisania din 1731 oct. 23, astăzi la Muzeul de Artă al R.P.R.). Este pomenită în catagrafia din 1810, ca

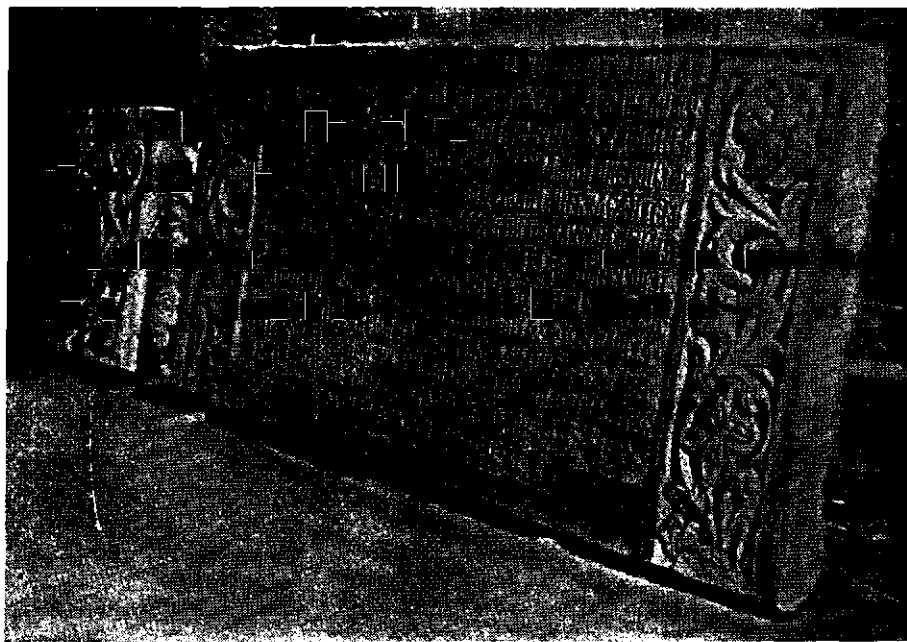

Fig. 74. — Pisania bisericii Caimata — 1731 (astăzi la Muzeul de artă al R.P.R.).

biserică de zid şi la 1818, de Dionisie Fotino⁵. La 1843 dec. 28, mahalaua se numea de asemenea Caimata⁶. Cutremurul din 1838 îi cauzează grave avarii; după raportul lui Villacrosse, biserica era

* Vezi şi hanul m-rii Colþea la p. 105.

¹ Ea exista în mod sigur la 1750.

² D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165.

³ I. Ionaşcu, *Doc. m-rii Colþea*, p. 341.

⁴ *Ibidem*, p. 339.

⁵ *Istoria Daciei*, vol. III, p. 166.

⁶ Muzeul istoric Buc., nr. 28273.

« foarte vătămată » peste tot, clopotnița crăpată și grinzile sparte. Zidurile bisericii erau însă întregi, astfel încît putea fi reparată¹. A fost dărîmată în anul 1890, cu ocazia tăierii actualului bulevard al Republicii; pe locul ei s-a pus o placă comemorativă, aflată în zidul casei cu nr. 44 de pe Bd. Republicii, unde a fost altarul bisericii.

Dicț. Rom., I, p. 714; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 178; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 22; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 122—125; Tocilescu, *Catalogul*, p. 17; Popescu-Lumină, *București*, p. 300—301; Florescu, *Din vechiul București*, p. 42—43; Ionescu Gr., *Țhidul*, p. 107; *Inscripții București*.

CALINDERU, vezi Bulgară

CALIST, vezi Delea Nouă

17. CĂRĂMIDARII DE JOS

str. Piscului nr. 7—9

Prima biserică cu acest nume a fost de lemn, cu hramul Sf. Dimitrie. Ea a fost construită în anul 1711, lângă crucea lui Leon vodă. A fost mutată de la Slobozia la Căramidari, la 1744—1745 (după cum arată o însemnare de pe un Penticostar al bisericii), de către fostul mare vistier Constantin Năsturel, care a clădit la acea dată biserica de zid de la Slobozia. Biserica de lemn mutată la Căramidari este pomenită de banul M. Cantacuzino² și în catagrafiile din 1810 și 1831.

Actuala biserică de zid a fost construită de locuitorii mahalalei în anii 1857—1863, lângă locul celei de lemn, de la care, în anul 1900, mai rămăsese doar masa din altar. A fost reparată în anul 1905. Arsă în 1922, biserica a fost restaurată în 1923—1924 și pictată în 1929, de pictorul Belizarie.

Dicț. Rom., I, p. 714; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 178; Năsturel P. V., *Contribuțiuni la istoricul Bucureștilor (Noua rev. rom., I, (1900), vol. 9, p. 424—425)*; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 353—354; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 36—37; *Anuar 1909*, p. 25; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 89—90; Caselli D., *Mahalaua Căramidarii de Jos* (*Gazet. municip.*, III (1934), nr. 136); Florescu, *Din vechiul București*, p. 82—83; *Inscripții București*.

18. CĂRĂMIDARII DE SUS

șos. Grozăvești nr. 7

Prima biserică³ a fost zidită în anul 1805 (data pisaniei), de protopopul Nicolae Trăznea, Sterie Chirovici măcelarul și alții. Construcția bisericii nu a fost prea solidă; o catagrafie din anul 1832 arată că biserica avea tavanul dărîmat, făcut din șipci de lemn. Cutremurul din 1838 avariază mai rău biserica⁴, care a fost apoi închisă. Dărîmată complet, în 1840, de Iliad Matache staroste de zidari, biserica a fost rezidită, cu sprijinul lui Iosif arhimandritul, în 1847—1848, fiind terminată

¹ Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 130.

² Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

³ Părerea lui G. M. Ionescu că ar fi existat aici o biserică veche făcută de Mitrea vornicul nu se

poate susține. Banul M. Cantacuzino nu o enumeră printre bisericile de lemn sau de zid, pe cînd D. Fotino o amintește la 1818. (*Istoria Daciei*, III, p. 166.

⁴ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838 p. 119.

la 1848 sept. 25 (data pisaniei¹). A ars în anul 1875 și a fost refăcută în anul 1877, când i s-a adăugat amvonul, i s-a pus o timplă de lemn și a fost zugrăvită de G. Ioanide. Diverse reparații i s-au făcut în 1911 — când a fost legată cu șine de fier și acoperită — în 1923—1925 și în 1955, când a fost refăcută și pictura.

Dicț. Român., I, p. 714; Bis. ort. rom., 1898, p. 466; Ionescu C. M., *Istoria Cotrocenilor...*, Buc., 1902, p. 552—557; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 318; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 12; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 145; Anuar 1909, p. 20; Mușeteanu I., *Șapte biserici*, Buc., 1941, 16 p.; Idem, *Monografia bisericii Cărdmidarii de Sus (Grozdvești)*, Buc., 1925, 48 p.; Th. Codrescu, V., nr. 7, 1 nov. 1935, p. 105; *Inscripții București; Pomelnicul bisericii Cărdmidarii de Sus, 1847* (Acad. R.P.R., ms. rom. nr. 5388).

CEAUȘ DAVID, vezi Icoanei

CEAUȘ PRECUP, vezi Olari

19. CEAUȘ RADU

str. Vulturilor nr. 3

Prima biserică, de lemn, a fost făcută de un ceauș Radu², pe la 1750—1755³. Biserica de lemn cu acest nume este pomenită de banul Mihai Cantacuzino⁴. La 1810, biserica era de zid⁵, fiind deci construită la sfârșitul secolului al XVIII-lea sau începutul celui următor (probabil în 1781). Stricată de cutremurul din 1838⁶ și arsă în anul 1847, a fost refăcută după aceea, cu o turlă și învelită cu șindrilă, de Teoharie Athanasiu luminărarul. A fost apoi reparată la 1886, când i se fac două turle. Avariată de cutremurul din 1940, a fost restaurată în 1943.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 80, nota; Dicț. Rom., I, p. 714; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 179; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 328—329; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 3; Anuar 1909, p. 25; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 95; Tuducescu I., *Un act de superstiție petrecut în București în anul 1796* (*Rev. arhivelor*, I (1924), nr. 1); Florescu, *Din vechiul București*, p. 79; Caselli D., *Mahalaua și biserica Ceauș Radu* (*Gaz. municip.*, V (1936), nr. 220); *Inscripții București*.

M-REA CIȘMEAUA, vezi Mavrogheni

BISERICA COCONILOR, vezi Sărindar

20. [M] M-REA COLȚEA *

bd. 1848 nr. 1

Prima biserică situată pe locul complexului de clădiri de la Colțea a fost construită din lemn de Udrea slugerul, pe la mijlocul secolului al XVII-lea (1641—1642, după părerea lui I. Ionașcu), avînd hramul Sf. Paraschiva. Cu numele de biserica lui Udrea sluger este pomenită la 1658 febr. 10⁷. După uciderea ctitorului, în 1655, de către slujitorii răsculați, biserica a rămas pe seama fratelui său, Colțea Doicescu mare clucer, care o închină mitropoliei, în timpul domniei

¹ Piatra cu pisania este așezată peste un mormînt din curtea bisericii.

² Un ceauș Radu din București apare în documente la 1649 dec. 1 (*Arh. St. Buc.*, m-rea Plumbuita, XV/5). Nu știm dacă biserica se leagă de numele acestuia.

³ Un pomelnic din 1753 este o dovadă în acest sens. Totuși, faptul că mahalaua se numea Ceauș Radu la 1752 aug. 6 (*Studii și doc.*, V, p. 498), poate fi o dovadă a existenței unei biserici mai vechi.

⁴ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

⁵ Menționată la 1818 și de D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166, fără să se spună din ce era construită.

⁶ *Arh. St. Buc.*, Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 80, 153.

⁷ Vezi și spitalul și școala de la Colțea la p. 127 și 135—137.

⁸ Muzeul de istorie Buc., nr. 13889.

lui Radu Leon¹. De la acest clucer Colțea, care avea case aproape de biserică², și-a luat apoi numele mahalaua și biserica³. La 1669 iunie 18, mahalaua se numea a bisericii lui Colțea clucer⁴.

Locul pe care era situată biserica lui Colțea a fost vîndut de mitropolie marelui spătar Mihai Cantacuzino, care a construit aici, începînd din anul 1701⁵, complexul de clădiri de la mănăstirea Colțea, cuprinzînd: o biserică mare, cu hramul Trei Ierarhi (sau Trei Sfetitele), trei paraclise⁶, din care două așezate « unul împotriva altuia »: unul cu hramul sf. Paraschiva⁷ (hramul vechii biserici a lui Colțea clucerul), la casele arhierelui, situate în partea de nord a curții, și altul cu hramul sf. Cosma și Damian, așezat « între spitaluri, ca să auză bolnavii în toate zilele sfînta slujbă »; cel de-al treilea, cu hramul Toți Sfinții, a fost zidit pentru școlari, de vornicul Șerban Cantacuzino, fiul lui Drăghici spătarul. Toate lăcașurile au fost « bine împodobite, cu toate cele trebuincioase bisericesti podoabe ». În afară de aceste lăcașuri, spătarul Mihai Cantacuzino a mai zidit în incinta mănăstirii un spital cu 24 de paturi, spițerie, casă pentru chirurg, școală, odăi pentru dascăli, casă pentru episcopul și iconomul mănăstirii și o casă pentru un arhieru străin⁸. Toate aceste construcții au fost înconjurate cu zid⁹, fiind gata în 1714—1715 (data pisaniei, aflată la Muzeul de artă al R.P.R.). La poarta de intrare a fost zidită o « frumoasă și prea înaltă clopotniță, cu mai multe clopote »¹⁰.

Ctitorul a înzestrat mănăstirea cu moșii¹¹. Noua ctitorie, avînd școală și spital, a obținut milă de la domnie dîjma din bolovanli de sare de la ocna Slănic și diverse scutiri de dări¹².

În chiliile mănăstirii Colțea a funcționat în cursul secolului al XVIII-lea o școală romînească¹³ și o tipografie¹⁴.

La 1739 febr. 27, clădirile de la Colțea și biserica mare, — după informația lui Daponte¹⁵ — « mănăstirea toată cu spitalurile, cu spițăriile ce era doftorii pentru săracii din spital și cu biserică, cu cîte trele paraclise, cu anvoanele și cu amîndouă pimnițele » — după o altă informație¹⁶ — au ars — acoperișul și interiorul — fiind refăcute în același an.

Biserica mare a fost prima construcție din complexul de clădiri de la Colțea¹⁷. Ea era probabil gata la 1702 oct. 18, cînd i se dă o carte patriarhială¹⁸.

¹ Arh. St. Buc., Mitrop., CDXXXIV/1 și I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 25—28. Vezi întărirea patriarhului Dositei din 1670, în *Rev. arhivelor*, 1939, p. 375—379. Biserica Colțea este pomenită și la 1669 iunie 18 (Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 21—23).

² Doc. din 1680 nov. 20 (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni XC/24).

³ Sulzer caută să explice că numele derivă de la colț sau unghi (Oniciu Grațiana, *op. cit.*, p. 10).

⁴ Acad. R.P.R., CCCLXXIV/25. La 1676 i se spunea mahalaua Colții clucer (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/29).

⁵ Păreră lui I. Ionașcu că biserica mare era gata probabil în 1698—1699, deoarece în biserică există o piatră de mormînt din acest an, nu ni se pare întemeiată. În biserică mai este și o piatră mai veche, din 1691 sept. 10. După aceeași logică, ar urma că biserica era gata în 1691. Probabil că aceste pietre au fost mutate din biserica veche.

⁶ Cele trei paraclise sînt amintite și într-un document din 1747 mai 23 (I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 135), ca și de un altul din 1815 iulie 19 (Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 276). În 1818, D. Fotino arată că erau patru paraclise (*Istoria Daciei*, III, p. 166).

⁷ Este posibil ca acest paraclis să fi fost zidit de C. Brincoveanu, după cum arată pisania din 1752 (Hurmuzaki, XIV/2, p. 1131).

⁸ M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 342—343.

⁹ La 1837 sept. 2, «zidul cel mare» din jurul mănăstirii Colțea, avariat de cutremure și nereparat, era susținut cu proptele (I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 348—349).

¹⁰ Și vechea biserică fusese împrejmuțată. Un document din 1701 mart. 1 amintește de «poarta cea veche» a bisericii Colțea (*ibidem*, p. 85).

În afară de poarta mare, deasupra căreia se găsea faimosul turn, mai exista o altă poartă, mai mică, spre Scaune (*ibidem*, p. 225, 331).

¹¹ În 1813, figura printre mănăstirile mari ale țării (Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 14); D. Fotino (*Istoria Daciei*, III, p. 165) o trece în rîndul celor nouă mănăstiri domnești din București.

¹² Doc. din: 1713 mai 14 (Acad. R. P. R., CCCLXIII/3); 1714 no. 13 (*ibidem*, CCCLXIII/4); 1716 april. 29 (*ibidem*, CCCLXIII/6) etc.; 1775 (Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 170—172); 1813 iulie 1 (*idem*, X, p. 1026—1029) și Găleşescu, *op. cit.*, *passim*.

¹³ Despre această școală vezi mai sus p. 127.

¹⁴ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 138—142. La 1749 april. 3, din porunca lui Grigore Ghica, tipografia de la Colțea a fost mutată la mitropolie (Arh. St. Buc., Mitrop., CCCXXIX/1); vezi și *Bis. ort. rom.*, XXIII (1899), p. 132.

¹⁵ *Ephemerides Daces*, II, p. 185.

¹⁶ I. Bianu, *Catalogul manuscrisurilor romînești*, I, p. 293 și I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 128.

¹⁷ Cf. doc. din 1709 mart. 29, care precizează că spătarul Mihai Cantacuzino a făcut «mai întîi» biserica «și apoi au făcut și case împrejur pentru odihna celor neputincioși» (Acad. R.P.R., CCCLXXIX/32).

¹⁸ *Studii și doc.*, XXI, p. 85—88 și Acad. R. P. R., CLXXXIII/179.

Din cartea patriarhului Samuel din 1715 și după o descriere de la începutul secolului al XIX-lea, rezultă că biserica mare se găsea în mijlocul curții.

La 1770, logofătul Necula Măinescu a făcut un pridvor bisericii (pisania din 1770 iulie 3). După informațiile date de arhitectul Horia Teodoru, nu este vorba de pridvorul mare, actual,

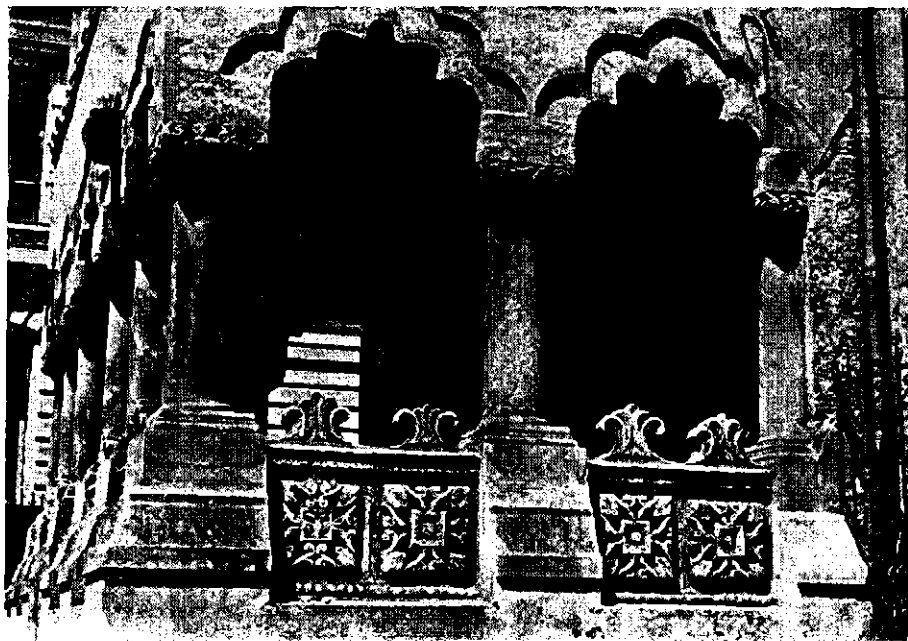

Fig. 75. — Pridvorul bisericii Colțea.

al bisericii — construit odată cu aceasta — ci de un mic pridvor, adăugat în fața celui original, ca la biserica mănăstirii Hurezi.

Biserica a fost reparată după cutremurul din 1838, când a fost zugrăvită¹. În anul 1949 s-a consolidat zidul bisericii, avariat de bombardamente, iar în 1950—1955 s-a reconstruit turla de pe pronaos.

Biserica Colțea este un monument reprezentativ al epocii lui Constantin Brîncoveanu, epocă în care — dacă inovațiile constructive nu sînt deosebit de importante, ele înscriindu-se pe linia unei evoluții normale — în schimb, tehnica și măiestria procedeelor decorative ating o perfecțiune necunoscută.

La Colțea mai intervine, în plus, un factor important pentru arta decorativă a acelor vremuri, în care influența orientală era pregnantă, și anume o vădită influență occidentală în stil baroc italian, care se manifestă în felul în care este rezolvat și decorat portalul intrării, precum și la pandantivii naosului.

Biserica este construită pe planul moștenit din secolul precedent, în treflă, cu o clopotniță pe pronaos și cu o turlă pe naos (despre care nu se știe precis dacă a existat la origine), avînd un pridvor deschis ce precede intrarea. Existența clopotniței de pe pronaos este dovedită de faptul că în peretele dinspre apus, foarte gros, este săpată scara ascunsă de acces în camera clopotelor.

La Colțea sînt demne de remarcat cîteva inovații în sistemul de boltire: în naos apar două arcuri dublouri mari, unul spre altar, coborînd pînă la pardoseală, și altul spre pronaos, rezemînd

¹ Despre aceste reparații, făcute de arhitectul Conrad Schwink, vezi *Analele parlamentare*, 1847 —

1848, p. 571, 579, 587.

pe console de piatră sculptată; tot aici, arcurile longitudinale reazemă pe console duble, de asemenea sculptate, realizate prin retragerea zidului.

Arcadele ce despart naosul de pronaos, în plin cintru, reazemă pe coloane de piatră cu caneluri puternic răsucite, cu capitele neocorintice și baze admirabil sculptate, ce vor influența pe meșterii decoratori de mai târziu. Piedestalele înalte, pe care stau coloanele, sînt încă octogonale, ca la bisericile mai vechi (Doamnei, etc.).

Pronaosul păstrează sistemul mai vechi de boltire, cu arcurile rezemînd pe pilaștri, dar capitelele, foarte bogate și proeminente, par niște console.

Prin modul în care este decorat și prin reușitele sale proporții, pridvorul constituie încă o trăsătură caracteristică a bisericii Colțea. Este rezemat pe zece coloane de piatră, cilindrice și necanelate, de proporții scunde, avînd capitele turtite și largi, sculptate cu motive florale și zoomorfe. Arcadele nu mai sînt în plin cintru, ca pînă acum, ci pentalobate, fiind subliniate la exterior de o arhivoltă, avînd aceeași formă.

Piedestalele bogate ale coloanelor pridvorului sînt legate între ele cu parapete de piatră care au fost decorate cu cîte un fleuron sculptat. După cum dovedește o fotografie veche, publicată de Ionescu-Gion, aceste fleuroane sînt adaose tîrzii; ele provin de la fostul turn Colțea, dărimat la 1888.

Portalul bisericii este foarte frumos, el prezentînd un interesant amestec de baroc italian și de elemente orientale. Golul ușii, terminat în arc trilobat, este încadrat de două coloane neocorintice, ce susțin un antablament în stilul renașterii italiene. Pe friza acestuia, doi grifoni înaripați, sculptați în relief, susțin o placă pe care fusese probabil săpată pisania, ce se zice că a fost rasă de turci după uciderea spătarului Mihai Cantacuzino. Deasupra locului acestei pisanii se găsește stema Cantacuzinilor. Piedestalele coloanelor sînt împodobite cu chipurile celor patru evangheliști.

Ușa bisericii este deosebit de interesantă, fiind frumos sculptată în stil brîncovenesc.

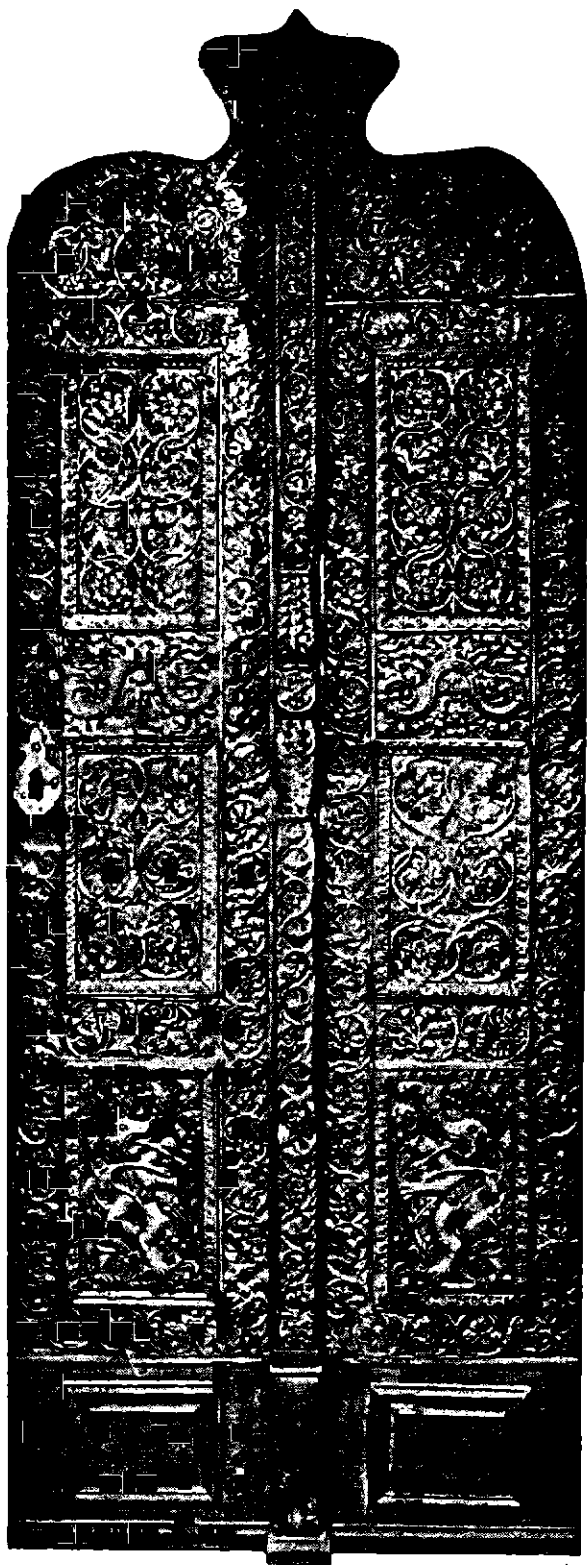

Fig. 76. — Ușa bisericii Colțea.

În același stil sînt sculptate și tîmpla ca și alte diverse piese de lemn din biserică.

Exteriorul este decorat cu două registre de firide cu arcade polilobate, separate de un brîu în formă de funie împletită (ca la Mitropolie). Cu ocazia unor reparații făcute în anul 1895 de arhitectul G. Mandrea, sub tencuiala exterioară a bisericii s-a descoperit zugrăveala în frescă care acoperea biserica. Urme din această zugrăveală exterioară se văd încă și astăzi. Ferestrele au chenare de piatră sculptată.

Biserica a fost repictată în 1871, în ulei, de pictorul Tattarăscu. În pridvor se mai păstrează însă fragmente din vechea pictură, în frescă.

Muscelleanu Gr., *M-reă Colțea* (Cald. antic., 1862, p. 49—50); *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 467; *Dicț. Rom.*, I, p. 714—715; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 123—124; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 179—183; Găleşescu, *Eforia*, p. 15—124 <documente>, 575—605 <spitalul>, 606—610 <turnul> și 917; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 113—114; Tocilescu, *Catalogul*, p. 15; Iorga N., *Istoria rominilor în chipuri și icoane*, II, p. 42; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 17—18; *Arta în România. Turnul și biserica Colțea*, (Conv. lit., XLII (1908), nr. 3, p. 352—359); Iorga, *Inscripții*, I, p. 272—277 și f. II, p. 358; Găleşescu Al. G., *Spătarul Mihai Cantacuzino (1650—1716), întemeietorul m-rii și spitalului Colțea și al mănăstirii Sinaia*, Buc., 1906, 42 p.; Baltazar A., *Frescurile de la Colțea* (BCMI, I (1908), p. 120—132); *Anuar* 1909, p. 19; Iorga N., *Cartea patriarhală pentru Sinaia* (Studii și doc., XXI, p. 85—88); *Citeva observațiuni asupra bisericii Colțea* (BCMI, IV (1911), p. 47—48); BCMI, V (1912), p. 42; Baltazar A., *Decoratiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureștene* (Conv. lit. XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548); Mandrea G., *Relațiuni asupra bisericii Colțea* (BCMI, IV (1911), p. 149—150; Iorga N., *Constantin Brîncoveanu*, Buc., 1914, p. 33, 45, 53, 64 passim <fotografii și desene de pe picturi, sculpturi, uși, vederi ale mănăstirii>; Zagoritz Al., *Tîmpla și tronul arhieresc. Origine și caractere* (BCMI VIII, (1915), p. 67); Idem, *Sculpturi în piatră de la biserici muntenești* (BCMI, VI (1913), p. 68, 70—71; Ștefănescu I. D., *Peintures murales*, p. 55; Ghibănescu, *Inscripții* (Ioan Neculce, V (1925), p. 269); Greceanu, *București*, p. 143—144; Iorga N., *Inscripție pe un aier* (Rev. ist., 1924, p. 240); Negulescu I., *O pagină din istoria Bucureștiului. Întemeierea mănăstirii și spitalului Colțea, înființarea și istoricul bisericii Sf. Ilie — Hanul Colței* (*Bis. ort. rom.*, XLIV (1926), nr. 2 și 3); Iorga N., *Pridvorul de la Colțea* (BCMI, XXIV (1931), p. 136); BCMI, XXIV (1931), p. 190; XXV (1932), p. 96; Elefterescu Em., *Biserica Colțea* (Glasul mon., XI (1933), nr. 341); Iorga N., *Monumentele istorice românești și Daponte* (BCMI, XXVI (1933), p. 157); Florescu, *Din vechiul București*, p. 61—63; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 12; Popescu-Lumină, *București*, p. 286 <biserica>, p. 112—113 <turnul>, p. 52, 79, 128—129, 286, 378 <vederi>; Simonescu Dan, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678—1830)*, Buc., 1935, p. 12—13; *București, Ghid oficial*, p. 39, 41; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 7; XXIX (1936), p. 12, 14, 19, 21, 22, 27, 29, 30, 31, 48, 101—102, 112—113 și pl. D—DXIII și DLXXX); Ghika-Budești, *Artele minore bizantine și romane* (BCMI, XXX (1937), p. 173); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 193—195; Idem, *Ghidul*, p. 92—103; Ionașcu I., *Școala de la Colțea în veacul al XVIII-lea*, Buc., 1938, 15 p. (din *Bis. ort. rom.*, LVI (1938), nr. 11—12) <și despre biserică>; Florescu G. D., *Cititorile cantacuzinești din București* (*Gaz. municip.* VII (1938), nr. 321); Iorga N., *București*, p. 112 și 279 <biserica și turnul>; Regleanu M., *Prima ctitorie de la Colțea. Un document inedit* (*Rev. arhivelor*, III/2 (1939), p. 375—379); *Bucureștii pitorești*; Bobulescu, *Zugravi*, p. 15, 17—19; Idem, *Lăutari*, p. 33, 41—43, 46, 47, 79, 80; Ionașcu I., *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, Buc., 1941, 444 p.; Ghika-Budești, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XXI, XXXVI); Bezviconi, *Căldări ruși*, p. 379; Golescu M., *Motive de animale în sculptura decorativă și semnificația lor simbolică și religioasă* (BCMI, XXXVI (1943), p. 36, 38, 40, 42, 44, 46); Teodoru H., *Hanul Ancuței* (BCMI, XXXVII (1944), p. 47) <despre paraclise>; Ionașcu I., *Neamul lui Colțea Doicescu, un ctitor al bisericii Colțea* (*Rev. ist. rom.*, XV (1945), fasc. III, p. 359—365); Ionescu Gr., *Relatare*, p. 78; *Pirvul Mîtul* (SCIA, 1955, nr. 3—4, p. 138); *Arta feudală*, p. 209, 212, 234, 241, 244; Ionescu Gr., *București*, p. 78—83; Ionașcu I., *250 de ani de la înființarea spitalului Colțea* (*Informația Bucureștiului*, 18 aprilie 1958); *Cronica num. și arh.*, IV (1923), p. 47 <disc>; *Inscripții București*; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 40 <ușa> 41 <portal> 43 <scaun>.

TURNUL COLȚEA

A fost zidit în 1714—1715 (data pisaniei, aflată la Muzeul de Artă al R.P.R.), la poarta de intrare a spitalului și mănăstirii Colțea¹, care se găsea în fața actualului Muzeu de istorie a orașului. La construirea lui au participat — se spune — și soldați suedezi din armata regelui Carol al XII-lea, care a trecut prin țara noastră, după înfrîngerea sa de către Petru cel Mare, țarul Rusiei.

¹ Aceasta este poarta cea mare a mănăstirii (doc. din 1767 mai 12, Acad. R.P.R., CCCLXXIV/113).

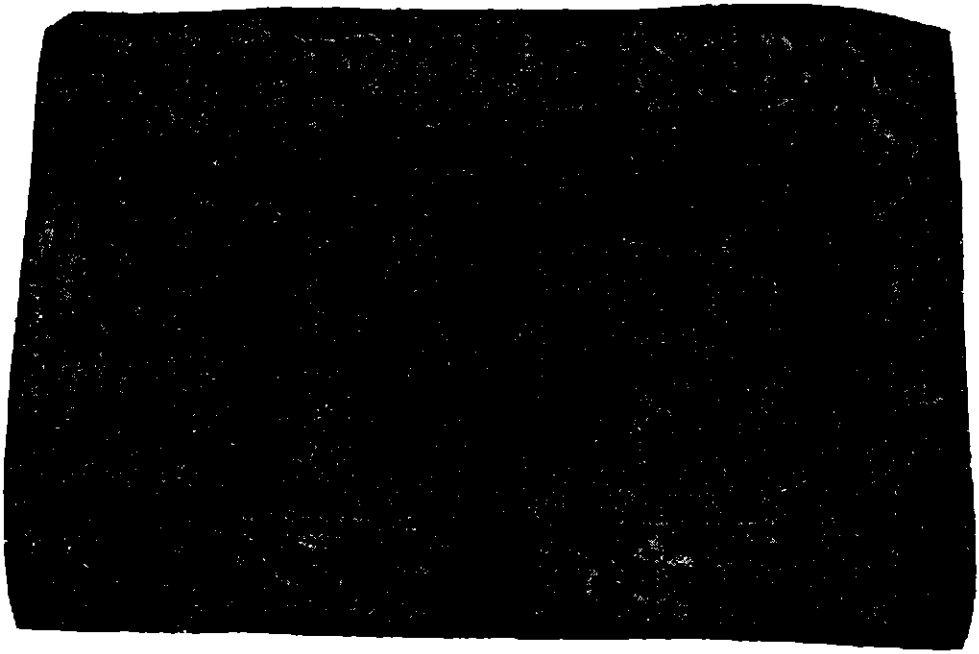

Fig. 77. — Pisania turnului Colțea — 1714—1715 (astăzi la Muzeul de artă al R.P.R.).

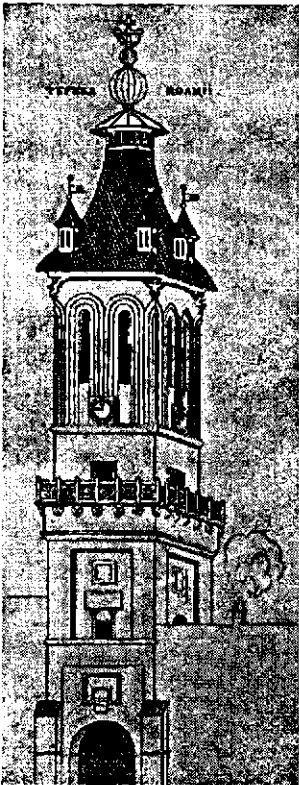

Fig. 78.—Turnul Colțea înainte de cutremurul din 1802 (după Ionescu-Gion, *Istoria Buc.*).

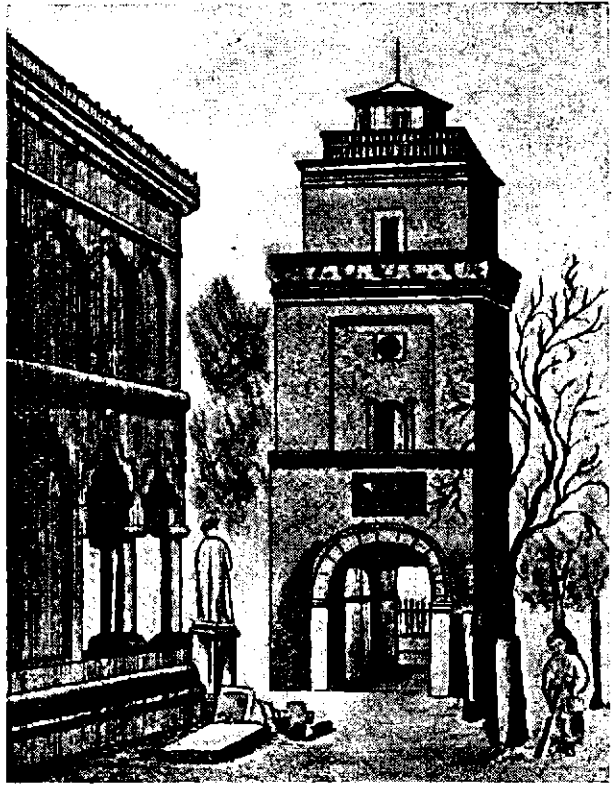

Fig. 79. — Turnul Colțea după cutremurul din 1802 (din *Bucureștii vechi*).

Etajul superior al turnului a căzut în timpul cutremurului din 1802¹. Reparat după aceea, făcându-i-se două etaje din lemn, a servit ca foișor de foc pînă în anul 1888, cînd a fost dărîmat.

În secolele XVIII și XIX, turnul Colțea era considerat unul din monumentele cele mai interesante din capitală (era, de altfel, unicul monument de acest fel). O însemnare de la începutul sec. XIX îl numește « podoaba orașului ». Din acest motiv este singurul monument care apare desenat în planul Bucureștilor din 1770. Aproape toți călătorii care au vizitat Bucureștii în aceste vremuri ne-au lăsat unele informații despre turnul Colțea².

După cum îl descrie F. Sulzer, turnul era o clopotniță în « stil german », avînd de o parte și de alta a porții de intrare zugrăvit cîte un soldat³. O altă descriere, din 1816, ni-l prezintă ca fiind o clopotniță pătrată, înaltă, care se ridica deasupra porții celei mari a zidului, aflat în ruină, ce înconjura mănăstirea⁴.

După o descriere făcută pe la începutul secolului al XIX-lea de un meșteșugar bucureștean — Ion sin Dobre, de la care a rămas și un desen al turnului — « turnul cel nalt din București » « avea întru sine ceasornic, pînă unde să vede acum (adică după cutremurul din 1802) ce era lucrat cu mare meșteșug și cu pietti în tot chipu, care se vedea departe de București cale de trei ceasuri, cînd era senin și mai departe ».

Revista romînd I (1861), p. 356 <turnul, după Sulzer>; *Album moldo-valaque*, p. 16; Tocilescu Gr., *Catalogul*, p. 15; *Monumentele*, III, pl. 8; Ștefănescu G., *Cutremurele de pămînt în timp de 1391 ani, de la anul 455 pînă la 1846*, Buc., 1901, p. 18 <desenul lui Ioan sin Dobre din sec. XVIII>; *Enciclopedia Romniei*, II, p. 558; <foto coloră>; Opreșcu G., *Țările romîne văzute de artiști francezi*, pl. XVI <turnul, de Doussault>; Iorga N., *Un ofițer romîn în oastea lui Carol al XII-lea. Cîteva note (Analele Acad., Mem. secț. ist., s. II, t. XXXIV (1912), p. 865—869)*; Constantinescu N. A., *Albumul*, fig. 285; Caselli D., *Turnul Colțea (Gaz. municip., IV (1935), nr. 172)*; Idem, *Cutremurul cel mare din 1802 (ibidem, nr. 173)*; Idem, *Cum a fost dărîmat turnul Colțea (Ibidem, nr. 174)*; *Bucureștii vechi*, pl. XXV <turnul, după Doussault>, XXIX, XLI <turnul înainte de 1888>; Lecca O. G., *Cine a clădit turnul Colțea? (București, I (1935), nr. 1, p. 93—94)*; *București*, I (1935), nr. 1, p. 160 <vedere>; Iorga N., *Poezia franceză asupra monumentelor istorice romînești (BCMI, XXXI (1938), p. 78)*; Idem, *În legătură cu o « căldură » necunoscută a maiorului D. Papazoglu (BCMI, XXXII (1939), p. 147)*; Costescu, *București*, p. 67—68; Ghica I., *Opere*, ESPLA <1956>, vol. II, p. 3, 321 <vedere>; (vezi și bibliografia de la m-rea Colțea).

21. [M.] M-REA COTROCENI *
str. dr. Marinescu nr. 2

Satul Cotroceni (sau Cotrăceni) este pomenit în documentele de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, în timpul domniei lui Mihai Viteazul⁵. De atunci, sau de la începutul secolului următor, satul avea o bisericuță⁶ cu hramul sf. mucenici Serghie și Vacho⁷, care a trecut ca al doilea hram al mănăstirii.

¹ Despre aceasta vezi diverse însemnări la: N. Iorga, *Studii și doc.*, XV, p. 362, *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625, *Îngerul-Buzău*, XIII (1941), nr. 5—6, p. 385—386, *Acad. R.P.R.*, ms. rom. 2303, f. 122 v.

² Laurençon, *op. cit.*, p. 34; Vaillant, *La Roumanie*, III, p. 100; Demidov, *O călătorie în Principatele Romîne*, p. 70 etc. Vezi o altă descriere în *Cantor de avis*, nr. 66, din 18 aprilie 1838, p. 256.

³ Sulzer F., *Geschichte des transalpinischen Daciens*, I, p. 233. Vezi și Mihai Popescu, *Bucureștii descriși de Sulzer (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 37)*, și Grațiana Oniciu, *op. cit.*, p. 10.

⁴ N. Iorga, *Un voyageur en Valachie. L. de Sturmer, în Scènes et histoires du passé roumain*, Buc., 1902, p. 40.

* Vezi și palatul Cotroceni la p. 47—50.

⁵ Doc. din 1614 nov. 27 (*DIR*, XVII/2, p. 336) vorbește de cîtopirea seliștei Cotroceni de către Mihai Viteazul.

⁶ Un document din 1781 mai 26 arată că în satul Cotroceni exista la 1735 o biserică de lemn, care se stricase după răzmeriță (războaiele austro-turc din 1736—1739 sau austro-ruso-turc din 1768—1774). Biserica fusese dată în îngrijirea mănăstirii Cotroceni, să o repare, dar nu fusese reparată (*Arh. St. Buc.*, m-rea Cotroceni, CXI/4).

⁷ Del Chiaro amintește și el de fosta bisericuță dinaintea zidirii mănăstirii, al cărui hram era — după părerea sa — sf. Cosma și Damian (*Revoluțiile Valahiei*, p. 94).

Satul Cotroceni a ajuns în stăpînirea lui Șerban Cantacuzino la 1660 iunie 10, fiindu-i întărit de domn pentru o pagnbă de 200 nglii ce-i făcuse Ghioca căpitanul, fostul stăpîn al satului¹. La 1671 nov. 18, Șerban Cantacuzino devine proprietarul întregului sat, plătiind 360 galbeni fiilor lui Ghioca, ca diferență între paguba suferită și prețul real al satului².

În pădurea care se întindea dincolo de acest sat s-a ascuns Șerban Cantacuzino, cînd era mare logofăt, de urgia lui Gheorghe Duca³. Ca mulțumire pentru scăparea sa, se gîndise, încă de pe cînd era boier, să ridice în aceste locuri o mănăstire⁴.

Construcția mănăstirii a început în primul an de domnie a lui Șerban vodă, la 1679 mai 26 (data pisaniei din pridvorul bisericii). La temelia noii zidiri « noi singuri am înfipt sapa în pămînt și cu mîna noastră jos în temelie cărămizi am pus » arată domnul la 1680 dec. 20⁵, descriind și modul cum s-a lucrat. La 1679 nov. 29 se mai lucra încă la mănăstire⁶, dar la 30 decembrie același an zidirile bisericii erau probabil terminate, deoarece la acea dată, întărind mănăstirii vinăriciul din dealul Vișichești, domnul spune « zidind și înălțînd domnia mea această mănăstire »⁷. La 15 mai 1680, se vorbea de zidirea bisericii ca de un fapt împlinit; mănăstirea — bogat înzestrată de ctitorul său⁸ — primea la acea dată pe primul ei egumen⁹.

În februarie 1681, Iacob patriarhul Constantinopolului, întărind milele date de voievod mănăstirii sale, arată că noua ctitorie avea « frumuseți neobișnuite și lucrări mîndre și mari »¹⁰.

În 1682 mănăstirea Cotroceni era complet terminată: clopotnița se făcuse în 1680—1681 (data pisaniei), iar palatul domnesc și casele egumenești probabil în aceiași ani. În 1682—1683, Șerban Cantacuzino închină ctitoria sa la cele 20 de mănăstiri de la Athos, arătînd că a împodobit-o pe dinăuntru cu « vesminte, arginturi și odoare ». Cu acest prilej, domnul face și așezămînt pentru alegerea egumenului, administrarea averii mănăstirii, praznicul hramurilor etc., cerînd să fie îngropat în noua sa mănăstire¹¹.

În 1702, călătorul englez Chisthull descria astfel marea ctitorie a lui Șerban Cantacuzino de la marginea Bucureștilor: mănăstirea, zidită din blocuri de piatră cioplită, avea chilii pentru 40 de călugări, locuință pentru stareț, sală de mîncare comună (trapeză), bucătărie și alte încăperi destinate străinilor. Biserica era așezată în mijlocul curții, fiind zidită după tipul vechilor biserici grecești. Diferitele părți ale bisericii — arată Chisthull — sînt « strălucite » și bine construite. Biserica avea cupole înalte și era bogat ornamentată. Numeroase picturi o acopereau pe dinăuntru și pe dinafară. În interiorul bisericii, călătorul vede mormintele lui Șerban Cantacuzino și ale familiei sale, iar pe peretele dinspre apus chipurile ctitorilor¹². După părerea lui Daponte, mănăstirea era « fala Munteniei »¹³.

Încăpută pe mîna unor egumeni dornici de căpătuială, mănăstirea Cotroceni cunoaște în secoiul al XVIII-lea vremuri grele. La 1789 iulie 24, domnul poruncește egumenului să repare mănăstirea și împrejurimile ei dărăpănate, ca să nu ajungă în ruină¹⁴.

După o însemnare contemporană (care exagerează mult faptele), cutremurul din 14 oct. 1802 a « sfărîmat din temelie mănăstirea Cotrocenilor », dărîmînd vechea biserică, clopotnița, trei părți din zidurile mănăstirii și foișorul domnesc. După aceeași însemnare, nu a rămas în picioare decît poarta cea mare a mănăstirii¹⁵. Biserica a fost refăcută după cutremur de egumenul

¹ Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, LXI/20 și Studii și doc., IV, p. 270—272.

² Cf. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 211.

³ Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, LXI/26.

De acest fapt aflase, peste 100 de ani, și Domenico Seastini, *Viaggio curioso...*, p. 3—4.

⁴ Doc. din 1679 mai 13 Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, LXI/27.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, IV/6.

⁷ *Ibidem*, X/14.

⁸ În 1813 figura printre mănăstirile mari domnești

din țară (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X A, p. 15).

⁹ Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXXIII/3.

¹⁰ Hurmuzaki, XIV/1, p. 224—230; vezi și gramata patriarhului Dosoftei al Ierusalimului (*ibidem*, p. 231—237).

¹¹ Arh. St. Buc., Suluri, nr. 7; vezi și Hurmuzaki, XIV/1, p. 248—255.

¹² *Rev. hist. du Sud-est européen*, I (1924), p. 407—408.

¹³ Hurmuzaki, XIII, p. 255.

¹⁴ Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/8.

¹⁵ *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.

Visarion, păstrându-se vechea sa formă, construindu-se două turlle, în loc de patru câte avusesse (turllele de pe pronaos au fost suprimate). Tot cu acest prilej, a fost refăcută și clopotnița de la intrare — pe baza celei construite de Șerban Cantacuzino — și « casele cele mari »¹.

După reparațiile făcute, mănăstirea arăta totuși destul de rău. La 1812 aug. 10, trebuiau făcute alte reparații la zidul din afara mănăstirii, la clopotniță și la porțile cele mari². La această dată, casele egumenești din interiorul mănăstirii erau păraginite: le lipseau uși, ferestre, acoperișul era spart etc., avînd nevoie de reparații.

La 1816 mart. 21, mănăstirea avea nevoie de noi reparații³.

Arsă în 1821, mănăstirea se afla, la 14 august același an, într-o « ticăloasă stare », o parte din acoperișul mănăstirii fiind stricat, iar turnurile « prăpădite » cu totul, fiind necesare reparații urgente⁴. La 1823 mart. 15, o nouă catagrafie arată că biserica era tot în stare rea: turnul cel mare al bisericii trebuia învelit, al doilea era dezvelit pe jumătate, bolta bisericii era spartă, ferestrele și ușile lipseau, acoperișul de șindrilă al bisericii era stricat, tencuiala pe dinafară de asemenea; tîmpla trebuia reparată, jeșurile din biserică lipseau, cerdacul ce acoperea scările bisericii se stricase etc. În plus, clopotnița era arsă, bolta dărîmată iar clopotele⁵ lipseau⁶. În același an, s-au făcut unele reparații, printre care și învelișul bisericii⁷.

Biserica ajunsese în ruină la jumătatea secolului al XIX-lea. A fost reparată cu ocazia mutării domnitorului Cuza în palatul de la Cotroceni⁸. A mai fost reparată în anul 1903. Unele lucrări de restaurare s-au făcut bisericii și clopotniței după cutremurul din 1940.

Biserica a fost construită pe tipul Curtea de Argeș, imitînd biserica mitropoliei, cu pronaosul lărgit (la nivelul absidelor laterale) și cu patru turlle. Ea păstrează bine numai interiorul și pridvorul din față; exteriorul a fost refăcut în întregime în secolul al XIX-lea iar turllele, dărîmate de cutremur, au fost refăcute. Spre deosebire de mitropolie, are un plan mai mic, absidele naosului au forme de segmente de cerc, nu de semicerc, pronaosul este ceva mai puțin lărgit. Coloanele care susțin turla de pe pronaos, ca și acelea ale pridvorului, sînt din piatră sculptată, întrebuițată pentru prima oară în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino. Cele 12 coloane înalte care susțin turla pronaosului au fusurile canelate, cu capitele și baze sculptate cu flori de crin stilizate, ca la biserica Doamnei. Pridvorul, larg, dreptunghiular, acoperit cu o boltă cilindrică, refăcută, se sprijină pe opt coloane avînd fusurile de secțiune octogonală, decorate sub capitel și deasupra bazelor cu motive orientale.

Chenarul de piatră al ușii este sculptat în maniera secolului al XVIII-lea, iar ferestrele au encadramente sculptate ca cele de la Stelea (cu baghete încrucișate, de influență moldovenească).

În interiorul bisericii se găsesc morminte ale unor membri ai familiei Cantacuzino, cel mai frumos fiind al lui Șerban voievod.

Paraclisul a fost zidit de Șerban Cantacuzino ca paraclis al caselor domnești din interiorul mănăstirii. Dărîmat de cutremurul din 1802, a fost refăcut odată cu biserica. La 1812 aug. 10, paraclisul se afla în dărăpănare: nu avea uși, ferestre, icoane, jeșuri, iar pardoseala era stricată⁹. Astăzi nu se mai păstrează.

Casele egumenești și chiliile. După o catagrafie tîrzie, din 1862 martie 16, casele egumenești se găseau în partea de sud a curții și erau compuse din patru camere și o sală, la care se ajungea pe o scară. Sub acestea se găseau alte trei camere și o magazie. În rînd cu aceste case, în partea

¹ Studii și doc., XV, p. 237.

² Arh. St. Buc., ms., 430, f. 676.

³ V. A. Urechia, Ist. rom., X A, p. 292—293.

⁴ Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/52.

⁵ Vezi doc. din 1745 mai 8, referitor la turnarea a două clopote pentru mănăstirea Cotroceni (Ibidem, XXVIII/39).

⁶ Idem, ms. 430, f. 514 v. Vezi alte catagrafii asemănătoare, în care se arată situația și averea

mănăstirii la mijlocul secolului al XIX-lea, la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 3413/1840, 4050/1854, 4206/1855, 4560/1856, 1107/1862 etc. și Acad. R.P.R., ms. rom. 720, f. 37, 57, 77, 97, 111, 135 și 137.

⁷ Arh. St. Buc., ms. 430, f. 526.

⁸ Pentru alte reparații făcute mănăstirii Cotroceni, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1012/1866, 132/1898 etc.

⁹ Arh. St. Buc., ms. 430, f. 676.

de apus a lor, se aflau alte cinci camere, în fața cărora era o «galerie» cu stâlpi de zid. În partea dinspre apus a curții se găseau opt camere, câte patru de o parte și de alta a clopotniței, fiecare grup avînd câte o cuhnie și o magazie, precum și un foișor cu stâlpi de piatră sculptată în față (este vorba de porticele ce se păstrează). Toate aceste clădiri se găseau în prima curte a mănăstirii. În a doua curte erau atenansele: două grajduri, șoproane etc.¹.

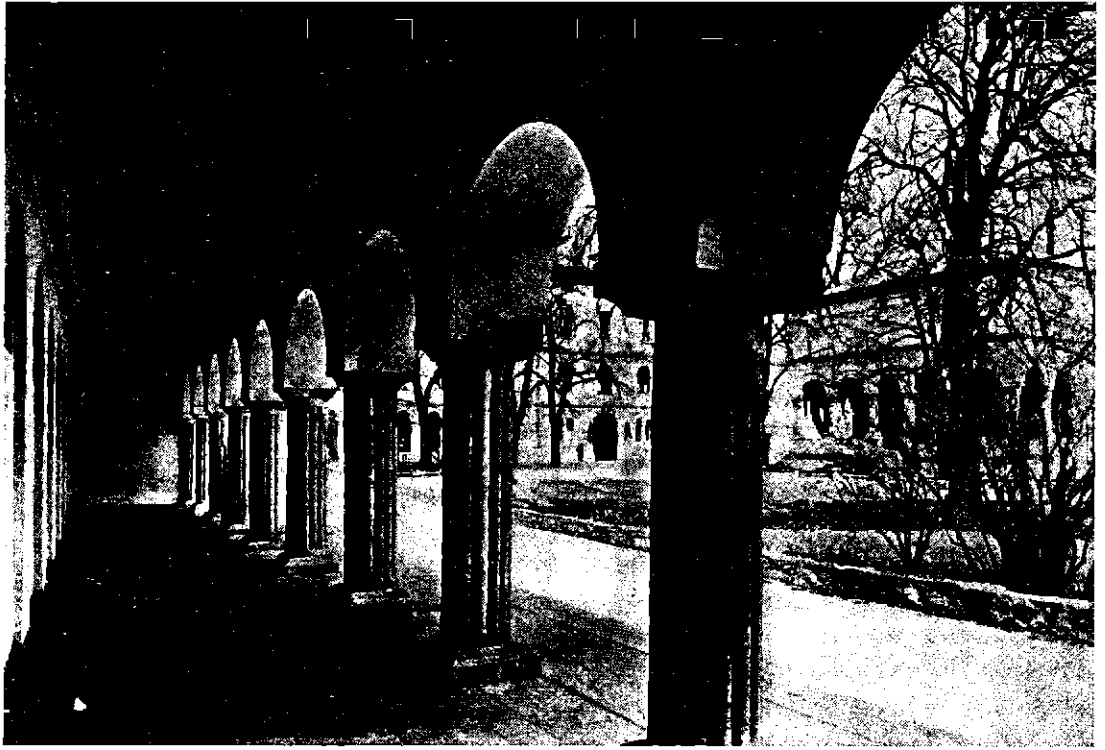

Fig. 80. — Fosta m-re Cotroceni. Porticul chiliilor (clișeu ICSOR).

Din clădirile vechi ale fostei mănăstiri — în afară de biserică — nu se mai păstrează decît chiliile din stînga și din dreapta clopotniței, care au în fața un portic lung, format din coloane de piatră, cu capiteluri simple și fusuri canelate. Porticul clădirilor din partea dreaptă a bisericii a fost refăcut.

Unele coloane, cu fusuri elegante și frumos canelate, poate de la vechile foișoare, au fost întrebuințate la construirea noilor clădiri din mănăstire.

Sestini D., *Viaggio per la Valachia, Transilvania e Ungaria sino a Vienna*, Florența, 1815, p. 6; Popescu Mihai, *Bucureștii descriși de Sulzer (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 37—38)*; Greceanu, *Viața lui Brîncoveanu*, p. 12, nota 2 <inscripție>; Brezoianu I, *Mănăstirile zise închinat*, p. 24—27, 89; Musculeanu Gr., *M-re Cotroceni (Cald. antic., 1862, p. 86—93; Cantacuzene Const. G., Pièces et documents relatifs au monastère de Cotroscheni, Constantinopol, 1865; Aricescu C. D., Istoria revoluțiunii din 1821, Craiova, 1872, p. 327; Ms. 5142, f. 43; Bilciurescu, Mănăstirile, p. 259—260; Dicț. Rom., I, p. 715; II, p. 16; Bis. Cotroceni (Teologul, I (1897), nr. 9); Ionescu-Gion, Ist. Buc., p. 126—131, 272, 276, 311; Dumitrescu M., M-re Cotroceni (Consolatorul, II (1899—1900), nr. 2, p. 221—223); Ionescu G. M., Originea Cotrocenilor, Buc., 1902; Idem, Istoria Cotrocenilor, Lupescilor (Sf. Elefterie) și Grozăvescilor, Buc., 1902, 557 p. + tabla de materie;*

¹ Acad. R.P.R., ms. 720, f. 146—146 v.

Iorga N., *Documente private la familia Cantacuzino*, Buc., 1902, p. 329—333 <Inscripții mormintale Cantacuzinești în biserica de la Cotroceni>; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 54—58; Iorga, *Inscripții*, f. I, p. 79—81; *Anuar* 1909, p. 20; Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, I, p. 26—27, II, p. 42; BCMI, II (1909), p. 143; I (1913), p. 53; *Rev. ist.* IV (1918), p. 154; Constantinescu-Lași, *Bizantinismul*, p. 46; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 7, 13, 20, 22, 35—36 și 65—66, pl. CXCIII—CCII; XXIX (1936), p. 11, 18, 21, 29, 30, 31, 34, 37, 39; Greceanu, *București*, p. 109—110; Potra G., *Avea lui Șerban Cantacuzino și întemeierea m-rii Cotroceni* (*Rev. ist. rom.*, IV (1934), p. 300—306 și Buc., 1935, 8 p.); Florescu, *Din vechiul București*, p. 85; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 8—9; Popescu-Lumină, *București*, p. 239 <poală de icoană> și 248—257 <știri istorice>; *Bucureștii vechi*, pl. XLII <litografie, la 1860>; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 157—160; Idem, *Ţhidul*, p. 122, 123, 125, 203—205; *Bucureștii pitoresc*, p. 4; Iorga N., *București*, p. 99 <vedere veche> și p. 112; Virtoșu Em., *Condiții de documente cu miniaturi ale m-rilor Radu Vodă și Cotroceni* (*Arta și tehnica grafică*, sept.—dec. 1939, p. 47—56); Costescu, *București*, p. 60; BCMI, XXXV (1942), pl. XX—XXII; Bobulescu, *Zugrăvi*, p. 10; ACMI, 1942—1943, p. 38, 41, 66, 69, 73; Dumitrescu T. G., *Începuturile m-rii Cotroceni*, teză de licență, Inst. Teologic, Buc., 1942; *Arta feudală*, p. 205, 209, 240, 243; Ionescu Gr., *București*, p. 64—69; *Inscripții București*.

Tocilescu, *Catalogul*, p. 101—102, 104—105, 110, 115, 116, 125, 134, 149—150, 197; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, pl. II <poală de icoană>, fig. 23 <ușe>, fig. 104, <epitaf>; Idem, *Art et littérature des Roumains*, pl. XXIII; Drăghiceanu V., *Monumente reprezentative din vechea artă română expuse în expozițiile din Paris și Geneva în anul 1925* (BCMI, XIX (1926), p. 65); Iorga N., *Trei conferințe* (BCMI, XXXI (1938) p. 71) <foto chivot>; *Din legăturile artistice* (SCIA, III (1956), nr. 1—2 p. 88; *Noi identificări de meșteri* (*Studii muzeale*, I (1957), p. 33—34 <cană, anaforniță>, p. 36—37 <Evanghelie>, p. 37 <candelă>; *Catalogul expoziției* p. 8 <anaforniță>, p. 22 <chivot>, p. 23 <taler, chivot, Evanghelie>, p. 24 <broderie, poală de icoană, epitaf, Evanghelie, candelă>, 25 <patrafir>, p. 26 <anaforniță>, p. 31 <văl de tâmplă>; *Argintăria medievală*, în vol. *Studii asupra tezaurului*, Buc., 1958, p. 80, 88, 89 <ripide> 82 <taler, căfuie>; Nicolăscu Corina, *Broderiile*, (*ibidem*, p. 133 <epitaf>; Năsturel P. Șt., *Străvechi odoare* (Mitrop. Banatului, VII (1957), nr. 10—12, p. 206)

22. [M.] CREȚULESCU *

Calea Victoriei nr. 47

A fost construită în anii 1720—1722, fiind gata la 1722 sept. 30 (data pisaniei). Ctitori sint: Iordache Crețulescu mare logofăt și soția sa, Safta, fiica lui Constantin Brîncoveanu. Biserica a fost zidită pe locul dăruit de Nicolae Mavrocordat¹, ispravnic fiind Pîrvan Loloescu logofăt.

Biserica a fost înzestrată cu prăvălii și case, care se aflau în jurul ei; din această pricină i se spune mănăstire în secolele XVIII—XIX². Biserica a avut scutiri de dări în secolul al XVIII-lea³. A fost reparată parțial în anul 1815⁴. Cutremurul din 1838 i-a stricat « foarte rău » bolta și un « turn »⁵. La 1846, călătorul rus Uspenski arată că biserica era veche și urită⁶. A fost restaurată în anii 1859—1860 (data pisaniei), în stil neo-clasic, cînd biserica a fost transformată, pridvorul a fost astupat, pictura a fost refăcută de G. Tattărăscu și s-a construit o turlă de lemn, acoperită cu tablă.

Pictura din pridvor a rămas însă cea originală, fapt dovedit de existența a două însemnări, din 1758 și 1802 aug. 30, care ar fi fost acoperite dacă pictura era refăcută. Vechea zugrăveală din 1722, a fost scoasă la iveală în ultima vreme de sub pictura lui Tattărăscu.

Biserica a fost restaurată în forma inițială, în anii 1935—1936, de către arhitectul Ștefan Balș, cu care prilej i s-a deschis pridvorul, i s-a făcut turla din zid, în locul celei de lemn. În 1938 s-a dărîmat clopotnița de deasupra porții de intrare. Biserica a fost restaurată din nou după cutremurul din 1940, în 1942—1943.

* Vezi și hanul m-rii Crețulescu la p. 106.

¹ Cf. și Cronica țării, în *Mag. istoric*, IV, p. 127.

² La 1763 dec. 17 mahalaua este numită a m-rii Crețuleștilor (*Studii și doc.*, XVI, p. 76); M. Cantacuzino îi spune mănăstire fără han (Tunusli, *Istoria Țării Rom.*, p. 178) iar călătorul rus Uspenski, la 1846, mănăstire fără călugări. Vezi și doc. din 1754 aprilie 28, 1761 iulie 16, 1778 mart. 1 (Muzeul de istorie Buc., nr. 37402, 37403, 37408).

În 1813 m-rea Crețulescu era printre mănăstirile de categoria a III-a din țară (Urechia, *Ist. rom.*, X A,

p. 15); D. Fotino (*Istoria Daciei*, III, p. 165) o menționează între mănăstirile de categoria a II-a din București (cf. și Hurmuzaki, X, p. 513).

³ Citeva din aceste scutiri de la Alex. Ipsilanti, din 1792 și 1793 iulie 20, au fost publicate de Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 66 și VI, p. 92.

⁴ Pentru alte reparații, din 1839, vezi *Arh. St. Buc.*, Poliția Buc., dos. 6852/1839.

⁵ *Arh. St. Buc.*, Min. Instr., dos. 596/1838, f. 106 v.

⁶ G. Bezviconi, *Călători ruși*, p. 369.

Mai bogată, ca expresie plastică, decît biserica Ienei (construită în acelaș timp) de proporții mai reușite, biserica și-a redobîndit calitățile sale arhitectonice datorită restaurărilor din 1935—1936 și 1942—1943.

Planul este asemănător celui de la Ienei, dar mai amplu și mai bine proporționat, datorită absidelor laterale, mai proeminente, care echilibrează supralărgirea pronaosului. Este cunoscutul plan treflat, cu o rurlă pe naos și clopotniță pe pronaos. Sistemul de boltire este, de asemenea, identic, atît la altar cît și la naos, pronaos și pridvor. Asemănarea merge atît de departe, încît și detalii decorative ca : portalul de la intrare sau ancadramentele ferestrelor sînt identice. Avînd în vedere cele de mai sus, ținînd seama de apropierea, în spațiu, dintre cele două edificii, precum și de data apropiată a construirii lor, credem că ambele biserici au fost executate de aceeași meșteri și numai posibilitățile materiale diferite ale ctitorilor au făcut ca biserica Crețulescu să fie cea mai frumoasă dintre ele.

Decorul exterior este, însă, diferit. Restauratorul, analizînd modul de punere în operă a cărămizilor și calitatea lor, a ajuns la concluzia că fațadele au fost tencuite cu o tencuială subțire de cirea 5 mm, peste cărămizile cu rosturi șterse. Cum pe o astfel de zidărie o nouă tencuială nu ar fi făcut aderență decît dacă s-ar fi curățat rosturile pe o adîncime de 2 cm - ceea ce ar fi stricat vechea zidărie — s-a renunțat la această tencuială, exteriorul rămînînd în cărămidă aparentă.

Fațada este împărțită — ca la toate bisericile din Țara Romînească în acea vreme — în două registre de panouri, mărginite de ciubece din cărămizi rotunjite, despărțite de un briu. Registrul inferior are panouri dreptunghiulare obișnuite, cu ciubece duble, iar cel superior este mai original, avînd panouri mărginite cu ciubece simple terminate în arc frînt, peste care, în dreptul picioarelor verticale, se mai află un șir de arcuri frînte, mai mici, rezemate pe celelalte. Această dispoziție ciudată a arcaturilor este, desigur, o interpretare originală a sistemului decorativ nou, care apare în perioada brîncovenească la biserica de la Mogoșoaia și la schitul Sărăcirești-Vilcea, amîndouă clădite în 1688, unde arcaturile în arc de cerc sînt dispuse unele cu picioarele în axele celorlalte, întretăindu-se și formînd o împletitură. La Crețulescu, valoarea interpretării constă în faptul că autorul — care cunoștea probabil sistemul moldovenesc de decorații cu ocnițe suprapuse — a separat porțiunile de întretăiere, dîndu-le o altă semnificație, de sine stătătoare, prin transformarea lor într-un șir de arcaturi mici suprapuse peste celelalte.

Briul — reconstituit după un fragment existent al celui original — este un tor bine proporționat de piatră sculptată, cu un frumos motiv floral, specific artei brîncovenești.

Biserica Crețulescu este unul în cele mai valoroase monumente de arhitectură, păstrate în București, create între cele două epoci de glorie ale arhitecturii muntenești: epoca brîncovenească și cea a primilor domnitori fanarioți.

Musceleanu Gr., *M-reaa Crețulescu* (Cald. antic., 1862, p. 38—40); Ms. A. 545, f. 53; Ștefănescu-Krețulescu Al., It. col., *Memoriu asupra bisericii Krețulescu din Buc., făcut de ...*, Buc., 1896, 170 p.; Dicț. Rom., p. 715—716; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 122—123; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 183—184, 489; Xenopol A. D., *Nicolae Krețulescu. Viața și șapte-le lui (1812—1900)*, Buc., <f. d.>, p. 243—250; (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.*, VII (1921), p. 201); Dumitrescu M., preot, *Biserica Crețulescu (Consolatorul, III (1900), nr. 1, p. 7—10)*; Tuducescu I., *Din monumentele ridicate de familia Krețulescu (Lit. și arta rom., V (1905), nr. 7—8, p. 436)*; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 108—114; Iorga, *Inscripții*, I, p. 294—296; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 27—28; *Anuar 1909*, p. 22; Gîrboviceanu, *Șapte biserici*, p. 199—222; Greceanu, *București*, p. 89—90; Crețulescu Em., *Istoricul bis. din Crețulești—Măndăstirea* (BCMI, XXVII (1934), p. 120); Florescu, *Din vechiul București*, p. 26; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 14; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIX (1936), p. 14, 21, 28, pl. CDVII, DCI); BCMI, XXX (1937), p. 190; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 31—32; Iorga N., *București*, p. 130, 131 <fresce>; Bobulescu, *Lăutari*, p. 67 <pisania>; Idem, *Candela de la temelia bisericii din Cotmeana* (ACMI, 1942—1943, p. 120); Potru G., *Hanurile bucureștene*, p. 28—29; Crutzescu, *Podul Mogoșoaiei*, p. 230—233; *Arta feudală*, p. 221, 226 <foto>; Ionescu Gr., *București*, p. 103—105; Idem, *Relatare*, p. 79; Pillat Cornelia, *Pictura din pridvorul bisericii Krețulescu din București* (SCIA, 1957, nr. 3—4, p. 135—163, cu 35 figuri).

23. CRUCEA DE PIATRĂ
calea Dudești, nr. 81

A fost zidită de Păun plugarul¹ (?), înainte de 1804 (data pisaniei). În catagrafia din 1810 — care precizează că biserica exista în 1803 — i se spune biserica nouă. Cu numele de biserica Sf. Troiță este menționată și de D. Fotino². A fost restaurată în 1887 și reparată radical în 1950. În ultimii ani s-a restaurat pictura.

O catagrafie din 1808 febr. 5 arată că breasla șalvarașilor era ctitora bisericii³ (este posibil ca biserica să fi fost în grija acestei bresle).

Ms. A. 545, f. 183 v; Dicț. Rom., I, p. 726; Iorga, *Inscripții*, I, p. 328; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 44; Anuar 1909, p. 25; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 94—95; Moga I., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București* (BCMI, XXX (1937), p. 182—183); *Inscripții București*.

24. [M] CUIBUL CU BARZĂ (Podul de pământ)
str. Știrbey vodă nr. 97

Pe locul actualei biserici exista, în secolul al XVIII-lea, o altă biserică, despre care nu se știe exact când și de cine a fost construită. La 1766, se vorbește de biserica zidită de Anastasia Cantacuzino în mahalaua Podul de Pământ. Totuși, banul Mihai Cantacuzino nu amintește de această biserică.

În 1810 biserica era din zid. După o pisanie tîrzie, ar fi fost făcută din temelie, pe la 1760, mai mare decît biserica veche, de clucerul Dona⁴ și de Zamfira, soția sa. Această biserică era acoperită cu șindrilă. Pe acoperișul ei își făceau berzele cuibul vara; de aici numele de Cuibul cu barză, sub care e cunoscută. Biserica a fost reparată și învelită în anul 1853 iar în anul 1877 i s-a refăcut turla. A fost reparată radical în anul 1898, cu care prilej a fost zugrăvită de preotul zugrav Vasile Damian.

Așa cum se prezintă astăzi, biserica nu mai păstrează decît planul treflat de la origine; turlele au fost refăcute, pridvorul a fost închis, iar în față i s-a adăugat un alt pridvor, s-au desființat stîlpii care despărțeau naosul de pronaos și s-a modificat interiorul bisericii.

Iorga N., *Inscripții*, I, p. 290; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 10—11; Anuar 1909, p. 20; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 84—85; Caselli D., *Mahalaua și biserica Podul de Pământ* (*Gaz. municip.*, IV (1935), nr. 197); Idem, *Cuibul cu barză* (*ibidem*, nr. 198); Florescu, *Din vechiul București*, p. 22—23; Lărgeanu Amelia, *Calea Plevnei și moșia Grozăvești* (*Gaz. municip.*, IX (1940), nr. 410); *Inscripții București*.

25. CURTEA ARSĂ, dărimată,
fostă în interiorul Curții Arse

A fost zidită ca paraclis al Curții Noi, clădită în domnia lui Alexandru Ipsilanti voievod, după anul 1775. I s-a spus Sf. Ecaterina după numele soției domnului. Distrusă de incendiu, la 29 oct. 1787, a fost refăcută după aceea, fiind menționată la 1793 dec. 8 ca biserică a curții

¹ O catagrafie din 1808 ian. 19 amintește ca ctitori ai bisericii pe Cristea bogasierul și Manul cavaful. (Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 41 v—42.)

² D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

³ Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 42.

⁴ Cum însă acesta a murit la 1830, este greu de crezut că a zidit biserica cu 70 de ani înainte de moarte!

domnești celei noi, pe lângă cele două biserici de la Curtea Veche¹. Este menționată și la 1813 mart. 12, după incendiul din 1812, care arde Curtea Nouă². După arderea Curții Noi, biserica a rămas în părăsire. La 1825, pe zidurile în ruină ale bisericii, se mai vedeau încă urme de zugrăveală. La 1852, era în ruină completă (ea figurează totuși în planul orașului din acel an). După această dată, a fost dărîmată.

Urechia V. A., *Ist. rom.*, II, p. 57—58; Brezoianu I., *Vechile instituțiuni ale Romniei*, Buc., 1882, p. 71; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 135; Bobulescu C., *Cronica bis. Sf. Ecaterina*, Buc., 1927, p. 4—5; Florescu G., *Din vechiul București*, p. 34.

BISERICILE DIN CURTEA VECHE

26. M BISERICA BUNA VESTIRE

str. 30 decembrie nr. 33

Este cea mai veche biserică cunoscută din București. A fost zidită de Mircea Ciobanul (1545—1554, 1557—1559) și fiii săi, Pătrașcu, Radu și Mircea, înainte de 1559, ca biserică a noii curți domnești din București. Prima mențiune documentară referitoare la această ctitorie datează din 1563 mai 13³.

Biserica domnească a suferit de-a lungul anilor numeroase modificări. Săpăturile arheologice făcute în preajma sa au dat la iveală fundațiile vechii clădiri, al cărei plan de construcție a fost modificat cu ocazia refacerilor suferite de-a lungul anilor.

Vechea biserică a fost acoperită probabil cu țiglă smălțuită de culoare verde (asemenea țigle s-au găsit aproape de biserică, în cursul săpăturilor din vara anului 1953; ele puteau proveni însă și de la clădirile din curtea domnească).

Biserica a avut probabil de suferit în timpul domniei lui Mihai Radu (1659), când curtea domnească a fost arsă de turci și de tătari⁴.

În timpul domniilor lui Grigore Ghica și Șerban Cantacuzino s-a construit un turn-clopotniță, care a ars, fiind lovit — de trăsnet, la 1691 iunie 25⁵; după aceea, a fost refăcut de Constantin Brîncoveanu, care i-a pus și « ceasnic ».

Unele transformări i s-au adus în timpul domniei lui Ștefan Cantacuzino (pisania din 1715 aug. 20), când se face o altă ușă — în locul celei vechi și strîmte — se adaugă pridvorul, susținut de coloane de piatră, ale căror urme s-au găsit cu prilejul restaurării, se dărîmă zidul dintre naos și pronaos, care este înlocuit cu trei arcade pe coloane de piatră, din care se mai păstrează doar cele angajate în zid. Tot acum, biserica a fost zugrăvită și « împodobită ».

Alte transformări i se fac în jurul anului 1750, în timpul uneia din domniile lui Constantin Mavrocordat, când se adaugă două capele (paraclise) pe laturile de nord și sud ale pronaosului, distruse de incendiul din 1847⁶; urmele acestor capele au fost descoperite, de asemenea, în cursul săpăturilor. Tot în această vreme, se dărîmă și se reclădesc, mult mai dezvoltat, proscomidia și diaconiconul.

¹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 81.

² *Idem*, X A, p. 127—128.

³ DIR, XVI/3, p. 177 și D. P. Bogdan, *Cărți inedite de la județii și pîrgarii Bucureștilor (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 98—100).*

Biserica cu hramul Buna Vestire apare apoi deseori în documente: <1594> oct. 1 (DIR, XVI/6, p. 156), 1629 aug. 20 (Acad. R.P.R., ms. 403, p. 17 v—18 v); 1630 ian. 14 (Studii și doc., VII, p. 156);

1669 ian. 13 (Acad. R.P.R., ms. 403, f. 23 v—24) etc.

⁴ Un doc. din 1669 iunie 13 spune că în aceste evenimente biserica și-a pierdut cărțile, din pricina « răutăților » (Acad. R.P.R., ms. 403, f. 204).

⁵ Mihordea V., *Les principautés roumaines dans la presse française du XVII-e siècle (1680—1699)*, Paris, 1932, p. 123.

⁶ Ele nu mai apar în planul din 1852.

Nu știm cât de însemnate au fost stricăciunile pricinuite bisericii de cutremurele din 1802 și 1838; probabil avariile suferite nu au fost prea mari sau au fost reparate, de îndată ce în biserică se slujea în 1810 și în 1846.

Fig. 81. — Biserica Curtea Veche. Portalul și detaliu de fațadă (clișeu ICSOR).

După o catagrafie din 1840 nov. 18, biserica era zugrăvită numai pe jumătate; partea dinspre intrare era spoită cu var¹. Dintr-o altă catagrafie, din 1844 mai 20, aflăm că biserica avea turlă de zid². Această turlă — situată pe naos — nu servea de clopotniță, care se găsea în curte și era din lemn³.

¹ Acad. R.P.R., ins. rom. 718, f. 380—382.

³ Ibidem, f. 392.

² Ibidem, f. 388.

Biserica a ars în cursul incendiilor din 1804 aug. 28¹ și 1847 mart. 23; după acesta din urmă a fost refăcută de arhitectul Schlatter, între anii 1847—1853², când i s-a făcut o nouă turlă de zid, s-au lărgit ferestrele, s-au închis trecerile laterale spre cele două capele, care au fost desființate, s-a tencuit exteriorul ce fusese din cărămidă aparentă etc. Cu acest prilej, biserica a fost repictată de C. Lecca și Mișu Popp. Se păstrează însă fragmente din pictura din secolul al XVI-lea la proscomidie, precum și din cea din 1715, în nișele din dreapta și din stînga intrării; acestea au fost scoase la iveală cu ocazia ultimelor lucrări de restaurare.

După ce vechea curte domnească din București a fost desființată, biserica a fost inconjura de clădiri noi, construite pe locul fostei curți. După cum rezultă dintr-o cataografie din 1852 sept. 26, în jurul bisericii se aflau și citeva încăperi, proprietatea sa, deasupra cărora era clopotnița³. Într-una din aceste încăperi se găsea, pe la 1854, o școală, unde învățau 24 de copii.

În 1914, turla făcută de Schlatter, în stil gotic, a fost dărîmată, rezidîndu-se într-o formă apropiată de cea inițială, după planul arhitectului G. Lupu.

În forma sa actuală, biserica a fost restaurată de Comisia monumentelor istorice, în anii 1928—1935. Restaurarea — care a fost deosebit de anevoioasă — a reușit să-i redea aproape integral forma sa originală. Acest lucru a fost posibil datorită faptului că sondajele în zidărie și săpăturile executate pe locul și în jurul edificiului, au scos la iveală nu numai dispoziția generală a planului original, dar și multe elemente constructive și decorative ee au permis reconstituirea.

Biserica este construită pe plan treflat de tip sîrbesc, cu turlă pe naos, avînd pronaosul boltit cilindric.

În afară de contraforturi — a căror existență este indiscutabilă și care par a fi materializarea unei influențe gotice, neînțeleasă din punct de vedere constructiv — monumentul mai prezintă citeva caractere interesante, ce-l deosebesc de bisericile tip, clădite în aceeași vreme.

Ca dispoziții constructive sînt de remarcate: cele două absidiole care flanchează altarul, fiind acoperite mai jos decît el, și cornișa, care, în fațada principală, urmărește conturul bolții cilindrice de pe pronaos, realizînd astfel un fronton rotunjit, care se mai regăsește la unele biserici vechi.

O altă caracteristică interesantă — de astă dată de ordin plastic — este constituită de decorația exterioară. Fațadele sînt tratate foarte simplu, în fișii alternate de zidărie aparentă și tencuială, fără a fi împărțite în două registre, ca cele ale bisericilor construite mai tîrziu. Fișiile tencuite sînt cele caracteristice secolului al XVI-lea, adică sînt împărțite în dreptunghiuri prin cite două cărămizi aparente, dispuse vertical, la distanțe egale. La partea superioară, fațadele sînt decorate cu o succesiune de firide mici ca niște ocnițe, pe care nu le mai întîlnim decît la o singură biserică, cea mai veche din această categorie a secolului al XVI-lea, construită cu vreo douăzeci de ani mai înainte în com. Stănești (Vilcea).

27. BISERICA SF. IOAN BOTEZĂTORUL

A doua biserică a Curții Vechi, « biserica dinspre doamna » — cum i se spune în secolul al XVII-lea — sau « biserica de sus » — cum i se va spune în secolul al XVIII-lea — a fost zidită în timpul domniilor lui Grigore Ghica și Gheorghe Duca⁴. Biserica a fost construită fără

¹ Vezi o însemnare despre aceasta la N. Iorga, *Manuscrisele mîndstirii Cernica*, p. 20—21.

² Despre aceste reparații, vezi *Arh. St. Buc.*, *Min. Instrucțiunii*, dos. 1323/1847 și 2905/1853. Despre refacerea acoperișului în anul 1835, vezi *ibidem*, dos. 103 b/1835; alte reparații, *ibidem*, dos. 3322/1876.

Vezi o descriere a bisericii refăcute, în cataografia din 1852 sept. 26 (*Acad. R.P.R.*, ms. rom. 718, f. 402).

³ *Ibidem*, f. 405 v.

⁴ Un popă de la biserica Doamnei din curte este pomenit la 1670 april. 15 (*Arh. St. Buc.*, m-rea Radu Vodă, XLII/42), 1670 mai 8 (*Acad. R.P.R.*, foto XXVI/50) și 1670 nov. 20 (*Acad. R.P.R.*, CCCLXXIV/253).

turlă, «numai așa boltită». După cum ne informează cronicarul logofăt Greceanu, Constantin Brîncoveanu a făcut turla și tinda bisericii, a zugrăvit-o, i-a făcut timplă și a împodobit-o¹.

Această a doua biserică a Curții Vechi apare deseori în documente în secolul al XVIII-lea, cînd sînt pomenite la Curtea Veche: biserica «de jos», cu hramul Buna Vestire, sau biserica mare², și biserica «de sus», cu hramul Sf. Ioan Botezătorul³.

Biserica Sf. Ioan Botezătorul a fost avariata probabil de cutremurul din 1802. La începutul secolului al XIX-lea, ea nu mai este pomenită. Astfel, în catagrafia din 1810, ca și într-un document din 1813 mart. 12⁴, este menționată numai biserica Buna Vestire de la Curtea Veche. Ea nu apare nici în planul din 1828.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 79, nota; Musceleanu Gr., *Curtea Veche din Buc.* (Cald. antic, 1862, p. 33 și 1875, p. 67); Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 67; *Monumente*, p. 152–154; Ms. A. 545, f. 34; Ms. 729, f. 9; *Dicț. Rom.*, I, p. 716; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 132–135, 166, 353; Bîlculescu, *Măndstirile*, p. 139–140; Idem, *Ghidul*, p. 122; Paul de Alep, *Căldătoriile*, p. 206; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 115–116; Iorga N., *Istoria romînilor în chipuri și icoane*, I, p. 15; II, p. 33–34; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 18; Iorga, *Inscripții*, I, p. 260–262; BCMI, II (1909), p. 143; IV (1911), p. 34–37; V (1912), p. 20, 188; Drăghiceanu V., *C. Brîncoveanu*, p. 45–49; ACMI, 1915–1916, p. 52–53; Furtună D., *Însemnări de la biserica Curtea Veche* (Rev. ist., V (1919), p. 187–191); BCMI, XIX (1926), p. 5; Greceanu, *București*, p. 173–179; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIII (1930), p. 20, 26–27) și pl. LVII–LXIV; XXV (1932), p. 7, 24; Teodoru H., *Contraforți la o biserică muntenească din sec. XVI*, Cluj, 1931 (din vol. *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 398–401); Balș G., *Influence du plan serbe*; Florescu G., *Alaiul înmormîntării*, p. 44–46; Elefterescu Em., *Biserica Curtea Veche* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 298); Florescu G., *Vechi proprietăți*, p. 22; BCMI, XXVI (1933), p. 99, 141, 143 și 190; Caselli D., *Crăciunul la Curtea domnească din Buc.* (*Gaz. municip.*, III (1934), nr. 153); Idem, *De cine a fost clădită biserica Curtea Veche* (*Gaz. municip.*, IV (1935), nr. 176 și 178); Iorga N., *Conducător istoric*, p. 9–10; Popescu-Lumină, *București*, p. 280–285, 208–209 <vedere>; Florescu, *Din vechiul București*, p. 49–51; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 111; Idem, *Ghidul*, p. 173–176; Oprescu G., *Pictura romînească în sec. XIX*, p. 107; Iorga N., *București*, p. 36–38, 349–351 <documente>; Sachelarescu I., *Din istoria Bucureștilor*. Plumbuita, Buc., 1940, p. 46; Bezviconi, *Căldători ruși*, p. 372; BCMI, XXXVI (1943), p. 122; *București. Săpături*, 1953, p. 187–198, 201–205; *Arta feudală*, p. 89–91, 215 <portalul>, 217; Foslea Andrei, *Biserica Curtea Veche*, teză de licență, Inst. teologic, Buc., 1956; Ionescu Gr., *București*, p. 29–34; Idem, *Relatare*, p. 71, 72–73; Constantinescu-Iași, *Respect față de monumentele istorice* (*Monumente și muzee*, I (1958), p. 16, nota 1); *Inscripții București*; *Bucureștii de odinioară*, p. 164–165.

28. [M.] CUȚITUL DE ARGINT (Bărbătescu Nou) str. Cuțitul de Argint nr. 1

A fost zidită în secolul al XVIII-lea (1796, după Ionescu-Gion), de Udrea, Pavel și Stanca; biserica exista la 1810 și în 1818⁵. A fost construită mai devreme de sfîrșitul secolului al XVIII-lea, de îndată ce într-o catagrafie din 1810 ian. 15 se arată că fusese «prefăcută» de curînd (poate după cutremurul din 1802). La acea dată, în jurul bisericii se găseau o casă cu două caturi și o alta cu pivniță⁶.

În anul 1859, mitropolia vroia să rezidească biserica, aflată în stare proastă⁷. Amenințînd să cadă, a fost reparată în 1897; cu acest prilej, a fost legată cu fier și rezugrăvită. A fost rezi-

¹ Grecianu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 27.

² *Ibidem*, p. 28.

³ Doc. din: 1748 sept. 5 (N. Iorga, *București*, p. 350, 351); 1775 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 57), 1793 dec. 8 (*Idem*, VI, p. 80–82) etc.; vezi și doc. de la Arh. St. Buc., bis. Curtea Veche, pachetul I și Mitrop., pachetul CCV.

În 1727 și 1728, cronicarul Radu Popescu vor-

bește de «biserica domnească de jos», ceea ce arată de asemenea că erau două biserici (*Mag. istoric*, IV, p. 149 și 175).

⁴ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 127–128.

⁵ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

⁶ Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 72.

⁷ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 2643/1859.

dită în 1906 de arhitectul N. Ghika-Budești, după modelul bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Iași, fiind pictată de Costin Petrescu, în 1908—1909.

Ms. A. 545, f. 228; *Dicț. Rom.*, I, p. 713; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 584; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 176; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 336; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 81—82; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 33; *Anuar 1909*, p. 27; *Bucureștii pitoresc*; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 259; *Arhitectura*, V (1939), nr. 2, p. 9 <foto>; Ionescu N., *Țara românilor*, p. 211.

29. DELEA NOUĂ (Calist)

str. Delea Nouă nr. 1

O biserică de lemn cu acest nume este menționată de banul Mihai Cantacuzino, în 1774¹, existînd desigur de mai multă vreme.

Biserica a fost zidită între 1790—1798, de un anume Nicolae (cărui Ionescu-Gion îi spune — nu știm de ce — Inimă Rea.). A fost refăcută în anul 1847, fiind mărită și adăugîndu-i-se abside. A fost dărîmată în anul 1871 și reconstruită, fiind gata la 25 martie 1875 (data pisaniei).

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 184; *Dicț. Rom.*, I, p. 717; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 148—152; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 335; Calist Ialomîțeanu-Botoșeneanu, arhieru, *Notițe istorice asupra întemeierii suburbiei și bisericii Delea Nouă*, Buc., 1903, 23 p. (din *Consolatorul*, VI (1903), nr. 3, 4, 6 și 7); Idem, *Biserica Delea Nouă*, «Calist», 1790—1906, Buc., 1907, 63 p.; *Anuar 1909*, p. 26—27; Florescu, *Din vechiul București*, p. 79; *Inscripții București*.

30. DELEA VECHE

str. Delea Veche nr. 29 A

Fostă biserică de lemn, construită pe la începutul secolului al XVIII-lea, de logofătul Delea (?), a fost făcută din zid în timpul domniei lui Alexandru voievod (Ghica), (1766—1768)², de preotul Bălașu, jupîn Apostol, Matei căpitanul și preotul Constantin. Vechea biserică avea o singură turlă și era acoperită cu șindrilă. A fost reparată în 1853.

Actuala biserică a fost clădită în 1894—1896, fiind terminată la 1896 mai 2 (data pisaniei).

Ms. A. 545, f. 217 v.; *Dicț. Rom.*, I, p. 716; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 184; *Anuar 1909*, p. 25; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 97—98; Florescu, *Din vechiul București*, p. 68—69; *Inscripții București*.

31. [M] DICHIU (Tirchilești)

str. Icoanei nr. 72

A fost zidită în anul 1773³, probabil de un oarecare Tărchilă și de un călugăr, dichiu al mitropoliei (de la cei doi ctitori i se spune biserica Dichiului sau Tirchilești). Ca și celelalte biserici din București, ea a suferit unele avarii la cutremurul din 1838⁴. În anul 1888,

¹ Tunusli, *Istoria Țării Rom.*, p. 178.

² Este amintită de banul Mihai Cantacuzino ca biserică de piatră (*ibidem*).

³ Este amintită de banul Mihai Cantacuzino ca biserică de piatră (*ibidem*).

⁴ Dintr-o însemnare contemporană rezultă că «toate bolțile și zidurile clădite în chip de arcuiri s-au crăpat și mișcat din loc». Biserica se putea însă repara (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 140).

a fost mărită și i s-a mai adăugat o turlă. A fost reparată în anii 1898 și 1903 și repictată în 1949—1953.

Ca majoritatea bisericilor din secolul al XVIII-lea, biserica Dichiu are planul treflat, cu abside poligonale în exterior — cu o turlă — cu 8 laturi, pe naos, și clopotniță pe pronaos. Pronaosul era despărțit de naos de coloane de piatră, care au fost desființate. Pridvorul, deschis altădată, a fost închis, adăugându-se un alt pridvor în față, pentru a se mări biserica. Decorația exterioară a fost și ea modificată. Ea era alcătuită—ca la toate bisericile construite la mijlocul secolului al XVIII-lea — din două registre, despărțite de un brâu, ce nu se mai păstrează. Registrul inferior este decorat cu frize în arc trilobat frînt, iar cel superior cu medalioane, deasupra cărora biserica a fost suprainălțată. Ferestrele și ușa nu mai păstrează chenarele de piatră sculptată.

Dicț. Rom., I, p. 726; Bis. ort. rom., 1898, p. 466; Ionescu-Giôn, Ist. Buc., p. 223; Dumitrescu, Istoricul, II, p. 144; Lapedatu Al., Catagrafia, p. 19—20; Iorga N., Inscipții, I, p. 353; Anuar 1909, p. 25; Filitti, Critori, p. 19—20; Florescu, Din vechiul București, p. 47; Inscipții București.

BISERICA DINSPRE DOAMNA, vezi Curtea Veche

32. M. DINTR-O ZI

str. Academiei nr. 22

Prima biserică a fost construită din lemn, la începutul secolului al XVII-lea, de Neagu, fiul lui Mihai din Tîrșor. I se spune Dintr-o zi deoarece a fost tirnosită în aceeași zi a anului următor celui în care s-a început construcția. Biserica este pomenită de cîteva ori în secolul al XVII-lea¹. În anul 1702, biserica de lemn fiind veche, doamna Marica Brîncoveanu — rudă cu primii ctitori, din familia Negoescu — o face din nou, din zid², ispravnic fiind Enache Văcărescu (pisană din 1702 sept., fragmente la Muzeul de Artă R.P.R. și în lapidarul de la Stavropoleos). Biserica a avut ziduri înconjurătoare și patru chilii³, care au dispărut la sfîrșitul secolului al XIX-lea. În aceste chilii a locuit, pe la jumătatea secolului trecut, scriitorul Nicolae Filimon, care a fost un timp dascăl la această biserică.

La începutul secolului al XIX-lea a fost biserică domnească, fiind așezată în spatele reședinței domnești de pe Podul Mogoșoaii, în care au locuit Caragea și Grigore Ghica.

Focul din 1825 îi arde acoperișul și degradează pictura. După acest an, se reface partea superioară a bisericii și pridvorul și se retușează pictura, care pierduse aurul în cursul incendiului. Reparațiile — făcute cu ajutorul lui Grigore Ghica și prin silința marelui stolnic Stanciu — au fost terminate la 1 sept. 1827 (data pisaniei). În 1909, biserica se găsea în ruină. A fost reparată în anii 1915 — cînd s-a spălat și pictura — și în 1958.

Biserica Dintr-o zi este una dintre puținele biserici bucureștene cu plan în formă dreptunghiulară, cu absida altarului poligonală în exterior. Altarul are o boltă cilindrică terminată cu o semicalotă (ca la biserica Ienei), pe console. Proscomidia și diaconiconul sînt cuprinse în grosimea

¹ 1665 iunie 5 (Acad. R.P.R., CXCIV/26); 1670 iunie 6, cînd se arată că era situată în mahalaua popii Manea (*Bul. Com. ist.*, XI (1932), p. 31); 1670 nov. 4 (*Arh. St. Buc.*, m-rea Radu vodă, XLII/44) etc.

Un alt document din 1676 mai 27 menționează pe popa Manea de la biserica Dintr-o zi (Acad. R.P.R., CXCIV/27). Nu știm dacă de la acest popă sau de la un altul cu acest nume s-a spus mahalalei popa Manea. Uneori bisericii i se spune doar Sf. Nicolae

(doc. din 1667 aug. 25, *Arh. St. Buc.*, m-rea Cotroceni, XXV/18).

² Cf. și Greceanu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 227, care spune că biserica era « foarte iscusită și minunată ».

La 1703 sept. 15, după reclădirea bisericii, mahalaua se numea « de la biserica doamnei ce se cheamă Dintr-o zi » (Acad. R.P.R., XII/213).

³ *Rev. ist. rom.*, XVI (1946), p. 376 (1783 iunie 1).

zidului, fiind mai adânci ca la biserica Ienei. Naosul are o calotă sferică pe pandantivi cu arcuri ce coboară pînă jos. Între naos și pronaos un arc dublou coboară pînă la nivelul pardoselii. Împreună cu cei doi pilaștri din spre vest, acesta sprijină arcurile pe care se descarcă cupola pronaosului.

Pridvorul, care reazemă pe zece coloane groase de cărămidă, a fost închis cu geamuri. Se păstrează chenarul lat de piatră, cu o bogată sculptură cu motive florale, ce încadrează ușa, deasupra căreia se găsește pisania din 1827. Exteriorul a fost recent refăcut, iar ferestrele mărite.

Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Nicolae ce să zice Dintr-o zi* (Cald. antic, 1862, p. 60–61; Ms. 5142, f. 49–50; Ms. A. 545, f. 83–84; Dumitrescu M., preot, *Bis. Dintr-o zi* (Teologul, I (1897), nr. 15, p. 2–3); Dicț. Rom., I, p. 721; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 205–206; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 131–133; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 268–270; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 14; Anuar 1909, p. 20; Drăghiceanu V., C. Brîncoveanu, p. 82–83, 86 <foto>; ACMI, 1915, p. 17; *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1009 și 1926, p. 84; *Amvonul*, XVIII (1916), p. 312; Greceanu, *București*, p. 100; Elefterescu Em., *Bis. Dintr-o zi* (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 359); Florescu, *Din vechiul București*, p. 54–55; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 11; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 186; Idem, *Ghidul*, p. 105–106; BCMI, XXXV (1942), p. 193; *Inscripții București*.

33. [M.] DOAMNEI

Calea Victoriei nr. 28

A fost zidită în anul 1683 (data pisaniei), de doamna Maria, soția lui Șerban Cantacuzino, pe locul altei biserici de lemn, făcută tot de ea¹. Înzestrată de ctitoră, la terminarea ei², biserica Doamnei a fost închinată la 1689 oct. 28 mănăstirii Cotroceni³, ctitoria soțului său. Cu acest prilej, aflăm că biserica avea și chiliu în jur.

Pictura a fost făcută de zugravii Constantin și Ioan, amintiți într-un pomelnic al bisericii.

Biserica a fost reparată în anii 1869, 1906 și în 1931, de Comisia monumentelor istorice.

Din punct de vedere arhitectonic, biserica Doamnei face parte din acea perioadă a secolului al XVII-lea în care meșterii timpului încercau să se elibereze de influențele secolului precedent, creînd noi rezolvări în plan și elevație.

Este construită pe un plan nou, creație a secolului al XVII-lea, în formă de dreptunghi alungit, fără abside laterale și terminat cu absida poligonală a altarului.

Naosul, aproape pătrat, este acoperit cu o calotă sferică pe pandantivi, rezemată pe patru arcuri pe console, din care cele transversale sînt foarte late. Altarul este boltit într-o formă rar întrebunțată la acea dată, și anume tot cu o calotă sferică cu pandantivi pe arcuri în consolă.

Între naos și pronaos apare încă o dispoziție interesantă creată în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea⁴ și care devine o regulă generală pentru bisericile din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea: zidul plin dintre naos și pronaos care avea, pînă acum, o singură ușă de comunicație este spart de trei arcade ce reazemă pe coloane.

¹ Nu știm dacă biserica Doamnei, pomenită la 1677 febr. 19 (Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/28), este biserica Doamnei sau biserica nouă din curtea domnească, care apare în doc. la 1670 april. 15 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XLII/42) și 1670 nov. 20 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/253), cu numele de biserica Doamnei din curtea domnească. La 1684 mai 11, mahalaua se numea « la biserica Doamnei », ceea ce dovedește că exista aici o biserică mai veche Acad. R.P.R., CLXIII/23 și 24).

Existența unei biserici mai vechi pe locul sau în apropierea actualei biserici a fost confirmată și de săpăturile făcute, în str. Academiei nr. 4, la o distanță de circa 25–30 m de biserica Doamnei.

Aceste săpături au scos la iveală 15 morminte din sec. XV–XVIII. G. Cantacuzino, care le-a cercetat, crede că aceste morminte au făcut parte dintr-un cimitir situat în preajma unei biserici care a precedat pe cea ridicată la 1683.

² Întrucît Constantin Brîncoveanu a terminat biserica « dinspre doamna » de la Curtea Veche, unii cercetători au crezut că este vorba de biserica doamnei lui Șerban Cantacuzino.

³ Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, LXXIV/1 și G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor*, p. 87–91.

⁴ Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, partea a III-a, p. 9.

Fig. 82. — Biserica Doamnei. Pisania — 1683.

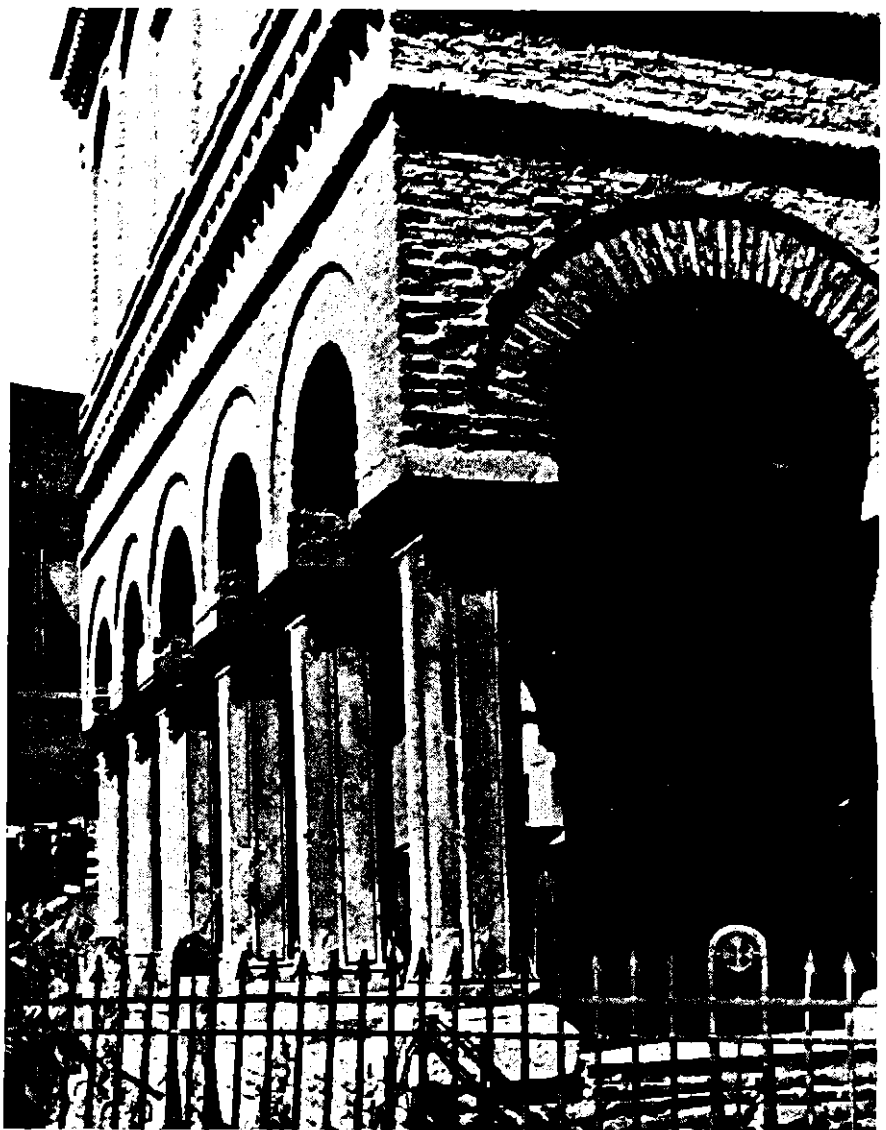

Fig. 83. — Biserica Doamnei. Colona și pridvorului.

Biserica Doamnei este una din primele biserici unde stilpii interiori, ca și cei ai pridvorului, sînt de piatră, avînd secțiunea octogonală. Baza și capitelul — și ele octogonale — sînt sculptate cu motive decorative florale de origine orientală. Pronaosul este boltit la fel ca și naosul.

În zidul dinspre apus, foarte gros, este săpată scara ce duce în clopotniță. Turla de pe pronaos a fost refăcută, din lemn, îmbrăcat cu tablă, pe o bază mai veche. Cea de pe naos mai păstrează numai baza pe care a fost pus direct acoperișul. Cu toată vechimea sa, nu este sigur că această turlă ar fi existat la origine.

Pridvorul, deschis, se compune din nouă arcade în arc de cerc, rezemate pe stilpi de piatră, de secțiune octogonală, caracteristici bisericilor din vremea lui Șerban Cantacuzino. El este boltit cu două calote sferice — rezemate pe arcuri care stau pe console — și despărțite cu un arc transversal.

Decorul exterior este format din două registre suprapuse, de panouri foarte exact construite, mărginite de ciubece duble din cărămidă rotunjită, cu arcaturi semicirculare. Registrele — din care cel inferior este dominant — sînt despărțite de un brîu obișnuit, format dintr-un tor între două șiruri de cărămizi dispuse în dinți de fierăstrău.

Ferestrele, originare, au chenare de piatră sculptată, de influență moldovenească. La intrarea în biserică se află un portal bogat sculptat cu motive florale, avînd deasupra pisania.

Frontonul triunghiular ce fusese adăugat mai târziu, probabil cu ocazia unei refaceri a acoperișului, a fost înlăturat.

Pictura murală originară din interior, care a fost scoasă de sub pictura mai nouă, aplicată ulterior, a fost degradată de spărturile provocate prin ciocănirea sa de către meșterul care a retencuit-o în vederea unei noi pictări; totuși, este încă descifrabilă.

Musceleanu G., *Bis. Doamnei* (Cald. antic, 1862, p. 44—45); Ms. A. 545, f. 31; Ms. 729, f. 1 v.; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 123; *Dict. Rom.*, I, p. 716; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 184—185; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 136—137; Ionescu-G. M., *Istoria Cotrocenilor...*, Buc., 1902, p. 87—91; Iorga N., *Inscripții*, f. I, p. 277—279; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 13—14; *Anuar* 1909, p. 24; Zagoritz Al., *Sculpturi în piatră de pe la biserici muntenești* (BCMI, VI (1913), p. 71); Greceanu, *București*, p. 96; Elefterescu Em., *Bis. Doamnei* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 331); Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 15, 20, 22, 29, 47—48 și pl. L—LVI; XXIX (1936), p. 17, 18, 20, 21, 30, 31, 32, 33); Iorga N., *Conducător istoric*, p. 10; Popescu-Lumină, *București*, p. 275—277; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 24—25; Iorga N., *București*, p. 100 <vedere>, 101 <pisania>, 102, 103, 157 <fresce>; Bobulescu, *Zugravi*, p. 30—34; Idem, *Lăutari*, p. 74—76 <pisania>; Ghika-Budești, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XVIII); Ștefănescu I. D., *L'église Doamnei (de la princesse) à Bucarest* (BCMI, XXXVI (1943), p. 7—35) <descrierea picturii>; Crutzescu G., *Podul Mogoșoavei*, p. 122—123; Ștefănescu I. D., *Monumentele de artă din București* (*Glasul bisericii*, 1956, nr. 1—2, p. 46—56); *Arta feudală*, p. 205, 209, 256; Ionescu Gr., *București*, p. 72—73; Idem, *Relatare*, p. 75; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, pl. I; Ghika-Budești N., *Artele minore, bizantine și romane* (BCMI, XXX (1937), p. 173 <epitaful>; Ștefănescu I. D., *Autels et tissus* (*Analecta*, II (1944), p. 126); Nicolescu Corina, *Broderiile*, în *Studii asupra tezaurului*, Buc., 1958, p. 133 <epitaful>; *Inscripții București*.

BISERICA DOAMNA GHICA, vezi Teiul Doamnei

34. BISERICA DOAMNEI MARIA ȘI A DOAMNEI STANA (dărimată, fostă lângă Curtea Veche)

A fost zidită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea de fiica lui Mircea Ciobanul, doamna Stana, soția lui Noroceă logofăt, probabil pe locul uneia mai vechi, zidite de doamna Maria, soția lui Basarab cel Tânăr. A fost arsă de turci în 1595, după care locul pe care fusese biserica « a rămas numai pămînt pustiu »¹; locul a fost dăruit bisericii

¹ Doc. din 1634 iulie 11 (Acad. R.P.R., ms. 403 f. 19—20.)

domnești de la Curtea Veche¹. Biserica fusese zidită în afara curții domnești; documentul citat, din 1634 iulie 11, arată că locul fostei biserici se întindea pînă la « ziditura curții »; la acea dată, pe acest loc se construieră case.

Temeliile bisericii au fost descoperite în cursul săpăturilor arheologice făcute în ultimii ani. Probabil pe locul acestei biserici s-a ridicat, la începutul secolului al XVIII-lea, biserica Sf. Anton.

Bucureștii de odinioară, p. 155.

35. DOBROTEASA

Calea Văcărești nr. 101

A fost zidită de Constantin Năsturel mare medelnicer (vistier în pisanie) și soția sa Ancuța Prîscoveanu, în anul 1736; pe locul acestei biserici a existat, probabil, o biserică de lemn făcută, după părerea lui N. Iorga, de soția unui Dobrotă (de unde numele bisericii și mahalalei). Dărîmată de marele cutremur din 1838 și refăcută de Iordache Ciupagea al treilea logofăt, în 1847 (data pisaniei), cu care prilej se construiesc și locuințe în jur, biserica a fost dărîmată din nou în 1884 și refăcută, între 7 iunie 1887 și nov. 1892, de arhitectul P. Petricu, fiind pictată de G. Ioanide.

Ms. A. 545, f. 165, v.; Pappasoglu, *București*, p. 5—7; Lecca O. G., *Familiiile boierești române*, p. 356; *Dicț. Rom.*, I, p. 716; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 184, 342; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 124—128; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 327; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 44—45; *Anuar* 1909, p. 27; Năsturel P. V., *Genealogia Năstureilor (Rev. pt. ist. arh. și fil., XVI (1922), p. 135)*; Căsell D., *Mahalaua Dobroteasa (Gart. municip., III (1934), nr. 150)*; Idem, *Biserica Dobroteasa (Ibidem, nr. 151)*; Florescu, *Din vechiul București*, p. 74; Iorga N., *București*, p. 90; *Inscripții București*.

[M] DOMNIȚA BĂLAȘA

Calea Rahovei nr. 1

Domnița Bălașa, fiica lui Constantin Brîncoveanu și soția marelui ban Scarlat Lambrino, a clădit două biserici pe prundul Dîmboviței², unde își avea casele: una cu hramul Botezul Domnului și alta cu hramul Înălțarea Domnului.

36. BISERICA BOTEZUL DOMNULUI

A fost zidită de Bălașa și soțul său Scarlat Lambrino în anii 1743—1744 (data pisaniei). La 1745 aprilie 1, cei doi ctitori îi fac un așezămînt, înzestrînd biserica, zidită sub același acoperiș cu casele lor. Biserica — făcută probabil de un arhitect apusean — avea forma unei biserici romane, cu o navă centrală mare și două laterale și fără turlă, fiind folosită ca paraclis al caselor lui Lambrino³. Cutremurul din 1838 șubrezește construcția paraclisului, ale cărui ziduri sînt crăpate. Reparată în anul 1842⁴, biserica a fost dărîmată în 1871, împreună cu casele ctitorilor. Pe locul altarului s-a pus, în 1883, o piatră comemorativă.

¹ Doc. din 1629 aug. 20 (Acad. R.P.R., ms. 403, f. 17 v.—18 v. și *Studii și doc.*, VII, p. 155—156) și 1640 mai 20 (N. Iorga, *București*, p. 344).

² În 1745, după construirea bisericii, mahalaua se numea Prundul bisericii zidite de Scarlat Lambrino și Domnița Bălașa (Muzeul de istorie Buc., nr. 25066).

³ Este menționată ca paraclis de D. Fotino, *Ist.*

Daciei, III, p. 166.

⁴ Un document din 1842 febr. 5 arată că paraclisul putea fi folosit. Urma numai să se întărească crăpăturile cu pene de lemn și să se proptească cu un stîlp bolta altarului — care era crăpată (Virtosu E. și I., *op. cit.*, p. 193 și Muzeul de istorie Buc., nr. 30733).

37. BISERICA ÎNĂLȚAREA DOMNULUI

A fost zidită de Bălașa Brîncoveanu¹ în 1750—1751 (1751 sept., data pisaniei), ispravnic fiind Sandu logofăt.

Ni s-au păstrat, și au fost publicate de E. și I. Virtosu, contractele meșterilor care au lucrat la această biserică: Andrei zugravul și Dimitrie Gheorghiu. În contractul încheiat la 1750 nov. 12, Andrei zugravul din Craiova se tocmește să zugrăvească biserica, cu tot meșteșugul, să lucreze frumos și cu vopsele alese, aurul pentru vopsit urmînd să i-l dea domnița Bălașa. În contract se prevedea ca «istoriile» religioase să fie așezate cum se cuvine. Lucrul urma să se termine în mai 1752, Andrei zugravul angajînd pentru aceasta și alți meșteri buni, cunoscuți de el, pe care urma să-i plătească².

Ni s-au păstrat, de asemenea, contractele încheiate cu meșterul Dimitrie Gheorghiu: primul, din 1750 august 2, prevede executarea sîmplei, pe care Gheorghiu promitea să o sculpteze de sus pînă jos și să o facă mai frumoasă decît aceea a mănăstirii Sărindar³; celălalt se referă la tronul domnesc, amvonul și ușa bisericii, care trebuiau să fie făcute «cu tot felul de săpături, cît se poate de artistice». Stranele urmau să fie sculptate cu săpături și flori frumoase⁴.

Această biserică avea în jur și case⁵ în care a funcționat, din

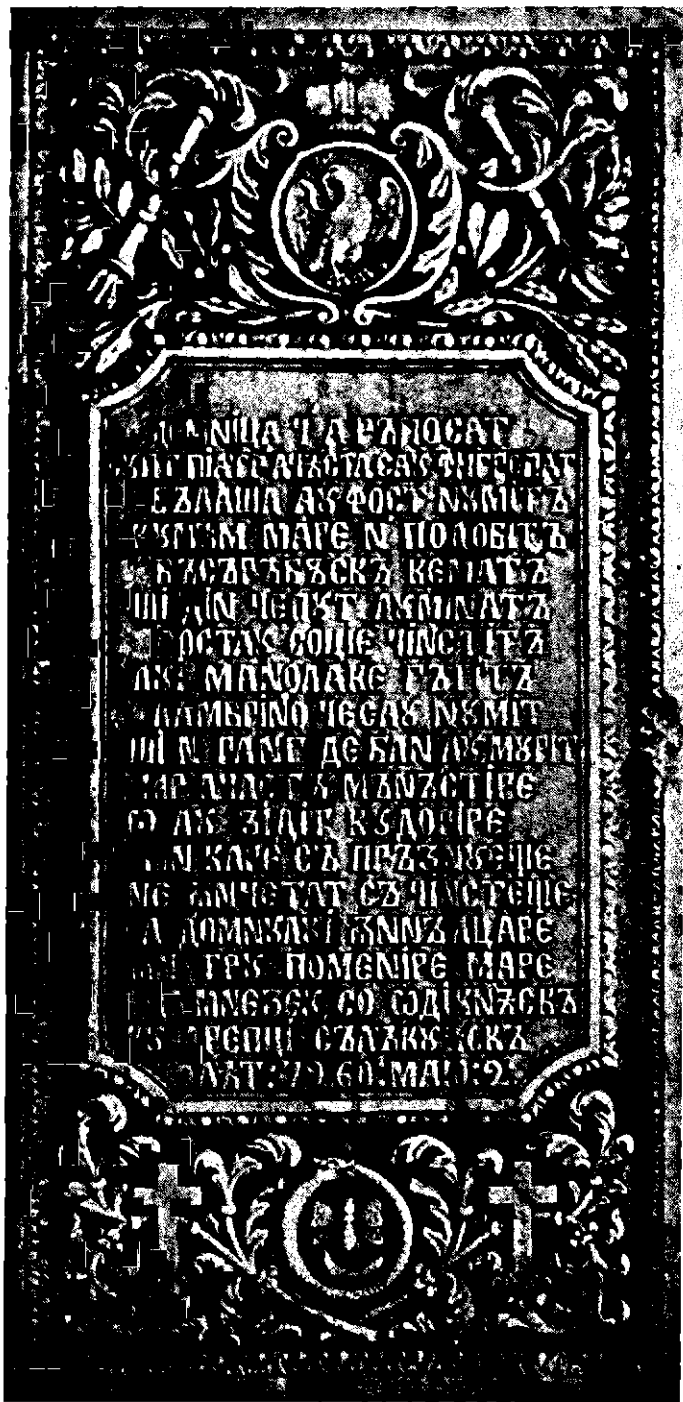

Fig. 84. — Piatra de mormint a domniței Bălașa—1752 mai 2.

¹ Cf. și *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 357.

² E. și I. Virtosu, *op. cit.*, p. 98; Muzeul de istorie Buc., nr. 30723.

³ E. și I. Virtosu, *op. cit.*, p. 96—97; Muzeul de istorie Buc., nr. 30722.

⁴ E. și I. Virtosu, *op. cit.*, p. 99—100.

⁵ Din acest motiv, banul M. Cantacuzino trece biserica în rîndul mănăstirilor cu han (Tunusli, *Istoria Țării Rom.*, p. 178). Hanul m-rii Domnița Bălașa este menționat și în 1816 (Muzeul de istorie Buc., nr. 30513). D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165, o menționează între cele nouă mănăstiri domnești din București; tot mănăstire i se spune uneori și în documente: la 1754 (Muzeul de istorie Buc., nr. 25056), 1778 aug. 20 (*ibidem*, nr. 25090) etc. și în cartografia din 1831.

anul 1745, o școală cu limba de predare română¹ și un azil, începînd din anul 1751.

Biserica și clădirile din jurul său au fost reparate de banul Grigore Brîncoveanu, în anul 1831. Clădirile figurează și în planul orașului din 1852.

Ctitoria Domniței Bălașa a fost deteriorată de marele cutremur din 1838², după care a fost reclădită, între anii 1838—1842, de Safta Brîncoveanu, pe locul celei vechi, mai mare decît aceasta.

Biserica a fost zugrăvită de Nicolae polcovnic. Ni s-a păstrat contractul încheiat de acesta cu Safta Brîncoveanu, la 25 aprilie 1838, conținînd date foarte prețioase despre modul cum urma să se facă pictura. Zugravul copiasse toate « istoriile » de pe zidul vechei biserici, care trebuia dărimată, « făcînd încă și toate despărțiturile și cercurile cu toate istoriile în toată biserica și în slon (pridvor) și pe afară pe hîrtii mari »; aceste « istorii » urmau să fie refăcute în noua biserică « mai frumoase și mai bine ». Pictura trebuia să se facă « pe tencuială proaspătă, a la fresc », « din cap pînă în cap și de jos pînă în virful amîndurora turlor ». Zugravul promitea să utilizeze vopsele bune, alese, și aur « de cel bun, Leopold ». « Cele mai alese istorii bisericesti puse una lîngă alta » trebuiau să acopere pereții, alături de numeroasele chipuri ale ctitorilor³.

Biserica a fost gata în anul 1842 (data pisaniei), dar nu a avut o viață prea lungă. Fiind sub nivelul străzii și roasă de igrasie, din cauza apropierii Dimboviței, a fost dărimată în anul 1881 și reconstruită a treia oară, fiind terminată la 29 sept. 1885. Actuala biserică a fost făcută după planurile arhitecților Alex. Orăscu, Carol Benisch și Hartman, revăzute de Lecomte de Nouy. Pictura a fost făcută de pictorul Kott din Viena, iar sculptura în lemn de frații Babic.

Musceleanu Gr., *M-reă Doamna Bălașa* (Cald. antic, 1862, p. 79—81); *Sfințirea bisericii Domnița Bălașa, severșită în ziua de 29 septembrie*, Buc., 1885; Demetrescu Dragomir, *Pomelnicul bisericii Domnița Bălașa din București*. Cu notițe istorice și arheologice, Buc., 1896, 38 p.; Bilciurescu, *Țhidul*, p. 124—125; Dumitrescu M., preot, *Biserica Domnița Bălașa* (Teologul, II (1898), nr. 5 și 6); Dicț. Rom., I, p. 716—717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 175, 228; *Bul. Soc. num. rom.*, III (1905—1906), p. 57—58 <medalia refacerii din 1881>; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 121—126; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 30—31; Drăghiceanu V., *Bis. de la Doamna Bălașa-Buc.* (BCMI, VIII (1915), p. 93—99); Greceanu, *București*, p. 157; Elefterescu Em., *Biserica Domnița Bălașa* (Țlasul mon., X (1932), nr. 334); Florescu G., *Vechi proprietăți*, p. 21; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 5; Popescu-Lumină, *București*, p. 308; Florescu G., *Din vechiul București*, p. 38; Vlădescu Șt., *Biserica Domnița Bălașa din Buc.* (Viitorul, 1935, nr. 8272, p. 1—2); Ionescu Gr., *Țhidul*, p. 233—235; Virtosu Emil și Ion, *O sută de ani de la înființarea așezămintelor brîncovenesti (1838—1938). Documente pentru istoria bisericii, școlii și azilului Domnița Bălașa, precum și a spitalului Brîncovenesc*, Buc., 1938, LIV+479 p. <inscripții, pomelnicul, documente, catagrafia, bibliografie la p. 468—475> (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.*, XXV (1938), p. 89—91); Virtosu I., *Din trecutul așezămintelor brîncovenesti*, Buc., 1938 <istoric>; Iorga N., *Cum se făcea o catapeteasmă și o zugrăveală de biserică* (Bis. ort. rom., LVII (1939), p. 46); Costescu, *București*, p. 68—73; Potra G., *Biserica Domnița Bălașa* (Țart. municip., X (1941), nr. 488); Idem, *Din București de altădată*, Buc., 1942, 56 p.; Ionescu N., *Țara romînilor*, p. 210—211; *Pomelnicul bisericii Domnița Bălașa, 1850* (Acad. R.P.R., ms. rom., 3911, f. 119—126); *Inscripții București*.

38. DUDEȘTI

str. E. Teodoroiu nr. 25

Satul Dudești, veche proprietate a familiei Dudescu⁴, va fi avut desigur o biserică încă din secolul al XVII-lea. În planul orașului din 1770 este trecută o biserică cu numele Dudești, iar

¹ Despre această școală vezi mai sus, p. 132.

² Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 50.

³ E. și I. Virtosu, *op. cit.*, p. 184—185; Muzeul de istorie Buc., nr. 30725. Vezi și doc. din 1841 ian. (ibidem, nr. 30929).

⁴ La 1650 mai 25, satul era în stăpînirea lui

Radu Dudescu logofăt (Acad. R.P.R., XLIII/134), iar la 1707 iunie 2 a lui Radu Dudescu fost mare căpitan de margine (Muzeul de istorie Buc., nr. 35848).

Către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, Sulzer arată că în satul Dudești exista și un conac demn de văzut (Oniciu Grațiana, *op. cit.*, p. 13).

în catagrafia din 1810 se arată că biserica avea hramul Adormirea și că fusese făcută de Nicolae Dudescu. Nu știm dacă pe același loc a fost zidită, în anul 1820, biserica Sf. Nicolae, de către Ștefanache Hagî Moscu. Dărîmată de cutremurul din 1838, biserica a fost restaurată după aceea. Arsă în anul 1900, a fost refăcută în anul următor.

Anuar 1909, p. 74—75; *Inscripții București*.

39. DULGHERI (Sf. Nicolae-Dușumea)
str. Buzești nr. 25

A fost începută în anul 1847 și terminată în 1854 (data pisaniei), cu banii breslei dulgherilor și zidarilor. A fost biserica acestei bresle pînă în anul 1872. Refăcută înainte de 1897 sept. 14 (data pisaniei), a fost zugrăvită de pictorul G. Ioanide. A suferit reparații radicale în 1910—1911. În 1924, s-a refăcut fațada, s-a adăugat pridvorul, s-a făcut cafasul, s-a refăcut pictura și pardoseala din mozaic. A fost refăcută apoi după bombardamentele din 1944.

Ms. A. 545, f. 83 v — 87; *Dict. Rom.*, I, p. 721—722; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Pocitan V., *Notițe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi*, Buc., 1904, p. 98—99; *Anuar 1909*, p. 20; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 63—64.

FÎNTÎNA BOULUI, vezi Popa Tatu

40. M. FLĂMÎNDA (Săracă)
str. Olimpului nr. 17

Pisania, pusă în 1871, la refacerea bisericii, arată că, pe locul actualei biserici, a existat o biserică mai veche, de lemn, făcută pe la 1766, de un Dimitrie și închinată mitropoliei.

A doua biserică a fost făcută din zid în anul 1782¹, de Istrate mare vornic și Constantin Creulescu, fiind terminată în 1800 de breasla croitorilor. Un document din 1794 sept. 24 ne informează că biserica, acoperită de curînd (deci zidirea era gata la acea dată) fusese dezvelită de furtună. Enoriașii, foarte săraci, cer sprijinul domnului pentru refacerea acoperișului².

În prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost biserica breslei croitorilor³. Această breaslă a făcut cîteva reparații sau adaosuri la biserica aflată în grija sa: Ilie staroste a făcut amvonul, în primii ani ai secolului al XIX-lea; Anastasie staroste a făcut acoperișul și ferestrele « mari, cu fiară »; Matei staroste a stricat stîlpii din mijlocul bisericii și a făcut « pălimar » pentru femei. După 1838, s-a refăcut clopotnița, dărîmată de cutremur⁴.

Biserica a fost restaurată în 1869—1871, fiind zugrăvită în ulei de Ștefan Stoenescu (pisania din 1871, după care se dau parte din datele de mai sus). După părerea lui N. Iorga, reparația

¹ Banul M. Cantacuzino amintește totuși biserica Flămînda în rîndul bisericilor de piatră (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178).

² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 108.

³ Pe un Kiriacodromion, dăruit de breasla croitorilor în anul 1801, se arată că biserica « se hrănește și de la breasla croitorilor ».

⁴ *Arh. St. Buc.*, Min. Instr., dos. 596/1838, f. 50.

a păstrat liniile elegante ale vechii biserici. Biserica a fost renovată în 1928. În ultima vreme, s-a scos la iveală parte din vechea pictură, în absida din stînga a naosului.

Ms. A. 545, f. 173 v; Dicț. Rom., I, p. 717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 188; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 355—356; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 24; *Anuar 1909*, p. 27; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 88—89; Florescu, *Din vechiul București*, p. 80; Neda M. I., *Știri mărunte din trecutul bisericii Flămînda (Buc.)...* (*Rev. ist. rom.*, VIII (1938), p. 245—251); *Inscripții București*.

41. [M.] FLOREASCA

Calea Floreasca nr. 216

Biserica Floreasca, construită probabil la începutul secolului al XVIII-lea, este un lăcaș mic, de proporții foarte reușite. Are plan treflat, cu o turlă pe naos, refăcută parțial, avînd baza de formă pătrată. Pronaosul a fost acoperit la restaurarea bisericii, în 1926—1932, cu o calotă turtită, pe arcuri în consolă. Naosul este despărțit de pronaos printr-o arcadă largă, trilobată, pe două coloane de cărămidă angajate; această arcadă înlocuiește dispoziția obișnuită, cu trei arcuri, care nu s-a putut realiza aci, din cauza îngustimii planului. Biserica are în față un pridvor foarte mic, dreptunghiular. Se păstrează chenarul de piatră, sculptat în stil brîncovenesc, al ușii de intrare.

Decorația exterioară este formată din două registre, din care doar cel inferior este decorat cu arcaturi trilobate, sprijinite pe colonete angajate.

Biserica păstrează pictura veche, restaurată în parte.

Trajanescu I. D., *Ziduri bătrîne (Arhitectura*, 26 febr. 1916, p. 23—25; Ștefănescu I. D., *La peinture*, p. 199—201; Idem, *Peintures murales*, p. 56—57; Smărăndescu P., *Bis. Floreasca din Buc. (BCMI, XXVII (1935), p. 20—25); Florescu D. G., Despre moșia Floreasca-Colentina și biserica ei (Gazt. municip., VII (1938), nr. 327 și 328); BCMI, XXXV (1942), p. 194.*

42. [M.] FOIȘOR *

str. Foișorului nr. 119

A fost zidită de doamna Zmaranda Mavrocordat, a treia soție a lui Nicolae Mavrocordat, fiind gata la 1745 nov. 20 (data pisaniei), cînd este închinată mănăstirii Radu vodă. Înainte de zidirea bisericii, Nicolae Mavrocordat construise aici, afară din oraș, pe un loc al mănăstirii Radu vodă, niște case « cu frumoasă priveală »¹. De la aceste case și foișor și-au luat numele mahalaua și biserica. Fiul său, Constantin, a închinat, atît casele cît și biserica, mănăstirii Radu vodă, proprietara locului². Datorită faptului că avea case în jurul ei, banul Mihai Cantacuzino menționează biserica Foișorului în rîndul mănăstirilor cu han³.

La 1813 mai 25, biserica și clădirile erau dărăpănate, trebuînd să li se facă reparații⁴. Timpla bisericii a fost stricată de cutremurul din 1838⁵.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, în curtea bisericii se găsea o școală.

* Vezi și casele domnești de la Foișor la p. 55.

¹ Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XLIII/10 (doc. din 1784 mart. 2).

² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 79.

³ Tunusli, *Istoria Țării Rom.*, p. 178.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 1075—1076.

⁵ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 65.

Biserica a fost reparată în anii 1849 și 1900. În 1888—1889 s-a închis pridvorul cu geamlîc, s-au mărit ferestrele, iar vechea pictură a fost acoperită de pictura în ulei făcută de G. Tattarâscu.

Biserica Foișorului este un monument interesant, la care contrastul dintre interiorul vechi, foarte bine păstrat, și exteriorul nou, modificat în maniera străină și decadentă a secolului al XIX-lea, este izbitor.

Este construită pe planul treflat — cu pronaosul lărgit, precedat de un pridvor deschis — frecvent întîlnit în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Ca dimensiuni și dispoziții în plan și elevație, edificiul este foarte asemănător cu cel al bisericii Crețulescu. Avea o turlă pe naos și o turlă-clopotniță pe pronaos; cu ocazia reparațiilor făcute la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd a fost modificat și decorul exterior, turlele au fost modificate, mărindu-li-se ferestrele, iar clopotnița de pe pronaos și-a pierdut această funcție, clopotele fiind mutate într-o clopotniță-turn nouă, situată la intrarea în incinta bisericii. Fosta clopotniță de pe pronaos este astăzi o turlă oarbă, pronaosul fiind boltit cu o calotă sferică cu pandantivi pe arcuri în consolă.

Interiorul bisericii este foarte bine proporționat, realizînd o siluetă deosebit de zveltă, în special în naos, ale cărui arcuri, ce susțin turla, au o înălțime de doi diametri și jumătate.

Sistemul de boltire este cel generalizat în secolul al XVIII-lea, în care urmele tehnicii sîrbești au dispărut, rezemarea făcîndu-se pe console fine, care la bolțile absidelor ajung niște brîuri continui. Pereții sînt mult mai subțiri decît la alte edificii ridicate în aceeași vreme. Din această cauză, firidele de sub arcul foarte lat dinspre apus sînt abia schițate.

Zidul dintre naos și pronaos se rezemă pe trei arcade trilobate, sprijinite pe coloane de piatră ce au caneluri duble în ușoară torsadă, cu capitele și baze sculptate în stilul caracteristic epocii Mavrocordaților, dar mai puțin bogate decît la Stavropoleos sau Văcărești. Cele două coloane angajate, din cărămidă, sînt tencuite. Piedestalele coloanelor, cubice, sînt decorate numai pe latura dinspre apus, cu cîte un fleuron sculptat în același stil.

Pronaosul este mult lărgit și de aceea arcurile longitudinale ce susțin cupolă sînt mult mai late decît cele transversale.

Pridvorul — acum închis cu geamuri — este de aceeași înălțime cu restul edificiului și cuprinde trei travei frontale și cîte una laterală, cu arcade trilobate.

Se păstrează vechea ușă a bisericii din 1757, făcută din dulapi groși protejați cu tablă, pe dosul căreia este iscălit meșterul Andrei dulgher; ușa este încadrată de un chenar bogat sculptat în piatră cu motive florale brîncovenesti. Portalul este încoronat cu un profil acoperit de asemenea cu o decorație florală.

Pictura interioară nouă, în ulei, a lui Tattarâscu, curățată în cîteva locuri pe pereții absidelor naosului, lasă să se vadă vechea pictură, destul de puțin degradată. În partea dreaptă a pronaosului sînt zugrăviți critorii.

Se păstrează vechea tîmplă din secolul al XVIII-lea.

Musceleanu Gr., *Bis. Foișor din Buc.* (Cald. antic., 1862, p. 41—42; Ms. A. 545, f. 201 v.; Urechia V. A., *Istoria școalelor*, III, p. 102; Dicț. Rom., I, p. 717—718; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 80, 188—189, 328; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 46; Anuar 1909, p. 27—28; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 91—92; Filitti I. C., *Chipurile lui Nicolae Vodă Mavrocordat și ale familiei sale în bisericile bucureștene* (Conv. lit., LVII (1926), p. 425—426); Micșunescu D., *Istoricul sf. biserici Tîrcă, Buc.*, 1932, p. 6—7; Elefterescu Em., *Bis. Foișor* (Glasul mon., XII (1934), nr. 412); Filitti C. I., *Biserici și ctitori*, p. 23; Popescu-Lumină, *București*, p. 246, 307; Florescu, *Din vechiul București*, p. 75; Nicolaescu St., *Sf. biserică Foișor din București* (Gaz. municip., IX (1940), nr. 439); *Inscripții București*.

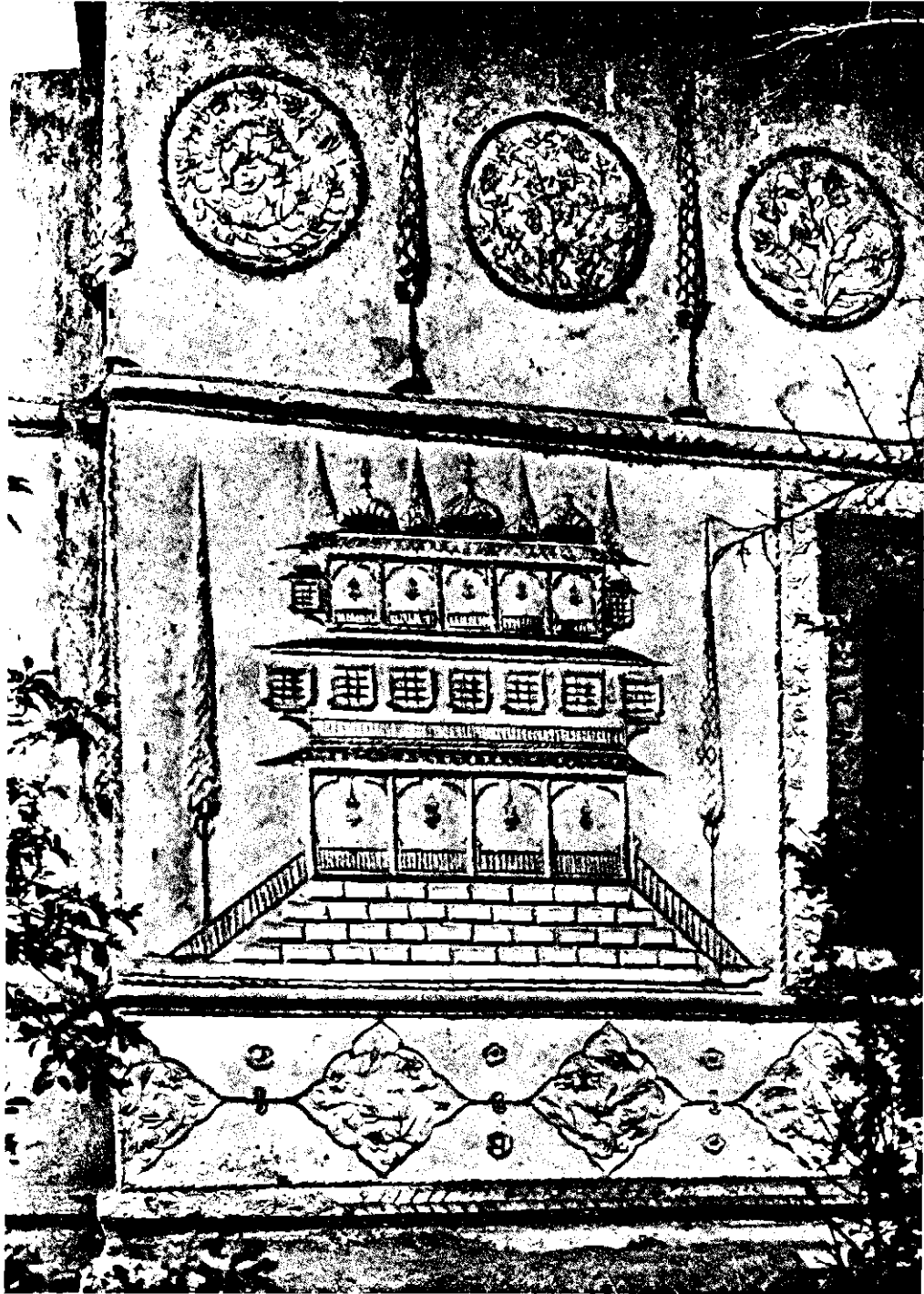

Fig. 85. — Biserica Fundații Domnului, Detaliu de fațadă.

A fost zidită de Mihai Cantacuzino mare spătar, înainte de 1699 mai 1 (data pisaniei). Biserica a fost reparată la 1860 aug. 4 (pisanie) de Maria Ghica, cu care prilej i s-a închis pridvorul, care a fost redeschis în zilele noastre.

Aproape de această biserică era un mic palat, în care locuia uneori M. Mavrocordat¹.

Biserica de la Fundenii Doamnei este un lăcaș mic, dar de o mare valoare artistică, datorită decorației sale exterioare. Are plan treflat, cu o turlă pe naos. Clopotnița de pe pronaos nu se

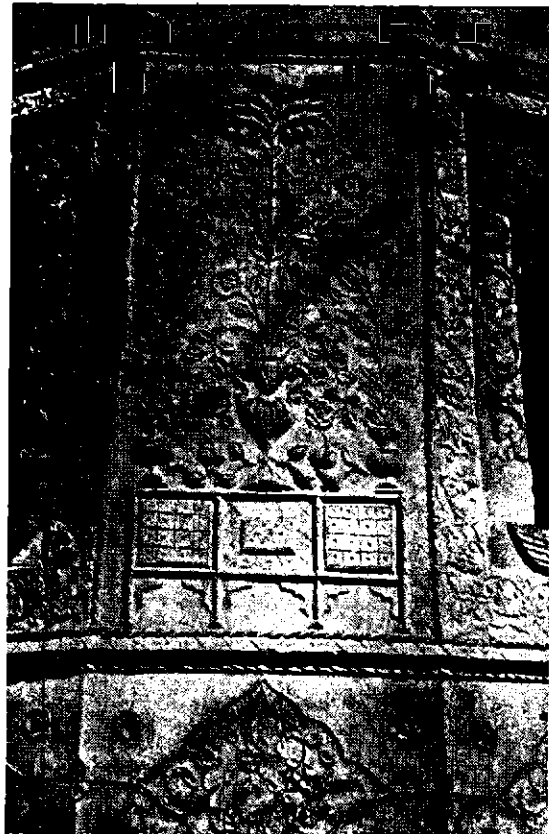

Fig. 86—87. — Biserica Fundenii Doamnei. Detalii de fațadă.

sprijină numai pe zidurile pronaosului, ci și pe cele ale pridvorului. Absidele sînt mici, circulare în interior și poligonale în exterior. Pronaosul, ușor supralărgit, este despărțit acum de naos printr-un arc, care înlocuiește cele trei arcade obișnuite, ce se sprijineau pe două coloane. Bolta pronaosului este o calotă ce se sprijină pe patru arcuri, cele longitudinale fiind foarte late.

Pridvorul deschis este susținut de șase coloane scunde, de piatră sculptată cu motive florale în torsadă și cu capiteli compuse din cîte patru volute și patru foi de acant. Portalul ușii este foarte frumos, semănînd în parte cu cel de la Colțea.

Ceea ce dă o valoare deosebită acestui monument este frumoasa decorație exterioară, lucrată în stuc de meșteri persani.

¹ Magazinul istoric, IV, p. 112.

Pereții exteriori ai bisericii sînt împărțiți în trei registre de două brîuri, formate din cîte un ciubuc, cu tencuială ce imită solzii de pește, încadrat de două ciubuce mai subțiri, cu aspect de funie.

Registrul inferior este îngust și decorat cu niște romburi, legate între ele, și împodobite cu cîte o împletitură de flori și frunze.

Registrul mijlociu este cel mai amplu, cuprinzînd și ferestrele cu chenare de piatră sculptată. Acest registru este decorat cu 17 panouri, din care cele de pe fațada de nord — deteriorate din pricina ploilor și a zăpezii — repetă pe cele de pe fațada de est. Pe primul panou este desenat un palat persan, cu trei caturi și două scări laterale; al doilea este decorat cu o fintină; următoarele trei au glastre cu flori și motive zoomorfe, iar celelalte ornamentație vegetală, fără să semene unul cu celălalt. Ramele sculptate ale ferestrelor sînt și ele înconjurare cu chenare de flori.

Registrul superior este decorat cu medalioane ornamentate cu împletituri de frunze și flori mici. Aceste medalioane sînt despărțite de chiparoși cu o siluetă foarte înaltă, ale căror vîrfuri ating cornișa.

Se păstrează pictura veche a bisericii și chipurile ctitorilor, zugrăviți în dreapta pronaosului.

Ms. A. 545, f. 257 v.; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 72—77; Mandrea G., *Biserica din Fundeni Doamnei*, Buc., 1904, 20 p.; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 356; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 6; *Bis. ort. rom.*, 1914, p. 848—849; Ștefănescu I. D., *La peinture*, p. 195 și pl.93—94; Idem, *Peintures murales*, p. 53; Cantacuzino G. M., *Fundenii Doamnei (Boabe de grîu*, II (1931), p. 151—154, cu șapte figuri); Brătulescu, *Bis. din Ilfov*, p. 43—45; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 19; Ghika-Budești, *Evoluția (BCMI, XXIX (1936), p. 14, 19, 26, 28, 29, 30, 34, 49—50, 107—109 și pl. DLX—DLXVIII)*; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 378—384; Idem, *Istoria*, p. 193, 197—200; Iorga N., *București*, p. 108 <foto>; Cantacuzino G. M., *Arcade, frîde*, p. 67—69 <descrierea ornamentației>; Ghika-Budești, *L'ancienne architecture (BCMI, XXXV (1942), pl. XXI)*; Onică Petre, *Evoluția comunei suburbane Colentina-Fundeni*, Buc., 1942; ACMI, 1942—1943, p. 73; Ionescu N., *Țara romînilor*, p. 210; *Arta feudală*, p. 209, 210, 213 <portal, detalii>, 234; Ionescu Gr., *București*, p. 84—88; Idem, *Relatare*, p. 79; *Inscripții București*.

44. M. GHERMAN-MĂGURELE

A fost zidită înainte de 1797 mai 7 (data pisaniei), de Grigore Aslan fost mare stolnic. A fost pardosită cu lespezi la 1815 iunie 7. A fost repictată în 1887 și în 1955—1958 și reparată în 1907 și după cutremurul din 1940.

Biserica este construită pe obișnuitul plan treflat al secolului, cu abside largi, semi-circulare în exterior. Fațada a fost refăcută în întregime, ca și partea superioară a bisericii și turla de pe pronaos, iar pridvorul a fost închis. Biserica are clopotniță în curte. Naosul este despărțit de pronaos prin trei arcade, sprijinite pe două coloane groase din cărămidă și pe alte două angajate.

Se păstrează parte din pictura veche a bisericii pe bolta pridvorului.

Anuar 1909, p. 79; Iorga N., *Biserica din Măgurele-Ilfov (Rev. ist., VIII (1922), p. 192—193)*; Brătulescu, *Bis. din Ilfov*, p. 51; *Inscripții București*.

GHIORMA BANUL, vezi Hanul Greci

45. GIULEȘTI-SĂRINDAR

Șos. Giulești nr. 235

A fost zidită probabil în secolul al XVIII-lea. Un pomelnic al bisericii, din 1768 nov. 15, amintește de numele lui Gheorghe și Radu zugravi, probabil cu prilejul zugrăvirii. Biserica mai

este amintită la 1797 iulie 13, când o sumă de 2000 de taleri, lăsată de Ienăchiță Văcărescu acestei biserici, este dată la cutia milelor, biserica neavînd nevoie de bani¹ (este posibil ca biserica din Giulești, de care este vorba în documentul citat, să fie cea din Giulești-Țigănia, care exista la acea dată). A fost metohul m-rii Sărindar.

Biserica nu mai păstrează zugrăveala din 1768. A fost reparată în 1911 și 1955.

46. GIULEȘTI-ȚIGĂNIA

Se păstrează ruinele unei biserici mari, zidită probabil în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti. Pentru zidirea acestei mari biserici domnul a cerut, probabil, concursul meșterului sas Ratner².

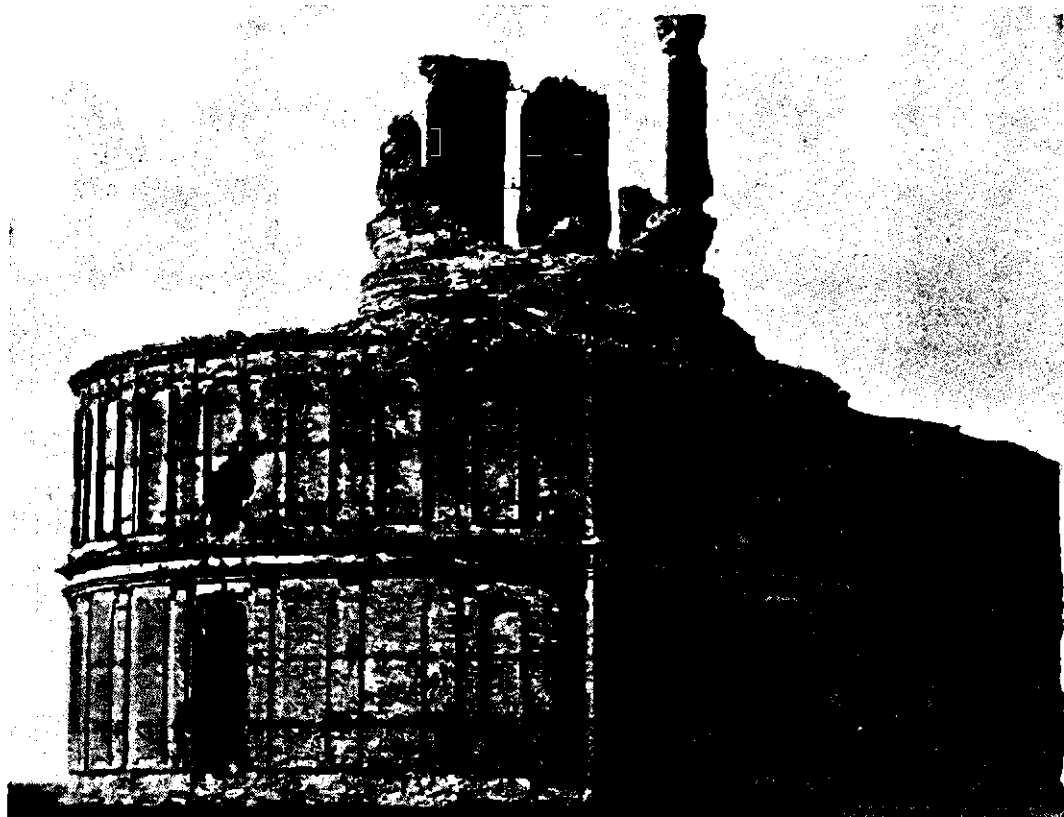

Fig. 88. -- Ruinele bisericii din Giulești-Țigănia (foto Muzeul de artă al R.P.R.).

47. [M.] GORGANI str. Silfidelor nr. 5

Prima biserică datează din secolul al XVII-lea, fiind situată în « mahalaua calicească, la Gorgan »³, cum spune un document din 1638—1639⁴. Ea exista în mod sigur la 1694—1695;

¹ V. A. Urechia, *Istoria rom.*, VII, p. 83—84.

² N. Iorga, *Istoria literaturii române sec. XVIII*, II, p. 17.

³ Vezi un plan al mahalalei cu biserica, la Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, LXV/5.

⁴ G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 201.

N. Iorga credea că numele bisericii se leagă de Gorgan spătarul din domnia lui Matei Basarab.

cînd Constantin Brîncoveanu îi dăruiește un clopot. Este de asemenea pomenită la 1696—1697¹ și la 1724 iulie 20². Unii cercetători cred că ar fi fost zidită de Șerban Cantacuzino, deoarece în secolul al XVIII-lea a fost metoh al m-rii Cotroceni.

Vechea biserică nu a fost de lemn — cum au afirmat cei mai mulți din cercetătorii istoriei orașului, urmîndu-l pe Ionescu-Gion; săpăturile arheologice din vara anului 1953 au dat la iveală resturi ale vechii biserici: s-a găsit un strat gros de moloz de o înălțime pînă la un metru, cu bucăți de tencuială, avînd zugrăveală în frescă și discuri zmălțuite ce decorau fațadele.

Atît banul M. Cantacuzino³ cît și catagrafia din 1810 menționează biserica printre cele de zid.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, biserica era foarte veche și se găsea « în stare proastă »⁴. Cutremurul din 1802 a adus în stare de ruină totală vechea biserică, năruindu-i zidurile. A fost dărîmată în 1813 și rezidită de fostul mare paharnic Manolache Hrisoscolev, soția sa, Elena, fostul mare clucer Radu Voinescu, fostul mare paharnic Ștefan Voinescu și breasla cojocarilor, fiind gata la 1819 nov. 4 (data pisaniei)⁵.

La începutul secolului al XIX-lea, biserica se afla în grija breslei cojocarilor, care ajutase la reconstruirea ei. La 1827 mai 18, mitropolia a numit episcop din breasla croitorilor⁶. Din această pricină, s-a ivit un conflict între cele două bresle. La 1829 ian. 17, isnaful cojocarilor refuza încă să predea averea bisericii noului episcop⁷.

Avariata de cutremurul din 1838⁸, biserica a fost reparată în 1862, 1886, 1901 și în 1935, cînd i s-a refăcut turla.

Așa cum se prezintă azi, cu toată partea superioară — boltire și acoperiș — refăcută din lemn, biserica este lipsită de valoare artistică. Ea suscită totuși interesul, datorită ciudăteniei planului, cu totul străin de tipurile de bază și derivate pe care le-au utilizat meșterii secolelor precedente. Este construită pe un plan basilical, format din trei nave despărțite prin stîlpi de lemn, și dezvoltate pe șase travei. Dintre aceste nave cea centrală este de două ori mai lată decît cele laterale. Către răsărit, cele trei nave se termină în semicercuri, cel central fiind altarul, iar cele laterale servind de proscomidie și diaconicon. Către apus, biserica are un pridvor larg — singurul element construit în întregime din zidărie — ce reazemă pe șase coloane.

Nava centrală, mai înaltă, este acoperită cu o boltă cilindrică, rezemată pe un dublu șir de stîlpi de lemn, acoperiți cu stucatură, iar cele laterale au tavan drept. Atît bolta centrală cît și tavanele laterale sînt de lemn, acoperite cu tencuială pe șipci. Nu există o despărțire interioară între naos și pronaos, ceea ce accentuează caracterul străin al edificiului.

Pe bolta centrală, acolo unde ar trebui să fie mijlocul naosului, este rezemată — cu totul neconstructiv și de aceea nefiresc — o turlă de lemn. O altă turlă-clopotniță, refăcută din zidărie în 1935, se află deasupra pridvorului, singurul element mai solid.

Privită în ansamblu, în totalitatea dispozițiilor în plan și elevație, biserica — așa cum a fost refăcută — constituie un edificiu plin de anacronisme, în care ignoranța meșterului — fără îndoială occidental — se vedește în fiecare încercare de a traduce un monument catolic, de factură neo-gotică, în limbajul artistic autohton.

Nu este, de altfel, singura biserică din prima jumătate a secolului al XIX-lea construită pe plan basilical, cunoscut fiind faptul că a mai existat o alta, numită Sărindar, refăcută la începutul secolului al XIX-lea pe același plan basilical.

¹ Studii și doc., V, p. 367.

² Anatefter, f. 85.

³ Tunusli, Ist. Țării Rom., p. 178.

⁴ V. A. Urechia, Ist. rom., V, p. 393.

⁵ După cum rezultă dintr-o însemnare pe un Minei al bisericii, clădirea era gata în 1814, cînd a fost sfințită. O altă însemnare din 1815 dec. 1 vorbește de tîrnosirea bisericii la acea dată. (N. Iorga,

Inscripții, I, p. 301) iar D. Fotino o menționează printre bisericile existente în 1818 (Ist. Daciei, III, p. 166). Pisania din 1819 a fost pusă deci la cîțiva ani după zidirea bisericii, probabil după zugrăvire.

⁶ Arh. St. Buc., Mitrop., CDLXXXVIII/1.

⁷ Ibidem, CDLXXXVIII/2.

⁸ Idem, Min. Instr., dos. 596/1838, f. 119.

Ms. 5142, f. 77, 96; Ms. A. 545, f. 79; Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Ilie Gorgani (Cald. antic, 1866, p. 73—74)*; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 196; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 300—301 și *Studii și doc.*, XV, p. 261; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 132—133; *Anuar 1909* p. 21—22; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 5; Caselli D., *Balta de la Gorgani (Gazt. municip., III (1934), nr. 127)*; BCMI, XXVI (1933), p. 97; Florescu, *Din vechiul București*, p. 19—20; Popescu-Lumină, *București*, p. 307—308; Brătulescu V., *Elemente profane în pictura religioasă (BCMI, XXVIII (1935), p. 128)*; Caselli D., *Schitul Sf. Ilie din mahalaua Gorganul (Gazt. municip., IV (1935), nr. 194)*; Idem, *Mahalaua Gorganul (Gazt. municip., IV (1935), nr. 193)*; Iorga N., *București*, p. 86—90; Brătulescu V., *Bis. Sf. Ilie-Gorgani (BCMI, XXXIII (1940), fasc. 103, p. 17 <cruce de piatră>)*; *București, Săpături*, 1953, p. 106—113; *Inscripții București*; *Bucureștii de odinioară*, p. 113—115.

BISERICA GRECILOR, vezi Hanul Greci

48. M-REA GRINDURI (dispărută)

Este cea mai veche mănăstire construită în apropierea orașului nostru. Dintr-un document mai târziu, din 1582 mart. 7, rezultă că a fost făcută «pe ocina Măgurelelor», de Badea vornic (cel despre care se credea că ar fi fost ctitorul bisericii Sf. Gheorghe Vechi; acesta apare în divan între 1487—1510). După moartea lui Badea vornicul, mănăstirea se stricase. Înainte de 1582, Stelea spătarul a refăcut biserica din piatră și a închinat-o metoh la ctitoria sa din București, de curind zidită¹. După această dată, nu mai avem nici o știre despre vechea mănăstire de la Măgurele.

49. HAGIU

str. Traian nr. 142

A fost zidită înainte de 1775, de către Mihai Băbeanu monah, fost logofăt de taină, care-i face și șase chilii în jur². Se pare că înainte de ctitoria acestuia, fusese aici o altă biserică de lemn, făcută de un hagi, la începutul secolului al XVIII-lea.

Biserica a fost «prefăcută» în anul 1831. Avariată de cutremurul din 1838³, a fost rezidită între 1872 iunie 12 și 1874 dec. 22 (data pisaniei), de Radu Ștefănescu cavaful și alții. A fost renovată și pictată în 1898, de Șt. Stoenescu; pictura a fost spălată în 1924 și 1951. Clopotnița bisericii a fost făcută în 1935—1944. Chiliile din curtea bisericii — rezidite în anii 1830 — 1841 — (se văd și în planul orașului din 1852), au fost dărimate după anul 1920.

Ms. 5142, f. 5—6 v.; Ms. A. 545, f. 197 v.; *Dicț. Rom.*, I, p. 718; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 178—179, 195; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 335; *Biserici cu averi proprii*, s. II-a, p. 1—64 <istorie, documente>; *Anuar 1909*, p. 28; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 96—97; Florescu, *Din vechiul București*, p. 67; Popescu Gr., *Un colț de oraș și un sfânt lăcaș*, Buc., 1935, 272 p. <istoric, documente, pomelnice>; (recenzie negativă în *Bis. ort. rom.*, LV (1937), p. 741—742); Nicolaescu St., *Bis. sf. Paraschiva din mahalaua Hagiului (Gazt. municip., IX (1940), nr. 448)*; *Rev. ist. rom.*, XVI (1946), fasc. IV, p. 376; *Inscripții București*.

¹ DIR, XVI/5, p. 51.

² Doc. din <1770—1775> la G. Potra, *Doc. București*, p. 480 și 1775 mai 1 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 67—70). Banul M. Cantacuzino o trece între

bisericile de piatră (Tunusli, *Istoria Țării Rom.*, p. 178); cf. și D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

³ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 110.

HAGI DINA, vezi Schitul Maicilor.

HANUL COLȚII, vezi Bulgară.

50. M-REA HANUL GRECI * (GHIORMA BANUL, bis. Grecilor) dărimată, fostă între str. Lipscani și Stavropoleos, lângă hanul Șerban vodă

A fost una din cele mai vechi mănăstiri din București, fiind zidită ¹ de Ghiorma postelnic în 1564—1565 (pisană din 1719 oct. 1). Este pomenită cu numele de Ghiorma banul la <1564—1568> aprilie 8 ² și la 1580 mart. 12, când se spune că în jurul bisericii turcii făceau răutate, curvie și spurcăciune ³.

Arsă în 1595 de turci, a stat pustie pînă în vremea domniei lui Leon vodă, când a fost închinată mănăstirii din Pogoniana, la 1631 ian. 18 ⁴. În secolul al XVII-lea, este cunoscută sub

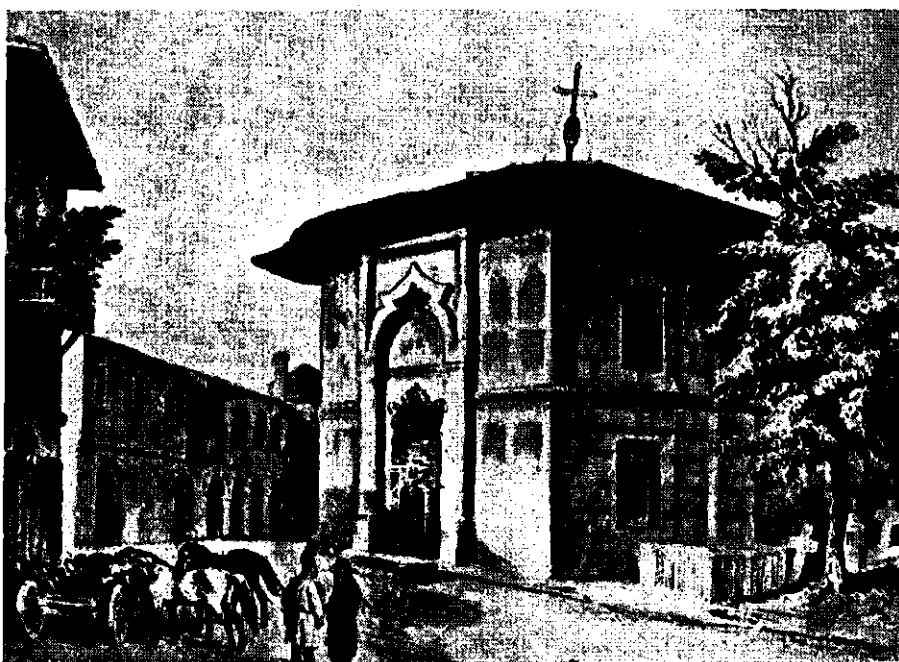

Fig. 89. — Biserica și hanul Greci la 1837. Gravură în lemn după desenul lui Raffet (din Bucureștii vechi):

numele de Biserica Grecilor; cu acest nou nume este pomenită la 1667 aug. 25 ⁵, 1677 febr. ⁶ și 1680 febr. 28 ⁷, când egumenul mănăstirii cumpără un loc lângă clopotniță, ca să lărgască curtea bisericii. Clopotnița se găsea în curtea bisericii, nu în turla de deasupra ⁸.

* Vezi și hanul m-rii Greci la p. 106—107.

¹ Nu știm dacă la această biserică grecească se referă, la 1574, Lescalopier. El arată că biserica era de lemn. Putea fi, însă, o altă biserică. Pentru călătorul catolic, toate bisericile ortodoxe erau grecești.

² DIR, XVI/3, p. 190. Biserica exista în mod sigur în timpul domniei lui Alexandru Mircea (doc. din 1596 iunie 19, DIR, XVI/6, p. 221).

³ DIR, XVI/4, p. 461.

⁴ Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, Codreni, I/1, Închinarea a fost reconfirmată în 1668 febr. 9 (ibidem, XXXIX/5), 1671 nov. 20 (ibidem, XXXIX/7) etc. Un alt doc. din 1635 april. 5 (ibidem, X/3) arată că m-rea a stat pustie multă vreme.

⁵ Ibidem, XXV/28.

⁶ Ibidem, XXV/28.

⁷ Idem, m-rea Bradu, LIV/1.

⁸ Doc. din 1640 oct. 28 (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/9).

Biserica a ars în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. Într-un document din 1696 aug. 20, se arată că zidurile ei se stricaseră foarte rău. Deoarece pentru repararea acesteia nu ajungeau banii strînși, se vinde un loc al bisericii (care avea multe locuri și prăvălii în București). Ispravnici la repararea bisericii au fost negustorii greci din București — în grija cărora se găsea lăcașul — și anume: Ionuț staroste de negustori, Iorga fost staroste și Manul negustor¹. A fost refăcută la începutul secolului al XVIII-lea, fiind zugrăvită în 1713—1714, cu cheltuiala lui Eftimie din Dipalița, arhiepiscop de Pogoniana. La 1719 oct. 1 (data pisaniei), biserica era gata.

În 1813, m-rea Grecilor era trecută între cele de categoria a III-a din țară².

Pe la 1837, Raffet — care a lăsat și desănul ce reproducem — o descrie ca fiind un lăcaș mic, închis într-o incintă îngustă și înconjurat de un cimitir sărăcăcios. După părerea sa, biserica se deosebea de altele prin zugrăveala ce-i acoperea pereții exteriori, din care, însă, nu se vedeau decît rămășițe prea șterse pentru a putea fi apreciate. Stilul clădirii amintea lui Raffet o moscheie mică³.

La jumătatea secolului al XIX-lea, lăcașul avea nevoie de reparații⁴. Cîteva documente din anii 1845—1847 arată că reparațiile nu se puteau efectua fără aprobarea Departamentului logofetei bisericești și instrucției publice⁵.

După o catagrafie din aprilie 1851, biserica, fără turlă, avea șapte ferestre și era învelită cu olane; era zugrăvită numai pe jumătate, iar cealaltă jumătate și exteriorul erau spoite cu var. Timpla și ușile erau vechi, săpate în lemn și poleite. Era pardosită cu lespezi de piatră⁶.

Peste 10 ani, dintr-o altă catagrafie, aflăm că biserica nu mai putea fi folosită pentru slujbă, deoarece se luase pardoseala și toate lucrurile din interior, din porunca egumenului, în vederea reparării⁷. Locașul nu a fost însă reparat. În anul următor, 1862, preotul Musceleanu arăta că biserica era dărăpănată, datorită lipsei de grijă a egumenului grec.

Din catagrafia din anul 1861, citată mai sus, rezultă că mănăstirea avea și case egumenești (în afară de han). Aceste case erau alcătuite din șapte încăperi, o cuhnie sub scară, cu odaie pentru bucătar și cu pivniță sub șopron; toate acestea erau în stare proastă.

În 1863, se cerea dărîmarea, atît a bisericii cît și a hanului, aflate în ruină⁸. Biserica a fost dărîmată în anii următori⁹. În 1871, se cerea să se ridice de pe locul bisericii dărîmate pisania și stîlpii de piatră¹⁰.

Musceleanu Gr., *M-rea Hanul Greci* (Cald. antic, 1862, p. 96—98); *Buciumul*, I, p. 177; Ms. 5142, f. 301 v.; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 193—195, 489; Greceanu Șt., *Genealogiile documentate*, I, p. 11, 12; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 27; Năsturel P. V., *Biserica Stavropoleos din Buc...*, Buc., 1906, p. 4—14 și pl. I; Tocilescu, *Catalogul*, p. 45, 119; Iorga N., *Fundațiile domnilor romîni în Epir*, Buc., 1914, p. 27 <pisania grecească a bisericii>; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 121; BCMI, XVII (1924), p. 147; Florescu G., *Vechi proprietăți*, p. 13; Caselli, *Biserica banului Ghiorma* (Gazt. municip., IV (1935), nr. 158); Idem, *Biserica Grecilor* (*Ibidem*, nr. 160); Idem, *Mahalaua Grecilor* (*Ibidem*, nr. 162); Florescu, *Din vechiul București*, p. 103—104; *Bucureștii vechi*, pl. XX <la 1837, Raffet>, București, nr. 1, 1935, p. 158 <Raffet>; Iorga N., *București*, p. 80 <Raffet>; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 25—26, 79; *Inscripții București*.

51. BISERICA HANULUI ȘERBAN VODĂ

Nu se știe exact cînd s-a construit (probabil în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, deoarece figurează în planul orașului din 1770). Avînd biserică în curte, atît banul Mihai

¹ Arh. St. Buc., ms. 705, f. 84—85.

² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 15.

³ *Album de voyage*, p. 15.

⁴ Despre situația mănăstirii și averea ei pe la mijlocul secolului al XIX-lea vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 2063/1851, 4212/1855, 695/1861 și 1367/1863.

⁵ Arh. St. Buc., m-rea Bradu, II bis/26, 33 și 86.

⁶ Acad. R.P.R., ms. rom., 719, f. 4.

⁷ *Ibidem*, f. 32; vezi și catagrafia din 1855, *ibid.*, f. 19.

⁸ Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88—30/1863, f. 97, 233.

⁹ *Ibidem*, f. 413, 445.

¹⁰ *Ibidem*, f. 395.

Cantacuzino ¹ cit și Dionisie Fotino ², așează hanul Șerban vodă în rîndul mănăstirilor mari cu hanuri în curte (socotind hanul în curtea bisericii).

Un document din 1812 aug. 10 amintește și el de biserica « ce este înlăuntru hanului » ³, care este apoi menționată și în catagrafia din 1831.

A fost avariată de cutremurul din 1838, care i-a dărîmat turla. În 1844, locuitorii hanului cereau repararea acesteia ⁴. În 1848, biserica hanului a fost folosită pentru depozitarea armelor strînse de la participanții la revoluție ⁵. Pe la mijlocul secolului trecut, preotul Musceleanu arăta că biserica era frumoasă, construită în stil bizantin ⁶.

A fost dărîmată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

52. IANCU VECHI ⁷

Bd. Tolbukin nr. 106

Prima biserică a fost făcută pe la 1774—1775 ⁸ de Gheorghe măcelar și soția sa Ghița (Gherghina). A fost reparată de Pascu Ulieru, în anul 1836. În anul 1852, a fost zugrăvită și învelită de Nițu Dragu. Cu acest prilej, i s-au făcut o nouă tîmplă. A fost renovată în 1875 (data pisaniei), cînd i se ridică și două turla; a fost pictată în 1881, de Gheorghe Ioanide. Pictura a fost restaurată în 1919 și 1951. Biserica a mai fost reparată în 1895.

Ms. A. 545, f. 211 v.; Ms. 5142, f. 108—110; *Dicț. Rom.*, I, p. 718; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 196; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 350—351; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 50—51; *Anuar* 1909, p. 28; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 100—102; Florescu, *Din vechiul București*, p. 64—65; *Inscripții București*.

53. [M.] ICOANEI (Ceaș David, Popa Dima)

str. Icoanei nr. 12

Prima biserică a fost din lemn, fiind clădită, după părerea lui N. Iorga, de ceașul David Corbea, trimisul lui C. Brîncoveanu la curtea țarului Petru cel Mare ⁹. Biserica are o icoană din 1682 — de la care își trage și numele —, care atestă vechimea primei construcții.

Pe locul acesteia, Mihail monahul, fost logofăt de taină, a clădit, în jurul anului 1770, o altă biserică, de lemn ¹⁰, cu o turlă, avînd chilii în jur ¹¹.

La 1783 iunie 1, Panait Băbeanu fost mare căpitan de lefegii (devenit apoi mare sluger), nepotul lui Mihail monah, văzînd că biserica din lemn se stricase, a cerut și a obținut autorizația mitropolitului să o refacă din zid ¹². Biserica a fost construită în 1784—1786 (1786 sept. 2, data pisaniei așezămînt). Avînd 12 chilii în jur ¹³, biserica Icoanei s-a bucurat de unele privilegii și

¹ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 177.

² D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165.

³ Arh. St. Buc., ms. 430, f. 874 v.

⁴ Arh. St. Buc., Mîn. Instrucțiunii, dos. 1760/1844.

⁵ *Anul revoluționar 1848*, V, p. 286—287, 446.

⁶ Vezi o catagrafie de obiectele bisericii la Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 19—20.

⁷ Numele mahalalei și bisericii pare a veni de la Iancu căpitan de cazaci, amintit în aceste părți la 1752 (*Rev. arhivelor*, II (1959), nr. 2, p. 127).

⁸ Biserica din mahalaua Iancu este pomenită într-un doc. din 1789 mart. 12 (G. Potra, *Doc. București*, p. 553). Banul M. Cantacuzino precizează că era din lemn (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178); pisania din 1875 arată însă că a fost făcută din zid.

⁹ Mahalaua se numea Ceaș David și în 1766 iunie 24 (Acad. R.P.R., CXXX/11), 1799 și 1804 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, LXVI/1, 2) și 1831.

¹⁰ Banul M. Cantacuzino o trece între bisericile de lemn (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178).

¹¹ Doc. din 1775 mai 1 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 67—70). Vezi și doc. din <1770—1775> la G. Potra, *Doc. București*, p. 480 și 1797 sept. 13 (*Studii și doc.*, III, p. 87).

¹² Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 68—70 și Acad. R.P.R., ms. 603, f. 37; în acest document bisericii i se spune a popii Dima.

¹³ Aceste chilii se văd încă în planul orașului din anul 1852.

scutiri domnești la începutul secolului al XIX-lea¹. După cum arată tabloul votiv, vechea biserică avea trei turle.

Surpată de cutremurul din 1838, a fost refăcută de Pană Băbeanu și locuitori. În ultima restaurare, din 1887—1889, i s-a refăcut pictura și s-a adăugat pridvorul din față. Turlele au fost, de asemenea, refăcute: cea de pe naos, de zid, este rotundă, iar cea de pe pronaos, dreptunghiulară, este din lemn. Ferestrele au fost și ele mărite, cu ocazia reparațiilor din secolul al XIX-lea.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 178—179; *Dict. Rom.*, I, p. 719; Dumitrescu, *Istoricul*, I, p. 283—285; Greceanu St., *Genealogiile documentate*, I, p. 65; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 283—285; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 26; *Anuar 1909*, p. 22; Elefterescu Em., *Bis. Icoana (Glasul mon., XII (1934) nr. 397)*; Popescu-Lumină, *București*, p. 314; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 13; *Biserici cu averi proprii*, II, p. 1—64 <istoric, documente>; Iorga N., *București*, p. 111; Neda M. I., *Date despre rezidirea bis. Icoanei din Buc. (Rev. ist. rom., XVI (1946), p. 375—379)*.

54. M. IENII

str. Biserica Enii nr. 6

Prima biserică, din lemn, a fost făcută la începutul secolului al XVII-lea, de soția lui Mihai cupețul din Tîrșor, strămoșul boierilor din Negoești, și fiica lui Dumitru Ianuto, numită probabil Iana. La 1670 biserica a fost închinată de Iana sîrmăgioaica mănăstirii din Tîrșor, care fusese refăcută de Antonie vodă din Popești².

Biserica din zid a fost clădită între 1720—1724 august 1 (data pisaniei) de Pană Negoescu mare logofăt, nepotul lui Antonie vodă din Popești (mort înainte de terminarea bisericii) și soția sa, Safta, ispravnic fiind Mihai logofăt. De la numele bisericii, mahalaua se numea în sec. XVIII a bisericii Ianii³.

Cutremurul din 1838 nu i-a cauzat stricăciuni prea mari. După un raport contemporan, cele două turle mari ale bisericii « nu au pățimit atît încît să amenințe cu surparea ». Ținîndu-se seama însă de faptul că zidurile bisericii nu erau în stare prea bună, se propune dărîmarea turlelor și înlocuirea lor cu unele mai ușoare, din paiantă⁴. Biserica a fost reparată în cîteva rînduri, în 1847, 1897 și 1906. A fost pictată de G. Tattărăscu la 1868—1870. Sub această pictură se păstrează vechea frescă a lăcașului.

Din punct de vedere arhitectonic, biserica Ienei face parte din categoria bisericilor cu plan treflat, avînd o turlă pe naos și o turlă-clopotniță pe pronaos, unul din cele două tipuri create în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, foarte rare atunci, mult mai frecvent întîlnite în secolul al XVIII-lea.

Planul — cu abside laterale mici — prezintă o ușoară lărgire a pronaosului, pe care o vom mai întîlni în secolul al XVIII-lea. Această dispoziție ciudată de plan pare a fi o interpretare timidă a pronaosului tip Curtea de Argeș, interpretare în care meșterii au reținut numai ideia, fără a-i pătrunde și semnificația constructivă, astfel încît s-au rezumat la a lărgi mai mult sau mai puțin pronaosul, fără, însă, a schimba sistemul de boltire.

Dacă planul nu este prea bine echilibrat, în schimb biserica Ienei se caracterizează printr-o elevație foarte frumos proporționată, de o zveltețe deosebită.

Exteriorul este cel caracteristic secolului al XVII-lea, cu două registre de panouri. Ferestrele sînt refăcute și mărite, avînd ancadramente sculptate simplu, cu baghete întretăiate, de tip moldovenesc, identice cu cele de la biserica Scaune și Crețulescu.

¹ Urechia, *Ist. rom.*, XII, p. 68—70 etc.

² La sfîrșitul sec. XVII biserica era în grija unui eromonah Iacov de la Tîrșor, menționat într-un document din 1698 ian. 13 (*Acad. R.P.R.*, CCCLXX/87); și la 1704 mai 8 era încă metoh

la m-rea Tîrșor (Muzeul de istorie Buc., nr. 37370).

³ 1745 iunie 15 (*Bul. Com. ist.*, XI (1932), p. 35).

⁴ *Arh. St. Buc.*, *Municip. Buc.*, dos. 596/1838, f. 147—147 v.

Pronaosul este precedat de un pridvor deschis, cu arcade în plin cintru, rezemate pe stâlpi poligonali, ca la biserica Doamnei. Este boltit cu două calote sferice rezemate pe arcuri în consolă și despărțite de un arc median.

Pronaosul — dreptunghiular și mai larg decât naosul — este boltit cu o calotă sferică cu pandantivi, rezemată pe arcuri în consolă. Datorită lărgirii pronaosului, arcurile longitudinale sînt mult mai late decât cele transversale. Zidul dinspre apus, foarte gros, (peste 1,50 m) cuprinde amenajată în grosime, scara ascunsă ce duce la clopotnița de deasupra pronaosului.

Pe perețele pronaosului, dinspre pridvor, se păstrează cîteva fragmente din pictura originală, în frescă. Ușa de intrare și portalul său (de piatră) sînt bogat sculptate în stil brîncovenesc.

Între pronaos și naos regăsim cele trei arcade — inovație a secolului precedent — sprijinite pe coloane de piatră cu caneluri verticale, avînd capitele și baze identice, octogonale, sculptate simplu cu un motiv floral ce se repetă pe fiecare față. Coloanele, scurte, reazemă la rîndul lor pe pedestale de piatră, de asemenea octogonale.

Naosul este alungit, datorită arcului transversal din spre apus, foarte lat. Picioarele sale coboară pînă jos și au cîte o firidă înaltă, conform procedului de la Cozia. Turla naosului, refăcută, reazemă, prin intermediul unui tambur, pe arcuri foarte înalte, ale căror picioare se subțiază datorită unor console ce înconjoară, în chip de brîu, toată trefla, inclusiv altarul, care este boltit obișnuit, cu o boltă cilindrică terminată cu o semi-calotă, ce reazimă pe această consolă-brîu. Nișele proscomidiei și diaconiconului sînt săpate în grosimea zidului.

Privită în ansamblu, biserica Ienei poate fi considerată un exemplu reușit de arhitectură a secolului al XVIII-lea. Înruđită ca tehnică decorativă și ca sistem construcțiv cu bisericile brîncovenești, ea este mai simplă decât acestea, excelînd prin zveltețea proporțiilor.

Greceanu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 348 <pisania>, 349; Ms. 5142, f. 60; *Dicț. Rom.*, I, p. 717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 188; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 139—140; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 265—266; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 14; *Anuar 1909*, p. 21; Zagoritz Al., *Sculpturi în piatră de la biserici muntenești* (BCMI, VI (1913), p. 69); ACMI, 1915, p. 28; Ștefănescu I. D., *Peintures murales*, p. 71; *Bis. ort. rom.*, 1926, p. 83—84; Florescu G., *Vechi proprietăți*, p. 18; Popescu-Lumină, *București*, p. 301; Florescu, *Din vechiul București*, p. 57—59; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIX (1936), p. 36); Iorga N., *Conducător istoric*, p. 11; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 105; Ionașcu I., *M-rea Tîrșor, un fost metoh al spitalului Pantelimon*, Buc., 1938, p. 9; Ionașcu I., *Documentele m-rii Colțea*, p. 88—89; Potra G., *Bis. Ieniei* (*Gaz. municip.*, XI (1942), nr. 528 și 529); *Idem*, *Din Bucureștii de altă dată*, Buc., 1942, 56 p.; ACMI 1942—1943, p. 25, 40, 44; Vătămanu Nicolae, *Cîtorii vechii biserici a Ieniei*, (manuscris); Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 44 <scaun, sfeșnic>; *Inscripții București*.

M-REA IVERI, vezi Stelea

55. IZVORUL NOU, DINTRE VII

Șos. Mihai Bravu nr. 311

A fost zidită de Petre Iorgaci bașa, staroste de croitori, protopopii Toma și Ștefan, Gheorghe salvaragiul, Ioniță plăpumarul, Ene salvaragiul și alții, fiind gata la 1823 mai 18 (data pisaniei). A fost reparată în anii 1871 și 1894.

O piatră de mormînt din 1812 mart. 12 poate fi o dovadă că a existat o biserică mai veche.

Ms. A. 545, f. 63; Ms. 5142, f. 120—122; *Dicț. Rom.*, I, p. 719; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 335—336; *Anuar 1909*, p. 28—29; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 86; *Inscripții București*.

56. IZVORUL TĂMĂDUIRII

str. Puțul cu apă rece nr. 74

Prima biserică, de lemn, a fost construită în secolul al XVIII-lea (atestată la 1785 mart. 30 și 1787 iunie 25). Fiind « foarte stricată », Gheorghe luminărar, Miul abagiu, Petco croitor, Stroe dulgher și Constantin Ciolac cărămidar au zidit alta, pe locul fostei biserici, care era gata la 1794 sept. 8 (data pisaniei).

Noua biserică din mahalaua Izvorul a obținut scutiri de dări la 1795 iulie 21¹ și 1813 mart. 6².

Biserica, avînd o turlă și fiind acoperită cu șindrilă, a fost stricată « foarte rău », la boltă și la ziduri³, de cutremurul din 1838; a fost refăcută apoi mai mare și cu trei turlle. A fost reparată în 1860—1861 și în 1909.

A fost restaurată din nou între 1942—1948, reclădindu-i-se turllele dărimate de cutremurul din 1940; a fost reparată după bombardamentele din 1944 (pisanie 1948 febr. 6).

În pronaos, în dreapta, sînt reprezentați ctitorii, Petru croitorul și Ioana, soția sa.

Ms. 5142, f. 123; Ms. A. 545, f. 63; Anuar 1909, p. 24; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 98; Florescu, *Din vechiul București*, p. 23; *Inscripții București*.

BISERICA DE JURĂMÎNT, vezi Sf. Dumitru

57. LUCACI

str. logofăt Udriște nr. 6

Prima biserică, din lemn, a fost ridicată în secolul al XVII-lea sau la începutul secolului al XVIII-lea, de un oarecare Lucaci. Într-un document din 1752 iulie i se spune biserica lui Lucaci⁴. A fost construită din zid⁵ de Șerban arhiereul, Neofit arhiereul, Momcea și alții, în anul 1736. Stricată de cutremurul din 1838 — care crapă zidul și bolta altarului⁶ — și închisă după aceea, a fost refăcută între 1839—1842, de negustorii Constantin Atanasiu, Anghel și Pandelescu din Sîștov (1842, data pisaniei). Abia reconstruită, a ars la 23 martie 1847, fiind refăcută de « mahalagii », cum fusese înainte, între 1847—1853 aprilie 5.

Lîngă altarul bisericii se află mormîntul scriitorului Anton Pann.

Pann Anton, *Memorabilul focului*, p. 73, 78, 80, 83—84 nota; *Condica de zestre a sf. biserici Lucaci și de actele locuitorilor și acareturilor ei; de socoteala reparației ei; și de cele ce s-au mai lucrat pentru aceasta sf. biserică de la tirnosirea ei ce a fost în anul 1853 aprilie 5...*, Buc., 1876; Ms. A. 545, f. 167 v.; *Dict. Rom.*, I, p. 719; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 148, 199; Dumitrescu M., *Bis. Lucaci, Buc.*, (*Școala și biserica*, 1900, p. 178—181); Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 114—119; Iorga, *Inscripții*, I, p. 291—292; *Lapedatu Al.*, *Catagrafia*, p. 52—53; *Anuar 1909*, p. 29; Florescu, *Din vechiul București*, p. 79; Moga L., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București (BCMI, XXX (1937), p. 182); Constantinescu-Iași, Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 113.

¹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 105.

² *Ibidem*, X A, p. 128—129.

³ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 106 v.

⁴ Găleşescu, *Eforia*, p. 196.

⁵ Banul M. Cantacuzino o enumeră printre bisericile de piatră (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178); cf. și D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

⁶ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 73 v. și 128.

O biserică luterană de lemn exista în București încă din anul 1574, ea fiind amintită de călătorul Lescalopier, fără să se spună însă unde era situată ¹. Nu știm cât a durat această biserică (dacă ea a existat într-adevăr din secolul XVI).

În 1752 — la cererea ambasadorului suedez din Constantinopol — sultanul dă voie negustorilor suedezi să ridice o biserică luterană în București ². Ea a fost construită în anul următor, căpătînd hrisov de la domnie la 1753 nov. 1 ³.

La 1777 iulie 4, constatînd că vechea biserică se stricase, Alex. Ipsilanti dă voie celor de « rit săsesc » din oraș să-și facă altă biserică « unde au avut și mai înainte și asemeni cu aceia, nu cu alte împrejurări de zid », în mahalaua Stejar. ⁴ Biserica sașilor sau luterană din București este pomenită apoi în 1791 nov. 22 ⁵, 1793 oct. 29 ⁶, 1805 febr. 5 ⁷, 1814 ⁸ și 1830 ⁹, arătîndu-se că era situată tot în mahalaua Stejar și că se afla sub « protecția » domnului.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, F. Sulzer arată că biserica evanghelică avea turn cu clopot și ceas.

Actuala biserică a fost construită pe locul celei vechi, între 1851 sept. 10 și 1853 april. 24, cu care ocazie s-a bătut și o medalie.

Teutschlaender Willibald Stephan, *Geschichte der evangelischen Kirchen-Gemeinde*, Buc., 1869; Idem, *Geschichte der evangelischen Gemeinde in Rumänien*, Leipzig, 1891; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 230; Dicț. Rom., I, p. 728—729 <istoric>; *Bul. Soc. num. rom.* III (1905—1906), p. 16—17 <medalia refacerii>; Karadjia C. I., *Despre biserica luterană din Buc.*, (*Rev. ist.*, IX (1923), p. 121—123; Filitti C. I., *Cărți vechi strădine privitoare și la romîni*, Buc., 1935, p. 13; Florescu G.; *Din vechiul București*, p. 27; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 129; Petri Hans, *Die Anfänge der evangelischen Gemeinde zu Bukarest (Siebenbürgische Vierteljahrschrift*, Sibiu, 1931, p. 93 și urm.); Idem, *Geschichte der evangelischen Gemeinde zu Bukarest*, Leipzig, 1939; Idem, *Hat es in Bukarest während des 16. Jahrhunderts eine evangelische Gemeinde und Kirche gegeben?* (*Siebenbürgische Vierteljahrschrift*, LVII (1934); Idem, *Hrisoavele domnești ale bisericii evanghelice din București*, în *Omagiul lui Ioan Lupaș*, Buc., 1943, p. 693—694.

59. MĂGUREANU, dărimată;

se afla la începutul Căii Victoriei, către Piața Senatului

Prima biserică, din lemn, a fost construită de Șerban Cantacuzino voievod ¹⁰, ca paraclis al caselor sale, aflate în apropiere. A fost construită din zid de Pîrvu Cantacuzino mare vornic ¹¹, fiind gata la 1761 august 5 (data pisaniei, aflată în lapidarul de la Stavropoleos). I s-a spus Măgu-

¹ *Revue d'histoire diplomatique*, XXV (1921), p. 47.

² *Rev. ist.*, X (1924), p. 115 (după *La storia dell'anno*).

³ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 56—57 și *Arh. St. Buc.*, Foto, III/1 (și fotografiile următoare de documente se referă tot la bis. Luterană).

⁴ Urechia, *loc. cit.* *Arh. Gr. Ionescu crede că a fost începută în 1751 și terminată în 1774.*

⁵ N. Iorga, *Studii și doc.*, VII, p. 14.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 41.

⁷ N. Iorga, *Studii și doc.*, VII, p. 14.

⁸ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 41.

⁹ E. și I. Virtosu, *Începuturi editare*, p. 27.

¹⁰ Cf. și pomelnicul bisericii care începe cu Șerban voievod « ctitorul care a făcut întâi biserica » (*Acad. R.P.R.*, ms. rom., 3445, f. 1, 8 și 9). Banul Mihai Cantacuzino îi spune încă biserica Șerban vodă (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178); la 1780 mart. 12 i se spune tot biserica Șerban vodă (*Arh. St. Buc.*, Mitrop., CLXXI/13); la 1793 mai 30, cînd i se acordă mile de la domnie, i se spune însă biserica Măgureanului (Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 84—85).

¹¹ Cf. și *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 197.

reanu deoarece ctitorul avea case și moșie la Măgureni-Prahova. În mai 1776 a fost închinată mitropoliei, de Tudorache Balș, ginerele ctitorului¹.

Peste drum de biserică se găseau niște case « înalte cu beciuri și cu deosebite odăi la poartă, cu loc deajuns pentru dascăli și elevi », unde au fost găzduiți elevii « academiei » de la Sf. Sava, după anul 1803².

Clădirile și biserica ajunseseră în ruină către sfârșitul secolului al XIX-lea; au fost dărîmate între 1879—1883, cu ocazia canalizării Dimboviței.

Musceleanu Gr., *Bis. Măgureanu* (Cald. antic, 1862, p. 78—79); Ms. A. 545, f. 15; Dicț. Rom., I, p. 720; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 199, 212; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 16; Drăghicenu V., *Catalogul* p. 38; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 56; IV, p. 122; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 33; Popescu-Lumină, *București*, p. 310; Virtosu E. și I., *O sută de ani de la înființarea Așezămintelor Brîncovenesti*, p. 158; Iorga N., *București*, p. 142 <desen>; Crutzescu G., *Podul Mogoșoaiei*, p. 51—55; *Inscripții București*.

60. SCHITU MĂGUREANU

str. Schitu Măgureanu nr. 14

A fost zidită de Constantin Văcărescu mare logofăt (pisană din 1756 oct. 5, încastrată în zidul bisericii) și terminată de ginerele său, Mihai Cantacuzino mare vistier. Vechea biserică a fost dărîmată în anul 1881 și reclădită, fiind gata în 1884. În 1883 a fost pictată de G. Ioanide. A fost reparată în anul 1908. În 1955—1957 s-a spălat și renovat pictura.

Musceleanu Gr., *Biserica Schitu Măgureanu* (Cald. antic, 1866, p. 72—73; Pappasoglu, *București*, p. 117; *Inscripțiunea bisericii Schitu Măgureanu din Buc.*, (Bis. ort. rom., V, (1880—1881), p. 674); Dicț. Rom., I, p. 724; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 215; Dumitrescu M., *Biserica Schitu Măgureanu*, (Consolatorul, II (1899), nr. 9, p. 332—335); Ms. A. 545, f. 49; ms. 5142, f. 209; *Pisană bisericii Vovidenia, a Văcăreștilor* (Bulet. Fundațiunii V. A. Urechia, I (1901), p. 29); P., *Bis. Schitu Măgureanu* (Albina, 1904—1905, p. 723—724); Greceanu Șt. *Genealogiile documentate*, II, p. 86; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 10; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 103—107; Iorga N., *Inscripții*, f. I, p. 297—298; Drăghiceanu V., *Catalogul*, p. 38; *Anuar 1909*, p. 24; Stahl H., *București*, p. 75; Caselli D., *Mahalaua și biserica Vovidenia Maicii Domnului*, (Gaz. municip., IV, (1935), nr. 199); Popescu-Lumină, *București*, p. 308; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 24; Ionescu Gr., *Ghidul*; p. 110; ACMI, 1942—1943, p. 64; *Inscripții București*.

61. [M.] SCHITUL MAICILOR (Hagi-Dina)

str. Schitul Maicilor nr. 23

A fost zidită de Tatiana monahia (numită și Hagi Dina) și jupîneasă Smaranda, înainte de 1726 oct. 1 (data pisaniei³), ispravnic fiind Pashali mare căpitan de seimeni. La 1730 nov. 1, ctitora închină schitul său mitropoliei⁴. Biserica avea în jur și chilii pentru călugărițe⁵. În secolul al XVIII-lea, schitul a avut numeroase scutiri de dări și mile de la domnie⁶.

¹ Arh. St. Buc., Mitrop., CLXXI/8. După închinarea la Mitropolie, casele și biserica Măgureanului au fost reparate în 1778 (vezi documentele din 2 iunie, 6 iunie și 19 sept., la Arh. St. Buc., Mitrop., CLXXI/10, 11 și 12).

² Despre această școală vezi mai sus, p. 132—134.

³ Vezi și hrisovul domnesc din 1729 april. 27, la Arh. St. Buc., Peceti nr. 94.

⁴ Arh. St. Buc., Mitrop., CCCXXXV/1.

⁵ Banul M. Cantacuzino o înmeste mănăstire cu han (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178), iar D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165, o trece între m-rile de categoria a II-a din Buc.; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.

⁶ 1728 iunie 22 (Arh. St. Buc., m-rea Țigănești, XX/2); 1729 april. 27, (idem, Peceti, nr. 94); 1752 dec. 4 (idem, m-rea Țigănești, XX/3); 1775 mart. 25 (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 72); 1793 mai 10 *idem*, VI, p. 100—101) etc.

O catagrafie din 1805 ianuarie 10 arată că — la acea dată — biserica era în stare bună și avea în jur 15 odăi și cinci chilii, plus « casele cele înalte » din fața bisericii ¹.

La 1813 mai 5, schitul a fost închinat ca metoh mănăstirii Țigănești ².

Biserica a fost restaurată în 1896, când i s-au pus turlle de lemn, a fost rezugrăvită, s-au desființat coloanele și arcada care despărțea naosul de pronaos și i s-a făcut timpla. A fost restaurată din nou după cutremurul din 1940. Chiliile din jur au fost refăcute în anii 1955—1958.

Biserica are planul dreptunghiular, cu două turlle refăcute, una pe naos alta pe pronaos la care se ajunge pe o scară aflată într-un turn situat în stînga pronaosului. Naosul este despărțit de pronaos de un arc trilobat. Pridvorul, deschis acum, este sprijinit de cinci arcade trilobate pe coloane refăcute. De remarcat este frumosul chenar de piatră sculptată ce înconjoară ușa de stejar și tabloul ctitorilor din pronaos.

Ms. 5142, f. 212; *Bis. ort. rom.*, 1892, p. 467; *Dicț. Rom.*, I, p. 718; Dumitrescu, *Istoricul*, II, p. 137—138; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, 195—196; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 12; *Anuar 1909*, p. 19; Stănoiu D., *M-rea Țigănești*, Buc., 1926, p. 22—23; Stahl H., *București*, p. 127—130; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 35; Ionașcu I., *Un fost metoh al mănăstirii Pantelimon*, *Schitul Grăjdana*, Buzău, 1936, p. XXIX, nota 22; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 216—217; Brătulescu V., *Despre Schitul Maicilor*, (BCMI, XXXIII (1940), p. 95); Nicolaescu Șt., *Schitul Maicilor din București, metohul m-rii Țigănești* (*Gaz. municip.* IX (1940), nr. 433 și 437) <pisania, documente>; ACMI, 1942—1943, p. 68; Ionescu Gr., *Relatare*, p. 80; Năsturel P. Șt., *Schitul Hagi-Dina* (în ms.); N. Șerbănescu, *Reclădirea mănăstirilor Dealul, Ghighiu și Schitul Maicilor* (*Bis. ort. rom.*, LXXIII (1955), nr. 7, p. 594—599); *Inscripții București*.

62. M. MANEA BRUTARU (Popa Radu)
str. G-ral Budișteanu nr. 6

A fost zidită în timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni de negustorul Gheorghe vătaf, Ioan meșterul și Manea, devenit vătaf de brutari, de la care și-a luat apoi numele ³. Biserica era gata la 1787 aug. 1 (data pisaniei).

La 1798 mai 29, Constantin Hangerli voievod porunca să se zidească la această biserică « două curți », cu odăi pentru 80 de copii și fete orfane ⁴. La 1801 mai 29, existau aici opt chilii pentru orfanotrofie, urmînd să fie clădite altele ⁵. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, în aceste clădiri, ajunse în stare foarte proastă, exista o școală.

Cutremurul din 1838 a dărîmat turla bisericii. ⁶ A fost reparată radical în 1858 — cînd i s-a schimbat și catapeteasma — și în 1898, cînd a fost pictată din nou.

Ms. 5142, f. 127; *Dicț. Rom.*, I, p. 719; Urechia V. A., *Istoria școalelor*, III, p. 103; IV, p. 118; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 199—200; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 65; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 318—319; Pocitan V., *Notițe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi din București*, Buc., 1904, p. 95—96; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 9; *Anuar 1909*, p. 22; Florescu, *Din vechiul București*, p. 23; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 191; *Inscripții București*.

¹ Arh. St. Buc., m-rea Țigănești, XXIII/5.

² Ibidem, VI/5 și Urechia, X, A, p. 167—170.

³ În 1810 i se spunea biserica popa Radu, probabil de la primul ei slujitor. În 1838 i se spunea însă biserica Manei (Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 56 v.) iar în planul ora-

șului din 1852 este trecută cu numele de biserică Brutarului.

⁴ *Oltenia*, I (1940), p. 70.

⁵ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, p. 30.

⁶ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 56 v.

A fost zidită în timpul domniilor lui Mihai Șuțu (1783—1786, 1791—1793 sau 1801—1802), de breasla cavafilor (Manea cavafu, Iorgu cavafu etc). În secolul al XIX-lea a fost biserica acestei bresle. Data 1815 aug. 20, aflată în partea finală a pisaniei care este acoperită, poate fi o dovadă că biserica a fost reparată sau refăcută, probabil după cutremurul din 1802.

A fost reparată în 1868, 1891 și 1906; a fost restaurată în anul 1920; pictura a fost refăcută în anul 1929. A fost din nou reparată, acoperită și pavată cu mozaic în 1948—1950 și reparată apoi radical în anul 1957.

Ms. A. 545, f. 225 v.; Dicț. Rom., I, p. 719—720; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 83—84; *Anuar* 1909, p. 29; *Inscripții București*.

64. M. M-REA MĂRCUȚA (m-rea lui Dan logofătul)
str. Mărcuța nr. 8

A fost zidită de Dan mare logofăt¹, în 1586—1587 (pisanian din 1733 sept. 20)². Mănăstirea lui Dan logofătul de la Colentina este menționată apoi în documente la 1593 iunie 14³ și 1601 iulie 4⁴, cu prilejul dăruirii ei cu sate și ocine de către ctitor. Cu acest nume, de mănăstirea lui Dan logofătul de lângă Colentina, este cunoscută și în documentele din secolul al XVII-lea⁵.

Numele de Mărcuța i s-a dat mănăstirii de la Vișana, fiica lui Marco armașul, nepoata lui Dan logofătul. Aceasta — văzînd mănăstirea « la lipsă și la sărăcie », în situația de a se « pustii cu totul » — o închină mitropoliei, la 1679 dec. 15, urmînd ca mitropolitul să o îngrijească și să pună călugări să facă slujbe⁶. Închinarea este întărită, « pentru mai mare siguranță », și de Dositei patriarhul Ierusalimului, în febr. 1680⁷. Atît în primul, cît și în al doilea document, se spune mănăstirea Mărcuța⁸.

Cu ajutorul mitropolitului Teodosie, Vișana a reparat biserica, i-a făcut acoperiș nou și a clădit case în incinta mănăstirii.

În timpul domniei lui Grigore al II-lea Ghica, mitropolitul Ștefan a clădit pridvorul și clopotnița, a zugrăvit biserica și a făcut chenarele ferestrelor și cadrul ușii de intrare din piatră (pisanian din 1733 sept. 20).

Alte reparații și înnoiri se fac mănăstirii în timpul domniei lui Alex. Ipsilanti⁹, care-i face un han și prăvălii¹⁰. Reparațiile erau gata în 1779, dată aflată pe o placă cu inițialele domnului, pusă pe clopotniță.

Mănăstirea a fost dărîmată în parte de cutremurul din 1802. În 1813, ea figura însă printre mănăstirile domnești ale țării¹¹.

¹ M-rea a fost făcută de Dan înainte de a deveni mare logofăt. În divan apare ca mare logofăt între 1601 ian. 26 și 1602 aprilie 12. I s-a spus însă m-rea lui Dan logofătul după ultimul rang de dregător al ctitorului ei.

² Cf. și doc. din 1617 mart. 6, care arată că Dan logofăt « a zidit din temelii și a înfrumusețat sfînta sa m-re și a sfîrșit-o », dăruindu-i sate și moșii (*DIR*, XVII/3, p. 105—106).

³ *DIR*, XVI/6, p. 75—76.

⁴ *Idem*, XVII/1, p. 18.

⁵ Doc. din 1669 mai 27 (*Arh. St. Buc., Mitrop.*, XXVII/9 și 1677 aug. 5 (*Idem*, m-rea Mărcuța, IV/1).

⁶ Muzeul Lupta revoluționară, filiala Bălcescu, IX/8.

⁷ *Arh. St. Buc.*, m-rea Mărcuța, I/1.

⁸ Cu acest nume o amintește și cronicarul Radu Popescu (*Istoriile*, p. 114).

⁹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 119.

¹⁰ D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172.

¹¹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 15.

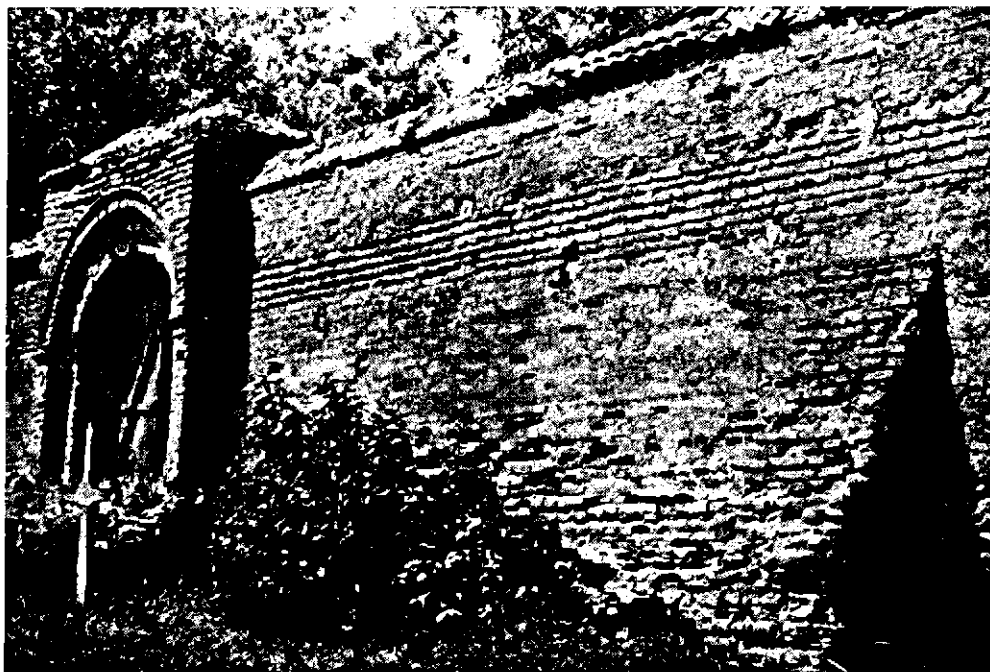

Fig. 90. — M-rea Mărcuța. zidul înconjurător (clișeu ICSOR).

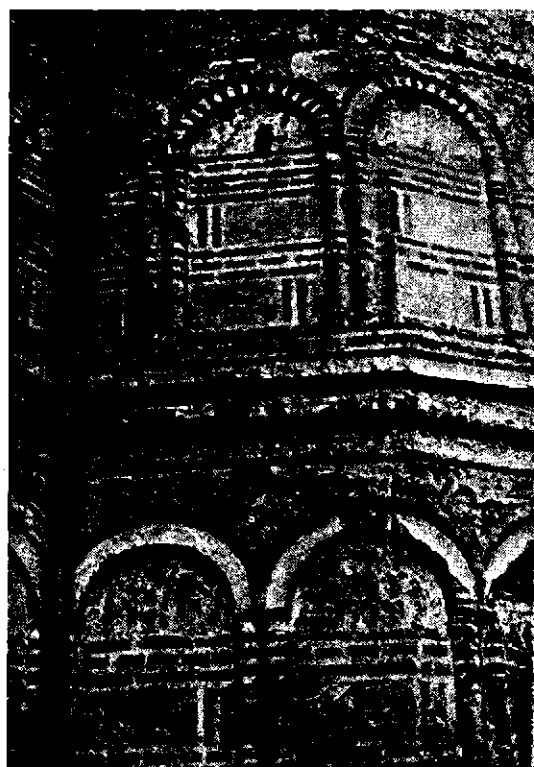
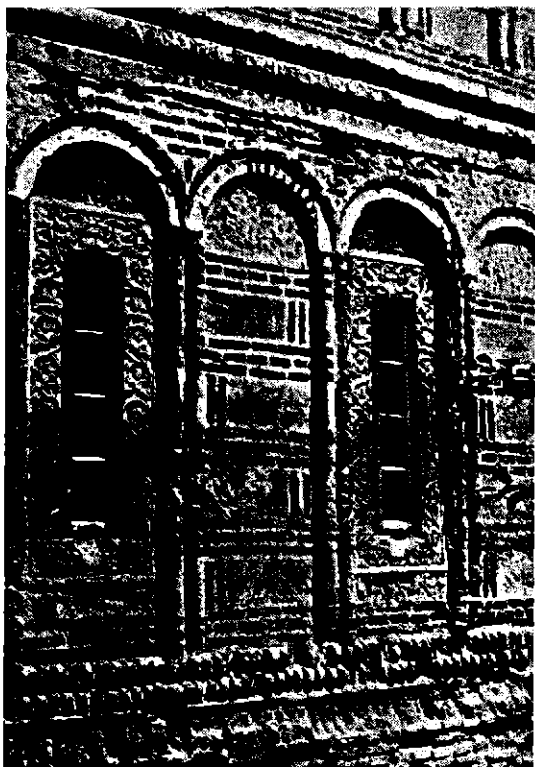

Fig. 91 — 92. — Biserica m-rii Mărcuța. Detalii de fațadă (clișee ICSOR).

Biserica a fost restaurată la mijlocul secolului al XIX-lea de arhitectul Schlatter. Turla — căzută de cutremur — a fost refăcută din lemn. De asemenea a fost dărâmat peretele care despărțea naosul de pronaos¹.

La începutul secolului al XIX-lea, în clădirile mănăstirii Mărcuța a fost manufactură de testemeluri², iar apoi ospiciu pentru alienați. În 1862, aceste clădiri din jurul bisericii erau în ruină, dar mănăstirea mai păstra încă aspectul de cetate.

Între 1864 și 1945, biserica a fost părăsită. În 1909 era în ruină. A fost reparată între 1945—1957, când i s-a făcut acoperișul, altă catapeteasmă și a fost refăcută pictura.

Din vechile clădiri ale mănăstirii Mărcuța nu se mai păstrează astăzi decât biserica și resturile unor clădiri la intrarea în curte.

Biserica este unul din monumentele cele mai valoroase ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea, datorită elementelor noi introduse în decorația sa exterioară.

Ca dispoziții de plan, Mărcuța face parte din grupa bisericilor inspirate de biserica mare a Coziei, adică de tipul de plan sîrbesc, treflat, cu o turlă pe naos, avînd pronaosul boltit cilindric (la origine). Evoluția față de planul original și față de bisericile din prima jumătate a secolului al XVI-lea se poate constata în modul de boltire a naosului, unde s-a păstrat numai forma generală, sistemul de susținere a turlei modificîndu-se simțitor, prin înlăturarea picioarelor celor patru arcuri — care constituiau niște proeminențe în nabs — precum și prin înlăturarea arcurilor ce dublau pereții longitudinali — în dispoziția primitivă.

Este probabil ca pronaosul să fi fost boltit cilindric, ca la toate bisericile din această perioadă, și ca bolta să fi fost refăcută mult mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea, poate în aceeași vreme în care i s-a adăugat și pridvorul, deoarece calota sferică cu pandantivi, rezemată pe arcuri în consolă — cu care este actualmente boltit — devine o dispoziție constructivă generalizată a pronaosului abia în secolul al XVIII-lea. Tot atunci i s-a adăugat și clopotnița. Toată partea superioară a avut de suferit multe modificări, chiar după refacerea din secolul al XVIII-lea, astfel încît nu mai prezintă azi un interes deosebit.

Elementul cel mai valoros și care situează biserica Mărcuța printre cele mai importante monumente religioase ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea este decorația exterioară, care, la restaurare, a fost scoasă de sub tencuiala cu care fuseseră acoperiți pereții, tot în secolul al XVIII-lea, cînd au fost modificate și ferestrele, adăugîndu-li-se ancadramente de piatră sculptată în maniera secolului. Acest decor reprezintă un moment important în evoluția plasticii fațadelor. Că biserica nu a fost tencuită la origine, o dovedește modul de execuție a zidăriei în fațadă, care constă în alternarea de fișii orizontale aparente, formate din trei rînduri de cărămizi, cu fișii tencuite (cam de aceeași lățime), punctate cu cîte două cărămizi, dispuse vertical, la distanțe egale. Procedul este bine cunoscut și aplicat la majoritatea edificiilor mai vechi care urmează tehnica bizantină. Ceea ce este nou în tehnica decorativă a secolului al XVI-lea sînt cărămizile verticale aparente ce împart fișiile tencuite în dreptunghiuri, îmbogățind astfel expresia plastică a fațadei.

Importanța decorației exterioare de la Mărcuța constă în felul în care sînt rezolvate frizele ce formează cele două registre în care este împărțită fațada. În ambele registre, frizele — retrase cu o jumătate de cărămidă — au arcade în plin centru, formate din cărămizi simple, dispuse radial și retrase puțin față de încă un șir de arcade, concentrice, cu cărămizi dispuse pe lat, la fața zidului, ce realizează o subliniere a arhivei, ca și la alte biserici mai vechi, cîm at fi bolnița Coziei. Originalitatea constă în modul cum sînt despărțite frizele, prin cîte două colonete formate din cărămizi speciale, rotunjite, care primesc la partea superioară cîte o cărămidă pe lat, ce formează un fel de capitel comun, pe care reazemă areadele frizelor.

¹ Pentru reparațiile făcute clădirilor de la Mărcuța și spitalului de « zmințiți », cu care fusese însărcinat arhitectul Beniș, în 1860, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1488/1848, 2638/1849, 4345/1856, 4379/1856, 477, 512 și 637/1860 și 223/1897; pentru

alte reparații, vezi idem, m-rea Mărcuța, I/67, 68 (din 1831).

² Vezi hrisovul din 1817 aug. 23 în Rev. soc. ist.-arheol. bis., XXIII (1933), p. 410—412.

Procedeele utilizării cărămizilor rotunjite va evolua curînd, extinzîndu-se și la arcadele firidelor (biserica Mihai-vodă), iar în secolul următor, cu această tehnică se vor realiza ciubecele aplicate ce vor mărgini firidele oarbe ale decorului exterior.

Brîul ce desparte registrele se compune dintr-un tor din cărămizi rotunjite convexe, dispuse pe muchie, prins între două șiruri de cărămizi rotunjite concave, care pun în evidență torul.

O oarecare imperfecțiune a meșterului decorator se poate constata în lipsa de corespondență, pe verticală, între firidele registrului superior și cele ale registrului inferior, lipsă rezultată, probabil, din dorința de a respecta proporția firidelor care sînt mai scunde sus decît jos și, deci, mai înguste.

Interiorul bisericii a fost refăcut, iar peste vechea zugrăveală s-a făcut o alta. Fragmente din vechea pictură s-au descoperit în naos și în altar.

În rest, merită a fi remarcate frumosul portal al ușii, care seamănă cu cel de la Foișor, fiind încoronat cu un profil decorat cu ornamentații, precum și interesantele chipuri ale ctitorilor din pronaos, pictate în epoci diferite.

Brezoianu I., *Măndstirile zise închinat*, p. 66–70; Muscelanu Gr., *M-reă Mărțuța* (Cald. antic, 1862, p. 82–84 și 1875, p. 82–83); Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 82–83; Ms. A. 545, f. 258; Bilciurescu Șt. *Măndstirile*, p. 244; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 25–32; Iorga N., *Inscripții*, f. I, p. 83–84; *Bis. ort. rom.*, 1914, p. 849–850; ACMI, 1915, p. 25–28; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIII (1930), p. 29–30) și pl. LXXIV–LXXX; XXV (1932), p. 7; XXIX (1936), p. 9, 29, 30, pl. DCVII; Brătulescu V., *Bis. din Ilfov*, p. 11–13; Popescu-Lumină, *București*, p. 316–317; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 19–20; Ionescu Gr., *Byzance*, p. 323; Idem, *Ghidul*, p. 384–386; BCMI, XXX (1937), p. 190; Iorga N., *București*, p. 56; BCMI, XXXV (1942), pl. XXXII <poartă și fereastră>; XXXV <poarta>; Ionescu Gr., *București*, p. 39–41; Constantinescu-Iași, *Respect față de monumentele istorice* (Monumente și muzee, I (1958), p. 16, nota); *Inscripții București*.

65. MAVROGHENI *

str. Monetăriei nr. 4

A fost zidită în 1785–1787, de Nicolae Mavrogheni voievod și soția sa, Maria, care au clădit lângă biserică niște case domnești cu «chioșcURI minunate»¹. Tot lângă biserică se găsea și «casa apelor», biserica fiind numită din această pricină mănăstirea «de la hasnaua apelor, de la capul Pოდului Mogoșoia»², sau mănăstirea Cișmeaua³. Deși abia zidită, un document din 1794 iulie 3 arată că biserica se găsea în stare proastă, fiind dezvelită. Domnul Alexandru Moruzi o reparase și o tencuise. Acum i se dau 500 taleri pentru acoperiș⁴.

A fost reparată radical în anii 1890 și 1902, după cutremurul din 1940 și după bombardamentele din 1944.

Ms. 5142, f. 137–139; *Dict. Rom.*, I, p. 714; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 132, 198–199; Urechia V. A., *Istoria școalelor*, I, p. 78; III, p. 103, 104; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 282–283; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 19; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 62–63; *Anuar 1909*, p. 22; Iorga N., *Documentul lui N. Mavrogheni pentru biserica Izvorul Tămăduirii* (*Rev. ist.*, XVI (1930), p. 202–206); BCMI, XXVII (1934), p. 11, 115–116; Iorga, *București*, p. 159–160; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 110; Caselli D., *Fintina cu șapte ciuciure de la Izvorul Tămăduirii* (*Gaz. municip.*, V (1936), nr. 233); Idem, *Mahalaua Cișmeaua lui Mavrogheni* (*ibidem*, nr. 235); Costescu G., *București*, p. 60; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 313–314; ACMI, 1942–1943, p. 30; *Inscripții București*.

* Vezi și casele domnești ale lui Mavrogheni, la p. 56.

¹ D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 181; Urechia, *Ist. Rom.*, III, p. 71.

² Doc. din 1794 iulie 3 (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 75).

³ Cu acest nume este trecută în 1813 între m-rile de categoria a III-a din țară (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X, A, p. 15); tot astfel este numită în catagrafia din 1831 și în doc. din 1838 april. 23 (Acad. R.P.R., CCCLXXXIV/198).

⁴ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 75.

66. METOHUL SAU GRĂDINA EPISCOPIEI (Livedea Văcărescului), dărimată, fostă pe locul Ateneului R.P.R.

A fost zidită de învățatul boier Mihai Cantacuzino¹, în anii 1764—1766². Fiind zidită pe locul primit de zestre de la soția ctitorului, Ilinca Văcărescu, s-a numit uneori și biserica din livedea Văcărescului (așa este trecut în planul orașului din 1770).

Construcția bisericii nu a fost terminată de ctitorul ei, silit să părăsească țara la sfârșitul războiului ruso-turc din 1769—1774, datorită atitudinii sale net anti-turcești și simpatiei ce nutrea pentru Rusia. După reîntoarcerea din Rusia, în 1775, Mihai Cantacuzino clădește în curtea bisericii o școală românească, care a funcționat pînă în 1848, și termină biserica, pe care o închină episcopiei de Rîmnic³. După ce a fost închinată episcopiei, biserica va fi cunoscută sub numele de Metohul Episcopiei⁴.

Biserica s-a bucurat de unele scutiri de dări la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, avînd și monopolul luminărilor de ceară albă în București⁵.

La 1793 nov. 21, era în stare proastă, avînd acoperișul stricat⁶.

Cutremurul din 1838 îi cauzează avarii grave. După raportul lui Villacrosse, biserica «a cercat multă vătămare, dărăpănările sînt foarte multe»: turla bisericii amenința cu surparea; arcul ce despărțea altarul de absidele naosului era crăpat și mișcat de la locul său; zidurile erau «în foarte proastă stare», neputînd fi întrebuințate la o nouă «prefacere». Cum biserica era înconjurată de clădiri și nu putea fi lăsată în părăsire, pentru a se dărîma singură «cu încetul», se propune dărîmarea neîntîrziată a turlei și a zidului de deasupra⁷. În 1846, episcopul rus Uspenski o descrie ca fiind o biserică frumoasă, zidită în stil gotic, avînd ornamente ascuțite, în formă de sulică, aproape de turlă. El spune însă că lăcașul nu era terminat în interior (desigur în urma refacerii după cutremurul din 1838).

Cutremurul din 1838 a avariat, de asemenea, și «încăperile episcopiei»⁸ din curtea metohului; după cutremur aceste clădiri au fost legate cu fier sau proptite cu lemne.

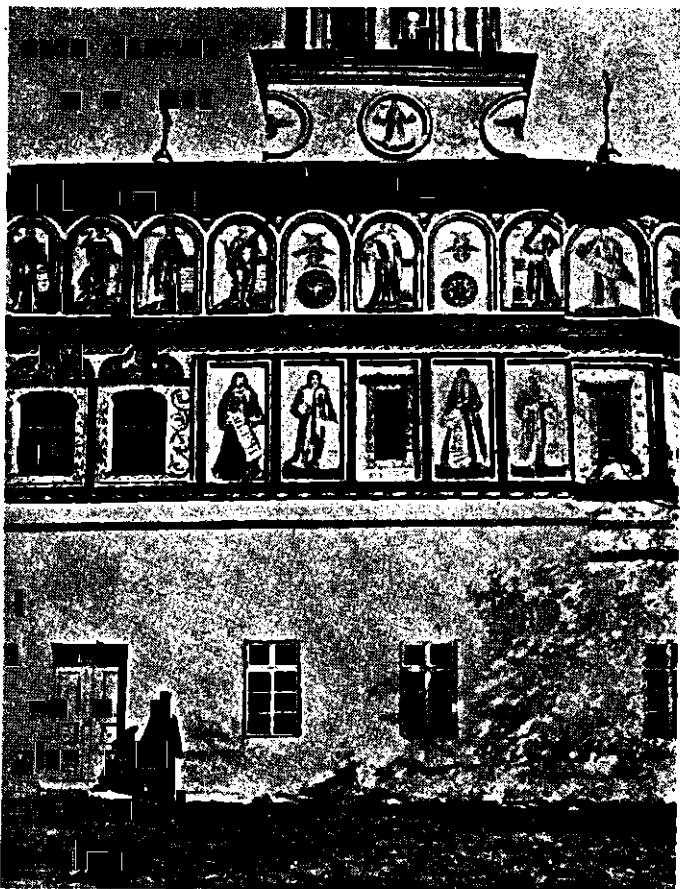

Fig. 93. — Metohul episcopiei Rîmnic (după Ionescu-Gion, *Istoria Buc.*).

¹ Cf. și *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 197.

² Arh. St. Buc., ep. Rîmnic, IX/6 și Muzeul de istorie Buc., nr. 37.695.

³ Doc. din 1776 mai (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 121—122).

⁴ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513 și catagrafia din 1831.

⁵ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 350 și *Bis. ort. rom.*, XXVI (1902), p. 691—692 (doc. din 1813 mart. 29).

⁶ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 47.

⁷ Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 131.

⁸ Aci se pregătise «conac» pentru panduri, la 1821 (*Doc. 1821*, I, p. 391).

La 1848, școala și biserica erau pustii; în 1850 se vorbea de reconstruirea bisericii¹. Clădirile din jur au fost dărimate în anul 1852, iar biserica în 1876. Pe locul ei s-a plantat o grădină, numită Grădina Episcopiei, în care s-a început apoi zidirea unui amfiteatru pentru circ, care a rămas neterminat. În locul acestuia a fost zidit apoi Ateneul Român.

Ionescu G. M., *Generalul maior al Rusiei Mihail Cantacuzino fost mare vistier al Valahiei, I Activitatea sa politică II Fondatiunea sa, 1763—1774*, Buc., 1905, 36 p.; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 115—119; Popescu-Lumină, *București*, p. 310—313; Caselli D., *Metohul sf. 40 de mucenici* (*Gaz. municip.*, V (1936), nr. 211); Idem, *Mahalaua Boteanului* (*Ibidem*, nr. 209); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 26, 91; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 49; Costescu G., *București*, p. 73—74; Crutzescu G., *Podul Mogoșoarei*, p. 218—224; Popescu-Cilienii I., *Vechile proprietăți ale episcopiei Râmnicului în Craiova și București, Craiova, 1942*, 20 p., din *Arh. Olt.*, XX (1941); *Inscripții București*.

67. [M.] M-REA MIHAI VODĂ* str. Arhivelor nr. 2

A fost zidită de Mihai Viteazul², în vremea când era locțiitor al marelui ban (1589—1591). Cartea patriarhului Ieremia din septembrie 1591 arată că marele ban Mihai ridicase noua ctitorie pe un loc înalt, probabil nu departe de mănăstirea zidită de jupineasa Caplea, a cărei clădire era supusă inundațiilor Dimboviței. Noua mănăstire a luat hramul celei vechi, care a devenit metohul său. În octombrie 1591, mănăstirea era terminată, fiind « foarte frumoasă », având în jur « multe chilii », dintre care unele sub pământ (pivnițele), iar în lăuntru bisericii « tot felul de podoabe de argint și de aur ». Mănăstirea fusese bogat înzestrată de ctitorul ei³ și închinată la Simopetra⁴.

După informația unui cronicar din secolul al XVII-lea, în 1595, în timpul vremelnice stăpîniri a turcilor asupra Bucureștilor, mănăstirea ar fi fost întărită « cu șanțuri și cu băști » de Sinan pașa⁵. Săpăturile arheologice efectuate în ultimii ani nu au dat însă la iveală resturi ale acestor întărituri.

Paul de Alep, care a vizitat mănăstirea la mijlocul secolului al XVII-lea, afirmă că era întinsă și măreață, iar biserica avea trei cupole⁶.

O pisanie din 1711 menționează că ușa de intrare și cadrul de piatră au fost făcute în acel an.

În 1761, mănăstirea Mihai vodă a avut de suferit de pe urma unui incendiu, care arde curtea și acoperișul⁷. În 1775, mănăstirea era « arsă și sfărîmată »⁸. Unele reparații s-au făcut în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti⁹. La sfîrșitul secolului, după cum arată F. Sulzer, mănăstirea se găsea într-o stare deplorabilă.

Avariata de cutremurul din 1802¹⁰—care-i dărîmă turlele și-i strică bolțile — biserica ajunge într-o stare precară. Dintr-o catagrafie a mănăstirii din 1819 nov. 18, rezultă că pridvorul bisericii (construit nu se știe cînd), era susținut de stîlpi de lemn vopsiți¹¹; în 1827—1828, tîmpla amenința cu prăbușirea¹², iar în 1832 iulie 20 se arată că bolta bisericii era căzută în unele locuri¹³.

¹ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 2307/1850.

* Vezi și casele domnești din m-rea Mihai vodă la p. 45—47.

² Cf. și *Istoriile*, p. 83 și doc. din 1599 aug. 28 (*Arh. St. Buc.*, S. I, nr. 1654).

³ În 1813 era printre mănăstirile mari ale țării (*Urechia, Ist. rom.*, X A, p. 165). Banul M. Cantacuzino o numește mănăstire cu hanuri (*Tunusli, Ist. Țării Rom.*, p. 177), iar D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165, mănăstire mare domnească.

⁴ Arh. St. Buc., S. I, nr. 1463.

⁵ M. Kogălniceanu, *Cronicle Romîniei*, I, p. 484.

⁶ Paul de Alep, *Căldătoriile patriarhului Macarie*, p. 207.

⁷ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 70—71.

⁸ *Ibidem*, p. 785—786.

⁹ *Ibidem*, II, p. 201.

¹⁰ Vezi o însemnare din *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.

¹¹ Arh. St. Buc., ms. 430, f. 234 v.

¹² *Ibidem*, f. 237.

¹³ *Ibidem*, f. 453 v.

Unele reparații i s-au făcut între 1827—1837¹, când se repară timpla, se acoperă și se tencuiește biserica, se astupă ferestrele de la turlă și se lărgesc alte două ferestre etc.

Avariata din nou de cutremurul din 1838, mănăstirea a fost înnoită de arhimandritul Teodosie Caștopulo (1838 iunie, data pisaniei). Cu acest prilej, a fost refăcută probabil turla cea mare, care căzuse la cutremur. Biserica a fost zugrăvită, dar și-a păstrat forma veche. Dintr-o catagrafie

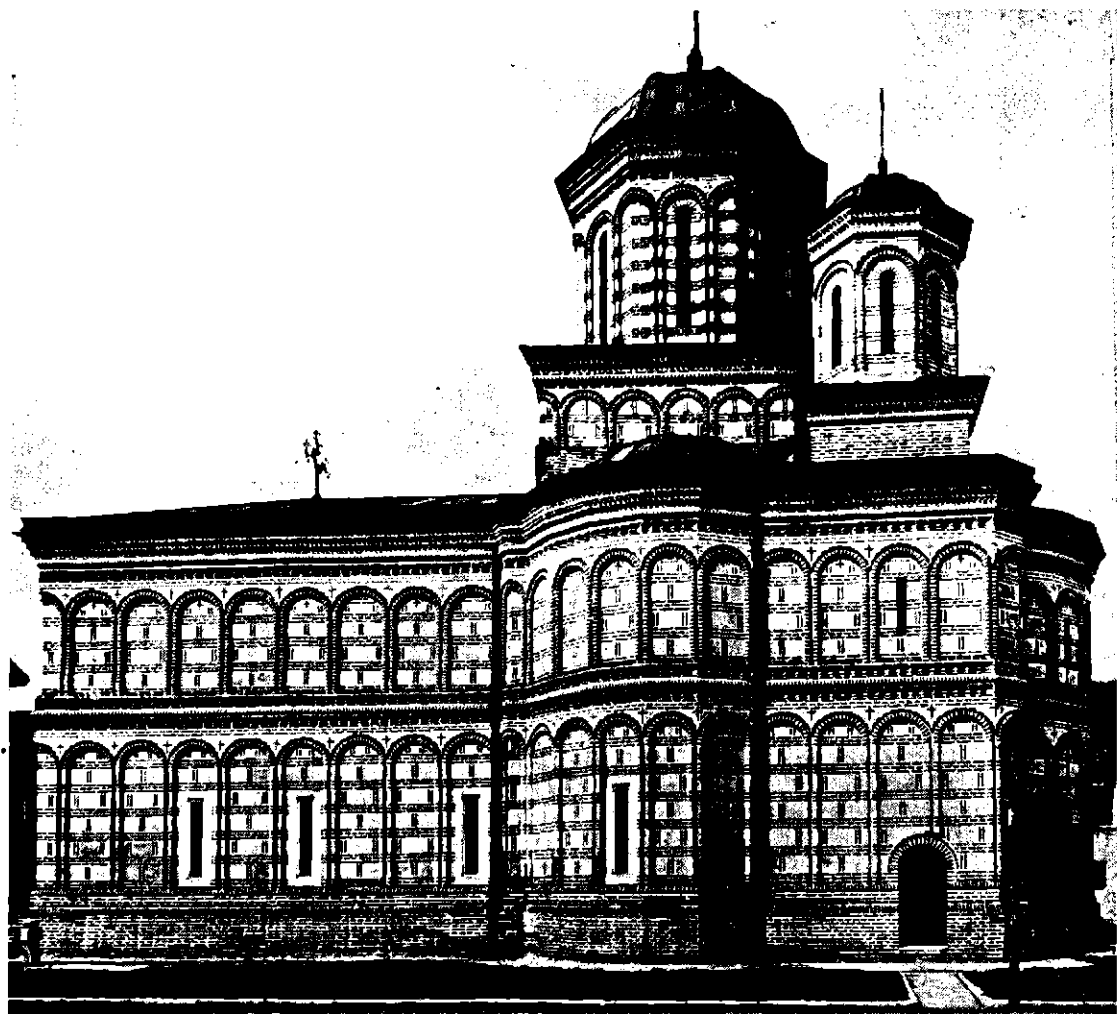

Fig. 94. — Biserica Mihai vodă. Vedere dinspre sud (clișeu ICSOR).

din 1847 martie 29, rezultă că biserica era zugrăvită din nou « peste tot », avea timplă și jețuri « sadea noi » și o turlă acoperită cu tinichea².

Diverse alte reparații s-au mai făcut în 1876, 1897³ și în 1900.

În forma actuală, biserica a fost restaurată în 1928—1935, de Comisia monumentelor istorice (arhitect E. Costescu); cu prilejul restaurării, i s-a refăcut turla mare, s-au adăugat alte două turle mici, s-a restaurat pictura, s-a desființat pridvorul și s-a restaurat exteriorul bisericii din cărămidă aparentă.

¹ Despre aceasta vezi ibidem, f. 237, 411—411 v.; idem, Mihai vodă, XII/3, VIII/24 și Municip. Buc., dos. 33/1837.

² Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 213; cf. și catagrafia din 1855 nov. 7 (ibidem, f. 239). Vezi

și catagrafiile de la Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 174, 188, 196, 212 și 238.

³ Despre aceste reparații vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 3335/1876 și 230/1897.

Fig. 95. — Vechea clopotniță din Mănăstirea de la Cluj (acum în Muzeul de artă al R.P.R.).

Pe baza mărturisirii lui Paul de Alep, care văzuse biserica în secolul al XVII-lea, și a cercetărilor efectuate la restaurarea monumentului, s-a stabilit că biserica a fost construită pe plan treflat, cu trei turlle: una, mai mare, pe naos și alte două, mai mici, pe absidiile altarului¹. Dispoziția de plan a altarului nu este nouă, ea existând la unele biserici mai vechi din Țara Românească, precum și la unele biserici din Serbia.

Naosul este despărțit de pronaos prin trei arcade rezemate pe stâlpi. În cursul restaurării s-au găsit urmele pornirii arcașelor. După părerea arhitectului Horia Teodoru, este primul caz unde naosul este despărțit de pronaos prin trei arcade. Acest procedeu se va răspîndi în secolul următor.

Turla naosului a fost refăcută, dar baza este cea originară.

Restaurarea a redat monumentului întreaga sa înfățișare, punînd în valoare frumoasa decorație exterioară. Și la Mihai Vodă, ca și la Mărcuța, decorul exterior are o importanță deosebită. Aici el reprezintă o tehnică nouă, rezultată din îmbinarea a două influențe: una, a stilului decorativ armenesc — împămîntenit la Dealu și Curtea de Argeș — care constă în aplicarea pe fațadă a unor toruri de piatră ce compun frîde oarbe și arcurile lor, și cealaltă influență, mai apropiată în timp și spațiu, a tehnicii decorative în cărămidă specială, rotunjită, împrumutată de la Mărcuța. În felul acesta, prin interpretarea în alt material a unor decorații de piatră, iau naștere panourile și arcurile decorative compuse din ciubuce, ce vor dăinui — îmbogățindu-se — de-a lungul secolelor următoare.

Casele egumenești se găseau în stînga intrării principale (cea de pe latura de sud).

În dreapta acestei intrări erau fostele case domnești. După o catagrafie din 1849 dec. 8, casele egumenești se compuneau din zece camere, așezate pe o pivniță², iar într-o altă catagrafie, din 1855 nov. 7, se arată că lângă aceste case se construise o galerie cu geamlîc, pe locul unde fusese în 1849 un grajd și un șopron, reconstruite din zid alături de casele egumenului³.

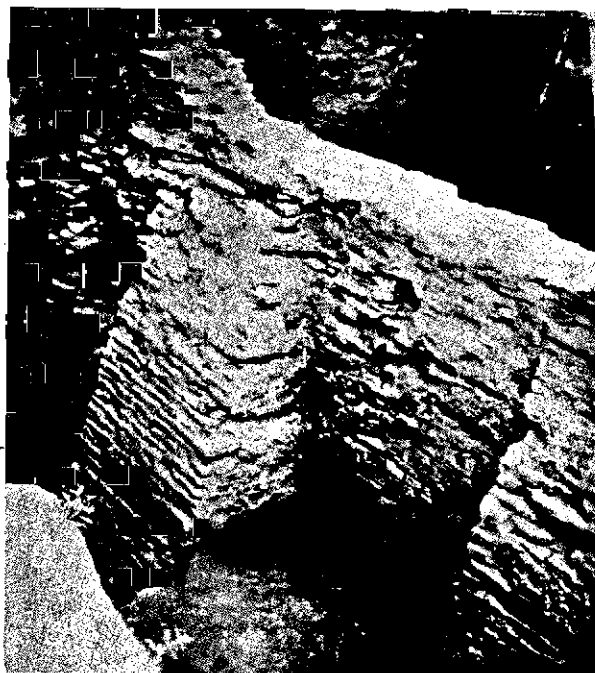

Fig. 96. — M-rea Mihai vodă. Zidul exterior, descoperit în cursul săpăturilor arheologice (foto la Muzeul de istorie a orașului București).

Fig. 97. — M-rea Mihai vodă. Vedere perspectivă a beciului chiliilor de vest (Muzeul de istorie a orașului Buc.).

¹ Cercetători mai vechi, care, desigur, nu fuseseră în posesia tuturor datelor (N. Ghika-Budești), o consideră ca făcînd parte din grupa bisericilor influen-

țate de planul tip sîrbesc de la Cozia, și îndeaproape înrudită cu Mărcuța.

² Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 232; vezi și f. 220.

³ Ibidem, f. 243 v.

Clopotnița, situată la răsărit de biserică, în secolele XVI—XVIII era așezată deasupra intrării principale în curtea mănăstirii. După 1775 s-a deschis o nouă intrare, spre partea de sud a mănăstirii, către Curtea Arsă, care a devenit de atunci cea principală. Se păstrează încă baza vechii clopotnițe din secolul al XVII-lea, peste care s-a construit actuala clopotniță, la începutul secolului al XIX-lea.

Zidul înconjurător al mănăstirii, prevăzut cu puternici contraforți exteriori din secolul al XVI-lea, a fost refăcut la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului următor.

Se păstrează bine pivnița mare de pe latura de vest, de la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Istoriile, p. 211; Cronica (Mag. istoric, IV, p. 364); Brezoianu I., Mândsirile zise închinare, p. 37—38; Musceleanu Gr., Mihai vodă, Buc. 1584 (Cald. antic, 1862, p. 108—109 și 1875, p. 84); Idem, Monumentele străbunilor, p. 84; Marsillac U., De Pesth à Bucarest, Buc., 1869, p. 116—117; Monumente, p. 151—152; Bilciurescu Șt., Mândsirile, p. 142—143; Ms. 5142, f. 144—164; ms. A. 545, f. 17—18; Ms. 729, f. 4; Dicț. Rom., I, p. 720; Ionescu-Gion, Ist. Buc., p. 200—203; Dumitrescu M., M-rea Mihai vodă (Consolatorul, III (1900), nr. 5—6, p. 81—83); Dumitrescu M., Istoricul, II, p. 64—67; Iorga N., Inscricții, I, p. 255—258; Idem, Istoria rominilor în chipuri și icoane, II, p. 34—35; Lapedatu Al., Catagrafia, p. 29; Năsturel P. V., Inscricții de la Mihai vodă (Albina, 1905—1906, p. 696); Iorga N., Studii și doc., XV <planșa de la început>; Mano C., Documente referitoare la familia Mano, p. 108—109 <foto piatră de mormint>; BCMI, I (1908), p. 179; Stahl H., M-rea Mihai vodă palat domnesc, (BCMI, VII (1914), p. 35—39); Tafrali O., Biserica domnească din Curtea de Argeș. Răspuns unui raport academic (Noua rev. romină, XVIII (1916), nr. 1, p. 6—7); Karadja C. I., O gravură necunoscută (Rev. ist., VIII (1922) p. 188—190); Greceanu O. N., București, p. 153—155; Simesdrea T., Politică religioasă și fundațiunile bisericești ale lui Mihai Viteazul, teză de licență, Inst. teol., Buc., 1920; Balș G., Influence du plan serbe; Constantinescu N. A., Albumul, p. 49; Ghika-Budești, Evoluția (BCMI, XXIII (1930), p. 30—31, pl. LXXXI—LXXXVIII); Brătulescu V., Un fiu al lui Grigore Ghika voievod înmormintat la biserica Mihai Vodă (BCMI, XXIV (1931), p. 43); Elefterescu Em., Monumente istorice din București. Biserica Mihai Vodă (Glasul mon., X (1932), nr. 310, p. 2); Florescu G. D., Vechi proprietăți, p. 7; Nicolaescu Stoica, Noi descoperiri arheologice la biserica Mihai Vodă, Buc., 1932; Popescu Mihai, Bucureștii descriși de Sultzer la sfârșitul veacului al XVIII-lea, (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 38); Nicolaescu Stoica, M-rea Simon Petru din Sf. Munte și metohul său m-rea Mihai Vodă din Buc. (Gazt. municip., IV, (1935), nr. 175); Idem, Hrisovul de închinare al m-rii Mihai Vodă din Buc. (Ibidem, nr. 177); Idem, Alte amănunte istorice despre m-rea Mihai Vodă din București (ibidem, nr. 179); București, nr. 1, 1935, p. 159 <vederea m-rii de L. Mayer>; Florescu G. D., Din vechiul București, p. 17—19; Iorga N., Conducător istoric, p. 4; Popescu-Lumină, București, p. 14, 286—287; Bucureștii pitoresc <turnul clopotniță>; Caselli D., Bis. Sf. Nicolae a jupnesei Căplea din Buc. (București, 1936, nr. 1—2, p. 137—145); Ionescu Gr., Istoria, p. 121—125; Idem, Byzance, p. 323—324; Idem, Ghidul, p. 208—212; Nicolaescu Stoica, Cartea patriarhului Ieremia (Gazt. municip., VI (1937), nr. 291); Iorga N., București, p. 55, 176 <după L. Mayer> 184 <vedere>; Costescu G., București, p. 68; Rosetti R., Familia Rosetti, vol. II, Buc., 1940, p. 56; Ghika-Budești, L'ancienne architecture (BCMI, XXXV (1942) pl. XIII); Panaitescu P., Călători poloni, p. 31; Costescu Em., Restaurarea bisericii Mihai Vodă din București (BCMI, XXXVI (1943), p. 49—74); Bezviconi G., Călători ruși, p. 375 <descriere>; Giurescu C. C., Istoria rominilor, II/1, ed. III-a, p. 301 <foto veche>; București. Săptămări 1953, p. 45—106 și 113—132; Arta feudală, p. 89—91 și 99; Ionescu Gr., Relatare, p. 73—74; Idem, București, p. 15, 42—47; Bucureștii de odinioară, p. 93—113; Inscricții București; Iorga N., Les arts mineurs, I, pl. V <icoană>.

68. M. MÎNTULEASA

str. Mîntuleasa nr. 20

A fost zidită înainte de 1733 sept. 25 (data pisaniei), de jupînița Maria, sora lui Manta cupeț (de la care se trage și numele), și de Stanca, soția acestuia. A fost zugrăvită de preotul Bratu și Iane zugravi, al căror nume este pomenit la proscomidie.

La 1800 mart. 2, în curtea bisericii se găseau patru chilii, două acoperite cu șindrilă iar două cu paie¹.

Cu puține reparații, vechea biserică se păstrează și astăzi în forma inițială. A fost restaurată de Comisia Monumentelor istorice în anii 1924—1930, când i s-a spălat și refăcut pictura veche; a mai fost reparată după cutremurul din 1940, când i s-a reclădit turla.

Biserica Mîntuleasa este unul din monumentele bine realizate din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Este construită sub influența bisericii Stavropoleos, ca și Sf. Elefterie și Sf. Ștefan, avînd planul treflat și o turlă pe naos.

Pronaosul a fost despărțit de naos prin obișnuitele coloane, care au fost suprimate; nu au rămas decît cele două angajate în perete.

Decorația exterioară este asemănătoare celei de la Sf. Ștefan; din medalioanele registrului superior nu au rămas însă decît două la pridvor, celelalte fiind umplute cu tencuială. Se păstrează chenarele de piatră sculptată ale ferestrelor și portalul ușii.

Deosebit de interesantă este vechea pictură a bisericii, care se păstrează foarte bine, fiind scoasă de sub pictura nouă în anul 1925. Această pictură seamănă cu cea a bisericii Dintr-o zi, lucrată în două registre separate de un rînd de medalioane mici.

Ms. A. 545, f. 191 v.; Dicț. Rom., I, p. 720; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 200; Dumitrescu M., *Istoricul III*, p. 93—94; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 324—326; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 47—48; *Anuar* 1909, p. 29; BCMI, XXVI (1933), p. 95; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 189; Moga I., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București* (BCMI, XXX (1937), p. 182); Bobulescu C., *Lăutari*, p. 44, 99; ACMI, 1942—1943, p. 41, 44, 63; *Inscripții București*.

BIS. LUI MITREA VORNICUL, vezi Sf. Gheorghe vechi.

69. M. MOGOȘOAI

com. Mogoșoaia

A fost zidită de Constantin Brîncoveanu pe cînd era mare logofăt, înainte de 1688 sept. 20 (data pisaniei), ispravnici fiind Dumitru și Petre preotul. A fost construită ca paraclis al vechilor case de la Mogoșoaia, locuite de Brîncoveanu înainte de zidirea palatului. Avariată și arsă în 1821, a fost reparată în 1832 de Safta Brîncoveanu. Ulterior, clopotnița de pe pronaos a fost înlocuită cu un turnuleț ridicat deasupra turnului de pe latura de nord a pronaosului. Biserica păstrează pictura originală; chipurile ctitorilor sînt reprezentate în pronaos. Un pomelnic din 1705 amintește numele lui Constantin, Lambru, Radu, Fota și Tudor zugrăvi, care au zugrăvit biserica.

Biserica de la Mogoșoaia, construită de Brîncoveanu înainte de a ajunge domn, seamănă mai mult cu bisericile zidite în timpul lui Matei Basarab decît cu cele ce se vor construi în domnia lui Constantin Brîncoveanu. Are planul dreptunghiular, cu o turlă pe pronaos (căzută). Bolțile nu stau pe console, ci pe picioare verticale, situate la colțurile naosului și pronaosului.

Pridvorul din față se sprijină pe opt coloane groase de cărămidă, din care două angajate în zid.

¹ Acad. R.P.R., ms. rom. 611, f. 23—24.

Decorația exterioară seamănă cu cea a bisericii din Sărăcinești: registrul inferior este alcătuit din panouri dreptunghiulare iar cel superior din două serii de arcaturi în arc de cerc, fiecare avînd picioarele în axele celorlalte, întretîindu-se și dînd impresia unei împletituri. Brîul ce separă cele două registre este un tor simplu, nedecorat. Ferestrele au chenare de piatră sculptată.

Fig. 98. — Biserica din comuna Mogoșoaia (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Greceanu Șt., *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 265 <planșe cu ctitorii> p. 10, n. 1 <pisania>; Iorga N., *Inscripții*, (Studii și doc., XV, p. 5); Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 156—157; Drăghiceanu V., *Bis. de la Mogoșoaia*, (BCMI, II (1909), p. 154); Baș G., *Arhitectura Sf. Munte*; Drăghiceanu V., *C. Brîncoveanu*, p. 91, 93 <foto>; Iorga N., *Portretele lui C. Brîncoveanu și ale familiei sale* (BCMI, VIII (1915), p. 51); Iorga-Baș, *Histoire*, p. 202; Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 69 <fresca ctitorilor>; Ștefănescu I. D. *La peinture*, p. 188—190; Constantinescu-Iași, *Bizantinismul*, p. 46; *Un mormînt al Obrenovicilor din București*, (BCMI, XXII (1929), p. 138); Baș G., *Influences armeniennes*; Brătulescu V., *Bis. din Ilfov*, p. 53; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIX (1936), p. 14, 61—62 și pl. CXIX—CXXIV); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 176; Idem, *București*, p. 76—77; Idem, *Relatare*, p. 78; *Inscripții București*.

70. **[M.] NEGUSTORI**
str. T. Ștefănescu nr. 5

Fostă biserică de lemn din secolul al XVII-lea —, pomenită în documente la 1665 april 24¹, când se arată că avea și clopotniță (probabil în curte), și la 1671 august 1², sub numele de «biserică neguțătorilor» — a ars în timpul unui incendiu ce a distrus parte din oraș, la 1718. După această dată, negustorii orașului au făcut o nouă biserică de zid (pisanie din 1725—1726). Ea a fost zugrăvită de ucenici ai lui Pîrvu Mutu. A fost biserica breslei negustorilor, avînd scutiri de dări de la domnie în secolul al XVIII-lea³. Aici se îngropau cupeșii (negustorii) orașului, dovadă fiind numeroasele morminte existente în biserică.

A fost reparată după cutremurul din 1838⁴ de căminarul (ajuns mare agă) Manoil Serghiade, care a zugrăvit-o, i-a făcut ferestre și ușe etc. A fost din nou reparată în 1888: i s-au lărgit ferestrele, s-a închis pridvorul cu geamuri și a fost pictată de G. Tattărăscu (afară de pronaos, care a rămas cu vechea pictură).

Așa cum se prezintă astăzi, biserica Negustori nu mai păstrează decît planul vechiului locaș; exteriorul a fost refăcut în întregime: fațada a fost tencuită, ferestrele mărite, iar turlele refăcute în maniera secolului al XIX-lea și acoperite cu tablă.

Ms. A. 545, f. 181 v.; *Dicț. Rom.*, I, p. 721; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 204; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 321—324; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 47; *Anuar. 1909*, p. 29; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 92—93; Baltazar A., *Decorațiunea pridvoarelor de la vechile biserici bucureștene*, (Conv. lit. XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 79; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 13; Bobulescu C., *Lăutari*, p. 39—45 <pisania>; Țițeica G., *Biserica Negustori din București*, teză de licență, Inst. teologic, Buc., 1940; *Inscripții București*.

71. **[M.] OBORUL VECHI**
str. Traian nr. 204

În altarul bisericii se găsește o foarte frumoasă cruce de piatră, ridicată de marele serdar Matei Mogoș (Mogoșescu), în anii 1718—1719, cu prilejul ciumei ce bîntuia orașul. Se spune că, pentru a pune la adăpost crucea, mitropolitul Grigore (1760—1787) a pus să se zidească o biserică în altarul căreia să fie cuprinsă și crucea. Biserica a fost construită către anul 1780, deoarece banul Mihai Cantacuzino nu o pomeniște printre bisericile existente în București la 1774. Icoana praznicară din 1781 — dăruită de Alex. Ipsilanti — este o altă dovadă că a fost clădită în jurul acestei date. Ea exista în mod sigur la 1793. Avariată de cutremurul din 1838⁵, a fost reparată în anul 1850 de Goțea bogasierul. A fost restaurată în anii 1937—1939 și reparată după cutremurul din 1940.

Biserica, zidită pe plan treflat, are fațada complet refăcută, iar pridvorul, altădată deschis, a fost zidit, pentru a se mări biserica (se văd încă arcadele pridvorului umplute cu zidărie). Turla de pe pronaos este de asemenea nouă.

Altarul este foarte amplu și înalt, cu o calotă sferică pe arcuri, pentru a putea cuprinde crucea, înaltă de cca. 4 m. Interiorul a fost de asemenea refăcut iar stîlpii ce separau naosul de pronaos

¹ Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/15.

² Muzeul Bălcescu, LXXXVIII/2.

³ 1776, 1784, 1795 oct. 21 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 57—58).

⁴ Pentru stricăciunile pricinuite de cutremur, după

care biserica a fost închisă, vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 80, 113 v.

⁵ *Ibidem*, f. 73; la această dată biserica avea și chilia (*ibidem*, f. 109 v.).

au fost suprimați. Se mai păstrează pe pereții de nord și sud ai naosului câte două panouri din vechea pictură a bisericii.

Pappasoglu D., *București*, p. 117; *Dicț. Rom.*, I, p. 722; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 206–208; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 30, 95–103; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 330–331; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 50; *Anuar 1909*, p. 29; Caselli D., *Pînd unde se întindeau Bucureștii la miezăzi și răsărit la sfîrșitul veacului al XVIII-lea* (*Gaz. municip.*, (1933), nr. 102) <pisania crucii>; Elefterescu Em., *Bis. Oborul Vechi* (*Glasul mon.*, XII (1934), nr. 405); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 66; Popescu-Lumină, *București*, p. 332–334; Bobulescu C., *Cronica bisericii Sf. Ecaterina*, p. 5; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 109–110; Iorga N., *În legătură cu o «Călduză» necunoscută a maiorului Papazoglu*, (*BCMI*, XXXII (1939), p. 147); *Inscripții București*.

72. M. OLARI (Ceauș Precup)

Calea Moșilor nr. 180, colț cu str. Olari

Mahalaua Olari este pomenită în documente încă din secolul al XVII-lea; aici erau «gropile de unde iau pămînt de oale», cum spune un document din iulie 1752¹.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, lângă locul actualei biserici exista o alta, probabil din lemn, pomenită în iulie 1752, cu numele de Ceauș Precup². Într-un plan din 1847 se arăta că «biserica Ceauș Precup ce-i zice azi a Olarilor» iar într-o condică din anul 1850 a bisericii se precizează că pe locul actualei case parohiale exista pe acea vreme un pătrat îngrădit, unde fusese pristolul vechii biserici.

Biserica a fost zidită înainte de oct. 1758 (data pisaniei), de Dumitrașco Racoviță mare vistier, cu banii rămași de la Mihai băcan și cu ajutorul lui Iancu căpitan și al altora. A fost restaurată în anii 1836 și 1863 și reparată în anii 1914, 1939 și 1943. A fost pictată din nou în 1869, în genul școlii Tattărăscu, cu tablouri izolate. Pictura a fost spălată în anii 1881 și 1909.

Cu unele modificări, biserica păstrează forma din secolul al XVIII-lea.

Biserica Olari a fost construită pe plan treflat, cu abside foarte largi, poligonale în exterior, cu o turlă pe naos și o tutlă-clopotniță pe pronaos, la care se ajunge pe o scară, aflată într-un turn, situat în partea stîngă a pronaosului. Ambele turle au fost refăcute. Bolțile bisericii sînt caracteristice secolului al XVIII-lea: altarul, o calotă alungită, iar pronaosul, o calotă sferică cu pandantivi pe arcuri în consolă; în arcul dintre naos și pronaos se găsesc două firide de o parte și de alta a acestuia. Coloanele ce separau naosul de pronaos au dispărut, fiind înlocuite cu un arc dublou ce reazemă pe pilaștri.

Decorația exterioară a fost și ea refăcută, păstrîndu-se cele două registre de firide. Ferestrele au fost mărite, iar chenarele lor de piatră sculptată au fost mutate la ferestrele pridvorului închis; portalul de piatră sculptată și pisania au fost mutate de la ușa pronaosului la intrarea în pridvor.

Biserica a fost înconjurată cu ziduri și chilii³, dărîmate la sfîrșitul secolului trecut. În aceste case, ajunse în stare precară, se găsea pe la mijlocul secolului trecut o școală.

Dicț. Rom., I, p. 722; Urechia V. A., *Istoria școalelor*, III, p. 103; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 208; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 142–143; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 287–288; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 48–49; *Anuar 1909*, p. 29; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 66; Moga L., *Lămuriri cu privire la vechimea bisericii Sf. Pantelimon din București* (*BCMI*, XXX (1937), p. 176); *Idem*, *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București*, (*Ibidem*, p. 182); *Arta feudală*, p. 221; *Inscripții București*.

¹ Găleşescu, *Eforia*, p. 197.

² *Ibidem*, p. 196.

³ Vezi catagrafiile din 1799 iulie 23 și 1801 aug. 9 (*Acad. R.P.R.*, ms. rom. 661, f. 31 și 38).

Prima biserică din mahalaua Olteni, pomenită într-un document din 1696 febr. 8¹, a fost de lemn. Pe locul acesteia, Nicolae protopopul orașului și Constantin vătaf au făcut o altă biserică de zid, care era gata la 1722 febr. 7².

În 1821 aprilie 17, în timpul represiunii sîngeroase a eteriștilor, arnăuții lui Bimbașa Sava, urmăriți de turci, s-au retras în această biserică, care a fost aprinsă și bombardată cu tunurile de urmăritori³. Clădirea a fost apoi refăcută de «mahalagii», cu ajutorul lui Mihail logofătul de divan, fiind gata în iunie 1822 (data pisaniei, care povestește evenimentele)⁴.

În 1863, biserica fiind ruinată, a fost rezidită din temelie, fiind terminată în 1865 (data pisaniei noi). A fost pictată de G. Tattărăscu. Pictura a fost spălată în 1901 și 1927. Biserica a fost reparată după cutremurul din 1940, iar după bombardamentele din 1944 i s-a refăcut turla.

Musceleanu Gr., *Bis. Olteni din Buc. (Cald. antic, 1862, p. 59–60)*; Aricescu C., *Istoria revoluțiunii de la 1821, Craiova, 1872, p. 302–303*; Ms. 5142, f. 180–186; Ms. A. 545, f. 205 v.; Bilciurescu Șt., *Ghidul* p. 124; *Dicț. Rom.*, I, p. 722; Ionescu-Gion, *Ist. Rom.*, p. 209; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 41–42; *Anua*, 1909, p. 29–30; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 99; Elefterescu Em., *Bis. Olteni (Glasul mon.*, XII (1934), nr. 410); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 71–72; Popescu-Lumină, *București*, p. 309; Moga I., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București*, (BCMI, XXX (1937), p. 182); Caselli D., *Mahalaua și bis. Oltenilor (Gazt. municip.*, VI (1937), nr. 265); Idem, *Lupta din jurul bisericii Olteni, 1821. (Ibidem*, nr. 266); BCMI, XXXV (1942), p. 193; Potra G., *Bis. Olteni (Gazt. municip.*, X, (1941), nr. 484 și 485); Idem, *Din Bucureștii de altă dată...*, Buc., 1942, p. 40–48; Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 112; *Inscripții București*.

74. OȚETARI*

str. Oțetari nr. 4

Prima biserică, de lemn, a fost făcută la 1680–1681. Ea este pomenită într-un document din 1695 nov. 6⁵. A fost refăcută tot din lemn, la 1701–1702, și construită din zid în anul 1757, cu ajutorul lui Mărgărit staroste, Nicolae cupeș și Dumitru cupeș⁶. (1757 iunie, data pisaniei.) A fost restaurată în anul 1860 și pictată de G. Tattărăscu, în 1866. A fost reparată din nou în 1906.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.* p. 209; *Dicț. Rom.*, I, p. 722; Iorga, *Inscripții*, I, p. 285–287; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 23; *Anuar* 1909, p. 23; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 58–59; Florescu, *Din vechiul București*, p. 44; *Arta feudală*, p. 221; *Inscripții București*.

¹ Arh. St. Buc. ms. 707, f. 81–v–82 și *Uri-carul*, XVI, p. 39.

² Biserica este pomenită la 1742 iunie 25, cu prilejul unei dăni (Acad. R.P.R., CLXXXI/7).

³ Despre arderea și bombardarea bisericii vezi și Hurmuzaki, X, p. 124–125, o însemnare contemporană în *Rev. ist.*, IV, (1918), p. 155–156 și cronică lui Ion sin Dobre (ms. la Inst. de Istorie).

⁴ Vezi socoteala banilor cheltuiți la refacerea bisericii, la Acad. R.P.R., ms. rom. nr. 3982.

* Numele bisericii și al străzii nu vine de la breasla oțetarilor – cum au crezut unii cercetători. O ase-

menea breaslă nu a existat. Acest nume i s-a dat datorită faptului că în împrejurimi se găseau oțetari (arbori). Mahalaua Oțetarului este amintită în documente la 1788 dec. 8, 1789 mai 20 etc. (Acad. R.P.R., CCV/220, CCV/221).

⁵ Acad. R.P.R., XLV/95.

⁶ Un document din 1785 iulie 30 arată că, înainte de răzmeriță, biserica fusese de lemn, fiind refăcută acum din zid de «mahalagii» (Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 374–375). Banul Mihai Cantacuzino o enumeră, însă, printre bisericile de zid (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178).

75. M. M-REA PANTELIMON

com. Pantelimon

Clădirile de la Pantelimon: biserica, casele și spitalul au fost începute în timpul domniei lui Grigore Ghica voievod în 1735; zidirea a fost întreruptă de mutarea domnului în Moldova,

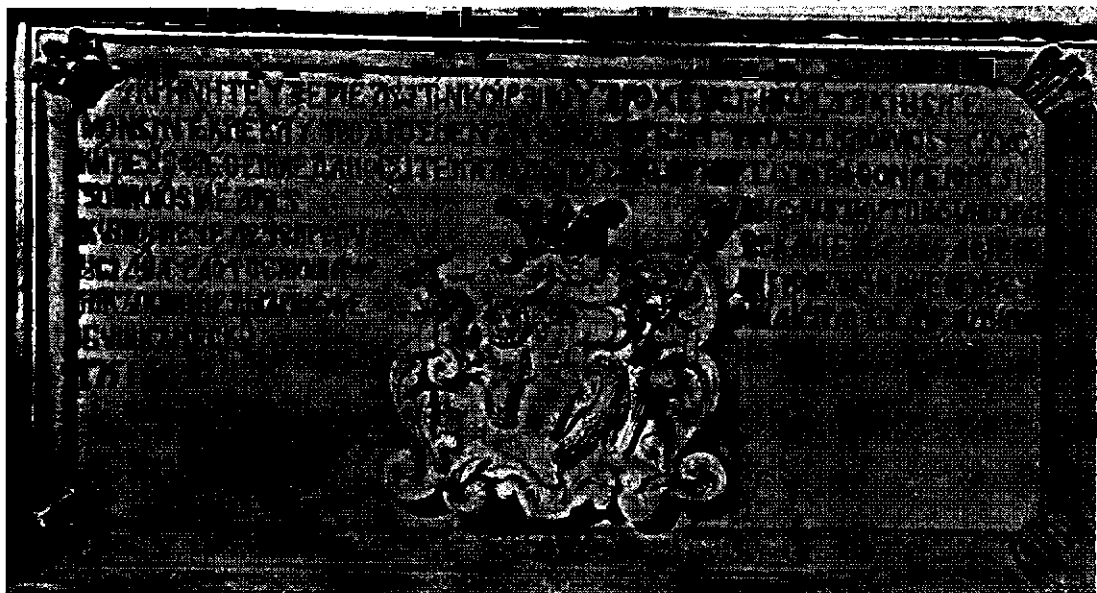

Fig. 99. — Pisania fîntînii din curtea m-rii Pantelimon — 1751.

fiind terminată în domnia a doua, la 1750 (data pisaniei)¹, ispravnic fiind Sandu Bucșenescu mare clucer de arie.

Fiind dărimată de cutremurul din 1802, împreună cu clopotnița, biserica a fost refăcută (din temelie, se afirmă într-un document din 1813 febr. 6²). În același an, mănăstirea Pantelimon era trecută în rîndul mănăstirilor mari, domnești, ale țării³. Biserica a fost restaurată în 1897—1898 și reparată după cutremurul din 1940; cu acest prilej, i s-a rezugrăvit pronaosul.

Biserica m-rii Pantelimon a fost construită pe plan dreptunghiular, altarul fiind o absidă poligonală în exterior.

Interiorul a fost refăcut; altarul este boltit cu o semicalotă iar restul bisericii are o boltă cilindrică. Naosul nu este despărțit de pronaos.

Pictura a fost și ea refăcută în secolul al XIX-lea, ca și tabloul ctitorilor din pronaos.

Biserica este precedată de un pridvor, susținut de patru coloane cu frumoase capitele.

Exteriorul a fost și el refăcut, iar chenarele de piatră ale ferestrelor nu sînt sculptate.

În interior sînt demne de remarcat: mormîntul ctitorului, format dintr-o lespede cu un postament înalt, decorat cu sculpturi « à jour », și frumosul mausoleu funerar al lui Alexandru Ghica.

¹ Cf. și D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 157.

² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 1012—1013; cf. și cartografia din 1810 în *Bis. ort. rom.*, 1914, p. 850, unde se arată că mănăstirea a fost surpată și refăcută, ca și un document din 1810 febr. 5, unde

se spune că biserica « este căzută de tot, pînă la fața pămîntului, și are a să face de iznoavă, din temelie » (*Bis. ort. rom.*, 1938, p. 417).

³ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 15.

Biserica are un frumos portal la intrare, asemănător cu cele de la Foișor și Mărcuța, făcute în același timp, dar mai înalt decât acestea, împodobit cu bogate motive florale și cu stemele celor două principate, o ușă de lemn frumos sculptată — avînd pe un canat stema Țării Românești iar pe celălalt pe a Moldovei — o catapeteasmă sculptată și un tron domnesc, cu stema Ghiculeștilor.

În curtea fostei mănăstiri se găsea o cruce, ridicată în 1751 de Sandu Bucșenescu mare clucer, cu prilejul construirii spitalului și bisericii, și o fîntînă cu un chioșc, făcut de Grigore Ghica.

Musceleanu Gr., *M-rea Sf. Pantelimon* (Cald. antic, 1862, p. 35—38); Ms. A, 545, f. 261—261 v.; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 15—26; Găleşescu Al. G., *Eforia*, p. 165—310 <documente>, 629—654 și 918; Iorga, *Inscripții*, I, p. 70—73; Idem, *Extrase dintr-o condică a mănăstirii Sf. Pantelimon* (Studii și doc., V, p. 473—507); *Anuar* 1909, p. 81; *Rev. ist.*, VI (1920), p. 269 <inscripții>; Iorga N., *Istoria romînilor în chipuri și icoane*, I, p. 28; Idem, *Cea dintîi vizită domnească la monumentele istorice și opera lui Matei vodă Ghica* (BCMI, XIX (1926), p. 144—146); Idem, *Domnii fanarioși și ctitoriile* (BCMI, XXII (1929), p. 90—91); Brătulescu V., *Bis. din Ilfov*, p. 13—16; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 20; Popescu-Lumină, *București*, p. 317; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIX (1936), p. 106, pl. DXLIX—DL); Filitti I. C., *Hrisov pentru Pantelimon de la Alexandru Scarlat Ghica voievod*, 15 sept. 1767, Buc., 1941, 6 p.; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 386—387; Iorga N., *Istoria romînilor*, VII, p. 166—167; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 190—191; *Inscripții București*.

76. PATRIARHIA*

Aleea Patriarhiei nr. 21

Clădirea bisericii și a zidurilor din jur a fost începută de Constantin Șerban voievod (1654—1658), pe locul unei biserici mai vechi, de lemn, a lui Oprea iuzbașa, ispravnici fiind Radu Dudescu logofăt și Gheorghe șufarul din Tîrgoviște¹. Constantin Șerban nu a reușit să termine clădirea, care a fost isprăvită de urmașul său Mihail Radu (1658—1659). După mărturia lui Paul de Alep, însoțitorul patriarhului Macarie în vizitele acestuia prin Țara Românească și Moldova, biserica mitropoliei nu era încă gata la 1657 august 29. Deși nezugrăvită, a fost sfințită în timpul domniei lui Mihail Radu, de Macarie, patriarhul Antiohiei².

După cum arată mitropolitul Teodosie în testamentul său, biserica mitropoliei din București — ca și cea din Tîrgoviște — a avut de suferit în timpul domniei lui Mihail Radu, de pe urma « răutăților » cauzate de turci și de tătari.

A fost zugrăvită în timpul domniei lui Radu Leon (1664—1668)³, care hotărăște ca alci să fie mitropolia țării, « cum iaste și ceia din Tîrgoviște »⁴. Bogat înzestrată de ctitori și de domnii țării, precum și de diverși boieri, mitropolia din București a devenit una din cele mai mari proprietare de pămînt din țară, avînd multe sate și rumîni, vii și prăvălii în București, dispunînd și de averea numeroaselor sale metoașe din țară.

În 1665, cu prilejul terminării bisericii, s-a săpat o pisanie, care exista încă la 1846, cînd a fost văzută de călătorul rus Uspenski.

Paul de Alep, care a asistat la sfințirea mitropoliei, arată că aceasta era « mareață și strălucită », semănînd pe dinăuntru cu cea de la Curtea de Argeș, cu deosebirea că era din cărămidă și avea 12 stîlpi în tindă. Biserica avea patru cupole mari și un pridvor mare și era acoperită cu plumb, care cîntărea cca 40 000 de ocale⁵.

* Vezi și sala Obșteștilor Adunări la p. 144—146.

¹ *Cronica țării*, în *Mag. istoric*, IV, p. 336.

² Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 243—244.

³ *Cronica țării*, în *Mag. ist.*, IV, p. 368; cf. și doc. din 1668 iunie 8 (Acad. R.P.R., LVIII/66).

⁴ *Ibidem*. În secolele XVII—XVIII se spune mitropolie și vechiului locaș din Tîrgoviște.

⁵ Paul de Alep, *op. cit.*, p. 207.

Unele reparații i s-au făcut în 1793 (data unei pisanii, azi în Muzeul Patriarhiei) și în 1799, când a fost învelită, tencuită pe dinafară și « înfrumusețată » în interior cu icoane, de mitropolitul Dositei (pisania din 1799 iulie 28) ¹.

Acoperișul bisericii a fost luat de furtună în 1821.

A fost reparată de mitropolitul Grigore în 1834, cu care prilej a fost zugrăvită de Nicolae Teodorescu zugrav, a fost învelită cu plumb și pardosită ². Tâmpla a fost făcută de frații Preda,

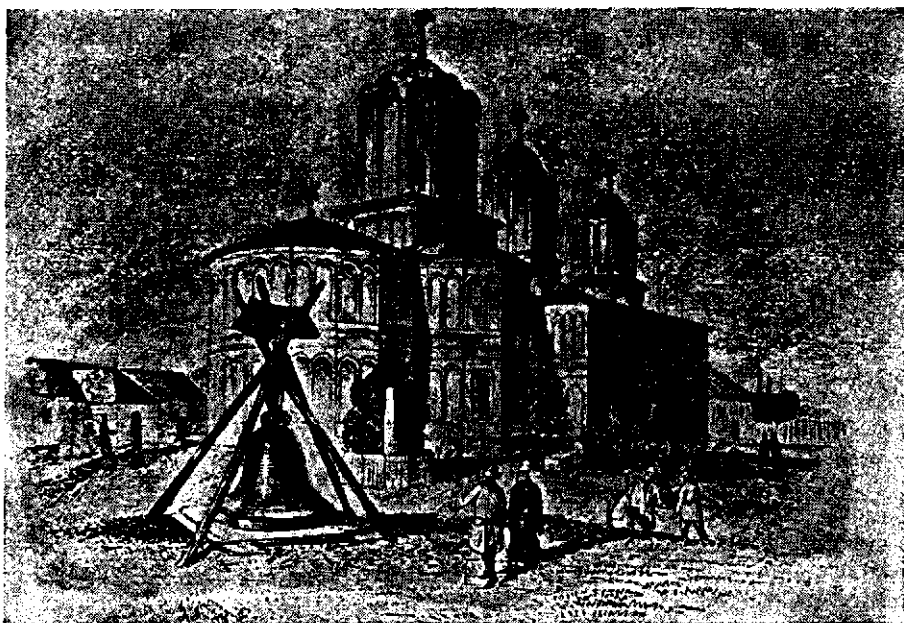

Fig. 100. — Biserica Mitropoliei la 1837. Gravură în lemn după desenul lui Raffet (din Bucureștii vechi).

Radu și Anton Crețulescu. Lucrările de înnoire a bisericii s-au terminat după moartea mitropolitului Grigore, la 1839 aprilie 1 (data unei pisanii, menționate și de călătorul Uspenski).

Cu ocazia acestor reparații din secolul al XIX-lea s-au adăugat trei pridvorașe mici pe stâlpi, în dreptul intrărilor în biserică, s-au lărgit și înălțat ferestrele, s-a refăcut cornișa și s-a înălțat pridvorul, care a fost închis cu geamlic.

Fiind unul din cele mai frumoase monumente ale orașului, biserica mitropoliei a fost vizitată de aproape toți călătorii care au trecut prin București .

Ni s-au păstrat câteva descrieri ale bisericii și clădirilor mitropoliei, făcute în timpul și după reparațiile din 1834—1839. Astfel, în 1836, Bellanger arată că biserica avea formă de cruce, era înconjurată de o mare curte închisă, în care se intra prin patru (?) porți principale, deasupra cărora erau zidite turnulețe din cărămidă. Mitropolia avea trei clopotnițe, care-i dădeau înfățișare de fortăreață ³, formele lor prezentînd un aspect original și plăcut. Cupolele și biserica erau acoperite cu tînchea vopsită în verde. Intrarea principală era precedată de un peristil (pridvor), împodobit pe dinăuntru și pe dinafară cu picturi, « ce nu ar putea fi atribuite nici lui Murillo, nici lui Rubens », cu subiecte luate din biblie. Naosul avea forma unui patrulater perfect, fiind tăiat în două părți

¹ Vezi și catagrafia din 1810 (Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 72).

² Acad. R.P.R., ms. 2528, f. 538 v.; ms. 324, f. 433.

³ Nicolae Mavrogheni chiar transformase mitropolia, înconjurată cu ziduri, în fortăreață (V. A. Urechia, Ist. rom., III, p. 467).

egale. Zidurile erau spoite în alb; altarul și iconostasul erau aurite bogat, acoperite cu incrustațiuni « curioase » și încărcate cu tablouri, arabescuri și stucaj¹.

În 1837, călătorul rus Demidov îi face o descriere în parte asemănătoare. El arată că mitropolia avea două porți trainice, cu turnuri deasupra. Biserica avea trei turlle, destul de elegante, tabla de pe acoperiș fiind vopsită în verde. Pereții erau zugrăviți cu o albeață strălucitoare. Și Demidov remarcă peristilul de la intrare, foarte bogat în picturi. Biserica din tindă pînă la cafas era

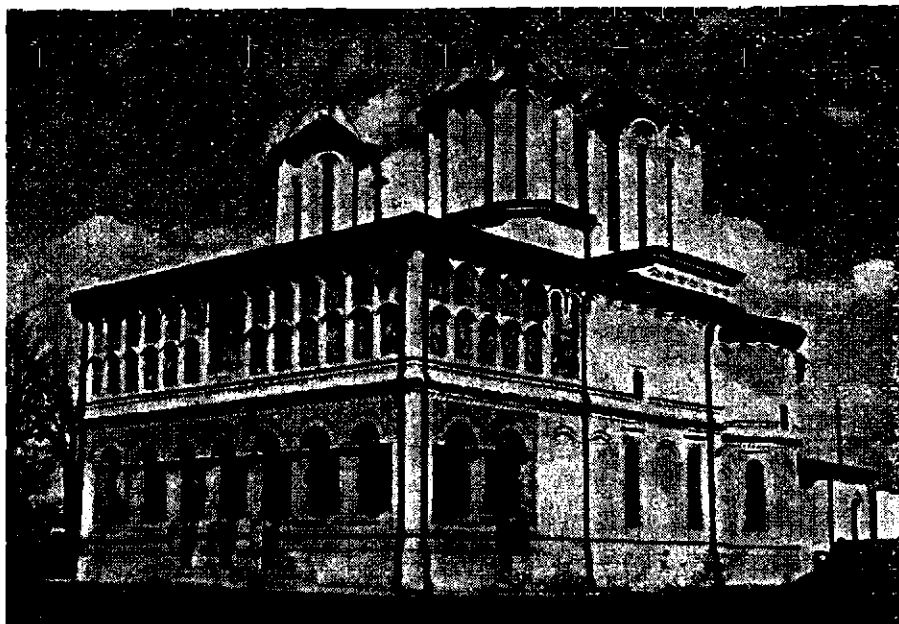

Fig. 101. — Biserica Patriarhiei (clișeu ICSOR).

strîmtă și încărcată cu icoane poleite. Catapeteasma era împodobită cu ornamente de cel mai frumos efect. În biserică, lumina pătrundea cu greu, prin ferestrele strîmte și lunguiețe².

În 1839, doi călători scoțieni găseau biserica mitropoliei « strălucită și foarte arătoasă pe dinăuntru, poleită peste tot, cu picturi foarte bogate și numeroase și cu un candelabru mare, de argint ». După părerea acestora, pridvorul era « minunat », iar decorațiile sale « pompoase »³.

Peste doi ani, un alt călător, italian de această dată, Zanelli, considera că biserica avea o înfățișare elegantă, cu trei turlle frumoase și o cupolă acoperită cu tablă verde. Pridvorul era elegant și zugrăvit de curînd în frescă, dar picturile sale satisfăceau prea puțin privirea călătorului⁴.

În sfîrșit, în 1846, un alt călător, Uspenski, o găsește modestă, zugrăvită fără gust, cu zugrăveli făcute ca în bisericile din apus, cu care, după părerea sa, se potrivea și la arhitectură. El remarcă însă frumoasele zugrăveli din pridvor⁵.

Diverse alte reparații s-au mai făcut între 1850—1858⁶, cînd i se adaugă cafasul pentru cor, și, în 1886, cînd acest cafas a fost mutat mai înapoi și cînd s-au suprimat doi din cei 12 stîlpi folo-

¹ Bellanger St., *Le Keroutza. Voyage en Moldo-Valachie*, vol. II, Paris, 1846, p. 18—21.

² Demidov, *O călătorie în Principatele Romîne*, p. 33—34 și *Voyage...*, p. 107.

³ Al. Lapedatu, *Doi misionari scoțieni în Țările Romîne acum 100 de ani (Analele Acad., Mem. Secf. ist., s. III, t. XV (1934), p. 182—183).*

⁴ *Analele Dobrogei*, IV (1923), nr. 2, p. 157—159).

⁵ Bezviconi, G., *Călători ruși*, p. 367—369; vezi și p. 217, descrierea din 1820.

⁶ Despre reparațiile și clădirea de noi dependințe între 1850—1858, la care s-au întrebuințat 4 000 căruțe de nisip și un milion de cărămizi, vezi numeroasele dosare de la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 2647/1850, 2047/1851, 2892/1853, 3717/1854, 4390, 4391 și 4417/1856, 3867/1857, 2975, 2976, 2977, 2981, 2986, 3002, 3010, 3019, 3057, 3068, 3166, 3179 și 3191/1858, 2528, 2572, 2751, 2586, 2589/1859, 495, 496, 501, 503/1860 etc. Cu prilejul acestor reparații s-a bătut și o medalie comemorativă.

Fig. 102. — Stîlul funerar al mitropolitului Teodosie.

și la susținerea lui. Cu acest prilej, biserica a fost repictată de G. Tattărăscu. În 1904, stîlpii de piatră din pronaos au fost îmbrăcați cu decorațiuni de ștuc.

Între 1932—1935, biserica a fost restaurată de Comisia monumentelor istorice.

Biserica Patriarhiei este unul din monumentele de arhitectură cele mai reușite din secolul al XVII-lea. Inspirată, ca plan, după cea a episcopiei din Curtea de Argeș, pe care — după părerea arhitectului Gr. Ionescu — «o întrece prin înfățișare și calități arhitectonice», biserica are, în plus, un amplu și frumos pridvor deschis — creație a secolului — cu arcade largi ce reazemă pe coloane de cărămidă, foarte groase. Planului episcopiei — în formă de treflă cu pronaosul supra-lărgit — i s-a adăugat pridvorul boltit cu trei calote sferice pe pandantivi, sprijinite pe arcuri rezemate pe console. Pronaosul avea turla principală rezemată tot pe 12 coloane ca la Curtea de Argeș, cu singura deosebire că cele din colțurile dinspre răsărit erau angajate. În decursul modificărilor suferite, neesențiale, cele două coloane libere dinspre naos au fost înlăturate și arcadele care despărțeau naosul de pronaos au dispărut, fiind înlocuite cu un arc mare ce se descarcă pe cele două coloane angajate. Coloanele, rar canelate, sînt acoperite cu un ștuc ce imită marmura. Către latura vestică, pronaosul mai are două turla mai mici, ca la Curtea de Argeș, dar netorsionate.

Naosul este boltit după sistemul sîrbesc, numai că picioarele de reazem ale arcurilor sînt mai puțin evidente spre altar, iar arcurile mari ce susțin turla sînt duble.

O altă dispoziție constructivă, rar întîlnită, o găsim în altar, care este boltit cu o calotă sferică cu pandantivi rezemînd pe arcuri în consolă, ca la biserica Doamnei.

Exteriorul este tencuit și decorat cu două registre de arcaturi semicirculare: largi și obișnuit alăturate în registrul inferior, grupate câte două, fără piciorul median, în cel superior. Registrele sînt separate de un brîu alcătuit din trei ciubuce răsucițe din loc în loc în același sens, ca o funie (de influență moldovenească), prins între două șiruri de cărămizi dispuse în dinți de fierăstrău, după moda muntenească.

Cornișa a fost refăcută cu un profil clasic, străin de expresia plastică generală. Deasupra pridvorului se găsesc două rînduri de arcaturi care, la restaurarea din 1932—1935, au fost pictate de D. Belizarie. Pictura murală interioară originală nu se mai păstrează.

Ferestrele au fost lărgite și înălțate în secolul al XIX-lea, cînd li s-au pus și ancadramentele de piatră sculptată în maniera specifică secolului al XVIII-lea.

Foarte frumoase sînt turlile, ale căror fețe poligonale, prevăzute cu ferestre lungi, sînt ornamentate cu cîte trei șiruri de firide refrase succesiv și terminate în arcuri de cerc (ca la Snagov). Cornișele lor, cu trei rînduri de cărămizi dispuse zimțat, urmăresc arcurile firidelor iar acoperișul capătă astfel o linie foarte frumoasă ce îmbogățește înfățișarea elegantă a turlilor. Această rezolvare a turlilor — destul de rară la noi — este frecvent întîlnită la bisericile de la Muntele Athos.

Menționăm că în interiorul bisericii mitropoliei se găsea un adevărat cimitir, unde erau îngropate circa o sută de persoane (domni și rude ale lor, ierarhi și boieri). Aceștia din urmă erau îngropați pe familii.

Într-un pomelnic al mitropoliei de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, ne-a rămas o foarte interesantă listă a mormintelor din biserică, în care se indică și modul cum erau așezate acestea.

După acest pomelnic, în biserică erau îngropați:

Domni: Constantin voievod, Bălașa doamna, Șerban, Ilinca doamna, Radu voievod, Luchiana doamna, Porfira doamna, Constantin voievod, Scarlat voievod, Chira și Casandra;

Arhierei: Teodosie, Mitrofan, Neofit, Antim, Metodie și Filaret;

Boieri:

În dreapta, primul rînd de pietre:

1) *Corbenii* (Constantin, Mihai, Vintilă cu tot neamul etc.); 2) *Racoviță-Știrbești* (Dumitrașco, Eupraxia, Constantin, Ilie etc.); 3) *Băjeștii* (Ilinca, Constantin, Barbu, Gheorghe etc.); *Bujoreni* (probabil împreună cu Băjeștii): Manolache, Filodor, Ștefan, Radu etc.; 4) și 5) *Brătdășanii* (Barbu, Alexandru și tot neamul);

Al doilea rînd: Fiii lui Scarlat voievod (Grigorașco, Grigorașco, Ștefan și Constantin);

Al treilea rînd (la mijloc): Neagu, nepotul lui Antonie Vodă din Popești;

Al patrulea rînd (spre icoane, lîngă stîlpul din mijloc): Maria domnița, fata lui Dabija voievod, și Iordache Ruset; Radu Iliăș voievod, domnița Stanca, fiica lui Brîncoveanu (lîngă peretele dinspre sud, la fereastra din mijloc); Petru Depasta, doctor și Petre Canela.

Al cincilea rînd (spre icoane): 1) Eufrosina doamna lui Scarlat voievod; 2) Smaranda, nora lui Neculachi paharnic.

În stînga, primul rînd de pietre:

1) *Crețuleștii* (Iordache, Safta, Nicolae, Maria etc.); 2) *Văcăreștii* (Ianache, Stanca; Constantin, Barbu, Ștefan cu tot neamul); 3) *Albeștii* (Ioniță, Grigore, Șerban, Chiajna cu tot neamul); 4) *Bălăceni* (Drăghici, Constantin, Barbu, Maria, Ioan cu tot neamul); 5) *Tufenii*; 6) *Gurghiu* (?) (Iordache, Arghira, cu tot neamul).

Al doilea rînd (lîngă fereastră), piatra Blejoiancăi; un mormînt mic (ilizibil); Badea Bălăceanu și Sima (lîngă stîlpul din colț); aga Leca;

Al treilea rînd (spre icoane): *Bălășoia* (lîngă ferestre din mijloc, lîngă perete, spre miazănoapte): Constantin, Barbu, Bălașa, Mihail, Gheorghe, Safta etc.); alt mormînt, fără piatră, în mijloc; lîngă stîlp *Matei Pădure* (Matei, Zoița, Iordache Pădure, Doichița cu tot neamul)¹.

¹ *Bis. ort. rom.* XIV (1890), p. 66—68.

1875

Marea majoritate a acestor pietre de mormint au fost întrebuințate la reparațiile făcute bisericii, astfel încît astăzi nu mai există decît cîteva dintre ele.

★

Frumoasa biserică ce ocupă centrul spațioasei curți a mitropoliei era înconjurată de jur-împrejur de clădiri: în stînga ei palatul mitropolitan, în dreapta localul în care se întrunea în deceniile patru și cinci ale secolului trecut Obșteasca Adunare, în față paraclisul mitropolitan și clopotnița dinspre apus, iar în partea de răsărit clopotnița făcută de Brincoveanu. Toate aceste clădiri și altele de mai puțină importanță erau înconjurate de un puternic zid, pe care se ridicau cele două turnuri clopotniță, pe unde se intra în curtea mitropoliei.

Palatul mitropolitan. Ridicat în prima sa formă odată cu biserica mitropoliei (1654—1658), a devenit palatul mitropoliților țării după 1665. A fost terminat de mitropolitul Teodosie. Clădirile din secolul al XVII-lea nu se mai conservă în forma originală, la vechiul palat adăugîndu-se alte construcții. Din vechiul palat nu se mai păstrează, probabil, decît pivnița cea mare, lungă de 18 metri, deasupra căreia s-a clădit trapeza și paraclisul.

Unela adaosuri s-au făcut în prima jumătate a secolului al XVIII-lea¹. În timpul mitropolitului Nifon (1850—1875) s-a construit o aripă nouă a palatului și galeria cu geamlîc. În 1882 s-a adăugat coridorul cu geamuri; în 1885, foișorul descoperit din dreptul paraclisului — din secolul al XVIII-lea — a fost închis cu geamuri, s-a făcut balconul spre grădină și s-a adăugat un etaj la clădirea chiliilor; sala de recepții a fost transformată în anul 1904; alte modificări și adaosuri s-au făcut între 1932—1935, de arhitectul Simotta, și în ultimii ani.

În acest palat al mitropoliților Țării Romînești exista o foarte frumoasă bibliotecă, întemeiată pe la mijlocul secolului al XVIII-lea și formată din cărți grecești, latinești, franceze etc. precum și din numeroase manuscrise². Această bogată bibliotecă a fost remarcată de mulți străini care au trecut prin orașul nostru la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor³.

Paraclisul. Se pare că primul paraclis al palatului mitropolitan a fost făcut odată cu acesta, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. A fost rezidit de Nicolae Mavrocordat în 1723⁴ (data pisaniei în versuri, care nu amintește însă nimic de o altă construcție anterioară).

Paraclisul — mic și foarte bine proporționat, construit pe un postament înalt — are un plan dreptunghiular. Inițial a avut turlă (aceasta apare în acuarelea lui Szatmary din 1867), dar ea a fost dărîmată către sfîrșitul secolului al XIX-lea. Paraclisul nu are pronaos; naosul, de formă pătrată, este susținut de patru arcuri pe console. Absida altarului este semicirculară, cu două prelungiri pentru proscomidie și diaconicon.

Decorația exterioară este foarte interesantă; este formată din obișnuitele două registre, compuse dintr-un tiubuc rotunjit, încadrat de un altul alcătuit din bucăți de cărămidă rotunjită, așezate transversal, ce realizează un profil perlat.

¹ Dintr-o catagrafie din 1810, aflăm că locuința «exarhului» era alcătuită din patru odăi (Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 8). Separat de aceasta, mai exista o pereche de case de zid cu un foișor (ibidem, f. 25), alte cinci odăi, făcute «de iznoavă» și diverse alte clădiri, situate în curtea a doua a mitropoliei (un grajd, pătul, magazie, bivolarie etc.) (ibidem, f. 25, 72). Din aceeași catagrafie aflăm că se mai făcuseră «de iznoavă» și alte trei încăperi în «curtea cea mare» în anul 1796 (probabil adaosuri la locuința mitropolitului (ibidem, f. 72)).

² Despre această bibliotecă vezi G. Cardaș, *Biblioteci vechi romînești* (Boabe de grîu, I (1930), p. 611—616)

și Marta Anineanu, *Din istoria bibliografiei romînești. Catalogul sistematic din 1836 al bibliotecii mitropolitice. (Studii și cerc. de bibliologie, I (1955), p. 113—128).*

³ Raicevich, *Osservazioni*, p. 245; Clarke, *Travels in various countries*, VIII, p. 269; Laurençon, *op. cit.*, 33—34 etc., (ultimul vorbește de mărirea bibliotecii prin achiziționarea, de către mitropolitul Ignatie, a cărților lui Sonnini).

⁴ Cronicarul Radu Popescu (*Magazinul istoric*, IV, p. 127) arată că domnul a terminat paraclisul în al șaselea an de domnie.

Brîul este un tor situat mai aproape de cornișă (ca la toate bisericile din secolul al XVIII-lea). Soclul este compus dintr-o cărămidă concavă și una convexă, așezate pe muche una peste alta, iar cornișa are un profil asemănător cu al soclului.

Ferestrele, de formă dreptunghiulară, au chenare de piatră sculptată, sculpturi care împodobesc și chenarul de piatră al ușii, frumos săpată în lemn, cu împletituri de flori și frunze.

Fig. 103. — Paraclisul Patriarhiei și foisorul de intrare.

Pictura paraclisului a fost retușată în 1823—1840. Se păstrează chipurile familiei lui N. Mavrocordat, ctitorul paraclisului.

În paraclis se intră printr-un foisor, de formă pătrată, susținut de coloane de piatră sculptate cu caneluri în spirală.

Clopotnița. Vechea clopotniță a mitropoliei se găsea la intrarea dinspre apus (lângă paraclis). Clopotnița dinspre răsărit a fost zidită de Constantin Brîncoveanu în 1698 (1698 sept. 20, data pisaniei), care a făcut o a doua intrare în curtea bisericii mitropoliei, apropiată de palatul său din actuala Piață a Unirii. Această clopotniță a fost restaurată în 1942 și 1958.

Tipografia Mitropoliei. În clădirile ce înconjurau biserica Mitropoliei se găsea — încă de la începutul secolului al XVIII-lea — o tipografie¹. La mitropolie a fost transportată în 1747 și tipografia de la mănăstirea Sf. Sava², iar în 1749 cea de la mănăstirea Colțea³. Această tipografie avea în secolul al XVIII-lea monopolul tiparului în Țara Românească, mitropolitul fiind și cenzorul tuturor publicațiilor din țară⁴. În baza acestui drept de monopol și

¹ Cf. Del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, p. 26, care arată că tipografia « e instalată în m-rea Mitropoliei Valahiei și posedă litere arabe, grecești, românești și slave. Lucrătorii tipografi sînt valahi, instruiți în această artă de meșteri, elevi ai însuși mitropolitului Antim ».

² Ionașcu I., *Doc. m-rii Colțea*, p. 142.

³ Arh. St. Buc., *Mitrop.*, DXIII/1.

Cele trei teascuri ale tipografiei aduse de la Colțea

erau zidite « deasupra porții, în foisor » (doc. din 1749, în *Bis. ort. rom.*, 1899, p. 129). Vezi și catagrafia din 1810 (*Acad. R.P.R.*, ms. rom. 626, f. 10—13 v).

⁴ Urechia, *Istoria școalelor*, IV, p. 90.

La 1741 dec. 10, Mihai Racoviță hotărâ « să nu se tipărească nici o carte bisericească fără de știrea și blagoslovenia arhierelui locului, cum a fost vechiul obicei întru această țară » (*Raze de lumină*, X (1938), p. 262 și *Arh. St. Buc.*, *Diplomatice*, nr. 17).

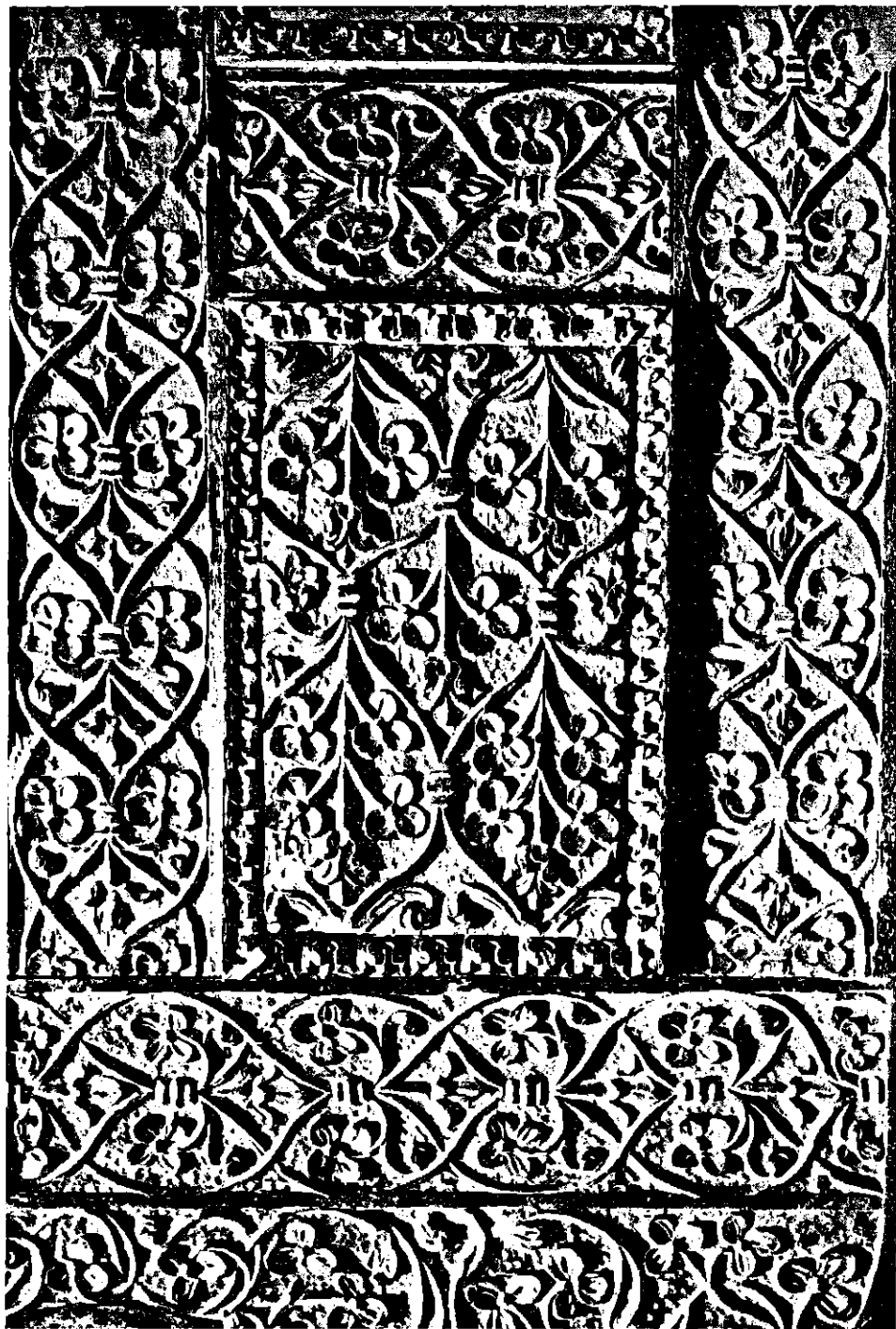

Fig. 104. — Paraclisul Patriarhiei. Detaliu de uşe sculptată (clişeu Muzeul de artă al R.P.R.).

control al tiparului, când se deschide tipografia de la biserica Mavrogheni, mitropolitul protestează¹.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului următor, tipografia mitropoliei avea și o manufactură de hirtie proprie². Tipografia a fost completată la mijlocul secolului al XIX-lea³, iar localul a fost reclădit în 1856⁴.

Berindei Dan, *Bucurescii* (*Rev. română*, I (1861), p. 346–348); Musculeanu Gr., *Mitropolia din Buc.* (*Cald. antic*, 1862, p. 34–35); Ms. 324, f. 437; Ms. 729, f. 17; Greceanu Șt., *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 288–289, nota; Iorga N., *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 394–395; Idem, *Documentele Cantacuzinilor*, p. 200–201; <Enăceanu> Ghenadie, *Craioveanu, Din istoria bisericii românilor. Mitropolia Ungro-Vlahiei*, Buc., 1886 (din *Bis. ort. rom.*); Dapontes C., *Ephemerides Daces*, t. II, Paris, 1881, apendice, p. LXXXV–LXXXVI <epitaful Pulcheriei și al lui Toma Mavrocordat>; Erbiceanu C., *Două inscripții monumentale conținând date istorice naționale* (*Bis. ort. rom.*, XII (1888–1889), p. 565–566); Idem, *Sobornicul sau pomelnicul mitropoliei* (*Bis. ort. rom.*, XIII (1889–1890), p. 689–697, XIV (1890), p. 65–74); Timuș Gherasim, *Mitropolia din București* (*Bis. ort. rom.*, XVII (1893–1894), p. 749–762, 844–848) <documente>; Legrand Emile, *Genealogie des Maurocordato*, Paris, 1900, p. 31–33 <pietrele de mormânt a Pulcheriei și a lui Toma Mavrocordat>; Bilciurescu St., *Ghidul*, p. 121–122; Idem, *Măndăstirile*, p. 130–133; *Dicț. rom.*, I, p. 720–721; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 7–14; Ionescu-Gion, p. 127, 133, 139–159, 175, 228; Pocitan V., *Mitropolia Bucurescilor* (*Consolatorul*, III (1900), nr. 5, p. 91–93); Greceanu Șt., *Genealogiile documentate*, I, p. 160, 372–373, 217, 218; vol. II, p. 405; *Buletinul fundațiunii V. A. Urechia*, I (1901), p. 29 <inscripția funerară a mitropolitului Teodosie>; Erbiceanu C., *Catagrafia averii mitropoliei din București* (*Bis. ort. rom.*, XXIII (1899), p. 272–277) <listă de cărți și odoare din 1772>; Idem, *Averea mitropoliei din București la 1802* (*Bis. ort. rom.*, XXVI (1902), p. 397–400) <listă de cărți și odoare>; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 239–245; Ionescu M. G., *Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, vol. I (1354–1709), Buc., 1906, p. 158–174, 195–199, *passim*; *Bul. Soc. num. rom.*, III (1905–1906), p. 20 <medalia reclădirii, 1858>; Gibescu G. I., *Istoricul mitropoliei Ungro-Vlahiei și mitropoliei Țării Muntenesti*, Buc. 1907, 143 p. + 18 pl. (vezi p. 24–52); Gibescu G. I., *Pomelnicul sf. Mitropoliei, reînnoit la 1809* (*Amvonul*, X (1907), nr. 2, p. 41–42, nr. 3, p. 74–77, nr. 6, p. 175–177); Erbiceanu C., *O piatră mormintală istorică* (*Bis. ort. rom.*, XXXII (1908), nr. 2, p. 288); Baltazar A., *Decorațiunile de la paraclisul metropolitan din Buc.*, (BCMI, II (1909), p. 33–39); BCMI, II (1909), p. 143; Pocitan V., *Catedrala metropolitană a Ungro-Vlahiei în 1839, cu prilejul sfințirii sale* (*Amvonul*, XI (1913), nr. 3, p. 62–70); Zagoritz Al., *Mitropolia din Buc. în vederea unei restaurări* (*Conv. lit.*, XLVII (1913), p. 302–309); Traianescu I., *Mitropolia din Buc.* (BCMI, V (1912), p. 137–175), și Buc., 1916; Iorga N., C. Brîncoveanu, Buc., 1914, p. 62, 70, 101 *passim* <paraclis, fotografii și desene>; Iorga-Balș, *Histoire*, p. 192–195; Constantinescu-Iași, *Bizantinismul*, p. 81–82 <paraclisul>; ACMI 1915–1916, p. 33; Filitti C. I., *Chipurile lui Nicolae Vodă Mavrocordat și familiei sale în bisericile bucureștene* (*Conv. lit.*, LVIII (1926), p. 424 <paraclisul>; Ștefănescu I. D., *La peinture*, p. 178; Tomescu C., *Mitropolitul Grigore al IV-lea al Ungro-Vlahiei*, Chișinău, 1927, p. 90–91 <reparația din 1834> și p. 93; Negulescu G., *Mitropolitul Ștefan*, p. 46–48; Greceanu, *București*, p. 168–172; Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 65; Balș G., *Influence du plan serbe*; Idem, *Influences armeniennes*; Filitti, *Critori*, p. 25 <critorii din paraclis>; Iorga N., *Zece inscripții de mormint ale Mavrocordaților* (*Analele Acad., Mem. Secf. ist.*, s. III, t. XX, mem. 1); Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 35, 63–65 și pl. CLXXXVI–CXCVII); XXIX (1936), p. 8, 15, 29, 31, 34, 35, 36, 53–54 și pl. XV–XXV <paraclisul>; BCMI, XXVI (1933), p. 98; Caselli D., *Patronii Bucureștilor* (*Gaz. municip.*, III (1934), p. 105) <despre zidirea și sfințirea mitropoliei>; Traianescu I., *Clopotnița patriarhiei* (*Universul*, nr. 9, 1934, p. 2); Florescu, *Din vechiul București*, p. 39–40; Simonescu Dan, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678–1830)*, Buc., 1935, p. 9–12; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 5–6; Popescu-Lumină, *București*, p. 27, 33, 34, 118, 288–294; *Bucureștii Vechi*, pl. XXI <desen de Raffet, la 1837>; Nicolaescu Stoica, *Descoperiri arheologice în biserica Patriarhiei*, Buc., 1935 (și în *Dămăneasa*, nr. 10 419, 1935); *Bucureștii pitorești* <clopotnița, la 1914>; Caselli D., *Bis. Podgorenilor* (*Gaz. municip.*, V (1936), nr. 234); Hagl Mosco Em., *Reînnoirea mitropoliei din București. Vechi profundă*, Buc., 1936, 15 p.; Ștefănescu I. D., *Illustrations des Psalms* (*Rev. ist. rom.*, V–VI (1935–1936), p. 172–176); Oprescu G., *Pictura românească în sec. XIX*, p. 112; Ghika-Budești, *Artele minore bizantine și romane* (BCMI, XXX (1937), p. 169, 173); Ionescu Gr. *Istoria,*

¹ Arh. St. Buc., Mitrop., DXVI/4, 5.

² Vezi doc. din 1796 ian. 16 (Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 202) și 1820 mai 25 *ibidem*, XII, p. 104–109).

³ N. Iorga, *Istoria bisericii*, II, p. 250.

⁴ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 4417/1856. Despre tipografia Mitropoliei vezi și o cata-

grafie din 1810 de cărțile și sculele tipografiei (*Bis. ort. rom.*, XXVII (1903), p. 1386–1388 și XXVIII (1904), p. 4–5); vezi și C. Erbiceanu, *Documente privitoare la istoria bisericească și politică a românilor* (*Bis. ort. rom.*, XXIII (1899), p. 126–138).

p. 152—157; Idem, Ghidul, p. 241—248, 248—252 <palatul>, 253—255 <paraclisul>; Iacobescu Al., *Sfinte mândstiri și monumente istorice* (Cele trei Crișuri, XIX (1938), p. 61—62); Iorga N., *București*, p. 70, 74, 283; Costescu, *București*, p. 68; Ionașcu I., *În legătură cu clopotul cel mare de la Patriarhie* (Doina, III (1942), p. 1—8); Ghika-Budești *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XX, XXIV); ACMI, 1942—1943, p. 20, 32, 33, 38, 65, 74, 75; Ionescu Gr., *București*, p. 55—61, 116—119 <palatul și paraclisul> Idem; *Relatare*, p. 75—76, 121 <palatul>; Idem, *Arhitectura populară în R.P.R.*, Buc., 1957, p. 174—175 <folșorul palatului mitropolitan>; Șerbănescu N., *Scurt istoric al catedralei patriarhiei române* (Bis. ort. rom., LXXVI (1958), nr. 9, p. 827—842); Metzulescu G. și Stelian, *Citeva lămuriri în legătură cu ctitorul catedralei patriarhale* (ibidem, p. 843—860);

Iorga N., *Icoana românească* (BCMI, XXVI (1933) p. 8); Idem, *Les arts mineurs*, I, fig. 15 și 16 <icoană>; II, fig. 30, 31 <timpla paraclisului>, 101 <epitaf>; Idem, *Vechea artă religioasă la români*, p. 12; *Argintăria medievală*, în vol. *Studii asupra tezaurului*, p. 80 și 85 <evanghelie>; Nicolescu Corina, *Broderiile*, (ibidem, p. 140) <văl de simplă>; *Noi identificări de meșteri argintari* (Studii muzeale, I (1957), p. 37 <candelă>; *Inscripții București*.

77. M. PIPERA*

A fost construită înainte de 1793 iulie 6 (data pisaniei), de călugării Ambrozie și Amfilohie. A fost reparată în anul 1884.

Este un edificiu de proporții foarte mici, ca multe alte biserițe de țară, ctitorite de oameni modești, cu posibilități materiale restrânse, pe planul tip al secolului: treflat, cu turlă pe naos și pridvor la intrare.

Are un naos redus, cu turla rezemată pe arcuri în console ce se prelungesc și pe pereții absidelor, pentru susținerea bolților acestora. Între naos și pronaos — din cauza dimensiunilor foarte mici ale bisericii — se află un singur arc rezemat pe două coloane angajate în câte un masiv de zidărie, care se decroșează și în exterior, formînd niște contraforturi — dispoziție cu totul neobișnuită și care ar putea fi o adăugire ulterioară, cu ocazia unei refaceri. Pronaosul, pătrat, este boțit cu o calotă turtită, rezemată pe trompe alungite și puțin deformate, datorită arcurilor prost trasate.

Pridvorul, foarte mic, are trei arcade frontale și câte una laterală. Această rezolvare, care constă în reducerea la scară a pridvorului ce i-a servit meșterului drept model, împrumută pridvorului un aspect miniatural, care nu este lipsit de pitoresc.

Decorul exterior este simplu, în tencuială, împărțit în două registre de un brîu lat. Registrul inferior prezintă o suprafață plană, fără firide sau arcaturi; cel superior, mai mic, are niște medalioane circulare, retrase cu o jumătate de cărămidă și tencuite.

Turla, refăcută, este octogonală și decorată cu firide retrase succesiv. Baza ei are o formă cu totul ciudată — evazată la partea superioară — datorită, desigur, imaginației lipsite de cunoștințe constructive a meșterului care a refăcut-o.

Se păstrează aproape în întregime pictura interioară.

Ms. A. 545, f. 253 v.; *Anuar* 1909 p. 68; *Inscripții București*.

78. PITAR MOȘ (Popa Ivașcu)

str. Pitar Moș nr. 16

Prima biserică a fost din lemn și se numea Popa Ivașcu. Ea este pomenită cu acest nume de banul Mihai Cantacuzino¹, în planul din 1828 și în catagrafiile din 1810 și 1831. După părerea

* Numele de Pipera vine de la un fost proprietar al acestor locuri de pe la începutul secolului trecut, Piperea (după informația lui G. D. Florescu).

¹ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178. Este posibil

ca această biserică să fie mai veche. Mahalaua popa Ivașcu este amintită încă de la 1690 april 5 (Acad. R.P.R., XLV/73) ceea ce poate fi un indiciu că biserică exista încă de la acea dată.

lui G. Florescu, s-a dat numele de Pitar Moș mahalalei și bisericii de la un sîrb bătrîn, numit Peđar, care avea grădini de zarzavat în această parte a orașului. Acest sîrb a trăit peste 100 de ani și a murit înainte de 1805¹. Explicația dată de unii autori cu un Moș devenit pitar este fantezistă. Biserica este pomenită cu numele de Pitar Moș în 1818².

A fost construită din zid de Alex. Moruzi, la 1795 și reparată în 1898 (pisania de la această dată). A fost restaurată în 1906. Biserica păstrează pictura originală numai pe tavanul pridvorului.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 210; *Dicț. Rom.*, I, p. 722—723; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 23—24; Baltazar A., *Decoratiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureștene* (Conv. lit., XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548); *Anuar 1909*, p. 23; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 62—63; Caselli D., *Livedea Sacagioaicei din mahalaua papii Ivașcu* (*Gaz. municip.*, V (1936), nr. 213); *Inscripții București*.

79. **M.** M-REA PLUMBUITA* (mănăstirea de la Podul Colentinii)
str. Matei Basarab nr. 58

Construcția mănăstirii a fost începută de Petru cel Tânăr³ (1559—1568) și continuată de urmașii săi, Alexandru-Mircea și Mihnea Turcitul. Documentul acestuia din urmă, din 1585 oct. 21, arată în mod clar că este vorba de ctitoria celor trei domni. Mihnea Turcitul a înzestrat mănăstirea cu sate, 15 prăvălii în București, baia cea mare din București etc.

I s-a spus mănăstirea Plumbuita datorită faptului că era acoperită cu plumb.

După cum se arată într-un document din 1614 nov. 18, mănăstirea Plumbuita arsesese cînd se întimplase țărîi «răotate»⁴ (probabil în anul 1595).

Lîngă această mănăstire a avut loc lupta din toamna anului 1632 între oștile lui Matei Basarab și Radu Iliăș. În amintirea acestei lupte, Matei Basarab a refăcut biserica, adăugîndu-i pridvor și zugrăvind-o; el a făcut aci și niște case domnești, în dreapta intrării în curte. Mănăstirea era gata în 1647 april. 10.

Chiliele mănăstirii au fost acoperite cu șindrilă, iar parte din ele cu trestie, în timpul domniei lui Antonie vodă din Popești, folosindu-se munca rumînilor mănăstirii⁵.

Biserica a fost dărîmată în parte de cutremurul din 1802, după care a fost refăcută de egumenul Dionisie din Ianina, fiind terminată în 1806 (data pisaniei). Clădirea nu a fost dărîmată însă complet de cutremur, cum se afirmă în pisanie. Dionisie a zidit o calotă pe naos în locul celei căzute, a refăcut partea de sus a turnului-clopotniță de la intrare — pe baza construcției din secolul al XVII-lea — a desființat arcadele care despărțeau naosul de pronaos, ca și zidul dintre pridvor și pronaos; în locul bolților care susțineau turelele, a făcut un tavan de scînduri și a reparat pictura (un grafit din 1765 atestă vechimea picturii). Un document din 1813 sept. 28 arată că Dionisie a refăcut și casele din jurul bisericii⁶. În același an, mănăstirea Plumbuita era trecută printre mănăstirile de categoria a III-a din țară⁷.

Cutremurul din 1838 ruinează din nou clădirile mănăstirii⁸.

¹ *Studii și doc.*, XV, p. 231.

² D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

* Vezi și casele domnești de la m-rea Plumbuita.

³ Unii cercetători — urmîndu-l pe N. Iorga — au crezut că este vorba de o ctitorie a lui Radu Paisie. Documentul din 1585 oct. 21 arată însă că mănăstirea este zidită de Petru voievod (*DIR*, XVI/5, p. 212—213), iar lui Radu Paisie documentele îi spun Radu voievod. În afară de aceasta, cronica țărîi nu amintește ca ctitorie a lui Radu Paisie decît m-rea Mîslea.

⁴ *DIR*, XVII/2, p. 334—335.

⁵ Doc. din 1671 aug. 24 (Arh. St. Buc., m-rea Plumbuita, XVI/16).

⁶ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 212—213.

⁷ *Ibidem*, p. 15.

⁸ Vezi catagrafiile de starea și averea mănăstirii, la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 6084/1838, 1498/1848, 3745/1857 și 1077/1863 și Acad. R.P.R., ms. rom. 725, f. 45, 53, 61 și 73.

În 1848, aici au fost închiși o parte dintre revoluționari¹.

În 1860 mănăstirea ajunsese într-o stare deplorabilă: zidul înconjurător — care dădea mănăstirii aspect de cetate — începuse să se prăbușească, în casele egumenești — alcătuite din șapte camere și o bucătărie — ploua², învelișul bisericii amenința să cadă etc. Dintr-o altă catagrafie a mănăstirii, din 1863 aprilie 16, rezultă că chiliile din stînga intrării erau « în cea mai mare ruină », iar sub ele se găsea un grajd³. Parte din acoperișul bisericii și al caselor egumenești a fost luat de furtună la 1867 mai 5, acestea rămînînd descoperite.

În 1870 se cerea repararea sau închiderea bisericii, devenită biserică de mir. Reparațiile urmau să se facă numai cu aprobarea arhitecților de la Departamentul Credinței³.

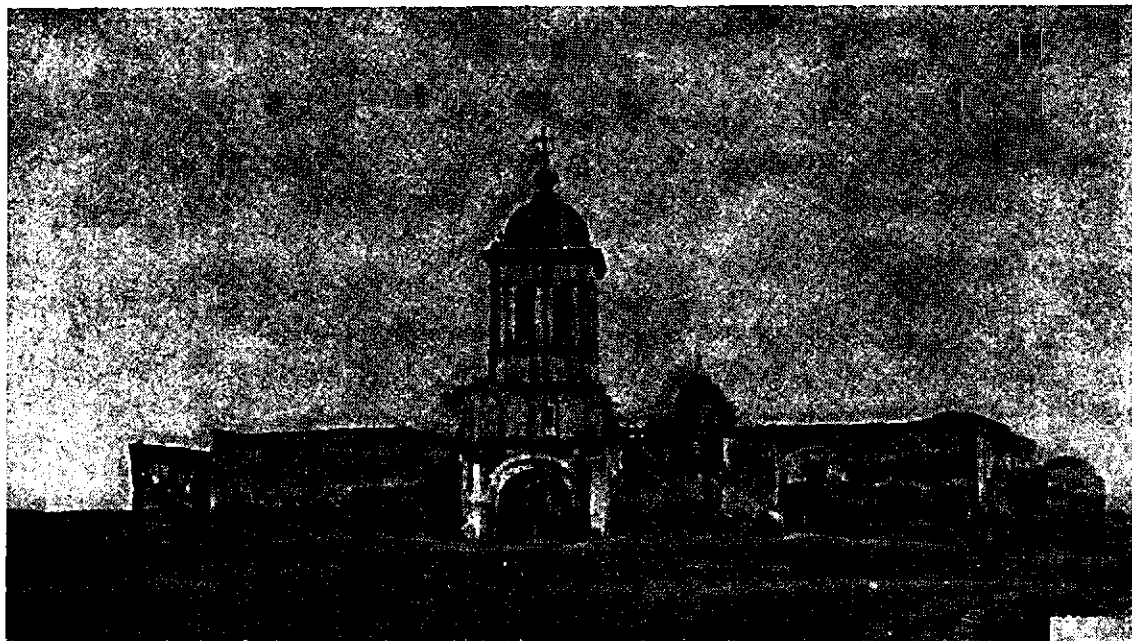

Fig.105. — M-reș Plumbuita. Turnul clopotnișă și zidul înconjurător (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Biserica a fost restaurată între anii 1933—1940 de Comisia monumentelor istorice. În ultimii ani, a fost restaurată atît biserica, cîreia i s-a refăcut și pictura, cît și clădirile mănăstirii.

Biserica a fost construită pe plan treflat cu absidele poligonale, avînd în față un pridvor deschis. După cum am arătat și mai sus, în decursul refacerilor succesive, clădirea a suferit numeroase modificări: pridvorul a fost închis, zidul dintre pridvor și pronaos a dispărut, la fel cel dintre pronaos și naos etc. Ultima restaurare i-a redat o formă apropiată de cea originală: arcadele pridvorului au fost desfundate, zidul dintre pridvor și pronaos a fost reclădit, la fel arcadele dintre pronaos și naos, care reazemă pe pilaștri.

Atît planul cît și elevația vădesc o tehnicitate foarte scăzută a meșterilor constructori, care a dus la forme urite și cu totul defectuoase. Altarul este atît de eronat trasat și elevat, încît bolta este mai mult conică decît cilindrică. Naosul este și el deformat, lucru care se reflectă în artificiile utilizate pentru rezemarea bolții.

¹ Arh. St. Buc., m-reș Plumbuita, II/3 (doc. din 1848 oct. 28); vezi și *Anul revoluționar 1848*, V, p. 270, 280—281, 282—283, 298, 308—309 passim și o însemnare din 1848 nov. 1, la V. Poctan, *Notițe istorice asupra bisericii Sf. Voievozi din Buc.*, Buc., 1904, p. 86—87.

² Acad. R.P.R., ms. rom. 725, f. 75 v.

³ Arh. St. Buc., m-reș Plumbuita, XIII/11 și 12, II/34 și 37 etc.

Pentru diverse reparații efectuate în acest timp, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1193/1863, 3330/1876 etc.

Pronaosul, care înainte de restaurare nu era boltit, a fost refăcut și boltit cu două calote mici cu pendentivi pe arcuri în consolă, despărțite de un arc median foarte gros. După același sistem a fost boltit și pridvorul.

Decorul exterior este cel obișnuit: fațadele sînt împărțite în două registre cu panouri drepte, în cel inferior, și cu panouri în arc de cerc, în cel superior. Panourile sînt mărginite de ciubuce duble, iar brîul este încadrat de cîte un rînd de zimți.

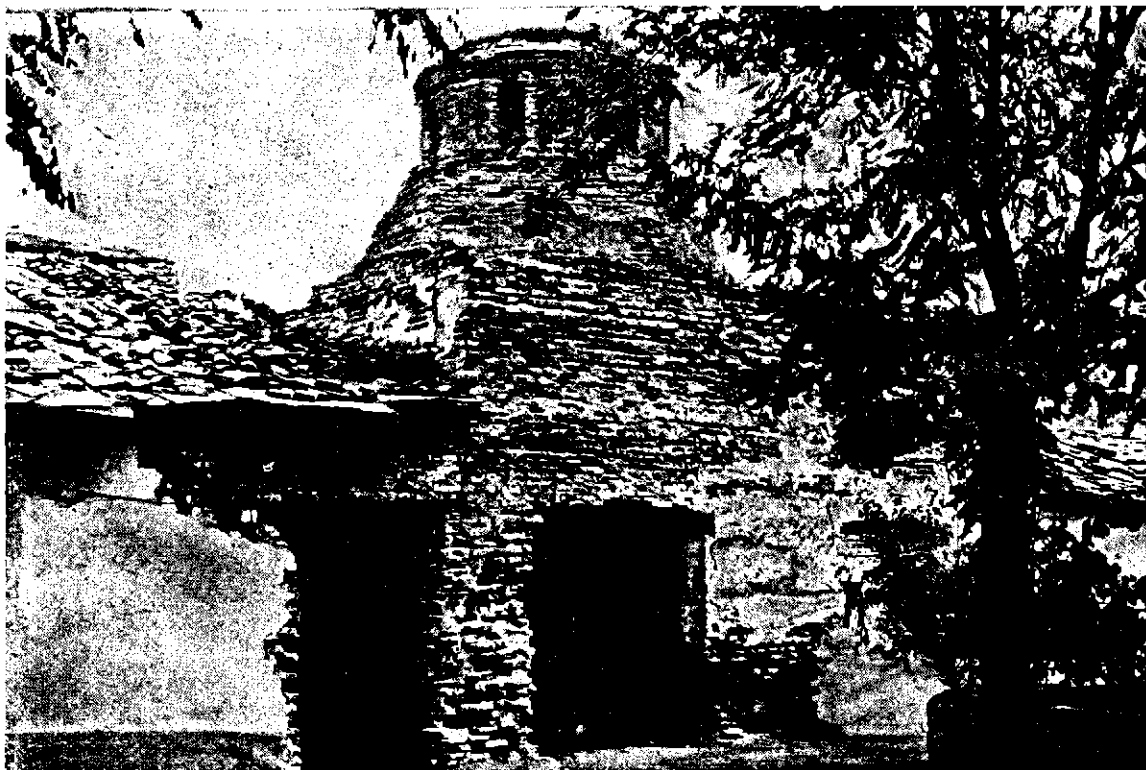

Fig. 106. — M-rea Plumbuita. Ruinele chiliilor (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Ferestrele au chenare de piatră sculptată, de influență moldovenească (cu baghete întretăiate și rozetă).

Portalul de la intrare a fost mutat în traveia centrală a pridvorului. El este sculptat ca și ferestrele, după moda moldovenească, cu baghete întretăiate.

În interior, în naos și absidele laterale, se păstrează bine pictura originală, de o factură foarte naivă. În rest, pictura este nouă, datînd de la ultima restaurare. Pe peretele din fund al pronaosului sînt zugrăviți ctitorii: în dreapta Matei Basarab și doamna Elina, iar în stînga Al. Ipsilanti și doamna Ecaterina. Portretele lor au fost însă refăcute.

Biserica era înconjurată de clădiri, care formau un patruleter destul de mare (70—80—50 m), apărut de un zid foarte puternic. Intrarea în curte se face pe sub un turn-clopotniță, asemănător cu cel de la Radu vodă, dar care a fost refăcut.

Clădirile din jurul bisericii au fost în întregime rezidite. Doar casele domnești din dreapta intrării, refăcute pe vechile fundații, mai păstrează unele elemente din vechea construcție din secolul al XVII-lea (pivnița, colonada). Ruine ale chiliilor și bucătăriei au fost văzute de arhitectul Ghika-Budești, care le-a descris.

Musceleanu Gr., *M-rea Plumbuita* (Cald. antic., 1862, p. 104—105); Stratilat G., *Notițe istorice* (Bis. ort. rom., VIII (1884), p. 700); Bilciurescu St., *Măndăstirile*, p. 244; *M-rea Colentina* (Teologul, II (1898), nr. 12, 13 și 15); Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 33—37; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 81—83; *Anuar* 1909, p. 81—82; Constantinescu-Iași, *Bizantinismul*, p. 45; Iorga N., *Un act privitor la m-rea Plumbuita* (BCMI, XXIV (1931), p. 189); Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 56—57, pl. CXV—CXXVI); Brătulescu V., *Ilfov*, p. 17—20; Nicolau Margareta, *M-rea Plumbuita* (Dimineața, XXIX (1933), nr. 9557, p. 10); *Idem*, *Muzeul m-rii Plumbuita* (*Idem*, nr. 9875, p. 5); Popescu-Lumină, *București*, p. 205—207, 317—318; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 19; Nicolaescu St., *M-rea Xiropotamul din Sf. Munte Athos și metohul său Plumbuita din București*, Buc., 1935 (din *București*, nr. 1, 1935, p. 95—106); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 137, 380; *Idem*, *Ghidul*, p. 371—378; Iorga N., *București*, p. 36, 39 <vedere>, 41 <foto> 43 <fereastră> 45, 48 <ușe>; Sachelarescu I., preot, *Din istoria Bucureștilor, Plumbuita*, Buc., 1940, 224 p. (recenzia lui V. Brătulescu, BCMI, XXXIII (1940), p. 94); Mușețeanu I., *Recenzie-studiu asupra lucrării Plumbuita de I. Sachelarescu*, Buc., 1940, 32 p.; Nicolaescu St., *Sfânta m-re Plumbuita de la Podul Colintinii din Buc.* (Gaz. municip., IX (1940), nr. 423) <documente>; Cantacuzino G. M., *Arcade*, *fnide*, p. 135—139; ACMI, 1942—1943, p. 27, 38, 67, 69, 72; Bezviconi, *Căldători ruși*, p. 375—376 <istoric>; Ionescu N., *Țara rominilor*, p. 214; *Artă feudală*, p. 201; Ionescu Gr., *București*, p. 50—54, 115 <foto ruinele casei domnești>, 117; *Idem*, *Relatare*, p. 75, 121; *Inscripții București*.

PODUL DE PĂMÎNT, vezi Cuibul cu barză

80. POPA CHIȚU (Popa Petre)

str. Popa Chițu nr. 5

Prima biserică, cunoscută sub numele de Popa Petre, a fost zidită în secolul al XVIII-lea. Ea este pomenită cu acest nume de banul Mihail Cantacuzino¹ și la începutul secolului al XIX-lea². În catagrafia din 1831 i se spune biserica Sf. Spiridon din mahalaua Popa Petre, iar în planul din 1852 este trecută cu numele de Popa Petre.

Lângă această biserică — avariata de cutremurul din 1802 și ale cărei ziduri ruinate s-au păstrat și după aceea, pînă la sfîrșitul secolului — s-a zidit o alta, în anul 1813, de către fostul protopop Grigore, Mușat preotul, Frusina și Ana preoteasa, de breasla cavafilor și alții. Această biserică avea o turlă și era învelită cu șindrilă.

A fost avariata de cutremurul din 1838, cînd zidurile au crăpat « de la pămînt pînă sus la streșină »; bolțile nu au avut însă « nici o supărare ». În raportul arhitectului orașului, se arăta că biserica poate fi reparată « cu oarecare meremet de zidărie și fierărie »³. A fost reparată după acest cutremur și în anul 1879, renovată și repictată în 1935.

Dicț. Rom., I, p. 723; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 143—144; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 302; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 25—26; *Anuar* 1909, p. 23; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 46; *Inscripții București*

POPA COSMA, vezi sf. Nicolae-Tabacu

POPA DARVAȘ, vezi Biserica Albă, Calea Victoriei

POPA DIMA, vezi Icoanei

POPA FIEREA, vezi Cu sfinți

POPA IVAȘCU, vezi Pitar Moș

¹ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178; la 1754 sept. 1 mahalaua era numită tot Popa Petre (Acad. R.P.R., CXXXV/137), ceea ce dovedește că biserica era mai veche.

² În catagrafiile din 1810 și 1831, în planul orașului din 1828 și în 1830 (E. și I. Virtosu, *Începuturi edilitare*, p. 28).

³ Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 130.

81. POPA NAN
str. Popa Nan nr. 47 A

Prima biserică a fost ridicată în anul 1719 (data pisaniei), de Ruse, Ecaterina, Manole și alții. De la această veche biserică sau de la vreun slujitor al ei și-a luat numele de Popa Nan mahalaua, pomenită astfel la 1752 aug. 6¹. Biserica de zid a fost construită probabil în 1764—1765² (data unei pisanii sparte), de către Dumitrache grămăticul, Dudu zlătarul, care a fost și ispravnic la zidirea locașului, Stan căpitan și alții. A fost reparată în 1886. În 1909 biserica veche era în ruină. Actuala biserică a fost clădită în 1910—1918.

Ms. A. 545, f. 209 v.; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 335; Anuar 1909, p. 30; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 104; Floreacu G. D., *Din vechiul București*, p. 68; *Inscripții București*.

POPA PETRE, vezi Popa Chițu

POPA RADU, vezi Manea Brutaru

82. POPA RUSU
str. Popa Rusu

A fost construită din lemn, la sfârșitul secolului al XVII-lea sau la începutul secolului al XVIII-lea, cu hramul sf. Paraschiva³. Este pomenită la 1718 iulie 5⁴, 1776, aug. 10, 1796 și în 1810. De acest lăcaș amintește și pisania noii biserici, zidită de Manolache vătaf de harabagii, înainte de 1813 mart. 17 (data pisaniei). Biserica a fost reparată în 1867 și în 1890. În anul 1909 era în ruină și se găsea îngropată sub nivelul străzii. A fost restaurată în anii 1915, când i s-au înălțat ferestrele, s-a reinnoit catapeteasma și pictura, și în 1926—1928; a mai fost reparată în anul 1942, după cutremurul din 1940.

Iorga N., *Inscripții*, I, p. 289; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 20; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 57—58; Anuar 1909, p. 23; *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1021; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 43—44; *Inscripții București*.

83. POPA SOARE
str. Dr. Burghilea nr. 7

A fost zidită în anul 1744⁵ de jupan Iane (Boldescu), negustorul din Buzău (1744 sept. 15, data pisaniei). Mahalaua se numea Popa Soare înainte de zidirea bisericii. Probabil în această

¹ Studii și doc., V, p. 498.

² Banul M. Cantacuzino o trece, totuși, în rîndul bisericilor de lemn (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178).

³ Catagrafia din 1801 april. 12 amintește ca ctitor al bisericii pe chîr Bănică bogasierul (Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 34—35).

⁴ La această dată este amintită mahalaua Popa Rusu, unde exista probabil o biserică cu acest nume (Acad. R.P.R., XII/191).

⁵ Biserica Popa Soare este pomenită de două ori ca biserică de zid de banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178).

mahala va fi fost înainte de 1744 o altă biserică de lemn, de la al cărui slujitor vine numele mahalalei. Biserica a fost pardosită în anul 1791, de jupineasa Călina, Toma Brașoveanu și alții. Deteriorată de cutremurul din 1838¹, a fost reparată după aceea. În anul 1902 i s-a adăugat pridvorul din față, iar în anul 1924 i s-a făcut o nouă turlă, în locul celei vechi. Alte reparații au fost făcute sub îndrumarea Comisiei monumentelor istorice, după cutremurul din 1940. Biserica păstrează liniile arhitecturale din secolul al XVIII-lea.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 210; Ms. A. 545, f. 195 v.; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 331—333; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 51; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 94—99; *Anuar 1909*, p. 30; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 66; Ionașcu I., *Un fost metoh al Pantelimonului. Schitul Grăjdana-Buzău*, Buzău, 1936, p. XXV, nota 3; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 126; *Inscripții București*.

84. POPA TATU (Fintina Boului *)

str. Al. Popov, nr. 51

Prima biserică, de lemn, a fost clădită la sfârșitul secolului al XVII-lea sau începutul secolului al XVIII-lea. Aceasta exista încă la 1770, când este trecută în planul orașului, și la 1774, fiind pomenită de banul Mihai Cantacuzino², alături de biserică de zid, ridicată de el, după anul 1760³. Aceasta exista la 1781 mai 26⁴. A fost refăcută între anii 1870 și 1879 mai 11. La sfârșitul secolului, după cum se arată într-un raport, biserică avea ziduri groase, dar crăpate, iar pictura era foarte veche și afumată. A fost apoi reparată în 1892, când i s-a înnoit pictura, în 1897 și 1907 și după cutremurul din 1940.

Ms. 5142, f. 203—204; *Bis. ort. rom.*, 1892, p. 467 și 1898, p. 584; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 188; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 289—290; Pocitan V., *Notițe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi din București*, p. 96—97; *Anuar 1909*, p. 23—24; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 66; Castelli D., *Bis. Popa Tatu și mahalaua « Fintina Boului »* (*Gaz. municip.*, IV (1935), nr. 200); Florescu G., *Din vechiul București*, p. 24; Florescu D. G., *Ctitoriile Cantacuzinești din București* (*Gaz. municip.*, VII (1938), nr. 321); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 126; *Inscripții București*.

85. [M.] POPEȘTI-LEORDENI **

A fost zidită de Mihail Mano mare vornic, înainte de sept. 1808 (data pisaniei), fiind zugrăvită în anii următori; o însemnare la proscomidie din 1810 mai 8 amintește numele lui Mincu zugrav, care a pictat probabil biserică; portretele ctitorilor au fost făcute de Nicolae polcovnic zugrav, fiind gata la 1825 oct. 23 (inscripție). Lângă biserică se aflau casele familiei Mano, al căror paraclis a fost. A fost reparată în 1905 și după anul 1935, când se găsea într-o stare precară.

¹ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 73.

* Mahalaua Fintina Boului (unde se adăpau boii) este destul de veche. Ea este pomenită în documente la 1728 febr. 1, 1730 sept. 28 etc. (Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XIII/4 și 6). Strada care trecea pe lângă această fintină ieșind în Podul Mogoșoaiei se numea str. Fintinii și în prima jumătate a secolului

al XIX-lea; cu numele de Fintina Boului este trecută biserică și în planul orașului din 1852.

² Tunusli, *Istoria Țării Rom.*, p. 178.

³ Cf. și *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 197.

⁴ Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, CXI/4.

** Vezi și fosta casă Mano la p. 71—72.

Biserica este un edificiu mare, specific arhitecturii noastre târzii, construit pe un plan treflat foarte larg, ceea ce face ca proporțiile arcurilor naosului să pară mai greoaie, deși biserica este destul de înaltă.

Boltirea este realizată în sistemul mai evoluat al secolului al XVIII-lea, cu arcurile de reazem și bolțile (bolta cilindrică terminată cu o semicalotă de la altar și cea a pronaosului) sprijinite pe console continue, ca un brâu, ceea ce face ca întreaga parte superioară să pară construită în « porte à faux ».

Planul își are originea în planul tip Cozia, caracterizat prin forma treflată, cu o turlă pe naos și având pronaosul boltit cilindric. Turla naosului, prăbușită în decursul anilor, nu a mai fost reconstruită, fiind înlocuită în 1935 cu o cupolă turtită de beton.

Pronaosul, boltit cilindric, nu este despărțit de naos. Existența sau inexistența unui zid despărțitor ar putea fi dovedită, probabil, printr-o cercetare mai amănunțită, într-un studiu de specialitate.

Biserica are un pridvor la fel de înalt ca și restul clădirii, pe care a fost adăugată o turlă. Pridvorul are arcade mici în plin cintru, rezemate pe pilaștri masivi, de formă pătrată cu colțurile teșite. În pridvor se conservă vechea pictură de la începutul secolului al XIX-lea. Se păstrează de asemenea portalul de piatră, sculptată în maniera secolului al XVIII-lea, având stema celor două principate.

Exteriorul este tratat în neoclasicul adesea întilnit în secolul al XIX-lea, prezentind un registru unic, a cărui suprafață este divizată în câteva cîmpuri, prin pilaștri angajați în zidărie, foarte înalți.

Incinta bisericii este mărginită de un zid foarte puternic, de aceeași vechime și factură cu cel al fostei curți boierești alăturate, înalt de peste 2 m și întărit la interior cu contraforturi.

Ms. A, 545, f. 850; Mano C-tin, *Documente privitoare la familia Mano*, Buc., 1907, p. 420—423 <pisania, picturi>, 424—425 <foto case>; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 55—56; *Anuar* 1909, p. 78; Popescu-Lumină, *București*, p. 209; Goleșcu Maria, *Un portretist de la începutul secolului XIX. Zugravul Nicolae polcovnic. (Arta și tehnica grafică, caletul III (1938), p. 36); Romalo Nadejda, Leurdeni (BCMI, XXXVIII (1945), p. 54—63); Inscripții București.*

86. [M.] POPEȘTI-ROMÎNI (Vintilă Vodă)

com. Popești Leordeni

A fost zidită de Hrizea mare vistier și jupîneasă lui Maria. Începută la 1672—1673, a fost terminată în 1676 sept. 25 (data pisaniei). A fost restaurată și pictată în 1889.

Cu toată vechimea sa, biserica nu a suferit, probabil, avarii grave, restaurarea neintervenind — în afară de decorul interior și exterior — decît la partea superioară, dincolo de cheile arcurilor și bolților, lucru ce se poate dovedi analizînd structura zidăriei de-a lungul scării ascunse din pronaos.

Este construită pe plan dreptunghiular, cu o absidă către răsărit (pentru altar), cu o turlă pe naos și o clopotniță pe pronaos.

Zidurile sînt foarte groase, conform tehnicii constructive a timpului. În colțul de nord-vest al planului, în grosimea pereților, se găsește scara ascunsă ce duce în clopotniță. Astăzi, clopotnița nu mai este utilizată ca atare, clopotul fiind mutat în curtea bisericii, ca măsură de protecție a monumentului.

La restaurare, turla de pe naos nu a mai fost refăcută, rămînînd numai baza, pe care s-a rezemat, direct, acoperișul.

În interior, naosul a fost boltit cu o calotă sferică pe doi tamburi suprapuși (probabil rămășițe din vechea turlă), ce reazămă pe pandantivi și arcuiri, ale căror picioare prezintă o ușoară retragere, înscriindu-se astfel pe linia ce marchează începutul timid al rezemării pe console. Pronaosul este boltit tot cu o calotă, rezemată pe arcuiri ce coboară pe pilaștrii din colțuri.

Clopotnița a fost refăcută din lemn, dar ea nu reazămă — cum ar fi fost normal — direct pe vechea bază, păstrată în întregime. Datorită faptului că vechea turlă nu se prăbușise, probabil, complet, meșterii care au lucrat la restaurare au păstrat porțiunea sănătoasă din ea, cam tot atât de înaltă cât baza, și abia deasupra au construit noua turlă de lemn. În felul acesta, la exterior turla pare că reazămă pe două baze suprapuse; una pătrată — vechea bază — cealaltă octogonală — partea inferioară a turlei vechi.

Se pare că și absida altarului a suferit modificarea boltirii, întrucît bolta cilindrică și semicalota reazămă pe o conisolă continuă, ca la bisericile mai noi din sec. al XVIII-lea (Ienei, Crețulescu etc.).

Între naos și pronaos zidul despărțitor original a fost spart de trei arcade rezemate pe coloane simple, din cărămidă, foarte groase, din care cele două marginale sînt eronat angajate în zid. Piedestale comune — tot din cărămidă și avînd aceeași grosime ca zidul arcadelor și coloanele — le unesc, două cite două, ca un parapet. Atît forma arcadelor, în ușoară ogivă, neobișnuită la acea dată, cît și identitatea ca grosime și material întrebuițat, a celor trei elemente — arcadă, coloană, pedestal — pledează pentru ipoteza executării ulterioare a acestei dispoziții de plan.

Exteriorul este refăcut, respectîndu-se sistemul de decorație caracteristic secolului; iar interiorul a fost repictat în 1889, în stilul școlii lui Tattarăscu.

Ionașcu I., *Mărturii relative la cronicarul Radu Popescu* (Rev. ist. rom., XV (1945), p. 17—35); *Inscripții București*.

87. PRECUPEȚII NOI

str. General Broșteanu nr. 12

După pisania tîrzie, din 1878 ian. 15, prima biserică a fost de lemn, fiind construită în anul 1713 de Constantin Milinescu precupeț. În 1814¹ vechea biserică — probabil avariata de curemur — a fost dărîmată, clădindu-se o alta de zid; alături de locul acesteia, de către Bîrcă măcelarul și alții. Noua ctitorie este menționată în 1830 april. 9². În 1865, biserica a fost mărită și zugrăvită, făcîndu-i-se tîmplă nouă. Fiind ruinată în 1877, a fost reparată radical în anul următor.

Lapedatu, *Catagrafia*, p. 24; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 59—60; Anuar 1909, p. 23; Florescu, *Din vechiul București*, p. 56; *Inscripții București*.

88. PRECUPEȚII VECHI

str. Toamnei nr. 92.

Mahalaua Precupeți exista încă din secolul al XVII-lea, fiind amintită la 1669 ian. 13³. Construirea bisericii a fost începută de popa Gheorghe călugărul și enoriași și terminată

¹ Data diferă de cea din catagrafie, care înscamă la 1810 o biserică de zid. Aceasta arată fie că vechea biserică a fost de zid, fie că cea nouă s-a clădit înainte

de anul 1810.

² E. și I. Virtosu, *Începuturi edilitare*, p. 28.

³ Acad. R.P.R., ms. 405, f. 23 v.—24.

de Năstase Simneanu moșicu (?) soția sa, Mihălcea, și alții, fiind gata la 1773 aug. 15 (data pisaniei)¹. Cutremurul din 1838 avariază grav clădirea. Arhitectul orașului arăta, la 1838 ian. 26, că biserica nu se mai poate repara și cerea dărîmarea ei². A fost reparată în 1845, 1888, 1909 și 1943.

Ms. A. 545, f. 91; *Dicț. Rom.*, I, p. 723; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 106–107; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 302–303; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 24; *Anuar* 1909, p. 23; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 47; *Inscripții București*.

BISERICA PRÎȘCOVEANULUI, vezi Sf. Ioan-Piață

BISERICA PROTOPOPULUI, vezi Sf. Nicolae-Jignița

BISERICA PUȘCĂRIEI, vezi Sf. Anton

89. M. RADU VODĂ * (Sfînta Troiță)
str. Radu Vodă

Construirea mănăstirii a început în timpul domniei lui Alexandru Mircea voievod³, în anul 1568 (după o inscripție menționată de preotul Musceleanu)⁴, fiind terminată în aceea a fiului său, Mihnea Turcitul. Abundența documentelor referitoare la această mănăstire ne ajută să lămurim împrejurările și data zidirii sale.

Pe locul unde s-a construit mănăstirea se pare că fusese — încă de la începutul secolului al XVI-lea, sau poate chiar mai devreme — o altă biserică, deoarece, într-un document din 1616 decembrie 31, se arată că Alexandru Mircea « a înnoit și a zidit mănăstirea »⁵, iar Mihnea Turcitul spune, la 1586 dec. 17, că mănăstirea a fost zidită, împodobită și dreasă de el și de tatăl său⁶.

Mănăstirea cu hramul sf. Troiță a fost zidită de Alexandru-Mircea (Oaie Seacă) pentru a fi mitropolia noii capitale; într-un document din 1577 iunie 15 — primul document care pomenește de mănăstire — domnul arată că « am socotit cu rîvnă din tineretea domniei mele și am zidit această sfîntă și dumnezeiască mitropolie, cu toată osîrdia »⁷. Alexandru-Mircea nu a terminat zidirea mănăstirii, care este continuată de fiul său Mihnea Turcitul; acesta afirma la 1586 dec. 17, că mănăstirea este zidită de el și de tatăl său⁸, iar într-un alt document, din 1614 dec. 31, se arată că Mihnea Turcitul « a săvîrșit și a împlinit și a zugrăvit și a înfrumusețat și a isprăvit de tot » mănăstirea.⁹ Cheltuielile efectuate cu construirea mănăstirii au fost foarte mari, astfel încît domnul a vîndut pe timp de un an vama de sare de la ocnele Telega și Ghitioara, cu care bani a făcut chiliile din jurul bisericii¹⁰.

¹ Banul M. Cantacuzino o amintește între bisericile de piatră (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178).

² *Arh. St. Buc.*, Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 130.

³ Vezi și casele domnești de la Radu Vodă la p. 45.

⁴ Cf. și *Cronica țării (Mag. istoric*, IV, p. 275) și *Istoriile*, p. 71.

⁵ După părerea autorilor rapoartelor de săpături efectuate în regiunea mănăstirii, în vara anului 1953, construcția mănăstirii ar fi început în 1574, deoarece călătorul francez Lescaopier nu o amintește. Acesta nu pomenește însă decît o biserică luterană și una grecească, ambele de lemn, deși în oraș existau la acea dată și alte biserici.

⁶ *DIR*, XVII/3, p. 77–80.

⁷ *Idem*, XVI/5, p. 270.

⁸ *Idem*, XVI/4, p. 281–282. Tot mitropolie îi spun m-rii Radu vodă și alte patru documente dintre 1580 mai 7 (*idem*, XVI/4, p. 470) și 1587 iulie 24 (*ibidem*, p. 320); un alt document, din 1613 febr. 10 (*idem*, XVII/2, p. 151) îi spune « mare lavră, în loc de mitropolie ».

⁹ *Idem*, XVI/5, p. 270.

¹⁰ *Idem*, XVII/3, p. 79.

¹¹ Doc. din 1586 dec. 15 (*idem*, XVI/5, p. 268–269), 1586 dec. 17 (*ibidem*, p. 270).

Mănăstirea era probabil gata la 1585, când italianul Franco Sivori o descrie ca fiind foarte frumoasă și așezată pe un loc înălțat¹.

Ctitorii au înzestrat-o cu foarte multe averi: sate, bălți, prăvălii, vamă de sare etc., averi care vor crește neîncetat, prin danii, cumpărări și abuzuri, și care vor face din mănăstirea sfânta Troiță una din mănăstirile cele mai bogate ale țării².

Mihnea Turcitul îi poartă o grijă deosebită, acordînd, între 1577 și 1583, nu mai puțin de 10 hrisoave, pentru înzestrarea ei.

Mănăstirea sf. Troiță, în forma sa inițială, nu a durat decît 20 de ani. În 1595, cînd — cu toată vitejia armatei condusă de Mihai Viteazul — țara a fost cotropită de turcii conduși de Sinan pașa, acesta fortifică înălțimea pe care se găsea mănăstirea cu cinci sau șapte bastioane din pămînt și trunchiuri de stejar, cuprinzînd în fortificații și zidul cimitirului mănăstirii, pe care l-a întărit de asemenea cu palisade³. Săpăturile din vara anului 1953 au dat la iveală resturi ale acestor întărituri, făcute în toamna anului 1595.

La revenirea armatei muntene cu ajutor ardelean, în cursul retragerii turcilor, Sinan pașa a hotărît să ardă Bucureștii, după cum o mărturisește el însuși⁴. Cu acest prilej, mănăstirea sf. Troiță a fost aruncată în aer, în octombrie 1595; acest fapt este confirmat de un document din 1646 sept. 25, care arată că, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, « stricat-au turcii mănăstirea din temelie, de o au fost aprins cu iarbă de pușcă »⁵. Un alt document, din 1614 febr. 23, povestește pe larg cum a fost distrusă mănăstirea: turcii « au stricat și au surpat mai sus zisa mănăstire a domniei mele, însă mai ales a ars de foc din cuiburile de sus pînă în temelia de jos și toate părțile de prin prejur, trapeză și toate chiliile »⁶, iar un altul din 1616 dec. 31 confirmă că aceasta s-a surpat « pînă la temelie »⁷.

Văzînd mănăstirea « sfărîmată și surpată », Mihai Viteazul a mutat călugării la ctitoria zidită de el, dorînd să refacă mănăstirea sf. Troiță « precum a fost făcută mai înainte vreme »; el însă « n-a apucat » să o facă⁸, datorită împrejurărilor zbuciumatei sale domnii.

Mănăstirea a stat pustie pînă în 1613, cînd Radu Mihnea începe rezidirea ei « pe vechile temelii, pe care fusese »⁹, « cum a fost înainte vreme »¹⁰, sau « după prima clădire, cum a fost clădită de Alexandru voievod »¹¹. Clădirea bisericii era gata în toamna anului 1614 (data unei pisanii) — cînd a fost sfințită în prezența patriarhului Chiril Lucaris; după sfințire, a fost închisă mănăstirii Ivir de la muntele Athos¹².

Cronica țării arată că Radu Mihnea, în prima sa domnie, a curățat locul de dărîmături, în a doua a spart zidurile rămase și a făcut altă mănăstire mai mare¹³, afirmație care contrazice documentele citate,

Biserica a fost refăcută după planul trilobat de tipul mănăstirii Curtea de Argeș, cu pronaosul lărgit, avînd partu turle, una pe naos, alta pe centrul pronaosului și alte două, mai mici, pe colțurile pronaosului.

În afară de chilii pentru călugări, domnul a construit aici și clădiri în care au fost găzduiți solii, și care uneori au folosit drept reședință domnească*.

Biserica a fost zugrăvită de Alexandril Cuconul, în 1624—1625 (data pisaniei).

¹ Pascu Ștefan, *Petru Cercel și Țara Românească...*, p. 169.

² În 1813 era trecută prima între mările mari ale țării (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 14); D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165, o menționează prima după mitropolie între mănăstirile domnești.

³ Hurmuzaki, s. II/1, p. 360—364, Veress, IV, p. 297—301; cf. și N. Costin care spune că a fost întărită « cu șanturi și cu băști » (M. Kogălniceanu, *Cronice*, I, p. 484).

⁴ Hurmuzaki, III/1, p. 493.

⁵ St. Greclianu, *Genealogiile documentate*, II, p. 391.

⁶ DIR, XVII/2, p. 254—255.

⁷ *Idem*, XVII/3, p. 79.

Distrugerea mănăstirii de către turci este confirmată și de alte documente dintre 1616 dec. 31 (*ibidem*, p. 77) și 1625 iunie 16 (*idem*, XVII/4, p. 528).

⁸ DIR, XVII/2, p. 254—255.

⁹ *Idem*, p. 351—352 (Cartea patriarhului Chiril de Alexandria, din 1614).

¹⁰ *Idem*, p. 354—355 (doc. din 1615 ian. 15); cf. și doc. din 1625 iunie 26 (*idem*, XVII/4, p. 528).

¹¹ *Idem*, XVII/3, p. 243 (doc. din 1618 sept. 10).

¹² DIR, XVII/2, p. 352.

¹³ *Istoriile*, p. 71, 107.

* Vezi mai sus p. 45.

De la numele lui Radu Mihnea, al doilea ctitor al ei, începînd din secolul al XVII-lea, mănăstirea sf. Troiță se va numi și Radu vodă.

Un polon din solia condusă de Krasinski, care a fost găzduit în această mănăstire la 1636, arată că biserica era foarte frumoasă, mărturisind că nu a văzut alta mai frumoasă ca

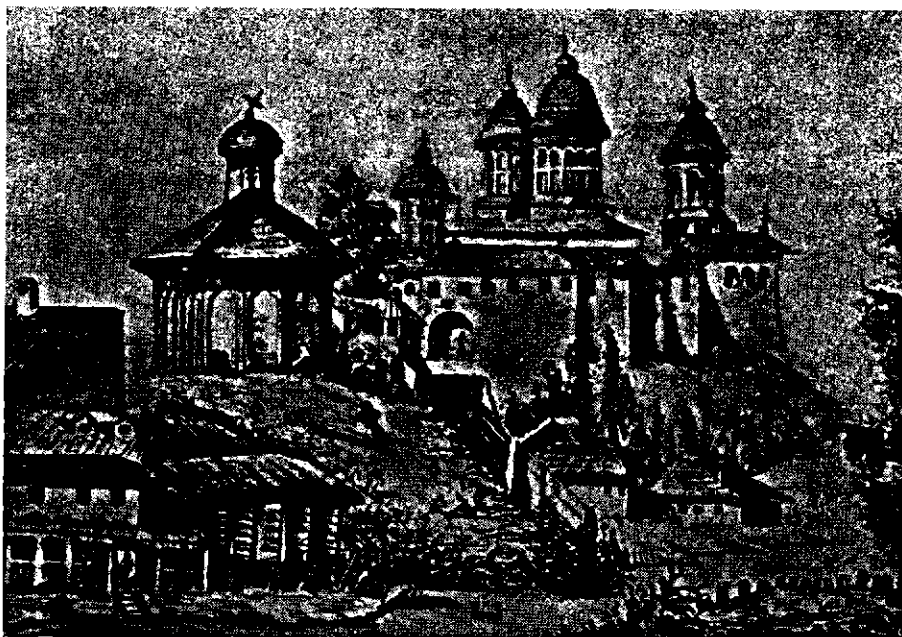

Fig. 107. — M-rea Radu vodă și biserica Bucur la 1882 (colecția Stampe a Acad. R.P.R.).

aceasta. El afirmă că mormintele lui Radu Mihnea și al soției sale se aflau într-o capelă, lângă mănăstire, afirmație neconfirmată de alte mărturii ¹.

Peste 20 de ani, Paul de Alep îi face o descriere mai amănunțită, arătînd că era zidită pe un loc înalt, înconjurat de un riu și de o apă stătătoare, putîndu-se ajunge la ea trecînd peste un pod de lemn. Clădirea mănăstirii i se pare mareașă și foarte plăcută; biserica, mare și spațioasă, dar totuși zveltă, era bogat ornamentată și acoperită în întregime cu picturi. În partea de sud a bisericii, se aflau mormintele ctitorilor, cu bolți de marmură albă, împodobite cu văluri țesute cu fir, avînd forma unei cupole care se rezema pe patru stîlpi de fier ² (probabil din această pricină polonul din solia lui Krasinski afirma că mormintele se găseau într-o capelă).

În anul 1658, mănăstirea este din nou fortificată de Mihnea al III-lea, care locuia în încăperile mănăstirii ⁴.

Unele reparații s-au făcut probabil mănăstirii la începutul secolului al XVIII-lea, cînd biserica a fost zugrăvită la 1714 și i s-a adăugat pridvorul din față.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, după informația dată de F. Sulzer, mănăstirea se găsea într-o stare «deplorabilă» ⁴.

¹ P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, p. 30.

² Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, p. 208.

³ *Ibidem*, p. 234.

⁴ M. Popescu, *Bucureștii descriși de Sulzer* (Buc. vechi, I—V (1930—1934), p. 38) și Oniciu Grațiana, *op. cit.*, p. 11.

În timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti (1774—1782), se fac alte reparații mănăstirii, care nu se terminaseră încă la 1790—1791¹. Acest domnitor a clădit aici și niște case², care la 1891 se aflau în ruină.

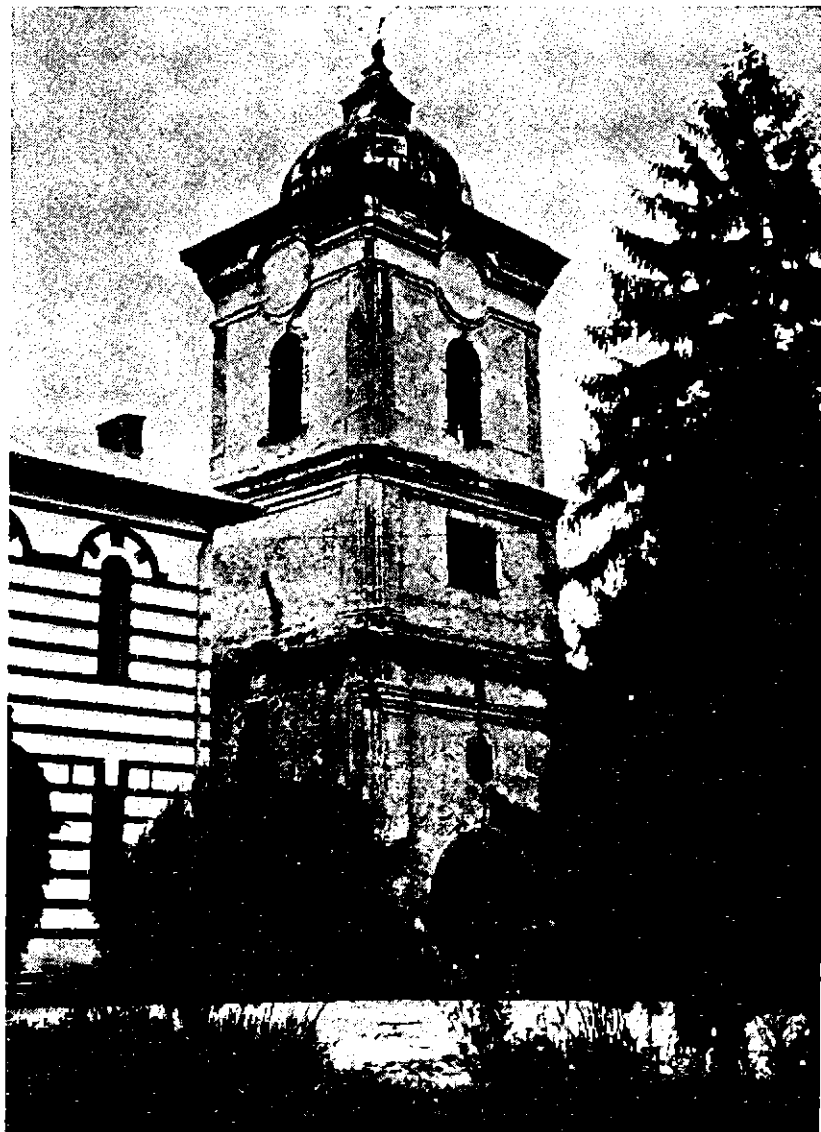

Fig. 108. — Clopotnița m-rii Radu vodă.

Clopotnița mănăstirii, zidită de Radu Mihnea, era crăpată la 1793, când se dă poruncă să se repare sau să se dărîme³. Cutremurul din 1802 dărîmă « frumoasa clopotniță »⁴, care a fost rezidită în 1804 (pisania în limba greacă din 1804 august 20), pe temeliiile vechi.

¹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 202.

² *Ibidem* I, p. 119.

Fiind înconjurată cu clădiri, banul M. Cantacuzino o numește mănăstire cu hanuri (Tunusli, *op. cit.*,

p. 178); Dionisie Fotino, (*Ist. Daciei*, III, p. 166) o trece în rîndul mănăstirilor mari domnești.

³ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 414.

⁴ *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.

Cutremurul din 1838 produce unele stricăciuni mănăstirii: tinda bisericii a fost crăpată, turnurile cele mari au crăpat de asemenea, trebuind să fie dărîmate, clădirile mănăstirii au fost avariate, iar zidul cel mare care înconjură clădirile s-a dărîmat în parte¹. În anul 1841, unele din clădirile mănăstirii, care erau dărăpănate, au fost reparate pentru instalarea Seminarului Central².

La 1859—1863 mănăstirea suferă noi reparații și modificări: se reface biserica, făcîndu-i-se un nou pridvor, și se pictează de C. Lecea și Mișu Popp, care refac și chipurile ctitorilor³. Cu prilejul acestor lucrări, s-a distrus și inscripția de pe frontispiciul bisericii.

Clădirile mănăstirii ajunseseră într-o stare precară⁴. La 1875 mai 24, arhitectul Ministerului Instrucțiunii Publice arată că chiliile mănăstirii aveau încă zidurile destul de tari și că nu amenințau să se dărîme; ele trebuiau însă reparate. În loc să dea dispoziții de reparare, Titu Maiorescu — pe atunci ministru al instrucțiunii publice — a hotărît să se dărîme clădirile cu etaj, rămînînd numai parte din chiliile fără etaj. Pe locul clădirilor dărîmate s-a zidit, în 1893, clădirea fostului Internat Teologic (astăzi școală medie).

Astfel, din vechea mănăstire Radu vodă nu au rămas decît zidurile clădirilor dinspre vest și baza turnului clopotniță.

Turnul clopotniță. Mai interesant chiar decît biserica, datorită faptului că este mai bine conservat, turnul se înalță la marginea vechii incinte a mănăstirii, din ale cărei ziduri înconjurătoare făcea parte. Urme din aceste ziduri se păstrează pe latura de vest.

Turnul este o prizmă cu bază pătrată, tratată cu trei registre suprapuse, dintre care cel din mijloc este mai scund. Pereții sînt foarte groși (la parter au 2 m) și se subțiază în înălțime, prin retragere la interior. Registrul inferior are două nivele; la partea de jos se află bolta intrării iar la etaj o cameră acoperită cu o cupolă. Accesul se face printr-o scară în spirală, situată în turnul rotund, alipit clopotniței pe latura de est. În registrul mijlociu se afla camera ceasurilor și scara care duce pe planșeul ultimului registru, unde este camera clopotelor. Colorația și punerea în operă diferită a cărămizilor zidurilor arată că cele două tronsoane superioare sînt mai noi, fiind reclădite — cum s-a arătat — în urma cutremurului din 1802.

Bezviconi G., *Căldtori ruși*, p. 373—374 <istoric, descriere, 1846>; Isambert, *Itinéraire d'Orient*, I p. 349; Dapontes C., *Ephemerides Daces*, II, p. 20, n. 2 <despre inscripția veche distrusă la 1859; cf. *Rev. ist.*, III (1917), p. 22>; Pelimon Al., *Bukur. Istoria fundării Bucureștilor*, Buc., 1858, p. 209—210; *Rev. rom.*, I (1861), p. 331—332; Brezoianu I., *Mănăstirile rîse închinute*, p. 27—29, 89; Musceleanu Gr., *M-rea Radu vodă*, *Cald. antic*, 1862, p. 111—118 și 1875, p. 71—74); Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 71—74; Ulyse de Marsillac, *De Pesth à Bucarest*, Buc., 1869, p. 127—129; *Romînia*, Iași, nr. 28 din 21 aprilie 1884 <pisanla, reproducă și în *Uricarul*, XIV, p. 29—30>; Pappasoglu D., *București*, p. 6; *Monumente*, p. 147—149; ms. A. 545, f. 221 v.; ms. 729, f. 6; Bilciurescu Șt., *Mănăstirile*, p. 137—139; Idem, *Ghidul*, p. 126; *Dicț. Rom.*, I, p. 723; Ionescu-Gion, *M-rea Radu vodă* (Lit. și artă rom., II (1897—1899), p. 438; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 40, 42, 47, 49, 50, 166, 231, 252, 565—567, 582; Dumitrescu M., *M-rea Radu vodă* (Consolatorul, II (1899), nr. 5 și 7); Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 68—72; *Buletinul fundației Urechia*, I (1901), p. 30 <inscripție>; Iorga N.

¹ Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XIV/11 și ms. 272, f. 40—45.

Pentru stricăciunile cauzate de cutremur vezi și Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 50 v., 57—57 v.

² Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XVIII/1.

Pentru situația mănăstirii în această vreme, vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 2512/1853, 2887, 2888 și 2889/1853 și 1101/1863.

³ Dintr-o catagrafie din 1863 dec. 17, rezultă că biserica fusese reclădită « pe fundamentele cele vechi ». Pictura interioară nu fusese încă terminată la această dată (Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1101/1863, f. 1).

Despre lucrările și reparațiile făcute în această perioadă și starea clădirilor, vezi *ibidem*, dos. 3748/1857, 3011/1858, 1142/1862, 1200/1863, 3319/1876,

205/1897, 132/1898 etc.

⁴ După cum se arată într-o catagrafie din 1853 mai 10, în curtea mănăstirii Radu vodă se găseau următoarele încăperi: patru camere pe o pivniță, două camere alături de acestea, cu o tindă, o « boltă », o odaie mare, o bucătărie și cinci odăițe. Apartamentul egumenului era alcătuit din trei camere așezate pe o pivniță (Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 2512/1853, f. 6—6 v.).

La 1863 dec. 17, clădirile din curtea mănăstirii erau altfel grupate și numite: « sala domnească » era locuită de regimentul 7, care o și reparase; « apartamentul » dinspre răsărit ca și cel dinspre sud (care avea etaj) și « apartamentul » egumenului erau toate în « proastă stare » (idem, dos. 1101/1863, f. 6—6 v.).

Inscripții, f. I, p. 245—254 și f. II, p. 357; Idem, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, I, p. 13, 16—17, 20—21, 22; II, p. 35; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 35; BCMI, I (1908), p. 91, 176, 189 <aquarelă de Szatmary>; *Inscripție pe un clopot* (Miron Costin, III (1915), p. 45); *Rev. ist.*, VI (1920), p. 272; Greceanu O. N., *București*, p. 166—168; Constantinescu-Iași P., *Bizantinismul*, p. 45; Florescu Gh., *Vechi proprietăți*, p. 8 și 9; Iorga N., *Piatra de mormint a lui Alexandru Mircea* (BCMI, XXII (1929), p. 161; Săndulescu-Verna C., *Biserica Radu vodă din București*, Buc., 1930, 26 p. + 3 pl. (din *Raze de lumină*, 1930; recenziile lui N. Iorga, *Rev. ist.*, XVI (1930), p. 123—124); Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 11—12, 36, 65, pl. CCIII—CCV; XXIX (1936), p. 11, 28, 34, pl. DLXXXI—DLXXXII și DCXLII); Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 110); Idem, *Monumentele istorice românești și Daponte* (*Ibidem*, p. 157); Elefterescu Em., *Biserica Radu vodă* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 314); Filitti, *Cători*, p. 21—23; Caselli D., *Bucureștii pe vremea lui Sinan pașa* (*Gaz. municip.*, IV (1935), nr. 180; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 80; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 6—8; Popescu-Lumină, *București*, p. 277—280; *Bucureștii vechi*, pl. XXX <aquarelă, la 1856>, XXXVII <desen, la 1860>, XL <gravură, la 1882>; Iorga N., *Guide historique*, p. 72; Nicolaescu St., *Documente cu privire la istoricul mării Radu vodă din Buc.* (*București*, 1936, nr. 1—2, p. 129—132 și 1937, nr. 1—2, p. 183—209); Idem, *Istoricul mării sf. Treime (Radu vodă) din Buc.* (*Idem*, 1937, nr. 1—2, p. 115—128 și 210—216) <cu lista egumenilor>; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 282—292, 122 <ușă>; Oprescu G., *Pictura românească în sec. XIX*, p. 107; Nicolaescu St., *Istoricul mării sf. Treime (Radu vodă) din Buc.*, Buc., 1939, 50 p.; Idem, *Istoricul mării sf. Treime (Radu vodă)* (*Gaz. municip.*, VIII (1939), nr. 386 și 387); Ploieșteanu V., *Bis. Bucur din Capitală*, Buc., 1939, p. 23; Iorga N., *București*, p. 38, 40, 42, 47 <pietre de mormint>, 62 <clopotnița>, 63; Virtosu Emil, *Condici de documente cu miniaturi ale mării Radu vodă și Cotroceni* (*Arta și tehnica grafică*, sept.-dec. 1939, p. 47—56); Ghika-Budești, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XVI <planul>); Ionescu N., *Țara românilor*, p. 210; *București*, Săptămări 1953, p. 132—173; *Arta feudală*, p. 201; Ionescu Gr., *Relatare*, p. 72; Idem, *București*, p. 35—38; Năsturel P. S., *Asupra stemelor unite ale Moldovei și Țării Românești la începutul veacului al XVII-lea* (*Studii și cerc. de numismatică*, II (1958), p. 374) <piatra de mormint a lui Radu Mihnea>; *Bucureștii de odinioară*, p. 51—53, 59; *Inscripții București*. Iorga N., *O cădelniță de la marea Radu vodă din București* (BCMI, XX (1927), p. 112; *Catalog expoziție*, p. 26 <anaforniță>; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 52 <ușe>.

90. M. RĂZVAN

str. Biserica Răzvan nr. 3

Biserica a fost atribuită, fără nici o dovadă, lui Ștefan Răzvan, voievodul Moldovei. Credem că acesta nu putea clădi o biserică în București, într-o domnie scurtă, plină de alte preocupări.

Prima biserică a fost construită, probabil, de un căpitan Răzvan, pomenit în documente în timpul domniei lui Matei Basarab, între 1635 iulie 24¹ și 1647 iunie 15². Către acest prim ctitor ne îndreptăm și pomelnicele bisericii, care încep cu numele său.

Este posibil ca biserică să fi fost reclădită de acesta pe ruinele uneia mai vechi, deoarece în jurul bisericii s-au descoperit — în cursul ultimelor săpături arheologice — morminte din secolul al XVI-lea.

A fost refăcută la începutul secolului al XVIII-lea, după 1705, de Bircă Cojescu fost mare logofăt³, Vlădaia, mama sa, și Enache Văcărescu.

Biserica a avut în jurul său clădiri⁴. Din această pricină, în secolul al XVIII-lea i se spune mănăstire. Banul M. Cantacuzino, ca și D. Fotino, o trec în rindul mănăstirilor fără han⁵; tot

¹ *Studii și doc.*, IV, p. CLXXIX.

² *Arh. St. Buc.*, ep. Argeș, XXII/12—14; vezi și *Acad. R.P.R.*, CLX/191 și CLX/102.

³ Bircă Cojescu a reclădit biserică înainte de a ajunge mare logofăt. În 1713 era clucer (*Acad. R.P.R.*, CXLIV/196 și 197).

⁴ Fapt confirmat și de săpăturile efectuate în vara anului 1958, pe terenul din Călea Moșilor nr. 53, situat în imediata apropiere a bisericii. Cu ocazia acestor săpături, a fost dată la iveală o pivniță de formă dreptunghiulară, având dimensiunile de 14 × 7,50 m, care a fost acoperită cu o boltă semicilindrică. Această pivniță a fost construită în secolul

al XVII-lea (ea confirmă deci existența bisericii în acest secol) și a fost reparată radical în secolul al XVIII-lea.

După informațiile date de preotul bisericii, în curte, între biserică și casa parohială, s-ar găsi de asemenea urme de construcții acoperite de pământ. Și casa parohială a bisericii este destul de veche (despre aceasta, vezi mai sus, p. 82—83.).

⁵ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178; D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165; ultimul precizează că marea era dintre cele de categoria a II-a din București. În 1813, marea Răzvan era printre cele de categoria a III-a din țară (V. A. Urechla, *Ist. rom.*, X A, p. 17).

mănăstire i se spune și în scutirile de dări de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, din care aflăm că biserica era proprietara unor prăvălii în București ¹.

Fiind arsă în anul 1847, biserica a fost reparată în anii următori, cînd a fost pictată de C. Lecca și Mișu Popp și cînd a dispărut și vechea inscripție ².

Biserica Răzvan este unul din puținele monumente bucureștene de acest fel care are plan dreptunghiular.

Altarul este semicircular în interior și poligonal în exterior iar proscomidia și diaconiconul sînt situate în grosimea zidului. Altarul este separat de naos printr-un arc dublou pe console iar naosul de pronaos printr-un alt arc dublou, puternic, ce coboară pînă la pardoseală. Atît naosul cît și pronaosul sînt acoperite cu cîte o calotă aproape plată (refăcută) pe pandantivi cu arcuiri rezemînd pe pilaștri.

O scară exterioară, situată într-un turn amplasat pe latura de nord a pronaosului, duce la clopotnița, cu bază pătrată, sărăcăcioasă și ruinată, refăcută din lemn, de pe pronaos.

Decorul exterior este foarte sărăcăcios, iar pridvorul a fost adăugat tîrziu (probabil după incendiul din 1847, fiind de factura celui de la Sf. Gheorghe Nou, refăcut în același timp).

Remarcabilă prin frumusețea ei este catapeteasma bisericii, din lemn sculptat.

Muscleanu Gr., *Bis. Răzvan (Cald. antic, 1862, p. 107 și 1875, p. 84—85)*; Bilciurescu, *Măndstirile*, p. 143—144; *Dicț. Rom.*, I, p. 723; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 126, 193; *BCMI*, II (1909), p. 143; *Anuar 1909*, p. 21; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 60—61; Negulescu G., *O pagină din istoria Bucureștilor (Bis. ort. rom., XLIV (1926), p. 85)*; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 41—42; Caselli D., *M-rea Răzvan din București (Gazt. municip., IV (1935), nr. 189)*; *Idem, De cine a fost întemeiată bis. Răzvan? (Ibidem, nr. 190)*; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 186; Iorga N., *București*, p. 57, nota 2 și 378 <foto timplic>; *Bucureștii de odinioară*, p. 156; *Materiale arheologice*, V (1959), p. 650—652; *Inscripții București*.

91. SĂPUNARI

O biserică a Săpunarilor — aflată în mahalaua cu același nume ³ de lîngă ulița din spre Scaune ⁴ — exista în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Ea este pomenită în documente la 1669 april 27 ⁵, 1675 iunie 7 ⁶ și 1681 april. 17 ⁷, cînd se precizează că era situată pe locul urmașilor lui Cernica vornic, în Ulița Mare.

Această biserică a Săpunarilor este amintită de banul Mihai Cantacuzino ca biserică de piatră, separat de Scaune ⁸. D. Fotino nu o mai menționează însă; de asemenea nu mai apare nici în catagrafiele din 1810 și 1831. A fost dărîmată probabil de cutremurul din 1802. În orice caz, este vorba de o altă biserică decît Scaune (cei mai mulți din cercetătorii trecutului orașului nostru credeau că sînt două numiri date aceleași biserici).

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 75, 183—184, 210; *Consolatorul*, III (1900), nr. 1, p. 7; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 108—109.

¹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 95—97.

² Despre alte reparații vezi *Arh. St. Buc.*, Min. Instrucțiunii, dos. 689/1861 și 3678/1877.

³ Doc. din 1729 april. 23 (*Acad. R.P.R.*, CCCLXXV/39 și I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 117). Mahalaua exista și în 1755 (I. Blănu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, I, p. 180.

⁴ Doc. din 1720 mart. 2 (*Acad. R.P.R.*, CCCLXXV/

37 și I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 106).

⁵ *Acad. R.P.R.*, CCXVI/42. Un popă din mahalaua Săpunarilor apare la 1667 aug. 25 (*Arh. St. Buc.*, m-rea Cotroceni, XXV/18).

⁶ *Arh. St. Buc.*, Mitrop., CCLVII/2.

⁷ *Ibidem*, CCLVII/5.

⁸ *Tunusli, Ist. Țării Rom.*, p. 178.

92. M-REA SĂRINDAR, dărimată,
fostă pe locul unde este astăzi Casa Centrală a Armatei

Nu se știe de cine a fost construită. După cum rezultă dintr-un document din 1625 aug. 20¹, mănăstirea Sărindar exista pe vremea domniei lui Mihai Viteazul, fiind desigur mai veche. Este pomenită apoi de câteva ori și la începutul secolului al XVII-lea². Numele de Sărindar nu i s-a dat, deci, cum s-a crezut, de la faptul că a fost a 40-a mănăstire construită de Matei Basarab.

Dintr-un document din 1702 mai 4, rezultă că mănăstirea a fost refăcută pe la mijlocul secolului, de Radu fost mare logofăt (+ 1645), tatăl lui Iane logofăt și Radu clucer din Cocorăști. Călugărul Uspenski — care a vizitat mănăstirea la 1846 — afirmă că a fost zidită de Matei Basarab și terminată de boierii Cocorăști, iar pisania din 1651—1652 spune că a fost zidită de Matei Basarab, pe locul unei biserici mai vechi, numită a Coconilor³. Cronica țării nu amintește însă m-rea Sărindar printre ctitoriile lui Matei⁴. Aceste știri — contradictorii cu privire la numele ctitorului — sînt însă de acord asupra datei ctitoriei: mijlocul secolului al XVII-lea.

Mănăstirea a fost probabil reparată în timpul domniei lui Brîncoveanu, cînd se zidește clopotnița (1710). În primele decenii ale secolului al XVIII-lea m-rea Sărindar va fi fost destul de arătoasă, încît să îndreptățască pe Chesarie Dapontă să o numească «podoaba» sau «minunea» Bucureștilor⁵.

Mihai Cantacuzino menționează Sărindarul în rîndul mănăstirilor cu han⁶, iar Dionisie Fotino printre mănăstirile mari domnești⁷.

După cum arată arhitectul Ghika-Budești, biserica avea formă de cruce greacă, cu cinci turle: una pe naos, care stătea probabil pe patru stîlpi izolați; două pe absidele altarului (ca la biserica Mihai vodă) și două pe pronaos (ca la Mitropolia din Tîrgoviște)⁸.

În chiliile mănăstirii⁹ erau adăpostiți la sfîrșitul secolului al XVIII-lea bolnavii, veniți aici cu speranța că icoanele «făcătoare de minuni» îi vor vindeca. Tot aici au fost ținuți un timp oamenii care sufereau de boli nervoase («zmintîții») care au fost mutați apoi la Mărčuța.

Dărimată de cutremurul din 1802¹⁰, mănăstirea a fost refăcută în 1806¹¹ de familiile Cocorăscu, Filipescu, Ghica și alții. Biserica a căpătat cu acest prilej o formă bazilicală. Deși abia refăcută, mănăstirea avea nevoie de reparații radicale la 1817 mai 24¹².

În 1813 este menționată printre mănăstirile mari ale țării¹³.

Stricată în parte de cutremurul din 1838, a fost reparată în același an¹⁴.

La 1846, călătorul rus Uspenski arată că mănăstirea era mare, dar aproape pustie¹⁵. Biserica avea trei nave și era catedrala orașului¹⁶, în ea găsindu-se tronurile domnului și al doamnei. Tot

¹ DIR, XVII/4, p. 555.

² 1622 febr. 20 (ibidem, p. 95), 1622 sept. 15 (ibidem, p. 194), 1634 mai 20 (Arh. St. Buc., m-rea C. Lung, LXIII/12) etc.

³ Păreră unor istorici vechi că ar fi existat o biserică a Coconilor în a doua jumătate a secolului al XIV-lea este neîntemeiată.

⁴ Mag. istoric, IV, p. 320—321.

⁵ Hurmuzaki, XIII, p. 254.

⁶ Tunusli, p. 177. Mănăstirea avea un han în oraș în secolul al XVIII-lea. Banul M. Cantacuzino se va fi referit însă la clădirile din jurul bisericii.

⁷ D. Fotino, Ist. Daciei, III, p. 165.

⁸ Cf. și cataografia din 1823 mart. 26 (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 254 v.).

⁹ După o cataografie din 1823 martie 26, existau 14 camere, situate la stînga și la dreapta clopotniței. Unele din acestea nu aveau de loc acoperiș, iar în altele locuiau persoane particulare (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 256 v—257; vezi și cataografia din 1838 martie 2, ibidem, f. 274 v.).

În cataografia din 1862 oct. 6, se arată că existau 16 odăi, situate în partea de răsărit a curții, către Podul Mogoșoaei (ibidem, f. 381—381 v).

În afară de aceste încăperi și de casele egumenului, în curte se mai găseau: o bucătărie, un șopron, un grajd și o cameră, toate de zid. Împrejmuirea de zid a mănăstirii era dărăpănată.

¹⁰ Bis. ort. rom., XIII (1889—1890), p. 625.

¹¹ Despre refacere vezi I. Ionașcu, Documentele mării Colțea, p. 81—82 și Acad. R.P.R., ms. rom. 908, f. 26—27.

¹² Acad. R.P.R., ms. 1117, f. 133—133 v.

¹³ V. A. Urechia, Ist. rom., X, A, p. 14.

¹⁴ Arh. St. Buc., Poliția Buc., dos. 6199/1838.

¹⁵ Bezviconi, Călători ruși, p. 378.

¹⁶ Aici se făceau slujbele religioase pentru oficialități (Anul revoluționar 1848, V, p. 29—30, 701).

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, I. Ghica afirmă că biserica era «templul cel mai măreț al capitalei» (Opere, ed. E.S.P.L.A., II, p. 306).

acesta notează că clopotnița — zidită în 1710 — se găsea deasupra porților de intrare (deci nu fusese dărîmată de cutremurul din 1802).

La 1852, chiliile începuseră să se dărîme, peste 20 de ani curtea mănăstirii fiind un maidan cu ruine ¹. În 1863, se cerea dărîmarea clădirilor și a clopotniței ².

Biserica a fost transformată în anul 1865, făcîndu-i-se un adaos la intrare și alte două turnuri, în locul turnulețelor dinainte ³. Adaosul făcut lăcașului s-a desprins de biserică, care era în parte

Fig. 109. — Biserica Sărindar înainte de dărîmarea (colecția Stampe a Acad. R.P.R.).

stricată în 1880, fiind în ruină în 1890. Biserica a fost dărîmată în anul 1896. Tîmpla ei — considerată în secolul al XIX-lea cea mai frumoasă din București — se află la o biserică din Rucăr.

Casele egumenești. Din catagrafia citată, din 1823 martie 26, rezultă că vechile case « mari » egumenești, situate în partea de sud a curții mănăstirii, erau « dărăpăcate cu totul ». Ele ședeau pe două pivnițe mari, care erau încă bune ⁴.

În locul acestora, se construiseră — după cutremurul din 1802 — alte case egumenești, « înaintea bisericii », care erau compuse dintr-un salon central și patru odăi, de o parte și de alta a acestuia, cu un foișor spre grădina mănăstirii. Prin fața caselor egumenești era o galerie cu geamlîc, ce ducea spre biserică. Dedesubtul caselor egumenești erau alte două odăi, o cămară și două beciuri (în catagrafia din 1823 se spune cinci beciuri).

Paraclisul. Nu se știe cînd a fost construit. Este menționat de D. Fotino, în 1818 ⁵. Din catagrafia citată, din 1823, rezultă că paraclisul era « zdrăvăn », fiind situat pe o

¹ Despre situația clădirilor m-rii și a averii sale în această vreme vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Mln. Instr., dos. 1340/1847, 1489/1848, 3859/1857 și 1167/1862 și Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 250, 262, 268, 293, 309, 327, 345, 361 și 375 (din: 1823, 1838, 1843, 1845, 1848, 1857, 1862).

² Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88 — 30/1863, f. 97, 166.

³ Despre diversele reparații și transformări făcute bisericii în această perioadă vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 587/1860, 3337/1876 și 978/1862, unde se află și un plan al bisericii, la f. 179.

⁴ Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 257; vezi și catagrafiile din 1838, ibidem, f. 274 v și 1862, ibidem, f. 381 v.

⁵ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

pivniță¹. La 1838 martie 2, paraclisul era « în dărăpănare »², iar în 1852 se arată că avea nevoie de reparații³.

Paraclisul era situat în partea de sud a curții mănăstirii.

A fost dărâmat probabil odată cu biserica.

Brezoianu I., *Mănăstirile rise închinare*, p. 8–9, 89; Musceleanu Gr., *Săririndaru din Buc.* (*Cald. antic.*, 1862, p. 109–110 și 1875, p. 35); Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 35; *Monumente*, p. 154–157; Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 141–143; Ms. A. 545, f. 35 v.–36 v.; Tocilescu Gr., *Cetatea București sau Cetatea Dimboviței* (*Rev. Soc. Tin. rom.*, I (1898), serie nouă, p. 9); *Dicț. Rom.*, I, p. 723–724; Dumitrescu M., *Matei Basarab* (*Consolatorul*, I (1898–1899), p. 125); Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 7, 210–212; *Bis. Săririndar* (*Albina*, 1899–1900, p. 103–104); Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 106–110; *Monumentele*, III, pl. 5; BCMI, IV (1911), p. 48 <foto> și 151; *Amvonul*, XVII (1914–1915), p. 314; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 6–7 și 13; XXIX (1936), p. 5); Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură*. III, *Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 110); Ionescu Dim., *O danie a lui C-tin Vodă Brîncoveanu pentru Săririndar* (*Rev. ist.*, XVIII (1932), p. 263–265); Florescu G., *Alaiul înmormintării*, p. 29–32; Pavlov P., *Cocorăști* (*Glasul mon.*, X (1932), nr. 291); Florescu, *Vechi proprietăți*, p. 8; Caselli D., *O m-re la marginea Bucureștilor în veacul al XVII-lea*; *Săririndarul* (*Gazt. municip.*, 1935, nr. 166); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 28–30; Popescu-Lumină, *București*, p. 166, 176–177 <vedere>; Ionescu Gr., *Ţhidul*, p. 25; Florescu G. D., *Biserici bucureștene care nu mai sînt* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 329); Iorga N., *București*, p. 67 <foto>; Nicolae Sc. St., *Sfînta m-re Săririndar* (*Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 424 și 425); Sachelarescu I., *Din istoria Bucureștilor*, *Plumbuita*, p. 71; Costescu, *București*, p. 73; Crutzescu, *Podul Mogoșoaii*, p. 177–183; Stănescu Gh., *preot, Istoria m-rii Săririndar din București*, teză de licență, Institutul teologic, Buc., 1951; *Arta feudală*, p. 202; Ionescu Gr., *București*, p. 192; *Argintăria medievală*, în *Studii asupra tezaurului*, p. 80 și 83 <candelă>, 90–91, 95 <evanghelie> 82 și 92 <taler>; *Inscripții București*.

93. [M.] SCAUNE

str. Scaune nr. 2

Mahalaua Scaune, unde existau scaunele de carne ale orașului (butuci de lemn pe care se tăia carnea), este deseori pomenită în documente la sfîrșitul secolului al XVII-lea⁴. Un popă de la Scaune apare într-un document din 1695 iulie 1⁵ iar biserica este amintită la 1703 aug. 18⁶. Este posibil ca o biserică de lemn să fi existat aci încă din secolul al XVII-lea.

Actuala biserică a fost zidită (probabil pe locul celei de lemn, mai vechi) de Tănăsie de la Tîrnovo și terminată de nepotul său Stavro, la 1705 sept. 8 (data pisaniei).

Ca biserică de piatră — separat de aceea a Săpunarilor — o amintește banul M. Cantacuzino⁷. În planul din 1770 este trecută cu numele de biserică Măcelarilor.

A fost zugrăvită în anul 1843 de Ioan Costacopul paharnic, cu care ocazie i s-au astupat și arcadele pridvorului deschis. A fost reparată în anul 1878. Fiind veche și ruinată, îngropată sub nivelul străzii, a fost reparată din nou în anul 1915. Prin 1940 s-a dărâmat zidăria care astupa arcadele pridvorului. În anul 1954 i s-a refăcut turla-clopotniță.

Biserica Scaune este construită pe un plan treflat, cu abside ample. Naosul are o cupolă sferică, cu pandantivi rezemați pe arcuri, ale căror picioare formează pilaștrii din colțurile de naștere ale absidelor. Naosul este despărțit de pronaos printr-un arc dublu.

Pridvorul său seamănă cu cel al bisericii Colțea. El este sprijinit de zece coloane groase din cărămidă, cu arcuri în plin cintru. Pridvorul este boltit cu două calote sferice, despărțite de un arc median.

¹ Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 257.

² Ibidem, f. 274 v.; vezi și f. 381–381 v.

³ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1528/1852.

⁴ 1684 mai 11 (Acad. R.P.R., CLXIII/23 și 24);

1695 iulie 1 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCLVII/7).

⁵ Ibidem

⁶ Arh. St. Buc., Mitrop., XLII/2 și I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 107.

⁷ Tunusli, *Ist. Ţării Rom.*, p. 178.

Se păstrează portalul de piatră sculptată cu motive florale.

Decorația exterioară este simplă; brîul — format dintr-un tor între două rînduri de zimți — este situat mai aproape de cornișe, care a fost refăcută odată cu acoperișul. Ferestrele au ancadramente simple, din piatră, cu baghete încrucișate, de vădită influență moldovenească.

Se păstrează vechea catapeteasmă a bisericii de la începutul secolului al XVIII-lea.

Dict. Rom., I, p. 724; Ionescu-Gion, p. 210; *Consolatorul*, III (1900), nr. 1, p. 7; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 319—320; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 20—21; *Anuar* 1909, p. 23; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 99—100; Baltazar A., *Decorațiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureștene* (Conv. lit., XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548); ACMI, 1915—1916, p. 19, 22; *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1012; *Amvonul*, XVIII (1916), p. 312; *Bucureștii pitoresc*; Ghika-Budești, *Artele minore, bizantine și romane* (BCMI, XXX (1937), p. 173); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 57—59; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 13; Popescu-Lumină, *București*, p. 310; Iorga N., *București*, p. 93 <ușile>, p. 94 <tîmplă>; Teodoru H., *O uze mai nouă de la biserica Scaune din București* (BCMI, XXXVIII (1945), p. 77—78; Nicolescu Corina, *Biserica Scaune, Buc.*, 1946, 12 p. (din *Analecta III* (1946), p. 49—59); Ștefănescu I. D., *Monumentele de artă din Buc.*, (*Țlasul bisericii*, 1956, nr. 1—2, p. 46—56); *Arta feudală*, p. 221; *Inscripții București*; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 32 <tîmplă>.

94. [M.] CU SFINȚI (Sibilele, Popa Fierea) str. Sfinților nr. 12

A fost zidită de popa Fierea, devenit Filotei monah, și de Pană, către sfîrșitul secolului al XVII-lea¹. La 1696 febr. 15, popa Fierea închină noua ctitorie, cu cărți, odăjdii și toată averea, la mitropolie².

A fost rezidită și zugrăvită de mitropolitul Daniil, fiind terminată la 1728 april. 1 (data pisaniei, care nu amintește nimic despre prima biserică).

În secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, este numită cînd popa Fierea³, cînd biserica cu Sibilele⁴ (datorită picturii exterioare). În secolul al XIX-lea i s-a spus biserica Cu Sfinți.

A fost avariata de cutremurul din 1838, după care enoriașii au cerut repararea ei⁵. În 1844, biserica era încă în ruină⁶, cerîndu-se dărîmarea turlei. În 1845, turla a fost dărîmată și înlocuită cu o turlă din lemn; «meremetul» a fost făcut de meșterii Sotir Anastasiu și Simion Damian «în bună arhitectură, țepenie și întocmai după contract»⁷.

În clădirile din jurul bisericii — ajunse într-o stare «mizerabilă» — se găsea pe la mijlocul secolului al XIX-lea o școală.

Biserica a fost reparată și repictată de pictorii Serafim, în anul 1897, cînd i s-a reparat și pictura exterioară⁸.

Fiind ruinată și amenințată cu dărîmarea, a fost restaurată de Comisia monumentelor istorice, între anii 1912—1931, de arhitectul Gr. Cerchez; turla a fost refăcută în 1933.

Biserica cu Sfinți are planul trilobat, cu pronaosul ușor lărgit, cu clopotnița pe pronaos și turla pe naos (ambele refăcute).

¹ După cum rezultă dintr-o însemnare pe un trlod al bisericii, biserica exista la 1691—1692.

² Arh. St. Buc., Mitrop., XVI/18. Dania este întărită și de mitropolitul Teodosie, la 1696 mart. 5 (Ibidem, XVI/56) și de patriarhul Atanasie al Antiohiei, la 1701 febr. 8 (Ibidem, XVI/8).

Biserica popa Fierea este amintită și la 1698 iunie 8 (Muzeul de istorie Buc., nr. 28271).

³ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

⁴ 1793 iunie 11 (Urechia, *Ist. rom.*, V, p. 403); D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166; 1824 (Arh. St. Buc. Primăria Buc., dos. 3, f. 83).

⁵ Ibidem, Mitrop., dos. 1315/1839, f. 4.

⁶ Ibidem, dos. 1550/1884, f. 1.

⁷ Ibidem, f. 24.

⁸ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 203/1897.

Altarul are o boltă cilindrică, terminată cu o calotă sferică, ce reazemă pe o consolă continuă. Absidele naosului sînt puțin pronunțate iar cupola reazemă pe patru arcuri prin intermediul unui tambur, care micșorează deschiderea.

Naosul este despărțit de pronaos printr-un arc, umplut ulterior cu patru pilaștri cu arcade în plin cintru (cum a fost probabil la origine). Pronaosul, dreptunghiular, mai larg decît naosul, este boltit cu o calotă sferică.

Pridvorul din față este un adaos tîrziu. Se păstrează portalul de piatră sculptată (stricat în parte din pricina faptului că piatra este foarte moale) și pisania de deasupra ușii.

Decorul exterior este alcătuit din obișnuitele două registre, despărțite de un briu, situat mai aproape de cornișe, decorat cu un ornament uniform de pictură. Ambele registre sînt ornate cu firide oarbe, formate din arcaturi polilobate în acoladă, sprijinite pe pilaștri dreptunghiulari. Firidele din registrul superior sînt formate din cîte două arcaturi ce încadrează figuri de filozofi greci și de sibile. Aceste picturi exterioare au făcut renumele bisericii.

Ferestrele au chenare de piatră sculptată.

Se păstrează vechea și interesanta pictură a bisericii. În pronaos sînt zugrăvite chipurile lui N. Mavrocordat și al ctitorului, mitropolitul Daniil.

Fig. 110. — Biserica cu Sfinți. Pictura exterioară (după Ionescu-Gion, *Istoria Buc.*).

Musceleanu Gr., *Bis. cu sfinți* (*Cald. antic.*, 1862, p. 45—49); Ms. 5142, f. 215; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Popescu-Postăvaru G., *Istoricul bis. cu Sfinți (Sibilele) din Buc.* (*Consolatorul*, I (1898), nr. 7, p. 109—110; Urechia V. A., *Istoria școalelor*, III, p. 103; *Dict. Rom.*, I, p. 724; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 209—210, 381; Bilciurescu Șt., *Ghidul*, p. 123; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 146—157; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 21—22; *Pisania bisericii cu sfinți din București, după un decalce de V. A. Urechia* (*Bul. Fundațiunii V. A. Urechia*, I (1901), p. 30); Iorga N., *Inscripții*, I, p. 279—280; *Anuar* 1909, p. 23; Zagoritz Al., *Sculpturi în piatră de pe la biserici muntenești* (*BCMI*, VI (1913), p. 70); *BCMI*, VI (1913), p. 52, 143; Năsturel P. V., *Bis. cu Sfinți sau Sfinților din Buc.* (*Albina*, XIX (1915—1916), p. 1246—1250); *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1009—1010; *ACMI*, 1915—1916, p. 19, 22, 27, 50; Pamfile T., *Sibile și filozofi în literatura și iconografia românească*, Birlad, 1916 (din rev. *Ion Creangă*, IX (1916); *Amvonul*, XVIII (1916), p. 312; Filitti C. I., *Cători*, p. 26; Ștefănescu I. D., *La peinture*, p. 430; Filitti C. I., *Chipurile lui Nicolae vodă Mavrocordat și familiei sale în bisericile bucureștene* (*Conv. lit.*, LVIII (1926), p. 421—426); *BCMI*, XXVI (1933), p. 96, 97; Elefterescu Em., *Bis. cu Sfinți sau Popa Fierea* (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 348); *Bis. ort. rom.*, LII (1934), p. 780—783; Ghika-Budești, *Evoluția* (*BCMI*, XXIX (1936), p. 28); Florescu, *Din vechiul București*, p. 42; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 14; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 186—189; *Idem*, *Istoria*, p. 220; Ioniță D. I., *Biserica cu Sfinți din Buc.*, *Buc.*, 1938, 29 p. (din *Bis. ort. rom.*, LVI (1938), nr. 1—4, p. 64—90); *Arta feudală*, p. 221; Ionescu Gr., *Relatare*, p. 80; *Inscripții București*.

95. SF. ANTON (Biserica Pușcăriei), dărmată, fostă pe locul Pieței de flori

A fost zidită în anul 1735, de Petre, fiul lui Enciu din Serbia, probabil pe locul unde fusese biserica doamnei Maria, distrusă în 1595. Este pomenită în secolul al XVIII-lea¹, în cataografia din 1810 — cu numele de biserica Pușcăriei — și de D. Fotino², cu acela de biserica Sf. Antonie de la pușcărie. Era situată aproape de pușcăriu de la Curtea Veche. O descriere a lui D. Bolintineanu arată că biserica se găsea în mijlocul unei curți cu ziduri înalte; lângă ea se afla vechea temniță.

«Biserica pușcăriei» a ars la 1804 aug. 28³ și în marele incendiu din 23 martie 1847, după care nu a mai fost refăcută. Pe locul fostei clădiri s-a ridicat un stîlp comemorativ. În amintirea acestui locaș, biserica Curtea Veche (care are hramul Buna Vestire) este numită astăzi Sf. Anton.

Bolintineanu D., *Doritorii nebuni* (Dîmbovița, VI (1864), p. 109); Anton Pann, *Memorabilul focului*, p. 79, nota, p. 81—82; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 353; *Bucureștii pitoresci*; Drăghiceanu V., *Coloana din piața Sf. Anton* (BCMI, IX (1916), p. 47); Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 124; Stahl, *București*, p. 146; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 51—53; Ionescu Gr., *Șhidul*, p. 178; Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*, p. 47; BCMI, XXXV (1942), p. 171; *Inscripții București*.

96. M. M-REA SF. APOSTOLI (Tîrnov, Arhimandritul) str. Sf. Apostoli nr. 33 A

Prima construcție datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Dintr-un document din 1626 nov. 30, rezultă că mănăstirea exista la 1585—1586⁴. Era închinată unei mănăstiri din Tîrnovo-Bulgaria, de la care și-a luat numele de mănăstirea Tîrnovului. Sub acest nume este cunoscută în primele decenii ale secolului al XVII-lea⁵.

Din pisania pusă la 1715 iulie 10 — cu ocazia unor reparații făcute de Ștefan Cantacuzino voievod — rezultă că prima ctitorie a fost din lemn și că a fost construită din zid de Matei Basarab⁶.

După domnia lui Matei Basarab, mănăstirea Tîrnovului este cunoscută în acte sub numele de mănăstirea sf. Apostoli⁷, iar mahalaua se numea a Arhimandritului⁸. În secolul al XVIII-lea i se spunea uneori «mănăstirea Arhimandritului, unde se prăznuiesc Sf. Apostoli»⁹.

Mănăstirea a fost prădată de slujitorii răsculați, în februarie 1655, «cînd au jefuit mănăstirile și toate bisericile cîte erau în București»¹⁰. Înainte de febr. 1677, cînd a fost închinată patriarhiei de Constantinopol, fusese arsă «prin mîna unui dușman»¹¹.

În timpul domniei lui C. Brîncoveanu, a fost reparată de Axentie, mitropolitul Sofiei, originar din Tîrnovo, care îi face pardoseala și reface narthexul (pisania din 1705).

¹ La 1768 (Acad. R.P.R., ms. 403, f. 67 și ms. 907, f. 63) și de banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178).

² D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

³ N. Iorga, *Manuscrisele mîndstirii Cernica*, p. 20—21.

⁴ Acad. R.P.R., ms. nr. 1233, f. 212—216.

⁵ Doc. din 1622 nov. 29 (DIR, XVII/4, p. 205) și doc. de la nota precedentă.

Cf. și doc. din 1690 iulie 1 (Arh. St. Buc.,

m-rea sf. Apostoli, XI/4).

⁷ Doc. din 1656 august 11 (ibidem, I/1), 1677 febr. (ibidem, XI/2).

⁸ Doc. din 1678 aprilie 4 (Acad. R.P.R., Foto, XXXV/43).

⁹ *Studii și doc.*, VII, p. 275.

¹⁰ Doc. din 1656 aug. 11, citat mai sus; cf. și *Cronica țării*, în *Mag. istoric*, IV, p. 339 și *Istoriile*, p. 133.

¹¹ Arh. St. Buc., m-rea sf. Apostoli, XI/2.

Ștefan Cantacuzino îi face clopotniță pe pronaos, îi adaugă pridvor, o zugrăvește și face ușa de la intrare cu chenarul de piatră sculptată (pisania din 1715 iulie 10).

Biserica avea și clădiri în jur¹. După mărturia preotului Musceleanu, în anul 1862 locașul era înconjurat de case cu etaj, care erau închiriate.

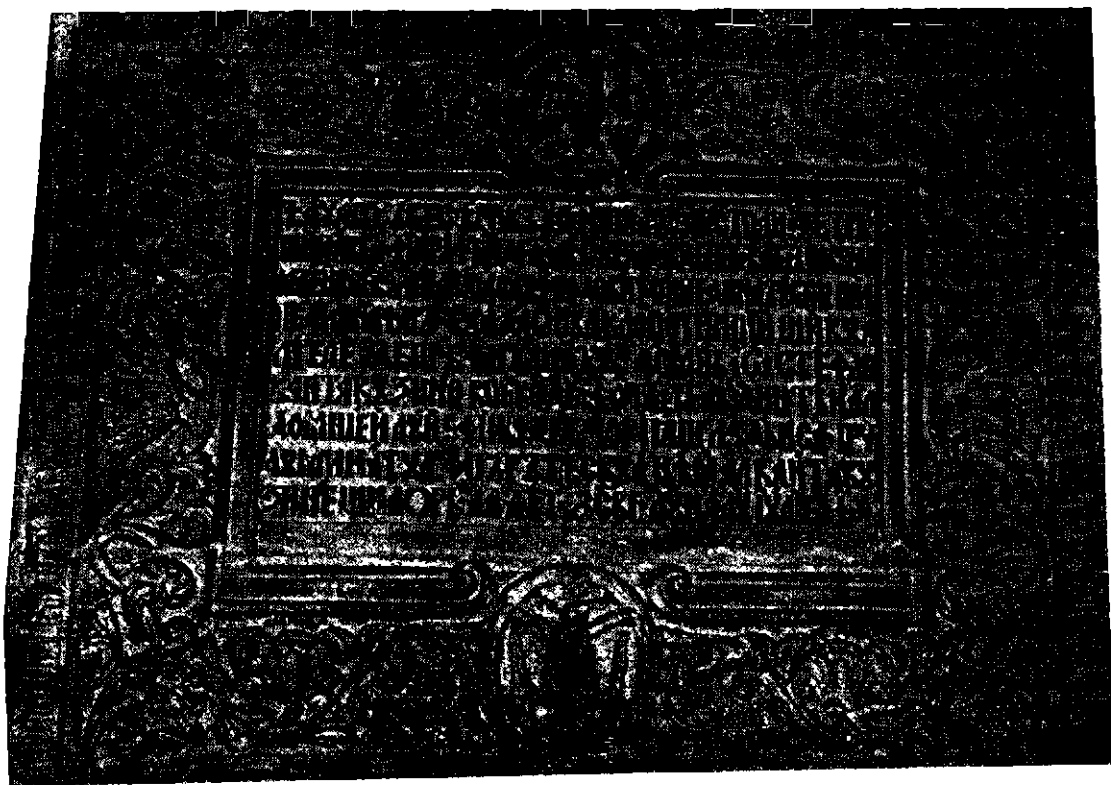

Fig. 111. — Pisania bisericii Sf. Apostoli — 1715.

Stricată de cutremurele din 1802² și 1838³, biserica a fost reparată după fiecare din acestea; după ultimul cutremur, a fost refăcută în mare parte (în locul celor trei turle de zid s-a făcut una de lemn) și zugrăvită, fiind sfințită în 1843⁴. Diverse reparații s-au mai făcut în 1864 și la sfârșitul secolului al XIX-lea⁵, când biserica era ruinată în exterior.

Clopotnița a fost refăcută în 1936, cu care prilej a fost restaurată și pictura bisericii, de pictorul E. Iovănescu.

După părerea arhitectului Ghika-Budești, biserica a avut inițial doar o turlă⁶. Clădirea are ziduri foarte groase (de 1,5 m).

Altarul seamănă cu cel de la biserica Doamnei, cu o boltă ovoidă pe pandantivi, rezemați pe patru arcuri.

¹ Din acest motiv, i se spune mănăstire cu han (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 177) sau mănăstire mare domnească (D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165). În 1813 era socotită printre mănăstirile mari ale țării (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 15).

² *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625. O catagrafie din 1818 arată că biserica era crăpată în 3—4 locuri, iar învelișul era jumătate din tinichea și jumătate numai scinduri (Arh. St. Buc., ms. 430, f. 748).

³ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 119.

⁴ Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 360; vezi și catagrafia din 1843, în care se arată situația clădirilor mănăstirii, la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 2134/1843.

⁵ *Ibidem*, dos. 1422/1864, 132/1898 și 316/1899.

⁶ În catagrafia din 1843 se spune că biserica avea trei turle.

Naosul are abside laterale adînci; turla de pronaos, pe pandantivi, sprijină pe arcuri, din care unul puternic, spre pronaos.

Pronaosul este pătrat, acoperit cu o calotă sferică cu pandantivi pe arcuri în consolă. Nu este despărțit de naos.

Pridvorul are o formă pătrată (foarte rar întîlnită), fiind boltit cu o calotă pe pandantivi. Opt coloane, scurte și groase, eu capiteluri neocorintice, sprijină arcadele pridvorului, care au mărimi diferite.

Decorația exterioară a fost modificată; ea este alcătuită din două registre, decorate cu obișnuitele arcade de ciubuce rotunjite, cel inferior cu arcade largi în samicer, cel superior cu arcade înguste, împerechiate două cîte două.

Ușa este foarte frumoasă, cu un portal lat de piatră sculptată cu măiestrie. Arcada este decorată cu două capete de îngeri cu aripile întinse, iar pisania de deasupra înconjurată de un chenar de piatră sculptată, avînd la partea superioară stema țării, iar dedesubt pajura bicefală a Cantacuzinilor.

Ferestrele — cu chenare de piatră sculptată, puse la 1715 — au fost modificate în secolul al XIX-lea.

Se păstrează stranele, tronul și catapeteasma — care seamănă cu cea de la sf. Gheorghe Nou — din vremea lui Ștefan Cantacuzino.

Casele egumnești. O catagrafie a mănăstirii, făcută în anul 1818, ne arată din ce se compuneau «casele domnești» ale mănăstirii: ele erau formate din trei odăi, situate în fundul curții, pe dreapta, și din alte trei odăi cu o cămară. Tot în curtea mănăstirii mai exista și un chioșc domnesc zugrăvit. În afară de aceste încăperi «domnești», în curtea mănăstirii mai erau: șase odăi și o cuhnie, situate «împotriva» clopotniței și care erau «prăpădite de tot», fără înveliș și fără uși și ferestre, trei odăi cu cuhnie și cămară, o odaie boltită, în zidul porții celei mari în curtea de afară, și o alta în dosul acesteia¹.

O altă catagrafie din 1843 nu mai pomenește de casele și chioșcul domnesc, ci doar de casele egumenești, aflate în partea de răsărit a curții și compuse din nouă odăi cu o cămară, aflate pe două pivnițe boltite și avînd în față un pridvor de lemn; în partea de nord a curții erau atenansele (bucătăria, șopronul, hambarul, grajdul etc.); în partea de apus se găsea alt rînd de cinci odăi iar în partea de miazăzi magaziiile de zid. Toate aceste clădiri erau înconjurate cu zid².

Aceste clădiri din jurul bisericii — în care după anul 1863 a fost găzduit liceul Matei Basarab — au fost dărîmate către sfîrșitul secolului trecut.

Cu prilejul săpăturilor arheologice făcute în anul 1956, în curtea bisericii și în curțile caselor din str. Vinători nr. 4 și Sf. Apostoli nr. 36, s-a descoperit o sală mare împărțită în două încăperi, printr-o arcadă mediană; fiecare din acestea era acoperită cu o cupolă joasă. Această sală mare — construită poate de Matei Basarab — era probabil trapeza mănăstirii. Tot cu prilejul acestor săpături, s-a descoperit și parte din aripa de est a chiliilor și o pivniță, acoperită cu o boltă semicilindrică, construită în sec. XVII.

★ Brezoianu I., *Măndștirile zise închinare*, p. 38—40, 89; Musculeanu Gr., *M-reă Sf. Apostoli (Cald. antic, 1862, p. 93—94 și 1875, p. 90—91)*; Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 90—91; Bilciurescu Șt., *Măndștirile*, p. 252—253; Idem, *Ghidul*, p. 125; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; *Dicț. Rom.*, I, p. 713; *Ms. A. 545, f. 24*; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 174, 351; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 240—241; Iorga N., *Inscripții*, f. I, p. 266—267; Tocilescu Gr., *Catalogul*, p. 117; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 28; *Anuar 1909*, p. 22—23; Greceanu O. N., *București*, p. 153; Elefterescu Em., *Bis. Sf. Apostoli (Glasul mon., XI (1933), nr. 354)*; BCMI, XXVI (1933), p. 99; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 4—5; Popescu-Lumînă, *București*, p. 306—307; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 34, 53; Ghika-Budești, *Evoluția (BCMI, XXIX (1936), p. 17, 29, 31, 33, 34, 75—76 și pl. CCLXXV—CCLXXIX)*; Caselli D., *Mahalaua Tirnovului (Gazt. municip., V (1936), nr 241)*; Idem, *Mahalaua și biserica sf. Apostoli (ibidem, nr. 246)*; Idem, *Dimbovicioara de la sf. Apostoli (ibidem, nr. 248)*;

¹ Arh. St. Buc., ms. rom. 430, f. 784 v — 786.

² Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 363.

Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 224–228; Bezviconi G., *Căldtori ruși*, p. 374–375 <descriere, 1846, istoric>; *Arta feudală*, p. 217; Ionescu Gr., *București*, p. 62–63; Idem, *Relatare*, p. 75; Constantinescu-Iași, *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 80, 81 <foto>, 113; *Bucureștii de odinioară*, p. 123–124; *Materiale arheologice*, V (1959) p. 642–645; *Inscripții București*; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 46 <acaun>.

SF. ATANASIE, vezi Bucur

97. SF. CONSTANTIN ȘI ELENA

str. sf. Constantin nr. 33

A fost zidită de Constantin cojocar beșleaga, Constantin Melcescu croitor, hagi Panait șelar, Pătrașcu croitor și Ion Coica, fiind isprăvită în sept. 1785 (data pisaniei).

Fig. 112. — Constantin cojocarul, ctitorul bisericii Sf. Constantin (după Ionescu-Gion, *Istoria Buc.*).

A fost renovată în 1861¹ și la sfârșitul secolului al XIX-lea, când a fost pictată de G. Ioanide.

Ms. A. 545, f. 77; *Dict. Rom.*, I, p. 715; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 183; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 134; Iorga, *Inscripții*, I, p. 298; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 5–6; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 20; Caselli D., *Mahalaua Livezea gospod.* (*Gaz. municip.*, IV (1935), nr. 195); ACMI, 1942–1943, p. 59; *Inscripții București*

¹ Vezi Arh. St. Buc., Mîn. Instrucțiunii, dos. 617/1861.

A fost reclădită (în locul altei biserici mai vechi), de preotul Dumitrache, Stana, soția sa, fiul lor, pitarul Dumitrache Popescu, și Alexandru Popescu. Lăcașul a fost isprăvit în 1839 (data pisaniei). A fost reparată în anul 1868 și rezugrăvită în anul 1897, când i s-a refăcut și timpla. Biserica a fost refăcută în 1924—1934, fiind pictată de Costin Petrescu.

Dict. Rom., I, p. 717; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 82—87; *Anuar* 1909, p. 20; Georgescu St., *Monografia bisericii parohiale Sf. Dimitrie Colentina*, Buc., 1924, 23 p.; *Bis. ort. rom.*, 1931, p. 632; *Inscripții București*.

99. **[M]** SF. DUMITRU * (Biserica de jurământ, a lui Badea Bălăceanu)
str. 30 Decembrie nr. 1, colț cu str. Poștei nr. 2

S-a discutat de către vechii cercetători dacă mănăstirea Sf. Dumitru din București — care apare într-un document din 1589—1590¹ — este aceeași cu biserica din secolul al XVII-lea, numită de jurământ sau a Bălăceanului.

Săpăturile efectuate în ultimii ani în jurul bisericii Sf. Dumitru au scos la iveală morminte vechi, confirmând astfel că pe acest loc a existat o biserică încă din secolul al XVI-lea, sau chiar de la sfârșitul secolului al XV-lea.

În documentul amintit, din 1589—1590, Mihnea voievod întărește mănăstirii Sf. Dumitru stăpînirea asupra unor prăvălii, case și vie, dăruite de mama sa, doamna Ecaterina, soția lui Alexandru Mircea. Este posibil ca doamna Ecaterina, care înzestrează mănăstirea, să fie și ctitora acesteia. Din același document rezultă că mănăstirea Sf. Dumitru era metoh la mănăstirea Vladatos de la Salonic. După această dată, ea nu mai este pomenită. Este posibil ca să fi fost distrusă în anul 1595, la retragerea din București a lui Sinan pașa, și refăcută după aceea, poate în primele decenii ale secolului al XVII-lea.

Biserica Sf. Dumitru este pomenită începînd din deceniul al IV-lea al secolului al XVII-lea; în această biserică se luau, sub afurisenia și blestemul preotului, jurămintele pentru judecăți². Asemenea jurăminte sînt menționate la 1638 octombrie 18³, 1656 iulie 30⁴ și 1680 mart. 7⁵, cînd i se spune « biserica de jurământ Sf. Dumitru ».

Probabil că această biserică în care se luau jurămintele (care mai tîrziu se vor depune la mitropolie) să fi fost una din cele mai mari din oraș. Ea este pomenită și de Evlyia Celebi, care-i spune mănăstirea Sf. Dumitru (cum altă mănăstire cu acest hram nu era în București, el nu se putea referi decît la aceasta).

Biserica de jurământ va fi numită mai tîrziu a Bălăceanului, fiind pomenită cu acest nume în documente la 1695 ianuarie 18⁶, 1696 aug. 20⁷ și 1698 aprilie⁸, cînd și mahalalei i se spune a bisericii Bălăceanului sau Sf. Dimitrie. Cînd biserica devine a Bălăceanului — ea fiind refăcută sau

* Vezi și hanul episcopiei Buzău la p. 98.

¹ Acad. R.P.R., *Fotografii*, XXVII/29. -

² Numeroase asemenea jurăminte în diverse biserici din țară sînt pomenite la 1569 ian. 9 (*DIR*, XVI/3, p. 307), 1570 mai 1 (*ibidem*, p. 354) etc. Înainte de a se lua jurămintele la bis. Sf. Dumitru se jura în biserica domnească din București (doc. din 1575 aug. 20, *DIR*, XVI/4, p. 198) și probabil și în alte biserici (un document din (1627—1629) amintește

biserica « ce a fost de jurământ » (*Arh. St. Buc., m-rea Cozia*, XLVII/16).

³ G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 198.

⁴ *Ibidem*, p. 219.

⁵ Acad. R.P.R., CCCLXXIV/266.

⁶ *Arh. St. Buc.*, ep. Buzău, LXXXV/10.

⁷ *Idem*, cd. 705, f. 84—85.

⁸ *Idem*, ep. Buzău, LXXV/12.

reparată de Badea Bălăceanu, probabil ca paraclis al caselor sale, aflate în apropiere — nu se mai pomenește de luarea jurământului în această biserică¹. La 1707 febr. 20 mahalaua se numea încă a bisericii de jurământ².

După moartea lui Badea Bălăceanu, în lupta din 1690 dintre trupele imperiale și turc de la Zirnești — unde acesta a luptat de partea austrieților — casele sale din București au fost dărimate din ordinul lui Constantin Brîncoveanu, care a construit pe locul lor hanul ce-i va purta numele. Rămasă fără ocrotirea ctitorului, biserica va fi avut probabil și ea de suferit, astfel încît se ruinează.

A fost refăcută din zid la 1741—1746 de Stroe Rîmniceanu vătaf de copii (devenit Isaia monah) și de nepotul său Radu Atanasievici logofăt de vistierie (fapt confirmat de un document din 1753 noiembrie 30, cînd biserica devine metoh al episcopiei de Buzău)³.

Clădirea bisericii, care începuse să se dărăpăneze încă de la 1797, a fost avariata de cutremurul din 1802 și arsă apoi la 1804 august 28. A fost rezidită de Costandie Filitti episcopul de Buzău, începînd de la 1819, continuată de urmașul său Gherasim Rătescu⁴ și împodobită (probabil terminată de zugrăvit) de episcopul Chesarie, fiind gata de-abia la 1843 octombrie 26⁵.

Biserica Sf. Dumitru este singurul edificiu mai vechi de acest fel despre care știm de cine și cum a fost construit, deoarece s-au păstrat toate contractele încheiate de meșterii care-au lucrat biserica în anul 1819.

La 1819 mai 18, Iosif Weltz se angaja să zidească biserica « din temelie și pînă să va isprăvi de tut, cu toți meșterii zidari și salahorii miei ». « Trupul » bisericii urma să se facă din zid iar turnul din lemn, tencuit pe dinlăuntru și pe dinafară. Meșterul se angaja să facă construcția « cu meșteșug nemțesc ». Biserica urma să fie astfel construită : « Să rădic boltă prin șanțuri de jur împrejur ; să fac coloanele pă dinafara bisericii și ciubucele întocmai după planu ce am dat sf. sale, iscălit de mine ; să fac bolțile pă dinlăuntru cu meșteșug bun și temeinic ; să fac două coloane în biserică din cărămidă (ca la Șarban vodă), la spatele cîntăreților, de la capul lor în sus și pînă sub boltă sus ; să fac loc în altar pentru proscomidie, așăzînd atît piatra de jos cît și pisania iarăși cu chimer (chenar) măsurat frumos. . . Să fac bolțile de lingă turn, de unde mi se va arăta și pînă în fața dinaintea bisericii, de lemn cu bagdatii tencuite cu var. . . Scaunele tronului cu cercurile lor să le fac temeinic și măsurate frumos. Ciubuce frumoase, nemțesti, să fac atît pe dinafară și pă supt strașină, cît și pă dinlăuntru, după cuviință ». Meșterul urma să facă și o bolniță boltită « supt pardoseala bisericii ». Înălțimea bisericii trebuia să fie atît cît « va cere simetria și plăcerea prea sf. sale » (episcopului). În fața bisericii, meșterul promitea să facă un « francărspiț uemțesc », după cum prevedea planul. Totul urma să se facă « cu meșteșug bun, curat, temeinic și fără cusur întru toate ». Clădirea trebuia să fie gata de roșu în două luni. Pentru lucru, episcopul urma să plătească 10500 taleri⁶.

turnului

mitropoliei

¹ În secolul al XVIII-lea, jurămintele se luau și în alte biserici iar pentru chestiuni mai deosebite se jura în biserica episcopiei (Raicevich, *Osservazioni*, p. 236—237).

² Arh. St. Buc., ms. 705, f. 429—429 v.
³ Banul Mihail Cantacuzino îi spune încă biserica Bălăceanului (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178) ; D. Fotino (*Ist. Daciei*, III, p. 166) o numește biserica Sf. Dimitrie a episcopiei de Buzău.

⁴ Cf. și cronica lui Ion sin Dobre — ms. la Inst. de istorie — care notează printre evenimentele de seamă petrecute în oraș că « Întru acest următor an 1819, biserica sfîntului Dimitrie din ulița Ișli-carilor s-au făcut din temelie, după cum să vede, cu toată podoba ei, încă începută fiind de sfinția sa proiu episcop Costandie și rădicată de roșu mai de tot ; apoi săvîrșită de preasfinția sa Gherasim halea episcop, ostenitor fiind și ispravnic cheltuelii

Kir Samoil Vintileanu și iconomu sfîntei episcopii Buzău ».

⁵ Anul 1843 reprezintă data cînd toate lucrările au fost terminate. De fapt, biserica se isprăvise de zidit încă din 1819 iar o catagrafie din 1825 arăta că biserica era nouă, de zid, cu o turlă de lemn, pardosită cu pietre ; tîmpla era din lemn de nuc sculptat ; biserica era zugrăvită numai în parte ; stîlpii ușii erau din piatră iar în fața ușii se găseau cîteva trepte.

Lîngă biserica se aflau casele arhieresti, de zid, cu pivnița boltită, iar în dosul bisericii se găsea o altă « pereche » de case. (În aceste case din curtea bisericii urma să se înființeze prin anul 1757 o « școală de învățatura copiilor » — Acad. R.P.R., CXXVI/?).

Ca și la alte biserici, după cutremurul din 1802, clopotul era așezat în patru furci de lemn.

⁶ Acad. R.P.R., XLVIII/154.

Printr-un alt contract, din 1819 mai 30, Anastase dulgheru calfa se angaja să facă toate lucrările de dulgherie și tâmplărie, în afară de tâmplă, scaunul domnesc și amvonul. Dulgherul urma să execute: schela, tiparele bolților cu legăturile ei, turla, acoperișul, grinzile zidurilor, ferestrele, ușile, dulapurile. Jețurile trebuiau să fie făcute ca la Sf. Ioan cel Mare cu « coroanele săpate ca acelea, cu meșteșug taleodoricesc » (!). Tot lucrul dulgherului costa 5200 de taleri ¹.

Un alt meșter — care nu semnează contractul — se angaja la 1819 mai 8 să sculpteze che-narele de piatră pentru cele 11 ferestre ale bisericii. Sculptura trebuia să se facă « cu meșteșug, lucrînd-o în ciubuce ». Meșterul se obliga « să lipesc pietrele cu meșteșug bun și să le alcătuesc cu analoghie frumoasă. Să așază fiarăle ferestrelor la piatră cu bună și temeinică orînduială și să am a așăza toate aceste ferestre la locurile lor, sus în ziduri ». Pentru sculptarea fiecărui chenar de fereastră urma să se plătească eite 40 de taleri ².

În sfîrșit, meșterii zugravi Ioan, Mincu și Costache se obligau la 1819 sept. 20 să zugrăvescă deocamdată numai turla bisericii. Lucrarea trebuia să se facă în modul următor: sus, « pe panto-crator », să se zugrăvescă « cetele îngerești, după orînduială; mai în jos, rîndul proorocilor celor mari, cum și didesupt alt rînd iarăși de apostoli mari iar didesupt liturghia îngerească și, din jos, cei 4 evangheliști ». Zugravii se angajau să pună aur bun la coroanele sfinților. Pentru lucrul lor, uruau: să primească 1750 taleri; li se mai puneau la dispoziție schele, precum și zidari și salahori care să-i ajute ³. Cei trei meșteri nu au zugrăvit decît turla, deoarece din catagrafia din 1825 rezultă că biserica era zugrăvită numai în parte.

După marele incendiu din 23 martie 1847, care îi arde acoperișul și pictura, biserica a fost reparată în 1852 de episcopul Filotei al Buzăului care îi face acoperiș nou, clopotniță, consoli-dează zidurile, reface pictura (lucrată de Szatmary) și tîmpla, adăugînd pridvorul din față (pisania din 1852) ⁴.

În 1912 biserica era în ruină. Închisă după război, a fost renovată de I. C. Filitti și redeschisă în 1930.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 79, notă; Musculeanu Gr., *Bis. Sf. Dumitru (Cald. antic, 1866, p. 75—76); Ms. A. 545, f. 32—33 v.; Dumitrescu M., Bis. Sf. Dumitru (Teologul, I (1897), nr. 16, p. 1—2); Dicț. Rom., I, p. 717; Ionescu-Gion, Ist. Buc., p. 166, 184—186; Dumitrescu M., Istorical, I, p. 118—120; Iorga N., Inscriptiile, I, p. 339—341; Anuar 1909, p. 26; Greceanu O. N., București, p. 176; Lapedatu Al., Catagrafia, p. 17; Năsturel P. V., Biserica Stavropoleos din Buc..., 1906, p. 33—34; Florescu G. D., Vechi proprietăți, p. 17; Filitti I. C., Biserica Sf. Dumitru din București (str. Carol), Buc., 1932, 32 p.+11 pl. (din Bis. ort. rom., L (1932), p. 348—362 și 408—422); Florescu G. D., Alaiul înmormîntării, p. 43—44; Elefterescu Em., Bis. Sf. Dumitru (a lui Badea Bălăceanu), (Glasul mon., XI (1933), nr. 346); Florescu G. D., Din vechiul București, p. 64; Popescu-Lumină, București, p. 314—315; Ionescu Gr., Ghidul, p. 12—13; Filitti C. I., Inventarul episcopiei Buzău, al metoașelor sale și al bis. Sf. Dumitru din Buc., Buc., 1935, p. 7—8, 35—39 (din Bis. ort. rom., LIII (1935), nr. 1—2); Caselli D., Biserica de jurmînt (Gaz. municip., IV (1935), nr. 168; Idem, Mahalaua Sf. Dumitru (Ibidem, nr. 171); Nicolaescu Stoica, Istorical străvechei biserici Sf. Dumitru din București pe vremea lui Mihnea Vodă (Ibidem, nr. 195); Nicolaescu St., Vechimea bis. Sf. Dumitru din Buc., Buc., 1935; Filitti C. I., Vechimea bisericii Sf. Dumitru din Buc. (Adevărul, din 14 februarie 1936 și în vol. Recenzii și note critice, Buc., 1937, p. 64—67; Răspunsul lui St. Nicolaescu în Adevărul, din 26 februarie 1936; al lui I. Filitti, ibidem, 29 februarie 1936 și al lui Stoica Nicolaescu, ibidem, 10 aprilie 1936); Filitti I. C., Ceva mai mult despre bis. Sf. Dumitru din Buc., Buc., 1938, 7 p.; Iorga N., București, p. 244—245; Nicolaescu St., Istorical mîndstirii Sf. Dumitru din Buc. (Gaz. municip., IX (1940), nr. 428); ACMI, 1942—1943, p. 59; Crutzescu G., Podul Mogoșoaiei, p. 76—80; Constantinescu-Iași P., Influențe ale arhitecturii vechi rusești, p. 112; Bucureștii de odinioară, p. 157; Inscriptiile București.*

¹ Acad. R.P.R. XLVIII/159.

² Ibidem, XLVIII/160.

³ Ibidem, XLVIII/158.

Vezi și contractul lui Iosif Wetz pentru cele trol cruci de fier ale bisericii (ibidem, XLVIII/137).

⁴ Despre aceste reparații și despre cele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 2310/1850, 3915 bis/1857, 962/1862 și 3316/1876; vezi de asemenea REAZ, dos. 144/1855.

A fost clădită de Ivașco Goleșcu mare vornic (între 1574—1578 și 1581—1583); acesta este amintit într-un document din 1596 august 17 ca « cel dintîi ctitor scris în sfîntul pomelnic »¹. Zidirea mănăstirii s-a făcut în timpul domniilor lui Alexandru Mircea și a fiului său Mihnea Turcitul², adică în vremea în care, nu departe de această mănăstire, domnii menționați construieră marea mănăstire Sf. Troiță. Lăcașul era probabil terminat în 1578—1579, cînd obține un hrisov de la Mihnea Turcitul, pomenit într-un document din 1625 iulie 15³. Prima mențiune documentară a mănăstirii este din 1589 iulie 5⁴, dată după care este foarte des pomenită în documente.

După zidire, a fost închinată de ctitor mănăstirii Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai.

Suferind probabil avarii în toamna anului 1595, cu ocazia retragerii trupelor turcești ale lui Sinan pașa din București, a fost reparată sau refăcută de Pană vistierul, care devine al doilea ctitor al mănăstirii⁵. De aceea, mănăstirea a fost numită uneori, în secolul al XVII-lea, a lui Pană vistier⁶, fapt care a făcut pe unii dintre cercetătorii trecutului orașului să-l socotească pe acesta drept primul ctitor al mănăstirii.

Arsă de ungerii aduși în țară de Gabriel Bathory, în iarna anului 1611⁷, a fost reparată probabil de urmașii ctitorilor sau din mijloacele mănăstirii, bine înzestrată de ctitorii ei.

În secolele XVII—XVIII, mănăstirea este pomenită deseori în documente, cu prilejul diverselor procese ce poartă pentru proprietățile sale⁸.

Între 1775—1782, doamna Ecaterina Ipsilanti a construit un han în apropierea clădirilor mănăstirești, cărora le face și unele reparații⁹. Deoarece aceeași doamnă a clădit și un paraclis la Curtea Arsă, cu același hram, unii cercetători au confundat cele două lăcașuri, socotind-o pe Ecaterina Ipsilanti ctitora mănăstirii Sf. Ecaterina.

La 1813 se număra printre mănăstirile de categoria a II-a din țară¹⁰.

Din cataografia mănăstirii din 1836 febr. 21 rezultă că biserica era de zid, «zdravănă», cu două turle de lemn, din care una era clopotniță; biserica fusese învelită de curînd cu șindrilă¹¹. Turlele de lemn înlocuieră probabil pe cele de zid, căzute la cutremurul din 1802.

Avariata de cutremurul din 1838¹², biserica prezenta după aceea crăpături serioase¹³. În 1846, călătorul rus Uspenski arată că biserica era urîță și veche, fiind înconjurată cu gard de lemn. Remarcă însă frumusețea caselor egumenești, care fuseseră refăcute după cutremurul din 1838¹⁴.

În 1849, biserica era « în cea mai proastă stare », trebuind să fie rezidită. A fost dărîmată în 1850 și reconstruită pe locul clădirii vechi, fiind gara la 1852 mai 1 (data pisaniei)¹⁵. Aceasta este biserica actuală, pictată de C. Lecca și Mișu Popp, avînd în față un portic circular din coloane ionice subțiri cu un fronton îngust. Pictura tîmplei a fost făcută pe pinză la muntele Sinai și aplicată pe lemn. Biserica a fost apoi reparată în 1899 și 1909.

* Vezi și hanul m-rii Sf. Ecaterina la p. 107—108.

¹ DIR, XVI/6, p. 241.

² Doc. din 1613 iunie 4 (idem, XVII/2, p. 202).

Un alt document spune că este făcută în vremea lui Mihnea Turcitul (1625 iulie 15, idem, XVII/4, p. 540—541). Probabil se are în vedere aici data terminării.

³ Doc. citat la nota 1.

⁴ DIR, XVI/5, p. 418.

⁵ Doc. din 1619 iunie 28 (DIR, XVII/3, p. 386—387). Acest document amintește de vechiul ctitor, bătrînul Ivașco Goleșcu vornic, și de noii ctitori: Ivașco Băleanu mare vornic, nepotul lui Ivașco Goleșcu, și Nicola mare pitar, nepotul lui Pană vistier.

⁶ Doc. din 1668 iunie 8 (Acad. R.P.R., LVIII/186), 1669 oct. 16 (Acad. R.P.R., DCXXIII/97), 1669 iunie 26 (Acad. R.P.R., CCXCL/3) etc.

⁷ Doc. din 1613 iunie 4 (DIR, XVII/2, p. 202).

⁸ 1672 ian. 4 (Arh. St. Buc., Mitrop., CDLXII/1; 1714 iunie 25 (Acad. R.P.R., CCCLXXIV/104) etc.

⁹ D. Fotino, *Istoria Daciei*, II, p. 172.

¹⁰ V. A. Urechia, *Isr. rom.*, X A, p. 15; cf. și D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165 și Hurmuzaki, X, p. 513.

¹¹ Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 444—445.

¹² Despre stricăciunile din 1838, cînd i se crapă bolta, vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 50.

¹³ Vezi cataografiile din 1845 aug. 10 și 1847 iulie 9 (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 454 și 464 și Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1738/1845 și 1330/1847.

¹⁴ Bezviconi G., *Căldtori ruși*, p. 372.

¹⁵ Vezi și cataografia din 1861 iulie 24 (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 476—479).

Casele egumenești. Din cataografia din 1836 febr. 24 — citată și mai sus — rezultă că vechile case egumenești ale mănăstirii erau alcătuite din șapte camere, toate reparate de curind și învelite cu șindrilă. Sub această casă se afla o pivniță, iar sub pridvorul casei o odăiță.

Atenasele erau alcătuite dintr-un șopron, un grajd și o odaie. În afară de aceste clădiri, se mai găsea în curtea mănăstirii o « căscioară » veche de gard, spre apus, lângă care se aflau « două dărimături de colibe țigănești »¹.

Pe locul acestor case vechi egumenești, s-au construit după 1838 altele. Acestea erau alcătuite din șase odăi zugrăvite, cu o sală la mijloc și o cămară. Cele șase odăi aveau cinci sobe « nemțești » și o sobă « muscălească ». La parter se găsea o sufragerie.

În curte se aflau două odăi cu o bucătărie, două șoproane, două hambare și un grajd, toate noi. Curtea era pe jumătate pavată cu piatră ².

Brezoianu I., *Mănăstirile rize închinat*, p. 58—59; Musceleanu Gr., *Sf. Ecaterina (Cald. antic, 1862, p. 102—103)*; Dicț. Rom., I, p. 717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 186—187, 207—208, 271—272, 488—489; Iorga, *Inscripții*, f. I, p. 279; Mano C., *Doc. familiei Mano*, p. 395; Anuar 1909, p. 27; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 35; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 92—93; Popescu Nicolae, diacon, *Cind se prăznuiește pomenirea Sf. Ecaterina?* (*Amvonul*, XVIII (1915), nr. 9, p. 271—272) <inscripția, istoric>; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 9; Bobulescu C., *Cronica bisericii Sf. Ecaterina din Buc., 1577—1 octombrie 1924*, Buc., 1927, 88 p. <istoric, despre ctitori, hrisoave, catagrafii, despre obiecte, inscripții etc.> (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.*, XIV(1928), p. 83—84); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 34, 81—82; Popescu-Lumină, *București*, p. 309; Oprescu G., *Pictura românească în sec. XIX*, p. 107; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 279—280; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 17—18; Constantinescu-Iași P., *Influența arhitecturii vechi rusești*, p. 113; *Inscripții București*.

SF. ECATERINA, vezi Curtea Arsă

101 [M.] SF. ELEFTERIE VECHI

str. Sf. Elefterie nr. 15

A fost zidită în anii 1743—1744, cu banii lăsați de Constantin, fiul lui Maxim cupețul³, cu «osteneala» lui Neofit mitropolitul și Andrei zaraful (pisană din 1744 mai 4). Era situată la marginea orașului, într-o poziție foarte pitorească, unul din locurile preferate de plimbare ale bucureștenilor.

La 1748 iunie 22, a fost închinată ca metoh mitropoliei⁴, fiind numită după aceea schit al mitropoliei⁵.

A fost stricată « în toate părțile, foarte rău » de cutremurul din 1838⁶. A fost reparată în 1867, când bisericii i s-au adus unele transformări și a fost legată cu fier.

A fost declarată monument istoric la 1915 martie 10. Biserica a fost restaurată în anul 1930 de arhitectul Șt. Balș: i s-a făcut o nouă turlă de zid, pe pronaos, în locul celei de lemn, s-a refăcut acoperișul cu olane, s-a restaurat cornișa veche, s-au consolidat zidurile, s-au refăcut tencuielile exterioare și s-a restaurat pridvorul, deschizându-se arcadele ce fuseseră astupate în 1867. Cu acest prilej, sub tencuielile fațadei s-a găsit vechea zugrăveală exterioară a bisericii.

¹ Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 447 v.

² Vezi cataografiile din 1845 aug. 10 (ibidem, f. 457) și 1861 iulie 24 (ibidem, f. 481).

³ Vezi doc. din 1735 febr. 6 la I. Ionașcu, *Doc. nr. 11 Colțea*, p. 125.

⁴ Acad. R.P.R., XIV/11.

⁵ Urechia, *Ist. rom.*, IV, p. 94—95; VI, p. 90—91; banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178), ca și D. Fotino (*Ist. Daciei*, III, p. 165),

o numesc mănăstire fără han. Ultimul o menționează între mănăstirile de categoria a II-a din București; cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.

⁶ Arh. St. Buc., Min. Inatr., dos. 596/1838, f. 119. Biserica suferise stricăciuni și la cutremurul din 1802. Dintr-o cataografie din 1810 ian. 15, rezultă că fusese « prefăcută » după cutremur — nu se spune în ce consta « prefăcerea » — de mitropolitul Dosithei (Acad. R.P.R., ms. rom. 626, f. 72 v).

A fost consolidată după cutremurul din 1940.

Biserica Sf. Elefterie este mică, dar foarte bine proporționată; seamănă foarte mult cu biserica Sf. Ștefan. Planul bisericii este treflat, cu turlă-clopotniță pe pronaos. Naosul trilobat este alungit; absidele laterale sînt circulare în interior și cu cîte trei laturi în

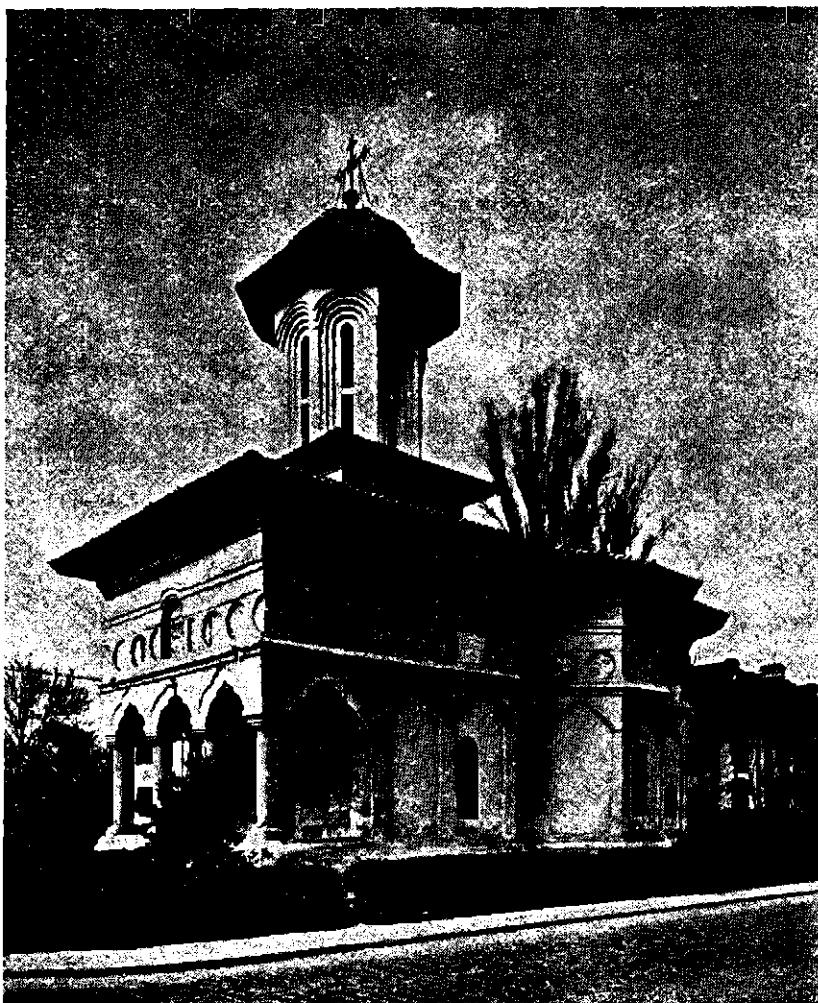

Fig. 113. — Biserica Sf. Elefterie (clișeu ICSOR).

exterior. Pronaosul este lărgit și boltit cu o calotă sferică așezată pe arcuri cu console. Este despărțit de naos prin trei arcade sprijinite pe coloane de piatră sculptată, din care două angajate. Pe latura de nord a pronaosului se găsește un turnuleț cu o scară ce suie la clopotniță.

Pridvorul bisericii este mic și foarte elegant. Cinci arcade cu acolade trilobate se rezemă pe patru coloane de piatră în față și pe două de zid, angajate în fațada bisericii. Pridvorul este boltit, ca și pronaosul, cu o calotă sferică pe pandantivi, sprijinită pe patru arcuri rezemate pe console profilate.

Decorația exterioară este mai simplă decît a bisericii Stavropoleos, de care este inspirată. Briul este format dintr-un tor, încadrat de două profile drepte, fiind situat mai aproape de cornișe. Registrul inferior este decorat cu arcaturi trilobate înalte iar cel superior cu un rînd

de medalioane pictate. Același fel de medalioane decorează și baza pătrată a turlei, câte trei pe fiecare latură a sa. Cornișa și soclul au fost refăcute cu prilejul restaurării.

Obişnuitele chenare de piatră sculptată nu se mai păstrează decît la ferestrele de la prös-comidie și diaconicon. Chenarul de piatră sculptată al uşii se păstrează de asemenea doar în parte.

Ms. 5142, f. 55—57; Dicţ. Rom., I, p. 717; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 187—188, 341; Ionescu G. M., *Istoria Cotrocenilor, Lupescilor (Sf. Elefterie) și Grozăvescilor*, Buc., 1902, p. 505—507, 514—522; Dumitreascu M., *Istoricul*, III, p. 67—69; Iorga, *Inscripții*, I, p. 317—318; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 11; ACMI, 1915—1916, p. 12—13; Anuar 1909, p. 21; Greceanu, *București*, p. 156; BCMI, XXIV (1931), p. 95; Balş St., *Bis. Sf. Elefterie din Buc.* (BCMI, XXVII (1934), p. 133—142); BCMI, XXVI (1933), p. 143, 189; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 20—22; Popescu-Lumină, *București*, p. 309; Th. Codrescu, V (1935), nr. 9, p. 136; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIX (1936), p. 12, 15, 28, 36, 48, 94—95 și pl. CDXXII—CDXXVI); Caselli D., *Ostrovul din mijlocul Dîmboviței unde a fost ridicată biserica Sf. Elefterie* (Gaz. municip., V (1936), nr. 226); Idem, *Bis. Sf. Elefterie* (*Ibidem*, nr. 229); Idem, *Mahalaua Sf. Elefterie* (*Ibidem*, nr. 230); Idem, *leoana de minuni făcătoare din biserica Sf. Elefterie* (*Ibidem*, nr. 231); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 194—196; Ghika-Budești, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XXVII); ACMI, 1942—1943, p. 38, 74; Neda M. I., *Despre biserica Sf. Elefterie* (*Rev. ist. rom.*, XVI (1946), p. 298—299); Ionescu G. T., *Despre pisania bis. sf. Elefterie din București* (*Rev. ist. rom.*, XVII (1947), p. 161—163); *Arta feudală*, p. 221; Ionescu Gr., *București*, p. 144—145; Idem, *Relatare*, p. 80; *Inscripții București*.

102. [M.] SF. GHEORGHE NOU *

Piața 1848

După cum au dovedit-o și săpăturile arheologice făcute în ultimii ani, prima construcție datează din secolul al XVI-lea, de la o dată ce deocamdată nu se poate fixa. Mănăstirea Sf. Gheorghe din București este pomenită în documente începînd din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la 1575—1576¹ și 1592 ian. 26². Aceste documente nu se referă la biserica Sf. Gheorghe Vechi, care este numită — spre deosebire de aceasta — biserica Mitrii vornicul sau Sf. Gheorghe a Mitrii vornicul. La sfîrșitul secolului al XVI-lea, în București existau deci, în mod sigur, o mănăstire cu hramul Sf. Gheorghe și o biserică cu același hram.

Că biserica de la Sf. Gheorghe Nou este construită în secolul al XVI-lea o dovedește și faptul că la 1707 sept. 1 ea era foarte veche. La acea dată, Constantin Brîncoveanu arată că « fiind de multă vreme zidirea ei, cît se vedea mai mult pre surpare »³...

Mănăstirea este pomenită apoi adesea în secolul al XVII-lea, la 1624—1625, cînd este închinată la Sf. Mormînt⁴, la 1647 april. 28⁵, 1661 mart. 10⁶ etc. Dintr-un alt document din aceeași vreme, rezultă că poarta de lemn a mănăstirii se găsea spre ulița care mergea la scaunele de carne⁷ (aflate în apropierea mănăstirii, unde este astăzi strada Scaune).

Lucrurile nu sînt mai clare nici în privința primului ctitor al mănăstirii. Cronicarul oficial al lui Constantin Brîncoveanu, logofătul Radu Greceanu — care descrie pe larg felul cum domnul a refăcut mănăstirea — afirmă într-un loc că a fost zidită întii de Dobruș banul⁸, iar în altă parte — în aceeași cronică — arată că a fost făcută în timpul domniei lui Alexandru cel Bătrîn (deci Alexandru Mircea), de Panaiotachi⁹. Cum documentele secolului al XVI-lea nu amintesc de nici un Dobruș banul (este pomenit, în schimb, un Stanciu al lui Dobruș — poate fiu al acestuia — mare postelnic între 1558 febr. 11 și 1560 oct. 18), este greu de fixat data și ctitorul primei biserici.

* Vezi și hanul m-rii Sf. Gheorghe Nou la p. 108—109.

¹ DIR, XVI/4, p. 204.

² Idem, XVI/6, p. 33.

³ Acad. R.P.R., XI/31.

⁴ DIR, XVII/4, p. 457.

⁵ Muzeul de istorie Buc., nr. 25453.

⁶ Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXXIV/22.

⁷ Acad. R.P.R., CLXIII/21.

⁸ Radu Greceanu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 155.

⁹ *Ibidem*, p. 87.

În timpul domniei lui Antonie vodă din Popești (1669—1672), Panaiotachi Nikusios, marele dragoman al Porții, a început să zidească în jurul vechii biserici a mănăstirii Sf. Gheorghe clădiri și chilii, ispravnic fiind viitorul domn Șerban Cantacuzino, pe atunci mare spătar. Din câteva documente rezultă că aceste clădiri s-au construit în anii 1671—1672: la 1671 aug. 8, un document menționează că se construiau ziduri în jurul bisericii și chilii¹; la 1671 dec. 29, Panaiotachi Nikusios arăta într-o scrisoare că, în vara aceluia an — datorită faptului că spătarul (Șerban Cantacuzino) nu se îngrijise prea mult de zidire — se construiseră doar 16 odăi. Se

Fig. 114. — Pisania bisericii Sf. Gheorghe Nou.

pregătea material pentru anul următor, când urma să se continue construcția. În aceeași scrisoare se arăta că biserica — ce nu se reconstruise încă — trebuia să fie frumoasă ca cea de la Stenimachos, iar curtea mare²; în anul următor, la 1672 aug. 16, Panaiotachi scria din nou că lucrul la clădirea sa din București merge bine³.

Murind însă Nikusios, mănăstirea a rămas neterminată; din cele două rânduri de chilii, cele de sus nu erau încă gata. Așa neterminată, ctitoria lui Panaiotachi a fost închinată patriarhiei de la Ierusalim, în mai 1673⁴. În casele de la mănăstirea Sf. Gheorghe Nou locuiau în secolul al XVIII-lea patriarhii când veneau în București⁵.

Lucrările de la Sf. Gheorghe Nou au fost reluate în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu⁶ (pisania din 1698 sept. 20, scrisă de Isar logofăt). Chiliile și casele au fost terminate de Dositei patriarhul, cu ajutorul bănesc al lui C. Brîncoveanu⁷ și al lui Apostol, ispravnic fiind Ianache Văcărescu mare agă⁸.

După terminarea clădirilor din jurul bisericii, patriarhul Dositei rugase pe domn să facă o biserică pe măsura hanului, deoarece lăcașul vechi era mic și întunecos. Arătînd că « n-am putut îngădui să vedem în mijlocul unui norod... a fi o biserică mică ca aceia și fără nici o podoabă și înfrumusețare »⁹, Brîncoveanu a dărîmat vechea biserică în 1705 și a refăcut-o în 1705—1706, « mare și minunată și frumoasă », cu tîmplă « minunată » și cu pardoseală de marmură¹⁰.

Biserica a fost lucrată de meșterii vremii: Vucașin Caragea pietrar, Manea vătaf de zidari și Istrate lemnarul, fiind zugrăvită de Pîrvu Mutu.

Biserica a fost sfințită cu deosebită pompă la 29 iunie 1707, în prezența patriarhului Hrisant Nottara al Ierusalimului¹¹.

¹ Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXIII/20 și Hurmuzaki, XIV/1, p. 204—208.

² *Ibidem*, p. 207.

³ *Ibidem*, p. 209.

⁴ Arh. St. Buc., m-rea sf. Gheorghe Nou, XXX/1.

⁵ *Cronica țării*, în *Mag. ist.*, IV, p. 153.

⁶ Vezi doc. din 1695 iunie 3, în Hurmuzaki, XIV/1, p. 298—299 și *Conv. lit.*, 1892, p. 840.

⁷ Doc. din 1693 iulie 25 (Arh. St. Buc., m-rea Polovragi, XVI/392); cf. și doc. din iunie 1693 (Hurmuzaki, XIV/1, p. 292); vezi și *ibidem*, p. 334.

⁸ Cf. și I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 47—48.

⁹ Acad. R.P.R., XI/31 (doc. din 1707 sept. 1).

¹⁰ Grecianu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 144, 146—148, 155.

¹¹ *Ibidem*, p. 172—173, 174—175.

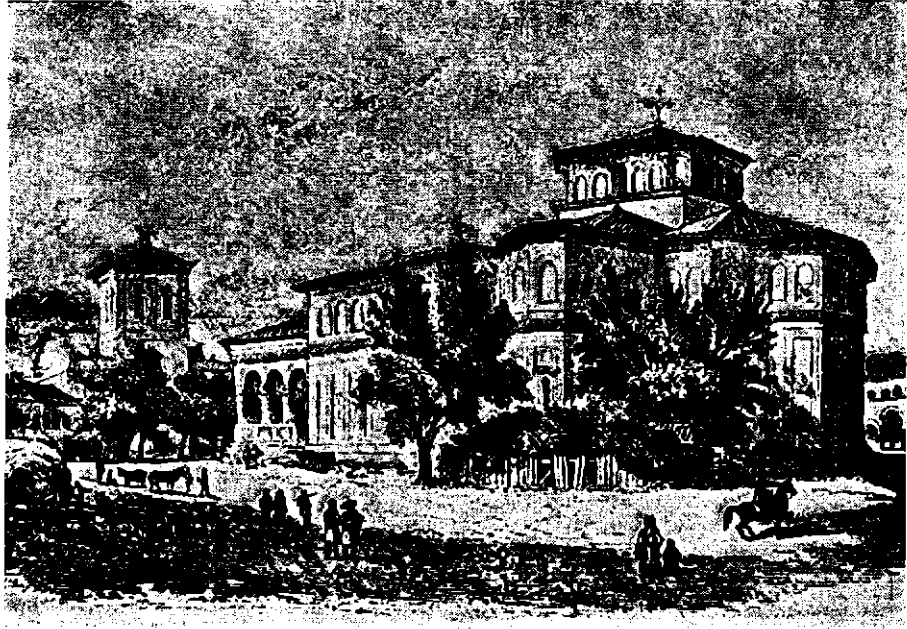

Fig. 115. — Biserica Sf. Gheorghe Nou la 1841. Gravură in lemn după desenul lui Bouquet (din Bucureștii vechi).

Fig. 116. — Biserica și hanul Sf. Gheorghe Nou arzind la 23 martie 1847. Gravură de E.F. Büchner (din Bucureștii vechi).

După zidirea bisericii, domnul i-a dat ca venit dobînda a 30000 de ducați depuși de el la Zecca din Veneția, pe care urma să-i împartă cu școala de la Sf. Sava¹.

Noul lăcaș era deosebit de frumos. La 1707 iulie 1, Constantin Brîncoveanu arată că, din cîte biserici erau (în București), noua ctitorie era cea mai înaltă, cea mai mare și mai împodobită².

Și alți contemporani care au văzut-o sînt de acord cu ctitorul său că biserica era foarte frumoasă. La 1713 april. 28, mitropolitul Ierotei arată că aceasta era cu puțin mai prejos decît « preafrumoasa » biserică sf. Sofia³. Clericul rus Ipolit Vișevski, care a văzut-o prin 1711, mărturisea că « biserica e foarte frumoasă și-i făcută cu multă cheltuială, mai mult decît oricare alta »⁴. Anton Maria del Chiaro — cunoscutul secretar italian al lui Constantin Brîncoveanu — arată de asemenea că biserica era « bellissima »⁵.

Mănăstirea a ars în cursul unui incendiu la 1718 mart. 26⁶, după care a fost reparată. Cutremurul din 1802 dărîmă turlele bisericii⁷, după care a fost refăcută fără turle. De-abia refăcută după cutremur, biserica și hanul au ars din nou, la 1804 august 28. O însemnare contemporană arată că mănăstirea — care fusese foarte rău stricată de cutremur — de-abia se isprăvisc de reparat; din cauza noilor stricăciuni pricinuite de incendiu « poate va urma trebuința a se prefaca de iznoavă », zidurile fiind slăbite⁸.

În 1813, era printre mănăstirile mari ale țării⁹.

În 1837, Raffet arată că biserica avea o tindă împodobită cu zugrăveli în stil bizantin, printre care se ghicea cu greu fața aproape ștersă a ctitorului¹⁰. În 1846, călătorul rus Uspenski o găsește mică, dar foarte frumoasă¹¹.

Înainte de incendiul din 1847, biserica, fără turliă¹², avea un pridvor susținut de opt coloane puternice, canelate, pe care se rezemau șapte arcuri; sub cel din mijloc era intrarea. Părțile laterale ale pridvorului aveau cîte trei coloane și cîte o intrare. În față era o scară cu cinci trepte. Pronaosul avea pe fiecare latură cîte trei ferestre. Absidele aveau formă rotundă în interior și poligonală în exterior¹³.

Biserica a ars la 23 martie 1847. O însemnare contemporană arată că biserica arsesc « cu bolțile și turlele de lemn, surpîndu-se și anvonu dinaintea antreului, împreună cu stîlpii de piatră pe care era rezemat acela ». Ținînd seama de starea locașului, Departamentul Credinței dorea s-l dărîme și s-l reclădească, și puțin a lipsit ca lucrul să nu se împlinească¹⁴.

A fost refăcută și transformată în timpul domniei lui G. Bibescu, cînd i s-a modificat pridvorul, s-au făcut alte turle, s-au mărit ferestrele etc. Lucrările de refacere au fost conduse de arhitectul Villacrosse, al cărui contract pentru restaurarea bisericii ni s-a păstrat. El nu isprăvisc încă lucrările de refacere la 1853 iunie 13, cînd încheie un nou contract, obligîndu-se să le termine

¹ Arh. St. Buc., ms. 705, f. 410—411 v. și Hurmuzaki, XIV/1, p. 388.

² Hurmuzaki, XIV/1, p. 387.

³ *Ibidem*, p. 524.

⁴ Viitorul — Iași, IX (1907), nr. 20—22, p. 8.

⁵ Anton Maria del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, p. 9.

⁶ Hurmuzaki, XIV/2, p. 831, 832 și 908 și Grecianu, *Viața lui Brîncoveanu*, p. 146.

⁷ *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.

⁸ N. Iorga, *Manuscrisurile mănăstirii Cernica*, p. 20—21.

⁹ V. A. Urechis, *Ist. rom.*, X, A, p. 14; D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 165, o trece printre mănăstirile domnești din București.

¹⁰ *Album du voyage*, p. 14.

¹¹ G. Bezviconi, *Căldtori ruși*, p. 380; vezi și p. 82, 83—84 nota.

¹² Turla bisericii fusese dărîmată după marele cutremur din 1838, care o avariasc grav. Tot după acest cutremur, se dărîmasc și o parte din zidul înconjurător al bisericii (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 133, 155).

Dintr-o catagrafie din 1845 oct. 30, rezultă că biserica păstra încă zugrăveala veche și avea șase coloane de piatră în interior. Pridvorul din față bisericii avea 12 coloane de piatră (cele două angajate nu sînt socotite). Biserica avea 13 ferestre mari, opt ferestre mai mici și patru ferestre la turle (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 515).

¹³ Despre situația clădirilor m-rii sf. Gheorghe Nou și a averii sale vezi catagrafiile din această vreme la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 6064/1838, 1734/1845, 1500/1848, 3868/1857, 925/1862, 1059/1863 și 1341/1864 și Acad. R.P.R., ms. rom., 718, f. 500, 514, 530, 548 și 564.

¹⁴ N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Stirbey*, p. 118—119.

O catagrafie din 1848 nov. 17 arată că arsesc jumătatea dinspre ușa a bisericii « răzbind focul pînă înăuntru, căzînd și bolțile ». Numai jumătate din biserică scăpasc. Pridvorul din față bisericii fusesc ars și se dărîmasc « cu totul » (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 531).

pină la sfârșitul lunii octombrie¹. După cum arăta Villacrosse, în timpul lucrărilor, se mărise biserica, păstrându-se însă în parte «les ceintres de la nef», iar zidurile noi fuseseră legate cu fier de cele vechi². Cu prilejul refacerii, biserica a fost pictată din nou de C. Lecca și Mișu Popp.

Cutremurul din 1940 a dărâmat o turlă, după care s-au făcut unele lucrări de reparare și consolidare. În ultimii ani s-a restaurat pictura.

Biserica a fost construită de Brîncoveanu după modelul celei de la Hurezi, avînd un plan trefiat, naosul cu două abside largi și pronaosul mult lărgit. Zidul care despărțea naosul de pronaos a fost dărâmat, rămînînd numai arcul. În pronaos se mai văd încă doi stîlpi care susțineau turla.

Pridvorul mare din fața bisericii a fost mult transformat, încît nu mai păstrează nimic din cel vechi.

Decorul exterior al bisericii a fost de asemenea mult modificat, păstrîndu-se doar brîul gros, alcătuit din motive florale, și chenarele sculptate ale ferestrelor, care au fost mărite.

Se păstrează o foarte frumoasă tîmplă din lemn sculptat, din vremea lui Brîncoveanu.

Paraclisul. Într-o scrisoare din 1714 dec. 15 se arată că se pregătea material pentru un paraclis la m-rea Sf. Gheorghe³. Paraclisul a fost zidit probabil în anul următor. El exista în 1818, cînd este amintit de D. Fotino⁴.

Greceanu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 154—155 <două vederi sec. XIX>; Pann A., *Memorabilul focului*, p. 74—78, 79—80, 81—82 nota; Musceleanu Gr., *M-rea Sf. (Gheorghe Nou) Cald. antic*, 1862, p. 105—107); *Album moldo-valaque*, p. 8 <biserica și hanul>; *Monumente*, p. 157—159; Ms. 5142, f—68 v. — 70; Legrand E., *Recueil des documents grecs concernant les relations du Patriarcat de Jérusalem avec la Roumanie, 1569—1728*, Paris, 1895, p. 73—78; Bilciurescu Șt., *Măndăstirile*, p. 144—145; Idem, *Ghidul*, p. 122; *Dicț. Rom.*, I, p. 718; Urechia V. A., *Istoria școlaelor*, IV, p. 23—25; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 79, 190—193, 228, 279; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 110—112; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 304—306; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 27; *Anuar 1909*, p. 30; T<ocilescu> Grig., *Biserica Sf. Gheorghe Nou (Albina, 1913—1914, p. 1810—1812); Zagoritz Al., Sculpturi în piatră de pe la biserici muntenești (BCMI, VI (1913), p. 68—69, 71); Demetrescu Dragomir, Biserica sf. ierarh Nicolae (Bis. ort. rom., XXXVII (1913—1914), p. 721; Drăghiceanu V., C. Brîncoveanu, p. 65—72, p. 13 <foto candelă> 14 <piatra de mormînt a lui C. Brîncoveanu>, p. 63 <vedere>; *Drum drept*, II (1914), p. 455 și *Neamul romînesc*, IX (1914), nr. 28, p. 8 <inscripția candelă de la mormîntul lui M. Lambrino>; Drăghiceanu V., *Mormîntul lui C. Brîncoveanu Basarab voievod (BCMI, VII (1914), p. 111—126 și Buc., 1915 (recenzii: N. Iorga, Bull. de l'Inst. du sud-est Europ., I (1915), p. 195—196 și Rev. ist., I (1915), p. 38—39); Popescu N., Viața și faptele domnului Țării Românești Constantin vodă Brîncoveanu, Buc., 1914, p. 39—40; ACMI, 1915—1916, p. 36; Constantinescu-Iași, Bizantinismul, p. 81; Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 72; Drăghiceanu V., *Biserica Sf. Gheorghe Nou (BCMI, XIX (1926), p. 88) <candela de pe mormîntul lui M. Lambrino>; Bis. ort. rom., 1926, p. 83, n. 4, 136; Greceanu O. N., București, p. 147—148; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 19; Virxosu E., *Mormîntul lui Constantin Brîncoveanu (Rev. ist., XII (1926), p. 207—210); Balș G., Influence du plan serbe; BCMI, XXIV (1931), p. 191; Hagi Mosco Emanoil, Osemintele de la biserica Sf. Gheorghe Nou. Sint ele oare ale lui vodă Constantin sau ale banului Grigore? (Adevărul, 22 dec. 1932); Idem, Tot osemintele Brîncovenesti de la Sf. Gheorghe Nou, Lămuriri și argumentări (Ibidem, 15 ian. 1933); Idem, Osemintele Brîncovenesti. Inc-o lămurire (Ibidem, 18 ian. 1933); V. Drăghiceanu, Mormîntul lui Brîncoveanu, Genealogii lezate și genealogiști supărați (Ibidem, 28 ian. 1933); Hagi Mosco E., Hotărîri «tabu» și arheologi enervați. Răspuns d-lui Virgil Drăghiceanu (Ibidem, 12 febr. 1933); Bratu T., Osemintele lui Constantin Brîncoveanu (Îngerul, IV (1932), nr. 12, p. 30); Gane C., Tirnosirea bisericii Sf. Gheorghe sub Constantin vodă Brîncoveanu (1707) (Curentul, V (1932), nr. 1763, p. 4); Chiriță Ilie, Papa postelnicul Brîncoveanu (Arh. Olț., XI (1932), p. 188); Iorga N., Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III Petru Verussi (BCMI, XXVI (1933), p. 111); Elefterescu Em., *Biserica Sf. Gheorghe Nou (Glasul mon., XII (1934), nr. 403); Kirileanu T. G.,*****

¹ Arh. Sr. Buc., m-rea Sf. Gheorghe Nou, XXXV/72.

² Despre reparațiile făcute în această perioadă vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1507/1846, 202/1847, 1823/1852, 4464/1856 și 3325/1876.

³ N. Iorga, loc. cit.

⁴ Vezi descrierea făcută bisericii în catagrafia din

1862 dec. 20, unde se arată că biserica fusese tencuită și zugrăvită din nou, avea nouă ferestre și patru turle, din care în cea mai mare, prevăzută cu ceasornic, erau clopotele (Acad. R.P.R., ms. rom. 718, f. 565).

⁵ Hurmuzaki, XIV/1, p. 649.

⁶ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

Știri de acum o sută de ani despre mormîntul lui Constantin vodă Brîncoveanu, Buc., 1934, 16 p. (din *Apostolul*, XI (1934), nr. 10); București, I (1935), nr. 1, p. 158 <Raffet> și 159 <1847, incendiul>; Popescu-Lumină, *București*, p. 294–300; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 11–12; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 101–103, 136; *Bucureștii vechi*, pl. XIX <Raffet> XXI <Bouquet> XXVII <focul din 1847>; Ghika-Budești, *Evoluția (BCMI, XXIX (1936), p. 9, 11, 28, 29, 85–86 și pl. CCCXXXIII–VIII și DCXXIX)*; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 423; Idem, *Ghidul*, p. 182–185; Ghika-Budești N., *Artele minore, bizantine și romane (BCMI, XXX (1937), p. 173)*; Virtosu Emil, *Din trecutul Așezămintelor Brîncovenesti. Cu prilejul a 100 de ani de la înființarea lor, 1838–1938*, Buc., 1938, p. 5–6, 79 <inscripția candeliei din 1745>; Opreșcu G., *Pictura românească în sec. XIX*, p. 107; Iorga N., *București*, p. 105 <desen vechi>; BCMI, XXXV (1942), p. 192; Bobulescu, *Zugravi*, p. 20; Berechet Șt., *O precizare mai mult în legătură cu mormîntul lui C. Brîncoveanu voievod. Un act de danie din 20 iulie 1742 (Bis. ort. rom., LXIV (1946), p. 325–332)*; Ionescu N., *Țara romînilor*, p. 204; SCIA, 1955, nr. 3–4, p. 139; Moisescu G., *M-reza Zamfira (Bis. ort. rom., LXXII (1954), p. 335)*; *Arta feudală*, p. 217; Ionescu Gr., *București*, p. 89; *Bucureștii de odinioară*, p. 155–156; *Materiale arheologice*, V (1959), p. 643–649;

Iorga N., *Arginturile lui Constantin Brîncoveanu (BCMI, VII (1914), p. 100–108)*; Brun Jules, *L'art religieux*, p. 14–15; Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 26 <timpla> 14 <candele>; *Din legăturile artistice (SCIA, III (1956), nr. 1–2, p. 88; Noi identificări de meșteri (Studii muzeale, I (1957) p. 31 <evanghelie>, 38 <ripide>; Catalogul expoziției, p. 25 <minecuță>, p. 27 <evanghelie, ripidă>, p. 30 <candelă>, p. 31 <broderie>; Argintăria medievală, în Studii asupra tezaurului, p. 83 <evanghelie>; Inscripții București.*

103. [M.] SF. GHEORGHE VECHI (biserica lui Mitrea vornicul) Calea Moșilor nr. 40

Este una din bisericile cele mai vechi din oraș. Nu se cunoaște data exactă a zidirii. A fost clădită de Mitrea vornicul¹ în jurul anului 1575² (nu de Nedelco mare vornic, cum se afirmă în pisania din 1849)³.

Săpăturile arheologice efectuate în ultimii ani în jurul acestei biserici au confirmat existența unui lăcaș în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, ale cărei temelii au fost descoperite. Tot cu acest prilej, au fost date la iveală și câteva morminte care înconjurau vechea biserică.

În unele acte din secolul al XVII-lea biserică este numită a Mitrei vornicul⁴ sau Sf. Gheorghe a lui Mitrea vornicul⁵, spre deosebire de mănăstirea Sf. Gheorghe, care este Sf. Gheorghe Nou.

A fost închinată mănăstirii Sf. Ecaterina, la 1668 iulie 16⁶. După cum rezultă dintr-un document din 1621 nov. 10, lăcașul avea și o clopotniță în curte⁷.

Aici a fost vreme de 30 de ani mitropolia țării, înainte de clădirea bisericii mitropoliei, de către Constantin Șerban.

A fost refăcută de Iamandi Dragul chiurciubașe și Smaranda, în 1724.

Avariată de cutremurul din 1838⁸, biserică a ars apoi la 23 martie 1847, rămînînd numai două ziduri. După incendiu, a fost refăcută de «mahalagii», fiind gata la 1849 aug. 20 (data pisaniei). A fost renovată între anii 1875–1880, fiind pictată de G. Ioanid.

¹ Cf. doc. din 1664 mart. 6 (I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 8–9) și 1668 iulie 17 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCLIII/3).

² Biserica a fost construită de Mitrea înainte de a ajunge vornic.

³ El apare ca mare vornic în divan între 1578 iulie 2–1581 aug. 9, 1585 april. 16–1586 dec. 17, 1589 aug. – 1591 mai 22 și 1593 sept. – 1594 sept. 6.

⁴ Totuși familia Bălăceanu a făcut unele lucrări (poate reparații sau prefaceri) la biserică, probabil în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Unii membri ai acestei familii au fost îngropați aici și apoi au fost mutați la Mitropolie.

Pisania veche a bisericii, fiind probabil ștearsă, nu s-a mai putut citi decât cifra miilor (7000 = 1492). Din această pricină, unii cercetători (printre care și N. Iorga) au socotit ca dată a fondării bisericii anul 1492.

⁴ Doc. din 1670 mai 15 (Arh. St. Buc., m-reza Radu vodă, XXIII/10) și 1671 aug. 12 (ibidem, XXIII/21).

⁵ Doc. din 1668 iulie 17 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCLIII/2).

⁶ Arh. St. Buc., Mitrop., CCLIII/3.

⁷ DIR, XVII/4, p. 61.

⁸ Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 160.

Actuala biserică, cu turlă în baroc ucrainean, nu mai păstrează nimic din aspectul vechii construcții, fiind un monument din secolul al XIX-lea.

În chiliile bisericii a existat, începând din secolul al XVII-lea, o școală de limbă slavonă și română, care pregătea diecii ce scriau actele emise de cancelaria dănească*.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 79, nota; Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Gheorghe Vechi din Buc. (Cald. antic, 1862, p. 28 și 1875, p. 44—45)*; Idem, *Reînnoirea bisericii Sf. Gheorghe Vechi din Buc.*, Buc., 1875, 7 p.; Idem, *Monumentele străbunilor*, p. 44—45; Grecianu, *Viața lui C. Brincoveanu*, p. 193; Ms. 5142, f. 65; Bilciurescu Șt., *Măndstirile*, p. 145—146; Idem, *Ţhidul*, p. 126—127; *Dict. Rom.*, I, p. 718; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 166, 189—190, 271—272, 353; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 119—121; Ionescu M. G., *Istoria mitropoliei Ungrovlahiei*, p. 156—157; Grecianu Șt., *Genealogiile documentate*, I, p. 55, 148—149, 161; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 264—265 și *Studii și doc.*, XV, p. 366; Nedioglu G., *Cea mai veche școală românească cu caracter statornic. Școala de la Sf. Gheorghe Vechi*, Buc., 1913 <și despre biserică>; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 37—38; BCMI, V (1912), p. 144; ACMI, 1915—1916, p. 33; Fălcoianu Al., *Călduza m-rii și închisorii centrale Văcărești*, Buc., 1929, p. 16 <candelă>; BCMI, XXII (1929), p. 138 <candelă>; Elefterescu Em., *Bis. Sf. Gheorghe Vechi (Glasul mon.*, X (1932), nr. 309); Greceanu O. N., *București*, p. 193; BCMI, XXVI (1932), p. 8 <pomelnic>; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 99; Popescu-Lumină, *București*, p. 288; Ionescu Gr., *Ţhidul*, p. 180—184; Cruțescu Radu, *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, Buc., 1935, p. 26—27; Nicolaescu Șt., *M-rea Sf. Gheorghe Vechi (Gazt. municip.*, IX (1940), nr. 429 și 430); Ionașcu I., *Doc. m-rii Colțea*, p. 8—10; Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 80 și 113 <foto>; *Bucureștii de odinioară*, p. 156—157; *Inscripții București*;

Iorga N., *Les arts mineurs*, I, fig. 2 <icoană>; *Pomelnicul bisericii Sf. Gheorghe Vechi, 1845 (Acad. R.P.R., ms. 3911, f. 116—117 v.)*.

104. SF. ILIE — Calea Rahovei

Calea Rahovei nr. 21

A fost zidită pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, de monahul Isaia Novăceanu, sora sa, Sanda, și soțul acesteia, Atanasie. Biserica exista la 1747 april. 3, când este numită « biserica Sf. Ilie cea nouă »¹; la 1754 iulie 11, mahalaua se numea de asemenea Sf. Ilie². La 1767 febr. 25, Sanda, ctitora bisericii, se angaja se facă bisericii și patru chilii³. Biserica a fost avariată de cutremurul din 1802 și rezidită înainte de 1838 aug. 15 (data pisaniei), din banii lăsați de vornicul Fotache Știrbei, prin grija episcopului Neofit al Rîmnicului și banului G. Filipescu. A fost pictată de G. Tattărăscu în 1874; pictura a fost spălată și reconstituită în ultimii ani.

Ms. 5142, f. 99—101; Ms. A. 545, f. 163, v.; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 130—132; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 32; Gîrboviceanu P., *Șapte biserici*, p. 73—100; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 348—350; *Anuar 1909*, p. 28; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 21; Idem, *Din vechiul București*, p. 36—37; Teodoru H., *Amestec de stiluri (BCMI, XXXVII (1944), p. 90—91); Inscripții București*.

105. M-REA SFÎNTUL IOAN CEL MARE SAU GRECESC** (Sf. Ioan cel Vechi), dărîmată, fostă pe locul Casei de Depuneri

A fost clădită de Andrei mare vistier în timpul domniei lui Mihnea Turcitul (apare în *divan* ca vistier între 1589 august și 1591 mai 22). Mănăstirea exista la 1591 oct. 5, când este

* Despre această școală, vezi mai sus, p. 125—127.

¹ Doc. publicat de Al. Xenopol, *N. Creșulescu. Viața și faptele lui*, p. 246.

² Muzeul de istorie Buc., nr. 25319. Tot așa l se spune și la 1797 iunie 9 (ibidem, nr. 25323); la 1824 aug. 8 se numește mahalaua Sf. prooroc

Ilie de la Podul Calicilor (Ibidem, nr. 25318); la 1774 iulie 1 bisericii i se spune Sf. Ilie din mahalaua Golescului (Acad. R.P.R., XCI/109).

³ Arh. St. Buc., Mitrop., CCVI/28.

** Vezi și hanul m-rii Sf. Ioan Grecesc. la p. 109—110.

amintită în cartea patriarhului Ieremia¹. Dintr-un alt document, din 1603 mai 12, rezultă că exista dinainte de 1595², fără să se precizeze însă de când. Este apoi deseori pomenită în documentele din secolul al XVII-lea, la 1619 mai 18³, 1625 decembrie 26⁴, 1646 mai 5⁵, când a fost închinată la mănăstirea Sf. Ilie din Ianina etc.⁶.

Dintr-un act emis în 1675 mai 12, aflăm că a fost înzestrată de ginerele ctitorului, Preda Buzescu mare ban⁷, ceea ce a făcut pe unii cercetători să o atribuie acestuia.

Fig. 117. — Biserica Sf. Ioan Grecesc la 1868. Acuarelă de Preziosi (colecția Stampe a Acad. R.P.R.).

Biserica a avut probabil de suferit din pricina unui incendiu în timpul domniei lui Matei Basarab, când mănăstirea a rămas săracă⁸.

La 1702—1703 vechea biserică nu avea turn și era întunecoasă. Brîncoveanu a încercat să o repare, făcîndu-i turn și deschizîndu-i ferestre mai mari. Fiind însă veche și slăbită, biserica s-a surpat. Domnul a pus să o dărîme cu totul și a refăcut-o din temelie⁹, ispravnic fiind Gheorghe mare căpitan de dorobanți, fiul lui Mareș Băjescu mare ban. Pisania din 1703 iunie 10 amintește drept ctitor «încă mai dinainte vreme» pe Radu Golescu fost mare comis¹⁰, care a contribuit și el cu o sumă de bani la rezidirea mănăstirii.

Biserica făcută de Brîncoveanu avea stîlpi frumoși de piatră la pridvor; o mare parte din sculpturile în piatră ale fostei biserici se păstrează în lapidarul de la Stavropoleos.

Avariată de cutremurul din 1802, clopotnița amenința să cadă. De aceea, în 1820 august 4, domnul a poruncit să se dărîme partea care era deteriorată și să se înlocuiască cu lemn¹¹. Ulte-

¹ Arh. St. Buc., SI, nr. 1463 și Hurmuzaki, XIV/1, p. 90—93.

² DIR, XVII/1, p. 85.

³ Idem, XVII/3, p. 369.

⁴ Idem, XVII/4, p. 580—581.

⁵ Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan-Buc., V/24.

⁶ 1668 febr. 15 (ibidem, XII/4), 1673 iunie 9 (Acad. R.P.R., XXXIX/19); 1677 iulie 2 (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, XII/9).

⁷ Hurmuzaki, XIV/1, p. 738—739.

⁸ Doc. din 1677 febr. 15 (Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, XII/7).

⁹ Cf. Greceanu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 117.

¹⁰ Apare ca mare comis între 1697 ian. 4—1700 iulie 4.

¹¹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 42.

rior clopotnița a fost desființată; ea nu mai exista la 1847, când clopotele erau atîrnate de niște birne.

În 1813, lăcașul este menționat printre mănăstirile mari ale țării¹.

În anul 1823 egumenul mănăstirii arăta că biserica ajunsese într-o stare foarte rea: zidurile erau «ca niște dărăpănături pustii»; acoperișul fiind stricat, în biserică ploua².

A fost reparată în 1828, cînd a și fost acoperită³. A fost refăcută în 1829 de negustorul grec Ziso Karapanos; cu acest prilej, a fost mult transformată, încît nu mai păstra decît pictura din timpul lui Brîncoveanu și pisania veche, în care se arăta cum a fost construită. Această pisanie exista încă în 1861.

La 1846, călătorul rus Uspenski o descrie ca fiind o biserică mare și frumoasă. El remarcă în chip deosebit despărțitura dinspre apus, construită pentru femei⁴.

Dintr-o catagrafie din 1860 dec. 24, aflăm că la acea dată biserica, fără turle, avea 11 ferestre mari, era pardosită cu lespezi de piatră, zugrăvită peste tot și învelită cu olane. Din aceeași catagrafie rezultă că vechile clădiri dinspre podul Mogoșoaei fuseseră dărîmate rămînînd numai casele egumenești din curte, rîndul de clădiri aflate spre riul Dîmbovița și cinci prăvălii în fața dinspre sud a mănăstirii⁵.

Biserica și clădirile din jur au fost dărîmate în anul 1875, pe locul lor ridicîndu-se palatul CEC.

Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinare*, p. 23—24, 89; Musceleanu Gr., *M-reia Sf. Ioan de 159 ani* (Cald. antic, 1862, p. 100—101); Pappasoglu D., *Istoria bisericii Sf. Ioan cel Mare din Buc.* (Bis. ort. rom., VIII (1884), p. 78—80); Ms. A. 545, f. 42; Dicț. Rom., I, p. 719; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 166, 196—198, 491; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 27; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 120; Drăghiceanu V., C. *Brîncoveanu*, p. 83—84; Iorga N., *Fundațiunile domnilor romîni în Epir*, Buc., 1914, p. 28 <inscripții>, p. 30—33 <acte ale mănăstirii>; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 13; Drăghiceanu V., *O ctitorie brîncovenească dispărută: biserica Sf. Ioan Grecesc din Buc.*, Cluj, 1931 (din vol. *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 138—142; Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*, p. 39—40; *Arh. Olt.*, XII (1933), p. 14; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 30—31; Popescu-Lumină, *București*, p. 309—310; Caselli D., *Mahalaua Trîmbițașilor* (Gaz. municip. IV (1935), nr. 191); Idem, *Podul de pămînt* (Ibidem, nr. 192); Ionașcu I., *Despre hatmanul moldovean Andrei, ajuns mare logofăt al lui Mihai Viteazul* (Cerc. istorice, XIII—XVI (1937—1940), nr. 1—2, p. 97—105); Florescu G. D., *Andrei vistierul și Andrei hatmanul — logofătul de la sfîrșitul sec. al XVI-lea*, Buc., 1936; Ionașcu I., *Un fost metoh al Pantelimonului. Schitul Grăjdana*, Buzău, 1936, p. XXV—XXVI, n. 3; Florescu D. G., *Biserici bucureștene care nu mai sînt* (Gaz. municip., VII (1938), nr. 329); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 21; Crutzescu G., *Podul Mogoșoaei*, p. 82—86; BCMI, XXXVII (1944), p. 48—49; Ionescu Gr., *București*, p. 186.

Argintăria medievală, în *Studii asupra tezaurului*, p. 90—91, 97 <anaforniță>; *Inscripții București*.

106. SF. ION-MOȘI

Calea Moșilor nr. 305

A fost zidită înainte de 1808 oct. 14 (data pisaniei) de Ioan grădinarul, Ioan jîmblarul și alții. În curtea bisericii, se găsea pe la jumătatea secolului trecut o școală. Biserica a fost reclădită în 1868—1870, fiind gata la 22 martie 1870. A fost reparată în 1898, 1907, 1925 și 1942.

Dicț. Rom., I, p. 719; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Urechia, *Istoria școlaelor*, III, p. 103; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 88—90; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 24—25; *Anuar 1909*, p. 23; *Inscripții București*.

¹ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 14.

² Acad. R.P.R., ms. rom. nr. 298, f. 308—308 v.

³ *Arh. St. Buc.*, m-reia Sf. Ioan, XI/33 și 34.

⁴ G. Bezviconi, *Călători ruși*, p. 370.

⁵ Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 156, 159 v.

Despre situația clădirilor m-rii la jumătatea secolului al XIX-lea, vezi catagrafiile de la *Arh. St. Buc.*,

Min. Instrucțiunii, dos. 7790/1836, 1739/1845, 2616/1849, 1821/1852 și 3036/1858 și Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 47, 99, 119, 133, 145, 155 (catagrafiile din: 1843, 1845, 1849, 1852, 1858 și 1860).

Pentru repararea turlelor și clopotniței în 1856, *Arh. St. Buc.*, Min. Instr. dos. 4466 și 4455/1856.

107. SF. ION-PLAȚĂ (Sf. Ioan din Podul Beilicului, Sf. Ion cel Nou)
Bd. 1848

A fost zidită în 1756 de Ioniță croitorul. La 1766 aug. 12 ctitorul închina schitul său și casele, ca metoh al mitropoliei¹. Restaurată de vornicul Pîrșcoveanu pe la 1790, va fi cunoscută și sub numele de biserică Sf. Ioan a Pîrșcoveanului. A fost refăcută în 1818² și reparată după focul din 1847, în 1878 — cu care prilej a fost pictată de pictorul Serafim — și în 1890. A fost renovată în anul 1935, de arhitectul Becu și reparată în anul 1948, după bombardamente.

Dict. Rom., I, p. 719; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 198; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 86—87; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 29—30; Greceanu, *București*, p. 179; Florescu G. D., *Alaiul înmormîntării*, p. 47; Idem, *Din vechiul București*, p. 69—70, 82; Moga L., *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București (BCMI, XXX (1937), p. 183); Bucureștii pitorești; Inscripții București.*

108. SF. IONICĂ-MOLDOVENI (Sf. Ioan cel Mic) demolată,
fostă în curtea Palatului Republicii

Prima biserică a fost din lemn. Ea este amintită în 1774³ și 1790. A fost construită din zid înainte de 1795 (data pisaniei, aflată la Muzeul de artă R.P.R.) de Dimitrie Dărăscu mare medelnicer și soția sa, Sofia⁴. Numele de Moldoveni i s-a dat de la mahalaua în care a fost construită, unde locuiau oameni din Moldova⁵. A fost reparată în 1875 și 1893.

Ms. 5142, f. 114—115; Munteanu Constantin, *Memoriu asupra zidirii bisericii Sf. Ionică Moldoveni...*, Buc., 1897; Dict. Rom., I, p. 719; Ionescu-Gion, p. 198; Tocilescu Gr., *Catalogul*, p. 17; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 294; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 7—8; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 66; *Anuar 1909*, p. 19; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 28; *Inscripții București.*

SF. MINA, vezi Vergului

SF. 40 DE MUCENICI, vezi Metohul Episcopiei

SF. NICOLAE A JUPÎNESEI CAPLEA, vezi Albă-Postăvari

109. SF. NICOLAE-CRÎNGAȘI
str. Grozeanu nr. 9

A fost zidită probabil la sfîrșitul secolului al XVII-lea sau începutul secolului al XVIII-lea, poate de jupan Dumitru și Maria, al căror nume îl menționează o inscripție. Se păstrează parte din vechea pictură a bisericii. A fost reparată în 1902 și în 1932. A fost repictată în anul 1919.

Anuar 1909, p. 83; *Inscripții București.*

¹ Arh. St. Buc., Mitrop., CCXLI/2.

² Un doc. din 1819 iulie 20 arată că biserică « de iznoavă, din temelie s-au făcut » (G. Potra, *Doc. București*, în ms.).

³ Tunușli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

⁴ Vezi diata lui Nicolae Dărăscu, la P. Lahovari,

Elemente monografice ale pieții Amzei, Buc., 1937, p. 25.

⁵ Doc. din 1802 dec. 14 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, XI, p. 432); mahalaua se numește a Moldovenilor și în catagrafia din 1810.

110. SF. NICOLAE-JITNIȚĂ (Popescu, Protopopului)
str. N. Popescu-Jitniță nr. 2

Prima biserică, probabil de lemn, exista la sfârșitul secolului al XVI-lea. La 1590 iunie 19, un document amintește de biserică de lângă jitnița domnească din București¹. I s-a spus biserică de la jitniță datorită faptului că se găsea lângă jitnița domnească (hambarele de cereale), care exista încă la începutul secolului al XIX-lea. Cu numele de biserică Popescului sau din mahalaua Popescului este pomenită apoi în documente, la 1698 april. 29² și 1721 mai 24³.

A fost zidită între 1711—1718 de Gheorghe Totoescu căpitan de lefegii și soacra sa, Chița, soția lui Iamandi fost mare portar. În așezământul făcut de Chița portăreasa în anul 1718 se arată că «mahalagii» nu-i dăduseră voie să ridice biserică decît cu condiția să rămînă «de treaba mahalalei», adică să nu fie închinată vreunei mănăstiri. Biserica fusese zidită în fața porților casei lui Șerban Năsturel mare ban. Neajungînd banii, zugrăveala, tîmpla, jilțurile și restul «odoarelor» fuseseră făcute din banii strînși de la «mahalagii»⁴.

În secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, biserică este cunoscută sub numele de biserică Protopopului; cu acest nume este trecută în planul din 1770, în cataografia din 1810 și amintită într-un document din 1813⁵. După o informație din 1821, biserică ar fi luat foc în acest an⁶. Ruinată de cutremurul din 1838, a fost refăcută de Matache Rădulescu, Ghiță Chiriac și alții, fiind gata la 1851 (data pisaniei).

Ms. A. 545, f. 170 v.; Dicț. Rom., I, p. 722; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 204; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 341—343; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 88; *Anuar* 1909, p. 30; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 70—71; Potra G., *Biserica Sf. Nicolae Jitnița* (*Gaz. municip.*, XI (1942), nr. 520); *Inscripții București*.

111. SF. NICOLAE-PRUND, dărimată,
fostă în curtea spitalului Brincovenesc

A fost construită de Teofan schimonah, înainte de 1682 sept. 21⁷, fiind închinată la această dată mitropoliei, ca să nu se pustiască⁸. Biserica a fost zidită pe prundul Dîmboviței⁹ și înzestrată cu chilii. Din aceste chilii, una fusese dăruită mănăstirii Bistrița¹⁰, iar alta mănăstirii Arnota¹¹, la 1684 ian. 9. Dintr-o cataografie din 1800 april. 20, rezultă că la acea dată în curtea bisericii se găseau nouă chilii¹².

¹ DIR, XVI/5, p. 458; biserică de la jitnița domnească este pomenită și la 1654 iunie 14 (Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XII/10).

² Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, I/27.

³ Idem, Mitrop., CCCXI/1.

⁴ Acad. R.P.R., CXCII/2; vezi și documentul din 1724 iunie 1, la Arh. St. Buc., Mitrop., CXXIII/6.

⁵ Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 833.

⁶ Hurmuzaki, X, p. 124 și cronica lui Ion sin Dobre (ms. la Inst. de istorie).

⁷ Probabil aceasta este biserică numită a popii Matei, menționată într-un document din 1679 iulie 10, cînd Ion fustasul vinde un loc situat «în prund, lângă bale», lângă biserică popii Matei, alături cu ulița care vine de la curte și cu locul lui Constantin Brîncoveanu mare agă (Arh. St. Buc., ms. 718, f. 43).

⁸ Pisaniiu din 1724 așază zidirea bisericii în timpul lui Nicolae Mavrocordat de către același Teofan schimonah. Este vorba probabil de o greșală; o

rezidire a bisericii la un interval așa de scurt este greu de admis.

⁹ Arh. St. Buc., Mitrop., CXXV/6; doc. e publicat și de E. și I. Virțosu, *Așezămintele Brîncovenesti*, Buc., 1938, p. 267 și I. Ionașcu, *Doc. m-rii Colțea*, p. 87.

¹⁰ La 1740 sept. 30 este amintită cu numele de biserică Prundului (Muzeul de istorie Buc., nr. 30577), iar mahalalei în care era situată i se spunea Prundu (1747 aug. 25, Acad. R.P.R., CXCVIII/78; 1764 mai 24, Muzeul de istorie Buc., nr. 25095) sau sf. Nicolae din Prund (1763 oct. 2, ibidem, nr. 31248).

¹¹ Arh. St. Buc., m-rea Bistrița, L/1.

¹² Idem, m-rea Arnota, XVII/1. Vezi o cataografie de avere a bisericii, din 1776 ian. 16, la Arh. St. Buc., Mitrop., CXXV/14.

¹³ Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 21—22; vezi tot acolo și lista de obiectele bisericii.

La 1774, banul M. Cantacuzino o menționează printre bisericile de zid¹. În planul orașului din anul 1871 figurează ca o biserică mică, situată între biserica Domnița Bălașa și spitalul Brincovenesc. A fost dărîmată în anul 1898².

Ms. A. 545, f. 171 v.; Dicț. Rom., I, p. 723; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 204; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 80—81; *Parohia bisericii sf. Nicolae Vlădica din Prund*, Buc., 1905, 89 p.; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 31—32; Florescu G., *Vechi proprietăți*, p. 9; Idem, *Din vechiul București*, p. 37—38; Popescu-Lumină, *București*, p. 307; *Inscripții București*.

112. SF. NICOLAE-SÎRBI

str. Pitagora nr. 11

Prima biserică, probabil din lemn, a fost construită la începutul secolului al XVII-lea. Ea exista la 1639 mai 28, cînd apare ca martor popa Stanciul de la Sirbi³. Numele de Sirbi i s-a dat probabil de la locuitorii veniți de peste Dunăre în slobozia înființată în jurul fostei palangi a lui Sinan pașa.

A doua biserică a fost zidită de jupan Vasile Potoceanu cupeț, Sanda, soția sa, și fiul lor, Ghinea, fiind gata la 1692 sept. 1 (data pisaniei). La 1774 este menționată între bisericile de zid ale orașului⁴. Cutremurul din 1838 i-a stricat tîmpla din zid, care urma să se dărîme⁵. A fost reparată radical în anul 1864, cînd a fost repictată și i s-a adăugat clopotnița. După cum rezultă dintr-o catagrafie din 1799 sept. 6, biserica avea la acea dată 13 chilii în jur, cele mai multe învelite cu trestie⁶.

Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 204; Dicț. Rom., I, p. 722; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 87; Iorga, *Inscripții*, I, p. 343—346; Lapedatu, *Catagrafia*, p. 42—43; *Anuar* 1909, p. 30; Florescu, *Din vechiul București*, p. 72; *Bucureștii de odinioară*, p. 70—71; *Inscripții București*.

113. SF. NICOLAE-ȘELARI (LIPSCANI) *

str. Blănari nr. 16

Prima biserică, probabil de lemn, a fost făcută în secolul al XVII-lea. Cu numele de Sf. Nicolae din mahalaua Șelarilor este pomenită la 1664 april. 27⁷, 1676 martie 4⁸ și 1678 nov. 26⁹. Biserica nu a fost a breslei șelarilor — cum s-ar putea crede — ci și-a luat numele de la mahalaua unde era clădită.

A fost construită din zid la 1699—1700, de Șerban Cantacuzino fost mare paharnic¹⁰, Iorgu staroste și Apostol Lazăr (pisanie din aug. 1700). După cum arată însă pomelnicul bisericii, zidurile s-au făcut cu cheltuiala negustorilor Apostol Lazo (nu Lazăr) și Antiță; Iorga

¹ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

² Despre dărîmare, vezi Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 241/1897.

³ Acad. R.P.R., ms. 1063, f. 2.

⁴ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

⁵ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 50 v.

⁶ Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 17 v.

* În lista bisericilor bucureștene de la 1774, banul Mihai Cantacuzino trece două biserici: una

Lipscani și alta Șelari (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178), D. Fotino nu amintește decît de biserica Șelari (*Ist. Daciei*, III, p. 166).

⁷ I. Ionașcu, *Documentele mîndstirii Colțea*, p. 12, 13.

⁸ Acad. R.P.R., CCCLXXIV/260.

⁹ Ibidem, CCCLXXIV/262.

¹⁰ Cf. și *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 111.

Stancoștea (nu staroste) negustor a zugrăvit biserica, iar Șerban Cantacuzino vornic a făcut timpla și icoanele.

A fost reparată apoi în timpul domniei lui C. Mavrocordat, în 1742. La 1750 mart. 8, constatînd că biserica slăbise, Anița, fiica lui Radu Golescu fost mare spătar, o închină mitropolitului Neofit, care cumpăraseră loc în jurul bisericii și vroia să facă o mănăstire cu han împrejur¹.

Avariată de cutremurul din 14 oct. 1802, a fost rezidită de Gheorghe Polizu, Nicolae Zaharia, Gheorghe Dumitru și alții, fiind gata în 1804 (data pisaniei).

Biserica avea și clădiri în jur. Dintr-o catagrafie din 1799 april. 3 rezultă că în jurul său erau cinci case, făcute de diverși ctitori (popa Fiera, Zmaranda Bălăceanu și alții) și căruite bisericii². În aceste clădiri, a fost înființată, în 1816, o școală de muzică³.

Această a treia biserică a fost și ea dărîmată în 1867, pe locul ei ridicîndu-se, în 1868, actuala clădire, pictată de G. Tattarăscu.

Pe o ușă a bisericii se păstrează o însemnare din 1823 iulie, amintind numele cunoscutului zugrav Nicolae polcovnic, care a zugrăvit probabil locașul.

A fost reparată în anul 1903.

La mijlocul secolului al XIX-lea, biserica era a corporației luminărilor și bum-băcarilor (de la care a rămas o icoană a Sf. Andrei, patronul breslei) și a corporației bărbierilor.

Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Nicolae din Lipsani de 120 de ani* (Cald. antic, 1862, p. 42—43); Bilciurescu Șt., *Ghidul*, p. 123; Dumitrescu M., *Bis. Sf. Nicolae-Șelari* (Teologul, II (1898), nr. 9, p. 3); Dicț. Rom., I, p. 722; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 170, 205; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 127—130; Iorga N., *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 111; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 341; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 12—13; *Biserici cu averi proprii*, s. II, p. 83—150 <istoric, documente>; *Anuar* 1909, p. 24; *Monografie asupra bisericii Sf. Nicolae Șelari din București*, Buc., 1910, 68 p.; *Bis. ort. rom.*, LXV (1926), p. 82, nota 2; Elefterescu Em., *Bis. Sf. Nicolae Șelari sau Lipsani* (Glasul mon., XII (1934), nr. 404); Greceanu O. N., *București*, p. 147; Florescu, *Din vechiul București*, p. 59—61; Golescu M., *Un portretist de la începutul sec. XIX. Zugravul Nicolae polcovnic* (Arta și tehnica grafică, caietul 3, martie 1938, p. 36); Florescu G. D., *Ctitoriile Cantacuzinești din București* (Gazt. municip., VII (1938), nr. 321); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 172; BCMI, XXXV (1942), p. 192; Moisescu Gh., *M-rea Zamfira* (Bis. ort. rom., LXXII (1954), nr. 2—3 p. 332, nota 1; Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 112; *Inscripții București*.

114. SF. NICOLAE-TABACU (Popa Cozma)

Calea Victoriei nr. 180

Prima biserică — construită din lemn în secolul al XVII-lea — a fost făcută, după tradiție, de un cioban, fiind refăcută în 1710 de popa Cozma și de Dima Tabacu. Biserica de lemn exista în 1774, cînd este amintită de banul Mihai Cantacuzino⁴ și la 1818⁵. De la numele celor doi ctitori, biserica și mahalaua s-au numit cînd popa Cozma⁶, cînd Tabacu⁷.

A fost zidită înainte de 1864 dec. 20 (data pisaniei) de Ștefan Burghi, Zoe, Elena Bălăceanu și alții. A fost reparată în anii 1890 și 1902.

¹ Mano C., *Documentele familiei Mano*, p. 80

² Arh. St. Buc., Mitrop., CDXLVI/2.

³ Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 8.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, p. 422—423; vezi și Popescu Nic., *Viața și activitatea dascălului de căntări Macarie ieromonahul*, Buc., 1908, p. 16 și V. A. Urechia, *Istoria școlilor*, IV, p. 201.

⁵ Tunuall, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

⁶ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

⁷ 1774 mart. 4 (Acad. R.P.R., LXXV/125), 1776 april. 19 (ibidem, LXXV/128), 1786 iulie 11 (Muzeul de istorie Buc., nr. 12456), 1792 mart. 10 (ibidem, nr. 12452), 1809 aug. 2 (ibidem, nr. 12455), 1809 iulie 3 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 913), în catagrafia din 1831 și în planurile din 1828 și 1852.

⁸ 1818 (Muzeul de istorie Buc., nr. 13469).

Ms. 5142, f. 172—178; *Dict. Rom.*, I, p. 722; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 204; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 135—137; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 351; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 15—16; Pocitan V., *Notițe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi*, Buc., 1907, p. 95, nota 1; *Anuar 1909*, p. 24—25; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 24; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 78; Bobulescu C., *Pomelnicul bisericii Sf. Nicolae Tabacu din București* (*Rev. ist. bis.*, I (1943), nr. 3, p. 131—140); Crutzescu G., *Podul Mogoșoaiei*, p. 284—285; Bobulescu C., *Monografia bisericii Sf. Nicolae Tabacu* (în manuscris), Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 114; *Inscripții București*.

115. SF. NICOLAE DIN ȚIGĂNIE, dărimată, fostă pe actualul bd. Coșbuc, sub dealul Mitropoliei

Este o biserică despre care se știa pînă acum foarte puțin. Primul lăcaș situat « din vale » de mitropolie, sau « supt mitropolie », în țigănia mitropoliei din București¹, exista la începutul secolului al XVIII-lea, fiind menționat într-o însemnare din 1704. A fost construită din zid în timpul mitropolitului Grigore, fiind sfințită — după cuu rezultă dintr-o altă însemnare — în 1768. Biserica exista la 1818, cînd este pomenită de D. Fotino² și în 1830, cînd se precizează că era situată « de la mitropolie de vale ». În 1838 — cînd se arată că clopotnița, stricată de cutremur, urma să fie dărimată — i se spune biserica Sf. Nicolae « de supt mitropolie »³. Locașul exista la 1852, fiind trecut în planul orașului, întocmit de maiorul Borroczyń. A fost dărimată la sfîrșitul secolului al XIX-lea, pe locul ei ridicîndu-se o cruce.

Iorga N., *Inscripții*, f. II, p. 354; Lapedatu N., *Catagrafia*, p. 15; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 37; *O biserică din București* (*Rev. ist.*, XI (1925), p. 316).

116. SF. NICOLAE-VLĂDICĂ str. 11 Iunie, colț cu bd. Coșbuc

A fost zidită pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, în mahalaua numită a Vlădichii⁴. Ea este amintită între bisericile de zid la 1774⁵ și la 1810. A fost refăcută în 1848 de Velciu și Marghioala Arim⁶. A fost dărimată în 1902, lîngă ea clădindu-se — între 1902 și 1904 — actuala biserică, construită după planul arhitectului Ed. Lebouef, în antrepriza lui Luigi Forebosco. A fost pictată de Eugeniu Voinescu și D. R. Girolamo.

Lapedatu, *Catagrafia*, p. 32—33; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 80—81; *Parohia bisericii Sf. Vlădica din Prund*, Buc., 1905, 89 p.; *Bul. Soc. num. rom.*, III (1905—1906), p. 128—129 <medalia reclădirii>; *Anuar 1909*, p. 30; *Inscripții București*.

117. SF. PANTELIMON str. Iancu Căpitanul nr. 24

Prima biserică, de lemn, a fost construită pe la începutul secolului al XVIII-lea, fiind pomenită cu ocazia unei hotărnicii din iulie 1752⁷. A fost clădită din zid înainte de 1790 (data

¹ În doc. din 1764 mart. 5 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCVI/26) se spune mahalaua Țigănie.

² D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

³ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 50 v.

⁴ 1754 ian. 12 (Arh. St. Buc., Mitrop., CCVI/22).

⁵ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

⁶ Vezi și Arh. St. Buc., Poliția Buc., dos. 6163/1838 (pricină cu Ilie ovrelul zugrav pentru zugrăvirea catecumenului bisericii).

⁷ Banul M. Cantacuzino o menționează de asemenea printre bisericile de lemn (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178).

pisaniei), de părintele Ivan de la biserica Silvestru, Constantin Borănescu logofăt, Constantin Caramzulea și Ene Mănciulescu. A fost avariată de cutremurul din 1838¹. A fost rezidită în anii 1872—1876 de « mahalagii » (1876 april. 11, data pisaniei), fiind pictată de St. Stoenuș. A fost reparată în 1925—1926, când i s-a refăcut fațada, și după cutremurul din 1940.

Dicț. Rom., I, p. 722; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 91—94; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 329—330; Lapedatu Al., *atagrafia*, p. 49—50; *Anuar* 1909, p. 30; Iorga N., *Inscripții (Rev. ist.*, VI (1920), p. 269); Elefterescu Em., *Bis. sf. Pantelimon lângă Foișor în Buc. (Glasul mon.*, 1934, nr. 413); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 63; Moga L., *Lămuriri cu privire la vechimea bis. sf. Pantelimon din București (BCMI*, XXX (1937), p. 175—178); *Idem*, *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul Buc. (Ibidem*, p. 182); Goleșcu M., *Un portretist de la începutul sec. XIX. Zugravul Nicolae polcovnic (Arta și tehnica grafică*, caletul III, mart. 1938, p. 36); *Inscripții București*.

118. M-REA SF. SAVA, dărimată.

fostă pe locul statuilor din fața Universității C. I. Parhon

A fost zidită la sfârșitul secolului al XVI-lea² sau la începutul secolului al XVII-lea³, de Andronache pircălab. La 1656, Paul de Alep arată că era o mănăstire mică⁴. În aprilie 1680 era metoh la sf. Mormint⁵.

În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, acesta a încercat să o repare; clădirea, « fiind veche și slabă, s-au stricat de tot »⁶, ca și biserica sf. Ioan. Brîncoveanu a dărimat-o complet și a făcut altă mănăstire « iscusită și frumoasă », adăugînd case pentru școală, ispravnic fiind Radu Dudescu mare sluger. La zidirea mănăstirii a ajutat cu bani și Sterie lumînărarul⁷. Clădirile erau gata la 1709 iulie 20 (data pisaniei). Zidirea mănăstirii începuse în 1707; construirea bisericii se terminase în august 1707⁸, iar la 1707 sept 9 se acordau mile școlii celei noi de la sf. Sava⁹.

La 13 sept. 1710, Radu Dudescu arăta lui Hrisant Nottara, patriarhul Ierusalimului, că « a luat sfârșit clădirea sîntei biserici și e fără lipsă de toate, atît la zugrăvit, cît și la așternerea de lespezi, catapeteasma și alte lucruri de nevoie »¹⁰.

Lucrările la mănăstirea sf. Sava au continuat însă și mai tîrziu. La 1713 april. 30, se arăta că domnul pregătise material pentru o poartă de piatră, un grajd, o șură și un zid care trebuia să se unească cu școala. Noile lucrări urmau să fie gata în toamnă¹¹. La 1714 dec. 15, Radu Dudescu arată că ceea ce mai este lipsă la mănăstire se va împlini¹².

La 1713 aprilie 28, mitropolitul Ierotei găsește noua mănăstire foarte frumoasă¹³.

În clădirile din mănăstire a funcționat prima școală superioară din Țara Romînească, înființată la 1695 de Constantin Brîncoveanu¹⁴.

« Casele mari » de la Sf. Sava au ars la 27 februarie 1739¹⁵ și au fost refăcute după aceea. În 1761, egumenul mănăstirii a fost mutat la m-rea Văcărești, clădirile mănăstirii rămînînd toate pentru școală. În mănăstire se găseau și niște case « patriarhicești », pe locul cărora s-a clădit, în 1779, noul local al școlii.

¹ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 80, 113 v.

² După părerea lui G. Cantacuzino — care a studiat partea de sud a chiliilor mănăstirii, descoperite în cursul unor săpături făcute în toamna anului 1958 în str. Academiei nr. 4 — mănăstirea a fost construită în secolul al XVI-lea.

³ Este menționată într-un document din 1619 april. 23 (*DIR*, XVII/3, p. 353).

⁴ Paul de Alep, *Căldătoriile patriarhului Macarie*, p. 207.

⁵ Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XC/19.

⁶ Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava, VI/1.

⁷ Doc. din 1702 iulie 6, la Arh. St. Buc., m-rea Sf. Sava, VI/1.

⁸ Hurmuzaki, XIV/1, p. 390.

⁹ *Ibidem*, p. 394—396.

¹⁰ *Idem*, XIV/3, p. 76.

¹¹ Hurmuzaki, XIV/1, p. 525.

¹² *Ibidem*, p. 649.

¹³ *Ibidem*, p. 523—524.

¹⁴ Despre această școală vezi mai sus p. 127—132.

¹⁵ Daponte, *Ephemerides daces*, II, p. 185.

Mănăstirea a avut de suferit în 1822, din pricina unui incendiu¹. La 1846 sînt semnalate unele lucrări de reparare a mănăstirii. Biserica era însă prea veche pentru a mai fi refăcută², iar temelile ei erau îngropate sub nivelul străzii. A fost dărîmată în jurul anului 1870, pe locul ei înălîndu-se Universitatea și statuile din fața ei. În planul orașului din 1871 mănăstirea nu mai este trecută; se indică, în schimb, locul unde existase aceasta, în fața Universității.

Fig. 118. — Pisania bisericii Sf. Sava — 1709 (astăzi la Muzeul de artă al R.P.R.).

Cu ocazia unor săpături făcute în strada Academiei nr. 4, în toamna anului 1958, pentru construirea unui bloc, s-a descoperit o pivniță mare cu ziduri groase de 70 cm. Aceasta este probabil pivnița fostei mănăstiri Sf. Sava, peste care erau construite încăperile mănăstirii. Tot cu acest prilej, s-a descoperit și o conductă de olane pentru aprovizionarea cu apă a mănăstirii, precum și unele morminte ale celor îngropați în jurul bisericii.

Paraclisul. În afară de biserica mănăstirii Sf. Sava mai exista în curtea mănăstirii — poate în rîndul clădirilor «Academiei» — un paraclis, pe care, la 1818, Dionisie Fotino îl numește paraclisul de la școala grecească³.

Brezoianu I., *Măndştirile zise închinat*, p. 50—51; Musceleanu Gr., *M-rea sf. Sava* (Cald. antic, 1862, p. 118—119); *Analele Acad. rom.*, s. I, t. IV, p. 124—125 <inscripție>; Bilciurescu, *Ghidul*, p. 110—111; *Dict. Rom.*, I, p. 724; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 127, 212—215; Tocilescu, *Catalogul*, p. 37, 16; Erbiceanu G., *Bărbații culpi greci și romîni și profesorii din Academii de Iași și București, din epoca zisă fanariotă (1650—1821)* (*Analele Acad. Rom.*, Mem. secț. ist., s. II, t. XXVII (1904—1905), p. 149 <piatră de mormînt>; Hurmuzaki, XIII, p. 374 și 409 <piatră de mormînt>; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 28; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 111—116; Iorga N., *Două pietre de mormînt* (BCMI, XXII (1929), p. 178); Iorga N., *Piatra de mormînt a lui Sevastos Chimenitul din Trapezunt* (BCMI, XXIV (1931), p. 154—155); Sacerdoțeanu A., *Inscripția bisericii sf. Sava* (Rev. ist., XVIII (1932), p. 274); Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 111); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 53—54; Popescu-Lumină, *București*, p. 313; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 29, 90—92, 260; Caselli D., *Casa lui Bimbașa Sava din Ulița Mare, care mergea la Sirbi* (Gazt. municip., VI (1937), nr. 262); Florescu G. D., *Biserici bucureștene care nu mai sînt* (Gazt. municip., VII (1938), nr. 329); Iorga N., *București*, p. 111; Iorga N., *Monumentele istorice romînești și Daponte* (BCMI, XXVI (1933), p. 157); *Inscripții București*.

¹ Hurmuzaki, X, p. 161.

² Despre reparațiile ce urmau să se facă la Sf. Sava, vezi Arh. St. Buc., Mîn. Instrucțiunii,

dos. 1432/1864.

³ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

SF. SERGHIE ȘI VACHO, vezi Cotroceni

119. [M.] M-REA SF. SPIRIDON NOU,
str. Șerban Vodă nr. 29

Zidirea mănăstirii a fost începută în 1767, de Scarlat Ghica¹ și terminată la 1768 sept. 30, de fiul său, Alexandru Scarlat Ghica². Biserica a fost bogat înzestrată de ctitorii ei. În 1813 era socotită printre mănăstirile mari ale țării³.

Fig. 119. — Biserica Sf. Spiridon Nou. Fotografie veche (Muzeul de artă al R.P.R.).

Avariata de cutremurele din 1802 și 1838⁴ și arsă în 1822⁵, biserica ajunsese în ruină. A fost dărîmată și refăcută între 1852—1858, fiind pictată de G. Tattărăscu. Lancelot, care a văzut-o

¹ Cf. și *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 400.

² Cf. și doc. din 1768 iunie 2, C. Mano, *Documentele familiei Mano*, p. 158; vezi și hrisovul așezămint din 1768 iulie 5, la Acad. R.P.R., Suluri, nr.3.

³ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 15.

⁴ Pentru stricăciunile făcute de acest cutremur,

care avariază cele patru turnuri ale bisericii, ce urmau a fi dărîmate, ca și bolta altarului și stîlpii pridvorului casei din curte, vezi *Arh. St. Buc.*, Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 50.

⁵ Hurmuzaki, X, p. 171.

în 1860, nu are cuvinte prea măgulitoare pentru arhitecții care au construit biserica: « o pretinsă erudiție a îngrămădit pe un dispozitiv încă aproape bizantin, toate înfrumusețările stilului gotic, fără a observa că, ridicând peste măsură turnurile octogonale, pentru a le reacoperi pînă sus cu toate modelele cunoscute de arcade, de turla mici și vîrfuri fără scop, se comite mai mult decît un non sens, o rătăcire ». În contrast cu acestea, biserica Stavropoleos reprezenta gustul artistic al poporului¹.

A fost reparată în 1885, cînd s-au refăcut cele două foișoare din turnurile exterioare, și în 1954, cînd s-au zidit trei balcoane în părțile laterale ale bisericii și sub cafas. Este cea mai mare biserică din București. În interiorul său au fost înmormîntați Constantin Hangerliu și Alex. Șuțu.

În secolele XVIII și XIX, biserica avea și clădiri în partea dinspre actuala cale Șerban Vodă; acestea figurează în planurile orașului din 1770 și 1852 (în care clădirile sînt trecute sub numele de hanul Sf. Spiridon). Din această pricină, banul M. Cantacuzino trece mănăstirea între cele cu hanuri². În aceste clădiri se găsea, pe la 1830, un spital. La acea dată, arhitectul Hartl cerea repararea zidurilor stricate, aici urmînd să se mute pușcăria de la Curtea Veche³.

Hrisovul mănăstirii Sf. Spiridon Nou dat de Barbu Știrbei, domnul Țării Romînești, Buc., 1852; Musculeanu Gr. Sf. Spiridon Nou (Cald. antic, 1862, p. 61—63); Testamentul fundațiunii bisericii Sf. Spiridon Nou din Buc., 1768, Buc., 1878; Ms. 5142, f. 229—236; Bilciurescu, Monastirile, p. 142; Idem, Ghidul, p. 124; Dicț. Rom., I, p. 725; Ionescu-Gion, Ist. Buc., p. 218—219, 342, 350; Dumitrescu M., Biserica Sf. Spiridon Nou (Consolatorul, II (1899), p. 234—236); Dumitrescu M., Istorical, II, p. 96—100; Gîrboviceanu, Șapte biserici, p. 7—38; Biserica Sf. Spiridon Nou din București cu actele de fundație și de proprietate, Buc., 1904, 36 p.; Bis. ort. rom., 1904, p. 319; Iorga N., Inscipții, I, p. 262—264; Bul. Soc. num. rom., III (1905—1906), p. 16 <medalia refacerii din 1852>; Lapedatu Al., Catagrafia, p. 30; Greceanu O. N., București, p. 180; Florescu G. D., Alaiul înmormîntării; Caselli D., Mahalaua și biserica Sf. Spiridon Nou (Gazt. municip., III (1934), nr. 147); Rev. ist., XX (1934), p. 21—22; Florescu, Din vechiul București, p. 81; Popescu-Lumină, București, p. 307; Bucureștii vechi, pl. 6 <acuarelă, la 1860>; Ionescu Gr., Ghidul, p. 122, 216, 280—282; Iorga N., București, p. 139 <desen> și p. 282; Idem, Trei conferințe (BCMI, XXXI (1938), p. 76 <foto strană>; Potra G., Biserica Sf. Spiridon Nou din Buc. (Gazt. municip., X (1941), nr. 470); Idem, Din Bucureștii de altă dată. Tîrgul Moșilor, biserica Sf. Spiridon Nou, Buc., 1941, p. 15—18; BCMI, XXXV (1942), p. 193; Ionașcu I., Scurt istoric asupra trecutului bisericii Sf. Spiridon Nou din Buc. (date culese de . . .), Buc., 1942, 6 p.; Tocilescu, Catalogul, p. 159; Iorga N., Les arts mineurs, II, fig. 49 <caun>; Inscipții București.

120. [M.] SF. SPIRIDON VECHI *

Piața Operetei nr. 2

Mănăstirea Sf. Spiridon exista în secolul al XVII-lea, fiind amintită la 1680 mart. 9⁴ și 1716 mart. 21⁵. Nu se știe însă de cine a fost clădită⁶. După cum arată Daponte, prima biserică a fost de lemn. Totuși, la 1716 mart. 21, biserica avea case de zid în jur, în care locuia Mitrofan tipograful. Este deci probabil ca și prima biserică să fi fost de zid.

Amintind de vechiul lăcaș, pisania în limba greacă și arabă arată că actuala biserică și clădirile din jur au fost zidite de patriarhul Silvestru al Antiohiei, cu banii lui Constantin Mavrocordat voievod, în 1746—1748⁷. La 1746 dec. 8, noua mănăstire a fost închinată patriarhiei de Antiohia⁸. În 1813, m-rea Sf. Spiridon Vechi făcea parte dintre mănăstirile de categoria a III-a din țară⁹.

¹ *Le tour de monde*, XIII (1866), première semestre, p. 205—206.

² Tunuși, *Ist. Țării Rom.*, p. 177; D. Fotino (*Ist. Daciei*, III, p. 165) o numește mănăstire mare domnească.

³ E. și I. Virtoșu, *Inceputuri edilitare*, p. 7.

⁴ Vezi și hanul mănăstirii Sf. Spiridon vechi la p. 110.

⁵ Hurmuzaki, XIV/1, p. 741.

⁶ *Idem*, XIV/3, p. 121.

⁷ D. G. Florescu, un cunoscut cercetător al istoriei orașului, crede că prima biserică a fost făcută de familia Florescu, ca paraclis al caselor acestuia, aflate în apropiere de biserică.

⁸ D. Fotino crede că a fost zidită în 1732 (*Istoria Daciei*, II, p. 153).

⁹ Arh. St. Buc., m-rea Sf. Spiridon Vechi, I/3.

¹⁰ Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 15.

Biserica a avut de suferit din pricina cutremurelor din 1802 și 1838¹. La 1847 iulie 28 se cerea egumenului să dărîme bolțile de la tinda bisericii și să refacă tavanul din șipci. Și casele egumenești erau de asemenea stricate la această dată².

Turla s-a dărîmat probabil după cutremurul din 1838. În 1862, lăcașul nu avea turlă și era pe jumătate vărut. Casele egumenești fuseseră însă reparate. Clopotnița bisericii, aflată spre Piața Operei, a fost dărîmată în 1898. Biserica a fost reparată în 1865, 1877³ și 1914. Astăzi este îngropată sub nivelul străzii, datorită depunerii pămîntului scos din albia Dimboviței.

Biserica Sf. Spiridon Vechi este un edificiu de dimensiuni foarte mici, pe plan trilobat la origine, căruia ulterior, i s-a lărgit mult pronaosul și pridvorul. Turla de pe naos s-a dărîmat (după cum am arătat mai sus) și nu a mai fost refăcută, naosul boltindu-se cu o calotă reze-mată pe vechile arcuri.

Pronaosul a fost lărgit, prin împingerea zidurilor în afară, începînd chiar de la nașterea absidelor laterale. Biserica nu are turlă sau clopotniță nici pe pronaos și este sigur că nu a avut nici la origine, date fiind dimensiunile, cu totul reduse, ale clădirii originare, precum și faptul că a avut clopotniță în curte.

Pridvorul, deschis și foarte mic la origine, avea patru coloane ce sprijineau arcadele; el a fost lărgit, ca și pronaosul, prin adăugarea a încă două coloane ce sprijină cele două arcade laterale prin care se intră în pridvor. Coloanele pridvorului, din piatră, au fusuri canelate în torsadă și baze pătrate, sculptate cu motive florale în stilul specific epocii primilor fanarioți.

Arcadele dintre naos și pronaos — care se dărîmaseră în cursul transformărilor — au fost refăcute; ele reazemă pe coloane similare cu cele ale pridvorului; cele două coloane centrale sînt noi, întrucît — așa cum arată arh. Gr. Ionescu — cele vechi au fost întrebuițate la pridvor, cu ocazia lărgirii sale.

Exteriorul, modificat și el, este tencuit simplu, fără panouri sau arcaturile decorative. Fațada principală a primit, la ultimele reparații și transformări, un fronton cu totul străin de arhi-tectura timpului.

În pridvor, pe peretele dinspre pronaos, se mai păstrează fresca originală. Urmele de pictură ce se pot vedea sub tencuială, în exterior, par a dovedi că biserica a avut și picturi exterioare. Acest lucru nu este imposibil, dat fiind că, la acea dată, exemplul admirabil al bisericii Stavropoleos impresionase, desigur, pe meșterii constructori și decoraționiști⁴.

Menționăm că biserica are o ușă de lemn frumos sculptată, ca și vechea tîmplă din secolul al XVIII-lea.

Brezoianu I., *Măndăstirile zise închinare*, p. 57—58; Ms. A. 545, f. 47; Ms. 5142, f. 222—223; Musceleanu Gr., *M-reia Sf. Spiridon Vechi (Cald. antic, 1862, p. 85—86)*; Pappazoglu, *București*, p. 117; *Dict. Rom.*, I, p. 725; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 217—219, 491; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 76—77; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 267—268; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 9—10; Baltazar A., *Decorațiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureștene (Conv. lit., XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548)*; *Bis. ort. rom.*, 1915, p. 1011; *Amvonul*, XVIII (1916), p. 312; Greceanu O. N., *București*, p. 151—152; Iorga N., *O biserică siriand în Buc. (BCMI, XXII (1929), p. 98—100)*; Donicescu, *Monografia bisericii Sf. Spiridon vechi din Buc.*, teză de licență, Inst. teologic Buc., 1929; Iorga N., *Inscripția arabă de la bis. Sf. Spiridon din Buc. (BCMI, XXIV (1931), p. 143)*; Radu Vasile, *M-reia Sf. Spiridon și patriarhul Silvestru al Antiohiei*, Buc., 1933; Iorga N., *Monumentele istorice românești și Daponte*

¹ În 1833 Departamentul Credinței dă voie egumenului să dărîme bolta din odăile egumenești, care amenința să se surpe, și să o înlocuiască cu un tavan obișnuit (Arh. St. Buc., m-reia Sf. Spiridon Vechi, XIX/7).

Despre stricăciunile pricinuite de cutremurul din 1838, vezi ibidem, XIX/46.

² Arh. St. Buc., m-reia Sf. Spiridon Vechi, XIX/202.

Despre situația clădirilor m-ril în această vreme

vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1820/1852 și 681/1860 și catagrafiile din 1830, 1852 și 1860 la Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 423, 429 și 441.

³ Despre aceste reparații, vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1427/1865 și 3676/1877.

⁴ După părerea arhitectului Horia Teodoru, aceste picturi se găseau în interiorul bisericii, într-o mare proscomidie; prin dărîmarea acestei anexe a bisericii, picturile au rămas pe zidul exterior.

(BCMI, XXVII (1933), p. 157–158); Elefterescu Ern., *Bis. Sf. Spiridon Vechi* (*Glasul mon.*, 1934 nr. 406); Stahl H., *București*, p. 43–44; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 33; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 4; Popescu-Lumină, *București*, p. 308–309; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 228–229; Florescu G. D., *O veche mahala bucureșteană. Ceva despre mahalaua Scorșarului* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 334); Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 51; Ionescu Gr., *București*, p. 70–71; *Inscripții București*.

121. M. SF. ȘTEFAN

Calea Călărași nr. 83, colț cu str. Sf. Ștefan

Fig. 120. — Biserica Sf.Ștefan (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

A fost zidită în timpul domniei lui Ștefan Racoviță voievod¹, de Stoica clucer, fiind terminată în domnia lui Alexandru Ghica, la 1768 sept. 25 (data pisaniei). Pisania a fost scrisă de ~~Radu~~ logofăt și săpată în piatră de Ioan pietrar.

¹ Acesta o închină la 1765 mai 19 la Mitropolie.

pentru pomenirea răposaiilor ctitori (Arh. St. Buc., Mitrop., VI/37).

Biserica a fost crăpată, «dar nu tare», de cutremurul din 1838¹ și reparată în 1839. A ars la 23 martie 1847 și a fost refăcută după incendiu. La 1857 mai 27, lăcașul era încă stricat; enoriașii cereau la acea dată Departamentului Credinței repararea bisericii². A fost reparată din nou în 1916 și 1942.

Clădirea păstrează vechea sa formă din secolul al XVIII-lea. Este o biserică mică, din seșia celor care marchează începutul decadenței arhitecturii muntenești, construită pe planul întrebuițat la majoritatea bisericilor în prima jumătate a secolului.

Naosul treflat — cu abside pronunțate — este rezolvat, ca peste tot, cu arcuri puternice transversale și arcuri mai înguste longitudinale, ce susțineau o turlă care s-a dărîmat și nu a mai fost refăcută. În locul ei, naosul este astăzi acoperit cu o placă de beton, vag bombată.

Pronaosul, ușor lărgit, este despărțit de naos prin dispoziția constructivă devenită soluție tip, ce constă în trei arcade susținute de coloane pe pedestale. Coloanele, ca și pedestalele, sînt simple, lipsite de decorația sculpturală ce caracteriza epoca anterioară. Clopotnița de pe pronaos este una din rarele clopotnițe păstrate în formă originală.

Pridvorul, mic ca și restul edificiului, are trei arcade frontale și cîte una laterală.

Decorația exterioară este influențată de Stavropoleos, fiind realizată mult mai modest. Cele două registre ale fațadelor sînt despărțite de un brîu format dintr-un tor destul de amplu, pe care sînt imitate, în pictură, motivele florale ce pînă acumi erau sculptate. Această transpunere în pictură a unor decorații sculpturale se va mai întîlni și la alte edificii, la fel de modeste, din această perioadă. Registrul inferior — mult mai amplu ca cel superior — este decorat cu fride cu arcaturi trilobate, iar cel superior cu medalioane, după modelul Stavropoleos (repictate în 1907).

În pridvor se mai păstrează fragmente din vechea pictură. Pictura interioară a fost refăcută în maniera lui Tattărăscu. Tabloul ctitorilor din dreapta pronaosului a fost și el refăcut. Ușa și ferestrele nu mai au chenarele obișnuite din piatră sculptată.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 80 nota; Ms. 5142, f. 239—242; Ms. A. 545, f. 157; *Dicț. Rom.*, I, p. 725; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 221; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 334—335; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 51—52; Baltazar A., *Iarăși iconoclaștii* (*Conv. lit.*, XLII (1908), nr. 7, p. 44—45); Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 96; ACMI, 1915, p. 37, 54—55; *Anuar 1909*, p. 30; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 67—68; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 221; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXIX (1936), p. 12, 13, 36, 48—49 și pl. CDXCV—CDXCIX); ACMI, 1942—1943, p. 62; *Inscripții București*.

SF. TREIME, vezi Crucea de Piatră

M-REA SF. TROIȚĂ, vezi Radu vodă

122. SF. VASILE

Calea Victoriei nr. 198

Prima biserică a fost zidită la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau la începutul secolului al XIX-lea; ea exista la 1804 ian. 9 și la 1810 (după cum rezultă din catagrafia întocmită în acest an). La 1815 nov. 7 a fost închinată mănăstirii Mărcuța, iar la 1816 mart. 14 închinarea ei a fost întărită de domn³. Stricat de cutremurul din 1838, lăcașul a fost rezidit înainte de sept. 1847 (data pisaniei), de Toma căminarul. A fost reparată în anul 1889.

Ms. 5142, f. 251—253; *Dicț. Rom.*, I, p. 727; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 19; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 134—135; *Anuar 1909*, p. 25; *Inscripții București*.

¹ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 110.

² Muzeul de istorie Buc., nr. 12377.

³ Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 296—297.

Lăcașul a fost clădit în anii 1644—1645, de Niță fost mare agă, întâlnit cu acest titlu la 1639 dec. 3¹. Cu numele de Aga Niță sînt cunoscute mahalaua și biserica în secolul al XVII-lea².

Biserica — numită la începutul secolului al XVIII-lea Sf. Vineri — a ars în august 1712, fiind apoi reparată.

Banul Mihai Cantacuzino amintește de două biserici, ambele de piatră: una aga Niță și o alta Sf. Paraschiva³. La 1818, D. Fotino nu mai menționează decît pe cea cu hramul Sf. Paraschiva⁴.

În secolul al XVIII-lea, biserica a fost în grija familiei Năsturel-Herăscu, care avea case în apropiere⁵. Pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, se construiesc în curtea bisericii chilii⁶ pentru bolnavi⁷; avariate de cutremurul din 1838⁸ și reparate după aceea, chiliile au fost dărîmate în 1890⁹.

Biserica a fost reclădită, mai mare decît prima, de Constantin Năsturel-Herăscu și zugrăvită de Ioanichie Stavronichie, fiind gata la 1839 nov. 25 (data pisaniei). A fost reparată în 1896, cînd a fost rezugrăvită și i s-a înnoit tîmpla. Alte reparații s-au făcut în anul 1913, cînd i s-au modificat turlele, s-a înălțat porticul de la intrare și i s-a adăugat ornamentația exterioară. A fost pictată din nou, de D. Belizarie, în 1927—1928, cînd i s-au făcut și stranele și tîmpla din lemn sculptat. Pictura a fost renovată în 1950.

În biserică se păstrează un stilp de piatră de la începutul secolului al XIX-lea, cu o « istorie » fantezistă a familiei Năsturel.

Musceleanu Gr., *Bis. Sf. Vineri (Cald. antic, 1866, p. 76—79)*; Ms. 5142, f. 194; Greceanu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 229; *Dicț. Rom.*, I, p. 727; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 224—226, 320; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 121—124; Gîrbovceanu P., *Șapte biserici*, p. 39—72; Greceanu Șt., *Genealogiile documentate*, I, p. 319; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 296—297; *Monografia bisericii Sf. Vineri-Herasca*, Buc., 1906, 43 p. + 8 pl.; ed. a II-a, Buc., 1915, 77 p. + 12 pl.; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 39—40; *Anuar 1909*, p. 30; ACMI, 1915, p. 33; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 8; Greceanu O. N., *București*, p. 194; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 73—74; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 10; Caselli D., *Mahalaua Dobroteasa (Gazt. municip., III (1934), nr. 150)*; *Inscripții București*.

124 [M.] SF. VISARION VECHI str. Visarion nr. 14

A fost zidită înainte de 1797 sept. 21 (data pisaniei), de preotul Petre Referendaru, protopopul Bucureștilor, și de Anton Berhiceanu, logofăt de taină.

¹ Acad. R.P.R., C/10.

² 1668 iunie 8 (Acad. R.P.R., CD/7); 1685 iunie 6 (Arh. St. Buc., ms. 314, f. 387 v.); 1698 iulie 17 (idem, m-rea Radu vodă, XXIII/36) 1710 nov. 5 (Muzeul de istorie Buc., nr. 71004).

³ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178. Cu numele de biserica Sf. Paraschiva este trecută și în planul orașului din 1770.

⁴ D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 166.

⁵ Casele din mahalaua Aga Niță au fost luate de Constantin Năsturel-Herăscu, în anul 1741—1742, prin schimb de la Constantin Băleanu fost mare comis, căruia îi dăduse alte case și 1200 taleri (doc. din 1749 oct. 4, Acad. R.P.R., CLX/82).

Ionescu-Gion nu are deci dreptate cînd spune

că aceste case erau ale Năsturelilor încă din secolul al XVII-lea (*Ist. Buc.*, p. 320).

⁶ Din acest motiv i se spune mănăstire la 1762 sept. 12 (Acad. R.P.R., V/67).

⁷ Pentru întreținerea acestui așa-zis spital de săraci, se acordă scutiri bisericii la 1775 mart. 13 (V. A. Urechia, II, p. 843—844), 1793 aug. 24 (idem, VI, p. 93—94), 1813 febr. 10 (idem, X, p. 1017—1018), 1819 sept. 20 (idem, XII, p. 347) etc.

⁸ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 111.

⁹ Aceste chilii sînt trecute în planul orașului din 1852. Ele nu constituiau însă un han, așa cum apare într-o hartă a Muzeului de istorie a orașului București.

Unii dintre cercetătorii trecutului oraşului nostru au afirmat că lângă această biserică s-ar fi aflat la sfârşitul secolului al XVIII-lea un spital de ciumaşi. În realitate, spitalul se găsea lângă biserica Sf. Visarion din apropierea mănăstirii Pantelimon. I s-a pus acest hram datorită faptului că a fost ridicată în timpul ciumei (cei trei sfinţi erau socotiţi apărători contra acestei boli).

A fost destul de serios avariata de marele cutremur din 1838, când bolţile şi zidurile «clădite în chip de arc» au crăpat. Arhitectul Villacrosse propunea legarea ei cu cercuri de fier şi dărîmarea clopotniţei¹. A fost reparată după cutremurul din 1838 şi în 1897. Astăzi biserica este în completă ruină; lângă ea s-a construit un nou locaş, la începutul secolului nostru.

Biserica veche are planul treflat, obişnuit în secolul al XVIII-lea, cu turn-clopotniţă pe pronaos, la care se ajunge pe o scară aflată într-un turnuleţ lipit de latura nordică a pronaosului.

Decoraţia exterioară este alcătuită din obişnuitele două registre, cel inferior cu arcaturi trilobate de o jumătate de cărămidă, iar cel superior cu medalioane.

Portalul de piatră sculptată şi pisania au fost mutate de la uşa pronaosului la intrarea în pridvorul închis.

Ms. 5142, f. 255—256; Dicţ. Rom., I, p. 727; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 22—23; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 61—62; Anuar 1909, p. 25; Iorga N., *Inscripţia bis. Sf. Visarion din Buc.* (*Rev. ist.*, VI (1920), p. 123); *Biserica vrăbiilor (Boabe de griu*, III (1932), nr. 6, p. 246—249); Caselli D., *Bis. Sf. Spiridon din mahalaua Visarionului şi Viişoara* (*Gazt. municip.*, III (1934), nr. 120); *Idem*, *Mahalaua Visarionului (Ibidem*, nr. 121); *Idem*, *Cum s-a întemeiat mahalaua Visarionului (Ibidem*, nr. 122); Florescu G. D., *Din vechiul Bucureşti*, p. 55—56; Iorga N., *Bucureşti*, p. 185 <foto>; ACMI, 1942—1943, p. 77; *Inscripţii Bucureşti*.

125. SF. VOIEVOZI

str. Sf. Voievozi nr. 2

Prima biserică, probabil din lemn, a fost făcută pe la mijlocul secolului al XVIII-lea de Mihalcea băcanul; este amintită la 1770 sept. 20, când ctitorul o lasă în grija lui popa Pintilie².

A fost construită din zid în anul 1817 (1817 aug. 1, data pisaniei), de Stoian băcanul, fiul lui Petre Steneş Gabroveanu, soţia sa, Joiţa, şi Dimitrie cojocarul. Biserica avea în jur 17 chilii. În două din acestea se găsea pe la mijlocul secolului trecut o şcoală.

A fost dărîmată în 1900, pe locul ei ridicîndu-se — după planurile arhitectului P. Patriciu — actuala biserică, care imită pe cea de la Curtea de Argeş şi care nu seamănă de loc cu vechea ctitorie. Noua biserică a fost gata la 1903 sept. 21 (data pisaniei). A fost pictată de preotul V. Dămian, iar tîmpla a fost lucrată de C. Babic.

Ms. A. 545, f. 71; Ms. 5142, f. 257—258; V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor*, III, p. 103, 104; Dicţ. Rom., I, p. 727; *Consolatorul*, VI (1903), nr. 7, p. 101; *Bis. ort. rom.*, XXVII (1903—1904), p. 685—686; Pocitan V., *Notiţe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi din Bucureşti*, Buc., 1904, 112 p. <istoric, documente, descriere>; Iorga N., *Inscripţii*, I, p. 337; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 64; Anuar 1909, p. 25; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 191; *Inscripţii Bucureşti*.

SIBILELE, vezi Cu Sfinţi.

¹ Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 596/1838, f. 131 v.

² Acad. R.P.R., CXXXV/90.

Vechea biserică a fost zidită înainte de 1743 iulie 15 (data pisaniei) de Pîrvan boiangiul și Stanca, soția sa¹, care au închinat-o mănăstirii Radu vodă. A fost reparată la începutul secolului al XIX-lea, după cutremurul din 1802, de Teodor Cincul².

Dărimată de cutremurul din 1838, a fost reclădită de Ilie, Dimitrie, Ioan și alții, fiind gata la 1839 mart. 15 (data pisaniei)³. Tîmpla bisericii a fost făcută de Chircol săpătorul de tîmple⁴.

Actuala biserică a fost zidită în anul 1907. Din clădirile vechi, se păstrează doar clopotnița din 1879 (în planul din 1852, biserica nu are clopotniță).

O piatră cu data 1760, încastată în zidul unei case din preajma bisericii, amintește donațiile făcute bisericii de Stanca, soția ctitorului.

Dicț. Rom., I, p. 724; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 215—216; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 104—105; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 303; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 25; Anuar 1909, p. 24; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 47; Iorga N., *București*, p. 144; *Inscripții București*.

127. SLOBOZIA

str. Leon Vodă nr. 3

Prima biserică — cu hramul Sf. Dumitru — a fost construită din lemn, de Radu Leon voievod, în 1664—1665, lângă crucea ridicată de tatăl său, pe locul luptei cu pribegii conduși de aga Matei din Brîncoveni, la 1631. Biserica de lemn a fost mutată la Cărmidarii de Jos, pe locul ei ridicîndu-se o nouă ctitorie de zid, de către Constantin Năsturel fost mare vistier și Ancuța, soția sa. Biserica era terminată la 1743 sept. 8 (data pisaniei). Cutremurul din 1838 i-a stricat clopotnița, care urma să se dărîme⁵. Biserica a suferit multe transformări, fiind reparată în cîteva rînduri, la 1846, 1872, 1889—1890, 1915 și 1956—1957.

Pe la mijlocul secolului trecut, în curtea bisericii se găsea o școală⁶.

Pelimon Al., *Bukur, Istoria fundării Bucureștilor*, p. 212—213; Musculeanu Gr., *Bis. Slobozia (Cald. antic, 1866, p. 70—72)*; Ms. A. 545, f. 177 v; Ms. 5142, f. 440—448; *Notițe istorice (Bis. ort. rom., VIII (1884), p. 450—451)*; Dicț. Rom., I, p. 724—725; Urechia V. A., *Istoria școalelor*, III, p. 103; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 216—217; Bogdan I., *Recenzie la istoria Bucureștilor de Ionescu Gion (Conv. lit., XXXIV (1900), p. 247)*; Năsturel P. V., *Contribuții la istoria Bucureștilor (Noua rev. rom., I (1900), p. 420—427)*; Dumitrescu M., *Bis. Slobozia (Consolatorul, II (1900), nr. 10, p. 319—320)*; Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 103—104; Girboviceanu P., *Șapte biserici*, p. 101—145; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 258—260; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 34—35; Anuar 1909, p. 30; Năsturel P. V., *Genealogia Năstureilor (Rev. pt. ist. arh. și fil., XV (1914), p. 117—119)*; Petrescu D. I., *Însemnări din biserica Sloboziei (Bis. ort. rom., XL (1916), p. 154)*; Greceanu O. N., *București*, p. 180; Elefterescu Em., *Biserica Slobozia (Glasul mon., XI (1933), nr. 349)*; Caselli D., *Biserica Dobroteasa (Gazt. municip., III (1934), nr. 151)*; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 80—81; Popescu-Lumină, *București*, p. 576, 607; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 8; Caselli D., *Lupta de lingă mîndstirea vistierului Pandă (Gazt. municip., V (1936), nr. 237)*; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 283; *Inscripții București*.

¹ Nu știm pe ce temei, N. Iorga credea că biserica a fost clădită de dr. Silvestru Filitti, în secolul al XVIII-lea.

Cu numele de biserica Silvestru este pomenită și de banul M. Cantacuzino (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178).

² Doc. din 1815 oct. 4 (Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 284—285).

³ Această pisanie afirmă că biserica veche fusese din lemn. Totuși, banul Mihai Cantacuzino o menționează ca biserică de piatră. Să fie vorba de două biserici diferite?

⁴ Arh. St. Buc., Poliția Buc., dos. 6530/1839.

⁵ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 56 v. și 65.

⁶ Ibideon, dos. 3930/1854, f. 6, 14—19.

128. SPIREA NOUĂ

str. Puișor nr. 59

A fost zidită către sfârșitul secolului al XVIII-lea. După cum rezultă din catagrafia din 1810, ea exista în anul 1799, fapt confirmat și de data de 1800 aflată pe un clopot al bisericii. În 1820, bisericii ridicată de doctorul Spirea i se spune Spirea Veche¹, o nouă dovadă că mai apăruse o biserică nouă cu acest nume. A fost reparată în 1836, 1883, 1898 și 1903.

După o catagrafie, din 1819 martie 28, rezultă că biserica ar fi fost zidită de Ioniță șelaru².

Dict. Rom., I, p. 725; Lapedatu, *Catagrafia*; p. 7; Dumitrescu, *Istoricul*, IV, p. 86—87; *Inscripții București*.

129. SPIREA VECHE (Spirea doctorul)

str. Uranus nr. 27

Biserica veche a fost zidită pe moșia mitropoliei de doctorul Spirea Hristofi, cu ajutorul rudei sale Hristofi fost ceauș spătăresc (apoi căpitan de lefegii)³, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea⁴. La 1762 iunie 28, schișorul a fost închinat de rudele ctitorului mitropoliei din București. Din același document rezultă că Spirea murise înainte de a termina biserica, pe care o zugrăvesc, pardosesc și înzestrează ginerii săi, popa Constantin și Gheorghe logofăt de taină⁵. La 1777 oct. 31 a fost închinată mănăstirii Gregoriu de la Muntele Athos, cu obligația din partea acesteia de a ține aici schit⁶. În anii următori i se spune schitul Spirea⁷.

Biserica a suferit unele modificări în secolul al XIX-lea (la 1832—1834, 1847, 1865 și 1883), când i s-au adăugat absidele laterale, s-a lărgit pronaosul, s-a închis pridvorul, s-a adaos clopotnița, s-au lărgit ferestrele, s-au suprimat stâlpii dintre naos și pronaos, s-a mărit proscomidia și s-a zugrăvit biserica⁸. În timpul războiului din 1828—1829 a fost folosită ca magazie⁹.

În 1915, biserica, ruinată, avea nevoie de reparații; în loc de a i se face aceste reparații, a fost dărâmată, pe locul ei clădindu-se biserica actuală.

Brezoianu I., *Măndștirile zise închinat*, p. 31—33; Musceleanu Gr., *Bis. Spirea Veche (Cald. antic, 1862, p. 104)*; Ms. A. 545, f. 27; *Dict. Rom.*, I, p. 725; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 217; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 336; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 77—79; *Anuar 1909*, p. 24; Ionescu I., *econom, Restaurarea bisericii «Tîrcă» și reclădirea bisericii «Spirea Veche» din Capitală (Amvonul, XVIII (1916), nr. 10, p. 312—313; Bis. ort. rom., 1915, p. 1006 și urm. <proiectul pentru refacerea bisericii>; Bucureștii pitoresc; Drăghiceanu V., *Bis. Spirea Veche din Buc. Note istorice (BCMI, XVII (1924), p. 58—64)*; Teodoru H., *Bis. Spirea Veche din Buc. Descriere arhitectonică (Ibidem)*; Greceanu, *București*, p. 155; *Rev. soc. ist.-arheologice bis.*, XXIII (1933), p. 404—409, 423 <documente>; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 34—35; Popescu-Lumină, *București*, p. 305—307; Iorga N., *București*, p. 323— <bis. veche> 393 <bis. nouă>; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 212—213; *Inscripții București*.*

¹ Hurmuzaki, X, p. 513.

² Acad. R.P.R., ms. rom. 661, f. 63.

³ Vezi doc. din 1776 mai 15 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VI, p. 59) și 1777 oct. 31 (*Idem*, II, p. 115—117).

⁴ Vezi diata ctitorului din 1759 iulie 17, la Arh. St. Buc., Mitrop., CCCXL/2.

⁵ *Ibidem*, CCCXL/3. La 1775, schitul se afla în grăja lui Hristofor ceauș (*ibidem*, CCCXL/9).

⁶ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, p. 105—107; vezi și Arh. St. Buc., schitul Spirea, II/2, III/7,

III/12 etc.

⁷ 1781 oct. 29 (Șt. Greceanu, *Genealogiile documentate*, I, p. 380). D. Fotino o menționează printre mănăstirile de categoria a II-a (*Istoria Daciei*, III, p. 165); cf. și Hurmuzaki, X, p. 513.

⁸ Despre situația bisericii la mijlocul secolului al XIX-lea vezi catagrafia de la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 1324/1847; despre reparații vezi *ibidem*, dos. 1410/1865.

⁹ Doc. din 1838 Ian. 24 (Arh. St. Buc., schitul Spirea, V/176).

Biserica a fost clădită în anul 1724 (1724 oct. 30, data pisaniei), de Ioanichie arhimandritul din eparhia Pogonianei, satul Ostanița, în curtea hanului zidit tot de el. Dintr-un document din 1724 iunie 1¹, rezultă că biserica s-a clădit în vara acestui an; zidurile erau gata în iulie 1724, când Ioanichie cumpără loc să facă clopotniță și pivniță².

Locașul construit în 1724 avea planul dreptunghiular, fără abside laterale și pridvor. Fiind prea mică, în 1728 (1728 oct. 3, data pisaniei), Ioanichie i-a mărit altarul, i-a făcut abside — dându-i formă de cruce — și pridvor. Cu acest prilej, s-a făcut și briul care înconjură biserica, de către Iordan ștucatorul. În noua sa formă, biserica era gata la 1733 nov. 8 (data pomelnicului ctitorilor de la proscomidie). La 20 nov., același an, Ioanichie închină mănăstirii Gura-Pogoniana:

— hanul făcut de el, cu zid în jur și chilii din cărămidă.

-- biserica, situată lângă intrarea cea mare a hanului și

— casa făcută « în coasta » hanului³.

Suferind unele stricăciuni în timpul cutremurului din 1802, biserica a fost reparată în anul următor⁴.

Fiind o mănăstire săracă, în 1813 se găsea printre mănăstirile de categoria a III-a din țară⁵.

În 1823, biserica era acoperită cu olane vechi iar clopotnița cu șindrilă veche⁶.

Cutremurul din 1838 produce frumoasei biserici avarii grave. La 1840 nov. 15, turnul clopotniței trebuia dărîmat, fiind într-o « amenințătoare stare »⁷. A urmat o serie de adrese și tocmeli (vezi lucrarea lui G. Nedioglu), dar clopotnița nu a fost dărîmată.

În 1845, biserica fiind în stare de ruină, egumenul mănăstirii cere învoierea s-o zidească din nou. Departamentul Crediței nu aprobă însă planul egumenului, cerîndu-i, în 1852, să lege biserica cu fier de jur-împrejur, să-i facă ferestre mai mari și învelitoare fără turn⁸.

În 1846, călătorul rus Uspenski găsește biserica crăpată și turla amenințînd să cadă⁹. Turla a fost dărîmată după această dată (în desenul lui Lancelot și în acuarela făcută de Szatmary biserica apare fără turlă). Egumenul mănăstirii insista ca biserica să fie reconstruită, dar arhitectul Schlatter — care a mutilat multe monumente — arăta în 1858 că, fiind « singurul monument din clădirile cele vechi originale în capitală », nu ar trebui dărîmată. Peste cîtva timp însă, același Schlatter credea că biserica ar trebui totuși restaurată. Din fericire, restaurarea nu s-a făcut.

Deși aflată într-o situație precară, biserica impresiona încă prin frumusețea ei. Lancelot — care a văzut-o și desenat-o în 1860 — îi face o descriere foarte frumoasă, considerînd că ea exprimă gustul artistic al poporului. « Ansamblul porticului are o înfățișare bogată și grațioasă; deasupra coloanelor — decorate cu împletituri și frunzișuri fin sculptate, înviorate de dungi roșii și verzi — zidul este împărțit în zone de diferite culori; arabescurile pictate se deosebesc foarte mult unele de altele. Postamentul între pedestalele coloanelor este împodobit cu trei mari basoreliefuli: acela din mijloc prezintă un cavaler înarmat călare; celelalte două întruchi-pează doi lei înfruntîndu-se, avînd în jur ornamente îmbelșugate »¹⁰.

* Vezi și hanul m-rii Stavropoleos la p. 111.

¹ Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/27.

² Ibidem, XII/28.

³ Hurmuzaki, XIV/2, p. 1080—1085 și Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XXIV/4. Vezi și diata sa la Arh. St. Buc., Mitrop., CDXLV/1.

⁴ Arh. St. Buc., m-rea Stavropoleos, XII/36, XIV/38.

⁵ Urechia, Ist. rom., X A, p. 15.

⁶ Despre situația mănăstirii Stavropoleos și averea sa în această vreme, vezi cartografiile de la Arh. St.

Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 6588/1832, 7876/1833 și 6730/1837 și cele din 1832, 1833, 1861 și 1863, la Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 455, 475, 495, 515, 519.

⁷ Idem, Min. Cultelor, dos. 3418, roșu, din 1840, f. 2.

⁸ Despre reparațiile făcute, vezi idem, Min. Instrucțiunii, dos. 4466/1856, 1207/1862 și 3323/1876.

⁹ G. Bezviconi, Călători ruși, p. 369—370.

¹⁰ *Le tour de monde*, XIII (1866), premier semestre, p. 206—207.

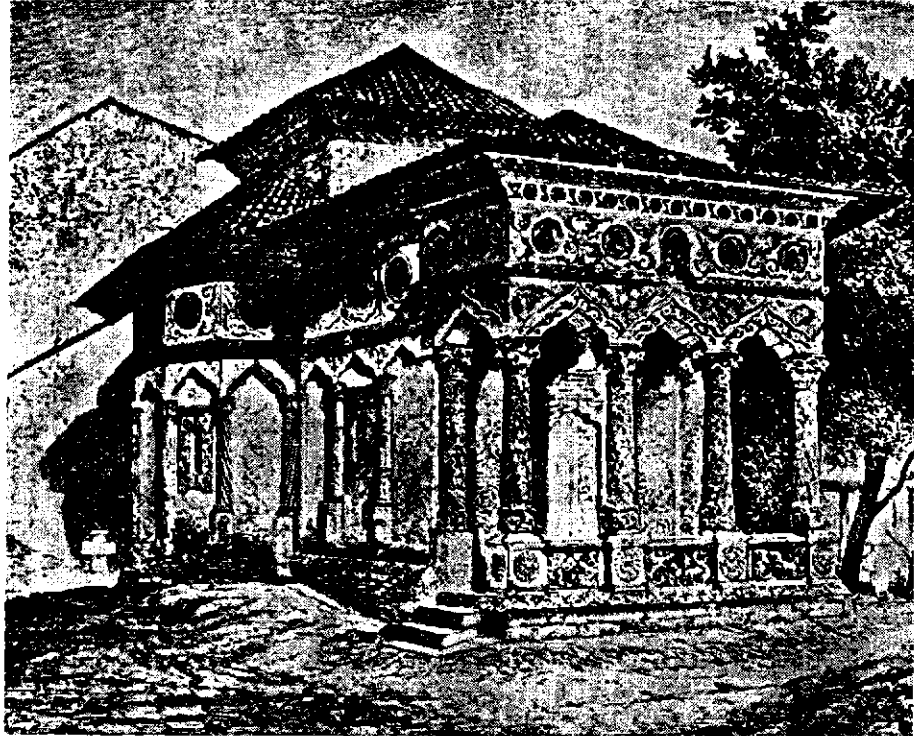

Fig. 121. — Biserica Stavropoleos la 1860. Gravură în lemn după desenul lui Lancelotti (din *Bucureștii vechi*).

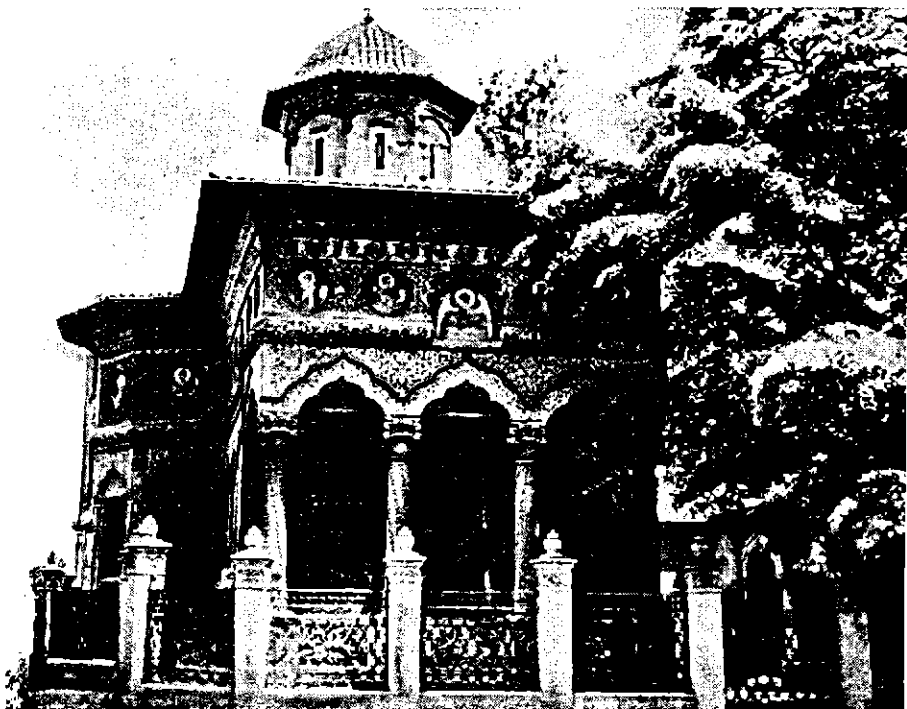

Fig. 122. — Biserica Stavropoleos. Vedere actuală.

În 1862, biserica era amenințată de ruină. La cererea egumenului de a se reface turla dărîmată, în 1876, se răspunde că zidurile sînt prea slabe pentru a putea susține greutatea ei.

În anii următori, s-a cerut mereu repararea bisericii și a clopotniței, dar stăruințele depuse n-au dus la nici un rezultat. La 1888 iulie 30, dintr-un raport înaintat Ministerului Cultelor, aflăm că biserica era în ruină: prin acoperișul spart ploua, zidurile și pictura amenințau să cadă.

Restaurarea lăcașului a început în 1904, după planurile și sub conducerea arhitectului Ion Mincu, care a redat monumentului forma veche, păstrînd pictura de odinoară, cu unele mici ratușări și reparații făcute de către pictorul V. Dămian. S-au întărit temeliele și zidurile bisericii, s-a făcut o turlă nouă de zid; s-a înlocuit brîul vechi din stuc printr-unul din piatră, s-au refăcut: acoperișul, pardoselile, clopotnița etc. După moartea arhitectului Ion Mincu, lucrările au fost continuate de arhitectul I. Zagoritz, fiind isprăvite după primul război mondial.

Construită, după modificările din 1728, pe cunoscutul plan treflat al secolului al XVIII-lea, cu o turlă pe pronaos și un pridvor ce precede intrarea, biserica Stavropoleos este un monument remarcabil prin proporțiile sale deosebit de armonioase și deliuate (pe bună dreptate, N. Iorga afirmă că este « o operă de supremă armonie »), precum și prin decorația sculpturală și picturală. Este unul din rarele monumente la care pictura exterioară, nefiind — în decursul anilor — acoperită de tencueli sau zugrăveli, s-a păstrat în forma sa originală, caracteristică epocii primilor fanarioți.

Ca arhitectură interioară, biserica urmează procedeele cunoscute ale secolului, iar decorația picturală și sculpturală este concepută și realizată într-o unitate perfectă cu cea exterioară.

Privită în ansamblu, biserica este puțin deosebită, ca proporții, de celelalte construite în aceeași vreme, deoarece este mai scundă, tendința generală a primei jumătăți a secolului fiind aceea de înălțare a edificiilor, tendință ce se reflectă în proporțiile celor mai multe dintre bisericile contemporane. Impresia aceasta de înstrăinare de la linia generală este întărită desigur și de faptul că turla, restaurată, are o înălțime mult mai mică decît la origine, cînd trebuie să fi fost mai zveltă, așa cum sînt mai toate turlele secolului al XVIII-lea și cum, de altfel, ne-o arată și tabloul votiv.

Unul dintre cele mai reușite elemente arhitecturale este, fără îndoială, pridvorul deschis, ce cuprinde trei arcade frontale și două laterale, în acoladă trilobată, rezemate pe șase coloane de piatră, din care două angajate în zidul pronaosului. Coloanele, mult mai zvelte decît cele cunoscute pînă acum, au fusul în întregime acoperit cu ghirlande de flori, bogat sculptate și înfășurate în torsadă. Capitelele, sculptate în stil neo-corintic, și bazele cu totul originale, vădesc, prin proporțiile lor și măiestria sculpturii, un deosebit simț artistic al meșterului care le-a realizat. Accesul în pridvor este lateral, cele patru coloane din față sprijinindu-se pe pedestale cubice, legate între ele printr-o balustradă.

Pedestalele sînt decorate cu fleuroane mult mai bogate decît cele întîlnite pînă acum, iar panourile balustradei, cuprinse între aceste pedestale, oferă un reușit exemplu de sculptură « à jour », adică un relief detașat din masa de piatră în care a fost dăltuit.

Arcadele pridvorului sînt subliniate de arhivolte tot în acoladă trilobată, frîntă.

Aceeași acoladă se regăsește în decorația exteriorului, la firidele registrului inferior, despărțite prin colonete angajate în zid, avînd capitele lucrute în ștuc, din foi de acant.

Din sistemul de decorație exterioară de pînă acum, meșterul decorator n-a mai păstrat decît ideea împărțirii fațadei în două registre despărțite de un brîu. La Stavropoleos, registrul superior este de două ori mai mic, însă nu mai repară decorația cu firide din cel inferior, ci se compune din medalioane rotunde, retrase cu o jumătate de cărămidă, cîte unul deasupra fiecărei firide din registrul inferior, și pictate cu figuri de sfinți. Brîul, la origine de ștuc, a fost refăcut din piatră la restaurare, respectînd în totul decorația sa, în formă de ghirlande de flori și frunze.

Fig. 124. — Pridvorul bisericii Stavropoleos.
Detaliu de sculptură a balustradei.

Fig. 123. — Coloanele pridvorului bisericii
Stavropoleos.

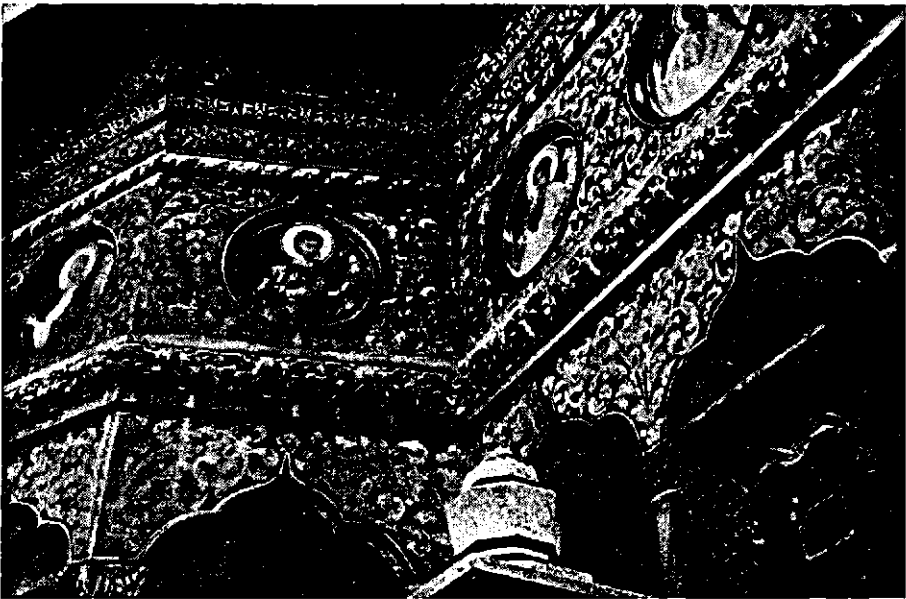

Fig. 125. — Decorația exterioară a bisericii Stavropoleos.

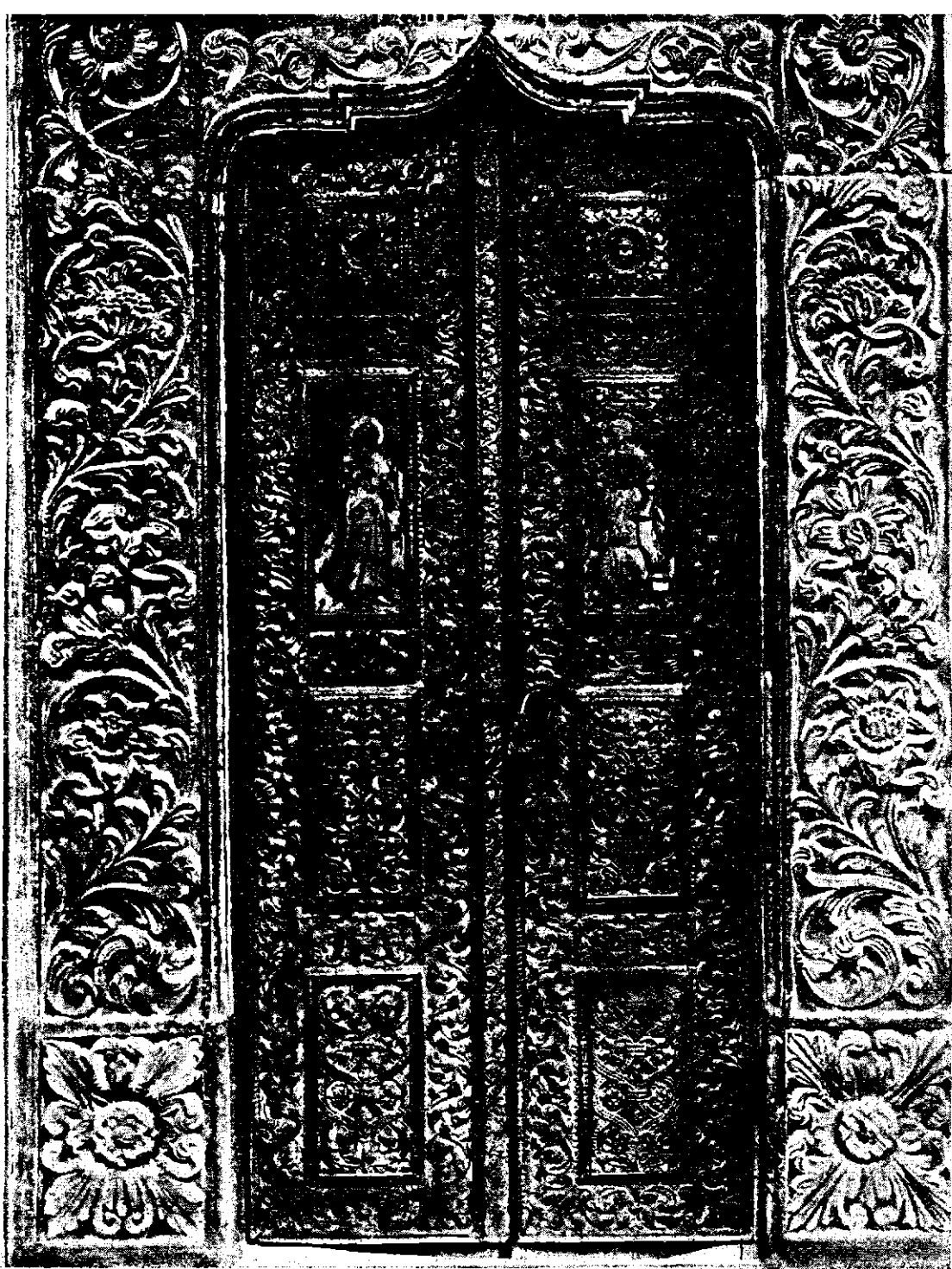

Fig. 126. — Biserica Stavropoleos. Portalul și ușa (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Ferestrele și ușa de intrare au încadrări de piatră la fel de bogat sculptate ca și restul elementelor de piatră.

Portalul este bine proporționat, având o cornișă foarte înaltă.

Atât în ansamblu, cât și în detalii, biserica Stavropoleos constituie unul din cele mai frumoase și mai valoroase monumente din București din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, care, datorită înaltului simț artistic și priceperii restauratorului său, arhitectul Ion Mincu, s-a păstrat aproape intact.

Paraclisul. A fost construit în interiorul hanului¹, tot de Ioanichie, probabil odată cu hanul². Este pomenit în 1818 de D. Fotino³. În 1863 era în ruină, cerându-se dărîmarea lui⁴. În 1876, locașul exista încă. Ion Ghica arată că avea forme grațioase și proporții armonioase. Deși acesta vorbește de biserica sf. Haralambie, este posibil totuși ca el să se fi referit la biserica mare a mănăstirii.

Le tour de monde, XIII (1866, premier semestre, p. 197 <desen Lancelot> Berindel D., București (Rev. romînd, I (1861), p. 614); Musceleanu Gr., *M-reaa Stavropoleos* (Cald. antic, 1862, p. 95–96); Ghica I., *Opere*, ESPLA, II, Buc., 1956, p. 306; Bilciurescu Șt., *Măndstirile*, p. 241–242; Ciocirlan S., *Bis. Stavropoleos* (*Analele arhitecturii*, I (1890), p. 126–131); Bilciurescu Șt., *Ghidul*, p. 125; Ms. A. 545, f. 39, 43; *Dicț. Rom.*, I, p. 725; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 219–221, 228, 489; Popescu Sp., *Asupra bisericii Stavropoleos* (*Lit. și arta rom.*, 1904, p. 133–146); Iorga N., *Istoria romînilor în chipuri și icoane*, II, p. 44–45; Năsturel P. V., *Biserica Stavropoleos din București, după documente din Arhivele Statului, cu planuri și vederi fotografice*, Buc., 1906, 85 p. + VII pl.; Iorga N., *Inscripții*, f. II, p. 356; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 69–75; BCMI, I (1908), p. 36, 170–171, 341; II (1909), p. 181, 184–185; IV (1911), p. 34–35; V (1912), p. 39, 185–186; VI (1913), p. 51, 54, 203; *Anuar 1909*, p. 25; ACMI, 1915, p. 28, 44, 49; *Monumentele*, pl. 9–10; Iorga N., *Fundațiunile domnilor romîni în Epir*, Buc., 1914, p. 27–28 <pisania din 1728>; Zagoritz Al., *Timpla și tronul arhieresc. Origine și caractere* (BCMI, VIII, (1915), p. 66 <foto tronul arhieresc>; Constantinescu-Iași P., *Bizantinismul*, p. 82; Nedioglu G., *Biserica Stavropoleos* (BCMI, XVII (1924), p. 147–168, și XX (1927), p. 1–33); Greceanu O. N., *București*, p. 97–99; Filitti C. I., *Chipurile lui Nicolae vodă Mavrocordat și familiei sale în bisericile bucureștene* (*Conv. lit.*, LVIII (1926), p. 424–425); *Bucureștii pitoresc*; Oprescu G., *Țările romîne văzute de artiști francezi*, pl. LXXI <Lancelot>; Ștefănescu I. D., *La peinture*, p. 205–207; Iorga N., *Monumentele istorice în vechea noastră literatură*, III, Petru Verussi (BCMI, XXVI (1933), p. 110–111); Filitti C. I., *Cititori*, p. 25–26; Caselli D., *Hanul grecilor* (*Gaz. municip.*, IV (1935), nr. 163); Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 104; Popescu-Lumină, *București*, p. 288, 64–65 <vedere din 1852>; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 13; Caselli D., *Biserica Stavropoleos* (*Gaz. municip.*, IV (1935), nr. 182); Idem, *Părintele Kir Ioanichie este ziditorul bisericii Stavropoleos* (*Ibidem*, nr. 183); Idem, *Biserica Stavropoleos pe vremea arhierelui Ioanichie* (*Ibidem*, nr. 184); Idem, *Biserica Stavropoleos în sec. XIX* (*Ibidem*, nr. 185); *Bucureștii vechi*, pl. XXXII <desen de Lancelot>; Ghika-Budești, *Evoluția* (BCMI, XXV (1932), p. 7; XXIX (1936), p. 15, 21, 22, 26, 28, 29, 30, 31, 73–75, pl. CCLVI–CCLXXII); Ionescu Gr., *Istoria*, p. 14 <desen de Preziosi>, 70–71, 212–218; Idem, *Ghidul*, p. 13–18; Ghika-Budești N., *Artele minare romane și bizantine* (BCMI, XXX (1937), p. 173); Iorga N., *București*, p. 126 <biserica înainte de restaurare>, 127 <după restaurare>; Costescu G., *București*, p. 73; Iliescu-Palanca D., *Istoria bisericii Stavropoleos din București*, ed. I-a, Buc., 1940, 33 p. *Arhitectura*, 1940, nr. 2, p. 6 <foto interior>, nr. 3–4, p. 4 <foto>; Crutzescu G., *Podul Mogoșoarei*, p. 80–82; Ghika-Budești, *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), pl. XXVI); ACMI, 1942–1943, p. 62; Teodoru H., *Hanul Ancuței* (BCMI, XXXVII (1944), p. 49); Ionescu N., *Țara romînilor*, p. 204, 207; Cantacuzino G. M., *Arcade, firide*, p. 141–158; *Arta feudală*, p. 217, 221, 226, 234, 240, 245; Ionescu Gr., *București*, p. 106–111; Idem, *Relatare*, p. 79, 80; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 52–53, 75–78, 80–81, 84; *Inscripții București*.

Iorga N., *Les arts mineurs*, II, fig. 33–36, 42, 54 <sfeșnic, scaun, sfeșnic>; *Pomelnicul bisericii Stavropoleos*, 1883 (Acad. R. P. R., ms. 4882, f. 54).

¹ În 1863, se arată că paraclisul era situat deasupra unei pînîțe a hanului (Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88–30/1863, f. 82).

² O. Florescu crede că este vorba de un paraclis

mai vechi, făcut de boierii din Popești și restaurat de Ioanichie.

³ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

⁴ Arh. St. Buc., Municip. Buc., dos. 88–30/1863, f. 74, 82 *passim*.

131. STEJARUL, dărîmată,
fostă în Aleea Palatului Republicii nr. 2

Prima biserică a fost din lemn, fiind pomenită în documentele de la sfîrșitul secolului al XVII-lea¹. După pomelnicul bisericii, ar fi fost clădită de Grigore, Grăjdana și Maxim arhiereul.

A fost construită din zid între 15 iulie — 8 septembrie 1763 (data pisaniei), de Tănase căpitan, soția sa, Stana, și Stanciu vătaf de brutari². A fost avariată de cutremurul din 1838, cînd bolta bisericii a crăpat³. A fost restaurată în anul 1894 de arhitectul Gottereau.

Dicț. Rom., I, p. 725—726; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 221; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 337—339; Lapedatu Al., *Catagrafiă*, p. 8—9; *Anuar 1909*, p. 24; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 64—67; Greceanu D. N., *București*, p. 182; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 27; Ionescu Gr., *Țărușii*, p. 136—137; Ștefănescu I. D., *Monumentele de artă din București (Glasul bisericii, 1956, nr. 1—2, p. 46—56); Inscripții București*.

132. STELEA (Iveri), dărîmată,
fostă pe str. Stelea,
pe locul pieții dintre
str. Decebal și bd. Domniței

A fost zidită în timpul domniei lui Mihnea Turcitul, în jurul anului 1580, de Stelea spătar. La 1582 mart. 7 — cînd domnul îi întărește daniile făcute de ctitor — construcția mănăstirii se terminase⁴. Este apoi deseori pomenită în documente⁵, cu numele de mănăstirea Iveri, de la numele mănăstirii unde era închinată.

Ca și alte biserici din București, mănăstirea Stelea a fost arsă de turcii lui Sinan pașa, în 1595, și a stat pustie, « numai zidul », vreme de peste 30 de ani⁶. În timpul domniei lui Alexandru Iliș (1627—1629), mitropolitul Grigore din Ivir — unde era închinată mănăstirea — din daniile strînse și din veniturile sale, a refăcut mănăstirea și biserica « cum a fost întii », făcîndu-i case și pivnițe⁷. Mănăstirea, astfel reclădită, a servit drept mitropolie a țării. Cu numele de mitropolie este pomenită într-un document din 1633 aprilie 26⁸. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, mănăstirea era închinată la Radu vodă⁹.

Fiind o mănăstire mică, banul M. Cantacuzino¹⁰ și D. Fotino¹¹ o enumeră printre cele fără han. Fiind săracă, este trecută între mănăstirile de categoria a IV-a din țară¹².

Stricată de cutremurul din 1802, și probabil nereparată, mănăstirea Stelea ajunsese în stare precară în 1835, cînd chiliile amenințau să se dărîme, trebuind să fie sprijinite cu lemne¹³. La 1836 sept. 7 se porunca egumenului ca în termen de zece zile să le dărîme; egumenul arată că, fiind sprijinite, mai pot dura trei-patru ani și promite să le refacă¹⁴. Și biserica avea nevoie, de asemenea, de reparații în 1836, cînd i se dăduseră jos clopotele, pînă se vor termina acestea¹⁵. În

¹ « Mahalaua de la biserica de la Stejar » (doc. din 1691 dec. 20, Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XVI/89).

² Banul M. Cantacuzino o menționează între bisericile de piatră (Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178). Este amintită și de un document din 1791 nov. 22 (*Studii și doc.*, VII, p. 9).

³ Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 106 v.

⁴ *DIR*, XVI/5, p. 50—51.

⁵ 1594 sept. 6 (*idem*, XVI/6, p. 151), 1599 ian. 14 (*ibidem*, p. 345), 1601 mart. 29 (*idem*, XVII/1, p. 4), 1602 april. 13 (*ibidem*, p. 41), 1619 april. 23 (*idem*, XVII/3, p. 353) etc.

⁶ Din acest motiv, la 1614 ian. 12, Radu Mihnea dă averea mănăstirii Stelea în stăpînirea mănăstirii Radu vodă (*DIR*, XVII/2, p. 236).

⁷ Doc. din 1630 iunie 6 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXIII/7, Hurmuzaki, XIV/1, p. 724—725 și *Studii și documente*, XI, p. 100—101; cf. și doc. din 1634 iulie 10 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXXIX/13).

⁸ *București*, III (1937), p. 210.

⁹ 1670 mai 15 (Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XXII/16), 1671 aug. 12 (*ibidem*, XXIII/21).

¹⁰ Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178.

¹¹ D. Fotino, *Ist. Daciei*, III, p. 165.

¹² V. A. Urechia, *Ist. rom.*, X, A, p. 17.

¹³ Arh. St. Buc., ms. 271, f. 129 v—130.

¹⁴ *ibidem*, f. 145—146; vezi și f. 140 v.

¹⁵ *ibidem*, f. 145.

1837, s-au făcut unele reparații mănăstirii de către neamțul Iosef Nedau. Avariata de cutremurul din 1838, biserica a fost reparată în 1839, de Iosif Belizar, după planul făcut de arhitectii Xavier Villacrosse și Faiser¹.

Mănăstirea a ars la 23 martie 1847 și nu a mai fost refăcută după incendiu. Totuși, ea figurează încă în planul orașului din anul 1852.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 80, 81—82 nota; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 221—223, 240, 251, 253; *Dicț. Rom.*, I, p. 726; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 38—39; Dumitrescu M., *Istoricul*, IV, p. 124—125; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 8, 23; Idem, *Din vechiul București*, p. 76—77; idem, *Biserici bucureștene care nu mai sînt* (*Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 329); Caselli D., *Biserica Stelea din București pe vremea lui Sinan pașa* (*Universul*, LIV (1937), nr. 42, p. 13); Cioran G., *M-rea Stelea din București* (*Rev. ist. rom.*, VI (1946), p. 157—172); *Bucureștii de odinioară*, p. 60; *Inscripții București*.

133. TABACI

str. Cuza vodă nr. 77

Prima biserică, probabil din lemn, exista la jumătatea secolului al XVII-lea, fiind pomenită în documente la 1654 mai 25² și 1696 febr. 6³, sub numele de biserică Tabacilor. A fost construită probabil de breaslă tabacilor. Mahalaua tabacilor sau «unde sînt acum tabacii» — în care era situat lăcașul acestei bresle — este menționată în documente la 1652 nov. 5⁴ și 1668 febr. 15⁵. La 1674 dec. 21 este amintit locul «unde au fost tabacii», care era situat între mănăstirea Sf. Ioan și riul Dîmbovița⁶. Înainte de această dată, tabacii fuseseră mutați mai sus de mănăstirea Radu vodă. Ei au avut biserică și la mijlocul secolului al XVII-lea (cînd ședeau aproape de m-rea Sf. Ioan grecesc) și la sfîrșitul secolului (cînd se mutaseră aproape de m-rea Radu vodă).

Tabacii din București au constituit elementul cel mai revoluționar din orașul nostru la mijlocul secolului al XIX-lea. Ei au jucat un rol deosebit în revoluția din 1848 și în evenimentele din 24 ianuaie 1859, aducînd un prețios aport la reușita alegerii lui Alexandru Ioan Cuza și cu domn al Țării Romînești.

Biserica din mahalaua tabacilor de lîngă Radu vodă a fost reclădită înainte de 1731 iunie 29 (data pisaniei), de Ștefan logofăt de divan și Anica, soția sa.

După o catagrafie din 1827 iunie 20, în jurul bisericii se găseau 16 chilli, din care cele mai multe erau închiriate⁷.

Avariata de cutremurul din 1838⁸, biserica a fost rezidită de Paraschiva Iovciu și Petrache Doiciu al patrulea postelnic, între 1843 mai 1 și 1848 (data pisaniei), rămînînd mai departe în grija breslei tăbăcarilor. A fost reparată în 1903, 1925—1926 și 1945.

Ms. A. 545, f. 207; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 35—36; Dumitrescu, *Istoricul*, III, p. 84—85; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 77; Stoenescu I. A., *Bis. Sf. Nicolae din Tabaci* (*Gazt. municip.*, XIII (1944), nr. 611); *Inscripții București*.

¹ Vezi Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, CXXXII/1, 2, 3, 4, 5.

² Acad. R.P.R., XLIV/12 și I. C. Filitti, *Arhiva Jr. Cantacuzino*, Buc., 1919, p. 53.

³ Arh. St. Buc., ms. 707, f. 81 v — 82 și *Uricarul*, XVI, p. 39.

⁴ Acad. R.P.R., XLIV/1.

⁵ Arh. St. Buc., m-rea Radu vodă, XII/4. Vezi și doc. din 1652 nov. 5 (Acad. R.P.R., LIV/4).

⁶ Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan-Buc., XII/6 și ms. 705, f. 7.

⁷ Acad. R.P.R., ms. rom. 667, f. 6 v. Vezi în același ms. la f. 3—6 o catagrafie de obiectele bisericii.

⁸ La 1838 ian. 19, se arăta că biserica trebuia să se dărîme complet (Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 56 v).

Primul lăcaș a fost zidit de vistierul Barbu Văcărescu și soția sa, Ruxandra, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea ¹. Învechindu-se, Grigore Dimitrie Ghica voievod și fiul său au clădit o

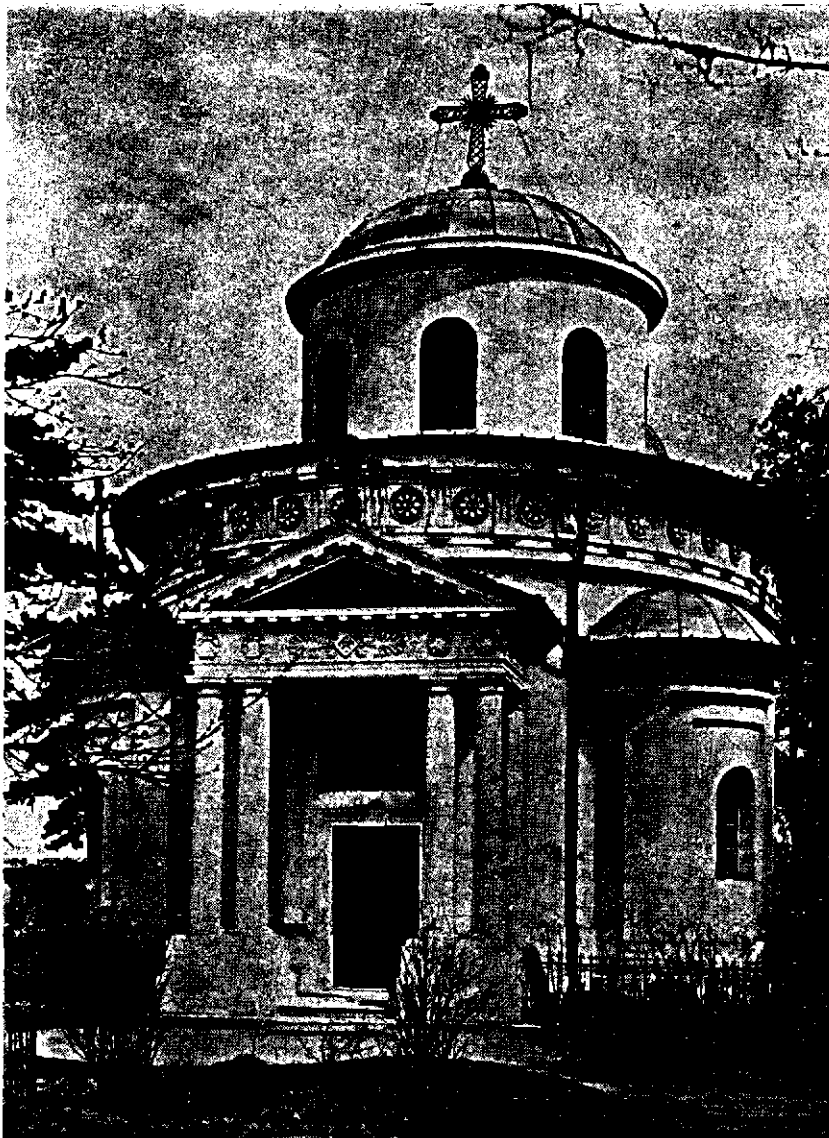

Fig. 127. — Biserica Teiul Doamnei (clișeu ICSOR).

nouă biserică, în anul 1833 ² (data pisaniei), în apropierea celei vechi. Noua biserică a devenit paraclisul palatului său din apropiere. A fost reparată în anul 1894. După cutremurul din 1940, i s-a reconstruit turla, căzută de cutremur.

¹ O informație din Hurmuzaki, X, p. 192, vorbește de repararea vechii biserici în 1822.

² Lucrările de construire ale bisericii au fost executate de meșterul Weltz — care a refăcut și biserica

Sf. Dumitru. La 1834 mart. 19, acesta avea pricină cu cătorul pentru lucrările ce executase în plus (Acad. R.P.R., ms. rom. 955, f. 44—45 și ms. 958, f. 102—115).

Ca și palatul Ghica-Tei, biserica este o construcție neo-clasică, unde influența italiană este încă mai pregnantă. Originalitatea sa constă în planul circular, plan extrem de rar întâlnit, atât în Muntenia cât și în Moldova, unde îl mai găsim la biserica din Lețcani, construită în 1793 în același stil neo-clasic italian, venit la noi prin intermediul Rusiei. Dar, spre deosebire de aceea — unde, prin adăugarea unei abside adânci la altar și a unui mic pronaos, planul circular era interpretat și apropiat, oarecum, de planul treflat — aici există o simetrie perfectă față de ambele axe de compoziție, prin alipirea a patru nișe circulare, mai scunde, două către răsărit — pentru proscomidie și diaconicon — și două către apus — pentru scările ce duc în cafas. Axa principală de compoziție este acuzată de un mic pridvor ce precede intrarea, compus dintr-un fronton, rezemat pe patru perechi de coloane îngemănate, de stil toscan.

Corpul principal al bisericii, cilindric, are la partea superioară, peste nivelul bolților nișelor, o friză decorată în stucatură, cu metope în formă de fleuron și triglife dorice. Edificiul — construit eu ziduri foarte groase (cca 1 m) — este încoronat cu o turlă scundă, refăcută prost. Și la interior, ca și la exterior, pereții sînt împărțiți în panouri prin pilaștri angajați în zidărie.

Pictura interioară — compusă din tablouri izolate, specifică secolului al XIX-lea — se păstrează pînă la partea superioară care a fost refăcută, dar este total neinteligibilă din cauza afumării pereților.

Tîmpla este și ea neobișnuită, din cauza necesității de adaptare la planul și elevația bisericii.

Palatul Ghica-Tei și biserica Teiul Doamnei sînt două valoroase monumente de arhitectură, realizate în această scurtă perioadă de influență a neo-clasicului italian, prin intermediul Rusiei.

Ms. A. 545, f. 256; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 153, 159—161; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 78—81; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 271; *Anuar* 1909, p. 82; Negulescu C-tin, *Monografia bisericii Teiul Doamnei*, teză de licență, Inst. teologic, Buc., 1929; *Epitropia bisericii Teiul Doamnei de la Colentina, fondată de Grigore Ghica vodă. Acte constitutive*, 1833, Buc., 1933; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 19; Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 370—371; Idem, *București*, p. 153, 159, 160—161; Costescu, *București*, p. 60; V.N., *Biserica cu tuiurile (Universul*, 4 iunie 1941); Constantinescu-Iași P., *Influențe ale arhitecturii vechi rusești*, p. 105—106 <și foto>; *Inscripții București*.

135. M. TÎRCĂ

Șos. Vitan nr. 142

A fost zidită înainte de 1820 iulie 3 (data pisaniei), de Radu Poenaru serdar și Natalia, soția sa, cu «osteneala» lui Andrei Cociu polcovnic. În 1862 i se spunea biserica lui Tîrcă¹.

Fiind ruinată, în anul 1912, proprietarul terenului vroia s-o dărîme. A fost reparată și pictată în anii 1914—1915 și redeschisă la 19 decembrie 1915. A fost reparată din nou și s-a refăcut pictura în 1924—1925 (1925 oct. 20, data pisaniei). Clopotnița a fost restaurată în anul 1942.

Biserica a fost construită pe obișnuitul plan treflat, cu abside mici. Decorația exterioară a fost modificată iar în față s-a adăugat un mic pridvor. Pronaosul are o boltă nouă, cilindrică cu penetrație, deasupra căreia se ridică o turlă, de asemenea nouă.

Biserica păstrează vechea tîmplă de la începutul secolului al XIX-lea, repictată. În ultima vreme, s-a dat la iveală parte din vechea pictură, pe perețele de sud al naosului (registru de jos și medalioanele cu sfinți).

¹ Arh. St. Buc., ms. 266, f. 184, nr. 869.

Ma. A. 545, f. 219 v; Dicț. Rom., I, p. 726; Biserica pronumită Tîrcă din capitală (Amvonul, XVII (1915), nr. 7, p. 196—204); Bis. ort. rom., 1915, p. 1010—1011; Ionescu I., econom, Restaurarea bisericii « Tîrcă » și recondiția bisericii « Spirea Veche » din Capitală (Amvonul, XVIII (1916), nr. 10, p. 312—313); Filitti, Cîtoro, p. 19—20; Micșunescu D. P., Istoricul sfintei biserici Înălțarea Domnului, numită Tîrcă, din București, Buc., 1932, 56 p.; ACMI, 1942—1943, p. 42, 49, 61, 63, 67, 68, 71, 74, 77; Scărlătescu M., Biserica Tîrcă din București, teză de licență, Inst. teologic, Buc., 1946; Inscripții București.

TIRCHILEȘTI, vezi Dichiu

M-REA TÎRNOVULUI, vezi Sf. Apostoli

M-REA TUTUROR SFINȚILOR, vezi Antim

136. [M.] UDRICANI

str. Iuliu Baraș nr. 11

A fost zidită înainte de 1735 sept. 15 (data pisaniei) de Udrecan clucer. În secolul al XVIII-lea a fost metohul mănăstirii Sf. Ioan Focșani, bucurîndu-se de scutiri din partea domniei ¹.

În a doua jumătate a aceluiași secol și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în clădirile din jurul acestei biserici exista o școală romînească, evocată de Ion Ghica în cunoscutele sale scrisori către Vasile Alecsandri ².

Banul Mihai Cantacuzino așează lăcașul în rîndul mănăstirilor fără han ³.

Avariata de cutremurul din 1802, biserica a fost « legată » în 1810, i s-a închis pridvorul și a fost zugrăvită, făcîndu-i-se două chilii în curte, de către paharnicul Nicolae (pisanie pe zid, din 1810). A mai fost reparată în 1834 și după cutremurul din 1838 ⁴.

Arsă la 23 martie 1847, a fost refăcută apoi de arhierul Timotei Troadas (pisanie din 1848 aprilie 4).

Din două catagrafii ale bisericii, din 1855 iunie 6 și 1856 aug. 10, se vede că — după refacere — biserica avea două turlă de lemn, învelite cu tinichea de tablă, era zugrăvită și legată pe dinăuntru cu șine groase de fier. Turnul-clopotniță de la intrare, ars în 1847, rămăsese numai pe jumătate, iar clopotele erau atîrnate pe patru furci de lemn.

Pe locul clădirilor arse, se ridicaseră după incendiu alte case noi, în stînga intrării în curte ⁵.

A mai fost reparată de cîteva ori în secolul al XIX-lea ⁶ și după cutremurul din 1940.

Biserica Udricani a fost zidită pe obișnuitul plan treflat al secolului al XVIII-lea, cu pronaosul supralărgit, cu o turlă pe naos și o turlă-clopotniță pe pronaos, unde se ajunge folosind scara din zidul foarte gros dinspre apus al pronaosului.

Altarul este acoperit cu o semicalotă cu două retrageri pe console. Turla naosului reazemă pe arcuri cu console, spre altar și absidele laterale. Un arc, foarte lat, coboară pînă la pardoseală, avînd firide laterale. Arcurile au cîte două retrageri pe console, ce se continuă ca niște brîuri decorative.

Turla pronaosului, circulară, are un tambur ce făcea parte din cupola pronaosului, care a fost străpunsă. Ambele turlă prezintă un urît aspect exterior, fiind acoperite cu tinichea.

Zidul ce separa, după obicei, naosul de pronaos a fost desființat și înlocuit cu un arc dublou; se mai văd încă cele două coloane angajate, cu pedestale și capitele.

¹ Tunusli, Ist. Ţării Rom., p. 178; D. Fotino, Istoria Daciei, III, p. 165, o trece între mănăstirile de categoria a II-a din București.

² Scrisori către V. Alecsandri, Buc., 1884, p. 49.

³ V. A. Urechia, Ist. rom., VI, p. 56—57.

⁴ Pentru stricăciunile făcute de cutremur, vezi

Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 596/1838, f. 73 v.

⁵ Acad. R.P.R., ms. rom. 721, f. 287—288 v. și 301.

⁶ Pentru aceste reparații vezi Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 4462/1856, 1437/1864, 3677/1877 etc.

Pridvorul, închis în 1810, păstrează portalul de piatră sculptată, deasupra căreia se găsește pisania.

Decorația exterioară a fost refăcută. Ferestrele, mici, păstrează însă chenarele de piatră sculptată din secolul al XVIII-lea.

Biserica Udricani are picturi din epoci diferite: cea de pe bolțile pridvorului este cea mai veche (din secolul al XVIII-lea), cea de pe pereții pridvorului este din 1810 (făcută cu ocazia închiderii acestuia), iar cea din interiorul bisericii este făcută după 1847.

Pann A., *Memorabilul focului*, p. 73, 80 nota; Ms. 5142, f. 245—247; Ms. A. 545, f. 213 v.; *Dict. Rom.*, I, p. 726, 730; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 223, 252; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 290—291; Lapedatu Al., *Catagrafia*, p. 40—41; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 88—90; *Anuar 1909*, p. 29; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 72; Brătulescu V., *Biserica Udricani din Buc.* (BCMI, XXXIII (1940), fasc. 106, p. 42) <pomelnic și obiecte>; ACMI, 1942—1943, p. 61, 68; *Inscripții București*.

137. M M-REA VĂCĂREȘTI *

Mănăstirea — cuprinzând casele domnești și egumenești, chiliile, biserica, paraclisul și clădirile auxiliare — a fost începută de Nicolae Mavrocordat în 1716. Fiind luat prizonier, în 1718, de cătanele conduse de Pivoda și aduse în București de boierii austrofili, construcția a fost întreruptă și reluată în anul 1719, fiind terminată în 1722 sept. (data pisaniei). Ispravnici la construirea mănăstirii au fost Matei Mogoș mare agă, Manolache mare clucer și Iane mare cupar.

Cronica țării ne informează că mănăstirea a fost terminată în al cincilea an de domnie a lui N. Mavrocordat, iar zidul înconjurător în anul următor ¹.

Biserica era probabil gata în iunie 1721, când este închinată la Sfântul Mormînt ². A fost sfințită la 1724 sept. 13 ³.

Fosta mănăstire Văcărești este unul din cele mai frumoase monumente ale secolului al XVIII-lea.

Călătorul Flachat, care a văzut mănăstirea în 1740, arată că avea aspectul unei cetăți. Demn de remarcat i se părea un portic care făcea înconjurul curții, formînd două galerii frumoase. După părerea sa, biserica era cea mai frumoasă din cîte văzuse la greci. În interiorul său, Flachat remarcă cîteva icoane frumoase ⁴.

După cum arată și planul din 1770, mănăstirea avea două curți: în prima, unde se găseau clădirile corpului de gardă, se intra printr-o poartă cu turn-clopotniță. Golul intrării pe sub turn este un arc larg în plin cintru, subliniat de o arhivoltă în acoladă, adîncită în zid. Deasupra intrării se găsește un foarte frumos foișor cu nouă arcade trilobate, subliniate de asemenea de cîte o arhivoltă tăiată în zid (procedeu care se găsește și la arcadele pridvorului bisericii). Arcadele sînt dispuse cîte trei pe fiecare latură dinspre vest, sud și nord a foișorului.

În curtea a doua — de formă pătrată, înconjurată cu ziduri foarte puternice — se găseau clădirile mănăstirii: turnul-clopotniță, în dreapta și stînga căruia erau chiliile, bucătăriile, situate în colțurile de nord și sud, casele domnești și stăreția, spre nod-est și sud-est. Deasupra intrării pe sub

* Vezi și casele domnești de la m-rea Văcărești la p. 50.

¹ *Mag. istoric*, IV, p. 119—126.

² Hurmuzaki, XIV/2, p. 872—875.

³ *Mag. istoric*, IV, p. 138—139.

⁴ Flachat Claude Jean, *Observations sur le commerce et sur les arts d'une partie de l'Europe, de l'Asie,*

de l'Afrique et même des Indes Orientales, vol. I, Lyon, 1766, p. 348—349.

Despre mănăstire la sfîrșitul secolului al XVIII-lea vezi și Mihail Popescu, *Bucureștii descriși de Sulzer la sfîrșitul veacului al XVIII-lea (Bucureștii vechi)*, I—V 1930—1934, p. 37—38.

turnul-clopotniță se găsește un foișor deschis pe care, în secolul al XIX-lea, s-a ridicat o clopotniță cu pilaștri ionici și o friză stil Empire.

Chiliile din stînga și din dreapta turnului-clopotniță sînt acoperite cu bolți. Mai bine păstrate decît aceste chillii sînt bucătăriile ce ocupă colțurile de sud și nord: ele au formă pătrată și sînt acoperite cu trei registre suprapuse de trompe conice de colț care se strîmtează spre vîrf.

Clădirea stăreției, care are și ea un foișor, a fost modificată.

În clădirile mănăstirii Văcărești a funcționat din anul 1723 o școală grecească¹, condusă de Gheorghe al lui Teodor din Trapezunt, apoi de Gheorghe Chrisogon Hypomenas din Trapezunt. În această școală au învățat numeroși greci, printre care și Chesarie Daponte, secretarul lui Constantin Mavrocordat, autorul cunoscutelor *Ephemerides Daces*.

Tot aici a fost și o tipografie, precum și celebra bibliotecă a Mavrocordaților, care cuprindea numeroase cărți și manuscrise rare, rivnite de toți bibliofilii vremii.

Clădirile mănăstirii au fost transformate în închisoare în anul 1848, aici fiind închiși unii dintre participanții la revoluție, printre care și popa Șapcă². Din 1864, mănăstirea a devenit închisoare permanentă, în care scop clădirile au fost reparate și mărite în anii 1868—1871.

Iată cum arăta mănăstirea după o catagrafie din 1856 iunie 20: curtea mănăstirii era înconjurată de ziduri înalte, acoperite cu olane. De ambele părți ale clopotniței se găsea cîte un rînd format din cîte patru camere, cu o cămară, chelar, cuhnie și o săliță pe partea dreaptă și două sălițe cu un cuptor și o odaie pe stînga. De-a lungul acestor rînduri de încăperi trecea o galerie cu stîlpi de zid, pe un fundament ridicat cu două palme de la pămînt. În partea de sud a curții era un șopron de zid, iar lîngă el trei camere și o trapezărie mare, boltită, și o cămăruță. Între acestea și casele egumenești rămînea un loc gol. În colțul de nord al curții se găseau cinci camere cu o săliță boltită și o galerie cu stîlpi de zid în față. Între aceste case și eele domnești era de asemenea un spațiu fără construcții.

Casele egumenești erau formate dintr-un salon și două camere, în fața cărora se găsea un pridvor cu stîlpi de lemn. Dedesubt era o cuhnie cu o săliță și două camere cu o altă săliță, toate avînd în față o galerie cu stîlpi de zid. De la casele egumenești pînă la cele domnești era o galerie cu stîlpi de zid, în mijlocul căreia se găsea paraclisul.

Curtea de la intrarea în mănăstire era precedată de o poartă cu foișor deasupra. În dreapta intrării se găseau patru încăperi, iar în stînga două. Pe latura de sud a curții erau grajdul, finăria și odaia vizitiului, iar pe latura de nord un șopron și vîrzăria. Toate aceste încăperi aveau nevoie de repatații³.

Biserica a fost și ea reparată în secolul al XIX-lea: s-a refăcut pictura (între 1845 și 1856) și s-a pus o timplă nouă. După cutremurul din 1802, a căzut turla de pe naos, care a fost refăcută din lemn (acum are doar baza acoperită).

Ceea ce dă o valoare deosebită acestei biserici este bogăția și frumusețea excepțională a sculpturii în piatră a coloanelor, în această privință biserica fiind un adevărat muzeu.

Planul biserteii combină formele mănăstirii Curtea de Argeș cu tipul de cruce greacă înscrisă. Biserica impresionează prin mărimea ei, fiind mai mare decît cele construite anterior. Turla centrală a pronaosului este susținută nu de 12 stîlpi — ca la Curtea de Argeș — ci de patru coloane de piatră. Aceste coloane sînt printre cele mai frumoase exemplare din cîte au produs meșterii secolului al XVIII-lea: ele sînt sculptate în întregime, fusul avînd caneluri cu foi de acant în ușoară torsadă, cu baze cilindrice, de asemenea sculptate, și capiteluri neocorintice.

¹ Hurmuzaki, XIV/2, p. 909 și N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*, I, p. 59.

² *Anul revoluționar 1848*, V, p. 294—295, 344—345, 374, 383 *passim*; vezi o listă a acestora la p. 545.

³ Acad. R.P.R., ms. rom. 727, f. 38—39. Vezi

și catagrafiile din 1836, 1845, 1856 etc. la Acad. R.P.R., ms. rom. 727, f. 2, 20, 34 și Arh. St. Buc. Min. Instrucțiunii, dos. 7793/1836, 1752/1845 și 4562 bis/1856. Despre unele reparații făcute, vezi *ibidem*, dos. 1414/1864, 3312/1876 etc.

Fig. 128. Biserica fostei m-ri Văcărești, Detaliu de la colțul din stânga (cliseu Muzeul de artă al R.P.R.).

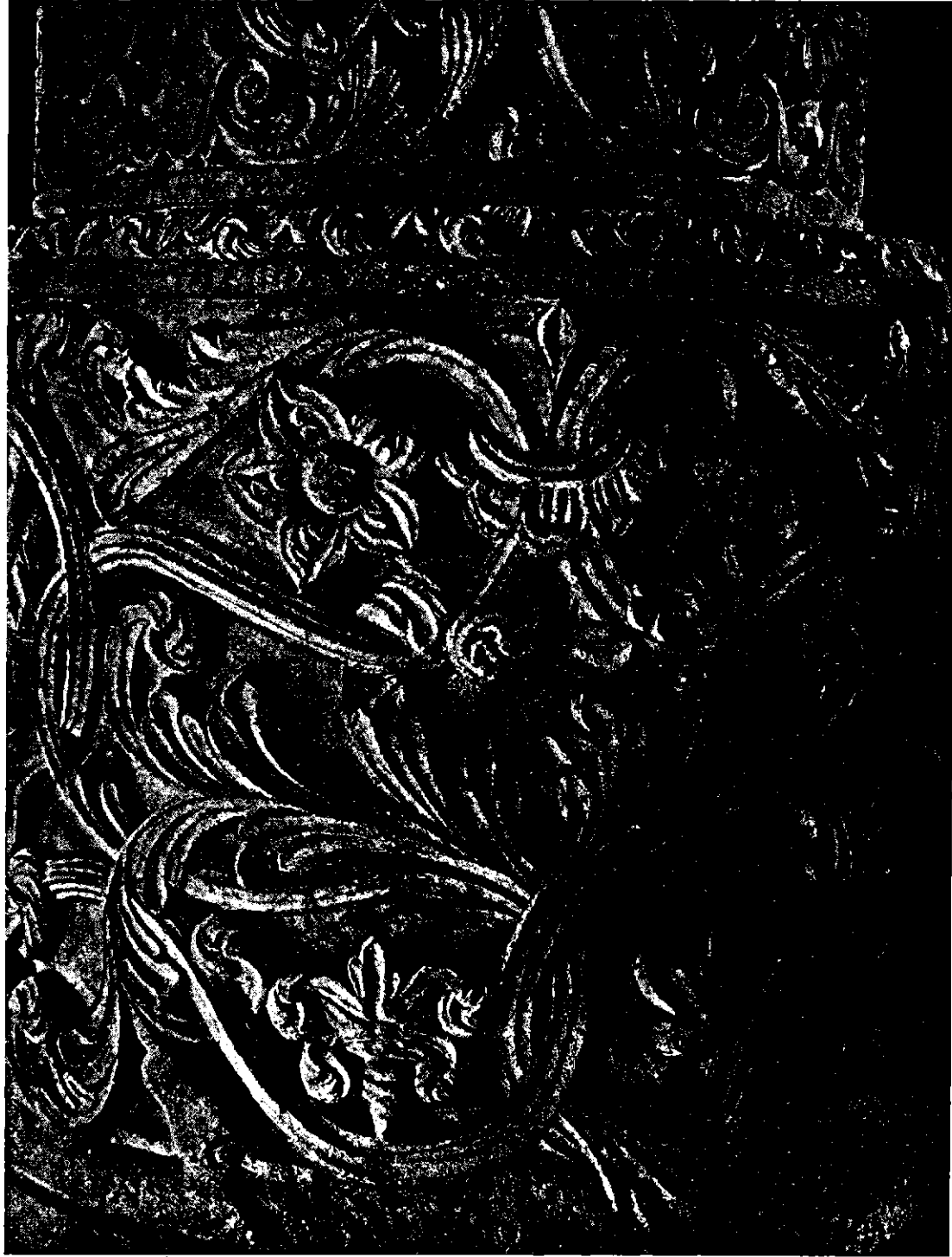

Fig. 129. — Biserica fostei m-ri Văcărești. Detaliu de sculptură în piatră (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Fig. 130. -- Biserica fostei m-ri Văcărești. Detaliu de sculptură în piatră (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Fig. 131. — Biserica fostei m-ri Văneșeni. Detaliu de sculptură în piatră (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Turlele mici nu stau pe colțurile de apus ale pronaosului (ca la Curtea de Argeș), ci se reazemă pe extremitățile pridvorului deschis din fața bisericii. Acest procedeu nu a mai fost folosit la construirea altor biserici.

Pronaosul este despărțit de naos prin patru coloane cu trei arcade în plin cintru. Ca și coloanele care susțin turla, acestea sînt foarte frumos sculptate.

În fața bisericii este un pridvor mare, susținut de 10 coloane de piatră, scunde, cu arcade trilobate. Coloanele au fusurile canelate, capiteluri neocorintice și baze pătrate decorate cu fleuroane.

Decorația exterioară a bisericii este, de asemenea, foarte interesantă. Ea este alcătuită din tradiționalele două registre separate de un brîu. Brîul de piatră este format din trei împletituri de foi de acant, separate de cîte un șir de perle. Cele două registre sînt decorate cu firide oarbe, formate din cîte două ciubuce rotunjite; cele din registrul inferior au formă dreptunghiulară, iar cele din registrul superior cu un arc de cerc.

Ferestrele au frumoase chenare de piatră sculptată cu motive florale.

Portalul ușii de intrare este foarte înalt și decorat cu frumoase sculpturi în piatră ce înconjoară și pisanla, deasupra căreia se află stema unită a celor două țări romîne.

Paraclisul. A fost zidit înainte de 1736 august (data pisaniei), de Constantin Mavrocordat¹, ispravnic fiind episcopul Anania de Betleem, egumenul mănăstirii. Turla paraclisului s-a prăbușit după cutremurul din 1802, fiind înlocuită cu una din lemn învelit cu tablă. În secolul al XIX-lea s-a refăcut cornișa și fațada dinspre apus și s-au retușat picturile.

Remarcabil la acest paraclis este elegantul foișor din fața sa. Foișorul are șapte arcade trilobate sprijinite pe șase coloane de piatră ce stau pe pedestale cu fleuroane sculptate. Fusurile coloanelor sînt sculptate cu solzi care le dau aspectul de trunchi de palmier; la partea superioară, o coroană de foi de acant îmbrățișează volutele.

Paraclisul are forma unui trilob iar absidele au cîte trei laturi. Naosul are o formă alungită și o turlă.

Parterul paraclisului este ocupat de o gropniță, precedată de o încăpere pătrată, aflată sub pridvor.

Se păstrează portalul de piatră sculptată cu motive florale ce mărginește golul ușii de intrare și pisanla de deasupra acesteia.

Fotino D., *Ist. Daciei*, II, p. 152; Brezolanu I., *Mănăstirile zise închinete*, p. 47—50; Musculeanu Gr., *M-rea Văcărești (Cald. antic, 1862, p. 119—124)*; Legrand E., *Genealogie des Maurocordato*, Paris, 1886; Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 242—243; *Dict. Rom.*, I, p. 726—727; Dumitrescu M., preot, *M-rea Văcărești (Consolatorul*, III (1901), nr. 11, p. 171—174); Dumitrescu M., *Istoricul*, II, p. 58—63; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 73—79; Idem, *Istoria romînilor în chipuri și icoane*, II, p. 44; BCMI, I (1908), p. 91, 92, 178; II (1909), p. 143, 184; III (1910), p. 46; IV (1911), p. 37; V (1912), p. 42, 188; VI (1913), p. 202; ACMI, 1915, p. 41, 57; *Rev. ist.*, VIII (1922), p. 156 <inscripții>; Constantinescu-Iași P., *Bizantinismul*, p. 68; BCMI, XIX (1926), f. 48, p. X; XXII (1929), p. 133; Filitti C. I., *Chipurile lui Nicolae Mavrocordat și familiei sale în bisericile bucureștene (Conv. lit.*, LVIII (1926), p. 421—424); *Metes, Zugravi (indice)*; Păcolanu AL., *Călduza mănăstirii și închisorii centrale Văcărești*, Buc., 1929, 47 p.; Drăghiceanu V., *M-rea Văcărești (BCMI, XXII (1929), p. 138)*; Balș G., *Influences armeniennes*; Gorescu O., *Văcărești mănăstire, Văcărești penitenciar*, Buc., 1930, 93 p. + 12 pl.; Cantacuzino G. M., *M-rea Văcărești sau testamentul artei tradiționale (Mișcarea, XXVI (1933), nr. 727, p. 1, nr. 728, p. 1—2)*; Filitti C. I., *Cititori*, p. 23—25; BCMI, XXVI (1933), p. 98, 143; Iorga N., *Monumentele istorice romînești și Daponte (BCMI, XXVI (1933), p. 157)*; Florescu, *Din vechiul București*, p. 85; Iorga N., *Conducător istoric*, p. 21; Popescu-Lumină, *București*, p. 209—210, 302—305; Brătulescu V., *Bis. din Ilfov*, p. 25—30; Ghika-Budești, *Evoluția (BCMI, XXV (1932), p. 8; XXIX (1936), p. 11, 14, 15, 21, 26, 27, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 45, 48, 86—89 pl. CCCXLVII—LXXV)*; BCMI, XXX (1937), p. 190; Iorga N., *Zece inscripții de mormint ale Mavrocordaiilor (Analele Acad., Mem. sect. ist., s. III, t. XX, p. 6)*; Ionescu Gr., *Istoria*, p. 205—206; Idem, *Chidul*, p. 70, 122—123, 292—303; Ghika-Budești, *L'ancienne*

¹ Cf. și Dapontea, *Ephemerides Daces*, II, p. 185, care afirmă că a fost sfințit la 1739 febr. 18.

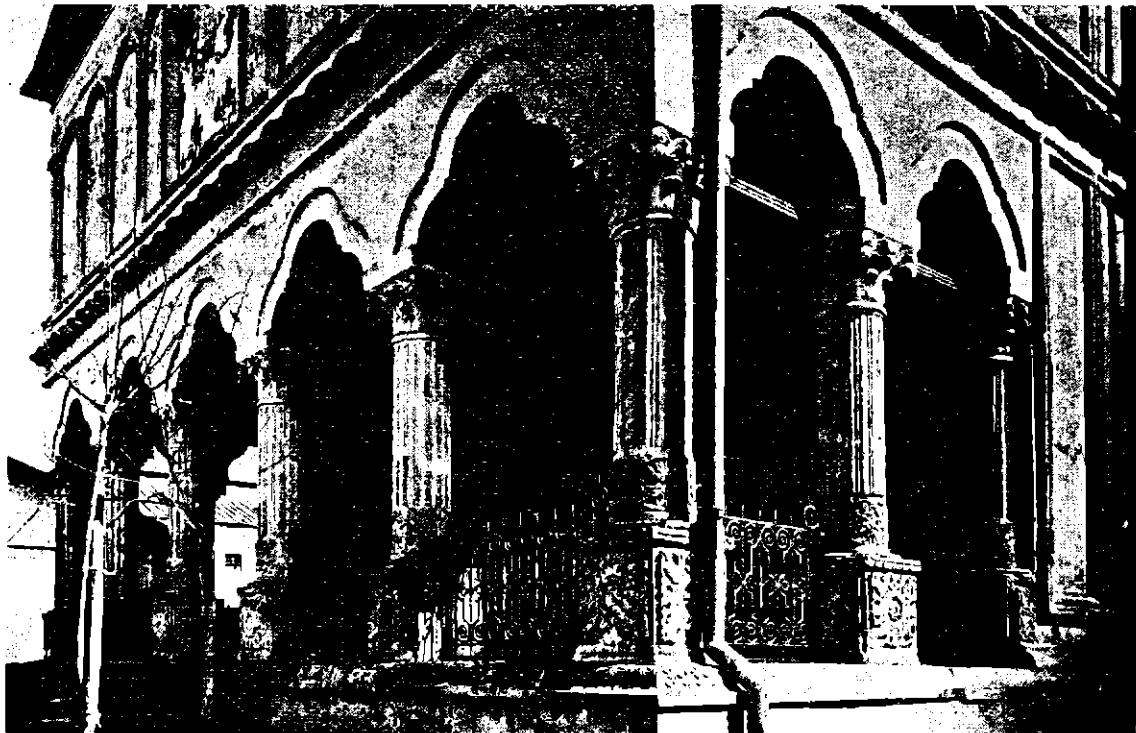

Fig. 132. — Pridvorul bisericii fostei m-ri Văcărești (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

Fig. 133. — Biserica fostei m-ri Văcărești. Detaliu de fațadă (clișeu Muzeul de artă al R.P.R.).

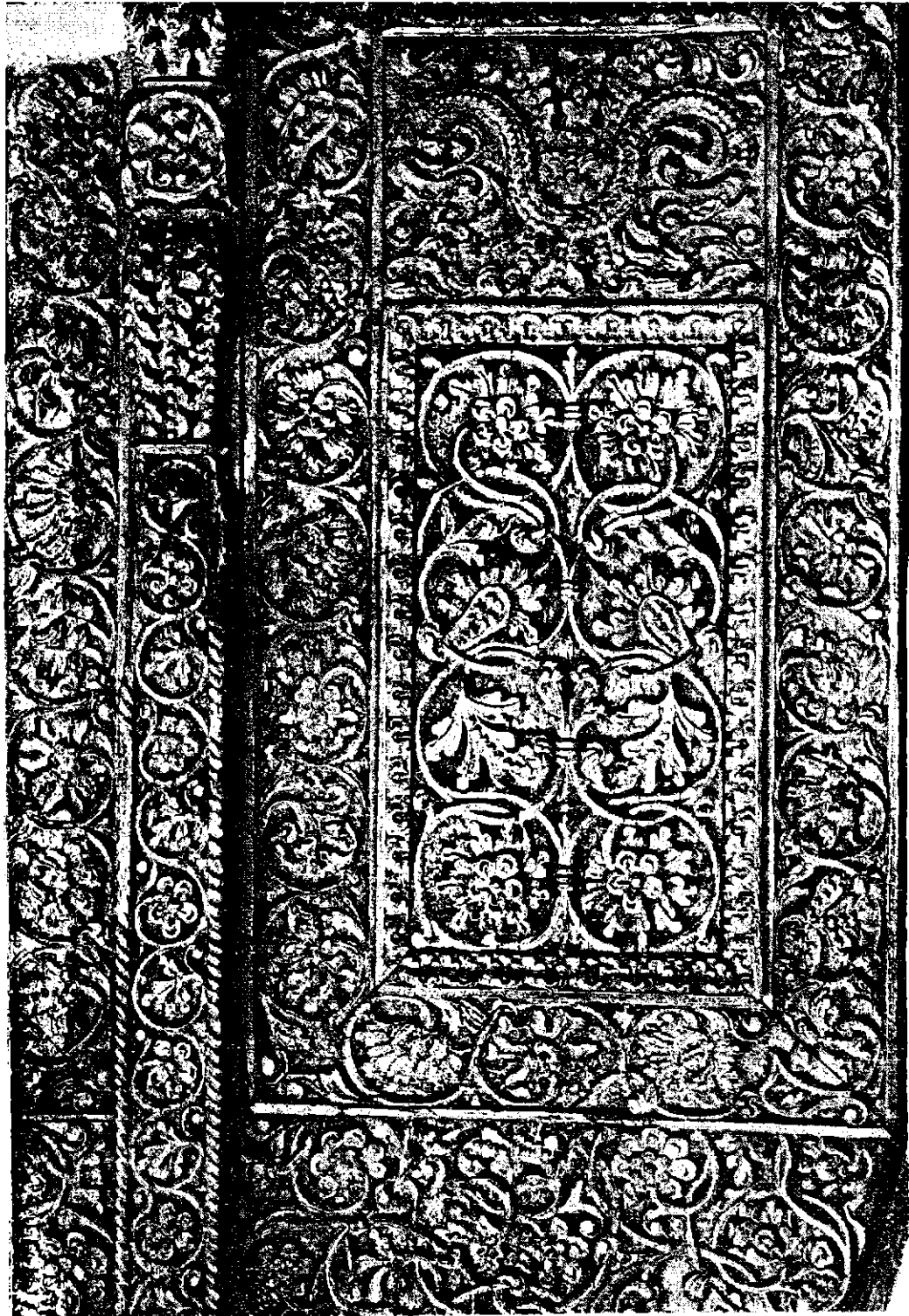

Fig. 134. — Biserica fostei m-ri Văcărești. Detaliu de ușe sculptată în lemn

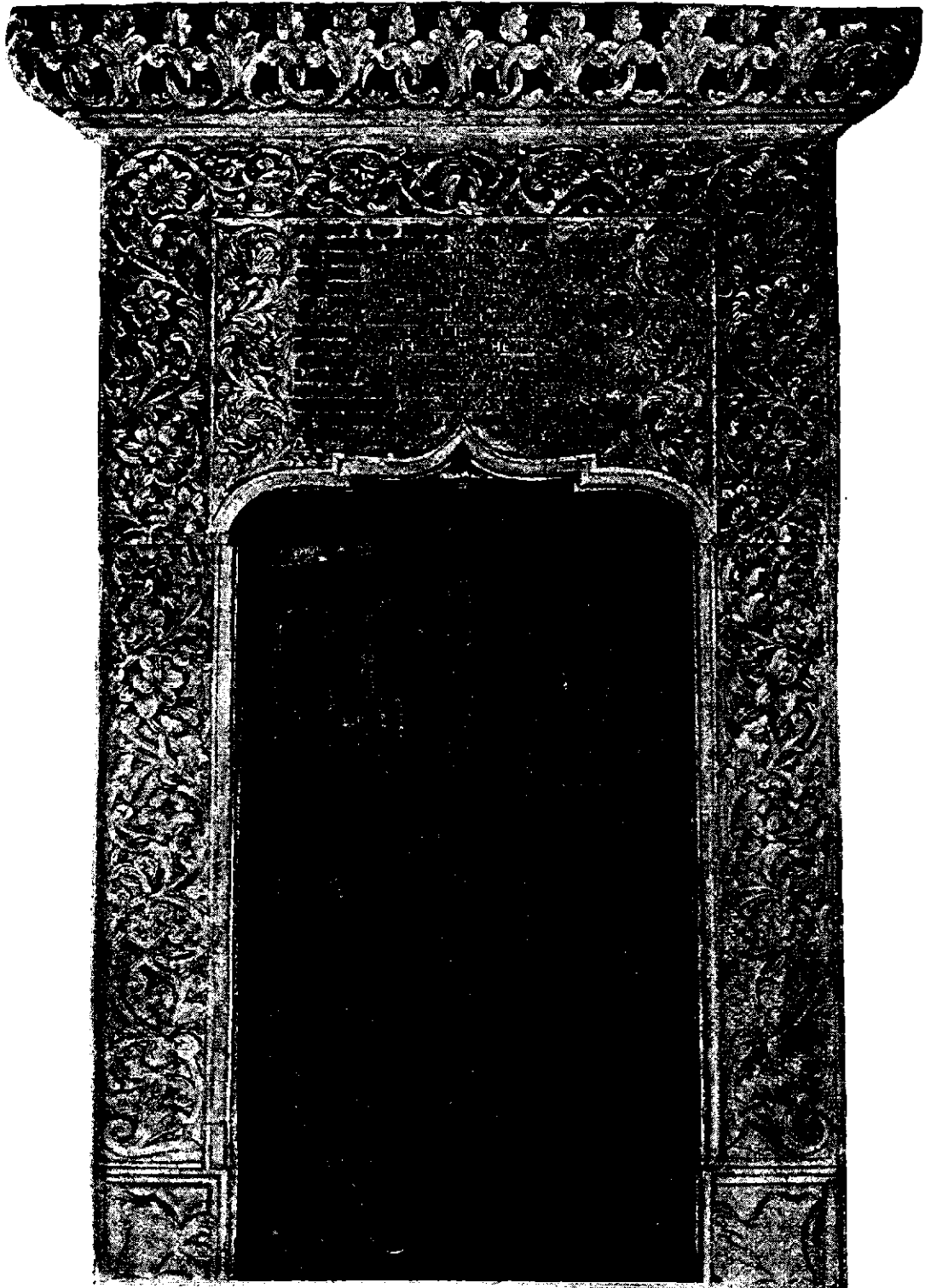

Fig. 135. — Portalul paradelului fostei curii Văcărești (clădit în Muzeul de artă al R.P.R.).

architecture (BCMI, XXXV (1942), pl. XXVI); Ionescu N., *Țara românilor*, p. 207; R. B., *Mândăstirea Văcăreștilor* (România, ONT, IV (1939), p. 1-16+14 pl.); *Arhitectura*, nr. 1, 1940, p. 6-7 <foto stilpi și monument>; Cantacuzino G. M., *Arcade, fride*, p. 81-93; *Arta feudală*, p. 219-224, 235-236; Ionescu Gr., *București*, p. 96-102; Idem, *Relatare*, p. 79; *Inscripții București*.

Tocilescu Gr., *Catalogul*, p. 108, 111, 117, 125; Drăghiceanu V., *Catalogul*, p. 88; *Catalogul expoziției*, p. 30 <epitrahil> 32 <față de masă>; *Noi identificări de meșteri* (*Studii muzeele*, I (1958), p. 38 și 42 <anaforniță>; Năstase D., *Icoanele*, în *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, p. 197, 200-201.

Biblioteca Mavrocordăților.

Hurmuzaki, XIV/3, p. 145-156 <catalogul cărților, 1723>; N. Iorga, *Pilda bunilor români...*, p. 8-44 <catalogul cărților>; Idem, *Știri nouă despre biblioteca Mavrocordăților și despre viața muntenească în timpul lui Constantin vodă Mavrocordat*, Buc., 1927, 36 p. (din *Analele Acad. Rom.*, s. 3, t. VI (1927)); Idem, *Cronique* (*Rev. historique du Sud-Est Européen*, XIII (1936), p. 98); Karadja C. I., *Sur les bibliothèques du Sud-Est Européen* (*Rev. historique du Sud Est-Européen*, XII (1935), p. 314-323); Mihordea V., *Biblioteca domnească a Mavrocordăților. Contribuții la istoricul ei*, Buc., 1941, 61 p. (din *Analele Acad. Rom.*, Mem. Sect. ist., s. 3, t. XXII (1939-1940), p. 359-419).

138. VERGULUI *

str. C. F. Robescu nr. 18

Prima biserică a fost zidită înainte de 1724 sept. 4 (data pisaniei), de Daniil mitropolitul, cu ajutorul Ancuței, fiica lui popa Vlad (îngropată în biserică)¹.

Biserica, numită de banul Mihai Cantacuzino «Școala Vergului»² (a avut probabil o școală) s-a bucurat de diverse scutiri în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea³.

Avariata de cutremurul din 1838⁴ și arsă la 23 martie 1847, a fost refăcută după incendiu, fiind terminată în 1874⁵. A fost renovată apoi în 1901, când este pictată de Vasile Dămian, și restaurată după cutremurul din 1940.

Ms. A. 545, f. 189; *Dicț. Rom.*, I, p. 727; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 148, 223-224; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 326; Pann A., *Memorabilul focului*, p. 80, nota; *Lapedatu, Catagrafia*, p. 39; Dumitrescu M., *Istoricul*, III, p. 90-92; *Anuar 1909*, p. 29; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 23; Florescu G. D., *Din vechiul București*, p. 77-79; Popescu Ioan C., *Viața și minunile sfințului mare mucenic Mina, alcătuită și tipărită de...* Buc., 1941, 36 p.; ACMI, 1942-1943, p. 59; Ionașcu I., *Neamul lui Colțea Doicescu* (*Rev. ist. rom.*, XV (1945), p. 364, nota 10); *Inscripții București*.

139. M-REA ZLĂTARI **

Calea Victoriei, nr. 12

Mahalaua Zlătari (unde locuiau zlătarii, cei care lucrau aurul), este menționată deseori în documentele din a doua jumătate a secolului al XVII-lea⁶. În această mahalala — numită uneori

* Numele de Vergu dat mahalalei și bisericii vine probabil de la Vergo mare portar la 1693 iunie 21 (Muzeul de istorie Buc., nr. 37 355) și mare paharnic între 1695 mart. 9 și 1697 iunie 17.

¹ Unii cercetători — bazându-se pe faptul că biserica este numită a doamnei Ancuța — au atribuit construirea bisericii doamnei Ancuța, fiica lui Radu Șerban. Nu sînt însă dovezi că ar fi o ctitorie a acesteia.

² Tunusli, *Ist. Țării Rom.*, p. 178; la 1764 se numea totuși biserica Vergului (Muzeul de istorie, Buc., nr. 37 424).

³ 1777 mai 28 (V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II,

p. 112), 1813 mart. 30 (Idem, X A, p. 144-145) etc.

⁴ Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 596/1838, f. 73 v.

⁵ Despre aceste reparații, vezi ibidem, dos. 632/1861.

^{**} Vezi și hanul m-rii Zlătari la p. 112-113.

⁶ 1669 iunie 15 (Arh. St. Buc., AN, XXX/18), când se arată că exista cel puțin de la jumătatea secolului al XVII-lea, 1675 ian. 2 (Arh. St. Buc., m-rea Căldărușani, XX/4), 1677 febr. 15 (idem, m-rea Sf. Ioan, XII/7), 1689 mart. 5 (Idem, m-rea Hanul Greci, LIV/14) etc.

a popii Manta¹ — exista încă din acest timp o biserică — probabil din lemn — cu hramul Adormirea. Ea este pomenită la 1667 aug. 25² și la 1677 febr. 15³.

Pe locul acestei biserici, sau aproape de ea, a fost construită la 1705 mănăstirea Zlătari, cu ajutorul spătarului Mihai Cantacuzino, ctitorul mănăstirii Colțea. Înzestrată cu nenumărate moșii, având și câteva metohuri în țară (Cotroceni, Segarcea, Cernica, Arhanghel etc.), mănăstirea a fost una din cele mai bogate din țară în secolul al XVIII-lea. La începutul secolului al XIX-lea se găsea însă printre mănăstirile de categoria a III-a⁴.

Biserica a fost ruinată de cutremurul din 1802⁵, după care a fost reparată parțial. Clopotnița a păstrat multă vreme un aspect jalnic după avariile suferite de cutremut. În 1820 aug. 4 se porunca egumenului să o dărîme, deoarece amenința să cadă⁶.

Biserica era în stare foarte rea la 1832 iunie 18, cînd avea nevoie de grabnice reparații⁷. Cutremurul din 1838 îi produce mai multe stricăciuni. La 1846, călătorul rus Uspenski ne-o descrie ca fiind veche și întunecoasă. Bolta bisericii se rezema pe două coloane; timpla era din piatră, la bază, iar partea de sus din cărămidă⁸.

La 1847 sept. 11, arhitectul orașului arată că lăcașul avea nevoie de « un mare meremet »⁹.

Vechea biserică a fost dărîmată și reclădită la 1850—1852¹⁰, de egumenul Calistrat Livis, fiind pictată de G. Tattărăscu. În acest timp, s-a zidit din nou și turnul-clopotniță, care a fost dărîmat în 1903, și care avea picturi făcute de pictorul grec Diamandopulos. Biserica a fost reparată în 1864, 1876 și 1898¹¹ și restaurată în anii 1907—1908.

Casele egumenești. În afară de hanul care ocupa cele mai multe din camerele ce înconjurau biserica mănăstirii Zlătari, în incinta acesteia se găseau și casele egumenului. După o catagrafie din 1839 aprilie 1, aceste case se compuneau din cinci camere cu o sală, care ședeau pe două pivnițe boltite, avînd în față două prăvălioare « jos la pod »¹².

După dărîmarea vechii mănăstiri, se construiseră alte case în jurul bisericii, cu un etaj compus din locuințe și cu parterul alcătuit din prăvălii. Din camerele de la etaj, 12 camere și trei bucătării erau pe seama egumenului¹³; restul camerelor și prăvăliilor erau închiriate și alcătuiu hanul mănăstirii, numit și Hanul Zarafilor.

Paraclisul. Mănăstirea Zlătari a avut și un paraclis, pomenit de D. Fotino în 1818¹⁴. Nu știm cînd a fost construit. Dintr-o catagrafie din 1849 oct. 23 rezultă că paraclisul se găsea lângă odăile egumenești. La acea dată, paraclisul era vechi și crăpat, avînd timpla dărîmată. Avea trei ferestre și chenar de piatră la ușe. În fața sa, se găsea un foișor (« galerie »), cu trei stlpi de piatră. A fost dărîmat odată cu vechea biserică, în anul 1850.

Brezoianu I., *Mănăstirile zise închinat*, p. 52—57; Musculeanu Gr., *M-rea Zlătari (Cald. antic, 1862, p. 98—99)*; Bilciurescu, *Mănăstirile*, p. 147—149; Ms. A. 545, f. 21—21 v.; ms. 729, f. 10 v.; *Bis. ort. rom.*, 1898, p. 466; *Dicț. Rom.*, I, p. 727—728; Dumitrescu M., *Istoricul*, I, p. 138—139; Ionescu-Gion, *Ist.*

¹ Arh. St. Buc., m-rea Sf. Ioan, XII/7.

² Arh. St. Buc., m-rea Cotroceni, XXV/18.

³ Doc. de la nota 1.

⁴ Urechia, *Ist. rom.*, X A, p. 15.

⁵ *Bis. ort. rom.*, XIII (1889—1890), p. 625.

⁶ Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 42.

⁷ Arh. St. Buc., m-rea Zlătari, XXVI/34.

Despre situația clădirilor m-rii Zlătari și averea sa în această vreme, vezi catagrafiile de la Arh. St. Buc., Min. Instrucțiunii, dos. 5021/1839, 1510/1846, 2630/1849.

⁸ G. Bezvițoni, *Calători ruși*, p. 370—371.

⁹ Arh. St. Buc., m-rea Bradu, Hanu Greci, II bis/94.

Catagrafia din 1849 oct. 23, care descrie în amănunt vechea biserică (avea trei intrări la altar, 23 ferestre cu chenare de piatră sculptată, zugrăveală veche),

arată că aceasta era crăpată doar « pe alocuri » (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 642). La acea dată, clopotnița de lemn a bisericii se găsea deasupra porții. Vezi și catagrafiile din 1839, 1846 și 1852, ibidem, f. 553, 587 și 665.

¹⁰ O catagrafică din 1852 sept. 9 arată că biserica « se reclădește acum din nou ». Construcția se executa de către « dumnealui polcovnic Anastasie Gudin », după planurile lui Xavier Villacrosse (Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 666). La aceeași dată se arată că poarta mănăstirii nu fusese încă pusă; deasupra porții se găsea clopotnița de zid.

¹¹ Despre aceste reparații vezi idem, Min. Instrucțiunii, dos. 1416/1864, 3333/1876 și 132/1898.

¹² Acad. R.P.R., ms. rom. 719, f. 571, v—572.

¹³ Ibidem, f. 670.

¹⁴ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 166.

Buc., p. 226—228, 273, 351, 489; P., *Biserica Zlătari* (Albina, 1904—1905, p. 695—696); BCMI, I (1908), p. 41, 177, 187, 188; II (1909), p. 45, 142, 183; Baltazar A., *O restaurare* (Conv. lit., XLII (1908), nr. 7, p. 45—46); Marchetti Umberto, *Restaurarea bisericii Zlătari* (Ibidem, nr. 10, p. 411—412); Anuar 1909, p. 25; Greceanu O. N., *București*, p. 96—97; Florescu G. D., *Vechi proprietăți*, p. 15; Idem, *Alaiul înmormântării*, p. 37—39; Răuțescu I., *Documente grecești privitoare la mândstirile închinare* (Bis. ort. rom., XLIX (1931), p. 518—522 și L (1932), p. 139—143); Caselli D., *Biserica, hanul și mahalaua Zlătari* (Gazt. municip., II (1933), nr. 96); Idem, *Zlătarii, pe vremea zaverii din 1821* (Ibidem, nr. 97); Idem, *Episcopul rusesc Porfirie Uspenski despre Zlătari* (Ibidem, nr. 98); Idem, *Până unde se întindeau Bucureștii* (Ibidem, nr. 200); Elefterescu Em., *Biserica Zlătari* (Glasul mon., XII (1934), nr. 398); Florescu, *Din vechiul București*, p. 32; Popescu-Lumină, *București*, p. 288; Caselli D., *De cine a fost zidită biserica Zlătari?* (Gazt. municip., V (1936), nr. 249); Idem, «*Tophaneaua*» lui *Mavrogheni* (Ibidem, nr. 250); Idem, *Hanul Zaraflor* (Ibidem, nr. 251); Ionescu Gr., *Ghidul*, p. 21—22; *Gazt. municip.*, VII (1938), nr. 321; Costescu, *București*, p. 67; Crutzescu, *Podul Mogoșoaei*, p. 86—92; Iorga N., *București*, p. 282, 391 <foto înainte de refacere>, p. 390 <după refacere>; Potra G., *Hanurile bucureștene*, p. 64—65; BCMI, XXXV (1942), p. 193; *Inscripții București*.

Tocilescu, *Catalogul*, p. 132, 133; *Catalogul expoziției*, p. 30 <evanghelie>.

III. MONUMENTE ISTORICE

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://www.iini.ro>

Troițele sau crucile sînt singurele monumente istorice care se mai păstrează din epoca feudală.

Pînă în secolul trecut existau numeroase asemenea monumente în orașul București, ca și în restul țării, aceasta datorită, desigur, concepției religioase a oamenilor din acele vremuri.

Într-un document din 1752 iulie, referitor la o hotărnicie în București (în mahalaua Olari — sf. Pantelimon), sînt pomenite, astfel, nu mai puțin de șapte cruci, din lemn sau piatră¹.

Numărul mare de troițe a fost remarcat și de călătorii străini care ne-au vizitat capitala. Pe la 1646, de pildă, episcopul catolic Baksici constata existența a numeroase cruci mari, de piatră sau de lemn, scrise de sus pînă jos²; în 1793, Luigi Mayer vorbește și el de mulțimea troițelor de lemn sau de piatră³, iar patru ani mai tîrziu, un alt călător, Jackson, notează de asemenea numărul mare al troițelor, zugrăvite cu chipuri de sfinți⁴.

Troițele erau ridicate fie pentru comemorarea unui fapt deosebit (pe locul unei bătălii, ca cele ridicate de Leon vodă și de Matei Basarab), fie pentru pomenirea unor oameni, decedați sau în viață. În afară de aceste cruci comemorative, se obișnuia uneori ca unele hotăriri importante — de pildă un așezămînt pentru plata vinăriciului sau pentru consfințirea unor dtepturi — să fie săpate pe o cruce de piatră, pentru a fi păstrate și respectate (cum este — de pildă — cunoscuta cruce a jurămîntului din Cîmpulung).

Ultima categorie de troițe este aceea prin care se marcau hotarele moșiilor⁵ sau marginile orașului. Astfel, la 1784 iulie 24, se poruncește marelui spătar să pună cruci la marginile Bucureștilor, fără să le strice pe cele vechi⁶; crucile erau puse pentru a împiedica întinderea orașului peste hotarul stabilit⁷.

Cele mai multe din aceste cruci au dispărut. În repertoriul nostru am menționat numai pe cele cîteva care au semnificație istorică. Menționăm că nu am trecut aici nici crucile aduse din diverse părți ale țării și aflate acum în București.

★

¹ Al. G. Găleşescu, *Eforia*, p. 195—197.

² *Monumenta spectantia*, XVIII, p. 97.

³ *Views in Turkey, in Europa and Asia, comprising Romelia, Bulgaria, Walachia, Syria and Palestina*, Londra, 1801, p. 28.

⁴ *Spicuior în ogor vecin*, III (1924), p. 58 și *Rev. Soc. ist.-arheologice bis.*, XV (1924), p. 60.

⁵ La 1752 mai 1, mitropolitul Neofit arată că a pus o cruce de piatră la hotarul moșiei Cîrstienești de pe apa Colentinei (Acad. R.P.R., CXLI/70); vezi și mai jos crucea mitropolitului Neofit.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 497—498; vezi și VI, p. 91—93.

⁷ *Ibidem*, I, p. 495—497.

În afară de aceste cruci sau troițe, în epoca studiată au mai existat în orașul nostru și alte construcții care — dacă s-ar fi păstrat — ar fi fost astăzi monumente istorice. Dintre acestea merită a fi amintită Statuia Libertății, ridicată în rimpul revoluției din 1848, care a fost însă dărîmată după înăbușirea revoluției.

1. **M. I.** CRUCEA LUI LEON VODĂ

în curtea bisericii Slobozia

A fost ridicată de Leon Tomșa, cu hramul Sf. Gheorghe, în amintirea și pe locul lupte avută cu pribegii veniți din Ardeal, la 23 august 1631¹. Crucea a fost făcută deasupra unei coline care acoperea trupurile celor uciși în bătălie. Ea a fost arătată de domn călătorului suedez Strassburg, care a vizitat Bucureștii în 1631². Movila pe care era așezată această cruce a fost remarcată în 1636 și de călătorul polon care a însoțit solia lui Krasinski și de Baksici³.

Stricîndu-se, a fost înnoită de Radu Leon, la 1664—1665, cînd, lîngă ea, s-a construit și o biserică de lemn.

Rev. romînd, I (1861), p. 335 <inscripția>; Marsillac Ulysse de, *De Pesth a Bucarest*, Buc., 1869, p. 125; Musceleanu Gr., *Crucea de la Slobozia* (*Cald. antic*, 1875, p. 88—89); Stratilat G., *Notițe istorice* (Bis. ort. rom., VIII (1884—1885), p. 624); *Dicț. Rom.*, I, p. 724—725; Busuloc D., *Inscripțiunea de pe crucea mare de piatră ce se află în curtea bisericii Slobozia din București* (*Teologul*, II (1898), nr. 15, din 1 nov., p. 3); Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 63; Caselli D., *Pînd unde se întindeau Bucureștii la miază-zii și răsărit la sfîrșitul veacului al XVII-lea* (*Gaz. municip.*, III (1934), nr. 200 <inscripția>; Popescu-Lumină, *București*, p. 326—329, 581; *Inscripții București*.

2. **M. I.** CRUCEA OSTAȘILOR LUI MATEI BASARAB DE LA FUNDENI

azi scufundată în lacul Fundeni

A fost ridicată de Matei Basarab pe locul unde a învins, la 26 oct. 1632, pe moldovenii și tătarii veniți în ajutorul lui Radu Iliăș⁴. La 1646, episcopul catolic Baksici arată că această cruce se afla la intrarea de sud a orașului, pe o movilă mare, unde fuseseră îngropați cei uciși în luptă⁵. Inscripția acestei cruci descria victoria muntenilor și vorbea de numărul celor uciși în luptă. Crucea este pomenită și în secolul al XVIII-lea⁶.

Cernovodeanu Paul, *Crucea ostașilor lui Matei Basarab de la Fundeni* (în ms.).

¹ Despre luptă vezi *Cronica țării în Mag. istoric*, IV, p. 312—313 și *Istoriile*, p. 113.

Vorbind de această luptă, într-un document din 1631 sept. 5, Leon vodă spune că «Matei aga, el s-a ridicat asupra domniei mele în chip de domn cu oaste din Țara Ungurească și cu război și a venit de s-a bătut cu domnia mea în șesul viilor cîinstului oraș București ca să calce schiptrul cîinstului împărat și să piardă țara domniei mele cu răutate, cum Dumnezeu nu vrea. Ci a dat domnul Dumnezeu de a fost după voia cîinstului împărat și după voia

noastră și a adus Dumnezeu pe vrăjmașii domniei mele cu plecarea capului sub sabia domniei mele» (*Arh. St. Buc.*, m-reă Radu vodă, X/11).

² *Archiv*, 1867, p. 15.

³ N. Iorga, *Călători și misionari*, p. 68.

⁴ Despre luptă, vezi *Cronica țării*, loc. cit., p. 317—318 și *Istoriile*, p. 114—115.

⁵ *Monumenta spectantia historiam Slavorum...*, XVIII, p. 105.

⁶ 1753 mai 5 (*Studii și doc.*, V, p. 499).

3. M. I. CRUCEA LUI PAPA BRÎNCOVEANU în Piața Unirii

A fost ridicată din piatră de Constantin Brîncoveanu voievod, la 1713 iulie 20, în locul unei cruce de lemn, pusă de Preda Brîncoveanu fost mare vornic, în memoria fiului său Papa Brîncoveanu, ucis la 1655 de seimenii răsculați¹.

Pe locul unde se găsește astăzi crucea, la poalele dealului Mitropoliei, erau în secolele XVIII—XIX casele Brîncovenilor, în al căror zid exterior era cuprinsă crucea².

Rev. romînd, I (1861), p. 344 <inscripția>; Erbiceanu C., *Două inscripții monumentale (Bis. ort. rom., XII, (1888—1889), p. 566—567)*; Blădescu G., *Domnia lui G. Bibescu*, vol. II, p. 698; Ionescu-Gion, *Ist. Buc., p. 60—61, 62 <desen>*; Greceanu, *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 268 <inscripția>; *Buletinul Fundației V. A. Urechia*, I (1901), p. 29; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 245; Năsturel P. V., *Cruci cu inscripțiuni (Albina, XI (1908), p. 779)*; BCMI, V (1912), p. 174 <text și foto>; Gibeacu I., *Istoricul Mitropoliei Ungro-Vlahiei, Buc., 1907*, p. 36—37; Stahl H., *București*, p. 123—124; Greceanu O. N., *București*, p. 268; Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 67; Popescu-Lumină, *București*, p. 329—332; Ionescu Gr., *Ţhidul*, p. 238; Iorga N., *Istoria romînilor*, VI, fig. 45 <foto>; *Inscripții București*.

4. M. I. CRUCE FOSTĂ PE PLATOUL COTROCENI

Ridicată după anul 1668 — probabil de Șerban Cantacuzino — cu hramul Sf. Treime și Sf. Nicolae. Amintea domnia lui Radu Leon, domn grec care a făcut « multe răutăți și curvii »³.
Crucea a fost spartă în anul 1862.

Ionescu G. M., *Istoria Cotrocenilor*, p. 288—294; Idem, *Istoria mitropoliei Ungrovlahiei*, p. 181—182; Popescu-Lumină, *București*, p. 337—343, 490; *Inscripții București*.

5. M. I. CRUCEA LUI MOGOȘ SERDARUL str. Traian, nr. 206

A fost ridicată de marele serdar Matei Mogoș (Mogoșescu) în 1718—1719, cu prilejul ciumei ce bîntuia orașul. Astăzi se găsește în altarul bisericii Oborul Vechi, zidită — se spune — pentru a pune la adăpost această cruce (pentru bibliografie vezi această biserică).

Este o cruce înaltă de cca 4 m, foarte frumos sculptată și bine proporționată. Muchiile sînt decorate cu cîte o funie împletită; pe partea din față este inscripția, în centru, iar pe cele trei brațe niște cercuri și medalioane. Partea superioară a crucii se termină cu frunze de acant ce înconjoară capătul de sus al crucii.

6. M. I. CRUCEA MITROPOLITULUI NEOFIT fostă pe str. Cazărmii, acum la palatul Mogoșoaia

A fost făcută de Neofit mitropolitul, cu hramul Sf. Constantin și Elena, la 1741 sept. 1, pe locul unde a fost puțul Calicilor. Crucea marca hotarul moșii mitropoliei. Fiind îngropată în pămînt, a fost pusă pe un soclu de beton, în 1847.

¹ Despreucidere vezi *Cronica țării*, în *Mag. istoric*, IV, p. 338 și *Istoriile*, p. 132—133.

² Doc. din 1814 mai 19 (*Urechia*, X, p. 837).

³ *Cronica țării* amintește că aci, la Cotroceni, a avut loc sfatul boierilor adversarii ai lui Leon vodă (*Mag. istoric*, IV, p. 371).

Ms. 5142, f. 293; Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 374; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 357; Drăghiceanu V., *O piatră de hotar a vechilor București* (BCMI, IV (1911), p. 107); Stahl H., *București*, p. 117; *Gazt. municip.*, VI (1937), nr. 291 <foto> și nr. 292; Popescu-Lumină, *București*, p. 334—335, 592; Caselli D., *Trei pătrare de veac de la întemeierea Arsenalului* (*Gazt. municip.*, VI (1937), nr. 289); *Arta și tehnica grafică*, caietul 4—5, 1938, p. 92; *Inscripții București*.

7. M. I. CRUCEA LUI MILORADOVICI

str. N. Iorga

Ridicată din inițiativa generalului rus Mihai Miloradovici, în 1809, pentru cinstirea și pomenirea soldaților și ofițerilor ruși căzuți în bătăliile de la: Glodeni, Călărași, Odivoia, Turbați și Obilești, din 1806—1807. La 1820 se găsea în fața Mitropoliei, de unde a fost dusă apoi pe str. N. Iorga, în curtea Muzeului Romîno-Rus. Inscripția este ilizibilă.

Ms. 5142, f. 290—292; Iorga N., *Inscripții*, I, p. 244; Gibescu I., *Istoricul Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, Buc., 1907, p. 38—39; *Albina*, XI (1908), p. 782; BCMI, V (1912), p. 174 <foto>; Severeanu G., *Generalul Miloradovici, guvernatorul militar al Bucureștilor între 1806—1810* (*Gazt. municip.*, I (1932), nr. 32—34 și în *Urbanismul*, IX (1932), nr. 7—8, p. 258—262); Constantinescu N. A., *Albumul*, p. 85; Stahl H., *București*, p. 123—124; Popescu-Lumină, *București*, p. 336—337; Bezviconi G., *Călători ruși*, p. 216; Grecu Al., *Monumente comemorative din secolul al XIX-lea ale armatei ruse pe teritoriul R.P.R.* (*Studii*, III (1950), nr. 2, p. 202—203)

INDICE CRONOLOGIC

- <1458—1459> Curtea domnească
 <1487—1510> M-rea Grinduri
 <1545—1559> Curtea Veche (palatul și biserica)
 <a doua jumătate a sec. XVI> Bis. doamnei
 Maria și Stana
 <a doua jumătate a sec. XVI> Bis. Bărăția
 <a doua jumătate a sec. XVI> Bis. Sf. Gheorghe
 Vechi
 <a doua jumătate a sec. XVI> M-rea Sf. Gheorghe
 Nou
 <1559—1585> M-rea Plumbuita
 1564—1565 Bis. Ghiorma banul
 <1564—1568> Bis. Iuplnei Caplea
 <1568—1586> M-rea Sf. Troiță (și casele dom-
 nești)
 <ante 1574> Bis. luterană (?) (de lemn)
 <1574—1585> Curtea Veche (refăcută)
 1578—1579 M-rea Sf. Ecaterina
 <1580—1582> M-rea Stelea
 <ante 1585> M-rea Tîrnovul (Sf. Apostoli)
 1586—1587 M-rea Mărcuța
 <ante 1589—1590> M-rea Sf. Dumitru
 <1589—1591> M-rea Mihai vodă (și casele dom-
 nești)
 <ante 1590> Bis. Sf. Nicolae Jigniță
 1590—1591 M-rea Sf. Ioan cel Mare
 <post 1595> M-rea Sf. Ecaterina (refăcută)
 <sfîrșitul sec. XVI> M-rea Sărindar
 <sfîrșitul sec. XVI> Bis. Albă Postăvari (?)
 <sfîrșitul sec. XVI—încep. sec. XVII> M-rea
 Sf. Sava
 <sfîrșitul sec. XVI> Bis. Sf. Serghie și Vacho
 <încep. sec. XVII> Casa din Popești-Leordeni
 <încep. sec. XVII> Bis. Ienii (de lemn)
 <încep. sec. XVII> Bis. Sf. Nicolae-Sîrbi (de
 lemn)
 <încep. sec. XVII> Bis. Dintr-o zi (de lemn)
 <prima jum. a sec. XVII> Bis. Bățiște
 <prima jum. a sec. XVII> Bis. Sf. Dumitru (de
 jurământ)
 <sec. XVII> Bis. Negustori
 <sec. XVII> Bis. Sf. Nicolae Tabacu (de lemn)
 1614—1625 M-rea Radu vodă (reclădită)
 1627—1629 M-rea Stelea (refăcută)
 <cca. 1630> Casa post. C. Cantacuzino (devenită
 casa Dudescu)
 <post 1631> Bis. Ghiorma banul (refăcută)
 1633—1637 Bis. Bărăția (reclădită)
 <1633—1654> M-rea Arhimandritul (Sf. Apostoli)
 (reclădită)
 <1635—1647> Bis. Răzvan
 <post 1640> Curtea Veche (refăcută)
 1644—1645 Bis. Aga Niță (Sf. Vineri)
 1647 M-rea Plumbuita și casele dom-
 nești (reclădită)
 <mijl. sec. XVII> Bis. lui Udrea sluger (de lemn)
 <mijl. sec. XVII> Bis. Adormirea-Zlătari (de lemn)
 <mijl. sec. XVII> Bis. Tabaci (de lemn)
 <mijl. sec. XVII> Bis. Sf. Nicolae-Șolari (pro-
 babil de lemn)
 <mijl. sec. XVII> M-rea Sărindar (refăcută)
 <a doua jum. sec. XVII> Bis. Popa Stoica (de
 lemn)
 <a doua jum. sec. XVII> Bis. Doamnei (de lemn)
 <a doua jum. sec. XVII> Bis. Gorganii
 <a doua jum. sec. XVII> Bis. Săpunarilor
 <a doua jum. sec. XVII> Bis. Scaune (de lemn ?)
 <a doua jum. sec. XVII> Bis. Stejar (de lemn)
 <a doua jum. sec. XVII> M-rea Sf. Spiridon
 Vechi
 1654—1659 Mitropolia (biserica, palatul metro-
 politan și paraclisul)
 <ante 1663> Casa lui Șerban Cantacuzino logofăt
 (devenită apoi Măgureanu)

- 1664—1665 Bis. Slobozia
1666 Bis. Bărăția (reclădită)
<1664—1678> Bis. Sf. Ioan Botezătorul de la Curtea Veche
1671—1698 sept. 20 M-rea și hanul Sf. Gheorghe Nou
1676 sept. 25 Bis. din Popești — Vintilă vodă
<ante 1678> Hanul lui Manole
<1679—1688> Bis. Măgureanu (de lemn)
1679 mai 26—1682 M-rea Cotroceni (și casele domnești)
1680—1687 Hanul Șerban vodă
1680—1681 Bis. Oțetari (de lemn)
<ante 1682 sept. 21> Bis. Sf. Nicolae din Prund
1683 Bis. Doamnei (de zid)
1685 Bis. Armenească
1688 sept. 20 Bis. Mogoșoia
<1689—1716> Curtea Veche (diverse clădiri)
<post 1690> Hanul Constantin vodă
<ante 1691—1692> Bis. cu Sfinți
1692 sept. 1 Bis. Sf. Nicolae din Sirbi
<ante 1696 febr. 8> Bis. Olteni (de lemn)
1698 sept. 28 Clopotnița mitropoliei
1699 mai 1 Bis. din Fundeni Doamnei
1700 aug. Bis. Sf. Nicolae Șelari (de zid) —
<sfârșitul sec. XVII> Bis. de lemn a lui Staicu Merișanu paharnic
<sfârșitul sec. XVII> Bis. Icoanei (de lemn)
<sfârșitul sec. XVII> Palatul lui C-tin Brîncoveanu
<sfârșitul sec. XVII> Casa Corbeanu
<sfârșitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Bis. Boteanu (de lemn)
<sfârșitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Bis. Lucaci (de lemn)
<sfârșitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Bis. Popa Rusu (de lemn)
<sfârșitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Bis. Popa Tatu (Fintina Boului) (de lemn)
<sfârșitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Bis. Sf. Nicolae Crîngași
<sfârșitul sec. XVII — încep. sec. XVIII> Hanul Filipescu
<încep. sec. XVIII> Bis. Albă — Calea Victoriei
<încep. sec. XVIII> Bis. Albă-Postăvari (reclădită)
<încep. sec. XVIII> Bis. Sf. Nicolae-Țigănie (de lemn)
<încep. sec. XVIII> Bis. Delea Veche (de lemn)
<încep. sec. XVIII> Bis. Hagiu (de lemn)
<încep. sec. XVIII> Bis. Floreasca
<încep. sec. XVIII> Hanul Stăncescu
<încep. sec. XVIII> Hanul Tănase
<încep. sec. XVIII> Hanul Zamfir
<prima jum. sec. XVIII> Bis. Bulgară (Hanul Colței)
<prima jum. sec. XVIII> Bis. Ceaș Precup (Olari) (de lemn)
<prima jum. sec. XVIII> Bis. hanului Șerban Vodă
<prima jum. sec. XVIII> Bis. Bucur
- <prima jum. sec. XVIII> Bis. Sf. Pantelimon (de lemn)
<prima jum. sec. XVIII> Bis. Apostol (de lemn)
<sec. XVIII> Bis. Izvorul Tămăduirii (de lemn)
<sec. XVIII> Bis. Giulești-Sărindar
<sec. XVIII> Bis. Bărbătescu Nou
<sec. XVIII> Hanul m-rii Golgota
1701—1702 Bis. Oțetari (refăcută din lemn)
1701—1715 M-rea Colțea (biserica, spitalul, școala, turnul)
1702 sept. Bis. Dintr-o zi (de zid)
1702 sept. 20 Palatul Mogoșoia
1703 iunie 10 Bis. m-rii Sf. Ioan cel Mare-Grecesc (reclădită)
1705 sept. 8 Bis. Scaune (de zid)
1705 M-rea și hanul Zlătari
<post 1705> Bis. Răzvan (refăcută)
1705—1707 Bis. m-rii Sf. Gheorghe Nou
1707—1709 iulie 20 M-rea și școala Sf. Sava (reclădite)
<ante 1708> Hanul m-rii Sărindar
<1708> Casa Brîncoveanu din fosta Piață a Senatului
1710 Bis. Sf. Nicolae-Tabacu (refăcută din lemn)
1711 Bis. Slobozia (de lemn)
1711—1718 Bis. Sf. Nicolae-Jignița (de zid)
1713 Bis. Precupeții Noi (de lemn)
1713—1715 M-rea Antim
<cca. 1715> Paraclisul m-rii Sf. Gheorghe Nou
1716—1722 sept. M-rea Văcărești (și casele domnești)
<1716—1722> Casele lui N. Mavrocordat de la Foișor
1719 oct. 1 M-rea Hanul Greci (refăcută)
1719 Bis. Popa Nan (probabil de lemn)
1722 febr. 7 Bis. Olteni (de zid)
1722 sept. 30 Bis. Crețulescu
1722—1724 Hanul și paraclisul m-rii Stavropoleos
1723 Paraclisul mitropoliei
1724 Bis. Sf. Gheorghe Vechi (refăcută)
1724 aug. 1 Bis. Ienii (de zid)
1724 sept. 4 Bis. Mina-Vergu
1724 oct. 30—1728 oct. 3 Bis. Stavropoleos
1726 oct. 1 Schitul Maicilor
1728 apr. 1 Bis. cu Sfinți (reclădită ?)
1731 iunie 29 Bis. Tabaci (de zid)
1731 oct. 23 Bis. Caimata
1733 sept. 25 Bis. Mintuleasa
1735 Bis. Sf. Anton
1735 sept. 15 Bis. Udricani
1735—1750 M-rea și spitalul Pantelimon
1735—1750 Bis. și spitalul Sf. Visarion
1736 Bis. Dobroteasa
1736 aug. Paraclisul m-rii Văcărești
1736 Bis. Lucaci (de zid)
<ante 1739> Hanul Gabroveni

1740 Bis. Bradu Stalcu
1741—1746 Bis. Sf. Dumitru de Jurămint (reclădită)

1743 iulie 15 Bis. Silvestru

1743 sept. 8 Bis. Slobozia

1743—1744 Bis. (paraclisul) și școala Domnița

Bălașa

1744 mai 4 Bis. Sf. Elefterie Vechi

1744 sept. 15 Bis. Popa Soare

1744—1745 Bis. Cărâmidarii de Jos (de lemn, mutată de la Slobozia)

1745 nov. 20 Bis. Foișor

1746—1748 Hanul m-rii Colțea

1746—1748 M-rea Sf. Spiridon Vechi (reclădită)

<ante 1747> Bis. Sf. Ilie—Calea Rahovei

1748 Hanul m-rii Sf. Spiridon Vechi

<1750—1755> Bis. Ceauș Radu (de lemn)

<mijl. sec. XVIII> Bis. Sf. Nicolae Vlădica

<mijl. sec. XVIII> Bis. Spirea Veche

<mijl. sec. XVIII> Bis. Teiuț Doamnei

<mijl. sec. XVIII> Hanul Dracii

<mijl. sec. XVIII> Casa Racoviță

<mijl. sec. XVIII> Casa Slătineanu

<mijl. sec. XVIII> Casa Crețulescu

<mijl. sec. XVIII> Casa Filipescu

<mijl. sec. XVIII> Casa Pirvu Cantacuzino

<a doua jum. sec. XVIII> Hanul m-rii Crețulescu

<a doua jumătate a sec. XVIII> Casa Florescu

(reconstruită)

1751 sept. Bis. Domnița Bălașa

1751 Chioșcul de la m-rea Pantelimon

1752 Paraclisul Sf. Paraschiva

1753 Bis. Luterană (de zid)

1756 oct. 5 Bis. Schitul Măgureanu

1756 Bis. Sf. Ioan (cel Nou) — Piață

1757 iunie Bis. Oțetari (de zid)

1758 oct. Bis. Olari (de zid)

1759 Școala de la Sf. Gheorghe Vechi (reclădită)

1760 (?) Bis. Cuibul cu Barză

1760 Casa Melik

1760 iunie 6 Bis. Boteanu (de zid)

<post 1760> Bis. Popa Tatu (de zid)

1761 aug. 5 Bis. Măgureanu (de zid)

1763 iulie 15—1763 sept. 8 Bis. Stejarul (de zid)

1764 oct. 14 Bis. Batiștel

1764—1765 Bis. Popa Nan (de zid)

1765 sept. 15 Bis. Apostol

1765—1768 sept. 25 Bis. Sf. Ștefan

<cca. 1766> Bis. Flămînda (de lemn)

<1766—1768> Bis. Delea Veche (de zid)

<1766—1768> Metohul episcopiei (Bis. Sf. 40 de mucenici)

1767—1768 M-rea Sf. Spiridon Nou

<ante 1768> Bis. Sf. Nicolae-Țigănie (de zid)

<ante 1768> Casele lui Dumitrache Ghica

<1769—1792> Bis. Băneasa

<ante 1770> Bis. Sf. Volevozi (probabil de lemn)

<ante 1770> Bis. Dudești

<1770—1775> Bis. Hagiu

<1770—1775> Bis. Icoanei (de lemn)

1773 Bis. Dichișu (Tirchilești)

1773 aug. 15 Bis. Precupeții Vechi

<ante 1774> Bis. Delea Nouă (de lemn)

<ante 1774> Bis. Popa Ivașcu (de lemn)

<ante 1774> Bis. Popa Petre

<ante 1774> Bis. Sf. Ionică Moldoveni (de lemn)

<ante 1774> Hanul m-rii Mihai vodă

<ante 1774> Hanul lui Piper

1774—1775 Bis. Iancu Vechi

1775—1776 Curtea Nouă (palatul și paraclisul

Sf. Ecaterina)

<1775—1782> Casele din m-rea Radu vodă

<1775—1782> Hanul m-rii Mărcuța

<1775—1782> Hanul m-rii Sf. Ecaterina

<1775—1782> Foișorul de la m-rea Cotroceni

<1775—1782> Bis. Giulești-Țigănia

<c. 1776> Beilicul

<post 1777> Bis. Luterană (reclădită)

1778 Carvasarana

1779 Școala de la Sf. Sava (reclădită)

<cca. 1780> Bis. Oborul Vechi

<cca. 1780> Chioșcul de la Herăstrău

<1780—1792> Hanurile lui Filaret de la Colțea și Podul Mogoșoaiei

1781 Bis. Armenească (refăcută)

1781 sept. 1 Hanul m-rii Văcărești

<cca. 1781> Bis. Ceauș Radu (de zid)

1782—1800 Bis. Flămînda (de zid)

<1783—1802> Bis. Manu Cavaflu

<post 1784> Casa lui Enăchită Văcărescu de la Băneasa (reclădită)

1784—1785 Hanul Papazoglu

1784—1786 sept. 2 Bis. Icoanei (de zid)

1785 sept. Bis. Sf. Constantin și Elena

<1785—1787> Bis., casa domnească, chioșcul și cișmeaua Mavrogheni

1787 aug. 1 Bis. Manea Brutarul

<ante 1789> Hanul Niculescu

1790 Bis. Sf. Pantelimon (de zid)

<1790—1798> Bis. Delea Nouă (de zid)

1793 iulie 6 Bis. din Pipera

1794 sept. 8 Bis. Izvorul Tămăduirii (de zid)

1795 Bis. Sf. Ionică Moldoveni (de zid)

1795 Bis. Pitar Moș (de zid)

1795 Clădirile din m-rea Antim (refăcute)

1796—1798 Spitalul și biserica Dudești

1797 mai 7 Bis. din Gherman-Măgurele

1797 sept. 21 Bis. Sf. Visarion Vechi

<ante 1799> Bis. Spirea Nouă

<sfârșitul sec. XVIII> Hanul Dudesu-Suțu

<sfârșitul sec. XVIII> Hanul Grădișteanu

<sfârșitul sec. XVIII> Hanul m-rii Cernica

<sfârșitul sec. XVIII> Hanul Mitropoliei

<sfârșitul sec. XVIII> Casa Moruzi

<sfârșitul sec. XVIII — înc. sec. XIX> Casa parohială Răzvan

<sfârșitul sec. XVIII — înc. sec. XIX> Casa din str. Orzari nr. 63

<sfârșitul sec. XVIII – înc. sec. XIX> Bis. Sf. Vasile
<sfârșitul sec. XVIII – înc. sec. XIX> Hanul Bălăreșu

<sfârșitul sec. XVIII – înc. sec. XIX> Hanul Cazotti
<cca. 1800> Hanul Roșu
<înc. sec. XIX> Casa din Popești-Leordeni (reclădită)

<înc. sec. XIX> Hanul Damari (fosta casă M. Cantacuzino)

<înc. sec. XIX> Hanul m-rii Căldărușani
<înc. sec. XIX> Hanul lui Mărgărit

<înc. sec. XIX> Hanul Neculcea
<înc. sec. XIX> Hanul Tîrcă

<înc. sec. XIX> Hanul Gherman
<înc. sec. XIX> Hanul Cimpineanu

<înc. sec. XIX> Hanul Goleșcu (fosta casă Goleșcu)

<înc. sec. XIX> Hanul Simion
<înc. sec. XIX> Hanul Trăznea

<înc. sec. XIX> Hanul Verde
<înc. sec. XIX> Casa din str. Popa Rusu

<înc. sec. XIX> Casa Hagii Moscu
<prima jum. sec. XIX> Casa din str. Mîrcea vodă 51

<prima jum. sec. XIX> Casa din Calca Șerban vodă 33

1801 Școala de la Sf. Gheorghe (reclădită)
<ante 1804> Hanul lui Tănase

1804 Bis. Sf. Nicolae Șelari (refăcută)
1804 Bis. Crucea de piatră

1805 Bis. Cărămidarii de Sus
1805–1810 Bis. Amzei

1805–1812 Bis. Bărăția (reclădită)
1806 Bis. m-rii Sărindar (reclădită)

1808 sept. Bis. Popești Leordeni
1808 oct. 14 Bis. Sf. Ioan Moși

1808 Hanul lui Manuc
<ante 1809> Hanul m-rii Snagov

1809 Bis. Bradu Staicu (de zid)
1812 Bis. Alexe

1812–1820 Casa lui Dinicu Goleșcu
<post 1812> Casa Ghica-Slătineanu, locuință domnească

1813 Bis. Popa Petre (Chițu) (de zid)
1813 mart. 17 Bis. Popa Rusu

1813–1814 Bis. Precupeții Noi
1813–1815 Spitalul Filantropia

1814–1819 nov. 4 Bis. Gorgani (reclădită)
1817 aug. 1 Bis. Sf. Volevozi (de zid)

1817 Spit. Pantelimon (clădire nouă)
1817 Paraclisul epit. Filantropia

<ante 1818> Paraclisul m-rii Sărindar
1818 Bis. Sf. Ioan Piață (refăcută)

1818 oct. 27 Bis. Bărbărescu Vechi
1819–1843 Bis. Sf. Dumitru (reclădită)

1820 iulie 3 Bis. Tîrcă
1820 Bis. din Dudești

1822 Bis. Olteni (refăcută)
1822 Palatul Colentina

1823 mai 18 Bis. Izvorul Nou – Între vie
<cca. 1825> Spit. Filantropia (clădire nouă)

1827 nov. 20 Bis. Albă – C. Victoriei (reclădită)

<ante 1830> Hanul Herascăi
<ante 1830> Hanul Mitropoliei

<cca. 1830> Hanul lui Jugă Urs
<1830–1832> Casa Suțu

<cca. 1831> Sala Obșteștii Adunări
<ante 1832> Hanul Naum

<ante 1832> Hanul Mustacov
1833 Bis. Bărăția (refăcută)

1833 Bis. Teiul Doamnei (rezidită)
<cca. 1833> Hanul cu Tei

1833–1835 Palatul Știrbey
<1834–1842> Cazarma Dealul Spirei

1835–1837 Spitalul Brîncovenesc
1837–1842 Spitalul Colțea (reclădit)

1838 aug. 15 Bis. Sf. Ilie Rahova (rezidită)
1838–1842 Bis. Domnița Bălașa (rezidită)

<după 1838> Bis. Icoanei (refăcută)
1839 Bis. Sf. Dumitru-Colentina

1839 Hanul Bossel
1839 mart. 15 Bis. Silvestru (reclădită)

1839 nov. 25 Bis. Sf. Vineri-Herască (reclădită)
1839–1842 Bis. Lucaci (refăcută)

<1839–1852> Bis. Sf. Nicolae Jigniță (refăcută)
1841 aug. 30 Bis. Bulgară-Calinderu (reclădită)

1842 Spit. Brîncovenesc (altă clădire)
1842–1843 Primăria

<1843–1848> Bis. Tabaci (reclădită)
1847 Bis. Dobroteasa (rezidită)

1847 Bis. Delea Nouă (refăcută)
1847 sept. Bis. Sf. Vasile (rezidită)

1847–1848 Palatul Bibescu de la Băneasa
<post 1847> Bis. Ceauș Radu (refăcută)

1847–1852 Teatrul Național
1847–1853 april. 5 Bis. Lucaci (refăcută)

1847–1854 Bis. Dulgheri
<ante 1848> Cazarma Malmaison

1848 april. 4 Bis. Udricani
1848 sept. 25 Bis. Cărămidarii de Sus (reclădită)

1848 Bis. Sf. Nicolae Vlădica (reclădită)
1848 Hanul Hagii Tudorache

1849 aug. 20 Bis. Sf. Gheorghe Vechi (refăcută)
<înc. sec. XIX> Hanul Hilei

ABREVIERILE FOLOSITE

A. Periodice

ACMI	= Anuarul Comisiunii monumentelor istorice
Arh. Olt.	= Arhivele Olteniei
BCMI	= Buletinul Comisiunii monumentelor istorice
Bis. ort. rom.	= Biserica ortodoxă romînd
București	= București, revista Muzeului și Pinacotecii Municipiului București
Cald. antic	= Calendarul antic
Cerc. ist.	= Cercetări istorice
Conv. lit.	= Convorbiri literare
Gazt. municip.	= Gazeta municipală
Glasul mon.	= Glasul monahilor
Mag. istoric	= Magazinul istoric pentru Dacia
Rev. ist.	= Revista istorică
Rev. ist. rom.	= Revista istorică romînd
Rev. pt. ist. arh. și fil.	= Revista pentru istorie, arheologie și filologie
Rev. de ist. bis.	= Revista de istorie bisericească
SCIA	= Studii și cercetări de istorie a artei

B. Lucrări generale *

Arta feudală	= Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R. I. Arta romînească în epoca feudală, Buc., 1957, 306 p.
Dicț. Ilfov	= Alessandrescu C., Dicționar geografic al județului Ilfov, Buc., 1892, 425 p.
Dicț. Rom.	= Marele dicționar geografic al Romîniei, 5 vol., Buc., 1898-1902.
DIR	= Documente privind istoria Romîniei. B. Țara Romînească (sec. XIV-XVII).

* Indicăm aici numai abrevierile sub care se recunosc mai greu titlurile prescurtate; celelalte titluri de lucrări generale, pe care, pentru a nu le repeta adesea, le-am prescurtat de asemena, se recunosc ușor folosind bibliografia generală (de pildă: Bilciurescu, Ghidul = Bilciurescu Șt., Ghidul Bucureștilor și împrejurimile lui. Cu mici notițe istorice și gravuri culese de...), astfel încît nu le mai dăm în această listă de abrevieri.

- Album moldo-valahe ou guide politique et pittoresque à travers les principautés du Danube* (revista *L'Illustration*, f. dată, 24 p.).
- ALESSANDRESCU C., *Dicționar geografic al județului Ilfov*, Buc., 1892, 425 p.
- ALTERESCU S., *Întemeierea Teatrului Național din București, consecință a avântului cultural pașoptist* (SCIA, I (1954), nr. 1—2, p. 141—158).
- ALTERESCU S. și TORNEA F., *Teatrul Național I. L. Caragiale. Monografie, 1852—1952*, Buc., 1955, 392 p.
- ANDREASIAN HARUTIUN, preot, *Biserica Armenească din București* (*Aurora*, 1906, nr. 12, din 1 iulie).
- Anuar 1909* (Administrațiunea Cassei Bisericii), Buc., 1909, 482 p.
- Anul revoluționar 1848 în Principatele Române*, 5 vol., Buc., 1902—1910.
- APPERT, chevalier d', *Voyage dans les Principautés Danubiennes*, Maenza, 1854, p. 91—112.
- ARICESCU C. D., *Istoria revoluțiunii din 1821*, Craiova, 1872, XV + 379 p. + 1 portr. + erata.
- AUNER C., *Geschichte der Bukarester Barazie*, Buc., 1904, 24 p.
- Avut-au Bucureștii ziduri?* (*Gaz. municip.*, V (1936), nr. 252).
- BĂCILĂ IOAN C., *Bucureștii în timpul lui Nicolae Mavrogheni (1786—1790)* (*Bucureștii vechi*, I—V (1930—1934), p. 70—79).
- BALOTĂ ANTON, *Cetatea Dimboviței și Bucureștii* (în ms.).
- BALȘ G., *Influence du plan serbe sur le plan des églises roumaines*, în *L'Art byzantin chez les Slaves. Les Balkans*, Paris, 1930, p. 277—294.
- *Influences arméniennes et géorgiennes sur l'architecture roumaine*, Buc., 1931, 19 p. + 71 fig. (recenzii: N. Iorga, *Rev. hist. du sud-est européen*, VIII (1931), p. 240—241).
- BALȘ ȘT., *Biserica sf. Elefterie din București* (BCMI, XXVII (1934), p. 133—142).
- *Casa din Leordeni* (BCMI, XXXVIII (1945), p. 64—76).
- BALTAZAR A., *Decorațiunile de la paraclisul metropolitan din București* (BCMI, II (1909), p. 33—39).
- *Decorațiunea pridvoarelor din vechile biserici bucureștene* (*Conv. lit.*, XLIII (1909), nr. 5, p. 544—548).
- *Frescurile de la Colțea* (BCMI, I (1908), p. 120—132).
- *Iarși iconoclaștii* (*Conv. lit.*, XLII (1908), nr. 7, p. 44—45).
- *O restaurare* (*Conv. lit.*, XLII (1908), nr. 7, p. 45—46).
- BALTAZAR WALTHER, *Scurta și adevărată descriere a faptelor lui Ion Mihai, — domnul Terei Romanesti* (*Tezaur de monumente istorice*, I, p. 7—74).
- BĂNESCU N., «Academia» grecească din București și școala lui Gheorghe Lazăr. *Contribuție la istoria învățămîntului românesc*, Cluj, 1925, 31 p. (din *Anuarul Universității pe 1923—1924*).
- *Cîteva date asupra hanului Colții din București* (*Ramuri*, 1929, p. 73—76).
- «*Diatra*» marelui logofăt Constantin Goleseu. *Epitropia casei sale* (*Neamul românesc literar*, II (1910), p. 617—621 și 629—631).
- *Momente din viața «Academiei grecești»*, în vol. *Omagiul lui I. Bianu*, Buc., 1927, p. 37—44.
- *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Goleseu*, Vălenii de Munte, 1910, 308 p.
- BARTHOLDY J. L. S., *Beschreibung und Schicksale von Bender, Bukarest und Orsova*, Viena, 1790.
- BATHYANY VINCENTZ, *Reise nach Constantinopel*, Pesta, 1810, p. 243—257.
- B<AWR>, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Frankfurt — Leipzig, 1778.
- BELLANGER STANISLAS, *Le Keroutza. Voyage en Moldo-Valachie*, vol. II, Paris, 1846, p. 11—38.
- BENEȘ V., *Bouquet, Raffet, Lancelot, Desene privitoare la Principatele Române*, Cluj, 1934.
- BERECHET ȘTEFAN, *Căldători slavi necunoscuți la noi. Căldătoria lui D. Bantiș Kamenski prin țara noastră, 1808* (*Spicuitor în ogor vecin*, I (1920), fasc. 2, p. 138—145).
- *Căldătoria lui Ioachim Vuici prin Temișana, Muntenia, Moldova și Basarabia, 1840*, în *Lui Nicolae Iorga, omagiu*, Buc., 1921, p. 319—346.
- *O precizare mai mult în legătură cu mormîntul lui C. Brincoveanu voievod. Un act de danie din 20 iulie 1742* (*Bis. ort. rom.*, XLIV (1946), p. 325—332).
- BERINDEI D., *Bucuresci* (*Rev. romînd*, I (1861) și în *Analele arhitecturii*, II (1891), p. 95—102, 108—116 și 130—139).
- BERINDEI DAN, *Contribuții la istoria sanitară a războiului ruso-turc din 1806—1812* (*Studii și cercetări de istoria medicinei*, II (1958)).
- *Spitale din Bucureștii veacului al XVIII-lea* (*Munca sanitară*, 1957, nr. 3, p. 275—279).
- BEZVICONI G., *Căldători ruși în Moldova și Muntenia*, Buc., 1944, 460 p. + erata.
- *Manuc Bey*, ed. a II-a, Chișinău, 1938.
- BIANU I., *Catalogul manuscriselor românești*, 3 vol., Buc. — Craiova, 1907—1931.
- BIBESCU G., *Domnia lui G. Bibescu*, 2 vol., Buc., 1893—1894.
- BILCIURESCU ȘT., *Ghidul Bucureștilor și împrejurimile lui. Cu mici notițe istorice*, Buc., 1897, 205 p. + o pl.
- *Monastirile și bisericile din România, cu mici notițe istorice și gravuri, culese de...*, Buc., 1890, 260 p. + IV + 2 pl.

- Biserica Amza (Consolatorul, 1V (1901), nr. 9, p. 138.—140)
- Biserica Sărinđar (Albina, 1899—1900, p. 103—104).
- Biserica Schitu-Măgureanu (Albina, 1904—1905, p. 723—724).
- Biserica Sf. Spiridon Nou din București, cu actele de fundație și de proprietate, Buc., 1904, 36 p.
- Biserica pronumită Tircă din Capitală (Amvonul, XVII (1915), nr. 7, p. 196—204).
- Biserica vrăbiilor (Boabe de grâu, III (1932), nr. 6, p. 246—249).
- Biserica Zlătari (Albina, 1904—1905), p. 695—696).
- Biserici cu averi proprii, Seria II—III, Buc., 1910—1915, 2 vol., VIII + 368 p. (II); 33 p. (III).
- BOBESCU I. B., Curtea domnească, garda domnească și ridicarea la rangurile boieresti înainte de Regulamentul Organic. (Rev. pt. ist. arh. și fil., X (1909), p. 53 și urm.).
- BOBULESCU C., Candela de la temelia bisericii din Cotmeana (ACMI, 1942—1943, p. 120).
- Cronica bisericii Sf. Ecaterina din Buc. 1577 — 1 oct. 1924, Buc., 1924, 88 p.
- Lăutari și hori în pictura bisericilor noastre, Buc. 1940, 80 p.
- Monografia bisericii sf. Nicolae Tabacu (manuscris).
- Pomelnicul bisericii sf. Nicolae Tabacu din București, (Rev. ist. bis., I (1943), nr. 3, p. 131—140).
- Vieți de zugrăvi, Buc., 1940.
- BOGDAN D. P., Cărți inedite de la județii și ținuturile Bucureștilor (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 98—100).
- BOGDAN I., Cronice inedite atinđătoare de istoria rominilor. Adunate și publicate de . . ., Buc., 1895, 205 + XIX p.
- Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI. . ., Buc., 1902, 12 + LXXXVI + 347 p.
- Recenzie la istoria Bucureștilor de Ionescu-Gion (Conv. lit., XXXIV (1900), p. 237—255).
- Relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească, Buc., 1905.
- BOGDAN-DUICĂ G., Gheorghe Lazăr, Buc., 1924, 300 p. (din Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist., s. III, t. I, mem. 6).
- BOGDAN-DUICĂ G. și POPA-LISSEANU G., Viața și opera lui Gheorghe Lazăr, Buc., 1924, 356 p.
- BOLINTINEANU D., Doritorii nebuni (Dimbovița, VI (1864), p. 109).
- BOLLIAC CEZAR, Monastirile din România (Monastirile fise Brancovenesci), Buc., 1863, 250 p.
- BORROCZYN RUDOLF VON și ED. SCHNEDER, Situations Plan des am 23. März 1847 a St. algebranntem Stadttheiles von Bukarest (Muzeul de istorie Buc., nr. 11.135); publicat ca anexă la nr. din 8 aprilie 1847 al ziarului Bukarester Deutsche Zeitung.
- BRATU T., Osemintele lui Constantin Brincoveanu (Ingerul, IV (1932), nr. 12, p. 30).
- BRĂTULESCU V., Biserica Sf. Iie-Gorgani (BCMI, XXXIII (1940), fasc. 103, p. 17).
- Biserica Udricani din București (BCMI, XXXIII (1940), fasc. 106, p. 42).
- Despre Schitul Maicilor (BCMI, XXXIII (1940), p. 95).
- Elemente profane în pictura religioasă (BCMI, XXVIII (1935), p. 128).
- Un fiu al lui Grigore Ghica voievod înmormintat la biserica Mihai Vodă (BCMI, XXIV (1931), p. 43).
- Mitropolitul Antim, ctitor de lăcașuri sfinte (Bis. ort. rom., LXXIV (1956), p. 817—831).
- BRĂTULESCU V. și REMUS ILIE, Măndăstiri și biserici din Ilfov, Buc., 1935, 80 p. + o pl. (observațiile lui I. C. Filitti, Arh. Olt., XIV (1935), p. 504—507).
- BREZOIANU I., Măndăstirile zise înkinate și călugării străini, Buc., 1861, 167 p.
- Vechile instituțiuni ale României (1327—1866), Buc., 1882, VI + 262 p.
- Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei, in Gesammelte Schriften und Denkwürdigkeiten des General Feldmareschals Helmuth von Moltke, ed. G. Hirschfeld, vol. VIII, Berlin 1917.
- BRUN JULES, L'art religieux au Musée de Bucarest, Buc., 1902, VIII + 77 p.
- BUCUR GABRIELA, Vești din Bucureștiul de altădată (Informația Bucureștiului, 26 iulie 1957).
- Bucureștii în anul 1842. Impresiile consulului general al Prusiei I. F. Neigebauer (Gaz. municip., XII (1943), nr. 589).
- Bucureștii erau cetate întărită? (ibidem, V (1936), nr. 253).
- București. Ghid oficial. Cu 20 hărți pentru orientare, Buc., 1934, 255 p.
- București, iunie 1844 (din Curierul românesc, nr. 88 și 89 din 1844), Bul. Soc. române de geografie, XIII (1892), p. 75—82.
- Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice, Buc., 1959, 239 p. + CXX pl.
- Bucureștii pitorești, douăzeci gravuri de A. Poitevin-Scheletti, Buc. (f. a.).
- București. Rezultatele săpăturilor și ale cercetărilor istorice din anul 1953, Buc., 1954, 261 p. + 8 f. pl.
- Bucureștii Vechi. Documente iconografice, vederi, scene pitorești, tipuri și costume, scene istorice (sec. XVII, XVIII, XIX), strânse și reproduse prin îngrijirea d-lui Adrian C. Corbu. Cuvint introductiv de dl. Horia Oprescu, Buc., 1936, 18 p. + 11 pl. în culori + LXXXIV pl.

- BURTON NATHANIEL, *Narrative of a voyage from Liverpool to Alexandria... and a pedestrian... journey from Constantinople through Turkey, Wallachia, Hungary and Prussia*, Dublin, 1838, p. 276–277.
- BUSUIOC D., *diacon, Inscrîpiunea de pe crucea mare de piatră ce se află în curtea bisericii Slobozia din București* (Teologul, II (1898–1899), nr. 15, din 1 nov., p. 3, nr. 18, din 15 dec., p. 4, nr. 19–20, din 1 ian., p. 6).
- Călătoria lui Appert (Gazeta cărților, II (1922), nr. 4, p. 2).
- CĂLINESCU G., *Altre notizie sui missionari cattolici dei paesi romeni (Diplomatarium italicum, II (1930), p. 328–329, 428).*
- CAMARIANO ARLADNA, *Le théâtre grec à Bucarest au début du XIX-e siècle (Balcania, VI (1943), p. 381–416).*
- CANTACUZÈNE CONST. G., *Pièces et documents relatifs au monastère de Cotroscheni, Constantinopol, 1865.*
- CANTACUZINO G. M., *Arcade, fride și lesperi, Buc., <f. a.>, 311 p.*
- *Fundenii Doamnei (Boabe de grâu, II (1931), p. 151–154).*
- *Mănăstirea Văcărești sau testamentul artei tradiționale (Mișcarea, XXVI (1933), nr. 727 și 728).*
- CARDAȘ G., *Sfârșitul veacului al XVIII-lea în țările noastre după descrierea călătorului Heinrich von Reimers (Prietenii istoriei literare, vol. I (1931), p. 107–128).*
- M. C. <CARRA J. L.>, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie avec une dissertation sur l'état actuel de ces deux Provinces, Issy <Paris>, 1777.*
- CASELLI D., *Balta de la Gorgani (Gazt. municip., III (1934), nr. 127).*
- *Biserica Albă din București, în care s-a închinat Mihai Viteazul (idem, III (1934), nr. 137).*
- *Biserica Dobroteasa (idem, III (1934), nr. 151).*
- *Biserica banului Ghiormă (idem, IV (1935), nr. 158).*
- *Biserica Grecilor (idem, IV (1935), nr. 160).*
- *Biserica de jurământ (idem, IV (1935), nr. 168).*
- *Biserica Podgorenilor (idem, V (1936), nr. 234).*
- *Biserica Popa Tatu și mahalaua « Fintina boului » (idem, IV (1935), nr. 200).*
- *Biserica sf. Elefterie (idem, V (1936), nr. 229).*
- *Biserica Sf. Nicolae a juptnesei Caplea (idem, III (1934), nr. 138).*
- *Biserica Sf. Nicolae a juptnesei Caplea din București (București, II (1936), nr. 1–2, p. 137–145).*
- *Biserica Sf. Spiridon din mahalaua Visarionului și Vișoara (Gazt. municip., III (1934), nr. 120).*
- *Biserica Stavropoleos (idem, IV (1935), nr. 182).*
- *Biserica Stavropoleos în secolul al XIX-lea (idem, IV (1935), nr. 185).*
- *Biserica Stavropoleos pe vremea arhierului Ioanichie (idem, IV (1935), nr. 184).*
- *Biserica Stelea din București pe vremea lui Sinan Pașa (Universul, LIV (1937), nr. 42, p. 13).*
- *Biserica, hanul și mahalaua Zlătari (Gazt. municip., II (1933), nr. 96).*
- *Bucureștii fost-au ei pe vremea lui Mircea cel Bătrîn? (idem, III (1934), nr. 110).*
- *Bucureștii pe vremea lui Sinan Pașa (idem, IV (1935), nr. 180).*
- *Casa lui Bimbașa Sava din Ulița Mare care mergea la sirbi (idem, VI (1937), nr. 262).*
- *Ce a văzut un englez la București în 1802 (idem, VI (1937), nr. 288).*
- *Crâciunul la Curtea domnească din București (idem, III (1934), nr. 153).*
- *Cuibul cu barză (idem, IV (1935), nr. 198).*
- *Cum au fost Bucureștii odinioară, Buc., 1935.*
- *Cum a fost dăritat turnul Colțea (Gazt. municip., IV (1935), nr. 174).*
- *Cum s-a întemeiat mahalaua Visarionului (idem, III (1934), nr. 122).*
- *Curtea Arsă (idem, VI (1937), nr. 295).*
- *Curtea domnească ot Mihai vodă (idem, VI (1937), nr. 293).*
- *Curtea domnească de pe Podul Mogoșoaii (idem, V (1936), nr. 255).*
- *Cutremurul cel mare din 1802 (idem, IV (1935), nr. 173).*
- *De cine a fost clădită biserica Curtea Veche? (idem, IV (1935), nr. 176 și 178).*
- *De cine a fost întemeiată biserica Râzvan? (idem, IV (1935), nr. 190).*
- *De cine a fost zidită biserica Zlătari? (idem, V (1936), nr. 249).*
- *Dimbovicioara de la sf. Apostoli (idem, V (1936), nr. 248).*
- *Drumul de la Fierăstrău la mahalaua Brazilor (idem, V (1936), nr. 207).*
- *Episcopul rusesc Porfirie Uspenski despre Zlătari (idem, II (1933), nr. 98).*
- *Fintina cu șapte ciuciure de la Izvorul Tămăduirii (idem, V (1936), nr. 233).*
- *Hanul Grecilor (idem, IV (1935), nr. 163).*
- *Hanul Zarafilor (idem, V (1936), nr. 251).*
- *Îcoana de minuni făcătoare din biserica sf. Elefterie (idem, V (1936), nr. 231).*
- *Jalea bucureștenilor din ziua de sf. Paști 1847 (idem, V (1936), nr. 219).*
- *Livedea Sacagioaicei din mahalaua popii Ivașcu (idem, V (1936), nr. 213).*

- CASELLI D., *Lupta din jurul bisericii Olteni*, 1821 (*idem*, VI (1937), nr. 266).
- *Lupta de lângă mânăstirea visterului Pană* (*idem*, V (1936), nr. 237).
- *Mahalaua, ulița și biserica Armenească* (*idem*, III (1934), nr. 135).
- *Mahalaua Boteanului* (*idem*, V (1936), nr. 209).
- *Mahalaua Brezoianu acum 200 de ani* (*idem*, IV (1935), nr. 187).
- *Mahalaua și biserica Brezoianu* (*idem*, IV (1935), nr. 186).
- *Mahalaua Cărdmidării de jos* (*idem*, III (1934), nr. 136).
- *Mahalaua și biserica Ceauș Radu* (*idem*, V (1936), nr. 220).
- *Mahalaua Cișmeaua lui Mavrogheni* (*idem*, V (1936), nr. 235).
- *Mahalaua Dobroteasa* (*idem*, III (1934), nr. 150).
- *Mahalaua Gorganul* (*idem*, IV (1935), nr. 193).
- *Mahalaua Grecilor* (*idem*, IV (1935), nr. 162).
- *Mahalaua Liveada Gaspod* (*idem*, IV (1935), nr. 195).
- *Mahalaua și biserica Oltenilor* (*idem*, VI (1937), nr. 265).
- *Mahalaua și biserica Podul de Pământ* (*idem*, IV (1935), nr. 197).
- *Mahalaua postelnicului Firu* (*idem*, V (1936), nr. 217).
- *Mahalaua și biserica sf. Apostoli* (*idem*, V (1936), nr. 246).
- *Mahalaua Sf. Dumitru* (*idem*, IV (1935), nr. 171).
- *Mahalaua Sf. Elefterie* (*idem*, V (1936), nr. 230).
- *Mahalaua și biserica Sf. Spiridon Nou* (*idem*, III (1934), nr. 147).
- *Mahalaua Tîrnovului* (*idem*, V (1936), nr. 241).
- *Mahalaua Trîmbițașilor* (*idem*, IV (1935), nr. 191).
- *Mahalaua Visarionului* (*idem*, III (1934), nr. 121).
- *Mahalaua și biserica Vovidenia Maicii Domnului* (*idem*, IV (1935), nr. 199).
- *M-rea Râzvan din București* (*idem*, IV (1935), nr. 189).
- *Metohul sf. 40 de mucenici* (*idem*, V (1936), nr. 211).
- *O mânăstire la marginea Bucureștilor în veacul al XVII-lea: Săririndarul* (*idem*, IV (1935), nr. 166).
- *Ostrovul din mijlocul Dimboviței unde a fost ridicată biserica sf. Elefterie* (*idem*, V (1936), nr. 226).
- *Părintele Kir Ioanichie este ziditorul bisericii Stavropoleos* (*idem*, IV (1935), nr. 183).
- *Patronii Bucureștilor* (*idem*, III (1934), nr. 105).
- *Pînă unde se întindeau Bucureștii la miazăzi și răsărit la sfîrșitul veacului al XVII-lea* (*idem*, III (1934), nr. 200).
- *Podul de pământ* (*idem*, IV (1935), nr. 192).
- *Primirea lui Robert Ainslie la curtea domnească* (*idem*, VI (1937), nr. 294).
- *Primirea lui Paul Strassburgh la București* (*idem*, V (1936), nr. 240).
- *Schitul Sf. Ilie din mahalaua Gorganul* (*idem*, IV (1935), nr. 194).
- *Teatrul domnișei Ralu Caragea din mahalaua popii Dîrvaș* (*idem*, V (1936), nr. 218).
- *«Tophaneana» lui Mavrogheni* (*idem*, V (1936), nr. 250).
- *Trei pătrate de veac de la întemeierea Arsenalului* (*idem*, VI (1937), nr. 289).
- *Turnul Colțea* (*idem*, IV (1935), nr. 172).
- *Ulița Mare* (*idem*, II (1933), nr. 95).
- *Zidării pe vremea zaverii din 1821* (*idem*, II (1933), nr. 97).
- Catalogul expoziției de argintării, broderii și țesături din Țara Românească, secolele XVI–XVIII, Buc., 1957, 35 p. + 73 pl.
- CERBULEȚ TEODOR, *Antim Ivireanu*, Buc., 1940, 32 p.
- CERNOVODEANU PAUL, *Bucureștii descriși de călătorii străini* (în ms.)
- *Crucea ostașilor lui Matei Basarab de la Fundeni (1632)* (în ms.)
- CHIRIȚĂ ILIE, *Papa postelnicul Brincoveanu* (Arh. Olt., XI (1932), p. 176–190).
- CHISTHULL EDMUND, *Călătorie prin Țara Românească, 1702* (Bul. Soc. rom. de geografie XLI (1922), p. 197–214, trad. de Caterina Piteșteanu).
- CHRISMAR F. S., *Skizzer einer Reise durch Ungarn und die Turkey*, Pesta, 1834.
- Cine a statornicit hotarele Bucureștilor?* (Gaz. municip., V (1936), nr. 254).
- CIOCĂRLAN S., *Biserica Stavropoleos* (Analele arhitecturii, I (1890), p. 126–131).
- CIORAN G., *M-rea Stelea din București* (Rev. ist. rom., VI (1946), p. 157–172).
- CIORĂNESCU AL., *Le voyage à Bucarest d'Ali Bey el Abbassi* (Rev. hist. du sud-est européen, XII (1935), p. 150–153).
- Citeau documente și un arbore genealogic pentru a proba descendența domnului Ștefan Dimitrie Grecianu din neamul boierilor din Brîncoveni, Buc., 1902.

- Cîteva observații asupra bisericii Colței (BCMI, IV (1911), p. 47—48).
- CLARKE E. D., *Travels in various countries of Europe, Asia and Africa...*, ed. IV, vol. VIII, Londra, 1818.
- LE CLER, *La Moldo-Valachie ee qu'elle a été, ce qu'elle est et ce qu'elle pourrait être*, Paris, 1866.
- CLERAY EDMOND, *Le voyage de Pierre Lescapier « Parisien » de Venise à Constantinople, l'an 1574 (Revue d'histoire diplomatique, XXXV (1921), p. 21—55).*
- COCHELET ADRIEN LOUIS, *Itinéraire des Principautés de Valachie et de Moldavie (Bulletin de la Société de géographie, II-e série, XIX (1843), p. 6—7) și trad. rom. Scurtă relațiune despre o căldătorie făcută în Muntenia și Moldova 1834 și 1835 pentru a servi la itinerariul în acele principate (Bul. Soc. rom. de geografie, VIII (1882), p. 126—127).*
- COLSON FELIX, *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, 1839, p. 197—212.
- Condica de țestre a sf. biserici Lucaci și de actele lacuitorilor ei, de socoteala reparației et și de cele ce s-au mai lucrat pentru această sf. biserică de la tirnosirea ce a fost în anul 1853 aprilie 5, Buc., 1876.
- CONEA I., *Despre numele orașului București (Bul. Soc. romîna de geografie, LIV (1935), p. 300—301).*
- CONSTANTINESCU-LĂȘI P., *Bizantinismul în Romînia*, Buc., 1924, 119 p. (din Conv. lit., LVI (1924), p. 547—576, 743—758, 929—951).
- *Influențe ale arhitecturii vechi rusești asupra vechii arhitecturi romînești*, Buc., 1951, 235 p.
- *Respect față de monumentele istorice (Monumente și muzee, I (1958), p. 16).*
- CONSTANTINESCU N. A., *Albumul istoriei romînilor, cu lămuriri pe scurt asupra evenimentelor însemnate*, Buc., 1927, 93 pl.
- CORIOLAN RADU, *Incendiul de la 1847 din București (Gaz. municip., V (1936), nr. 221).*
- CORTESE NINO, *La Valachia durante il Principato di Alessandro Ipsilanti (Europa orientale, Roma, II (1922), nr. 3).*
- COSTESCU G., *Bucureștii vechiului regat*, Buc., 1944.
- COSTESCU EM., *Restaurarea bisericii Mihai vodă din București (BCMI, XXXVI (1943), p. 49—74).*
- COZMA LUDOVIC, *Moldova și Muntenia de la 1820 pînă la 1829 în 53 de scrisori (Neamul rom. literar, II (1910), nr. 32, p. 499—548, nr. 33, p. 515—519, nr. 36—38, p. 569—573, 586—589, 595—602).*
- CRĂCIUN I., *Cronicarul Szamösközi și însemnările lui privitoare la romîni 1566—1608*, Cluj, 1928, 214 p.
- CRAVEN, LADY, *Voyage en Crimée et à Constantinople en 1786*, Londra, 1830.
- CREȚULESCU N., *Ceva despre casa banului Dumitrache Ghica de pe Podul Mogoșoarei (în manuscris).*
- Cronica Țării Romînești de Radu Popescu (Mag. istoric, IV, p. 21—178).*
- Cronicele Romîniei*, ed. Kogălniceanu, 3 vol., Buc., 1872—1874.
- CRUTZESCU G., *Podul Mogoșoarei. Povestea unei străzi*, Buc., <f. a>, 298 p.+24 pl.
- CRUTZESCU RADU, *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, Buc., 1935, 299 p.
- DAMÉ FREDERIC, *Bucarest en 1906*, Buc., 1907, IV + 640 p.
- DAPONTES CONST., *Ephémérides Daces ou chronique de la guerre de quatre ans (1736—1739)*, 3 vol., Paris, 1880—1881.
- DEL CHIARO, FIORENTINO ANTON MARIA, *Revoluțiile Valahiei (trad. de S. Cris-Cristian)*, Iași, 1929.
- DEMETRESCU DRAGOMIR, *Biserica sf. Ierarh. Nicolae (Bis. ort. rom., XXXVII (1913—1914), p. 721).*
- *Pomelnicul bisericii Domnița Bălașa din București. Cu notițe istorice și arheologice*, Buc., 1896, 38 p.
- DEMIDOFF ANATOLE de, *Voyage dans la Russie Méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie*, ed. a II-a, Paris, 1854, XIV + 511 p. + 1 portr.
- DEMIDOV ANATOL, *O căldătorie în Principatele Romîne. . .*, Buc., <f. a>, 131 p.
- DENULESCU ȘT., *Viața și activitatea lui Antim Ivireanu*, Cernăuți, 1886.
- DIONISIE ECLESIARHUL, *Cronograful Țării Romînești (1764—1815) (Tezaur de monumente, II, p. 159—236).*
- DOBRESCU N., *Viața și faptele lui Antim Ivireanu mitropolitul Ungrovalahiei*, Buc., 1910, 119 p.
- DOCAN N., *Memoriu asupra lucrărilor cartografice privitoare la războiul din 1787—1791*, Buc., 1912, 112 p.
- *O povestire în versuri încă necunoscută despre domnia lui Mavrogheni*, Buc., 1911, 100 p.
- DONICESCU, *Monografia bisericii Sf. Spiridon Vechi din București*, teză de licență, Inst. teologic Buc., 1929.
- DOSSIOS N. G., *Studii greco-romîne (Rev. ist. romîno-elenă, I (1904), nr. 5, p. 2 și nr. 6, p. 4—7).*
- DRĂGHICEANU V., *În amintirea lui Constantin Brîncoveanu 1714—1914. Lăcașurile voievodului. Ochire arheologică de. . .* Buc., 1914, 112 p.
- *Biserica de la Doamna Bălașa (BCMI, VIII (1915), p. 93—99).*
- *Biserica sf. Gheorghe Nou (BCMI, XIX (1926), p. 88).*
- *Biserica Spirea Veche din București. Note istorice (BCMI, XVII (1924), p. 58—64).*
- *Case vechi în București (BCMI, X (1916), p. 96).*
- *Catalogul colecțiilor Comisiunii monumentelor istorice*, Buc., 1912, XXI + 182 p. + XXXVI pl.
- *Cîteva note asupra Curții Arse (BCMI, XVII (1924), p. 66—67).*

DRĂGHICEANU V., *Coloana din piața Sf. Anton* (BCMI, IX (1916), p. 47).

- *Curțile domnești Brîncovenesti* (BCMI, II (1909), p. 149—164).
- *Curțile domnești Brîncovenesti, Dolcești, Mogoșoia, Potlogii*, în *Monumentele noastre istorice în lecturi ilustrate, alese, orînduite și publicate pe seama tinerimii școlare* de Alex. Lapedatu., Buc., 1914, p. 158—170.
- *Măndăstirea Văcărești* (BCMI, XXII (1929), p. 138).
- *Monumente reprezentative din vechea artă romînd, expuse în expozițiile din Paris și Geneva din anul 1925* (BCMI, XIX (1926), p. 65).
- *Mormîntul lui C. Brîncoveanu voievod* (BCMI, VII (1914), p. 111—116) și Buc., 1915. Recenzii: N. Iorga, în *Bull. de l'Inst. du sud-est européen*, I (1915), p. 195—196 și *Rev. ist.*, I (1915), p. 38—39.
- *Mormîntul lui Brîncoveanu. Genealogii lezate și genealogiști supărați* (*Adevărul*, 28 ian. 1933).
- *O ctitorie brîncovenească dispărută: biserica sf. Ioan Grecesc din București, Cluj, 1931* (din vol. *Inchinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 138—142).
- *O piatră de hotar a vechilor București* (BCMI, IV (1911), p. 107).
- *Palatele noastre domnești. Conferință de arheologie națională ținută la școlăle de infanterie, Buc., 1913*, 26 p. + 11 pl.
- *Palatul lui Bibescu de la Băneasa* (BCMI, VII (1914), p. 174—179).
- *Palatul lui Constantin vodă Brîncoveanu din București* (BCMI, XIX (1926), p. 1—8).
- *Palatul din Mogoșoia* (BCMI, XIX (1926) p. 47—48).

DUMITRESCU M., *Biserica Albă* (*Teologul*, II (1898), nr. 18, p. 3).

- *Biserica Bucur* (*Consolatorul*, III (1901), nr. 12, p. 188—189).
- *Biserica Crețulescu* (*idem*, III (1901), nr. 1, p. 7—10).
- *Biserica Dintr-o zi* (*Teologul*, I (1897), nr. 15, p. 2—3).
- *Biserica Domnița Bălașa* (*idem*, II (1898), nr. 5 și 6).
- *Biserica Schitu Măgureanu* (*Consolatorul*, II (1899), nr. 9, p. 332—333).
- *Biserica sf. Dumitru* (*Teologul*, I (1897), nr. 16, p. 1—2).
- *Biserica sf. Nicolae Șelari* (*idem*, II (1898), nr. 9, p. 3—4).
- *Biserica sf. Spiridon Nou* (*Consolatorul*, II (1899—1900), p. 234—236).
- *Biserica Slobozia* (*idem*, II (1899—1900), nr. 10, p. 319—320).
- *Istoricul a 40 de biserici din Romînia*, 4 vol., Buc., 1899—1915.
- *M-rea Cotroceni* (*Consolatorul*, II (1899—1900), nr. 2, p. 221—223).
- *M-rea Mihai vodă* (*idem*, III (1900), nr. 5—6, p. 81—83).
- *M-rea Radu vodă* (*idem*, II (1899), nr. 5, p. 270 și nr. 7, p. 299—301).
- *M-rea Văcărești* (*idem*, III (1901), nr. 11, p. 171—174).
- *Matei Basarab* (*idem*, I (1898—1899), p. 125—127, 136—137).

DUMITRESCU P., *Mitropolitul Antim și ctitoria lui „Biserica tuturor sfinților” din București* (*Universul*, nr. 223, 1931).

DUMITRESCU T. G., *Începuturile mândăstirii Cotroceni, teză de licență, Inst. teologic Buc., 1942.*

Eforia spitalelor civile, 1832—1932, Buc., 1932.

ELEFTERESCU EM., *Biserica Antim* (*Glasul mon.*, XI (1933), nr. 343).

- *Bisericile Bucureștilor. Biserica Bucur* (*idem*, X (1932), nr. 305 și XII (1934), nr. 400).
- *Biserica Colței* (*idem*, XI (1933), nr. 341).
- *Biserica Curtea Veche* (*idem*, X (1932), nr. 298).
- *Biserica Dintr-o zi* (*idem*, XI (1933), nr. 359).
- *Biserica Daamnei* (*idem*, X (1932), nr. 331).
- *Biserica Domnița Bălașa* (*idem*, X (1932), nr. 334).
- *Biserica Foișor* (*idem*, XII (1934), nr. 412).
- *Biserica Icoana* (*idem*, XII (1934), nr. 397).
- *Biserica Oborul Vechi* (*idem*, XII (1934), nr. 405).
- *Biserica Olteni* (*idem*, XII (1934), nr. 410).
- *Biserica Radu vodă* (*idem*, X (1932), nr. 314).
- *Biserica cu sfinți sau Popa Fierea* (*idem*, XI (1933), nr. 348).
- *Biserica sf. Apostoli* (*idem*, XI (1933), nr. 354).
- *Biserica sf. Dumitru (a lui Badea Băldăceanu)* (*idem*, XI (1933), nr. 346).
- *Biserica sf. Gheorghe Nou* (*idem*, XII (1934), nr. 403).
- *Biserica sf. Gheorghe Vechi* (*idem*, X (1932), nr. 309).
- *Biserica sf. Nicolae din Postăvari, Calea Rahovei* (*idem*, XII (1934), nr. 396).
- *Biserica sf. Nicolae Șelari sau Lipșcani* (*idem*, XII (1934), nr. 404).
- *Biserica sf. Pantelimon lângă Foișor în București* (*idem*, XII (1934), nr. 413).

- ELEFTERESCU EM.**, *Biserica Slobozia* (idem, XI (1933), nr. 349).
- *Biserica Zldtari* (idem, XII (1934), nr. 398).
 - *Monumente istorice din București. Biserica Mihai vodă* (idem, X (1932), nr. 310, p. 2).
- «ENĂCEANU» GHENADIE, CRAIOVEANU**, *Din istoria bisericii rominilor. Mitropolia Ungro-Vlahiei*, Buc., 1886.
- *Mitropolia Ungro-Vlahiei* (Bis. ort. rom., V (1880—1881), p. 24—47, 78—110, 135—149, 314—327 și 443—463).
 - *Testamentul mitropolitului Antim Ivireanu* (Bis. ort. rom., IX (1885), nr. 2, p. 168 și urm. și 221—229).
- Epitropia bisericii Teiul Doamnei de la Colentina, fondată de Grigore Ghika vodă. Acte constitutive**, 1833, Buc., 1933.
- ERRICEANU C.**, *Averea mitropoliei din București la 1802* (Bis. ort. rom., XXVI (1902), p. 397—400).
- *Bărbați culți greci și romini și profesorii din Academii de Iași și București, din epoca răsăd fanariotă (1650—1821)* (Analele Acad. rom., Mem. secț. ist., s. II, t. XXVII (1904—1905), p. 141—182).
 - *Catagrafia averii mitropoliei din București* (Bis. ort. rom., XXIII (1899), p. 272—277).
 - *Cronicarii greci cari au scris despre romini în epoca fanariotă*, Buc., 1888, LXXII + 361 p.
 - *Documente privitoare la istoria bisericească și politică a rominilor* (Bis. ort. rom., XXIII (1899) p. 126—138).
 - *Două inscripții monumentale conținând date istorice naționale* (Bis. ort. rom., XII (1888—1889), p. 565—567).
 - *O piatră mormântală istorică* (Bis. ort. rom., XXXII (1908), nr. 2, p. 288).
 - *Sobornicul sau pomelnicul mitropoliei* (Bis. ort. rom., XIII (1889—1890), p. 689—697, XIV (1890), p. 65—74).
- ESARCU C.**, *O descriere a Valahiei din veacul XVII* (Arhiva-Iași, V (1894), p. 114—115).
- *Ștefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneției*, Buc., 1874.
- FĂLCOLANU AL.**, *Căldăua mândstirii și închisorii centrale Văcărești*, Buc., 1929, 47 p.
- FILIMON N.**, *Ciocoi vechi și noi*, ed. E. Lovinescu, Buc. <f. a.>
- FILITTI C. I.**, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Buc., 1919, XXXVI + 352 p. + 10 pl.
- *Biserica sf. Dumitru din București (str. Carol)*, Buc., 1932, 32 p. + 11 pl. (din Bis. ort. rom., I (1932), p. 348—362 și 408—422).
 - *Biserici și ctitori*, Buc., 1932, 48 p. (din Bis. ort. rom. I (1932), p. 118—134, 209—238).
 - *Căldăria lui D. Banțș Kamenski prin țara noastră, 1808*, în vol. *Cărți vechi străine privitoare și la români*, Buc., 1935, p. 17—21.
 - *Ceva mai mult despre biserica sf. Dumitru din București*, Buc., 1938, 7 p. + o f. pl.
 - *Chipurile lui Nicolae vodă Mavrocordat și familiei sale în bisericile bucureștene* (Conv. lit., LVIII (1926), p. 421—426).
 - *Inventarul episcopiei Buzău, al metoașelor sale și bisericii sf. Dumitru din București*, Buc., 1935, 39 p. (din Bis. ort. rom., LIII (1935), nr. 1—2).
 - *Principatele române de la 1828 la 1834* Buc. <f. a.> V + 385 p.
 - *Vechimea bisericii sf. Dumitru din București* (Adevărul, 14 febr. 1936 și în vol. *Recenzii și note critice*, Buc., 1937, p. 64—67); răspunsul lui St. Nicolaescu în *Adevărul* din 26 febr. 1936; al lui I. C. Filitti, idem, din 29 febr. 1936 și al lui Stoica Nicolaescu, idem, din 10 aprilie 1936.
- FLACHAT CLAUDE JEAN**, *Observations sur le commerce et sur les arts d'une partie de l'Europe, de l'Asie, de l'Afrique et même des Indes Orientales*, vol. I, Lyon, 1766.
- FLORESCU G. D.**, *Alaiul înmormântării lui Alexandru Șuțu voievod la 20 ianuarie 1821*, Buc., 1932, 51 p. (din *Urbanismul*, IX (1932), nr. 11—12).
- *Andrei vistiierul și Andrei hatmanul-logofătul de la sfârșitul sec. al XVI-lea*, Buc., 1936.
 - *Biserici bucureștene care nu mai sînt* (Gazt. municip., VII (1938), nr. 329).
 - *Casa cu lanțuri* (Casa Cantacuzino-Cresulescu-Moruș), Buc., 1946 (din ACMI, 1943).
 - *Ctitoriile Cantacuzinești din București* (Gazt. municip., VII (1938), nr. 321).
 - *Despre moșia Floreasca-Colentina și biserica ei* (idem, VII (1938), nr. 327 și 328).
 - *Din vechiul București. Biserici, curți boierești și hanuri, între anii 1790—1791, după planuri inedite de la sfârșitul veacului al XVIII-lea*, Buc., 1935, XVI + 186 p. + 4 h.
 - *Drumul urmat de procesiunea religioasă a moaștelor sfințului Grigore, în București la 1765* (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 113—117).
 - *Istoricul unei vechi case bucureștene. Casa Floreștilor din mahalaua Scorșarului* (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 56—69, și extras).
 - *O vechi mahalala bucureșteană. Ceva despre mahalaua Scorșarului* (Gazt. municip., VII (1938), nr. 334).
 - *Vechi proprietăți în București în veacurile XVII și XVIII*, Buc., 1934, 30 p.
- FOSLEA ANDREI**, *Biserica Curtea Veche*, teză de licență, Inst. teologic, Buc., 1956.
- FOTINO DIONISIE**, *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Țerei Muntenești și a Moldovei*, trad. de G. Sion, 3 vol., Buc., 1858.

- FRANGA G., *Pagini din istoria teatrului românesc*, Buc., 1944, p. 9–13.
- *Teatrul și publicul românesc*, Buc., 1941, p. 11–13 și 34–44.
- FRANKLAND COLVILLE CHARLES, *Travels to and from Constantinople in the years 1827 and 1828*, vol. I, Londra, 1829, p. 32–39.
- FURNICĂ D. Z., *Din istoria comerțului la români. Mai ales băcănia. Publicațiune de documente inedite, 1593–1855*, Buc., 1908, XXXIX + 558 p.
- FURTUNĂ D., *Insemnări de la biserica Curtea Veche* (*Rev. ist.*, V (1919), p. 187–191).
- GĂLEȘESCU AL. G., *Eforia spitalelor civile din București*, Buc., 1899, 960 p.
- *Spătarul Mihai Cantacuzino (1650–1716), întemeietorul mănăstirii și spitalului Colțea și al mănăstirii Sinaia*, Buc., 1906, 42 p.
- GANE C., *Tirnosirea bisericii sf. Gheorghe sub Constantin vodă Brîncoveanu (1707)* (*Curentul*, V (1932, nr. 1763, p. 4).
- Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino, publicată și adnotată de N. Iorga*, Buc., 1902, 565 p.
- GEORG S. MARIN, *Plan der Brandstaette in Bukarescht* (la Muz. de ist., Buc., nr. 11 126).
- GEORGESCU GH., *Bucureștii dintre anii 1814–1818 în descrierea lui William Wilkinson* (*Gaz. municip.*, IV (1935), nr. 177).
- *Cîteva rînduri despre Bucureștii din 1806 într-o scrisoare a doamnei Reinhard* (*idem*, IV (1935), nr. 181).
- *François Recordon despre Bucureștii din anii 1815–1821* (*idem*, VI (1937), nr. 303).
- *Un popas rusec în București în anul 1793* (*idem*, IV (1935), nr. 175).
- GEORGESCU I., *Gheorghe Lazăr, Sibiu*, 1923.
- GEORGESCU ȘT., *Monografia bisericii parohiale sf. Dimitrie-Colentina*, Buc., 1924, 23 p.
- GHIĂNESCU G., *Surte și izvoade*, vol. VI și VIII, Iași, 1908 și 1914.
- *Inscripții și notițe de pe cărți vechi* (Ioan Neculce, V (1925), p. 269–275).
- GHIKA I., *Opere*, vol. II, ed. ESPLA, Buc., <1956>.
- *Scrisori către V. Alecsandri*, Buc., 1884.
- GHIKA VLADIMIR, *Din istoria palatului. Amintiri cu prilejul unor vechi socoteli, de domnița Alexandrina Ghika* (*Conv. lit.*, XLVII (1913), p. 343–358, 456–469).
- GHIKA-BUDEȘTI N., *L'ancienne architecture* (BCMI, XXXV (1942), planșe).
- *Artele minore bizantine și romane* (BCMI, XXX (1937), p. 169–173).
- *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia* (patru părți, BCMI, 1927, 1930, 1932 și 1936).
- GIBESCU G. I., *Istoricul mitropoliei Ungro-Vlahiei și mitropoliei Țării Muntenesti*, Buc., 1907, 143 p. + 18 pl. (vezi p. 24–52).
- *Pomelnicul sf. mitropoliei, reînnoit la 1809* (*Amvonul*, X (1907), nr. 2, p. 41–42, nr. 3, p. 74–77, nr. 6, p. 175–177).
- GIRBOVICEANU P., *Șapte biserici cu averea lor proprie*, Buc., 1904, 251 p. (prezentare de M. P., în *Bis. ort. rom.*, 1904, p. 315–320, 696–705, 893–900).
- GIURESCU C. C., *Uciderea voievodului Constantin Hangerli* (*Rev. ist.*, XII (1926), p. 320–327).
- GOILAV GR., *Bisericile armenе de prin țările române* (*Rev. pt. ist. arh. și fil.*, XII (1912), p. 458) și extras, Buc., 1912, p. 18.
- GOLESCU MARIA, *Motive animale în sculptura decorativă și semnificația lor simbolică și religioasă* (BCMI, XXXVI (1943), p. 36–48).
- *Un portretist de la începutul secolului al XIX-lea. Zugravul Nicolae polcovnic* (*Arta și tehnica grafică*, caietul III (1938), p. 36).
- GOMOIU V. și PLĂTĂREANU V., *Centenarul spitalului Brîncovănesc, 1837–1937*, Buc., 1937, 462 p.
- GORESCU O., *Văcărești mănăstire, Văcărești penitenciar. Precedat de un scurt istoric asupra regimului penitenciar în România*, Buc., 1930, 93 p. + 12 pl.
- GRECEANU O. N., *București*, Buc., 1929, 240 p. (aceiași text și în limba franceză, *Bucarest et ses environs*, Buc., 1928, 240 p.).
- GRECESCU C., *Mărturiile comisului Istoc. Un fragment de cronică, 1659–1664* (*Rev. ist. rom.*, VIII (1938), p. 93).
- GRECIANU ȘT., *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, I–II, Buc., 1913–1916, 424 + 53 p. (I); 443 + 26 p. (II).
- *Viața lui Constantin vodă Brîncoveanu, de Radu vel logofăt Grecianu, cu note și anexe, publicată de . . .*, Buc., 1906, 376 p.
- GRECU AL., *Monumente comemorative din secolul al XIX-lea ale armatei ruse pe teritoriul R.P.R.* (*Studii*, III (1950), nr. 2, p. 202–203) (vezi și Panaitescu P. P.).
- GRESIANU LUCIA N., *Monografia m-rii Mărcuța* (*Glasul bisericii*, XVI (1957), p. 416–430).
- HAGI MOSCU EMANUIL, *Biserica Bucur Ciobanul. Legenda și adevărul istoric* (*Gaz. municip.*, IX (1940), nr. 413).
- *O casă veche boierească în mahalaua Colțet* (*Bucureștii Vechi*, I–V (1930–1934), p. 80–86).

- HAGI MOSCU EMANUIL, *Curpilor domnești din București* (Gaz. municip., VIII (1939), nr. 378).
- *Hotărâri « tabu » și arheologi enervați. Răspuns d-lui Virgil Drăghiceanu* (Adevărul, 12 febr., 1933).
 - *Osemintele de la biserica sf. Gheorghe Nou. Sint ele oare ale lui vodă Constantin sau ale banului Grigore?* (Adevărul, 22 dec., 1932).
 - *Osemintele Brîncovenеști. Inc-o lămurire* (Adevărul, 18 ian. 1933).
 - *Tot osemintele Brîncovenеști de la sf. Gheorghe Nou. Lămuriri și argumentări* (Adevărul, 15 ian. 1933).
 - *Reînnoirea mitropoliei din București. Vechi profandri.* Buc., 1936, 15 p.
- HALEVY M. A., *Comunitățile evreiești din Iași și București pînă la Zaveră (1821)* (Sinai, III (1931), p. 11—112).
- HANEȘ V. PETRE, *Un căldător englez despre romîni. O scriere englezească despre Principatele Romîne, tradusă în romînd de Const. Goleacu* (Thornton, Etat actuel., Paris, 1812), Buc., 1920, 140 p.
- HASDEU B. P., *Extracțe din cronica polondă litvandă a lui Mateiu Strykowski* (Arhiva istorică a Romîniei, II (1865), p. 9).
- HOLBAN MARIA, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Romînească și Ungaria Angevînd* (Studii și materiale de istorie medie, I, Buc., 1956), p. 7—62.
- HOLBAN TH., *Căldători strădini despre orașul București* (Indreptarea, XIX (1936) nr. 79).
- Hrisovul domnesc și testamentul ctitoricesc al Spitalului Brîncovenesc, Buc., 1838, 26 p. și 1845, 26 p.
- Hrisovul monastirii sf. Spiridon Nou dat de Barbu Știrbei, domnul Țării Romînești, Buc., 1852.
- HURMUZAKI EUDOXIU de, *Documente privitoare la istoria romînilor adunate și publicate de...*
- IACOBESCU AL., *Sfînte mîndștiri și monumente istorice* (Cele trei Crișuri, XIX (1938), p. 61—62).
- IALOMIȚEANU-BOTOȘENIANU CALIST, *Biserica Delea Nouă « Calist », 1790—1906*, Buc., 1907, 63 p.
- *Notițe istorice asupra întemeierii suburbiei și bisericii Delea Nouă*, Buc., 1903, 23 p. (din Consolatorul. VI (1903), nr. 3, 4, 6 și 7).
- ILIESCU-PALANCA D., *Istoria bisericii Stavropoleos din București*, ed. I, Buc., 1940, 33 p.
- Inscripție pe un clopot* (Miron Costin, III (1915), p. 45).
- Inscripții din orașul București* (Institutul de istorie al Academiei R.P.R.) (sub tipar).
- Inscripțiunea bisericii Schitu Măgureanu din București* (Bis. ort. rom., V (1880—1881), p. 674).
- ION VLAD, *Palatul regal în trecut* (Arh. Olt., XVIII (1939), p. 209—210).
- IONAȘCU I., *250 de ani de la înființarea spitalului Colțea* (Informația Bucureștilui, 18 aprilie 1958).
- *Despre hatmanul moldovean Andrei ajuns mare logofăt al lui Mihai Viteazul* (Cerc. ist., XIII—XVI (1937—1940), nr. 1—2, p. 97—105).
 - *Documente bucureștene referitoare la proprietățile mîndștirii Colțea*, Buc., 1941, 444 p. + 11 pl.
 - *În legătură cu clopotul cel mare de la Patriarhie* (Doina, III (1942), p. 1—8).
 - *Mărturii relative la cronicarul Radu Popescu* (Rev. ist. rom., XV (1945), p. 17—35).
 - *Neamul lui Colțea Doicescu, un ctitor al bisericii Colțea* (Rev. ist., rom., XV (1945), fasc. III, p. 359—365).
 - *Planul cartografic inedit al orașului București din anul 1770* (Studii, 1959, nr. 5, p. 113—131 + 1 pl.)
 - *Scurt istoric asupra trecutului bisericii sf. Spiridon Nou din București* (date culese de...), Buc., 1942, 6 p.
 - *Un fost metoh al Pantelimonului. Schitul Grăjdana-Buzău*, Buzău, 1936.
 - *Un plan inedit al Curții Vechi din București din anul 1799* (Rev. ist. rom., XVII (1943), p. 55—77 + un plan) (recenzia lui H. Teodoru, în BCMI, XXXVI (1943), p. 120—123).
- IONESCU C. DIMITRIE, *Istoricul tipografiei în București* (Gaz. municip., X (1941), nr. 454—456).
- *O danie a lui Constantin vodă Mavrocordat pentru Sărindar* (Rev. ist., XVIII (1932), p. 263—265).
- IONESCU G., *Spicuri din trecutul tipografiei*, Buc., 1907.
- IONESCU GEORGE, *O descriere germană a cîmpei din București în anul 1813*, Piatra Neamț, 1936, 19 p.
- IONESCU G. M., *Generalul maior al Rusiei Mihail Cantacuzino, fost mare vistier al Valahiei. I. Activitatea sa politică. II. Fondățiunea sa, 1763—1774*, Buc., 1905, 36 p.
- *Istoria Cotrocenilor, Lupescilor (Sf. Elefterie) și Grozăvescilor*, Buc., 1902, XIX + 557 p. + tabla de materie.
 - *Istoria mitropoliei Ungro-Vlahiei*, vol. I (1354—1709), Buc., 1906.
 - *Originea Cotrocenilor, cu 9 ilustrațiuni și 3 hărți intercalate în text*, Buc., 1902.
- IONESCU-GION, *Istoria Bucurescilor*, Buc., 1899, 818 p. (recenzii: Nădejde I., *Noua rev. rom.*, vol. I (1900), nr. 2 p. 89—92; Năsturel P. V., *ibidem*, nr. 9, p. 418—428; Bogdan I., *Conv. lit.*, XXXIV (1900), p. 237—255, 301—315).
- *Din istoria fanariofilor. Studii și cercetări. Nicolae P. Mavrogheni și Lady Craven*, Buc., 1881.
 - *Măndștirea Radu vodă* (Lit. și arta rom., II (1897—1899), p. 431—442).
- IONESCU G. T., *Despre pisania bisericii sf. Elefterie din București* (Rev. ist. rom., XVII (1947), p. 161—163).
- IONESCU GRIGORE, *Arhitectura populară în R.P.R.*, Buc., 1957, 245 p. + 8 f. pl. + o h.
- *Byzance et l'architecture religieuse en Roumanie, «București»*, p. 307—332.

- IONESCU GRIGORE, *București. Orașul și monumentele sale*, Buc., 1956, 306 p. + un plan.
- *București, Ghid istoric și artistic*, Buc., 1938, 421 p.
 - *Istoria arhitecturii românești*, Buc., 1937, 498 p. + o h.
 - *Relatare asupra istoriei arhitecturii românești din cele mai vechi timpuri pînă în ziua de azi*, (Buc.), 1954, 304 p. + erata.
- IONESCU I., *Restaurarea bisericii „Tfrcd” și reclădirea bisericii „Spirea Veche” din Capitală* (Amvonul, XVIII (1916), nr. 10, p. 312—313).
- IONESCU-NIȘCOV TRAIAN, *Un călător rus despre Principatele romine pe la 1820* (Rev. ist., XXII (1936), p. 124—128).
- IONESCU N., *Țara romînilor. Peisajul: munții, depresiuni, dealuri, cîmpii. Oamenii: orașe și sate, obiceiuri. Turismul: drumuri, localități balneo-climaterice. Trecutul: fapte în lumina adevărului*, Buc., 1946, 339 p. cu pl.
- IONIȚĂ D. I., *Biserica cu Sfinți din București*, Buc., 1938, 29 p. (din *Bis. ort. rom.*, LVI (1938), nr. 1—4, p. 64—90).
- IORGA N., « *L'Académie* » de Bucarest (Rev. hist. du Sud-Est Européen, VI (1929), p. 1—11).
- *Un act privitor la mîndșirea Plumbuita* (BCMI, XXIV (1931), p. 189).
 - *Acte și fragmente cu privire la istoria romînilor, adunate din depozitele de manuscrise ale apusului*, 3 vol., Buc., 1895—1897.
 - *Arginturile lui Constantin Brîncoveanu* (BCMI, VII (1914), p. 97—110).
 - *Art et littérature des Roumains. Synthèses parallèles*, Paris, 1929, 100 p. + LXXII f. pl.
 - *Les arts mineurs en Roumanie*, 2 vol., Buc., 1934—1936, I = 54 p. + 129. pl.; II = 28 p. + 107 pl.
 - *Biserica din Măgurele-Ilfov* (Rev. ist., VIII (1922), p. 192—193).
 - *O biserică siriană în București* (BCMI, XXII (1929), p. 98—100).
 - *Brașovul și romîni. Scrisori și lămuriri*, Buc., 1905, 453 p. (vol. X, din *Studii și doc.*).
 - *Călători, ambasadori și misionari în țările noastre și asupra țărilor noastre*, Buc., 1899, 81 p. (din *Bul. Soc. geografice*, 1898).
 - *Călătoriile lui Domenico Sestini în Muntenia* (Arhiva-Iași, IV (1893), nr. 11—12, p. 572—575).
 - *O candleă de la m-rea Radu vodă din București* (BCMI, XX (1927), p. 112).
 - *Cea dintîi vizită domnească la monumentele istorice și opera lui Matei vodă Ghica* (BCMI, XIX (1926), p. 144—146).
 - *Cel dintîi învîșător de ideal național. Gheorghe Lazăr*, Buc., 1916.
 - *Ceva despre ocupațiunea austriacă în anii 1789—1791* (Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist., s. II, t. XXXIII (1910—1911), p. 245—247) <reproduce Salaberry, *Voyage à Constantinople par Allemagne...*>
 - *Conducător istoric la bisericile din București și împrejurimile imediate*, Buc., 1936, 23 p. + 4 f. pl. (trad. de Liliana Iorga, după *Guide historique de Roumanie*).
 - *Trei conferințe* (BCMI, XXXI (1938), p. 76).
 - *Contribuții la istoria învățămîntului în țară și în străinătate (1780—1830)* (Analele Acad. rom., Mem. secț. lit., s. II, t. XXIX (1906—1907), p. 33—58).
 - *Contribuțiuni la istoria Munteniei*, Buc., 1896, 112 p. (din *Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist.*, s. II, t. XVIII).
 - *Cum au fost și cum trebuie să fie Bucureștii* (Cuget clar, V (1932), nr. 7—8, p. 217—234).
 - *Cum se făcea o catapeteasmă și o zugrăveală de biserică* (Bis. ort. rom., LVII (1939), p. 46).
 - *Documente privitoare la familia Cantacuzino, scoase în cea mai mare parte din arhiva d-lui G., Gr. Cantacuzino și publicate de...*, Buc., 1902, 360 p.
 - *Documentul lui N. Mavrogheni pentru biserica Izvorul Tămăduirii* (Rev. ist., XVI (1930), p. 202—206).
 - *Domnii fanarioși și ctitoriile* (BCMI, XXII (1929), p. 90—91).
 - *Fundațiunile domnilor romîni în Epir*, Buc., 1914 (din *Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist.*, s. II, t. XXXVI (1913—1914), p. 881—915).
 - *Guide historique de la Roumanie*, Buc., 1936, 171 p.
 - *Icoana romînească* (BCMI, XXVI (1933), p. 5—26).
 - *Inscripția arabă de la biserica Sf. Spiridon din București* (BCMI, XXIV (1931), p. 42—43).
 - *Inscripția bisericii Sf. Visarion din București* (Rev. ist., VI (1920), p. 123).
 - *Inscripție pe un aier* (Rev. ist., X (1924), p. 240).
 - *Inscripții din bisericile Romîniei adunate, adnotate și publicate de...*, două fascicule legate împreună, Buc., 1905—1907 (vol. II este publicat în *Studii și documente*, XV).
 - *Citeva inscripții de la m-rea Cernica și de la m-rea Văcărești* (Rev. ist., VIII (1922), p. 156).
 - *Zece inscripții de mormînt ale Mavrocordășilor* (Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist., s. III, t. XX, mem. 1, p. 1—9).
 - *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1937, 397 p. cu ilustrații (recenzia lui Dan Smîntînescu, *Conv. lit.* LXXII (1939), p. 88—93).

- IORGA N., *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, Buc., 1928–1930, 432 p. (I); 494 p. (II).
- *Istoria comerțului românesc. Drumuri, mdrfuri, negustori și orașe*, 2 vol., Vălenii de Munte, 1915.
 - *Istoria industriilor la români*, Buc., 1927, IX + 224 p.
 - *Istoria învățămîntului românesc*, Buc., 1928, 351 p.
 - *Istoria literaturii romine în secolul al XVIII-lea, 1688–1821*, 2 vol., Buc., 1901.
 - *Istoria rominilor prin căldtori*, 4 vol., Buc., 1921–1922.
 - *Istoria rominilor în chipuri și icoane*, 3 vol., Buc., 1905–1906.
 - *În legătură cu o «căldură» necunoscută a maiorului D. Papazoglu* (BCMI, XXXII (1939), p. 147).
 - *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365–9 și politica lui Vladislav vodă față de unguri. Un episod din cucerirea Peninsulei Balcanice de turci* (Conv. lit., XXXIV (1900), p. 986).
 - *Manuscrisurile mândririi Cernica afdtoare ari la Academia Romînd. Inventariu și extrase de...*, Buc., 1902, 29 p.
 - *Monumentele istorice romînești și Daponte* (BCMI, XXVI (1933), p. 157–158).
 - *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. III. Petru Verussi* (BCMI, XXVI (1933), p. 110–111).
 - *Piatra de mormînt a îni Alexandru Mircea* (BCMI, XXII (1929), p. 161).
 - *Piatra de mormînt a lui Sevastos Chimenitul din Trapezunt* (BCMI, XXIV (1931), p. 154–155).
 - *Doud pietre de mormînt* (BCMI, XXII (1929), p. 178).
 - *Pilda bunilor domni din trecut față de școala romînească*, Buc., 1914, 44 p. (din *Analele Acad. rom.*, Mem. secf. ist., s. II, t. XXXVII (1914)).
 - *Poezia franceză asupra monumentelor istorice romînești* (BCMI, XXXI (1938), p. 78).
 - *Potretele lui C. Brincoveanu și ale familiei sale* (BCMI, VIII (1915), p. 51).
 - *Pridvorul de la Colțea* (BCMI, XXIV (1931), p. 136).
 - *Scènes et histoires du passé roumain*, Buc., 1902, 217 p.
 - *Sfirșitul veacului al XVIII-lea în țările romîne după o anonimă carte de căldtorie* (Arhiva-Iași, III (1892), nr. 4–5, p. 211–212).
 - *Studii și documente cu privire la istoria rominilor*, 25 vol., Buc., 1901–1913.
 - *Știri nouă despre biblioteca Mavrocordaiilor și despre viața muntească în timpul lui Constantin vodă Mavrocordat*, Buc., 1927, 36 p. (din *Analele Acad. Rom.*, Mem. secf. ist., s. 3, t. IV (1927)).
 - *Un ofșer romin în oastea lui Carol al XII-lea. Cîteva note* (Analele Acad. Rom., Mem. secf. ist., s. II, t. XXXIV (1912), p. 865–869).
 - *Vechea artă religioasă la români. I. Icoana romînească. II. Argintăria romînească. III. Miniaturile romînești. IV. Sculpturile în lemn. V. Țesăturile. Vălenii de Munte, 1934, 150 p. + 48 f. pl.*
 - *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbey, domn al Țării Romînești (1849–1856)*, Buc., 1905.
- IORGA N. și G. BALȘ, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, 411 p. + 12 pl.
- ISAMBERT E., *Itinéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient. Première partie. Grèce et Turquie d'Europe* Paris, 1873, LXXXIII + 1084 p.
- Istoria Țierrei Romanesci de ctînd au desclicat rominii* (Mag. istoric, IV, p. 231–372 și V, p. 3–32).
- Istoriile domnilor țării romînești, cuprinzînd istoria munteand de la început pînd la 1688. Compilate și alcătuite de Constantin căpitanul Filipescu. Publicate din nou de N. Iorga*, Buc., 1902, XXXVIII + 222 p.
- JACKSON JACK, *Journey from India towards England in the year 1797...*, Londra, 1799, p. 257–262.
- JÄNECKE WILHELM, *Das rumänische Bauern- und Bojarenhaus. Mit 109 Abbildungen nach Photographien und nach Originalzeichnungen des Verfassers und einer Übersichtskarte*, Buc., 1918, 72 + 4 p. + XXVIII pl. + o hartă.
- *Casa țărănească și casa boierească din Romînia*, trad. de Seraphine Brukner, Buc., 1932, 91 p.
- JOSZA I., *Impresia unui căldtor ungar în Țara Romînească acum o sută de ani* (Apulum, I (1939–1942), p. 339–345).
- KARADJA C. I., *Un căldtor englez prin țările romine* (Viața romînească, XV (1923), nr. 5, p. 192–194).
- *Un căldtor pe Dundre în anul 1786* (Rev. ist., X (1924), p. 43–50).
 - *Un căldtor prin Muntenia. John B. S. Morrit of Rokeby (1794)* (Rev. ist., VIII (1922), p. 184).
 - *Căldtori străini pe la noi. III. Jack Jackson (1797)* (Spicuitor în ogor vecin, III (1924), p. 56–58).
 - *Căldtori străini pe la noi. IV. Herr Jenne (1786)* (idem, III (1924), nr. 1–3, p. 64–70).
 - *Contele de Lagarde și căldtoria sa* (Rev. ist., IX (1923), p. 6–10).
 - *Craiova și Muntenia după ziarul de drum al contelui Moltke* (Arh. Olt., VIII (1929), p. 528–530).
 - *Despre biserica luterand din București* (Rev. ist., IX (1923), p. 121–123).
 - *Un diplomat danez la curtea lui Grigore Ghica vodă (1824)* (Rev. ist., XIV (1928), p. 362–363).

- KARADJĂ C. I., *O gravură necunoscută* (Rev. ist., VIII (1922), p. 188—190).
- *Două vederi ale palatului din București* (BCMI, XVII (1924), p. 188—190).
- *Sur les bibliothèques du Sud-Est Européen* (Rev. hist. du Sud-Est Européen, XII (1935), p. 314—323).
- *Vizita unor prinți persani la București în anul 1836* (Rev. ist., XVII (1931), p. 75—78).
- KARADJA MARCELLE, *Principatele române văzute de un funcționar turc din veacul al XVIII-lea* (Arh. Olt., XII (1933), p. 264).
- KIRILEANU T. G., *Știri de acum o sută de ani despre mormântul lui Constantin vodă Brîncoveanu*, Buc., 1934, 16 p. (din *Apostolul*, XI (1934), nr. 10).
- KRETZULESCU EM., *Istoricul bisericii din Crepulești — Mândstirea* (BCMI, XXVII (1934), p. 120).
- KUCH C. A., *Moldawisch-Walachische Zustände in den Jahren 1828 bis 1843*, Leipzig, 1844.
- LAGARDE comte de, *Voyage de Moscou à Vienne, par Kiof, Odesa, Constantinople, Bucarest et Hermannstadt*, Paris, 1824.
- LAHOVARY G., *Cutremurul de la 1838* (Bul. Soc. rom. de geografie, XIII (1929), p. 278—280).
- LAHOVARY P., *Elemente monografice ale Pieței Amzei*, Buc., 1932, 91 p.
- LAPEDATU AL., *Baia domnească din Tîrgoviște* (BCMI, III (1910), p. 91).
- *Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810, publicată de...*, Buc., 1908, 58 p. (din *Bis. ort. rom.*, XXXI).
- *Două vechi cetăți românești: Poenari și Dimbovița* (BCMI, III (1910), p. 177—189).
- *M-reă Radu vodă și biserica Bucur din Capitală* (BCMI, I (1908), p. 188—189).
- *Monumentele noastre istorice în lecturi ilustrate, alese, ordonate și publicate pe seama tinerimii școlare de...*, Buc., 1914, XXIV + 416 p.
- *O procesiune religioasă în București la 1765* (Bis. ort. rom., XXVIII (1904), p. 57—65).
- LĂRGEANU AMELIA, *Calea Plevnei și moșia Grozdești* (Gaz. municip., IX (1940), nr. 410).
- LAURENÇON F. G., *Nouvelles observations sur la Valachie*, Paris, 1822, p. 32—36.
- LECCA O. G., *Cine a clădit turnul Colței?* (București, I (1935), nr. 1, p. 93—94).
- *Familiiile boterești române*, Buc., 1899, XLIII + 595 p. + 2 tabl.
- LEGRAND EMILE, *Généalogie des Maurocordato de Constantinople, rédigée d'après des documents inédits par...* Paris, 1900, 59 p.
- *Recueil des documents grecs concernant les relations du Patriarcat de Jérusalem avec la Roumanie, 1569—1728*, Paris, 1895.
- LEHR LIA, *Despre dezvoltarea economică a orașelor din Țara Românească în anii 1501—1650* (Studii și ref. privind istoria României, p. I, p. 641—662).
- The letters of John S. Morrit of Rokeby descriptive of journeys Europe and Asia Minor in the years 1794—1796*, ed. G. E. Marindin, Londra, 1914, p. 60.
- Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.* (Academia R.P.R.) <Buc.>, 1956, 196 p.
- LUGOSIANU O., *Stampe vechi înfățișînd vederi din București* (BCMI, V (1912), p. 82).
- LUPAȘ I., *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr* (Analele Acad. rom., Mem. secț. ist., s. II, t. XXXVII).
- MACOVESCU GHEORGHE, *Gheorghe Lazăr, 1779—1823*, Buc., 1954, 92 p.
- MAMIKONIAN PETROS, *Prezentul și viitorul armenilor din România*, Galați, 1895, 204 p. (în l. armeană).
- Mândstirea Colentina* (Teologul, II (1898), nr. 12, 13 și 15).
- Mândstirea Văcărești* (România O.N.T., IV (1939), p. 1—16 + 14 pl.).
- MANDREA G., *Biserica din Fundeni Doamnei*, Buc., 1904, 20 p.
- *Relațiuni asupra bisericii Colței* (BCMI, IV (1911), p. 149—150).
- MANO CONSTANTIN, *Documente din secolele XVI—XIX, privitoare la familia Mano. Culese, adnotate și publicate...* Buc., 1907, LXI + 662 p. + 65 portrete + X tab.
- MARCHETTI UMBERTO, *Restaurarea bisericii Zlătari* (Conv. lit., XLII (1908), nr. 10, p. 411—412).
- MARGOT TH., *O viațorie în cele șaptesprezece districte ale României*, Buc., 1859.
- Marele dicționar geografic al României*, 5 vol., Buc., 1898—1902.
- MARSILLAC ULYSSE de, *Guide du voyageur à Bucarest*, Buc., VIII + 219 p. + o h.
- *De Pesth à Bucarest, Notes de voyage*, Buc., 1869, 162 p.
- MATEI I., *Gheorghe Lazăr. Pagini de pomenire*, Cluj, 1936, 61 p.
- MESTUĞEAN V., *Istoria armenilor întocmită după noile cercetări istorice*, vol. I—II, Buc., 1923—1926, 196 p. (I) + 180 p. (II).
- METEȘ ȘT., *Zugravii bisericilor române* (ACMI, pt. Transilvania, 1926—1928, p. 1—168, cu ilustrații și indice); recenzii: N. Iorga, Rev. ist., XV (1929), p. 363—366.
- MICȘUNESCU D. P., *Istoricul sfintei biserici «Înlătarea domnului», numită «Tîrcă», din București*, Buc., 1932, 56 p.
- MIHORDEA V., *Biblioteca domnească a Mavrocordaiilor. Contribuții la istoricul ei*, Buc., 1941, 61 p. (din *Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist., s. 3, t. XXII* (1939—1940), p. 359—419).

- MIHORDEA V., *Les principautés roumaines dans la presse française du XVII-e siècle (1680—1699)*, Paris, 1932.
- MINEA I., *Cînd s-a mutat reședința domnească de la Tîrgoviște la București* (Cerc. ist., X—XII (1934—1936) nr. 1, p. 338—339).
- MOGA L., *Lămuriri cu privire la vechimea bisericii sf. Pantelimon din București* (BCMI, XXX (1937), p. 175—178).
— *Un plan inedit de la 1847 al unui sector din orașul București* (ibidem, p. 182—183).
- MOISESCU G. I., *240 de ani de la moartea lui Antim Ivireanu* (Mitrop. Olteniei, VIII (1956), nr. 8—9, p. 511—514).
— *M-rea Zamfira* (Bis. ort. rom., LXXII (1954), p. 335).
- MOISIL C., *Bucureștii și împrejurimile la mijlocul secolului al XVII-lea* (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 8—19).
— *Bucureștii vechi* (Boabe de griu, III (1932), nr. 9, p. 385—424).
— *Bucureștii vechi. Schiță istorică și urbanistică*, Buc., 1932.
— *Primul sfat ordșenesc al Bucureștilor* (Bucureștii vechi, I—V (1930—1934), p. 136—154).
- Monografia asupra bisericii sf. Nicolae Șelari din București*, Buc., 1910, 68 p.
- Monografia bisericii Sf. Vineri-Herasca*, Buc., 1906, 43 p. + 8 pl.; ed. a II-a, Buc., 1915, 77 p. + 12 pl.
- Monumenta spectantia Slavorum meridionalium*, XVIII, Zagreb, 1887.
- Monumente nationale. Monastiri și biserici ortodoxe. Raporturi de la comisiunile întocmite pentru cercetarea lor*, două vol., Buc., 1881; I=IV+162 p. și II de la p. 165—249.
- Monumentele din România*, 3 vol. a cite 10 planșe, Buc., 1909—1912.
- De la Motraye's, Travels through Europe, Asia and into part of Africa*, vol. II, Londra, 1723, p. 171—172.
- LA MOTTRAYE, *Voyage en Europe, Asie et Afrique*, vol. I—II, Haga, 1727.
- MUNTEANU CONST., *Memoriu asupra zidirii bisericii sf. Ionică Moldoveni*, Buc., 1897.
- MUSCELEANU GR., *Monumentele străbunilor din România (toate originalele culese după pietre monumentale). Urmate de un tablou cronologic dublu pentru 661 ani, de la 1215—1866, fiind așezate în cea mai bună regulă, anii creațiunii vis-à-vis de cei de la Christosul, spre a cunoște fiecare anii cei vechi care adesea se găsesc pe monumente*, Buc., 1873, 96 p.
— *Prima fundațiune a ospiciului Sf. Pantelimon și reedificarea lui, 1750—1752—1868*, Buc., 1868, VII+45 p.
— *Retnorea bisericii sf. Gheorghe vechi din București*, Buc., 1875, 7 p.
- MUȘETEANU I., *Șapte biserici. Istoric, descriere, inscripții...* Buc., 1941, 17 p.
— *Monografia bisericii Cărmidarii de Sus* (Grozdvești), Buc., 1925, 48 p.
— *Recenzie-studiu asupra lucrării Plumbuita de I. Sachelarescu*, Buc., 1940, 32 p.
- NĂSTASE D., *Icoanele*, în vol. *Studii asupra tezaurului restituit din U.R.S.S.*, p. 173—210.
- NĂSTUREL P. Ș., *Asupra stemelor unite ale Moldovei și Țării Românești, la începutul veacului al XVII-lea* (Studii și cerc. de numismatică, II (1958), p. 374).
— *Schitul Hagi Dina* (în ms.).
- NĂSTUREL P. V., *Biserica cu Sfinți sau Sfinților din Calea Moșilor și Str. Sfinților, București* (Albina, XIX (1915—1916), p. 1246—1250).
— *Biserica Stavropoleos din București, după documente din Arhivele Statului, cu planuri și vederi fotografice*, Buc., 1906, 85 p.+VII pl.
— *Contribuțiuni la istoria Bucureștilor* (Noua rev. rom., I (1900), p. 420—427).
— *Cruci cu inscripțiuni* (Albina, XI (1908), p. 779—782).
— *Genealogia Năstureilor* (Rev. pt. ist., arh. și fil., XV (1914), p. 81—119).
— *Inscripții de la Mihai vodă* (Albina, 1905—1906, p. 696).
- NECULCE L., *Letopiseșul Țării Moldovei (1662—1743)*, ed. acad. I. Iordan, Buc., 1955.
- NEDA M. I., *Date despre rezidirea bisericii Icoanei din București* (Rev. ist. rom., XVI (1946), p. 375—379).
— *Despre biserica sf. Elefterie* (ibidem, p. 298—299).
— *Știri mărunte din trecutul bisericii Fălmînda* (Buc.)... (Rev. ist. rom., VIII (1938), p. 245—251)
- NEDIOGLU G., *Biserica Stavropoleos* (BCMI, XVII (1924), p. 147—168 și XX (1927), p. 1—33).
— *Cea mai veche școală românească cu caracter statornic. Școala de la Sf. Gheorghe Vechi*, Buc., 1913, 28 p. (recenzia lui I. Mălinescu în Conv. lit., XLVIII (1914), p. 210—212).
- NEGULESCU G., *Ștefan I mitropolitul Ungro-Vlației, 1647—1668*, teză, Buc., 1900. VIII+68 p.
- NEGULESCU I., *O pagină din istoria Bucureștiului, întemeierea mănăstirii și spitalului Colțea, înființarea și istoricul bisericii Sf. Ilie — Hanul Colței*, Buc., 1926 (din Bis. ort. rom., XLIV (1926), nr. 2 și 3).
- NEGULESCU IUSTINIAN, *Monografia bisericii Teiul Doamnei, teză de licență*, Inst. teologic Buc., 1929.
- NEUGEBAUER JOHANN FERD., *Beschreibung der Moldau u. Wallachei*, Leipzig, 1848, p. 294—300.
- NICOLAESCU STOICA, *Alte amănunte istorice despre m-rea Mihai vodă din București* (Gart. municip., IV (1935), nr. 179).
— *Biserica Albă din Postăvari, metoh al m-rii Mihai vodă din București* (idem, IX (1940), nr. 440).

- NICOLĂESCU STOICA, *Biserica Sf. Pașaschiva din mahalaua Hagiului* (idem, IX (1940), nr. 448).
- *Cartea patriarhului Ieremia* (idem, VI (1937), nr. 291).
 - *Descoperiri arheologice în biserica Patriarhiei*, Buc., 1935 (și în *Dimineața*, nr. 10419 din 1935).
 - *Noi descoperiri arheologice la biserica Mihai vodă*, Buc., 1932.
 - *Documente cu privire la istoricul mândririi Radu vodă din București* (București, 1936, nr. 1—2, p. 129—132 și 1937, nr. 1—2, p. 183—209).
 - *Hrisovul de închinare al mării Mihai vodă din București* (Gazt. municip., IV (1935), nr. 177).
 - *Istoricul mării sf. Dumitru din București* (idem, IX (1940), nr. 428).
 - *Istoricul orașului București. Când au ajuns Bucureștii scaun de domnie al Țării Românești*, Buc., 1939, 21 p. (din rev. *București*, III (1937), nr. 1—2).
 - *Istoricul străvechei biserici sf. Dumitru din București pe vremea lui Mihnea vodă* (Gazt. municip., IV (1935), nr. 195).
 - *Istoricul mării Sf. Treime (Radu vodă) din București* (București, 1937, nr. 1—2, p. 115—128 și 210—216).
 - *Istoricul mării Sf. Treime (Radu vodă) din București*, Buc., 1939, 50 p.
 - *Istoricul mării Sf. Treime (Radu vodă)* (Gazt. municip., VIII (1939), nr. 386 și 387).
 - *M-rea sf. Gheorghe vechi* (idem, IX (1940), nr. 429 și 430).
 - *M-rea Simon Petru din sf. Munte și metohul său m-rea Mihai vodă din București* (idem, IV (1935), nr. 175).
 - *M-rea Xiropotamul din Sf. Munte Athos și metohul său Plumbuita din București*, Buc., 1935 (din *București*, nr. 1, 1935, p. 95—106).
 - *Podul lui Șerban vodă din București* (Gazt. municip., VII (1938), nr. 335).
 - *Schitul Maicilor din București, metohul mării Țigănești* (idem, IX (1940), nr. 433 și 437).
 - *Sfnta biserică Foișor din București* (idem, IX (1940), nr. 439).
 - *Sfnta m-re Plumbuita de la Podul Colintinii din București* (idem, IX (1940), nr. 423).
 - *Sfnta m-re Sărindar* (idem, IX (1940), nr. 424 și 425).
 - *Vechimea bisericii sf. Dumitru din București*, Buc., 1935.
- NICOLĂESCU-PLOȘOR C. S., *O povestire în versuri necunoscută privitoare la omorrea lui Constantin vodă Hangerliu* (Rev. ist. rom., XIII (1943), p. 62—66).
- NICOLESCU CORINA, *Argintăria decorativă și de uz casnic sec. XVI—XVII din Secția de artă feudală a Muzeului de Artă al R.P.R.* (Studii muzeale, I (1957), p. 43—52).
- *Biserica Scaune*, Buc., 1946, 12 p. (din *Analecta*, III (1946), p. 49—59).
 - *Broderiile din Țara Românească în sec. XVI—XVIII*, în vol. *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, Buc., 1958, p. 117—148.
- NICOLAU MARGARETA, *Mândrăstirea Plumbuita* (Dimineața, XXIX (1933), nr. 9557, p. 10).
- *Muzeul mării Plumbuita* (Dimineața, XXIX (1933), nr. 9875, p. 5).
- NICOLAU-STROEȘTI C., *Biserica lui Bucur*, Buc., 1939, 31 p.
- Notices sur le tremblement de terre du 1-er janvier 1838 (Bul. Soc. rom. de géographie, III (1877), fasc. II, p. 22).
- NOTTARA C., *Din istoricul Teatrului Național* (Gazt. municip., V (1936), nr. 217).
- Observările lui Moltke asupra Țării Românești din anul 1835 (Conv. lit., XLIX (1915), p. 923—927).
- ONICĂ PETRE, *Evoluția comunei suburbane Colentina-Fundeni*, Buc., 1942.
- ONICIU GRAȚIANA, *Localități din județul Ilfov*, Buc., 1935, 12 p.
- OPRESCU G., *Pictura românească în secolul XIX*, Buc., 1937, 234 p. + CXXXIII pl.
- *Țările române văzute de artiști francezi (sec. XVIII și XIX)*, Buc., 1926 (recenzia lui N. Iorga, Rev. ist., XIII (1927), p. 176—177).
- OȚETEĂ ANDRÉ, *Contribution à la Question d'Orient. Esquisse historique suivie de la correspondance inédite des envoyés du roi des Deux Siciles à Constantinople (1741—1881)*, Buc., 1930.
- OȚETEĂ ANDREI, *Dezvoltarea comerțului Țării Românești și Moldovei între 1774—1829* (în curs de publicare).
- P. R., *Se restaurează «Hanul lui Manuk»* (Informația Bucureștiului, 28 febr. 1959, p. 2).
- PALL FRANCISC, *Les consuls des puissances étrangères et le clergé catholique en Valachie au début du XIX-e siècle (avec des documents inédits)* (Mélanges de l'école roumaine en France, XV/1 (1939—1940), p. 167—168, 180—183).
- *Date noi despre istoria Bucureștilor la mijlocul secolului al XVIII-lea* (în ms.).
- PAMFILE T., *Sibile și filosofi în literatura și iconografia românească*, Birlad, 1916 (din rev. Ion Creangă, 1916).
- PANAIT P. I., *Contribuții la cunoașterea răscoalei din 1765 la București* (în ms.).
- PANAITESCU P. P., *Călători poloni în țările române*, Buc., 1930, 273 p. (vezi și Al. Grecu).
- *Cum au ajuns Bucureștii capitala țării*, Buc., 1938, 14 p.

- PANN ANTON, *Memorabilul focului mare întâmplat în București în ziua de Paști, anul 1847, martie 23, descris de...* ed. a II-a, Buc., 1854, p. 71–96.
- PANOPOL V., *Cercetări de arhive privind arhitectura și activitatea arhitecților și constructorilor din sec. XIX în Muntenia și Moldova* (manuscris la CSCAC, dos. 2088/b, 2017, 2278/a-c).
- PAPACOSTEA VICTOR, *Un observator prusian în țările române acum un veac*, Buc., 1942, p. 33–60.
- PANȚURESCU I., *Biserica episcopiei de Argeș*, Buc., 1905.
- PAPAHAGI VALERIU, *Un diplomat spaniol la București în 1801: Don Ignacio Maria del Corral y Aguirre* (Rev. ist., XXXIII (1947), p. 16–33).
- PAPPASOGLU D., *Istoria bisericii sf. Ioan cel Mare din București* (Bis. ort. rom., VIII (1884), p. 78–80).
- *Istoria fondării orașului București, capitala regatului român, de la anul 1333 până la 1850, culeasă după mai mulți scriitori vechi de...* Buc., 1892, 220 p.
- Parohia bisericii sf. Nicolae Vlădica din Prund, Buc., 1905, 89 p.
- PASCU ȘTEFAN, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Sibiu, 1944.
- PAUL DE ALEP, *Căldătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române, 1653–1656*, Buc., 1900 (trad. de Emilia Cioran).
- PĂUN OCTAVIAN, *Pitarul Hristache: «Cronica rimată»* (Analele Univ. Prahov, Filologie, nr. 10, 1957, p. 65–76).
- PAVLOV P., *Cocorâști* (Glasul mon., X (1932), nr. 291).
- PELIMON AL., *Bukur — Istoria fundării Bucureștilor*, Buc., 1858, 252 p.
- PERRIN RAUL, *Coup d'oeil sur la Valachie et Moldavie*, Paris, 1839, p. 11–13.
- PETRESCU D. I., *Insemnări din biserica Slobozia* (Bis. ort. rom., XL (1916), p. 154).
- PETRI HANS, *Die Anfänge der evangelischen Gemeinde zu Bukarest* (Siebenbürgische Vierteljahrsschrift, Sibiu, LIV (1931), p. 93 și urm.).
- *Geschichte der evangelischen Gemeinde zu Bukarest*, Leipzig, 1939.
- *Hat es in Bukarest während des 16 Jahrhunderts eine evangelische Gemeinde und Kirche gegeben?* (Siebenbürgische Vierteljahrsschrift, LVII (1934)).
- *Hrisoavele domnești ale bisericii evanghelice din București*, în vol. *Omagiul lui Ioan Lupăș*, Buc., 1943, p. 693–694.
- PETROVICI G., *Cum a luat ființă spitalul Filantropia din București* (Munca sanitară, I (1952), p. 57–59).
- PEYSSONNEL CHARLES DE, *Observations sur le commerce de la Mer Noire et des pays qui la bordent, auxquelles on a joint deux mémoires sur le commerce de Smyrne et de l'isle de Candie*, Amsterdam, 1787, X+425 p.
- *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, vol. II, Paris, 1787, p. 175–176.
- Pietrele funerare din biserica Bărdășiei* (Ararat, XII (1937), nr. 152).
- PILLAT CORNELIA, *Pictura din pridvorul bisericii Kretrulescu din București* (SCIA, 1957, nr. 3–4, p. 135–163).
- PLOIEȘTEANU V., *Biserica Bucur din Capitală*, Buc., 1939, 64 p. (vezi și Pocitan V.).
- POCITAN V., *Catedrala metropolitană a Ungro-Vlahiei în 1839, cu prilejul sfințirii sale* (Amvonul XI (1913), nr. 3, p. 62–70).
- *Mitropolia Bucurescilor* (Consolatorul, III (1900), nr. 5, p. 91–93).
- *Notițe istorice asupra bisericii cu hramul Sf. Voievozi din București*, Buc., 1904, 112 p.
- POENARU P., *Georgiu Lazaru și scola română*, Buc., 1872 (din *Analele Soc. Acad. rom.*, s. I, t. IV, p. 110–132).
- POMESCU A., *Ambasada lui Cutuzov prin București la 1793* (Gaz. municip., VII (1938), nr. 310).
- *Un anonim polon în Bucureștii lui Matei Basarab* (idem, VI (1937), nr. 301).
- *Un căldător apusean în București pe vremea Eteriei grecești* (idem, VII (1938), nr. 323).
- *Un căldător elvețian în vremea lui Caragea vodă* (idem, VI (1937), nr. 303).
- *Contele de Lagarde la curtea lui vodă Caragea, 1812* (idem, VII (1938), nr. 320).
- *Cum ne judeca contele Bathyany pe la 1800* (idem, VI (1937), nr. 298).
- *Un englez la curtea lui Constantin Brincoveanu* (idem, VI (1937), nr. 300, 316).
- *O englezoaică în Bucureștii lui Mavrogheni vodă* (idem, VI (1937), nr. 299).
- *Insemnările altui căldător din ambasada lui Cutuzov, 1793* (idem, VII (1938), nr. 311).
- *Italianul Panzini la curtea lui Ipsilanti-vodă (1776)* (idem, VII (1938), nr. 317).
- *Negustorul La Mottraye în București la 1714* (idem, VII (1938), nr. 318).
- *Un suedez la curtea lui Leon vodă (1630)* (idem, VII (1938), nr. 316).
- POP ȘTEFAN, *Colegiul național Sf. Sava*, Buc., 1933, 35 p. (din *Boabe de grâu*, IV (1933), nr. 7, p. 385–419).
- POPESCU GR., *Un colț de oraș și un sfânt lăcaș*, Buc., 1935, 272 p. (recenzie negativă în *Bis. ort. rom.*, LV (1937), p. 741–742).
- POPESCU IOAN C., *Viața și minunile sfintului mare mucenic Mina, alcătuită și tipărită de...* Buc., 1941, 36 p.
- POPESCU MIHAIL, *Bucureștii descriși de Sulzer la sfârșitul veacului al XVIII-lea* (Bucureștii vechi, I–V (1930–1934), p. 34–38).
- *Colegiul național «Sf. Sava». Cea mai veche școală românească*, Buc., 1944, XV + 287 p.

- POPESCU NICOLAE, *Catagrafia eparhiei Ungro-Valahia în anul 1810, publicată de...* I Județul Ilfov, Buc., 1914, 84 p. (din *Bis. ort. rom.*).
- *Cînd se prăznuiește pomenirea sf. Ecaterina?* (Amvonul, XVIII (1915), nr. 9, p. 271—272).
 - *Paraclisul m-rii Antim* (Glasul bisericii, X (1951), nr. 6—7, p. 71—76).
 - *Viața și activitatea dascălului de cîntări Macarie ieromonahul*, Buc., 1908.
 - *Viața și faptele domnului Țării Românești Constantin vnda Brincoveanu*, Buc., 1914, 43 p.+1 pl.
- POPESCU SP., *Asupra bisericii Stavropoleos* (Lit. și arta rom., 1904, p. 133—146).
- POPESCU-CILIEI I., *Patriarhul Avramie al Ierusalimului și legăturile lui cu țările romine* (Arh. Olt., XXI (1942), p. 89—125).
- *Vechile proprietăți ale episcopiei Rimnicului în Craiova și București, Craiova, 1942, 20 p.* (din Arh. Olt., XX (1941)).
- POPESCU-LUMINĂ, *Bucureștii din trecut și de astăzi*, Buc., 1935, 704 p.
- POPESCU-POSTĂVARU G., *Istoricul bisericii cu Sfinți (Sibilele) din București* (Consolatorul, I (1898), nr. 7, p. 109—110).
- PORTER KER ROBERT, sir, *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia etc. during the years 1817, 1818, 1819 and 1820*, vol. II, Londra, 1822, p. 779—793.
- POTRA G., *Averea lui Șerban Cantacuzino și întemeierea m-rii Cotroceni* (Rev. ist. rom., IV (1934), p. 300—306, Buc. 1935, 8 p.).
- *Biserica Domnița Bdlușa* (Gazt. municip., X (1941), nr. 488).
 - *Biserica Ienii* (idem, XI (1942), nr. 529).
 - *Biserica Olteni* (idem, X (1941), nr. 484 și 485).
 - *Biserica sf. Nicolae-Jignița* (idem, XI (1942), nr. 520).
 - *Biserica sf. Spiridon Nou din București* (idem, X (1941), nr. 470).
 - *București la mijlocul secolului al XIX-lea*, Buc., 1941.
 - *Din Bucureștii de altă dată. Tîrgul Moșilor, biserica sf. Spiridon Nou...*, Buc., 1942, 56 p.
 - *Hanurile bucureștene*, Buc., 1943, 96 p. din (Bul. Camerei de comerț și industrie din Buc., III (1943), nr. 69).
 - *Primăria Capitalei acum o sută de ani* (Gazt. municip., XI (1942), nr. 515).
- POUJADE EUGÈNE, *Chrétiens et Turcs. Scènes et souvenirs de la vie politique, militaire et religieuse en Orient*, Paris, 1859, p. 449—450.
- QUITZMAN ANTON ERNST, *Deutsche Briefe über den Orient*, Stuttgart, 1848, p. 314—321.
- RADU VASILE, *M-rea sf. Spiridon și patriarhul Silvestru al Antiohiei*, Buc., 1933, 23 p. (din Rev. ist. rom., II (1933), p. 11—31).
- RĂDULESCU I., *Din pelerinajul sau călătoria cinstitului ieromonah Ipolit Vițenski, monah al purtătorilor de chinuri Boris și Glieb, în catedrala Arhiepiscopiei Cernigovului, la sfîntul oraș Ierusalim* (Viitorul, rev. bis. și didactică, Iași, IX (1907), nr. 20—22, p. 7—8).
- RĂDULESCU I. H., *Contribuțiuni la istoria teatrului din Muntenia (1833—1853)*, Buc., 1935, p. 40—50, 59—63.
- RĂDULESCU-CODIN C., *Muscelul nostru, Cîmpulung*, 1922.
- Raport asupra cutremurelor de pămînt întimplate în Țara Românească în anul 1838* (Bul. Soc. rom. de geografie, III (1877), p. 90).
- <RAFFET>, *Album du voyage dans la Russie méridionale et la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie en 1837...*, dessiné d'après nature et lithographié par... Paris, 1848.
- RAICEVICH I., *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli, 1788.
- RASCH GUSTAV, *Die Völker der unteren Donau und die orientalische Frage*, Breslau, 1867, p. 169—223.
- *Die Türken in Europa*, Praga, 1873, p. 109—153.
- RĂUȚESCU I., *Documente grecești privitoare la mîndștirile închinat* (Bis. ort. rom., XLIX (1931), p. 518—522 și L (1932), p. 139—143).
- RECORDON FRANÇOIS, *Lettres sur la Valachie ou observations sur cette province et ses habitants, écrites de 1815 à 1821, avec la relation des derniers événements qui y ont eu lieu*, Paris, 1821, p. 20—31.
- REGLEANU M., *Prima cîtorie de la Colțea. Un document inedit* (Rev. arhivelor, III/2 (1939), p. 375—379).
- REIMERS HEINRICH VON, *Reise der russisch-kaiserlichen Gesandtschaft an die Othomanische Pforte im Jahr 1793*, vol. I, Petersburg, 1803, p. 121—131.
- REINHARD CRISTINA, *O pagină din viața romînească supt Moruzi și Ipsilanti*. Scrisori (trad. de Al. D. Sturdza), Buc., <f.a.>.
- Une femme de diplomate. Lettres de madame Reinhard à sa mère. 1798—1815*, Paris, 1900.
- ROMALO NADEJDA, *Leurdeni* (BCMI, XXXVIII (1945), p. 54—63).
- SACERDOȚEANU A., *Inscripția bisericii sf. Sava* (Rev. ist., XVIII (1932), p. 274).

- SACHELA RESCU I. I., *Din istoria Bucureștilor. Plumbuita. O așezare bisericească străbună, fostă cetate de apărare a Bucureștilor. Un tezaur istoric al neamului. O podoabă artistică și arhitectonică a țării*, Buc., 1940, 224 p. (recenzia lui V. Brătulescu, în BCMI, XXXIII (1940), p. 94).
- SĂDEANU AVRAM, *Date nouă despre Gheorghe Lazăr. Cu o ilustrațiune*, Arad, 1914, 38 p. + un portret.
- SADI-IONESCU AL., *Un căldtor englez în Muntenia după Eterie (Rev. Tinerimea română, III (1899), fasc. I, p. 169—177).*
- SAINTE-MARC GIRARDIN, *Souvenirs de voyage et d'études*, Paris, 1852.
- SAMARIAN POMPEI, *Din epidemiologia trecutului românesc. Ciurma*, Buc., 1932.
- *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, 3 vol., Călărași-Buc., 1935—1938.
- *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracăș (1800—1828)*, Buc., 1937.
- SĂNDULESCU-VERNA C., *Biserica Radu vodă din București*, Buc., 1930, 26 p. + 3 pl. (din *Raze de lumină*, II (1930), p. 118—128, 189—202). Recenzia lui N. Iorga, în *Rev. ist.*, XVI (1930), p. 123—124.
- SCĂRLĂTESCU M., *Biserica Tircă din București*, teză de licență, Inst. teologic Buc., 1946.
- Scrisoare despre grozăvia cutremurului din București în 1838 (Gazt. municip., V (1936), nr. 235).*
- Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R., I, Arta românească în epoca feudală*, Buc., 1957, 306 p.
- SESTINI DOMENICO, *Viaggio da Constantinopoli a Bukaresti fatto l'anno 1779*, Roma, 1794.
- *Viaggio per la Valachia, Transilvania e Ungaria sino a Vienna, Florența*, 1815.
- SEVEREANU G., *Bucureștii sub focul cel mare din 1847 (Urbanismul, IX (1932), nr. 3—4, p. 87—96).*
- *Generalul Miloradovici, guvernatorul militar al Bucureștilor (Gazt. municip., I (1932), nr. 32—34 și în Urbanismul, IX (1932), nr. 7—8, p. 258—262).*
- *Intrarea prințului Iosias de Saxa Coburg în Buc. la 10 nov. 1789 (București, nr. 2 (1935), p. 273—274).*
- *Studii asupra istoriei României și Capitalei sale din documentele Arhivei austriace de război din Viena (București, I (1935), p. 113).*
- Sfințirea bisericii Amza (Consolatorul, IV (1901), nr. 8, p. 119—123).*
- Sfințirea bisericii Domnița Bălașa, severităd în ziua de 29 septembrie*, Buc., 1885.
- SIMEDREA T., *Politica religioasă și fundațiunile bisericești ale lui Mihai Viteazul*, teză de licență, Inst. teologic, Buc., 1920.
- SIMONESCU DAN, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678—1830)*, Buc., 1935.
- SIRUNI H. Dj., *Armenii în viața economică a țărilor române*, Buc., 1944, p. 134, 166.
- *Bairaktar Moustafa Pacha et Manouk Bey, «Prince de Moldavie»*, Buc., 1943.
- *Bisericele armene din țările române (Ani, III (1942—1943), p. 489—526 și extras, Buc., 1943, 37 p.).*
- *Cîteva note despre București într-o lucrare a unui căldtor armean (în manuscris).*
- *O notă privind Bucureștii într-o cronică armeană din secolul al XVI-lea (în manuscris).*
- *Orașul București văzut de căldtorul turc Evlyia Celebi (în manuscris).*
- SMĂRLĂNDESCU P., *Biserica Floreasca din București (BCMI, XXVIII (1935), p. 20—25).*
- *O casă veche: casa Melik (BCMI, XXIV (1931), p. 137—141).*
- *Note și reflexii la istoria Bucureștilor de N. Iorga (BCMI, XXXV (1942), p. 193—194).*
- SKEENE J. H., *Frontierlands of the christian and the turk; comprising Travels in the regions of the lower Danube*, vol. I, Londra, 1853, p. 212—215, 335—337, vol. II, p. 50.
- SPALLANZANI LAZZARO, *Viaggio in Oriente*, ed. Nabovie Companini, Torino, 1888.
- STAHL H., *Bucureștii ce se duc. Vălenii de Munte*, 1910, 215 p.
- *Măndstirea Mihai vodă palat domnesc (BCMI, VII (1914), p. 35—39).*
- *Sala Dacia (Gazt. municip., IV (1935), nr. 161).*
- STĂNCIULESCU OVID, *Cercetări asupra regimului penitenciar român din veacul al XIX-lea*, Buc., 1933.
- STĂNESCU D., *Pictura bisericii Amza (Noua rev. română, IV (1901), nr. 42, p. 244—247).*
- STĂNESCU GH., *Istoria mării Sărinđar din București*, teză de licență, Institutul teologic Buc., 1951.
- STĂNOIU DAMIAN, *M-rea Țigănești*, Buc., 1926, p. 22—23.
- STOENESCU I. A., *Biserica sf. Nicolae din Tabaci (Gazt. municip., XIII (1944), nr. 611).*
- STOICESCU I., *Schitze din istoria patriei, urmate de istoria Ploiescilor. Fapte istorice, cele mai multe văzute cu ochii*, Ploiești, 1880.
- STRATILAT G., *Notițe istorice (Bis. ort. rom., VIII (1883—1884), p. 450—451, VIII (1884—1885), p. 88—89).*
- STROUSS, *Deutsche Briefe über den Orient*, Stuttgart, 1847, p. 314—335.
- STRUVE, *Reise eines jungen Russen von Wien über Jassy in die Crimm und ausführliches Tagebuch der im Jahr 1793 von St. Petersburg nach Constantinopel geschickten Russisch Kaiserlichen Gesandtschaft*, Gotha, 1801, p. 101—103.
- Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S., Buc., 1958, 276 p.*
- SULZER F., *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, 3 vol., Viena, 1781—1782.
- ȘĂINEANU LAZĂR, *Starea țărilor române în prima jumătate a secolului al XVIII-lea după un cronicar turc (Rev. nouă, III (1890), p. 19—20).*

- ȘERBAN C., *Manufactura de basmale (testemeluri) de la Mărcuța (în manuscris)*.
- ȘERBĂNESCU NICOLAE, *Mitropolitul Teodosie al Țării Românești — 1668—1672, 1679—1708 (Studii teologice, IV (1952), p. 330—351).*
- ȘTEFĂNESCU GR., *Cutremurele de pământ din România, în timp de 1391 ani, de la anul 455 pînă la 1846, Buc., 1901.*
- ȘTEFĂNESCU I. D., *Autels, tissus et broderie religieuse (Analecta, II (1944), p. 105—129).*
- *Contribution à l'étude des peintures murales valaques (Transylvanie, district de Vilcea, Tirgoviște et région de Bucarest), Paris, 1928.*
- *L'église Doamnei (de la princesse) à Bucarest (BCMI, XXXVI (1943), p. 7—35).*
- *Illustrations des Psaumes (Rev. ist. rom., V—VI (1935—1936), p. 172—176).*
- *Monumentele de artă din București (Glasul bisericii, 1956, nr. 1—2, p. 46—56).*
- *La peinture religieuse en Valachie et Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle, Paris, 1930—1932, 2 vol. (text și album) (recenzii: N. Iorga, Rev. hist. du sud-est européen, X (1933), p. 198—200; N. Bănescu, Byzantinische Zeitschrift, XXXIV (1934), p. 394—398).*
- ȘTEFĂNESCU-KREȚULESCU AL., *Memoriu asupra bisericii Kretulescu din București, făcut de... Buc., 1896, 170 p.*
- TANCOIGNE J. M., *Lettres sur la Perse et la Turquie d'Asie, vol. II, Paris, 1819, p. 268—278.*
- TRODORESCU ILIE, *Biserica Bucur (Consolatorul, V (1903), nr. 9, p. 133—134).*
- TRODORU HORIA, *Amestec de stiluri (BCMI, XXXVII (1944), p. 90—91).*
- *Baia Curții Vechi din București (BCMI, XXXV (1942), p. 167).*
- *Biserica Spirea Veche din București. Descriere arhitectonică (BCMI, XVII (1924), p. 58—64).*
- *Bucureștii Vechi. Hanul lui Manuc după o fotografie din 1856 (BCMI, XX (1927), p. 60—62).*
- *Contraforți la o biserică muntenească din sec. XVI, Cluj, 1931 (din vol. Închinare lui N. Iorga, Cluj, 1931, p. 398—401).*
- *Hanul Ancuței (BCMI, XXXVII (1944), p. 49).*
- *O ușe mai nouă de la biserică Scaune din București (BCMI, XXXVII (1945), p. 77—78).*
- Testamentul fundațiunii bisericii sf. Spiridon Nou din București, 1768, Buc., 1878.*
- TEUTSCHLAENDER WILIBALD STEPHAN, *Geschichte der evangelischen Kirchen-Gemeinde, Buc., 1869, 141 + 92 p.*
- *Geschichte der evangelischen Gemeinde in Rumänien, Leipzig, 1891.*
- THOUVENEL EDOUARD, *La Hongrie et la Valachie. Souvenirs des voyages et notices historiques, Paris, 1840, p. 176—179.*
- *La Valachie en 1839, Paris, 1839, p. 17—19.*
- TIMUȘ GHERASIM, *Mitropolia din București (Bis. ort. rom., XVII (1893—1894), p. 749—762, 844—848).*
- TOCILESCU GR., *Catalogul Muzeului Național de antichități din Buc., Buc., 1906, 164 p. + 4 pl.*
- *Cetatea Bucureștilor și Cetatea Dimboviței (Tinerimea română, I (1898), p. 1—24).*
- TŢOCILESCU GR., *Biserica Sf. Gheorghe Nou (Albina, 1913—1914, p. 1810—1812).*
- TOMESCU C., *Mitropolitul Grigore al IV-lea al Ungro-Vlahiei, Chișinău, 1927, p. 90—91 și 93.*
- TRAIANESCU I., *Clopotnița patriarhiei (Universul, nr. 9, 1934, p. 2).*
- *Mitropolia din București (BCMI, V (1912), p. 137—175) și Buc., 1916.*
- *Ziduri bătrâne (Arhitectura, 26 febr. 1916, p. 23—25).*
- TUDUCESCU I., *Un act de superstiție petrecut în București în anul 1796 (Rev. arhivelor, I (1924), nr. 1).*
- *Din monumentele ridicate de familia Kretulescu (Lit. și arta rom., V (1905), nr. 7—8, p. 436).*
- TUNUSLI, *Istoria politică și geografică a Țerei Romanesci de la cea mai veche a sa întemeiere pînă la anul 1774, dată mai întîiu la lumina în limba grecească la anul 1906 de frații Tunusli, tradusă de George Sion, Buc., 1863, VI + II + 192 p.*
- ȚIȚICA G., *Biserica Negustori din București, teză de licență, Inst. teologic Buc., 1940.*
- URECHIA NESTOR, *O aristocrată engleză în Țara Românească spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea (Propilee literare, III (1929), nr. 22—24, p. 21—22).*
- *O călătoare engleză în Țara Românească (Propilee literare, II (1928), nr. 21, p. 18—20).*
- URECHIA V. A., *Istoria romînilor, Buc., 1891—1901, 14 volume.*
- *Istoria școalelor de la 1800—1864, 4 vol., Buc., 1892—1901.*
- URÎȚESCU EREMIA, *M-rea Antim, teză de licență, Inst. teologic Buc., 1929.*
- URSU I., *Țara noastră acum o sută de ani (după descrierea contelui Karaczay) (Bul. Soc. romîne de geografie, XXXVIII (1919), p. 213).*
- VAILLANT J. A., *La Roumanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, Ardaliens, Vallaques et Moldaves, résumés sous le nom de Romans, vol. III, Paris, 1844, p. 96—102.*
- VASILESCU AL., *Cetatea Dimboviței (BCMI, XXXVI (1945), p. 28—46).*
- VĂȚĂMANU NIC., *Cetoria vechii biserici a Ienii, Buc., 1957 (manuscris).*
- VĂȚĂMANU N., *Biserica cu tuiurile (Universul, 4 iunie 1941).*

- VERESS ANDREI, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, 11 vol., Buc., 1929—1939.
- Views in the Ottoman Dominions in Europe, in Asia and some of the Mediterranean Islands*, Londra, 1810.
- Views in Turkey in Europe and Asia, comprising Romelia, Bulgaria, Walachia, Syria and Palestina*, Londra, 1801.
- VIRNAV T., *Istoria vieții mele, publicată de A. Gorovei*, Buc., 1908.
- VIRTOSU E., *Chrysobulles valaques ornés de portraits princiers. Un chapitre nouveau de diplomatie roumaine*, Buc., 1947, p. 8—10.
- *Condiții de documente cu miniaturi ale m-rilor Radu vodă și Cotroceni (Arta și tehnica grafică, sept.—dec. 1939, p. 47—56).*
- *Mormintul lui Constantin Brîncoveanu (Rev. ist., XII (1926), p. 207—210).*
- *Palatul regal. Cum a fost în trecut. De la Nicolae Grăditeșul la boierul Dinicu Golescu*, Buc., 1937, 61 p.
- *I. Heliade Rădulescu*, Buc., 1928, p. 8—20.
- *Sigiliul Spitalului Nemernicilor din București (Studii și cercetări de istoria medicinei, I (1957), p. 347—349).*
- *Din trecutul Așezămintelor Brîncovenesti. Cu prilejul a 100 de ani de la înființarea lor, 1838—1938*, Buc., 1938, 25 p. + 2 pl.
- VIRTOSU E. și I., *Inceputuri edilitare 1830—1832. Documente pentru istoria Bucureștilor*, Buc., 1930.
- *O sută de ani de la înființarea Așezămintelor Brîncovenesti (1838—1939). Documente pentru istoria bisericii, școlii și azilului Domnița Bălașa, precum și a Spitalului Brîncovenesc*, Buc., 1938, LIV + 479 p. (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.*, XXV (1938), p. 89—91).
- VITZU N. ALEK., *Studiu asupra învățămîntului secundar din România și în special al celui din circumscripția I-a, urmat de statistica școlilor secundare de ambe sexe de la anul școlar 1875—1876—1886—1887*, Buc., 1888.
- VLĂDESCU ȘT., *Biserica Domnița Bălașa din București (Viitorul, 1935, nr. 8272).*
- VLĂDESCU V., *Din istoricul liceului Sf. Sava (Albina, 1906—1907, p. 362—366 și 390—394).*
- Voyages d'Ally Bey el Abbassi en Afrique et en Asie pendant les années 1803... et 1807*, Paris, 1814, p. 403—406.
- WALS R., *Narrative of a journey from Constantinople to England*, Londra, 1828, p. 231—241.
- WILHELM STEPHAN ADOLF, *Kurze statistische Uebersicht des Fürstentüms Walachei*, Brașov, 1842, p. 20—30, 40—44.
- WILKINSON W., *An account of the Principalities of Wallachia and Moldavia including various political observations*, Londra, 1820, p. 86—92.
- WILLIAM MAC MICHAEL, *Journey from Moscow to Constantinople in the years 1817, 1818*, Londra, 1819, p. 112—114, 116.
- ZAGORITZ AL., *Mitropolia din București, în vederea unei restaurări (Conv. lit., XLVII (1913), p. 302—309).*
- *Sculpturi în piatră de pe la biserici muntenești (BCMI, VI (1913), p. 68—71).*
- *Timpla și tronul arhieresc. Origine și caractere (BCMI, VIII (1915), p. 66—67).*
- XENOPOL AL., *N. Krepulescu. Viața și faptele lui (1812—1900)*, Buc., <f. a.> (recenzia lui N. Iorga, *Rev. ist.* VII (1921), p. 201).

Manuscrise (cu inscripții)

- <ENĂCEANU GHENADIE>, *Manuscrisul românesc nr. A. 545 (fost 2409) de la B.A.R.P.R.*
- PAPAZOGLU D., *Manuscrisele românești nr. 729, 730 și 739 de la Arh. St. Buc.*
- TOCILESCU GR. G., *Manuscrisele românești nr. 5142 (t. I) și 5143 (t. II) de la B.A.R.P.R.*
- B.A.R.P.R., ms. rom. 2008.

PREFAȚA	5—8
INTRODUCERE de acad. A. Oțetea	9—19
I. ARHITECTURĂ CIVILĂ	21—153
1. CETATEA BUCUREȘTI	23—25
2. CURȚI, PALATE ȘI CASE DOMNEȘTI	26—60
a) <i>Reședințe oficiale ale domnilor</i>	26—43
Curtea Veche — p. 27; Curtea Arsă — p. 35; Palatul lui Caragea de pe Podul Mogoșoaii — p. 40; Palatul domnesc de pe Podul Mogoșoaii (fostul palat al lui Dinicu Golescu) — p. 41.	
b) <i>Alte palate și case domnești</i>	43—60
Casele domnești de la m-reă Radu vodă — p. 45; Casele domnești de la m-reă Mihai vodă — p. 45; Casele domnești de la m-reă Plumbuita — p. 47; Palatul Cotroceni — p. 47; Casele domnești de la m-reă Văcărești — p. 50; Palatul lui Brîncoveanu din Piața Unirii — p. 50; Palatul Mogoșoala — p. 52; Casele lui Nicolae Mavrocordat de la Foișor — p. 55; Casele lui Mavrogheni de la capul Podului Mogoșoaii — p. 56; Fostul palat Ghica-Tei — p. 56; Fostul palat Știrbey — p. 59; Palatul lui G. Bibescu — p. 60.	
3. CASE BOIEREȘTI	61—78
Casa lui Nicolae Brîncoveanu — p. 66; Casele Corbeanu și Mihai Cantacuzino — p. 66; Casa Crețulescu — p. 67; Casa Dudescu — p. 67; Casa lui Pană Filipescu — p. 70; Casa Florescu — p. 70; Fosta casă Mano din Popești Leordeni — p. 71; Casa Melik — p. 73; Casa Moruzi — p. 74; Casa Hagî Moscu — p. 75; Casa Racoviță — p. 76; Casa Slătineanu — p. 77; Fosta casă Șuțu — p. 77; Casa lui Enăchiță Văcărescu de la Băneasa — p. 78; Casa Vatațe-Văcărescu-Beiu — p. 78.	
4. CASE VECHI DE ȚIRGOVEȚI.....	79—89
Casa parohială a bisericii Râzvan — p. 82; Casa din str. Mircea Vodă nr. 51 — p. 83; Casa din Calea Șerban Vodă nr. 33 — p. 85; Casa din str. Popa Rusu nr. 21 — p. 87; Casa din str. Orzari nr. 63 — p. 87; Casa din Calea Călărăși nr. 97 — p. 88.	
5. HANURI	90—121
Hanul Bălăceanu — p. 94; Hanul Băltărețu — p. 95; Beilicul — p. 95; Hanul (casa) Bossel — p. 95; Hanul Cazotti (Gazotti) — p. 96; Hanul Cimpi-	

neanu — p. 96; Hanul Constantin vodă — p. 96; Hanul Damari — p. 97; Hanul Dracii — p. 97; Hanul Dudescu-Șuțu — p. 97; Hanul episcopiei Buzău — p. 98; Hanul lui Filaret de la Colțea — p. 98; Hanul lui Filaret de pe Podul Mogoșoaiei — p. 98; Hanul Filipescu — p. 99; Hanul Gabroveni — p. 99; Hanul lui Gherman — p. 100; Hanul Golescu — p. 100; Hanul Grădișteanu — p. 100; Hanul Greceanu — p. 101; Hanul Hagi Tudorache — p. 101; Hanul Heraschii — p. 101; Hanul (casa) Hilel — p. 101; Hanul lui Jugă Urs — p. 101; Hanul lui Manole — p. 102; Hanul Manuc — p. 102; Hanul m-rii Căldărușani — p. 104; Hanul m-rii Cernica — p. 105; Hanul m-rii Colțea — p. 105; Hanul m-rii Crețulescu — p. 106; Hanul m-rii Golgota — p. 106; Hanul m-rii Greci — p. 106; Hanul m-rii Mărcuța — p. 107; Hanul m-rii Mihai Vodă — p. 107; Hanul m-rii Sărindar — p. 107; Hanul m-rii Sf. Ecaterina — p. 107; Hanul m-rii Sf. Gheorghe Nou — p. 108; Hanul m-rii Sf. Ioan Grecesc — p. 109; Hanul m-rii Sf. Spiridon Vechi — p. 110; Hanul m-rii Snagov — p. 110; Hanul m-rii Stavropoleos — p. 111; Hanul m-rii Văcărești — p. 112; Hanul m-rii Zlătari — p. 112; Hanul lui Mărgărit — p. 113; Hanul lui Merișescu — p. 113; Hanurile Mitropoliei — p. 113; Hanul lui Ivancea Mustacov — p. 114; Hanul lui Naum — p. 114; Hanul Neculcea — p. 114; Hanul lui Neofit — p. 114; Hanul Niculescu (Ovreurilor) — p. 114; Hanul Papazoglu — p. 115; Hanul Pescarului — p. 115; Hanul lui Piper — p. 115; Hanul Roșu — p. 115; Hanul Șerban Vodă — p. 116; Hanul lui Simion — p. 119; Hanul Stăncescu — p. 119; Hanul lui Tănase — p. 119; Hanul cu Tei — p. 119; Hanul Tircă — p. 120; Hanul Trăznea — p. 120; Hanul lui Urlă în Sus — p. 120; Hanul Varlaam — p. 120; Hanul Verde — p. 121; Hanul Zamfir — p. 121.

6. INSTITUȚII	122—147
a) Școli	123—134
Școala de la Sf. Gheorghe Vechi — p. 125; Școala de la Colțea — p. 127;	
Școala de la Sf. Sava — p. 127; Școala de la Domnița Bălașa — p. 132;	
Școala de la Măgureanu — p. 132.	
b) Spitale	134—142
Spitalul Colțea — p. 135; Spitalul Pantelimon — p. 137; Spitalul Sf.	
Visarion — p. 138; Spitalul Dudești — p. 138; Spitalul Filantropia —	
p. 140; Spitalul Brîncovenesc — p. 141.	
c) Alte instituții	142—147
Carvasaraua — p. 142; Casa Sfatului Orășenesc — p. 142; Primăria	
Veche — p. 143; Cazărmi — p. 143; Sala Obșteștii Adunări — p. 144;	
Teatrul Național — p. 146.	
7. ALTE MONUMENTE	148—153
Băile	148
Chioșcurile sau foișoarele	149
Cișmele	151
Poduri	153

II. ARHITECTURĂ RELIGIOASĂ (mănăstiri, biserici, schituri, paraclise).....	155—329
Albă—Calea Victoriei — p. 164; Albă-Postăvari — p. 165; Alexe —	
p. 166; Amzei — p. 166; Antim — p. 167; Apostol — p. 171; Arme-	
nească — p. 171; Băneasa — p. 172; Bărăția — p. 173; Bărbătescu-Vechi	
— p. 174; Batiște — p. 175; Boteanu — p. 176; Bradu Staicu — p. 177;	
Bucur — p. 178; Bulgară — p. 180; Caimata — p. 180; Cărmidarii de	
Jos — p. 181; Cărmidarii de Sus — p. 181; Ceauș Radu — p. 182;	
Colțea — p. 182; Cotroceni — p. 188; Crețulescu — p. 192; Crucea	
de Piatră — p. 194; Cuibul cu Barză — p. 194; Curtea Arsă — p. 194;	
Curtea Veche — p. 195; Cuțul de Argint — p. 198; Delea Nouă — p. 199;	
Delea Veche — p. 199; Dichiu — p. 199; Dintr-o zi — p. 200; Doamnei —	
p. 201; Biserica Doamnei Maria și a Doamnei Stana — p. 203; Dobroteasa	
— p. 204; Domnița Bălașa — p. 204; Dudești — p. 206; Dulgheri — p. 207;	
Flămînda — p. 207; Floreasca — p. 208; Foișor — p. 208; Fundeni,	

Doamna — p. 211; Gherman-Măgurele — p. 212; Giulești-Sărindar — p. 212; Giulești-Țigănia — p. 213; Gorgan — p. 213; Grinduri — p. 215; Hagiu — p. 215; Hanul Greci (Ghiorma banul) — p. 216; Biserica hanului Șerban Vodă — p. 217; Iancu Vechi — p. 218; Icoanei — p. 218; Ienii — p. 219; Izvorul Nou, dintre vii — p. 220; Izvorul Tămăduirii — p. 221; Lucaci — p. 221; Luterană — p. 222; Măgureanu — p. 222; Schitul Măgureanu — p. 223; Schitul Maicilor — p. 223; Manca Brutaru — p. 224; Manu Cavafu — p. 225; Mărcuța — p. 225; Mavrogheni — p. 228; Metohul Episcopiei — p. 229; Mihai Vodă — p. 230; Mintuleasa — p. 234; Mogoșoia — p. 235; Negustori — p. 237; Oborul Vechi — p. 237; Olari — p. 238; Olteni — p. 239; Oțetari — p. 239; Pantelimon — p. 240; Patriarhia — p. 241; Pipera — p. 250; Pitar Moș — p. 250; Plumbuita — p. 251; Popa Chițu — p. 254; Popa Nan — p. 255; Popa Rusu — p. 255; Popa Soare — p. 255; Popa Tatu — p. 256; Popești-Leordeni — p. 256; Popești-Romîni — p. 257; Precupeții Noi — p. 258; Precupeții Vechi — p. 258; Radu Vodă — p. 259; Răzvan — p. 264; Săpunari — p. 265; Sărindar — p. 266; Scaune — p. 268; Cu Sfinți (Sibilele) — p. 269; Sf. Anton (Bis. Pușcării) — p. 271; Sf. Apostoli — p. 271; Sf. Constantin și Elena — p. 274; Sf. Dumitru-Colentina — p. 275; Sf. Dumitru (Bis. de Jurămint) — p. 275; Sf. Ecaterina — p. 278; Sf. Elefterie Vechi — p. 279; Sf. Gheorghe Nou — p. 281; Sf. Gheorghe Vechi — p. 286; Sf. Ilie — Călea Rahovei — p. 287; Sf. Ioan cel Mare sau Grecesc — p. 287; Sf. Ion-Moși — p. 289; Sf. Ion-Piață — p. 290; Sf. Ionică-Moldoveni — p. 290; Sf. Nicolae-Cringași — p. 290; Sf. Nicolae-Jigniță — p. 291; Sf. Nicolae-Prund — p. 291; Sf. Nicolae-Sirbi — p. 292; Sf. Nicolae-Șelari — p. 292; Sf. Nicolae-Tabacu — p. 293; Sf. Nicolae din Țigănie — p. 294; Sf. Nicolae-Vlădică — p. 294; Sf. Pantelimon — p. 294; Sf. Sava — p. 295; Sf. Spiridon Nou — p. 297; Sf. Spiridon Vechi — p. 298; Sf. Ștefan — p. 300; Sf. Vasile — p. 301; Sf. Vineri Herasca — p. 302; Sf. Visarion Vechi — p. 302; Sf. Voievozi — p. 303; Silvestru — p. 304; Slobozia — p. 304; Spirea Nouă — p. 305; Spirea Veche — p. 305; Stavropoleos — p. 306; Stejarul — p. 312; Stelea — p. 312; Tabaci — p. 313; Teiul Doamnei — p. 314; Tîrcă — p. 315; Udricani — p. 316; Văcărești — p. 317; Vergului — p. 327; Zlătari — p. 327.

III. MONUMENTE ISTORICE

Crucea lui Leon Vodă — p. 334; Crucea ostașilor lui Matei Basarab de la Fundeni — p. 334; Crucea lui Papa Brincoveanu — p. 335; Cruce fostă pe Platoul Cotroceni — p. 335; Crucea lui Mogoș serdarul — p. 335; Crucea mitropolitului Neofit — p. 335; Crucea lui Miloradovici — p. 336.

331—336

INDICE CRONOLOGIC

BIBLIOGRAFIA GENERALĂ

337—340

341—360

E R A T Ă

Pag.	rîndul	în loc de:	se va citi:	din vîna:
28	4 de sus	1557	1558	autorului
28	9 » »	Planul Curții Vechi	Planul Curții Vechi și împrejurimilor sale	„
30	5 și 7 de sus	palatului	curții palatului	„
128	5 de sus	3000	30 000	„
195	13 » »	1557	1558	„
246	15 » »	1775	1875	editurii
251	1 » »	Pedar	Petar	autorului
276	29 » »	tronului	turnului	„
276	nota 1, rîndul 3	episcopiei	mitropoliei	„
284	1 de sus	3000	30 000	„
300	2 de jos	Vlad	Radu	„